הלכה · מפרשים

פירוש קדמון על ספר חסידים

דוד גרינהוט

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פירוש קדמון על ספר חסידים

דוד גרינהוט

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פירוש-קדמון-על-ספר-חסידים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן א 21
סימן ב 23
סימן ג 23
סימן ד 24
סימן ה 24
סימן ו 25
סימן ז 25
סימן ח 28
סימן ט 29
סימן י 30
סימן יא 31
סימן יב 31
סימן יג 32
סימן יד 33
סימן טו 35
סימן טז 36
סימן יז 37
סימן יח 38
סימן יט 40
סימן כ 40
סימן כא 41
סימן כב 42
סימן כג 43
סימן כד 43
סימן כה 43
סימן כו 43
סימן כז 44
סימן כח 45
סימן כט 45
סימן ל 45
סימן לא 46
סימן לב 46
סימן לג 47
סימן לד 48
סימן לה 49
סימן לו 49
סימן לז 49
סימן לח 50
סימן לט 50
סימן מ 50
סימן מא 51
סימן מב 52
סימן מג 52
סימן מד 53
סימן מה 54
סימן מו 54
סימן מז 54
סימן מח 56
סימן מט 56
סימן נ 56
סימן נא 57
סימן נב 58
סימן נג 58
סימן נד 59
סימן נה 61
סימן נו 61
סימן נז 61
סימן נח 62
סימן נט 63
סימן ס 63
סימן סא 63
סימן סב 64

סימן סג 64
סימן סד 65
סימן סה 65
סימן סו 66
סימן סז 66
סימן סח 66
סימן סט 67
סימן ע 67
סימן עא 68
סימן עב 68
סימן עג 68
סימן עד 69
סימן עה 69
סימן עו 69
סימן עז 70
סימן עח 71
סימן עט 71
סימן פ 71
סימן פא 72
סימן פב 72
סימן פג 73
סימן פד 73
סימן פה 74
סימן פו 74
סימן פז 75
סימן פח 75
סימן פט 76
סימן צ 77
סימן צא 77
סימן צב 77
סימן צג 78
סימן צד 79
סימן צה 79
סימן צו 80
סימן צז 80
סימן צח 80
סימן צט 80
סימן ק 81
סימן קא 81
סימן קב 81
סימן קג 81
סימן קד 82
סימן קה 82
סימן קו 82
סימן קז 83
סימן קח 83
סימן קט 83
סימן קי 84
סימן קיא 84
סימן קיב 84
סימן קיג 85
סימן קיד 85
סימן קטו 85
סימן קטז 86
סימן קיז 86
סימן קיח 87
סימן קיט 87
סימן קכ 87
סימן קכא 87
סימן קכב 89
סימן קכג 89
סימן קכד 90
סימן קכה 90
סימן קכו 91

סימן קכז 92
סימן קכח 92
סימן קכט 93
סימן קל 93
סימן קלא 93
סימן קלב 94
סימן קלג 94
סימן קלד 94
סימן קלה 94
סימן קלו 95
סימן קלז 95
סימן קלח 96
סימן קלט 96
סימן קמ 97
סימן קמא 97
סימן קמב 97
סימן קמג 98
סימן קמד 99
סימן קמה 100
סימן קמו 100
סימן קמז 101
סימן קמח 101
סימן קמט 101
סימן קנ 102
סימן קנא 102
סימן קנב 102
סימן קנג 103
סימן קנד 103
סימן קנה 104
סימן קנו 106
סימן קנז 107
סימן קנח 107
סימן קנט 109
סימן קס 109
סימן קסא 110
סימן קסב 110
סימן קסג 110
סימן קסד 111
סימן קסה 112
סימן קסו 113
סימן קסז 113
סימן קסח 115
סימן קסט 115
סימן קע 115
סימן קעא 116
סימן קעב 117
סימן קעג 117
סימן קעד 118
סימן קעה 118
סימן קעז 118
סימן קעח 119
סימן קעט 120
סימן קפ 121
סימן קפא 121
סימן קפב 121
סימן קפג 122
סימן קפד 122
סימן קפה 122
סימן קפז 122
סימן קפט 123
סימן קצ 123
סימן קצב 123
סימן קצד 124
סימן קצה 124

סימן קצו 125
סימן קצז 126
סימן קצט 126
סימן רא 126
סימן רג 127
סימן רד 127
סימן רה 127
סימן רו 127
סימן רז 128
סימן רח 128
סימן רט 128
סימן ריא 129
סימן ריב 130
סימן ריג 130
סימן ריד 131
סימן ריה 131
סימן ריו 131
סימן ריז 132
סימן ריח 132
סימן ריט 132
סימן רכ 133
סימן רכא 133
סימן רכב 133
סימן רכג 133
סימן רכד 134
סימן רכה 135
סימן רכו 135
סימן רכז 136
סימן רכח 136
סימן רכט 136
סימן רל 137
סימן רלא 137
סימן רלב 137
סימן רלג 138
סימן רלד 139
סימן רלה 140
סימן רלו 140
סימן רלח 141
סימן רלט 141
סימן רמ 141
סימן רמא 142
סימן רמב 142
סימן רמג 143
סימן רמד 143
סימן רמה 144
סימן רמו 144
סימן רמז 144
סימן רמח 144
סימן רמט 145
סימן רנ 145
סימן רנא 146
סימן רנב 146
סימן רנג 147
סימן רנד 147
סימן רנה 148
סימן רנו 148
סימן רנז 148
סימן רנח 148
סימן רנט 150
סימן רס 150
סימן רסא 151
סימן רסב 151
סימן רסג 152
סימן רסד 152

סימן רסה 152
סימן רסו 153
סימן רסז 153
סימן רסח 153
סימן רסט 153
סימן רעא 154
סימן רעב 154
סימן רעג 154
סימן רעה 155
סימן רעו 155
סימן רעח 155
סימן רפ 156
סימן רפא 156
סימן רפב 156
סימן רפג 157
סימן רפד 157
סימן רפה 158
סימן רפו 158
סימן רפז 158
סימן רפח 159
סימן רפט 159
סימן רצ 159
סימן רצא 160
סימן רצב 160
סימן רצג 161
סימן רצד 161
סימן רצה 161
סימן רצו 162
סימן רצז 162
סימן רצח 162
סימן רצט 162
סימן ש 163
סימן שא 163
סימן שב 164
סימן שג 164
סימן שד 164
סימן שה 165
סימן שו 165
סימן שז 165
סימן שח 165
סימן שט 166
סימן שי 166
סימן שיא 167
סימן שיב 167
סימן שיג 167
סימן שיד 167
סימן שטו 168
סימן שטז 168
סימן שיז 169
סימן שיח 169
סימן שיט 169
סימן שכ 170
סימן שכא 170
סימן שכב 171
סימן שכג 171
סימן שכד 171
סימן שכה 172
סימן שכו 172
סימן שכז 172
סימן שכח 172
סימן שכט 173
סימן של 173
סימן שלא 173
סימן שלב 173

סימן שלג 174
סימן שלד 174
סימן שלה 174
סימן שלו 174
סימן שלז 174
סימן שלח 175
סימן שלט 175
סימן שמ 175
סימן שמא 176
סימן שמב 176
סימן שמג 176
סימן שמד 176
סימן שמה 177
סימן שמו 177
סימן שמז 178
סימן שמח 178
סימן שמט 178
סימן שנ 178
סימן שנא 179
סימן שנב 179
סימן שנג 179
סימן שנד 180
סימן שנה 180
סימן שנו 181
סימן שנז 182
סימן שנט 182
סימן שס 183
סימן שסא 183
סימן שסב 183
סימן שסג 184
סימן שסד 184
סימן שסה 184
סימן שסו 185
סימן שסז 185
סימן שסח 186
סימן שסט 186
סימן שע 186
סימן שעא 187
סימן שעב 187
סימן שעג 187
סימן שעד 188
סימן שעה 189
סימן שעו 189
סימן שעח 190
סימן שעט 190
סימן שפ 190
סימן שפא 191
סימן שפב 191
סימן שפג 191
סימן שפד 192
סימן שפה 192
סימן שפו 193
סימן שפז 193
סימן שפח 193
סימן שפט 193
סימן שצ 194
סימן שצא 195
סימן שצב 195
סימן שצג 195
סימן שצד 196
סימן שצה 197
סימן שצו 197
סימן שצז 198
סימן שצח 198

סימן שצט 198
סימן ת 199
סימן תא 199
סימן תב 199
סימן תג 200
סימן תד 200
סימן תה 200
סימן תו 201
סימן תז 201
סימן תט 201
סימן תי 201
סימן תיא 202
סימן תיג 202
סימן תיד 202
סימן תטו 203
סימן תטז 203
סימן תיז 203
סימן תיח 203
סימן תיט 204
סימן תכ 204
סימן תכא 204
סימן תכב 204
סימן תכג 205
סימן תכד 205
סימן תכו 205
סימן תכז 205
סימן תכט 205
סימן תל 206
סימן תלד 206
סימן תלז 206
סימן תלח 207
סימן תלט 207
סימן תמ 207
סימן תמא 207
סימן תמב 209
סימן תמג 209
סימן תמד 209
סימן תמה 210
סימן תמו 210
סימן תמז 211
סימן תמח 212
סימן תמט 212
סימן תנ 212
סימן תנא 212
סימן תנב 213
סימן תנג 213
סימן תנה 213
סימן תנו 214
סימן תנז 214
סימן תנח 214
סימן תנט 215
סימן תס 215
סימן תסא 215
סימן תסב 217
סימן תסג 217
סימן תסז 218
סימן תסח 219
סימן תע 219
סימן תעא 219
סימן תעב 220
סימן תעג 220
סימן תעה 220
סימן תעו 221
סימן תעז 221

סימן תעח 222
סימן תעט 222
סימן תפ 222
סימן תפא 223
סימן תפב 223
סימן תפג 223
סימן תפד 224
סימן תפה 224
סימן תפו 225
סימן תפז 225
סימן תפח 225
סימן תפט 226
סימן תצ 226
סימן תצא 226
סימן תצב 227
סימן תצג 227
סימן תצד 227
סימן תצה 228
סימן תצו 228
סימן תצז 229
סימן תצח 229
סימן תצט 229
סימן תק 230
סימן תקא 231
סימן תקב 231
סימן תקג 232
סימן תקד 232
סימן תקה 233
סימן תקו 233
סימן תקז 233
סימן תקח 234
סימן תקט 234
סימן תקי 235
סימן תקיא 235
סימן תקיב 236
סימן תקיג 236
סימן תקיד 236
סימן תקטו 237
סימן תקטז 237
סימן תקיז 238
סימן תקיח 238
סימן תקיט 239
סימן תקכ 239
סימן תקכא 239
סימן תקכב 239
סימן תקכג 240
סימן תקכד 240
סימן תקכה 240
סימן תקכו 241
סימן תקכז 241
סימן תקכח 242
סימן תקכט 242
סימן תקל 243
סימן תקלא 245
סימן תקלג 245
סימן תקלד 246
סימן תקלה 247
סימן תקלו 247
סימן תקלז 247
סימן תקלח 247
סימן תקלט 248
סימן תקמ 248
סימן תקמא 248
סימן תקמב 249

סימן תקמג 249
סימן תקמד 249
סימן תקמה 249
סימן תקמו 250
סימן תקמז 250
סימן תקמח 251
סימן תקמט 251
סימן תקנ 253
סימן תקנא 253
סימן תקנב 253
סימן תקנג 253
סימן תקנד 254
סימן תקנה 254
סימן תקנו 254
סימן תקנז 254
סימן תקנח 255
סימן תקנט 255
סימן תקס 256
סימן תקסא 256
סימן תקסב 256
סימן תקסג 257
סימן תקסד 257
סימן תקסה 257
סימן תקסו 259
סימן תקסז 259
סימן תקסח 259
סימן תקסט 260
סימן תקע 260
סימן תקעא 260
סימן תקעב 261
סימן תקעג 261
סימן תקעד 261
סימן תקעה 262
סימן תקעו 262
סימן תקעז 262
סימן תקעח 263
סימן תקעט 263
סימן תקפ 264
סימן תקפא 264
סימן תקפב 264
סימן תקפג 265
סימן תקפד 265
סימן תקפה 265
סימן תקפו 265
סימן תקפז 266
סימן תקפח 266
סימן תקפט 266
סימן תקצ 267
סימן תקצא 268
סימן תקצב 268
סימן תקצג 268
סימן תקצד 269
סימן תקצה 269
סימן תקצו 269
סימן תקצז 270
סימן תקצח 270
סימן תקצט 271
סימן תר 271
סימן תרא 272
סימן תרב 272
סימן תרג 272
סימן תרד 273
סימן תרה 274
סימן תרו 276

סימן תרז 277
סימן תרח 277
סימן תרט 278
סימן תרי 278
סימן תריא 279
סימן תריב 279
סימן תריג 280
סימן תריד 280
סימן תרטו 280
סימן תרטז 281
סימן תריז 281
סימן תריח 281
סימן תריט 282
סימן תרכ 282
סימן תרכא 282
סימן תרכב 283
סימן תרכג 283
סימן תרכד 283
סימן תרכה 283
סימן תרכו 284
סימן תרכז 284
סימן תרכח 284
סימן תרכט 284
סימן תרל 285
סימן תרלא 285
סימן תרלב 285
סימן תרלג 286
סימן תרלד 286
סימן תרלה 286
סימן תרלו 287
סימן תרלז 287
סימן תרלח 287
סימן תרלט 287
סימן תרמ 287
סימן תרמא 288
סימן תרמב 288
סימן תרמג 288
סימן תרמד 288
סימן תרמה 289
סימן תרמו 289
סימן תרמז 290
סימן תרמח 290
סימן תרמט 290
סימן תרנ 290
סימן תרנא 291
סימן תרנב 291
סימן תרנג 291
סימן תרנד 292
סימן תרנה 292
סימן תרנו 292
סימן תרנז 292
סימן תרנח 293
סימן תרנט 293
סימן תרס 293
סימן תרסא 293
סימן תרסב 294
סימן תרסג 294
סימן תרסד 294
סימן תרסה 294
סימן תרסו 295
סימן תרסז 295
סימן תרסח 296
סימן תרסט 296
סימן תרע 296

סימן תרעב 297
סימן תרעג 297
סימן תרעד 297
סימן תרעה 297
סימן תרעו 298
סימן תרעז 298
סימן תרעח 298
סימן תרעט 298
סימן תרפ 299
סימן תרפא 299
סימן תרפב 299
סימן תרפג 299
סימן תרפד 300
סימן תרפה 300
סימן תרפח 300
סימן תרפט 301
סימן תרצ 301
סימן תרצא 301
סימן תרצב 301
סימן תרצג 302
סימן תרצד 302
סימן תרצה 302
סימן תרצו 303
סימן תרצז 303
סימן תרצח 303
סימן תרצט 303
סימן תש 304
סימן תשא 304
סימן תשב 304
סימן תשג 304
סימן תשד 305
סימן תשה 305
סימן תשו 305
סימן תשז 305
סימן תשח 306
סימן תשט 306
סימן תשי 306
סימן תשיא 306
סימן תשיב 306
סימן תשיג 307
סימן תשיד 307
סימן תשיו 307
סימן תשיז 307
סימן תשיח 308
סימן תשיט 308
סימן תשכ 309
סימן תשכא 309
סימן תשכב 309
סימן תשכג 309
סימן תשכד 310
סימן תשכה 310
סימן תשכו 310
סימן תשכז 310
סימן תשכח 311
סימן תשכט 311
סימן תשל 311
סימן תשלא 312
סימן תשלב 312
סימן תשלג 312
סימן תשלד 312
סימן תשלה 313
סימן תשלו 313
סימן תשלז 313

סימן תשלח 314
סימן תשלט 314
סימן תשמ 314
סימן תשמא 314
סימן תשמב 315
סימן תשמג 315
סימן תשמד 315
סימן תשמה 315
סימן תשמו 316
סימן תשמז 316
סימן תשמח 316
סימן תשמט 317
סימן תשנ 317
סימן תשנא 317
סימן תשנב 318
סימן תשנג 318
סימן תשנד 318
סימן תשנה 319
סימן תשנו 319
סימן תשנז 320
סימן תשנח 320
סימן תשנט 321
סימן תשס 321
סימן תשסא 321
סימן תשסב 321
סימן תשסג 322
סימן תשסד 322
סימן תשסה 322
סימן תשסו 323
סימן תשסז 323
סימן תשסח 323
סימן תשסט 323
סימן תשע 324
סימן תשעא 324
סימן תשעב 324
סימן תשעג 324
סימן תשעד 325
סימן תשעה 325
סימן תשעו 325
סימן תשעז 325
סימן תשעח 326
סימן תשעט 326
סימן תשפא 326
סימן תשפב 326
סימן תשפג 327
סימן תשפד 328
סימן תשפה 328
סימן תשפו 328
סימן תשפז 328
סימן תשפח 329
סימן תשפט 329
סימן תשצא 329
סימן תשצב 329
סימן תשצג 330
סימן תשצד 330
סימן תשצה 330
סימן תשצו 331
סימן תשצז 331
סימן תשצח 331
סימן תשצט 331
סימן תת 332
סימן תתא 332
סימן תתב 332
סימן תתג 332

סימן תתד 332
סימן תתה 333
סימן תתו 333
סימן תתז 333
סימן תתח 333
סימן תתט 334
סימן תתי 334
סימן תתיא 334
סימן תתיב 334
סימן תתיג 335
סימן תתיד 335
סימן תתטו 335
סימן תתטז 335
סימן תתיז 335
סימן תתיח 336
סימן תתיט 336
סימן תתכ 336
סימן תתכא 336
סימן תתכב 337
סימן תתכג 337
סימן תתכד 337
סימן תתכה 337
סימן תתכו 337
סימן תתכז 338
סימן תתכח 338
סימן תתכט 338
סימן תתל 338
סימן תתלא 339
סימן תתלב 339
סימן תתלג 339
סימן תתלד 339
סימן תתלו 339
סימן תתלז 339
סימן תתלח 340
סימן תתלט 340
סימן תתמ 340
סימן תתמא 340
סימן תתמב 341
סימן תתמג 341
סימן תתמד 341
סימן תתמה 341
סימן תתמו 341
סימן תתמז 342
סימן תתמח 342
סימן תתמט 342
סימן תתנ 343
סימן תתנא 343
סימן תתנב 343
סימן תתנג 343
סימן תתנד 344
סימן תתנה 344
סימן תתנו 344
סימן תתנז 344
סימן תתנח 344
סימן תתסא 345
סימן תתסב 345
סימן תתסג 345
סימן תתסד 346
סימן תתסה 346
סימן תתסו 346
סימן תתסז 346
סימן תתסח 347
סימן תתסט 347
סימן תתע 347

סימן תתעא 348
סימן תתעב 348
סימן תתעג 348
סימן תתעד 348
סימן תתעה 348
סימן תתעו 349
סימן תתעז 349
סימן תתעח 349
סימן תתעט 350
סימן תתפ 350
סימן תתפא 350
סימן תתפב 351
סימן תתפג 351
סימן תתפד 351
סימן תתפה 352
סימן תתפו 352
סימן תתפז 352
סימן תתפח 353
סימן תתפט 353
סימן תתצ 354
סימן תתצא 354
סימן תתצב 354
סימן תתצג 354
סימן תתצד 355
סימן תתצה 355
סימן תתצו 355
סימן תתצז 355
סימן תתצח 355
סימן תתצט 356
סימן תתק 356
סימן תתקא 356
סימן תתקב 356
סימן תתקג 357
סימן תתקד 357
סימן תתקה 357
סימן תתקו 357
סימן תתקז 357
סימן תתקח 358
סימן תתקט 358
סימן תתקי 358
סימן תתקיא 359
סימן תתקיב 359
סימן תתקיג 359
סימן תתקטו 359
סימן תתקטז 359
סימן תתקיז 360
סימן תתקיח 360
סימן תתקיט 360
סימן תתקכ 360
סימן תתקכא 361
סימן תתקכב 361
סימן תתקכג 361
סימן תתקכד 361
סימן תתקכה 362
סימן תתקכו 362
סימן תתקכז 362
סימן תתקכח 363
סימן תתקכט 363
סימן תתקל 363
סימן תתקלא 363
סימן תתקלב 364
סימן תתקלג 364
סימן תתקלד 364
סימן תתקלה 364

סימן תתקלו 365
סימן תתקלז 365
סימן תתקלח 365
סימן תתקלט 365
סימן תתקמ 366
סימן תתקמא 366
סימן תתקמב 366
סימן תתקמג 366
סימן תתקמד 367
סימן תתקמה 367
סימן תתקמו 367
סימן תתקמז 368
סימן תתקמח 368
סימן תתקמט 368
סימן תתקנא 369
סימן תתקנב 369
סימן תתקנג 369
סימן תתקנד 370
סימן תתקנה 370
סימן תתקנו 371
סימן תתקנז 371
סימן תתקנח 372
סימן תתקנט 372
סימן תתקס 372
סימן תתקסא 373
סימן תתקסב 373
סימן תתקסג 373
סימן תתקסד 373
סימן תתקסה 374
סימן תתקסו 374
סימן תתקסז 374
סימן תתקסח 374
סימן תתקסט 375
סימן תתקע 375
סימן תתקעא 375
סימן תתקעב 375
סימן תתקעג 375
סימן תתקעד 376
סימן תתקעה 376
סימן תתקעו 376
סימן תתקעז 377
סימן תתקעח 377
סימן תתקעט 377
סימן תתקפ 378
סימן תתקפא 378
סימן תתקפב 378
סימן תתקפג 378
סימן תתקפד 378
סימן תתקפה 379
סימן תתקפו 379
סימן תתקפז 380
סימן תתקפח 380
סימן תתקפט 380
סימן תתקצ 380
סימן תתקצא 381
סימן תתקצב 381
סימן תתקצג 381
סימן תתקצד 381
סימן תתקצה 382
סימן תתקצו 382
סימן תתקצז 383
סימן תתקצח 383
סימן תתקצט 383
סימן תתר 383

סימן תתרא 384
סימן תתרב 384
סימן תתרג 384
סימן תתרד 385
סימן תתרה 385
סימן תתרו 385
סימן תתרז 385
סימן תתרח 386
סימן תתרט 386
סימן תתרי 386
סימן תתריא 386
סימן תתריב 387
סימן תתריג 387
סימן תתריד 387
סימן תתרטו 388
סימן תתרטז 389
סימן תתריח 389
סימן תתריט 389
סימן תתרכ 390
סימן תתרכא 390
סימן תתרכב 390
סימן תתרכג 391
סימן תתרכד 391
סימן תתרכה 391
סימן תתרכו 391
סימן תתרכז 392
סימן תתרכח 392
סימן תתרכט 392
סימן תתרל 393
סימן תתרלא 393
סימן תתרלב 393
סימן תתרלג 393
סימן תתרלד 394
סימן תתרלה 394
סימן תתרלו 394
סימן תתרלז 395
סימן תתרלח 395
סימן תתרלט 395
סימן תתרמ 395
סימן תתרמא 396
סימן תתרמב 396
סימן תתרמג 396
סימן תתרמד 396
סימן תתרמה 397
סימן תתרמו 397
סימן תתרמז 397
סימן תתרמח 397
סימן תתרמט 398
סימן תתרנ 398
סימן תתרנא 398
סימן תתרנב 399
סימן תתרנג 399
סימן תתרנד 399
סימן תתרנה 399
סימן תתרנז 400
סימן תתרנח 401
סימן תתרנט 401
סימן תתרס 402
סימן תתרסב 402
סימן תתרסג 403
סימן תתרסד 403
סימן תתרסה 403
סימן תתרסו 404
סימן תתרסז 404

סימן תתרסח 404
סימן תתרסט 404
סימן תתרע 404
סימן תתרעא 405
סימן תתרעב 405
סימן תתרעג 405
סימן תתרעד 405
סימן תתרעה 405
סימן תתרעו 406
סימן תתרעז 406
סימן תתרעח 406
סימן תתרעט 406
סימן תתרפ 407
סימן תתרפא 407
סימן תתרפב 408
סימן תתרפג 408
סימן תתרפד 408
סימן תתרפה 408
סימן תתרפו 409
סימן תתרפז 409
סימן תתרפח 409
סימן תתרפט 409
סימן תתרצ 410
סימן תתרצב 410
סימן תתרצג 410
סימן תתרצד 411
סימן תתרצה 411
סימן תתרצז 411
סימן תתרצח 411
סימן תתרצט 412
סימן תתש 412
סימן תתשא 412
סימן תתשג 413
סימן תתשד 413
סימן תתשה 413
סימן תתשו 414
סימן תתשז 414
סימן תתשח 414
סימן תתשט 414
סימן תתשי 414
סימן תתשיא 415
סימן תתשיב 415
סימן תתשיג 415
סימן תתשיד 415
סימן תתשטו 416
סימן תתשטז 416
סימן תתשיז 416
סימן תתשיח 416
סימן תתשיט 417
סימן תתשכ 417
סימן תתשכא 417
סימן תתשכב 417
סימן תתשכג 417
סימן תתשכד 417
סימן תתשכה 418
סימן תתשכו 418
סימן תתשכז 418
סימן תתשכח 419
סימן תתשכט 419
סימן תתשל 420
סימן תתשלא 420
סימן תתשלב 420
סימן תתשלג 420
סימן תתשלד 421

סימן תתשלה 421
סימן תתשלו 421
סימן תתשלז 422
סימן תתשלח 422
סימן תתשלט 422
סימן תתשמ 423
סימן תתשמא 423
סימן תתשמב 424
סימן תתשמג 424
סימן תתשמד 425
סימן תתשמו 425
סימן תתשמז 426
סימן תתשמח 426
סימן תתשמט 426
סימן תתשנ 427
סימן תתשנא 427
סימן תתשנב 427
סימן תתשנד 428
סימן תתשנה 428
סימן תתשנו 428
סימן תתשנז 428
סימן תתשנח 429
סימן תתשנט 429
סימן תתשס 430
סימן תתשסא 430
סימן תתשסב 430
סימן תתשסג 431
סימן תתשסד 431
סימן תתשסה 431
סימן תתשסז 432
סימן תתשסח 432
סימן תתשסט 432
סימן תתשע 433
סימן תתשעא 433
סימן תתשעב 434

סימן א

פירוש א

פירוש זה של ספר חסידים הלז יצא מפי אדונינו מורינו ורבינו זצ"ל ה"ה כאשר אתה תחזה ממה שנכתב בסוף הספר אפס קצהו תראה וכלו לא תראה מטעם שותבאר ופירוש הדיין היה מופקד מאדונינו מורינו ורבינו זצ"ל ה"ה ביד אחד וצוה להנפקד לשום עיניו עליו ולשמרו בשמירה מעולה והוה לפקדון ביד הנפקד עד זמן שנשלח מהתם להכא לידי אשר כנאמר לו מפי צואתו של אדונינו מורינו ורבינו זצ"ל ה"ה והיה אתי עמי ימים במשמר ומתוך החבה שהיה חביב עלי ביותר אהיה שעשוע בו יום יום כי אמרתי בבוא עת רצון אוציא אותו לאורה להביא לבית הדפוס בעונותי שרבו לא זכיתי לזה כי השרפה אשר שרף ה' בקהילתנו ק"ק פראנקפורט שנת תע"א כילה את הכל ועל הכלל כולה יצא האש עד אבדון תאכל ונשרפו גם כל ספרי הקודש שקניתי ושהיו מימי אבותי ואבות אבותי אשר עין לא ראתה כאלה לשבח ובראש כלם חבל על אלו דאבדין ולא משתכחין הלא היה כל חדושים וכתבים על מקרא ומשנה וגמרא ותלמוד ירושלמי ומדרשים ועל רש"י בחומש שהיה אתי עמי וגם לרבות הפירוש מובחר ונבחר ונחמד על כל הפיוטים חוץ מימים הנוראי' היה עמהם אשר אבותי ואבות אבותי היה להם יגיעה ועמל עד שהוציאו אותה מכח אל הפועל ואני כמה טרחים טרחתי והוספתי עליהם נופך משלי ולא זכיתי שתעשה לנו תושיה כי המעשה שור"ף היה מבטל מיד מחשבה שחשבתי והיה לאכול ועשה כלה ולא נשאר כ"א גויתי וישבתי משומם ואמרתי ח"ו לריק יגעתי ולתוהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה' ופעלתי את אלקו כי ברחמיו וברוב חסדיו הותיר לי שריד מעט מכל אשר היה לפני ונתן לי למשמרת ולזכרון דברים שחריתי ולמדתי בפירוש של אמ"ו זצ"ל ה"ה על ספר חסידים שכמעט קרוב לרוב מינכרי לי ולבי אומר לתקן מה שבידי לתקן ובפרט בספר זה ספר חסידים אשר הוא כולל מכל וכלול בכל וכבר עברו כמה מאות שנים אשר הספר הלז היה כאגרתא דלא מקריא רק את זה מצאתי כתוב בזה הלשון ספר חסידים הנ"ל עם פי' יפה וארוך משנת חסידים מהו' סעדיה תלוונ' בר' אהרן מלוקט מתלמוד וזוהר ומהרבה ספרי' אבל לא נגמר כולו עכ"ל ופירוש הלז אינו מצוי בינינו ואפי' לא ראינו אותו ולבי אומר לי כי צורך שמה הוא וביחיד שכמעט צואת אמ"ו זצ"ל ה"ה להוציא אמריו לאור עולם ע"כ אחזור התורה ליושנה לבאר ולפרש ולהגיה ספר חסידים הלז כמו שהוא כמוס עמדי וקיימתי מילי דחסידא דהיינו בס"ח אשר חיבר החסיד המחבר לא נגעתי בו יד אלא כתבתי מלה במלה ואות באות כמו שמצאתי כתוב בספר חסידים שהעתקתי ממנו ואם יש גירסא ונ"א

כתבתי אותו בפירושו ואז עשיתי רושם צורת כובב או שני חצי לבנה בספר יביטו שבכל הגהות שהגהתי כמעט רובו ככולו לית בהן חסרות ויתרות ואין בהם אלא ענייני ומלות ואותיות מסורסת ומהופכות ואין סדר למשנתם וצריך להקדים את המאוחר ולאחר את המוקדם וקצת פעמי' מה שבסימן זה שייך לסימן שלאחר זה ולפעמים בהיפך שקצת מסימן זה שייך לסימן שלפניו ומיעוטי דמיעוטי הוא שבהן חסר או יתיר ואשר ניתן בכפליו וכגון דא צריך לאודועי שאם המצא תמצא דבר שאינו הגון או דבר שאינו מתוקן כגון אלו דברים אינם דברי אמ"ו זצ"ל ה"ה כי חס ושלום פה חדוש יאמר דבר זה כי כל אמריו היו אמרות טהורות מזוקק שבעתים ואין הדבר תלוי כי אם בי וגם עלי אל תשת חטא כי בכל כחי עבדתי וזה אשר לקטתי ולולי אלקי אבי היה בעזרי לא מצאו ידי ורגלי לעשות חיל לעמוד עד פה על תכונת אמ"ו זצ"ל ה"ה ואברך את ה' אשר עד הנה עזרני ונותן הודאה לשעבר ואתפלל על העתיד שיראני הקב"ה הנפלאות מתורתו לחדש טעמי וחדושי תורה שלא אבוש ולא אכלם שלא אבוש בעולם הזה ולא אכלם בעולם הבא אמן:

זה נקרא ספר חסידים. וא"כ אין לומר שנקרא כך ללמוד ממנו ענייני חסידות וע"י כך יהיה חסיד שלפי זה יקרא שמו ספר חסידות ואז יהיה פירושו ספר שנכתב בו ענייני חסידות ומי שיקרא בו ידע ענייני חסידות לעשות וירגיל עצמו בהן ומכח זה נעשה חסיד אבל עתה שנקרא ספר חסידים פירוש ספר שנכתב לאנשים שהם חסידים קודם שיקראו בספר זה ולהם אין מי הצורך לכתוב ספר זה שהרי הם המה חסידים מעיקרם קודם שקראו בספר זה ומקדים ואומר **דבריו ממתקים וכלו מחמדים** ואין בהם שום דבר לבטלה אלא כל דבריו של ספר זה ממתקים וכולו מחמדים ובאמת **ונכתב** דוקא ספר זה **ליראי ה' ולחושבי שמו** דהיינו לאותם שחושבים תמיד בדרכי ה' כדאי' ברד"ק ולאותם שהם חסידים מעיקרם קודם שיקראו בספר זה הוא מן הצורך גדול לכתוב ספר זה ולמה כן הוא ואמר **כי חסיד כו' כל רצונו** כי חסיד הוא ולבו חפץ כל רצונו של הקב"ה אבל **ואינו יודע לשום על לב הדברים כלם ומאיזה דבר צריך להזהר** שלא לעשות **ואיך להעמיק לעשות רצון בוראו** לעשות אותן דברים **לפי כו' ולפי שיש חסיד כו' לכך נכתב ספר חסידים** כלומר לאותן חסידים שהם חסידי' קודם שיקרא בספר נכתב **למען כו' ומאיזה דבר צריכין ליזהר** שלא לעשות **אך לא לרשעים נכתבים** דלא תימא שראוי כתיבת ספר זה ג"כ לרשעים כדי לראות וללמד בו מדת חסידות ויחזרו מרשעם **שאם יראו כו' דברי שטות** לפי שכמה דברים נכתבו ברמז **ואף אם ידברו באזניהם** דברים הנכנסי' באזניהם דהיינו שיכתבו כל הדברי' בפירוש ולא שום דבר ברמז **ילעיגו למו** ולא די שלא יהיה להם הדברים לתועלת אלא אף למכשול יהיה להם לכך לא לרשעים

נכתב' **ועליהם אמר שלמה בחכמתו באזני כסיל אל תדבר וגו**' ומסיים הפסוק משום כי יבוז לסכל מליך וילעיג למו **וכן שלמה כשכתב ספר משלי** שכתב דבריו דרך משל ולא כתב דבריו בפירוש **לא כו**' **כי אילו אפי**' **היה מדבר באזניהם** וכתב דבריו בפירוש **כל חכמתו לא כו**' **אלא כנגד הצדיקים כו**' והא דכתב לצדיקים דרך משל ולא בפירוש כדי **שיראו ויבינו וישכילו** להבין הדברים וישכילו גם המשל והמליצ' כמאמר הפסוק להבין משל ומליצה **וכדכתיב כי ישרים וגו**' **הא למדת כו**' לכך נכתב ספר זה לחסידים דוקא כנ"ל:

סימן ב

פירוש א

בו בינותי. מעצמי **ומכל מלמדי השכלתי** רבו שאי"ו מובהק **וממורי קבלתי** רבו מובהק **לבניהם** בפני עצמם **ולתלמידיהם** בפני עצמם **ולכל ישראל** בפני עצמם כפי השגה של כל אחד צריך להסבירם ולהמשילם דרך משל זה מבין דרך משל זה וזה מבין דרך משל זה ע"כ יסבירם וימשילם דרך משל שיכול להבין וזה שאמר. ולקח לשונו דרך משל כו' כדי כו' ומביא ראיה **להמשיל את בוראיו למדת ב**"ו להשביר האזנים של כל או"א במה שיכול להבין לכך אמר **ודבר זה כתוב בתורה וקולו וגו**' **כאריה ישאג** שפעמים מדמה קולו כמים ופעמים לאריה אלא ודאי שממשיל לכל אחד במה שיכול להבין זה מבין במשל זה וזה מבין במשל זה וכן צריך להמשיל לכ"א כפי השגתו וזה שמסיים וגם מראה כו' ולדוגמות כו' כל זה לשבר האוזן:

סימן ג

פירוש א

לברכה. שלא יזכיר צדיקו של עולם אלא על הברכה וזה שאמר **לברכו** שאם ירצה לברכו באיזה ברכה אז רשאי להזכיר שמו ומסיים **וחסירי הדעת כו**'. שמותר להזכיר שמו אף אם אינו מברך ברכה רק שיש לברכו אם מזכיר שמו ב"ה כאדם **אשר בנו כו**' וזה אינו שא"כ הול"ל זכר צדיק ברכה ומדקאמר לברכה משמעו שלא יזכיר שמו אלא אם רצה לברך שום ברכה וזה שמסיים **וע"ז**. **אמרו כל השומע הזכרה כו**' שנקטו בלשונם מלת הזכרה דהיינו שמזכיר שמו כאדם שמזכיר בנו כו' כנ"ל ואינו מזכיר לברכה שרוצה לברך ע"כ צריך כו'. נ"א דאי לא אתי קרא אלא להורות לן דאם מזכיר הצדיק דצריך לברכו כדאיתא בפ' אמר להם הממונה הוי ליה למיכתב זכר צדיק יברכ' כדמסיים סיפא

דקרא אלא שבא נמי לרמז על צדיקו של עולם ומשום הכי לא כתב יברכ' שהרי ברוך ומבורך הוא והוא מקור כל הברכות ע"כ אמר לברכה וה"ק זכר צדיקו של עולם לברכה יהיה ולא לבטלה בכל פעם ופעם שאנו כו' חייבים כו' ואמר וחסירי הדעת יבינו כו' יהיה טוב עליו וכמו כן אמר הפסוק שכשמזכיר הצדיק דצריך לברכו כדאי' בגמ' הנ"ל ולא בא נמי לרמוז על צדיקו של עולם כנ"ל ואמר לא די שלא יוצדק לדבריהם מלת לברכה אלא בלא זה חסירי לב לדעת המה שהרי מה אדם כו' וע"ז אמרו כל השומע כו'. ולא כאשר יבינו חסירי הדעת:

סימן ד

פירוש א

ומעשה בחסיד אחד כו'. מביא ראיה על הנ"ל שחסיד אחד היה מנדה א' שהיה מזכיר ה' בשירו ולא הזכירו לברכ' שברך וז"ש **וגם שדים כו'** שכיון שאינו מזכירו על הברכה הוי מזכיר ש"ש לבטלה ולפי נ"א הנ"ל מביא ראיה שהפסוק זכר צדיק לברכה מרמז נמי על צדיקו של עולם כנ"ל ולא כאשר יבינו חסירי הדעת שהרי באמת הי' אותו חסיד מנדהו על כל פעם ופעם שהיה מזכיר את ה':

סימן ה

פירוש א

לעשות. נ"א יראה תלמיד **תלמיד לרב מנין ת"ל הוכח וכו'**. דאי לדבר זה לבד אתי קרא שיחזור ויוכיחנו כדלעיל ה"ל למיכתב הוכח הוכח או תוכיח תוכיח ומדנקיט תרי לישנא שמעינן נמי זה **ואנו חייבים להוכיח כו' עד שיכו אותנו ויבזו אותנו ויקללו אותנו** זה סותר למה שכתב לקמן סי' תי"ג אבל באמת לא מבטן אחד יצאו שניסם אלא מהרב' ס"ח נעתק ס"ח זה **בדברי עולם ובדברי שמים** להרחיקו מעבירות שבין אדם לחבירו ומעבירות שבין אדם למקום **והמחזיק כו' חייב בעונש חבירו שנא' לא תשא עליו חטא** שמשמעו שאם מונע מלהוכיח נושא עליו חטא חבירו וע"כ גם הוא בעונש חבירו **ואם כו' ויש למוכיח זכותו כו'** דקי"ל כל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו ומחשבה טובה הקב"ה מצרף למעשה וכ"ש זה שמדבר דברים ומוכיחו עם המחשבה טובה ע"כ חשוב כאילו זיכה את חבירו ויש לו זכות המזכה את חבירו **כמו שמפורש כו' ואתה וגו' הוא בעוונו ישא ואתה נפשך הצלת וגו'** כלומר מנ"ל דמה שאמרה תורה ולא תשא עליו חטא הוא חטא חבירו והוא בעונש חבירו וע"ז אמר כמו שמפורש כו' דכתיב

ואתה כי הזהרת וגו' הו' בעוונו ימות ואתה נפשך הצלת דמשמע שאם לא הזהירו הוא לא ימות בעונו ואתה בסכנת נפש משום כיון דלא הוכיחו והזהירו הוא בחטא חבירו וכתיב הנפש החוטאת היא תמות וממילא הוא בעונש חבירו ובסכנת הנפש כמו שהיה חבירו אם הזהירו והוכיחו ולפ"ז נמי מה שאמרה התורה ולא תשא עליו חטא היינו חטא חבירו כמו שמפורש בפרשת כו' וזה הטעם שמשנה לשון הפסוק שכתוב ביחזקאל וכתב הוא בעונו ישא להורות לן משום דהזהירו והוכיחו הוא בעונו ישא כלומר ימות כיון דמשמעות לשון הפסוק דיחזקאל ל"ג ח' וט' בעוונו ימות ומלת ישא חד הוא נקט בלישנא מלת ישא ללמוד שכמו כן הוא פירושו של מלת תשא דכתיב בתורה הא אם לא הזהירו והוכיחו אחר שלא הזהירו והוכיחו עונו ישא מיתור' דמלת היא נפקא לן דיוק זה וע"כ מה שכתב בתורה מלת תשא בלא הוכיחו ולא תשא עליו חטא נמי פירושו חטא של חבירו ועונשו כנ"ל **שלא כו'** דאי ללימוד כמו שאמר יחזקאל לבד אתי ה"ל לכתוב תחלה לא תשא וגו' ואח"כ ה"ל לכתוב הוכח וגו' והוי משמעותו שפיר לא תשא עליו חטא שלא תוכיח רק הוכח וגו' אבל עכשיו דכתיב ברישא הוכח וגו' ואח"כ כתיב ולא תשא וגו' משמע נמי הכי הוכח וגו' ולא תשא חטא בהוכחה ע"כ אמר נמי ועיקר כו':

סימן ו

פירוש א

לא תענה ומכלל כו'. קשה למה לא אמר לא תעיד ברעך עד שקר לשונות שוים ואמר שהכתוב בא להורות לן נמי שיש לא תעשה לומר דבר מגונה מחבירו שלא בפניו כל דבר כו' ולשון לא תענה פירושו נמי לשון דיבור ועניית דברים כמאמר הכתוב כי אין מענה וגו' וגם לשון עינוי וצער ולא לשון עדות לבד שאינו אלא בפני בעל דבר לכך אמר **שלא בפניו כו'** ומביא ראיה דאמירה בלא עדות שלא בפניו כנ"ל נמי אסור שהרי הכתוב קראו רשע דכתיב ולרשע וגו' **תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי** מזה נשמע דדבור בלא עדות נמי אסור וא"כ י"ל דמלת לא תענה מרמז נמי על זה:

סימן ז

פירוש א

שורש החסידות כיצד כו'. ר"ל שורש שירגיל עצמו בחסידות כיצד ומפרש **כשאדם כו'** כלומר שיגמור בדעתו כשעוסק במצות ובמדות טובות וחסידות "**הסדומים** נ"א הקדומים:

לא יעזוב כו'. שאם לא יגמור בדעתו כך כשמלעיגי' עליו ומביישים ומצערים אותו ומזכירים מעשיו הרעים הקדומים יעזוב חסידתו מפני הלצנים ומטעם זה כ' **ויכנס במדות טובות מעט מעט כו' וקובץ וגו'**. שאל"כ מתוך שקשה עליו לקבל המדות הטובות בפעם א' יניחם מכל וכל **ועל זה נאמר אם חכמת חכמת לך** ק"ל למה אמר חכמת לך הלא יכול ג"כ לחכם לחבירו שיועיל חכמתו לחבירו אלא ודאי קאי על מצות ומדות טובות וחסידות שהן חכמות כדכתיב חכם לב יקח מצות ושפיר קאמר לך חכמת שמצות שאדם עושה שייכים לו כמאמר הכתוב וגמול ידי אדם ישיב לו **שמדברים כו'** ופי' הפסוק מחטיאי שמביא חטא על עצמו כדעת קצת מפרשים **בדבר** היינו בדיבור רע שמדבר על עושי מצות וקאמר **וחטא גדול כו'** וזה הוא **בשחוק הלצנים כו'** דקי"ל כל העושה עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו **והעושים כן כו' נועל דלת בפני השבים כו'** מאחר שזה מזכיר לו מעשיו הקדומים לפי סברתו אינו מועיל תשובה ושמא ידמה ג"כ הבעל תשובה כן ולא יעשם תשובה וישאר בחטאו ולפ"ז נועל דלת בפני השבים ויהיה פי' מחטיאו לפ"ז ל' מפעיל שמחטיא הבע"ת שלא לעשות תשובה וישאר בחטאו **אשר מתבייש כו'** כלומר דבר זה יהיה ידוע לו ויעלם על לבו שיהיה לו זכות גדול כו' מן הבושה אשר מתבייש כי העושה עבירה ומתבייש בה מוחלין לו כל עונותיו וא"כ כשמזכירים לו שאר עונותיו או כשמזכירים לו עוד אותו חטא שנתבייש בו וכבר נמחלו כל עונותיו והוי מהחושדים אותו ואין בו ואי' בגמ' יהי חלקי מהחושדי' אותו ואין בו ומוכח מזה שיש לו זכיות על שחושדים אותו ואין בו וע"ז אמרו גדולם תשובם שזדונות נעשה לי כזכיות כשעושה תשובה מאהבה וקשה האיך יהיה חוטא נשכר ולפ"ז ניחא ואין אנו צריכים לומר דזה הוא במוסיף מעשים טובים יתר מכדי צורך לאותו עון כדאיתא במהרש"א בפרק י"ה כי העושה מאהבת בוראו אינו חושש בשום דבר נגד אהבת בורא כדאי' בכמה דוכתא ואף שמביישי' אותו כמה וכמה פעמים בדבר שאין בו אינו מניח דרכיו הטובים מפני אהבת בורא והוי חלקו מחושדים אותו ואין בו: **ויראת ה' הטהורה נכנסת כו'** ר"ל אם כבר התנהג ככתיב לעיל אח"כ ויראת ה' כו' **שיסייעוהו כו' להחזיקו כו'** דהיינו יסייעוהו מן השמים לתפוש ולאחוז ולהתגבר ביראת ה':

וכן אמר כו' מן השמים מזמנין לו לעשות תשובה שלימה ר"ל אף על פי שנקרא בע"ת מכל מקום לא עשה התשובה הראוי על כל עבירה ועבירה כמו שכתבו חכמי המוסר:

ומצוה גוררת מצוה ר"ל זכות הנזכר לעיל גוררת זכות אחר לעשות תשובה שלימה כנ"ל ומזה יהיה לו זכות גדול דמאחר שנמחלו לו כל עונותיו וע"פ כן עשס תשובה שלימה כדאי' בחכמי מוסר פשיטא שיש לו זכות גדול מזה:

כי פתחי תשובה לא נסתמו כו' ר"ל שאע"פ משחרב ב"ה ננעלו שערי תפלה מ"מ לא נסתמו פצימי הפתח לגמרי אלא שהפתח נסתם במנעול ובעי תפלה מרובה שיפתח המנעול עיין מהרש"א בב"מ פ' הזהב וזהו שאמרו התפלל ולא נענה יחזור ויתפלל או י"ל שהכי קאמר שמדרכי תשובה הוא להיות צועק תמיד לפני ה' בבכי ושערי דמעה לא ננעלו ע"כ אמר כי פתחי תשובה לא נסתמו כו' **שיצילנו ממדת הדין ושלא תבא תקלה על ידו** כי לפי הדין אין מקבלין תשובה וגם אם בא תקלה על ידו אין מספיקין בידו לעשות תשובה לכך יתפלל על דברים אלו יום ולילה לפני בוראו:

ואין לו יצר כו' כן יותר כו' ר"ל למה באמת אין לו יצר לסור ממדתו משום וכשם כו' מפני הבושה פן כו'.

ואסור כו' ר"ל הלא אין זה בושה אם לא יהיה חסיד ויהיה עכ"פ נשאר ב"א וא"כ יעזוב חסידתו ע"כ אמר ואסור כו' יהיה גרוע משא' בנ"א מכח האיסור שגונב דעת הבריות ויהיה לו בושה לעזוב חסידתו וא"ת מ"מ אין לו בושה לעזוב חסידתו שהרי הוא באמת לא עשה לגנוב דעת הבריות והיו לו לדונו לכף זכות כאשר הוא באמת ואותן ב"א שידונו לכף חוב נגד האמת לא יפה עושים ומותר לגנוב דעתם א"כ אמר אפי' זה שלא דנו לכף זכות שאסור לגנוב דעתו ויהיה גרוע מכח איסור ע"כ לא יעזוב חסידתו מפני הבושה **ולפי שהחסידות קשה עליו לקבלו בתחילתו טוב כו'**. ר"ל אם לא יתחיל בנערותו בעוד שאין יצרו מתגבר עליו קשה לקבל עליו בתחלת כמו שיצרו מתגבר עליו אבל אם יתחיל בנעורתו ובבחרותו גם כי יזקין לא יסור ממנה אפי' בעודו בכחו וגבורתו ויצרו מתגבר עליו ומביא ראיה מפסוק **שנאמר וזכור בוראך וגו'** כי אם יעשה תשובה בזקנה אין זו תשובה משובחת **כי תשובת הזקן כו'** אבל בשוב אדם בעודו בכחו כו' הרי זו התשובה המשובחת כו' ואם יאמר אדם לא אעשה גבורה להתגבר על יצרו בעודו מתגבר עליו כי תשובת זקן נמי תשובה היא ע"כ קאמר **ועל כל דבר כו' שכרו הרבה מאוד** ומפני זה יתחיל בבחרותו וכי יזקין לא יסיר ממנו כנ"ל ויהיה שכרו הרבה מאד:

סימן ח

פירוש א

כשיצאו למה אני יוצא כו'. צריכין אנו להקדים הקדמה אחת דידוע שעשרה הרוגי מלכות הם בחטא מכירת יוסף והם היו החשובים שבכל ישראל ואמר רשב"ג בעונותינו הגדול איני יודע למה אני יוצא להריג' והלא ישנו כמה מישראל שחשובים ממני לכך מתיירא אני שיש חטא אחר שאני נתפס בעבורו. וא"ל ר"י **שמא כשהיית דורש ברבים היה לבך שמח והנאך לבך** כאלו אתה הוא החשוב שבקהל לפיכך נתפסת משום חשוב שבקהל אע"פ שעל כרחו שמח לבו שלא מדעת שכמעט שאי אפשר למי שדורש ברבים שלא יהיה שמח לבו כדפירש"י על אי הוו סני' הוי גמור טפי דאי אפשר להנאה שלא כו' וא"ל רשב"ג **נחמתני** שעל חטא קל כזה שכמעט שלא מדעת כנ"ל אני נתפס ולא ח"ו על אחר החמור ומדעת וברצון **וכן יעשה כל האדם כו' בצניעותו** ולא יפרסם כדכתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה:

ובענוה ילך ויעשה כו' ר"ל שאם יתחרט ממעשיו הרעים בצנעה יחשוב שאף אם יעשה מע"ט אינם כנגד מעשיו הרעים שעשה ואין לי להתפאר בהן וע"כ בענוה ילך ויעשה מעשיו ועניניו בסתר ואל יהנה לבו כלל כו' כיון שעושה עניניו בסתר שלא בפני העולם ע"כ לא יהנה לבו כלל לאפוקי אם עושה עניינו בפני העולם א"א שלא ישמח לבו כדאמרי' וכתב עוד **ואף מכל ענין החסידות** דהיינו שעושה מעשה חסידות יותר ממה שמחויב לעשות לפי הדין יעשה כל ענין חסידות בסתר ואז יכול לשמור עצמו **שלא יהנה ולא ישמח לבו שאם שמח לבו בפני העולם קבל כו'** דהיינו שלא עשה מעשיו ועניניו וחסידות בסתר ואז בודאי אין יכול לשמור עצמו שלא ישמח לבו בפני העולם **קבל מקצת שכרו כו'** כיון שעשה מעשיו בפני העולם שבודאי ישמח ויהנה לבו כדאמרי' **ואם שמח לבו בע"ב כו'**. ר"ל שעשה מעשיו בסתר ושמח בע"כ ומפרש דבריו איך אני אומר בע"כ הלא כשעושה מעשיו בסתר יכול לשמור עצמו שלא ישמח לבו ומתרץ **כלו' שלא מדעת וכוונה** שזהו קרוי נמי כמעט בע"כ כיון שהוא שלא מדעת וכונה:

ילמוד לו ללבו כו' ר"ל שעשה מעשיו בסתר ויכול לשמור לעצמו שלא ישמח לבו אלא שבא לו השמחה שלא מדעת וכונה ע"כ ילמוד וירגיל עצמו **לכוף כו' מאותו מעשה כו'** דייקא דהיינו שישמור וירגיל עצמו ויהיה זהיר שאף שלא בכונה לא ישמח עצמו ואז ההרגל נעשה טבע וכיצד ירגיל עצמו **כי כמה היו כו'** כלומר כך יחשוב בכל עת כמסיים: **כך יחשוב כו' בעלי מעשה הזה שעשו כו'** ר"ל בעלי מעשה הזה שאני עושה עתה **ונשתכחו** ולמה נשתכחו **כי נשתכח הדבר** ומכח זה אין להם זכרון:

כי נשכח כו' ר"ל אף אם עשו מצוה שנקרא שמם עליהם אף לאחר מותם כגון שבנו בית הכנסת או בית המדרש ונקרא על שמם מ"מ אין להם זכרון בעה"ז כי נשכח זכרם בעה"ז ואין להם הנאה מי שמזכיר אותם לזכרון בעה"ז לכך **ואין מזכיר כו'**. ר"ל כיון שאין להם הנאה בזכרון עוה"ז לפיכך ואין מזכיר להם רק זכרונם לחיי העולם הבא דהיינו מכח שיוזכר לטובה בעוה"ז יעלה זכרונם לטוב בעוה"ב אבל בעוה"ז אין מועיל להם הזכרון **ואף בלילה כו'** שאם עשה דבר היום שישבחוהו למחר על הדבר הזה יחשוב אף בלילה כו':

ומדוע ישמח עוד ובמה כו' ר"ל כיון שאיננו בעולם למחר ע"כ מדוע ישמח עתה במה שישבחוהו למחר ואין לו הנאה משבח הזה **ובמה ישבחוהו בזה העולם והכל הבל ורעות רוח** אפי' הוא בחיים ומכ"ש זה שיישן שינת עולם לא יקוץ עוד שאין לו הנאה כלל וכלל משבח זה ואם יחשוב כך ירגיל עצמו שלא ישמח מטוב שעשה:

סימן ט

פירוש א

ועיקר חוזק החסידו' מתחלה ועד סוף כו'. ר"ל לעיל סי' ז' אמרי' שאם הרגיל עצמו ממדות החסידות שכשם שנכנס בקושי כך יותר ויותר קשה לעזוב מדת חסידות מפני הבושה פן כו' ונמצא שהבושה חוזק החסידות שלא ימוש ממנה לעזוב מדתו הטובה וקאמר עתה שאין זה עיקר חוזק החסידות מתחלה ועד סוף דהיינו שיקיים עד סוף ימי' מדת חסידותו **אע"פ כו' וכוונתו לשמים כו'** ור"ל ולא משום בושה כנ"ל **ואין רואה פני נשים** משום דבראיית פני נשים מגרה יצה"ר על עצמו ואיתא במ"ר פרשת ויחי דף מ"ט ע"ד מכאן אמרו חכמי' כל מי שאינו מסתכל בנשים על אחת כו' אין יצר הרע שולט:

בפרט בין אנשים כו' והוא אינו מסתכל כו' ר"ל דזה ודאי כוונתו לשמים לא משום ד"א שהרי הכל מסתכלים **כמ"ש אשר צפנת ליראיך** ורישא דקרא מה רב טובך וסיפא דקרא פעלת לחוסים בך נגד בני אדם וה"ק קרא מה רב טובך אשר צפנת ליריאך העושים דברים משום יראתך ולא משום ד"א פעלת לחוסים בך נגד שאר בני אדם שעושים דברים כנ"ל ואינם חוסים בך ולא שמו יראתך נגד פניהם:

ועינו תשבע מזיו השכינה מלך ביפיו תחזינה עיניך ר"ל לעיל מניה כתיב ועוצם עיניו מראות ברע משום הכי זכה שעינו תשבע מזיו שכינה מלך ביפיו וגו' מדה כנגד מדה כיון שעוצם עיניו מראות ברע זוכה למלך ביפיו וגומר **הן גדולה הן קטנה** גזירה משום גדולה וגם בקטנה מגרה יצה"ר על עצמו ומייתי ראיה שפנויה ימי אסור להסתכל בה מאיוב

דכתיב **בריתי כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה** דאפי' על בתולה לא אתבונן ועל קטנה מייתי ראיה מספר בן סירא דכתיב **העלם עיניך מאשת חן וגו'** דפי' אעפ"י שאינה אלא לחן אע"פ כן העלם וגו' פן תלכד במצודתה כנ"ל **וכן עוצם עיניו וגו' זה שאינו** מביא ראיה שלאו דוקא פני אשה אסור להסתכל אלא אף שאר אברים שהם מכוסות אם קרוין ערוה אם מגלות אותן האשה לא יסתכל בהם כדמסיים שוק באשה ערוה:

סימן י

פירוש א

כל דבר חסידות. היאך ירגיל עצמו בכך ומפרש **לנהוג בכל יום כו' יצר הרע** ר"ל הרהור הרע כגון הרהור בנשים אחרי':

כדלעיל בסימן ז':

חסיד נקרא על שם חסדים ר"ל לכך נקרא הקב"ה חסיד שעושה כמה חסדים לפנים משורת הדין:

ועוד חסיד נקרא על שם כו' ר"ל לפי טעם הראשון הי' לו לקראו חסדי ע"ש כמה מיני חסדים לכך כתב ועוד כו' ולפי טעם השני לבד למה נקרא הקב"ה חסיד לכך צריך נמי לטעם הראשון **שת"א וחוריתא וכתיב לא עתה פניו יחורו** מביא ראיה שמלת חוריתא לשון לבן הוא כמלת יחורו מלשון בושת והלבנת פנים כו' כדכתיב ולא עתה פניו יחורו משום כשמביישים אותו אזיל סומקא ואתי חיורא ומלבינים פניו:

ולעתיד לבא פניו מבהיקין ויזכה כו' להנות מזיו השכינה ר"ל מכח שהיו מביישים ומלבינים פניו בעה"ז ולא בייש כו'. לבד לעתיד פניו מבהיקים ויזכה כו' ונהנות מזיו השכינה דהיינו מזיו עצמותו של שכינה ולא ע"י אמצעי **שנאמר קומי אורי וגו'** שבעה לשונות מרמזים על שבעה כתות המקבלות פני שכינה:

אלו שבע כתות נהנות מזיו השכינה ר"ל מזיו עצמותו כנ"ל אלא שכת אחד יותר סמוך לשכינה מחברתה ובענין זה הן נחלקו לשבע כתות. ויש גי' אחרת שכל מה שכתוב בסי' זה מן כל דבר כו' עד חסיד נקרא שייך לעיל בסי' ז' וה"ג טוב להתחילו מבחרותו כל דבר חסידות לנהוג בכל יום דברים שיצרו קשה עליו כגון רכילות ויצר הרע דברים בטלים שלא לדבר שקר ושלא לראות בנשים ולדבר דברים בטלים מדברי העולם ללכת לטייל על הכל יש יצר וכו' שלא ישבע כלל ושלא להזכיר שם שמים לבטלה וכל כיוצא בזה שנוהג תמיד ויצרו מתגבר עליו ואין יכול לעמוד בפניהם אא"כ מילדותו החזיק בהם. לכך יחנך אדם בניו באלה בקטנותם. גם כשיזקין לא יעזבם ולא יניחם שנאמר

חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה וכל דברים בעלמא שיתנהג האדם בקטנותו כשיהיה גדול ויחפוץ לעזוב קשה עליו כמיתה אבל כשיחזק האדם בתורה ובמצות ובמ"ט קשה לו לפרוש מהם. מפני הבושת שיאמרו הבריות כל מה שעשה עד הנה כדי לגנוב דעת הבריות כדלעיל ונאמר וזכור את בוראך בימי בחורותיך כי תשובת הזקן כו'. וה"ק טוב כו' דהיינו שירגיל עצמו מבחרותו לענייני כל דבר חסידות והאיך ירגיל עצמו ומפרש לנהוג בכל יום כו' ויצה"ר הרהור רע כגון הרהור בנשי' אחרים וסימן זה מתחיל חסיד נקרא כו' ופירושו כנ"ל:

סימן יא

פירוש א

אין חסיד אלא מי שעובר על מדותיו כשבאין כו'. ר"ל חסיד נקרא ע"ש חסדים כנ"ל ומה הן החסדים שעובר על מדותיו ועושה דרך חסד לפנים משורת הדין עם בני אדם כשבאים כו' ומפני זה נקרא הקב"ה חסיד:

שנא' שובה וגו' ר"ל שיהיו מתחרטים כו' כנ"ל אעפ"י שיש לו להשיב גמולכם אעפ"כ **ולא אפיל פני** דהיינו רוגזי בכם למה **כי חסיד אני** נשמע מזה דחסיד הוא כנ"ל:

וכן כו' ר"ל שיוסף נהג ג"כ עם אחיו מדות חסידות כנ"ל:

סימן יב

פירוש א

שורש החסידות יראה. ר"ל יראת ה' הוא שורש החסידות ומפרש היראה כיצד תהיה:

אלא ירא פן לא יהיה תמים כו' ר"ל שמתיירא שאם לא יעזוב הדבר הנאה שמתאוה שלא יהא תמים באהבת הבורא יתברך שמו ונאמר **תמים וגו'** שמזה נראה שצריך להיות תמים כנ"ל לכך עוזב הדבר הנאה המתאוה יראה באופן זה היא שורש החסידות ומסיים:

וזהו הנקרא ירא ה' ר"ל יראה כנ"ל נקרא כך שמתיירא פן לא יהיה תמים עם ה' ולא משום ד"א:

והגדר הגדול כו' כי שביעת המאכלות מביאו לידי הרהורי' רעים ר"ל כדאמרינן מלי כריסי זני בישא דהיינו שביעת המאכלות ומפרש דבריו **כיצד כו' אל ימנע מלאכול כלל אלא כו' למלאות כו'** כי אף שיאכל מכל דבר אינו בא מפני זה להרהורים רעים לכך אל ימנע מלאכול אלא מפני יראת ה' שירא שאם ימלא כריסו ממנו לא יהיה תמים ביראת

ה' כי שביעת המאכלי' מביאו לידי הרהורים רעים לא ימלא כריסו ממנו וימנע מתאותו מפני יראת ה' כנ"ל:

ואינו כו' ר"ל זה נמי נקרא ירא ה' שעושה המצוה אע"פ שקשה עליו לעשותו שירא שאם לא יעשה המצוה שלא יהי' תמים ביראת ה' ומביא ראיה מאברהם שאמר לו הקב"ה **עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה** ולמה דוקא עתם ולא מקודם אלא מפני שאמר לו הקב"ה דבר שהיה קשה לו לעשותו דהיינו לשחוט את בנו והוא לא היה נמנע מפני יראת ה' כנ"ל לכך עתה וגו' ממילא נשמע כנ"ל:

סימן יג

פירוש א

יסוד היראה הוא נסיון כו' עיקר היראה נכרת בעת הנסיון. ר"ל אם עומד בנסיון נכר לכל שהוא ירא שמים ומפני זה מוכח דיסוד היראה הוא נסיון **וכמו שנכרת כו'** כמו דוד שנסה אותו הקב"ה באשם ה"ה בת שבע כך נכרת היראה בכל מיני יצרים לכך מנסה הקב"ה ג"כ בשאר דברים כמו שמבואר בסמוך **והקב"ה אינו מביא כו'** ק"ל למה מביא הקב"ה האדם לידי נסיון הלא הכל גלוי לפניו שיכול לעמוד בנסיון וע"ז אמר והקב"ה כו' ור"ל אין הקב"ה מביא כל אדם לידי נסיון כי הכל גלוי לפניו כנ"ל **אלא כו' בא השטן שהוא מדת הדין לפני הקב"ה כו'** ור"ל שהשטן אומר אעפ"י שלפניך גלוי אין גלוי לבריות שהוא ירא ה' יותר משאר בני אדם ואין הדין נותן לכך אמר מלת שהוא מדת הדין לעשות לו טובה יותר משאר בני אדם עד שגלוי לכל שהוא ירא ה' דהיינו שיעמוד בנסיון שלא יאמרו הבריות ח"ו משוא פנים יש בדבר ומשום זה מביאו הקב"ה לידי נסיון אעפ"י שיודע שיעמוד בנסיון כדי שיהיה ניכר לכל שלא לחנם עושה לו הקב"ה טובה יותר משאר בני אדם וראוי הוא לפי הדין לקבל הטובה:

לכך צדיקים נשבעים ליצרן לכובשו ר"ל לפי שהשטן שהוא היצר הרע בא לקטרג שלא יתכן כו' לכך נשבעין ליצרן לכובשו כדי לבטל קטרוגו:

נסהו כו' ר"ל ולא עמד בנסיון במחיית עמלק וניטל מזרעו המלוכה וכן אברהם נסה בעקדת יצחק וכן נסה איוב כידוע ועמדו בנסיון לכך שוב לא היה שום קטרוג על הטובות שעשה להם הקב"ה:

לעול' כו' ר"ל לפי שאמרינן לעיל שלכך מביא הקב"ה האדם לידי נסיון שלא יאמרו הבריות משוא פנים יש בדבר ע"כ **יהא אדם ערום כו' כדי כו' ומקובל על הבריות** ואז יאמרו שהוא ראוי לטובות שבאים עליו ומתוך זה לא יהא קטרוג עליו לבא לידי נסיון

ואע"פ שאמרתי שיהא ערום כו' להתקבל על הבריות ישקול בדעתו שאם יעשה דבר להתקבל על הבריות שיהא לכבוד שמים ולא יעשה שום דבר להתקבל על הבריות ויהא ח"ו נגד כבוד שמי"לכך מסיים **ולכבוד שמי**' דהיינו שיהא ירא שמים בדבר זה ולא יעשה הדבר הזה אע"פ שאינו מתקבל על הבריות אם לא יעשה הדבר הזה שכיון שמפני יראת שמים מונע מלעשות הדבר אף שלע"ע אינו מתקובל בעיני הבריות שלבסוף יודע הדבר שמפני יראת שמים מונע מלעשות הדבר ויהא מקובל בעיני הבריות ואפילו דבריו יהיה נשמעים מאחר שנודע שכל ענייניו הם לש"ש וזהו שמסיים **וכל אדם שהוא ירא שמים לסוף כו**' לסוף דייקי כנ"ל:

אדם שיש בו תורה כו' ר"ל שכתבתי כל אדם שהוא ירא שמים כו' ולא כתבתי גם שבן אדם שלומד תורה דבריו נשמעים משום דפסוק **סוף דבר וגו**' דוקא קאמר שירא שמים דבריו נשמעים ולא אמרינן דפסוק נקט ירא שמים ומכ"ש מי שלומד תור' שהרי תלמוד גדול ממעשה לכך אמר אע"פ שתלמיד גדול ממעשה אין דבריו נשמעים כמו ירא שמים שהוא בעל מעשה כי אדם שיש בו תורה שהן מפתחות הפנימיות ואין בו מעשים שהן מפתחות החיצוניות שתלמוד גדול ממעשה הוא דומה **למי שמסרו לו כו**' **בהי עייל** בפנימות **ואיך יכנוס** לחיצוניות כיון שלא מסרו לו המפתחות החיצוניות וזהו שאמרו חבל על דלית ליה תרעא כו' ר"ל כיון דאין בו יראת שמים לית ליה שער ליכנס דלא מסרו לו המפתחות החיצוניות:

סימן יד

פירוש א

שורש אהבת ה' **ואהבת את ה**' **אלהיך בכל לבבך**. ר"ל מה שנא' בפסוק זה הוא שורש אהבת ה' ומפרש כוונת הפסוק וכצ"ל **צונו בוראנו לעבדו בירא**' **ושתהא כו**' ווי"ו דולזכות דבסמוך צ"ל כאן ושם צ"ל לזכות בלא וי"ו וה"פ צונו בוראנו לעבדו ביראה וגם שתהא כו' כדמסיק נמי בסוף הסימן והבורא כו' לאהבה ולירא' שמו כו':

ושתהא כו' **ובלב טוב כו**' ר"ל זהו פירושו של הפסוק ואהבת וגו' בכל לבבך וגו' **בכל לבו כו**' עכשיו מפרש מלת לבבך ונפשך ומאודך ואמר בכל לבו פירושו בכל הרהוריו ואח"כ אמר **איך לעשות כו**' כיון דהרהורים כתיב ממלת לבבך ממילא מה שכתב בכל נפשך פירושו לעשותו מעשה שתראה ממנו אהבת ה' וע"כ אמר איך לעשות **האוהב כו**' **לזכות את הרבים** דהיינו שיעשה שילכו הרבים בדרך הישר ויעשו מצות בוראם ומכח זה יתגדל ויתקדש שמו:

ולעשות קידוש ה' ר"ל הקידוש ה' מה שיכול לעשות ביחידות דהיינו מה שתלוי בו יעשה **ולמסור עצמו כו**' ואם יעשה כזה מקיים בכל נפשך שלא:

לחמוד ממון במקום כו' ר"ל שזהו פירושו של בכל מאודך שלא לחמוד ממון אעפ"י אם יתן לו אחד ברצון ימנע מליקח במקום שיש קידוש ה' כמו שמצינו וכו' **ושלא לבטל ד"ת כו**' דרש נמי בכל מאודך בכל מדה ומדה שלך הוי מודה לו ועשה רצנו בשלמות לכך לא יבטל ד"ת כו' שהוא רצון להבורא להגות בו יומם ולילה **בשביל תענוגים כו**' ומפני זה כ' **וגם לעזוב כו**' **כדי שיהא לבו שלם כו**' שאם לא יעזוב טיולים כו' מהרהר בלבו בדברים אלו תמיד ואין לבו שלם כו':

וטורח כו' ר"ל אעפ"י שיש לו טרחה ועמנה רבה לעשות רצון הבורא יטרח ויעמול **שיש לו לטרוח ולבקש** דייקי:

העובד מאהבה כו' **הולך בנתיבות החכמה הראוים ועוסק בתורה** ר"ל עוסק בתורה בחכמה הראויה ולא באגדות של דופי:

ואוהב ה' **כו**' **אלא עובד באמת כו**' ר"ל אם עובד משום ד"א אינו עובד בצדק ואמת והוא צריך לעבוד באמת **מפני שהקב"ה אמת** וצריך להדמות ולילך בדרכיו **וסוף הטובה לבא בכללה** דהיינו שאם הוא עובד כעין זה ואין כוונתו מפני דבר שבעולם בודאי סוף הטובה לבא בכלל זה:

וצריך כו' **כמו שצונו בכל לבבך וגו**' ר"ל שפירושו כנ"ל בכל הרהוריו וכל דגר שעושה אהבת הבורא כו' כנ"ל וזהו שמסיים נמי לקמן בסמוך כמו שצונו בכל לבבך נ"א אלא כגון כו':

והבורא יתברך שמו כו' **והאיך הוא הדרך לאהבתו וליראתו** ר"ל מכח מה בא האהבה והיראה שהוא אוהב ה' ויירא ממ"ו כדכתיב ואהבת וגו' את ה' אלהיך תירא ואמר דזהו הדרך:

וכשהוא מחשב בדברים האלה בעצמו ר"ל במעשיו של הקב"ה הגדולים כו' כנ"ל נרתע לאחוריו וירא ויפחד לדעת שם הגדול **שהוא בריה קטנה מאוד כו**' ויאמר כיון שהוא בריה קטנה כו' כנגד מעשיו **איך יכול לדעת שם הגדול** ע"כ יבא לו מזה דרך ליראתו וירא כו':

וכן אמר דוד כי אראה שמיך וגו' ר"ל מכח מעשיך הגדולים אני רואה מה אנוש וגומר כנ"ל:

סימן טו

פירוש א

שורש וכו' וכן מצינו במשה שאמר ליהושע בחר לנו אנשים כו'. ולא אמר בחר לי אנשי' והשוה אהרן שהיה חברו לו וס"ל לחסיד המחבר מ"ש בחר לנו אנשים לא קאי על יהושע שפי' רש"י בחומש **מכאן למד ר"ג** שאמר גם **ובאנפי חבראי** ולא אמר באנפאי לחוד שהשוה לו ואמר משהסכימו עמו אע"ג דלא הי' צריך לומר כן כאיתא בסנהדרין ואמר שהסכימו עמו לעבר השנה ומכח הסכמתם עיבר אע"ג דהיה יכול לעבר בלא הסכמתם אלא ענוה דיבר **דרך ענוה לרבנים כו'** מביא ראיה נמי על התלמיד שיתן נמי כבוד לתלמידו **וצריך שיקדים כו' בלשון לעז כו'** שיאמר מיין חבר אונ איך ולא יאמר איך אונ מיין חבר:

כאשר הוא מספר שניהם ר"ל שאומר דברי שניהם בשוה דרך סיפור ולא דרך פלוגתא שדרך פלוגתא היה לו לומר תחלה הדין ואח"כ דברי ב"ש וב"ה אומרים כו' אלא אומר תחלה ב"ש אומרים כאילו תנא אחד אומר דבריו תחלה אלא ודאי ב"ש אמרו טעמא דב"ה תחלה ועלה אמרי אתם ב"ה אמרי טעמא הכי וא"כ הדין כמו שאמרת' ב"ש אומרים אינו כן וב"ה אומרי' אתם ב"ש אמרתם טעמא ואנו אומרים טעמא אחרינא ואינו כמו שאמרתם:

ואף בדברי העולם ר"ל במילי דעלמא שאינו תורה יתן לרבו או לחבירו או לתלמידו הכבוד **ולא יכבד שם רבו בפני רבו אחר** כגון שראובן ושמעון שניהם הם רבותיו אם עומד בפני רבו אחד אל יכבד רבו אחר בפניו:

שהרי אמרו לו תלמידיו לר"א על רבו ריב"ז כו' ר"ל ריב"ז היה רבו של ר"א אמרו תלמידיו של ר"א עליו חבירך ולא אמרו רבך או נמנו רבותיך שמזה נראה שלא יאמר על רבו של רבו בפניו רבך או רבותיך:

ואל יהנה כו' ר"ל אף עפ"י שאמרנו שיהא אדם עניו בכל ענייניו אל יהנה כו' **כבר אמרנו שלא ישבח אדם כו'** כגון מה שכתב לעיל שלא יתכבד עצמו בענוה שלו **שא"א שלא יהנה בו** כמ"ש לעיל סימן ח':

כל זכיות כו' כמו תבשיל בלא מלח ר"ל כמו שתבשיל בלא מלח לית ביה טעם כן זכות דלית ביה ענוה הוי כמעט כמצוה ש"ל והעניה הוי כנותן טעם דנקרא מצוה לשמה:

וכל ענוה וכו' כמאכל בלא תבלין ר"ל שהמאכל בלא תבלין אינו מאכל מלכים כן המצוה שאין בה יראת שמים אינו מצוה מן המובחר וזהו שכתב **העוה"ז כנגד העה"ב כמו ישן כנגד ער בחלום אינו מתבייש כו'** והעה"ז שהוא כמו ישן כשם שאין בושת לחלום כך

אין בושת לרשעי' במעשיה' בעה"ז כדאיתא בסימן שאחר זה אבל מי שהוא ירא שמים בכל לב אפי' בחלום לא יבא לו הרהור רע כדאיתא בסמוך כיון **שהוא ירא שמים** ויש לו בושת בהקיץ מבוראו מלהרהר ומכ"ש שיש בושת לו כן בהקיץ מלעשות מעשה עבירה וכל זה הוא מכח יראת שמים ומוכח מזה ענוה שאין בה יראת שמים כמאכל בלא תבלין כיון שיכול לבא לידי הרהור וחטא בלא יראת שמים כנ"ל:

סימן טז

פירוש א

ולא יסתכל אדם כו'. גמרא דע"ז פ"א ונלמד מפסוק ונשמרת ג"כ שם כמו שדר' רבותי' שמביא לעיל בסוף סי' שקודם לזה **אפי' הוא מלא עינים כמלאך המות** פשוט הוא אפי' אם יש לו עינים הרבה כמלאך המות מלא עינים מ"מ יכוף עצמו ויעצים כל עיניו ולא יסתכל בהנ"ל אבל יש לדקדק לפי זה שאומר דבר שאינו במציאות שיש לאדם יותר משתי עיניו וי"ל שקאי על בגדי צבע אשה שאפילו אותו בגד מצוייר בצורת עינים הרבה כמו צורת מלאך המות שמתלבש עצמו מאוים בצורת מלא עינים בשעת נטילת נשמה וס"ד כיון שאותו בגד מאוים מצויר מלא עינים כדמות מלאך המות בשעת נטילת נשמה יזכור יום המיתה ומלאך המות ולא יבא להרהר אפילו הכי לא יסתכל שמא יבא לידי הרהור **תנו רבנן ונשמרת מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר תורה כו'** גם זה שם ויש בזה ענין גי' ונסחאו' שונות זו מזו ופי' רש"י תורה ע"י שיעסוק בה ועוד כו' כי ונשמרת קאי על לימוד תורה שהיא תבלין ליצ"ה **וחסידות גדולה מכלם שנאמר אז וגו' וי"א ענוה כו'** כ"ע ס"ל דא"א לבא לת"ה אלא ע"י רוח הקודש כדאיתא בסוף סוטה ועיין שם בתוספת י"ט וע"כ ס"ל חסידות גדולה מכול' דהא ע"י חסידות שזכה לנבואה ורוח הקדש ומכח זה זוכה לת"ה ומ"ד דס"ל ענוה גדולה מכולם משום דכתיב לבשר ענוים ולא כתיב לבשר חסידים דהאי בשורה היא גאולה דלעתיד וקודם ביאת משיח יבא אליהו הנביא כדאיתא בגמרא ות"ה בא ע"י אליהו הנביא כדאיתא בסוף סוטה ות"ה אינו אלא ע"י רוח הקודש כנ"ל ומוכח מזה דעל ידי ענוה זוכה לרה"ק וא"כ ענוה גדולה מכולם והא דכתיב בחזון לחסידיך היינו על ידי ענוה שהוא גדולה מחסידות בא ממעלה למעלה עד שבא לרוח הקודש ואידך מאן דאמר סבירא ליה דהאי במזוי לחסידיך הוא דוקא ופסוק לבשר ענוים ר"ל שמכח ענוה בא למעלות חסידות והולך ממעל' למעלה עד בשורה גאולה ואליהו הנביא ורוח הקודש ות"ה:

ואינם נשמרים כו' ר"ל בהקיץ אינם נשמרים שאין להם בושה במעשיהם בעה"ז כדמסיים ואזיל **וכשם וכו'** וכנזכר ג"כ בסי' הקודם לזה ע"כ באים כו':

וכשם שאין בושת כו' שנאמר גם בוש וגו' ר"ל להוכיח שאם אין לו בושה בהקיץ בא לידי קרי בלילה וע"כ דרשו רז"ל ונשמרת וגו' שלא כו' ויבא לידי קרי בלילה קשה בפסוק כפל לשון גם בוש וגו' גם הכלם וגו' גם מה הוא שאומר לא ידעו שפירושו שלא ירגישו בבושה ואמר וכשם וכו' ור"ל שזה דבר פשוט שרשע אין לו בושה במעשיו הרעים בהקיץ ומכח זה יבא לידי קרי בלילה שנאמר גם בוש לא יבושו הרשעים בהקיץ גם הכלם לא ידעו שמכח זה יבואו לידי קרי בחלום בלילה שלא ירגישו בכלימם כשהם ישנים:

וכל אותם כו' הרהורי בתורה ר"ל שיהא תבלין ליצ"ה כנ"ל:

או בדברים אחרים ר"ל כגון כעין שכתב לקמן כ"ח ינעוץ גודלי וכו':

לעתיד לבא הקב"ה משלם במדה ר"ל על הרהורים רעים שבאים לו אין בא לו עונש לעתיד לבא כי ע"י אונס הי' כי שלשה אינו ניצול בכל יום ואחד מהם הרהורי עבירה אבל על שלא ביטל ההרהורים כנ"ל מגיע לו עונש לעתיד וזהו שמדייק **במדה שעושה כו'** והאי דהיה יכול לבטל כנ"ל ולא ביטל הוי כאלו עשה לכך גופו נפרעים ממנו לעתיד:

אעפ"י כו' כי כל אחד ינוח על משכבו ר"ל בקבר:

וכ"א יבא בשלום על מקומו המוכן לו ר"ל נשמתו בעולם הבא עולם הנשמות יבא נשמתו בשלום על מקומו המוכן לו וע"ז קשה ליה הרי מצינו לפעמים לעוה"ב שאחד הוא ראש על שארי החשובים ממנו ובא כמתרץ ואמר **וכל מי כו'** דאם נפרעים מן האדם במדה שעשה בעה"ז וכ"ש שנותנים שכר במדה טובה שעשה בעה"ז וע"כ במדה שעשה והשפיל עצמו בעה"ז ויכול להשתרר על הגדול ממנו ולא עשה ע"כ יהיה לראש לעולם הבא ונמצא המקום שהושב שם לראש נמי מוכן לו ובא על מקומו המוכן לו:

סימן יז

פירוש א

שורש התורה כו' ולדעת מעשה בכל דבר. ר"ל שלא ילמד התורה כדי לידע חכמת התורה בלבד אלא עיקר לימודו יהיה כדי שידע מעשה המצות ויעשה אותם **שלא יהא כו' ובועט באביו כו'** יש בכלל אלו כל עבירות שכיון שעובר עבירה אומרים הבריות אוי לאביו שלומדו תורה כו' נמצא בועט ומבזה אביו ורבו מכח עבירה שעושה כדאית' במהרש"א **אלא לומד על מנת ללמד לשמור ולעשות** דאיתא פלוגתא ב"ש וב"ה אי נוח לאדם שנברא או שלא נברא משום דאי לא נברא אינו עובר על מצות לא תעשה ומ"ד

נוח לאדם שנברא כדי שיקיים מצות עשה נמנו וגמרו ר"ל מכח המנין שמצות ל"ת הן שס"ה מרובין ממ"ע שהן רמ"ח ע"כ גמרו שנוח לאדם שלא נברא אי אמרינן כל היושב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה א"כ נוח לאדם שיברא שהרי מצות הן מרובים וגם אי אמרינן הלומד לחבירו ותלמידו מקיים המצות הוי כאלו הוא עושה המצות נמי אמרינן נוח לאדם שנברא שהרי יכול ללמוד לתלמידים הרבה שמקיימין המצות. וזה שאמר הגמרא בברכות תכלית חכמה תשובה ומע"ט דאיתא בגמרא גדולה תשובה שזדונות נעשה לו כזכיות והוי המצות מרובים והעול' נברא בשביל אדם שיעשה ויקיים חכמת תורה וע"כ אמרו תכלית חכמה תשובה ומע"ט כי ע"י התשובה המצות מרובים כנ"ל ונוח לו שנברא וז"ש נמי לומד ע"מ ללמד לשמור ולעשות ור"ל מכח זה מצות מרובין כנ"ל:

וזו היא לשמה ר"ל מה שמסיים הגמרא דברכות לעושים לשמה קאי אלעיל מניה שלומד ע"מ לקיים כנ"ל וזהו שמסיים נמי **וכל כו' נוח לו שלא נברא** שהרי כל עצמו לא אמרי' נוח לו שנברא אלא כדי שיקיים מ"ע וא"כ אי לא מקיים נוח לו שלא נברא עיין מהרש"א סוף מכות:

וכל אדם כו' שהוא טורח כו' ר"ל שהוא טורח ומיגע לידע כי מצות ומכח טרחתו קונה גיהנם כיון שמטרחתו ידע המצות ואעפ"כ אינו מקיימן גדול דינו מאשר לא למד כו':

כשאדם מבין כו' ר"ל כשבקש להבין התורה כדי לעשות כנ"ל **וצריך לקבוע עתים לתורה כו' לקיים כו'** ק"ל היאך אמרי' לעיל שהעיקר הוא המעשה וא"כ מבטלים ת"ת בשביל עשיית המצות והלא כתיב והגית בו יומם ולילה ע"כ כתב דהקביעות עתים מקיים והגית וגו' אעפ"י שאינו לומד תמיד כל היום כי **אחד המרבה כו'** ובלבד שיכוין לבו לשם שמים דהיינו שיבטל התורה מקצת היום כדי לקיים המצות כי **טוב ללמוד מעט ביראת ה'** דהיינו שיקיים המצות אעפ"י שמבטל לימוד התורה באותה שעה מהמן כו':

סימן יח

פירוש א

שורש כו' עומד. ר"ל שהוא עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ומתפלל בשמחה וביראה **היה בינו ובין כו' מקנח כו'** משום דהחסידים היו שוהים שעה אחת משהגיע זמן התפלה קודם התפלה ושיעור שעה הוא לפי הרמב"ם כדי שיכול להלוך ד' מילין ע"כ עד ד' מילין שהוא שיעור שהיות החסידים צריך לילך למים אבל אם יותר מד' צריך לילך למים א"צ לילך כיון שהוא יותר לשיעור שהיות החסידים **בד"א לפניו כו' אלא עד**

מיל אבל כו' משום דמיל לאחריו הוי כמו ד' מילין לפניו משום דמיל שהולך מאחריו היה יכול להלוך לפניו ולא די שלא מרויח מיל שהוא רביעית שעה אלא אדרבא הוא מפסיד מיל שיעור רביעית שעה והוי ביחד חצי שעה ולאחר התפלה צריך נמי שיעור חצי שעה לילך למקום שהיה מהלך אם היה הולך מיל לפניו ע"כ מיל לאחריו הוי כמו ד' מילין לפניו ואין צריך לחזור לאחוריו אלא מיל שהוא שעה שיעור שהיות חסידים:

כסוי הערוה כו' **עד שיכסה את לבו** ר"ל משום הכון לקראת ה' וגו' כדאיתא בפ"ק דשבת וגם בתפלה צריך לעמוד באימה כעומד לפני המלך. נ"א ומראות ערוה לתפלה כמו שמרחיקים לקרות קריאת שמע **ואם היה יכול לעמוד עצמו עד כדי מהלך פרסה תפלתו תפלה** שהוא שיעור תפלה שהחסידים היו מתפללים שעה אחת שהוא שיעור כדי מהלך פרסה:

וכן אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק כו' **אלא מתוך ד"ת וצריך בהם כגון הלכות פסוקות** ר"ל אבל לא מתוך פלפול:

שמנה דברים כו' **ואם היה דחוק או אנוס כו**' ר"ל כדמפרש בסמוך כגון שרוכב ע"ג בהמה ואונס מיקרי שאינו יכול לעמוד כדמפרש חולה מתפלל אפילו יושב:

וכל מקום אסור לאחוז בספר תורה כו' ר"ל שאין שכתוב בסמוך וזה נכלל ג"כ בתיקון מלבושים **נ"א אין מתפללין כו**' נ"א:

וכשהוא שלום כו' ר"ל שאסור לומר שלום לחבירו קודם שיתפלל אלא אם פגעו בו בשוק שיתפלל עיין ש"ע א"ח פ"ט **וצריך שיכיין אדם לבו לשמים בשעת עניית אמן כו**' **נ"א לא יגביה כו**' ור"ל אלא יסיים תפלתו ואח"כ יגביה הספר:

לב טהור ברא לי אלהים שלא כו' **ואל ישוח במודים** ר"ל אם יש רוק בארץ לפניו אל ישוח במודים כנגד הרוק שהוא דבר מאוס:

נ"א **בכוונה לא יקרא מפני כו**' נ"א **בכוונה יחזור ויקרא אותו בלחש** ר"ל אבל לא בקול רם **מפני שנראה כשתי כו**' משום שהשומע אינו יודע דהא דחוזר וקורא מפני שבפעם ראשון לא קרא בכוונה ע"כ אמר שנראה כו'.

נ"א **בהמ"ז ותפלה.**

וגם הקב"ה שמח כו' **ואומר כו**' הטעם ששמח הקב"ה שמחה גדולה הוא שפעמים יש מצוה בלא כוונה ומחשבה ואין מקום למצוה לחול כיון שאין כוונה רצוי' ומחשבה טובה ועכשיו מצרף הקב"ה המחשב' כי בה למצוה שלא בכוונה ומחשבה ונמצא המצוה במלואה ובטובה **וע"ז נאמר ודגלי וגו**' **מעיל עלי כו**' לשון מעילה ושינה מעול **אם לא כו**' **בדבר ע"כ** מלת ע"כ ר"ת על כך ור"ל שיענש על כך אם לא יחזירני:

נ"א כמביטין על הקורא המלאכים כו' רישא דחזרי ר"ל ראשי קוצי' שהקוצי' ראשיהם למעלה ואינם טובים אלא עוקצים בני אדם כך ראשיהם של אלו המגביהים וי"ל רישא דחזרי לשון חזיר שהחזיר פושט טלפיו לומר שיש בו סי' טהרה והוא טמא כן זה הוא שמגביה את ראשו לומר שהוא מן הכשרים לכך מגביה ראשו למעלה ואינו כן:

סימן יט

פירוש א

עשרים כו' ולטורדו מן העולם. ר"ל לטורדו מן בריות ובזמן שנטרד מן הבריות לא ימצא מלמד מורה לו האמת **נ"א מתנחם על דעתו וחוזר כו'** וגם מלת דעתו י"ל כן מתנחם על דעתו הרעה וחוזר בתשובה:

לפיכך כו' הירא ה' מנעוריו ואח"כ ר"ל שירא ה' מנעוריו ואחר ימי נעוריו וגם לעת זקנותו איש זקן וחכם כזה צריכין להעמיד כל קהלה וקהלה לבני עירו להוכיח אותם:

ואין חבירו שואל כו' אם גזל לו ר"ל אם עשה לו שלא כהוגן כגון גזל לו או מקלל רבים וכיוצא בו כדמפרש בסמוך **ובספר בן סירא כו'** מביא ראיה דאפי' בקטנה אסור להסתכל **עוצם עיניו וגו' שוק באשה ערוה כו'** ור"ל דאפילו שלא בפניה אלא בשאר איברים אסור להסתכל עיין לעיל בפי' סי"ט:

עורך מעשיו מול חכמתו וחכמתו כו' ר"ל ועורך ג"כ חכמתו של חבירו מול מעשיו של חבירו:

כדי שיראה מכללו שהוא מכובד ר"ל שמעשיו מרובים מחכמתי וחבירו בזוי שחכמתו מרובים ממעשיו כדאמרי' בפרקי אבות פ"ג משנה ט' הוא היה אומר כל שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו וכו':

ורועה כסילים ירוע ר"ל ל' רע כתרגומו ופירושו כריש' דפסוק הולך את חכמים יחכם דהיינו שילמוד מחכמתם ובהיפך ורועיו. כסילי' ירוע שילמוד ממעשיהם:

סימן כ

פירוש א

כל מצות שבתורה כו' זהו וידוי דברים ובה מצות עשה. ר"ל האיך אני אומר והתודו וגו' וידוי דברים והלא והתודו הוא מצות עשה ומשמעו שיעשה דבר מה לקיים העשה וע"כ כתב ובה מצות עשה כלומר אם יתודה בפה בוידוי דברי' בה מצות עשה ויקיים העשה של והתודו וגו' **נ"א שנאמר והתודה אשר חטא עליה** פסוק זה בויקרא ה' ה' אצל קרבן

אשם ממילא נשמע שבעלי קרבנות צריכין תשובה ויתודו וידוי דברים **וכן כל כו' ויתודו** כדאיתא בסנהדרין פרק ו' משנה ב':

וכן החובל כו' עד שיתודה וישוב כו' שנאמר מכל חטאת האדם ר"ל דמלת האדם הוא מיותר ובא להורות לן שאם חטא לאדם כגון החובל צריך להתודה כדמסיים הפסוק והתודה:

התשובה מכפרת על כל העבירות כו' ר"ל כדמפרש בסמוך יש עבירות שמתכפרות בשעתן כו':

נ"א **עבר אדם על מצות לא תעשה שאין בהן כרת ועשה תשובה התשובה כו' ומדרכי התשובה כו' לפני ה' בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כו'** כי בשלשה דברים אלו תשובה תפלה צדקה יש סליחות עונות:

סימן כא

פירוש א

חסידים הראשונים כו' כדי להתודות על חטאתם. ואם שכח חטאו אין יכול להתודות עליו לכך היו כותבים באגרת עונותיהם:

וכדי שיזכור כו' ר"ל וגם מפני זה כותבי' שיזכור ויעשה תשובה:

ולפיכך טוב לכתבם לקיים כו' ר"ל לפי טעמם של חסידים הנ"ל לפיכך טוב לכתבם **לקיים מה שנאמר וחטאתי וגו' וזוכר כו'** דהיינו אם כתבם מקיים ספסוק וחטאתי וגו' ומפני זה וזוכר כו' **ויום הדין** כנ"ל שזוכר עונותיו שעתיד ליתן דין עליהם:

ולבסוף אהבת שמי כי היא מובחרת ר"ל אהבה היא מדרגה המובחרת להיות תשובה שלימה בזוכרו חסדיו עמו וראוי שלא יהיה כפוי טובה על טובת הבורא העודפת עליו ויכסה בושה פניו בזוכרו שהוא כפוי טובה וירוץ וישוב:

אחד מעונותיו כו' ר"ל אם חלל שבת כמה פעמים יגיד לאדם צדיק וצנוע שחלל שבת פעם אחד שיורה לו תשובה וממילא יודע שאם חלל שבת כמה פעמים שיעשה תשובה זו כמה פעמים כפי פעמים שחלל השבת נשמע מזה שמותר להגיד כו' **או ישאל כו'** כדי שיורה לו האיך יעשה תשובה ולפי זה יכתוב נמי חטאיו ברמז כנ"ל **ומיד היא מתקבלת כו'** וצ"ל לפ"ז מה שכתב לעיל סי' כ' כיצד כו' אינו זז משם עד שמוחלין לו היינו בימים שבין ר"ה לי"ה או צ"ל דאינו זז כו' לאו דוקא אלא פירושו דאינו צריך לי"ה ומיירי נמי בשאר ימים אם מתמיד בתשובה וצעקה מוחלין לו:

וצועקים בלב שלם כו' ר"ל שמאמצים בתשובה ובצעקה וזהו שמסיים **י"ה כו' ולרבים כו'** דהיינו שעצמו של י"ה מכפר לרבים אף בלא אימוץ **לכל יחיד** הוא כמו שכתב לעיל סי' כ' שיש עבירו' ליחיד שאינן מתכפרות עד י"ה וזהו שמסיים הוא קץ כו':

לכל ישראל וכו' ר"ל בין ליחיד בין לרבים כנ"ל **לפיכך חייבים הכל** בין יחיד בין רבים לעשות תשובה **ומצות וידוי י"ה כו' שמא כו'** ור"ל שנמצאמת בלא וידוי ע"כ יתודה קודם גם י"ל כמו שאיתא על פסוק ועניתם את נפשותיכם בט' לחודש וכי בט' כו' אלא כל האוכל כו' מעלה כו' וטעם שאכילה הוא עינוי לנשמה ע"כ מעלה עליו כו' ואם מת וחנק בסעודה נמצא שמת מתוך עינוי ותשובה ע"כ יתודה ג"כ קודם אכילה שמא יחנק בסעודתו ומת בוידוי ותשובה שאכילה חשיב עינוי ותשובה כנ"ל:

ויאמר הוידוי שנהגו אבל אנחנו חטאנו ר"ל כל הנוסחא דהיינו עם אשמנו כו':

העבירות כו' ועודנו עומד בתשובתו כו' ר"ל דוקא עדיין עומד בתשובתו מתודה עליהן בי"ה אח' אבל אי לא עומד בתשובה עדיין לא מתודה עליהן כאי' בפרק י"ה ומביא ראיה מדוד שנאמר כי פשעי וגו' ודוד היה מחזיק עצמו בב"ת כמה שנים:

סימן כב

פירוש א

מי כו' צריך שיאמר אני הוא שחטאתי כו' ר"ל אם נעשה דבר שלא כהוגן ולא נודע מי שעשה יאמר סתם אני הוא שחטאתי אבל לא יאמר אני הוא שעשה דבר זה שא"כ יאמר דבר שקר ועל ידי שיאמר אני הוא שחטאתי יש במשמע נמי האי דבר שלא כהוגן שנעשה ומכח זה החוטא נמי לא יבוש ומביא ראיה ממעשה דר"מ כשכתב גט כריתות ונתן לה אבל לא אמר בפירוש שקדשה משום דובר שקר וזהו שמסיים ואף המתודה כו':

לפי שכל ישראל ערבים זה לזה ר"ל אם אומר סתם חטאתי ובאמת לא חטא לא מחזי כשקרא שאם חטא חבירו יש לו נמי חטא מכח ערבות אבל אותו חטא בעצמו אין לו לכך יאמר סתם חטאתי לאפוקי אם ראה ב"א חוטאי' ולא מיחה יש לו אותו חטא עצמו כיון שלא מיחה וזהו שכתב ואם ראה כו' **צריך להתודות כו'** ור"ל אותו חטא בהווייתו כמו שכתוב **וכשהוא כו' בהווייתן** וזה שלא מיחה הוי כאלו חטא בעצמי ויתודה עליו:

סימן כג

פירוש א

אין תשובה וי"ה כו' וכל שורה היא מג' ב"א. ור"ל דאין שירה פחות מג' ב"א והא דצריך לפייסו בג' שורות של ג' ב"א משום דכתיב ישור על אנשים לשון שורה ויאמר חטאתי הרי שורה אחד וישר העויתי הרי שניה ולא שוה לו הרי ג':

סימן כד

פירוש א

וזהו דרכם של ישרים כו' ולא נתפייסו אמר הכתוב כל וגו'. ר"ל הישרים המה נוחים לרצות ומוחלי' כנ"ל אבל ערלי לב אינם כך אלא כו' לכך על הגבעונים שלא מחלו אמר הכתיב כיון שאינם מקבלין פיוס אינם מבני ישראל שנאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה **החוטא לרבו כו' אפילו מאה פעמים עד שימחול לי** הטעם משום דמורא רבו כמורא שמים וכאלו חטא לשמי' לכך צריך לפייסו עד שימחול לו:

סימן כה

פירוש א

החוטא לחבירו כו' מביא י' ב"א כו'. דשמא אם היה חבירו חי לא היה מוחל לו אא"כ יפרסם חטאו שחטא כנגדו ויבקש ממנו מחילה בפרהסי' להודיע לכל שלא כדין עשה דבר זה לחבירו לכך צריך נמי לפרסם חטאו ויבקש מחילה באנפי עשרה דהיינו בפרהסיא וגם אם היה חי צריך תחלה לבקש ממנו מחילה בינו לבין עצמו ואח"כ מביא שלש שורות של ג' ג' אנשים כנ"ל לכך צריך י' שהן ג' שורות של ג' ג' אנשים והעשירי הוא כנגד מחילה שבינו לבין עצמו:

סימן כו

פירוש א

בכל עת יהיו בגדיך לבנים לעולם כו'. פסוק זה מרמז על התשובה כדאית' בשבת פרק השואל ופירש"י שם בגדיך לבנים נשמתך טהורה ונקיה וכתיב בכל עת וגומר משמע שלא יעבור שום עת ורגע שלא יהיה דבר זה ע"כ אמר:

לעולם ירא' עצמו כאלי נוטה למות ושלא ימות בשעתו וכו' ר"ל שאם יראה עצמו כאילו נוטה למות ישוב מתטאו מיד מפני היראה שלא ימות תיכף בשעתו בלא תשובה ונמצא מת בחטאו וזהו שמסיים **לפיכך כו'** לכך אמר שלמה בכל עת וגומר שלא יעברו כו' כנ"ל:
שנאמר כו' ר"ל מנלן דבר זה שיראה עצמו כאלו נוטה למות ומביא ראיה שנאמר כו' דהיינו שנאמר מפי התנא שוב יום אחד לפני מיתתך משום שהתשובה שהיא יום לפני מיתתו היא יותר מעולה וקשה והאיך יודע איזה יום ימות אלא פירוש ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה נשמע מדברי התנא הזה שכל ימי חייו יירא שמא ימות למחר וישוב כל יום ויום כדי שתהא תשובתו יותר מעולה יום אחד לפני מיתתו ובזה אופן יש לפרש נמי דברי שלמה מה שאמר בכל עת וגו' כנ"ל ומשום הכי לא אמר התנ' שוב שעה לפני מיתתך כמאמר שלמה בכל עת וכו' משום ששלמה בא להורות לן שיראה עצמו כאילו נוטה למות וישוב מיד כדי שלא ימות בחטאו והתנא בא להורות לן שהתשובה שהוא יום אחד לפני מיתתו היא יותר משובח' ומעולה ומכח זה כל ימיו בתשובה ואלו היה אומר התנא הלשון כמאמר שלמה הייתי אומר שכוונתו כמאמר שלמה רק שבא לפרש דברי שלמה כנ"ל לכך אמר בלשון אחר שיראה ממנו להורות לן על מלתא אחריתי כנ"ל וזהו שמסיים **לפיכך ישוב יום אחד לפני מיתתו ויפה כו'** ור"ל שכל ימיו יהיה בתשובה כדי שיהיה יום אחד לפני מיתתו שהיא תשובה מובחרת ויפה נמי תשובה שעה אחת שישוב מיד כנ"ל כמאמר שלמה:

סימן כז

פירוש א

אל תאמר וכו' אלא כו' מן הכעס כו'. ר"ל מה הן הדעות הרעות דהיינו מן הכעס כו' או מן הגזל כו' ר"ל גזילה של שאלת שלום או גניבת הדעת:
ומרדיפת המאכלות ר"ל שלא יהא להוט אחר גרונו שההרגל נעשה טבע וקשה לפרוש **וכיוצא בהן כו'** דרך משל לילך אחר טיולים ושחוק:
ואלו קשים כו' שבזמן שאדם רגיל באלו כו' ר"ל שהעון שיש בו מעשה אין מצוי לו לעשות בכל עת ואינו בהרגל שנעשה לו טבע ואינו קשה לו לפרוש ממנו אבל התלוי בדעות רעות אין שום מונע ובזמן שרגיל בו נעשה טבע וקשה לפרוש אחרי אשר נשתקע ודש לעשות:
ועל זה נאמר יעזוב רשע דרכו ר"ל וסוף הפסוק ואיש און מחשבותיו וישוב וגומר דהיינו המחשבות והדעות רעות כנ"ל:

סימן כח

פירוש א

זאת תורת כו' להדבק בבוראו כו'. ר"ל שהעיקר בתשובה שלא ישיב לכסלה ע"כ זאת תורתו שידבק בבוראו בכל לבבו כו' ומפני זה נהרג על יחוד ה' ומתוך כך על כל עביר' כו' יחשוב ח"ו אם גוזרי' כו' וכי זה דבר כו' אז כו' **ומיד כו' מסייעים כו'** קשה ליה דבשלמא אם נהרג על יחוד ה' כשדבק בבוראו משום שאינו צריך ללחום עם יצרו בכל עת אלא פעם אחד מתגבר על יצרו ונהרג על יחוד ה' אבל להתגבר וללחום את יצרו בכל עת קשה לעשות יותר וע"כ כתב ומיד כו' מסייעים לו מן השמים ואין צריך מלחמה יותר:

ואם יהרהר כו' ר"ל תקנה הנ"ל היא על עבירות ולא על הרהורי עבירות שבאים מאליהם וע"כ כתב ואם יהרהר כו' **וזה הדבר כו'** משום הכי כתב בתפלתו שא"א בתקנה להרהר בד"ת שלא לבטל כוונת התפלה:

וימנע אדם עצמו כו' מפני שהיא לוקח את לבבו כו' ר"ל שוב לא יזהר עוד לעשות תקנה לבטל ההרהור כנ"ל:

נ"א **לפי שעה יצום כו'**:

סימן כט

פירוש א

ואם עמד אדם כו' אלא אם הוא נפש רצון בלא כעס. ר"ל כי כל הכועס שכינה אינה חשובה כנגדו ופשיטא שאינו עוסק להשיג עומק כבודו **ויעזוב שיחות כו'** משום דמחמת אלו דברים בוטל מד"ת ואינו יכול להשיג עומק הלכות הבורא ועומק כבודו אלא מכח התורה **ולהיות זהיר במצוה קלה כבחמורה להיות זהיר ולקיים כו'** משום דבזה אנו רואים שהוא זהיר וזריז בכבוד המקום ב"ה שהרי אפילו במצוה קלה זהיר כבחמורה משום כבוד המקום ב"ה וגם הוא זהיר בכבוד הזקן לקום מפניו אפילו מאה פעמים משום שהקב"ה צוה לכבדו כ"ש וק"ו שהוא זהיר וזריז בכבוד המקום עצמו ב"ה:

סימן ל

פירוש א

הזהר ושמור נפשך כו'. ר"ל הזהר במצות עשה ושמור במצות ל"ת:

ולהרחיקך מבשר תאוה כו' ר"ל שלא למלאות כרסו עד כדי השגת תאותו כדאיתא לעיל י"ב:

זכור נא לימים אשר יבואו כו' ר"ל יזכור ימי הרעה אשר יבואו אם לא יעשה תשובה **כמש"ה כי אם תטיב שאת** לשון טובה וברכה ואם לא תיטיב וגומר:
ואתה בן אדם כו' והכן לבבך שלם על בוחן כליות ושא עיניך כו' ר"ל ע"נ ולבא תרי סרסורי דחטא אינון ע"כ יהיה לבו שלם עם שהוא בוחן כליות ויודע בשלימתו וישא ג"כ עיניו לשמים ואם תעשה כן בודאי:
ויאר אליך בשמחה ר"ל שתהא תלך בקרן אורה בשמחה דהיינו שתעשה הטוב והישר בעיני אלקים ואדם בשמחה:

סימן לא

פירוש א

בכל כו' ומה באהבת אדם כך באהבת הקב"ה כו' מחיה כו'. ר"ל שאין יכול ליתן לו חיות מכח שנותן פרנסתו ופרנסת ביתו כך הקב"ה שנותן לו חיות ומחיה ומזון לכל וכל צרכיו לא כ"ש כי כו':
שאין לעבור כו' כי אין כו' ומן העבירות אשר הם קלות בעינינו כו' ר"ל אין אנו יודעים מתן שכר של מצות אשר הם קלות בעינינו כו' וגם אין אנו יודעים עונשים מן העבירות אשר הם קלות בעינינו ומביא ראיה כדכתיב **ואם זכה מצותיו יעידו עליו** וא"כ יש עדות אם עושה מצוה שהיא קלה בעיניו כשם שיש עדות אם עושה מצוה שהיא חמורה בעיניו ומזה לראה שאין אנו יודעים מתן שכרן של מצות שהרי לענין עדות השוה קלות לחמורות:

סימן לב

פירוש א

וכל איש כו' אי"ו רואה כו'. הוא מפרק שלישי מדברי רז"ל שמדברים על ענין חיבוט הקבר הובא בראשית חכמה דף כ"ב ע"ב דאיתא בפרק שני דייני גזירות אמר ר"א כל הדר בא"י שרוי בלא עון וממילא אין לו חיבוט הקבר ודין של גיהנם ע"כ אמר וכל איש כו':
אפילו דירתוכ ו' ר"ל לכן יהא זריז וזהיר ושמת לעשותן ואמר **בעבודתו של הקב"ה** ע"כ יהא זריז וזהיר ושמת בעבודתו של הקב"ה על כל המצות שצוה הקדוש ברוך הוא לעשותן:

סימן לג

פירוש א

מפי עליון לא תצא הרעות והטוב אין הקב"ה. ק"ל והלא אמרינן הכל בידי שמים כמו שמביא בסמוך והאיך אמר הפסוק כך ומתרץ דפסוק קאי על יראת שמים דאין הקב"ה גוזר על האדם כו':

וכן אמרו חכמי' כו' שנאמר ועתה וגו' ר"ל מדאמר הכתוב שהקב"ה שואל ליראה משמע שנתן הקב"ה לאדם שני דרכים ובידו לבחור הטוב דהיינו היראה ואין צריך להביא ראיה שהכל בידי שמים דאם לא מוכח שהוא בבחירה של אדם ממילא היא בידי שמים והא דאמר הכתוב כ"א ליראה אינו רוצה להורות לן על שאר דברים שהן בידי אדם אלא ה"ק כ"א דבר קטן שהוא היראה הקב"ה שואל ממך לכך מקשי הגמ' עתה וכי היראה דבר קטן הוא כו' ולא מקשי אפסוק משום דבפסוק הייתי אומר דמלת כ"א ה"פ אע"פ שהרבה דברים הם בידי אדם אינו שואל ממך כ"א ליראה שהוא דבר חשוב אבל עכשיו שאמרת שהכל בידי שמים ומלת כ"א פירושו כ"א דבר קטן כנ"ל לכך מקשי וכי היראה כו' והלא כו' והטעם דאין להקב"ה בבית גנזיו אלא היראה משום דלעתיד היצה"ר נדמה בעיני צדיקים כהר. משם דיצרו של אדם מתחדש בכל יום דאם נצחו היום מתגבר למחר וכן בכל יום מתגבר יצרו על אדם לנצחו ומטעם זה נמי מי שגדול מחבירו דהיינו שנשמתו נחצב ממקום גבוה מנשמת חבירו יצרו גדול מנשמת חבירו לכך כל הגדול מחבירו ונצח ליצרו כמה פעמים וכל פעם היה מתגבר יצרו א"כ יצרו נמי גדול מחבירו שלא נצח ליצרו פעמים הרבה כמו זה ולפי זה היראה דהיינו שהיה מתגבר על יצרו והלך ביראה כל ימיו הוא דבר גדול וא"כ היאך אמר משה שהלך ביראה כל ימיו כ"א ביראה דמשמע שהוא דבר קטן והלא לגבי צדיקים נדמה כהר כנ"ל עיין ברי"ף פרק החליל ומשנה לגבי משה כו' ור"ל שאני משה משאר צדיקים ולגביה הוי דבר קטן כדאיתא בתו' פרק השותפים בהני שלא שלט בהן יצה"ר דאין פירושו שלא שלט בהן כלל דא"כ איך קבלו עליה אגרא אלא ה"פ כיון שראה הקב"ה שדחקו עצמם להתרחק מן העבירה עד שעברו רוב שנותיהם סייעם הקב"ה מכאן ואילך שלא שלט בהן יצה"ר עיין במהרש"א מה שמקשה מדוד ע"ז ולפי זה צ"ל דהאי מ"ד ס"ל דמשה חטא דאל"כ היה לו ליחשב נמי משה בהני שלא שלט בהן יצה"ר לפי פי' תוס' הנ"ל והגמ' הנ"ל דמשני לגבי משה כו' ס"ל דמשה לא חטא והאי פסוק מה ה' וגו' כ"א ליראה אמר משה בשנת ארבעים סוף ימיו שמכאן ואילך סייעו הקב"ה שלא ישלוט בו יצה"ר לכך הי' היראה לגביה דבר קטן:

וזהו שכתוב אחריו מה וכו' ר"ל כיון שפירושו של פסוק מפי עליון וגו' כנ"ל שמשימים לו שני דרכים וא"כ בחירת הרע תלוי בו וגמל רע לנפשו ע"כ כתיב אחריו של פסוק הנ"ל מה וגו' על חטאיו דהיינו שבחר לו דרך הרע וחטא וגרם רע לנפשו ע"ז יתאונן:

בא וראה כו' ר"ל שלא תאמר שאין יכול לתקן מה שקלקל בחטא ע"כ אמר והתשובה וכו' דהיינו בעולם הזה הקב"ה מקבל תשובה מפני שיש לאדם הבחירה כנ"ל כאי' במדרש ילקוט תהלים י"ז מ"ו ע"ש כתיב אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד וכתיב ושוחד בחיק וגו'. לא יקח שוחד לעולם הבא ושוחד בחיק בעה"ז ומה השוחד שמקבל בעה"ז התשובה כיון שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ובעל התשובה טעם טעם חטא וכופה יצרו לכך יש סברא שגדולים בע"ת יותר מצדיקים גמורים שלא טעמו טעם חטא ואין צריך גבורה כ"כ להתגבר על יצרו כב"ת ומהאי טעם אמרו בפרקי אבות יפה שעה אחת בתשובה בעה"ז כו' משום דלעתיד יבטל יצה"ר ואין הבחירה לאדם ואין לו אלא דרך הטוב לכך אין מקבלין תשובה ואין שום שכר מצוה לעה"ב כמ"ש מי שטרח בערב שבת כו' כיון שיבוטל הבחירה מכח שיבוטל היצה"ר וזהו שאמרו בפרק אבות סוף פרק ד' הוא כו' שאין לפניו כו' ולא משא פנים ולא מקח שוחד שהכל שלו דאי' לקמן שס"ה כתיב ישא וגו' וכתיב לא וגו' הא כיצד כו' ולא ישא פניו לעה"ב וה"ק שאין לפניו כו' ולא מקח שוחד דהיינו תשובה כנ"ל לעה"ב ומפרש למה אין מקבלין תשובה לעה"ב שהכל שלו דבשלמא בעה"ז מקבלין תשובה משום שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ויש לאדם הבחירה וכופה את יצרו לילך בדרך הטוב אבל לעתיד שיבוטל היצה"ר א"כ הכל שלו דהיינו אף היראה בידי שמים ואין לאדם הבחירה ע"כ אין שכר מצוה ותשובה לכך אין מקבלין לעתיד בתשובה:

לעולמים ר"ל עולה הזה ולעה"ב כדאמרינן בגמרא הכרת בעה"ז תכרת בעה"ב עונה בה לא אמרתי אלא בעונה בה שלא עשה תשובה:

סימן לד

פירוש א

יכרת ה' וגו' על ענין שאין שומעים כו'. ר"ל ר"ל הארץ:

וי"א בלאו ועשם שנא' כל הדברים יגיעים וגו' ר"ל דברים בטלים לא יוכל איש לדבר וזהו לאו מדברי קבלה:

סייג לחכמה שתיקה לפיכך אל ימהר כו' ר"ל קודם שידבר ישתוק ויחשוב בדעתו קודם שידבר מה שישיב והאיך ידבר בלשון ודרך קצרה **ואף ילמד כו' בלא צעתם** זה נכלל

נמי בשתיקה שאינו מדבר ומשמיע קולו אלא מה שהוח מן המוכרח לדבר כדי להשמיע דבריו ע"כ דבריו בנחת בלא צעקה כו':

סימן לה

פירוש א

המדבר כו' ואינו חושב כו'. ר"ל כי המדבר דרך הוא לחשוב בדבורו ואם הוא מדבר דברי הבאי ואינו חושש כי אם בדבריו ואינו חושב בבוחן כליות כו' איננו בדרך טובה כי כו' וע"כ כ' בסמוך ועל כן יש ליזהר שלא להרבות בדברים בטלי' פן ישכח את הצור כו' כי מכח שמרבה בדברים בטלים יש לחוש שאין יכול להזהר בכל פעם לחשוב בבוחן כליות ושמא פעם א' אינו חושש כ"א בדבריו ומכח זה יש חשש פן ישכח את הצור:

נ"א **ומפנה לבו מכל מחשבות דברי הבאי אז כו'** ור"ל שמשליך מלבו כל מחשבות דברי הבאי אז יחשוב כו' ואף לגי' לדברי הבאי יש לפרש כן בדוחק:

אבל כו' אפילו אין בדעתו לדבר כלל כו' ר"ל כשהוא מדבר פשיטא שמבטל ומפסיד מכל וכל המחשבה הטובה שהרי בדבור לחוד יש לחוש כנ"ל ומכ"ש במחשב ומדבר:

פן ישכח את הצור אשר כו' כפקח כו' הוא בהוייתו כו' ר"ל הפקח הוא בהוייתו כו' לפני העור כן הצור היא בהוייתו תמיד ובכחו ובכל מקום:

והעור הוא העור שאינו רואה רק במחשבתו של הבאי ר"ל שאינו רואה הצור שהוא כנגד פניו ואינו במחשבתו אלא דברי הבאי על כן אינו זוכר את הצור ומתרחק כו':

סימן לו

פירוש א

ברוב כו' הירא כו'. ר"ל שירא מאלקים מחמת שנותן לב ויודע שהוא עומד לפני אלקים השומעו כו' והוא שותק מיראתו דהיינו מפני שהקב"ה יודע וחוקר ושמע וראה כל עניניו ע"כ הוא שותק מיראתו הוא מוסיף כו':

סימן לז

פירוש א

יראת ה' טהורה שאין כו'. ק"ל בפ' שאמר יראת ה' טהורה איזה יראה שאינה טהורה וגם מסיים הפסוק עומדת לעד דמשמע שאם תקף אותו יצרו עד שחטא לא איבד בכך את הראשונות והלא כתיב ובשוב צדיק וגומר לא תזכרנה וגו' ומתרץ שטהורה שאמר

הפסוק כוונתו ופירושו שאין בה פקפיק דהיינו שאין לפקפק בה שלא עשה מפני יראת ה' ויראת ה' כזה ע מדת לעד ומפרש ואזיל איזה שאין בה פקפוק. אדם כו' לא איבד בכך הראשונות כו':

סימן לח

פירוש א

נצור לשונך מרע כאשר תוכיח כו'. ק"ל בפ' למה לא אמר נצור לשונך מדבר רע כמ"ש בפסוק זה ושפתיך מדבר מרמה לכך אמר שתחלת הפסוק לא קאי על מדבר דבר רע אלא קאי על מוכיח חבירו וה"ק נצור לשונך כאשר תוכיח חבירך שלא תוכיח שיהא דבריו יותר משכלי כדמפרש בסמוך שלא יהיה תוכחתו ודבריו לו לרע ולקלון שאומרים השומעים כו' כדאיתא בסמוך:

על כן המעיין כו' ואל יתכוין כו' לדעת ספר כו' ר"ל אל יתכוין להשכיל ולדעת חכמה כדי לספר לבני אדם אותן החכמות וזה שמסיים כי ספור החכמה אינה תועלת למספר אותה אם איני עושה כדבריו כנ"ל:

נ"א **פירוש אחר שדבריו כו' אז יהי' דבריו מושלי' עליו ונלכד הוא בידם** ור"ל אם מדבר יותר ממה שראוי לו לפי חכמתו לפעמים נתפס ונלכד בדבריו ובא להיזק מכח דבריו ונמצא דבריו מושלים עליו:

נ"א **אז יהיה דבריו נשמעים לו** ור"ל מושל על דבריו כדמפרש כלומר כו':

סימן לט

פירוש א

עת לחשות ועת לדבר עד כו'. ר"ל בשביל ובעבור **אשר ידעת כו'** ויותר נכון על אשר ידעת כו' מלת עד נ"א על:

סימן מ

פירוש א

עליך הורגנו כל היום אילו ב"א כו'. ק"ל דאמר כי עליך הורגנו כל היום דמשמע שכל יום ויום נהרגנו בשביל הקב"ה ואם חס ושלום יום אחד אדם יומת ונהרג איך נהרג ויומת עוד יום אחר ומתרץ דלא קאי על הריגה ממש אלא על אלו בני אדם שמקבלין בושה כו' דהוי הרי ג' דכל המבייש לאדם כאלו הרגו דהריגה כזה יוכל להיות כל יום ויום:

נ"א **כי כשאומר לאדם סכלות הוא לקיים מצות ציצי' ותפילין וכיוצא בהן** ר"ל וכיוצ' בהן מצות שאין טעמם נגלה כציצית ותפילין שג"כ אין טעמם נגלה ונראית כסכלות ששטן וא"ה משיבין עליהן מה המצוה זאת ומה טעם יש בה נשפך דמו כו' **ועל כו' זש"ה מחטיאי אדם בדבר** מביא ראייה שהמלבין הוא כמונע מלעשות המצוה מדלא כתיב מחטיאי אדם שמלת בדבר הוי מיותר אלא בא להורות לן שאע"פ שלא החטיאו במעשה אלא בדיבור של הלבנת פנים נקרא מחטיאי אדם **ואומר כי עליך נשאתי חרפה** מביא ראיה שאם מחרפין אותו על שקיים המצות ששטן וא"ה משיבין עליהן שנקרא הלבנת פנים וחרפה שהרי הכתוב אומר כי עליך על שקיימתי מצותיך נשאתי חרפה וקראו הכ' חרפה:

נ"א **וגדולה חרפה מזו כו' מוחלין לו כל עונותיו שנאמר למען וגו' בכפרי לך לכל אשר עשית וגו'** והטעם דמוחלין לו כל עונותיו כשמבויש על עבירה שעשה שארבע חלוקי כפרות הן קצת מהן תשובה מכפרת וקצת תשובה עם י"ה וקצת מהן צריך יסורים עם תשובה וי"ה ובחילול השם כולן תולין ומיתה ממרקת וכשמבויש הוי כאלו נהרג וא"כ המית' ממרקת ולפ"ז אמר נמי וגדולה חרפה מזו אמרו חכמים כו' שהרי כל עונותיו מכופרים וצריכים לכפרות עונותיו תשובה וי"ה ויסורים ומיתה ובושה על העבירות מכפר כל עונותיו וא"כ בושה זו הוי כאלו עשה תשובה וי"ה עבר עליו וגם נתייסר ביסורים ונהרג ומוכח מזה שחרפה על עבירה שעשה גדולה מחרפה שמחרפים אותו על שעשה המצוה שמשיבין עליו:

סימן מא

פירוש א

אלמלא בושת כו'. ק"ל כיון קודם שחטאו אדם וחיה כתיב ולא יתבוששו שלא היה בושה בעולם אם כן לאחר שחטאו ונכנס בהם היצה"ר למה לא הניח הקב"ה כמו קודם החטא שלא יהא בושה בעולם והלא כמה חטאים באים מכח בושה והלבנת פני חבירו ולכך כתב שלאחר שנכנס יצה"ר באדם היה צריך לברוא בושה אלמלא בושה שברא הקב"ה לא כו':

לפיכך אין אדם כו' כ"א בנעוריו כו' ושלא יניחו יולדיו כו' ר"ל אם קטן הוא אבל אינו קטן כ"כ שלא יצרו תקיף עליו אלא בא קצת לשנים שיצרו תקיף עליו ואינו גדול ממש שלא בא עדיין לכלל בושה ודאי ישגיחו עליו יולדיו שלא יבא לכלל עבירה וכשבא לכלל בושה שב מפני הבושה:

נמצא כו' ב"א כו' ר"ל אם מורגל מנעוריו מפני טעמים הנ"ל שלא יחטא נמצא גם בהתאפקו מן העבירה כשבא לבחרות שיצרו תקיף עליו ואיתא במקום סתר שאין לומר שמתאפק מפני הבושה א"ה אין לו להחזיק טובה כי אם מתחילה בבחרותו שלא עשה העבירה היה מפני הבושת ועכשיו שלא שב מפני הבושה י"ל נמי ששב מפני ההרגל וההרגל היה מתחלה ששב מפני הבושה:

סימן מב

פירוש א

התשובה צריך כו' האחד שיתנחם כו'. ר"ל שיתחרט על כל חטא כו':

הב' שיעזוב אותם ר"ל שלא יעשה עוד אותו מעשה חטא שעשה:

הג' שיתודה בלבו ר"ל שיהיה הוידוי פה ג"כ בלב:

הד' כיקבל עליו בלב שלם כו' ר"ל לא די מה שעזב החטא שלא יעשה אותו במעשה אלא אף בלבו ובמחשבתו קבל עליו בלב שלם כו' **וכן כתיב השיבנו ה' אליך וגו'** מביא ראיה שצריך לומר בוידוי נחמתי ובושתי ממעשי:

סימן מג

פירוש א

עשרים וארבע וכו' מי שלא קבל וכו' היו מנדין אותו עד שיתן. הא דכתב עוד פעם הי' מנדין כו' משום דאותן דחשיב עד עתה הנידוי על מה שעשה אבל זה הנידוי על להבא וכן כלם דנידוי על שיעשה כתב כן **והמזכיר שם שמים לבטלה כו'** שניהם הם דבר אחד מכ"ד דברים וכחד חשיב להו:

בדברי הבאי ר"ל דבר שאינו כלום והוא שלא לצורך לאפוקי אי מחויב שבועה מב"ד או שנשבע לקיים המצוה וכיוצא בהן שהן לצורך:

המכשיל את העור ר"ל הניתן עצם שאינם הוגנת להסומא בדבר:

מי שגירש כו' או משא ומתן המביא כו' ר"ל מכח שותפות או משא ומתן שעשה בינו לבינה זוקקין להדדי לבא לדין ע"כ כשיבואו לדין היו מנדין אותן על שעשו שותפות ומשא ומתן ביניהם והא דאמר היו מנדין אותן עוד פעם אעפ"י דנידוי אינו אלא עבר ולא להבא משום דבא לומר דלא הי' מנדין אותו תיכף לאחר שעשו שותפות ביניהן אלא לאחר שבאו לדין היו מנדין אותן על שותפות שעשו כבר:

סימן מד

פירוש א

ארבע כו' לצנים לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך בני אדם לצנים מערבבי' כו'. ר"ל מנא לן דהאי פסוק קאי על לצנים ע"כ אמר דמלת הוללים לשון ערבוב וזה הוא לצנים דבני אדם לצנים מערבבים את העולם:

לשון הרע מספר כו' ואפי' דבר אמת ר"ל שהוא מגלה דבר על חבירו שהוא אמת רק שלא הי' חבירו חשוד בו ולא הכיר בו אדם מעולם כמו שמפרש בסמוך גם זה הוא בכלל כת מספרי לשון הרע:

וגם משל הדיוט הוא כו' ר"ל גם משל הדיוט שהנ"ל נמי בכת הנ"ל שהרי אמרו **מי שהוציא כו'** דהיינו מה שהוציא כו' הוא שקר **או חרפו כו'** דהיינו שהוא אמת מה שחרפו אלא **שלא כו' ולא הכיר כו'** אשתיהם אמרו **אין עונו מתכפר כו' אשר עותו** דהיינו מה שדיבר שקר על חבירו:

ואינו יכול כו' ר"ל אע"פ שהוא אמת עכ"פ לא היה חשוד בה ולא הכיר אדם בה וזה שגילה אינו יכול להחזיר חרפת חבירו:

וזה שאמר שלמה בחכמתו פן יחסדך שומע ר"ל שלמה אמר בחכמתו שגם הוא משל הדיוט כנ"ל שכתוב למעלה מניה ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל שפירושו הוא שחרפה ובזיון של אחר שהוא אמת אלא שהוא סוד ואינו מגולה אל תגל וע"ז מסיים שפיר פן יחסדך שומע שאם תגל סוד אחר יחסדך שומע שהוא ההדיוט מכח משלו כנ"ל וזהו שדייק שלמה בלשונו ואמר בחכמתו מלת שומע לרמוז כנ"ל:

על חבירו תחלה כו' ר"ל שהתחיל עמו לעשות רעה או ביוש:

שכל מה שבעולם יש באדם ר"ל שכל העולם יכול לבא מאדם אחד שהרי כל העולם בא מאדם הראשון שנברא יחידי כדאמרינן למה נברא אדם יחידי כו' וכל המקיים כו' או י"ל דה"ק שכל כו' באדם. שהאדם הוא עולם קטן כדאיתא בכמה דוכתי:

מכל דבר רע דברי גרמא כו' ר"ל למה כתיב בסיפא דקרא אם רע פשיטא דעל רע שעשה בא במשפט לכך כתב דפסיק בא להורות מכל דבר רע דברי גרמא כו':

אף אם עשה צער לבהמה בחנם כו' נ"א לחבירו נענש:

עתיד כו' ספרונ"י בלע"ז. שפארין בל"א:

סימן מה

פירוש א

לעולם יתפלל אדם כו' מלאהו ישמעאל כו'. ר"ל לכך נכתב בירמיה שאותה בור שמילא ישמעאל היא הבור שעשה אסא להורות לן דבר זה שמגלגלין זכות כו' ע"כ יתפלל כנ"ל **צא ולמד מדוד כשמצאו ישן במעגל אמר כו'** בשלמא במערה לא הרגו כדאיתא בגמרא דברכות ואמר להרגך ותסך וגומר מכח צניעות שהיתה בשאול כו' אבל במעגל למה לא הרגו אלא אמר אם כו' יהא תקלה לכנסת ישראל כו' מוטב כו':

סימן מו

פירוש א

כ"ל מעשיך יהיו לשם שמים כו' וצוהו את המצוה. ר"ל בזה נמי הפליא חסדו עמו שגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה **לכן על כן כו' ואבד חכמת החכמי' היודעים אותו כו'** ק"ל למה בא דוקא עונש ע"ז לאבד חכמת וגו' ע"כ כתב כיון דחכמים יודעים אותו ומברכים במנהג בלא כוונה כאלו לא יודעים ע"כ אבד חכמתם ויהיה באמת לא יודעים:

לשם פועלם כי כל כו' ר"ל שיעשה כל דבר לשם הקב"ה ולשם מה שפועלם כי פעלם ובראם לכבודו כמו שמסיים כי כל כו'. ע"כ יעשה כל דבר בכונה ולא במנהג:

נ"א **נגיע אל כו'** ר"ל לא נטריח בזה אל רצין בוראנו כדמסיים לפי שאנו עובדים למצא כו': **וכל העושה בסתר זוכה ליותר שכר** ר"ל אם עושה בפני הבריות אעפ"י שאינו להתהלל בהם קרוב הדבר שישמח לבו בפני העולם וקבל מקצת שכרו של מצוה בעה"ז כדאית' לעיל סי' ח' ע"כ העושה בסתר זוכה ליותר שכר נ"א **ולבסוף מתגלין ענייניו ומתעלה** דהיינו שאם עשה בסתר ובסוף כו' ומתעלה ומתגדל ומביא ראיה מפסוק דכתיב **סוף וגו' תרגום כו' עתיד כו'** ודיוק התרגום ממלת סוף:

סימן מז

פירוש א

מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו מלפנו כו'. ק"ל למה אמר מלת מלפנו אצל מבהמות ומלת יחכמנו אצל ומעוף השמים לכך אמר **מלפנו מבהמות ארץ ילמד אדם את בנו כו'** והאי מלת מלפנו ר"ל ילמד את בנו להיות נאמן מכלב כמ"ד כלב מין בהמה שהוא נאמן לאדוניו מחמת לגימא שנותן לו לאכול וכך ילמוד את בנו בעודו שהוא קטן

ועושה דבר לקבל פרס יהא עכ"פ נאמן למי שעושה לו טובה ככלב לאדוניו כנ"ל ואח"כ כשהוא גדול ומעוף השמים יחכמנו:

ילמד אדם כו' ר"ל ילמד עצמו מדוכיפת שהשלים אמונתו בלי שום טובה שקדמה לו או שיצפה לקבל שום טובה בעבורה או שירא מפורענות שהרי **שבשביל כו'** ולכן כל שארית ישראל ישאו ק"ו כו':

נ"א **לשון תרמית אחד בפה ואחד בלב כי הכל אמת וזהו חותמו של הקב"ה** ר"ל אדם הוא חותם של הקב"ה כי בצלם אלהים עשה את האדם ולא ישקר בחותמו של הקב"ה ודרך פשוטו הוא דחותמו של הקב"ה הוא אמת:

וכן אמרו כו' בקריצותיו כו' ר"ל כיון דאמרו הין שלך צדק כו' ממילא נמי מה שהוא קורץ בפיו ורומז בעיניו יהי' צדק ואף נענוע ראשו של אדם כשהוא כופף לפניו לומר הן או מנענע לצדדים לומר לאו וכל האברים כגון רומז בידיו או ברגליו כולם יהי' אמתיים ולקמן תתרנ"ח מביא ראיה לקורץ ורומז ופסוק מישרים אהבוך ראי' לנענוע ראש ואברים **משרים אהבוך א' רב טבות כו'** ק"ל תלה אהבה במשרים מה ענין זה לזה ומתרץ רב טבות **אי כו' כל המשנה מדיבורו כאילו עובד ע"א** וה"ק הפסוק המדבר משרים ואינו מדבר שקרים אהבוך דהמשנה בדיבורו ונמצא דדיבר שקר כאילו עובד ע"א ואינו אוהב להקב"ה והטעם דמשנה בדיבורו כעובד ע"א דאיתא בפיוט דמוסף ר"ה אם ישקיט ומי ירשיע להשיבנו והוא באחד אמת חותמו להודיע שהוא אחד ופירושו הוא דמלך בשר ודם אם רוצה לעשות דבר יש לו מוחים אבל הקב"ה אם ישקוט כו והוא באחד ואין מי שיכול למחות לכך אמת חותמו ור"ל שמאמת דברו להודיע שהוא אחד ואין כאן מוחה ואיתא בגמרא והלכת בדרכיו שילך במדות של הקב"ה וא"כ אם אינו עובד ע"א והקב"ה הוא אחד ומחמת דברו ממילא ילך במדתו ואינו מדבר שקר אבל אי משנה בדיבורו כאילו ח"ו מדות של הקב"ה שלא לאמת דברו משום שיש ח"ו מוחה וכביכול ח"ו שאינו אחד ולפ"ז הוי כאילו כו' וזהו שמסיים **וכן כו' אבל כו'** דהקב"ה משלם מדם כנגד מדה לכן כאשר עשה כן יעשה לו ע"כ לא יעלה שקר גם על לבו כי ה' בוחן לבבות גם יש לומר על דרך הנ"ל כי המשנה כאילו עובד ע"א וכתיב הבל המה וגי' וכמוהם עושיהם וכל אשר בוטח בהם לכך אפילו כשאומרים אמת אין שומעי' להם לידע ששקר והבל המה ועובדיהם **והקב"ה כו'** משום שמתוך כך מוכח שהוא אחד ב"ה שהרי מתוך שהולך בדרכיו של הקב"ה אינו משנה בדבורו אפילו להעלותו על לבו וא"כ אם הקב"ה מקיים כל דבריו למעלה נראה מזה שהוא אמת וחותמו אמת ומאמת את דבריו ואין מי שמוחה מפני שהוא אחד ב"ה:

סימן מח

פירוש א

טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר איזה כו'. ק"ל למה אמר אצל ארך אפי' מלת מגבור ואצל מושל ברוחו מלת מלוכד העיר ולא אמר איפכא ומתרץ ואמר **איזה גבור כו' הכל בהקב"ה** וה"ק קרא טוב ארך אפים שלא בא לכלל כעס מגבור הכובש את יצרו ולא הולך אחר יצה"ר וטוב מושל ברוחו דהיינו שבא לכלל רוגז וכעס וכובש כעסו ושוב עשה מלחמה למושל ברוחו וכעסו זהו טוב ממי שהלך איזה פעמים אחר יצרו ואח"כ מתגבר על יצרו ולוכדו כמו מי שחזר ולוכד העיר מיד מי שלקחו ממנו כי הכעס מביא לידי חטא וזהו שכתב **ודע כו' וכעס כו'** לכך מסיים נמי **ואל תתגאה כו'** כי אם שיתגאה יבא לכלל כעס אם לא יכבדהו לפי כבודו שראוי לו לפי מחשבתו משום זה כתב נמי **ואל תטה כו'** ור"ל שלא יבא לכלל כעס וזהו שמסיים **פן תכשל גם אתה** דהיינו שיבא לכלל כעס ויהא נכשל בעבירה כנ"ל:

סימן מט

פירוש א

ויאמר לרשע למה תכה רעך לא כו'. משום דפסוק זה קשה סיפא לרישא דאמר לרשע ולא אמר רשע משמע שרצונו לומר לרשע לאותו שהוא רשע אבל השני אינו רשע ומסיים רעך שפיר שו רשע כמותך וא"כ השני נמי הוא רשע אלא א"כ ה"ק ויאמר לרשע לאותו שהיה רשע מחמת הכאה למה תכה רעך רשע כמותך מחמת ד"א ולפ"ז קשה דקראו רשע מחמת הכאה והרי לא הכהו דכתיב חכם ולא כתיב הכית אלא ודאי בהרמת יד נקרא רשע **ואמרו חכמים כל כו' שכינה** משום דמלא כל הארץ כבודו ואין מקום פנוי בלא שכינה וכתיב נמי בצלם אלקים עשה את האדם אלא שאין הקב"ה כורע ממנו כעינינו אלא למטה מעוונותינו כדכתיב כי אתם אלקינו חשכת למטה מעוננו לכך אינו בעונש מיתה אלא קציצת ידו כמאמר הכתוב וזרוע רמה תשבר ומפני זה אין חילוק אם מרים ידו על איש או על אשה בין גדול ובין קטן:

סימן נ

פירוש א

צדיק אוכל לשובע נפשו וגו' בשם כו'. ק"ל שאמר הכותב צדיק אוכל לשובע נפשו שמשמעו שודאי היא שכן הוא ולמה באמת הוא כן וגם למה אמר אצל צדיק מלת נפשו

ואצל רשע מלת ובטן ואמר שם לשון רבים רשעים ולא אמר נמי ורשעים בטן תחסר כמו תחלת הפסוק צדיק אוכל וגו' וגם למה אמר מלת תחסר והל"ל אינם לשובע כמו תחלת הפסוק צדיק אוכל לשובע ובא כמתרץ **בשם כו'** ור"ל שמפני זה הוא ודאי כן **אלא אוכל כו' ולא יאכל כו'** ולכך אמר מלת נפשו שאינו אוכל אלא להברות גופו ולהיות נפשו ישרה לדעת את ה' כמו שכתב בסמוך ולא כן הרשעים שאוכלים אכילה גסה למלאות גופם וכריסם ובטנם לכך אמר מלת ובטן וה"ק ובטן שרודף למלאות את כריסו ובטנו דבר זה גורם לרשעים שתחסר כמו שיאמר במקום אחר עליהם וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם אלו בני אדם כו' כמו שאיתא בסמוך ומפרש בגמרא לאחר ג' ימים כריסו מתבקעת וטפחו על פניו כו' לכך לא אמר ורשעים בטן תחסר להורות שמלת תחסר לא קאי אבטן אלא אמלת רשעים הסמוך לו ולכך אמר נמי מלת תתסר ורשעים ל' רבים לרמז על חסרון רשעים שנא' עליהם בקבלה וזריתי וגו'. גם י"ל דס"ק ובטן שרודף למלאות גופו וכריסו ובטנו הוא גורם לרשעי' שתחסר בטנם כמו שנאמר במקום אחר עליהם וזריתי וגו' לאחר ג' ימים כריסו מתבקעת כו':

סימן נא

פירוש א

אסור להנהיג עצמו כו' אלא תוכו כפיו והענק שבלב הוא הדבר שבפה. ר"ל שלא ידבר אלא מה שהוא בלבו והענין שבלב ידבר ולא ישתוק:

ואסור כל מה כו' ר"ל כיון שאמרנו שאסור לגנוב דעת בשאילת שלום לפ"ז **כל מה כו'** שהרי אסור למחרפו אם הוא סבר שאמר לו כנ"ל ע"כ כל מה כו':

אך מפני דרכי שלום נוכל להקדים כו' ועוד כו' ר"ל אעפ"י שאמרנו כל מה שנוכל למעט כו' כנ"ל אפ"ה מפני דרכי שלום נוכל להקדים ולפתוח תחלה בשלום לגדולים שבהם ועוד טעם אחר שפותח תחלה בשלום שבזה ממעט בשאלת שלום שאם אינו פותח תחלה אלא ימתין עד שהם פתחו עמו בשלום יהא צריך לכפול להם שלו' וירבה בשאילת שלום:

נ"א **וכן לא יסרהב אדם כו'** ור"ל לא יפצור:

לא יהא אדם בעל דברים כו' ר"ל כמו שאמרו חז"ל וכל המרבה דברים מביא חטא:

פרוץ בשחוק לא יהיה עצב כו' פנים יפות ר"ל אעפ"י שאמרנו לא יהיה פרוץ בשחוק עכ"פ לא יהיה ג"כ עצב שאם יהים עצב לא יקבל אדם בסבר פנים יפות אלא מקבל כו'

ע"כ **לא יהי' בעל נפש רחבם נבהל להון** דאם נבהל להון לא יקבל אדם בסבר פנים יפות מפחד שיתחסר מהונו:
ולא עצל כו' ר"ל אף שאינו נבהל להון מ"מ לא יהיה עצל ובטל ממלאכתו:
אלא בעל עין טובה כו' ר"ל אינו נבהל להון:

סימן נב

פירוש א

כללו כו' אמרו ז"ל ועוד לא דייך כו'. ר"ל וכי עדיין לא די מה שאסרה תורה אלא כו':
אבל אדם שיצרו מתגבר מותר לסגף כו' ר"ל אעפ"י שמסגף עצמו נקרא חוטא אבל מי שיצרו מתגבר עליו מותר לסגף עצמו ודבר זה נלמד מדכתי' ידעתי כי כל אשר וגו' הוא יהי' לעולם עליו אין להוסיף וגו' והאלקים עשה וגו' ופירושו אשר עשה ה' במעשה בראשית ראוים להיות לעולם ואין לשנותו וכשנשתנה אלקים שצוה שישתנ' שייראו מלפניו עיין רש"י קהלת וא"כ שינה הקב"ה מה שהוא ראוי להיות לעולם ליראות מלפניו ה"נ מותר לסגף עצמו אעפ"י שאמרו המסגף עצמו נקרא חוטא אם משנה ומסגף עצמו להכניע וליראה מלכיניו מותר ומפני טעם כנ"ל אינו מביא ראיה ממה שכתוב בתורה מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה וגו' ומביא ראיה מקהלת והאלקים עשה שייראו מלפניו:

סימן נג

פירוש א

כי קו לקו כו' אותו חטא שחטא. ר"ל כפי שחטא ולא יותר ממה שחטא דאין הקדוש ברוך הוא מעניש אדם אלא כפי שחטא:
וכיוצא בו אם זכה כו' ר"ל כיוצא בו אם זכה שמשלם לו הקב"ה מדה במדה אבל מדה טובה היא יותר שמשלם לו הקב"ה שכר דבר שלא חשש בו נוסף על שכר זכות שעשה כמו שמביא בסמוך משלמה שנתן לו הקב"ה ג"כ שכר שלא שאל על תקנתו וזה שמסיים:
הרי כו' ר"ל משלמה מיכח דבר זה שאם אינו חושש בתקנתו הקב"ה מספיק לו בשבילו דהיינו בשביל דבר זה שלא חשש בתקנתו הקב"ה מספיק לו:
נ"א **חונן הדעת והשיבנו וסלח לנו**. עיין לקמן תשנ"ב ור"ל אחר שלש ראשונות תקנו בתחלת ברכות של חול אתה חונו והשיבנו וסלח לנו שהם רצון הקב"ה ואח"כ תקנו שאר ברכות שהם צרכי אדם להורות דבר זה שלא יחוש על צרכיו נגד רצון הקב"ה לכך מתפללים תחלה על רצון הקב"ה **ולהתפלל עליו** כמו תפלת משה וע"כ אם צריך לאותו

דבר נגמל לו כעין מדה זו ונענה תחלה ור"ל כגון אם אירע לו דבר שמצטער עליו כגון אבדה ספינתו בים וכיוצא בו חייבים כלם להצטער עמו:

ולהיות מצר בצרתו ולהתפלל עליו ר"ל אם יש לו חולה או שום צרה שמועיל תפלה לצאת מצרתו יהיו מצירים בצרתו ויתפלל עליו שנא' חלילה וגו':

כתיב באיוב הן בעבדיו לא יאמין משה כו' ר"ל בעבדיו הצדיקים כגון משה ושמואל לא יאמין כמו שמביא:

משה אמר כו' ונענש כו' וכן שמואל אמר כו' ונענש כו' ר"ל נמי מדה כנגד מדה:

וכן אל יהדר אדם כלל כו' ר"ל לא מבעיא שישבח אדם עצמו כנ"ל כמשה ושמואל אלא וכן לא יהדר אדם כלל שישבחוהו בני אדם דהיינו שלגמרי לא יפציר ויסרב ויהדר שישבחוהו בני אדם כו':

וכל ההולך כו' ודוחק רגליו כו' ר"ל משום שנא' השמי' כסאי והארץ הדום רגלי וגו':

וקח משל כו' אחד ממלצריו כו' ר"ל ממונה על דבר אחד כמו שכתוב ויאמר דניאל אל המלצר אשר מינה וגו':

והוא תמיד לנכח עינינו ר"ל כשאנו מגביהים עינינו בודאי רואה ואינו דומה למלך ב"ו שלפעמים מגביה עיניו ואינו רואה משום שאינו תמיד לנכח עיניו מכ"ש שלא נגביה עינינו אלא כו':

נ"א **יראה הבא כנגד גלגלי עיניו והענוה נותנת חן ומורא כו'** ר"ל כדכתיב ולענוים יתן חן וגם נותנת מורא בהשפל אדם עיניו וקומתו מפני ענוה:

ולא ילך בגלוי הראש (**ברחוב**) **מפני מורא השכינה** כי מפני ששכינה למעלה מראשו הולך שחוח מחמת מורא שכינה כנ"ל מפני זה נמי לא ילך בגלוי הראש (ברחוב) מפני מורא השכינה:

נ"א **ועל כן כו'** ור"ל בהשפל עיניו תמיד מפני מורא השכינה אשר היא נוכח פניו ממילא ע"כ יזכור בוראו תמיד כאלו כו':

סימן נד

פירוש א

איזה היא כו' והעבירה קלה כו'. ר"ל העבירה היא קלה בעיני בני אדם לעבור עליה אבל באמת וחמורה היא למעלה ומסיים העבירה ההיא היא הבושה כו':

או מצערו בפני כו' ר"ל מביישו ומשום דכאן מיירי בצער בושתו דהיינו שדואג על בשתו דדמי בושת יש להם קצבה סלע מנה מאתיים ד' מאות לכך אמר לשון מצערו בפני כו' ולכך קאמר נמי **בפני מי שמתבייש ומצטער** דהיינו שמצער ודואג על בושתו כנ"ל:

שאילו היה כו' מתבייש אח"כ ר"ל לכך חשיב כרציחה:

מי שבייש את חבירו ומצטער ר"ל מצטער על בושתו כנ"ל **יאמר לו דע כי רעתך רבה כי שפכת כו'** דאם אמר לו כן ישמע לו לפייס את חבירו עד שיתפייס:

ושלא תלבין פני אדם ר"ל אף אם התחיל חברו לביישו לא ילבין לו אלא יהא עלוב ולא עולב שומע חרפתו ואינו משיב כמו שמסיק:

כי דרכו כו' ר"ל למה כן כי דרכן של בעלי תשובה כו' ואדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ונמצא כל העולם נחשבים כבעלי תשובה לכך יעשו כדרכו של בעלי תשובה כנ"ל וזהו שכתב:

להיות מאד מאד כו' ר"ל שומעים חרפתן ואינם משיבים אף יש להם להשיב ולבייש חבירו כנגדו:

וסבול את המביישי' מדה כנגד מדה בזה כו' ר"ל אם אמר לך זכור מעשיך הראשונים סבול את המביישים מדה כנגד מדה בזה דהיינו אם אתה אמרת לפעמים לחבירך כן וביישתו ע"כ סבול ג"כ אותן שמביישין אותך כן מדה כנגד מדה בדבר זה ובזה יתכפר עונך:

כי הבושה שופכת את הדם ומסירה את העון ר"ל שיש עבירות שאינן מכופרים בתשובה וי"ה ויסורי' ומיתה ממרקת ובושה הוי כשפיכות דם ומסירה את העון **וכן מצינו בתלמוד ירושלמי רוצח שבא לעיר כו'** משום דבמשנתינו שנינו רוצח שגלה לעיר המקלט ורצו אנשי העיר לכבדו דצריך לומר רוצח אני דמשמע דוקא לאנשי עיר מקלט צריך לומר כן כי היכי דתהוי ליה כפרה שהרי מכח הרציחה נס לשם ע"כ יאמר לאנשי העיר רוצח אני אבל אם אנשי עיר אחרת רוצים לכבדו אין צריך לומר להם רוצח אני לכך מביא תלמוד ירושלמי שאמר רוצח שבא לעיר כו' דמשמע לאיזה עיר שבא אף דאינו עיר מקלט והיו מכבדים אותו צריך לומר כו':

סימן נה

פירוש א

ועובר על מדותיו כו' ר"ל שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערים ומבזין אותו בחנם בלא דבר אלא מניח מדותיו והולך לו וזה שאמר לשון מדותיו דהיינו לדקדק מדה כו' כנ"ל וזהו שמסיים:

וכל הנבזה כו' המעשים רעים כו' ר"ל אלא בחנם מבזים אותו כנ"ל עתיד שיתעלה:

סימן נו

פירוש א

עניים מרודים תביא בית גדול כו' ר"ל דפשוטה של פסוק הוא שתביא עניים המצערים לבית שלך כאיתא בתרגום וגם בא"ע וזה הוא דבר גדול ליתן שכר עליו כמבואר בפסוק וקשה וכי על שמכניס לביתו עניים יהיה לו שכר גדול ומשני דבאמת הוא דבר גדול משום דגדול הקבלת אורחים כו' **וע"ז נאמר ותפק לרעב נפשך** דייקי שתאמר לו בחיי נפשי שאין לי כו' כנ"ל:

סימן נז

פירוש א

ברכי נפשי וגו' עאכ"ו שיש לנו להתעטף להיות כו'. ר"ל כמו שרגילין אנו להתעטף בטלית:

מלהתעטף משבת לשבת כדי שלא ישחקו עליהם בני אדם ר"ל ממתינים להתעטף בטלית שדרך לעשות לבן עד משבת לשבת שדרך ללבוש בגדים לבנים אבל בחול אינם לובשים טלית לבן כדי שלא ישחקו עליהם כו' לפי שאין דרך בלבני' בחול וע"ז קאמר **ואינן חושבין כו' למי שנתן לו כתנתו עצמה כו'** ור"ל שמת ימותו קודם שבת שרצו ללבוש אותו בגד ולא יוכלו ליתן כבוד למי שנתן כתנתו עצמה דהיינו טלית לבן שהוא דמות לבוש עצמותו ית' שכתוב לבושי' כתלג חוור שמפני זה אנו לובשים גם כן בחול טלית לבן שבזה אנו נותנים כבוד להקב"ה להתלבש בלבנים דמות לבושיה ית' וא"כ אם ימותו לא יוכלי ליתן כבוד כו':

ועליהם ועל כיוצא בהם כו' ר"ל דרך משל שאינם רוצים ללבוש טלית חדש בחול אלא רצו להמתין ללבוש טלית חדש עם ציצית עד שבת או י"ט כדי ללבוש לכבוד שבת או י"ט טלית חדש וכיוצא בזה דברים הרבה שמתחמץ המצוה ואינו עושה אותה תיכף

כשהכין המצוה נאמר יכין צדיק ורשע ילבש ונקט לשונו ל' צחות משום דבפסוק כתיב יכין וצדיק ילבש וקאי מלת יכין ארשע שכתיב למעלה מניה וקאמר דזה היפוך מה שכתוב דשם כתיב רשע יכין וצדיק ילבש וזה היא היפוך דצדיק הוא כשהכין המצוה ורשע ילבש דהיינו כשלובש הטלית ועשה המצוה הוא רשע משום שהמתין לעשות המצוה כנ"ל:

סימן נח

פירוש א

ארחץ בנקיון כפי זה המתפלל כו'. פסוק זה קאי אתפלה כדאיתא בברכות **או כו' להגביה ידיו כו'** דכתיב שאו ידיכם קודש וברכו וגו' ולקיים ג"כ הפסוק וינטלם וינשאם: נ"א **וכשם שצריך כו' ללחם אבל לא לפירות** ור"ל כדאמרי' הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי רוח:

ואסור לזלזל כו' ר"ל שלא ליטול ידיו או ליטול ידיו במעט מים וזהו שמסיים אלא כו': נ"א **אלא נוטל ברב מים יפה וכל מי שהיא זהיר מיד נשכר כו'** דהיינו שנוטל ידיו במים רבים כנ"ל נשכר שהוא מתעשר בזה כו':

ובין לקטנים כו' מברך נ"י ואשר יצר ר"ל כיון שצריך לומר אשר יצר צריך לברך קודם לכן נ"י לכך מסיים **והכא כו' ורוצה לאכול נוטל שני פעמים** אבל אנו ק"ל דאינו מברך על נ"י קודם א"י מפני זה אינו צריך ליטול ידיו שני פעמים אלא מברך תחלה אשר יצר ואח"כ מברך נ"י לצורך אכילה וא"כ לא הוי הפסק והיסח הדעת:

נ"א **והמקנח ידיו כו' ואמרו חכמים כו' הצפורן אפי' כנגד הבשר חוצץ כו'**:

מת צדיק שנפטר ופניו ירוקות כו' ר"ל שהיה צדיק ואעפ"י כן היה פניו ירוקות ואין לתלות האי דפניו ירוקות בשום דבר רשע שעשה וע"כ אמר לו משום כו':

והייתי אוכל והייתי מדבר כו' ר"ל שעבירה גוררת עבירה שמכח שלא חששתי על חציצה גורמת לי עבירה אחרת שלא חששתי על הפסקה והייתי מדבר בין ויכלו לברכת כו':

והאוכל כו' יקנח כו' שנאמר שאו ידיכם קדש וגו' ר"ל שיקדש ויקנח ידיו ואח"כ וברכו את ה' עיין לקמן סימן תתנ"ג:

סימן נט

פירוש א

כי לא נחש ביעקב וגו' צונו צורנו לא תנחשו כו'. ק"ל דאמר הכתוב כי לא נחש ביעקב ובעינינו ראינו שמנחשים ומתרץ ואמר צונו כו' ור"ל הא דכתיב כי לא נחש וגו' היינו שאין השטן מתעה את יעקב לנחש אלא א"כ מתחיל מעצמו לנחש ואח"כ מתעה אותו השטן להיות אותו הדבר לסימן בידו לנחש לעולם לכך צונו בוראנו לא תנחשו שלא תתחילו לנחש שאם תנחשו אחר כך השטן מתעה אתכם כנ"ל:

נ"א **אך השטן הוא המתעה כו' שזה מנחש כו' אלך ואפיל כו' דהיינו שמתחיל לנחש ואומר יפול כו' אז אומר השטן אלך כו' כנ"ל ואותן בני אדם כו'. ואומר נמתין עד ר"ח אע"פ שאין זה נחש** כדאיתא בי"ד סי' קע"ט:

ואם חשב לעשות מצוה ונאנס כו' ר"ל אפילו מתייירא שאם רוצה לעשות המצוה תיכף שנאנס ולא יכול לעשות המצוה לכך ממתין לאחר זמן שבודאי לא יבא לאונס שלא יעשה המצוה אפ"ה לא ימתין **שאם חשב לעשות המצוה כו' מעלה עליו הכתוב כו' מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה** ונמצא שיש לו שכר המצוה על המחשבה אע"פ שנאנס ולא עשה המצוה לפיכך אל יאחר המצוה מכח שירא שנאנס כו':

סימן ס

פירוש א

כתיב כו' והוא אחד מן הדברי' שקדמו לעול'. ר"ל שאם לא נברא התשובה קודם שנברא העולם והדינים לא היה הדין נותן על התשובה שמן הדין הנפש החוטאת היא תמות לכך נברא התשובה קודם שנבראו הדינים:

והיא שקולה כנגד כל הקרבנות שנא' זבחי אלקים וגו' ר"ל משום דתשובה מכפרת מה שכל הקרבנות מכפרים לכך שקולה כו':

סימן סא

פירוש א

כתיב בקהלת טוב מלא כף נחת כו'. ק"ל למה אמר הפסוק טוב וגו' נחת הלא כתיב יגיע כפיך כי תאכל וגומר ואמרינן גדול הנהנה מיגיע כפו כו' ועוד דה"ל למימר לשונות שוים טוב מלא כף בלא עמל ממלא כפים עמל וגו' ובא כמתרץ ואמר דהפסוק לא מיירי במה שהרויח בעמל ויגיע כפו ויהי' פירוש הפ' כמשמעו אלא מיירי במה שנותן לעניים

וה"ק טוב מלא כף דהיינו דבר מועט שנותן לעניים יראי שמים נחת שבאילו יש נחת רוח ליוצרם ממלא חפני' שנותן הרבה צדקה לעניים שאינם מהוגנים אשר בהם עמל וגו' לכך כתיב מלת נחת ולא כתיב בלא עמל ומפני זה לא כתיב מלת כפים משום דמלת כפים כתיב אצל מלאכה כדכתיב יגיע כפיך וגו' וכאן לא מיירי במלאכה אלא מיירי כנ"ל:

נ"א **ליוצרם כי טוב מלא כו' ואמר עוד ד"א מלא כף נחת בצדקה ברצונו הטוב** וקאי ג"כ אעניי' ומלת נחת על רצונו הטוב שנותן להם מעט בנחת רוח ושלא בגערה הוא טוב מנותן הרבה מעמל וגומר שנותן שלא ברצונו ואמר עוד **ד"א טוב לפרנס אחד כו'** ומלת נחת קאי על העני דהיינו שיש לעני נחת רוח ממתנתו שנותן לו כדי פרנסתו הוא טוב ממה שיתן חפנים דהיינו שיתן הרבה לעניים מרובים עמל וכו' שכל אחד חסר ובשני ד"א שאמר נמי מתורצים כל הקושיות הנ"ל:

וע"ז נאמר פזר נתן לאביונים ר"ל בענין זה משבח הכ' אם נתן לאביונים הרבה לאפוקי בענין שאמרתי לעיל טוב ליתן דוקא לעני אחד:

ואסור לפרנס לכף כו' ר"ל אע"ג דאמרינן לעיל דעני נמי צריך ליתן צדקה לפי כחו מעצמו אבל עכ"פ אסור לפרנם לכוף העני על זה:

סימן סב

פירוש א

אשרי איש ירא את ה' וגו'. כשהיא איש וכו'. דרשו כן ממלת איש שהוא מיותר:

במצותיו וכו' והלואי כו' ר"ל לכך סמך הפסוק במצותיו וגו' אצל אשרי וגומר לומר אע"פ שעשה תשובה כשהוא איש כנ"ל אפ"ה במצותיו וגו' ולא בשכר כו' לעולם כו' והלואי כו':

סימן סג

פירוש א

ואלה הדברים כו' אל יעבוד אדם כו' ר"ל אם יעלה על לבו דברי' שבסי' הקודם לזה מכח זה אל יעבוד כו':

וכשאדם בסתר לבדו יחשוב כו' ר"ל כשאדם לבדו בסתר ורוצה לעשות דברים שאינם מהוגנים בעיני המקום ב"ה ויאמר מי רואני ומי יודעני יחשוב כו' שאלו היה בפני אדם לא היה עושהו מפני הבושת דהיינו שהיה מתבייש מבני אדם לעשות דבר שאינו הגון בעיני המקום ב"ה שלא יאמרו עליו כמה חצוף ומורד הוא זה שעשה דברים כאילו

למקום ב"ה שעשה לו טובות שאלו יחיה אלף שנים פעמים לא יוכל לשלם גמול אח' כו' גם כשהוא בסתר לבדו לא יעשנו **כי כן דרך הרשעי' לעשות כו'** על כן לא יעשה כרשעי':

סימן סד

פירוש א

לא תשא. נ"א לא תשא שמע שוא אזהרה למקבל לשון הרע:

הוכיחו בפניך ולבו חרה לו ואומר כו' ר"ל שחבירו הוכיחו בפניך ומכח זה לבו חרה על חבירו ויש לו כעס עליו:

ואומר כי זה שהוכיחו עושה כך וכך ואומר כו' ר"ל שמוציא לעז על חבירו שהוכיחו שעושה דברים שהם לו לקלון ולחרפה ולגידוף כדמסיים **ואומר עליו דברים שלא כהוגן** דהיינו מכח דברים אלו יצא עליו שם רע:

ואל תגיד לאחרים כו' ר"ל כיון שאינו חושש אלא להוציא הדברים מלבו כנ"ל מצוה **ואם לאו** דהיינו שאינו יקבל דבריו אע"פ ששמע לדבריו מ"מ **אל תאמין** ולא יאמר לחבירו הלעז שהוציא עליו **ואל תגיד כו'** דהיינו שאם לא ישמע יגיד לאחרים להסיר מלבו **על אשר כו'** לכך מצוה לשמוע כנ"ל כיון שאינך מאמין לדבריו שאם לא הי' חרה לבו עליו לא דיבר עליו דברי' אלו וזהו שכתב כל מי שנתקוטט כו':

אלא עשה עצמך כמאמין ולא תאמין ר"ל שתעשה עצמך כמאמין בפני זה שאומר לך דברי' אלו להוציא הדברים מלבו ולא יגיד לאחרים אבל באמת ולא תאמין כנ"ל:

נ"א **וכן לאיש מהנה כו' דבר על לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא אם תשמע אדם כו'**. ר"ל קרי ביה לא תשיא את שם וגו' שלא תגרום לאדם שיזכור שם ה' אלקיך לשוא לכך אם תשמע אדם כו' נמצא כו' על ידך דהיינו שעובר על לא תשיא וגו' כנ"ל:

סימן סה

פירוש א

וצדקתו עומדת לעד זה המזכה כו'. ק"ל היאך אמרינן וצדקתו עומדת לעד הלא כתוב ובשוב צדיק מצדקתו וגו' כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה וגומר דנשמע מניה שצדקתו אינם עומדים לעד ומשני הא דכתיב עומדת לעד **זה המזכה את הרבים** כי כל המזכה את הרבים אין חטא בא ע"י לכך מסיים **אם זכית את הרבים כו'**. **כי חשך ה' אותך כו' שזכית את הרבים** כנ"ל כי כל המזכה כו':

סימן סו

פירוש א

לבנה לוקה כו' ישראל. ר"ל משום דישראל מונים ללבנה:

לפיכך צריך להתענות שהרי כו'. **כ"ש כו'** ר"ל שאדם מתענה תענית חלום כדי שמכח התענית יקוים החלום בו בדבר הקל כי אי אפשר שלא יתקיים אלא שיכול להתהפך דוגמת המזלות כיון שעושים רצונו של מקום אין מזל לישראל אלא נהפך וזה שאמר איוב והוא מסבות מתהפך בתחבולתו וגו' שיקוים עכ"פ המזל כדאיתא לקמן סימן תמ"ד לכן צריך שיתענ' תענית חלום בו ביום דשמא נגזר שיקיים בו ביום לכך יתענה תיכף להפוך לקל שבהם וק"ל דעולם נידון בתר רובא ולעולם יראה עצמו כאלו הוא חצי זכאי וחצי חייב ויראה ג"כ כאילו כל העולם חצי זכאי וחצי חייב זכה מכריע עצמו וכל העולם לכף זכות וזהו שאמר **שהרי אדם מתענה על החלום** להפך לקל שבהם והחלום אינו אלא לו לבדו כ"ש בשביל כל ישראל שהלבנה סימן לכל ישראל ונמצא שהוא ג"כ בכלל כל ישראל כל שכן שיתענה להכריע עצמו וכל ישראל לזכות כנ"ל ויהיה העולם נידון בתר רובא ויהפך המזל כנ"ל:

סימן סז

פירוש א

גם ענוש לצדיק לא טוב כל המעניש כו' מעכב המשיח. ר"ל משום דבמשיח כתיב והכ' ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימות רשע ואין שני מלכים משתמשין בכתר אחד לכך מעכב המשיח. א"נ דאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ואם הוא מעניש את הרבים למות קודם זמנם ואין מניחם להעמיד תולדות מעכב המשיח:

סימן סח

פירוש א

עבדו את ה' בשמחה וכתיב עבדו את ה' ביראה הא כיצד כו'. ק"ל והלא קיימא לן דאין מתפללין לא מתוך עצבות כו' אלא מתוך שמחה כו' וגם צריכים לעמוד באימה לפני המקום בשעת התפלה ולפי זה היה לו לכתוב במקום אחד עבדו את ה' בשמחה וביראה ולפי משמעות הכתובי' נראה שפסוק זה אינו מקפיד אלא על שמחה ופסוק עבדו את ה' ביראה אינו מקפיד אלא על היראה לכך קאמר הא כיצד יתקיימו הכתובים הללו ומשני דבאמת התפלה היא מתוך שמחה וגם צריך לעמוד באימה וביראה לפני המקום והא

דכתיב ביראה לבד בקרא ה"ק **אם אדם שמח מאד** דהיינו ששמח יותר מדאי יזכור לו יום המיתה זהו ביראה דהיינו שמקפיד על היראה לבד **ואם הוא עצב ישמח כו'** וזהו דכתיב בשמחה לבד בקרא אבל באמת תפלה צריכה תרווייהו:

סימן סט

פירוש א

אם תראה אדם חשוב שמתלוצצין עליו כו'. ר"ל לאפוקי בעל עבירה מותר להתלוצץ עליו וגם לבזותו כמו שנמצא באלי' ויהתל בהם וגו' שהיה מתלוצץ וגם חזקיה גירר עצמות אביו על מטה של חבלים כדי שיתגנו הרשעים ויוסרו:

פשפש באותו מדה ודע כי כו' ר"ל שמדות של הקב"ה מדה כנגד מדה כדמסיים לבסוף: **ולא מיחה בידו מדה כנגד מדה** ר"ל מי שיש למחות על אנשי דורו ולא מיחה נתפש על אנשי דורו והוי כאלו הוא בעצמו לץ ואם מתלוצצין עליו הוי מדה כנגד מדה:

סימן ע

פירוש א

הוי ואל תרדוף אחר הרבנות. ר"ל אם לא ירדוף אחר הרבנות יהא מקובל על כל אדם שאם יהיה לו רבנות לזה שהוא מחייב לא יהא מקובל שיסבור שהוא עושה לו שלא כדין: **כי כו'** ר"ל אם אומר שלא איכפת ליה מה שיסבור מאחר שהוא עושה כדין וירדוף אחר רבנות כדי שיהיה נוהג שררה ויהיה חשוב לעין כל ע"כ אמר הרבנות אינו מעלה אלא הוא גריעות' כי אוי לרבנות כו':

ואל תכעוס כו' ר"ל ועוד הרבנות הוא גריעותא כי אם שאינו נוהג רבנות ואל תכעוס שאינך תבא במהרה לכלל כעס כמי שנוהג הרבנות שיבא בקל לכלל כעס אם אינם עושים כפי רצונו ומדה ישרה והגונה ואל תכעוס כי כו' וזה נמי הטעם שרבנו' מקברת את בעליה שמי שכועס תחתוניו' שולטין בו שמכלה העיני' ומדאיב הנפש עיין רש"י בחוקותי:

סימן עא

פירוש א

ואסור כו' שייך לסי' הקודם לזה שאל ירדוף אחר הרבנות שיבא בקל לכעס ושמא קלקל דבר מה בחמתו ואסור כו' ואי בעי למירמא אימתו על הבריות ישבר מנא חבירא כדאיתא בגמרא:

סימן עב

פירוש א

והסר מדבר עליך או כו'. ר"ל רוצה לדבר אליך או רוצה לדבר כנגדך:

הנח כו' ר"ל לכך קאמר הכתוב הסר כעס וגומר דהיינו שיניח אצבעו באזנו ולא ישמע מאחד שאמר שאיש או אשה מדבר עליך ולא תשמע מאחד שדבר דברים שלא כהוגן כנגדך ולא יבא לכלל כעס ומכח זה שלא יבא לכלל כעס והעבר רעה מבשרך:

או תכוף אליה לתוכה ר"ל לכך אליה רכה ואצבעות משופעו' שיכוף באצבעו אליה לתוך האוזן ואל ישמע כו':

וכל שכן כו' שאין לו להשיב כלל ר"ל אם כבר שמע אין להשיב כלל:

אלא סתום כו' ר"ל אם יסתום אזנו ולא ישמע אז טוב לו שא"צ למשול ברוחו ולהתאפק וזהו שמסיים **ומשול ברוחך והתאפק כו'** דהיינו אם כבר שמע:

ושים לפיך מחסום בלי לחרף קרוביך כו' ר"ל אם תשמע קרוביך וריעך ואוהבך מדבר על חבירו שים לפיך מחסום בלי לחרף ולדבר לו שלא כהוגן כי מכח זה נעשה שונאך ומה לו לצרה זו שיעשה לו שונאים מחמת חבירו שמדבר עליו:

סימן עג

פירוש א

ויראת כו' לפיכך יהיו כל דבריך לשם שמים. ר"ל שלא יעשה שום דבר בעולם אלא לשם שמים המכיר מחשבותיך:

וכשתשמח בביתך תשמח לש"ש ר"ל שאם אין כוונתו לשם שמים כתיב ולשמחה מה זה עושה ע"כ אפי' בביתו בצנעה לא ישמח אלא לש"ש:

ומריב אחר אל תתעבר כו' ר"ל אם שנים מריבים זה עם זה אל תהיה עזר לאחד העושה מריבה עם חבירו ואל תדבר כנגדו אע"פ שתאמר שכוונתך לש"ש כי מה לך לצרה זו

כנזכר לעיל בסי' הקודם לזה וזהו שמסיים וכן אמר כו' וזה חובה כו' אשר יריב עמו ואין חבין לאדם כו':

סימן עד

פירוש א

אל כו' כמעשה רועה החזירים. עיין בב"ר פרשה ס"ג:

סימן עה

פירוש א

אל כו' כי דברי חכמים כו'. ר"ל שכל דבריו ידבר בנחת שהרמת קול גורם לשוב עזות וזהו שכ' **אך כל דבריך בעניה וכבוד** דהיינו שידבר בקול נמוך ובלחש דרך ענוה ומכח זה משיב דרך כבוד ולא דרך עזות כי דברי חכמים כו':

ואל תרבה וכ"ש כו' ר"ל אם הוכרח לדבר בין האנשים שעומד ביניהם אל תרבה כו' אלא מה שהוא הכרח לדבר דבר וכ"ש בין הנשים אל תרבה שיחה דהיינו מה שמוכרח לדבר עמהם יקצר במיליה כדאיתא בעירובין דאמר' ברורה לר' יוסי הגלילי היה לך לומר באיזו ללוד:

אם באו לצים במקום מושבך פתאום כו' ר"ל אבל אם ישבו לצים במקום אחד אל ישב עמהם כדכתיב ובמושב לצים לא ישב ע"כ אמר אם באו כו' **ומדברים כו' לך מאצלם כו'** לאפוקי אם אינם מדברים דברי הבאי א"צ לילך מאצלם כיון שהם היו באים לתוך גבולו **כי הלצנות שניה לערוה** עיין פירושו לקמן סימן פ"ח.:

סימן עו

פירוש א

אל כו' שישלים הקב"ה לבו ויחזירהו למוטב. כדאי' בברכות מי כתיב חוטאים חטאים כתיב כו' אלא בעי רחמי עלייהו דליהדרי בתשובה **ואל תמסור עליו דין כו'** כדאיתא בר"ה ג' מזכירי' עונותיו של אדם וזה אחד מהם וזה שמסיים:

כי כל המוסר דין כו' רבש"ע לזה תעשה דין ראוי הוא שתענישו על כך וכך ר"ל לזה המוסר דין תעשה דין ראוי היא חבירו שתענישו על כך וכך שמסר עליו והלא הוא עשה כמה עונות ומתוך כך מזכירין עונותיו או י"ל דה"ק אדרבה ראוי הוא המוסר דין על חבירו כמה שמסר לחבירו שתענישו על כך וכך עבירות שעשה כמאמר יחזקאל גם את

שאי כלמתך אשר פללת לאחותיך בחטאתיך וגו' נשמע מזה שמי ששפט על חבירו אם היא ראוי לאותו משפט באת אותו משפט גם עליו ממילא אם קילל לחבירו בחנם ראוי לבא אותו קללות עליו בחנם וא"כ פשיטא שלא תעשה לו דין וזה שאמר הפסוק קללת חנם לא תבא משום דמדת הדין באה ואומרת רבש"ע לזה כו' ראוי הוא לעונש ולקללות שקלל לחבירו וזה שכתב **כללו של דבר כו' וחלות כולן על ראשו כו'** נ"ל וזה שכתב: **שכן מצינו כו' את יואב נתקיימו בזרעו** ר"ל כדאיתא בסנהדרין דאמר תרתי לא עבדי כו' ע"ש וא"כ לפי סברת יואב אי קטליה הוי קללות שקלל דוד ליואב קללת חנם דתרתי לא עבדי וקללת חנם לו תבא לכך נתקיימו בזרעו ולא בטלי הקללות לגמרי כיון דקטלי' ליואב:

והוא לא יתפייס עמך כו' ר"ל שלא תאמר שלא אכפת לך אם לא יתפייס עמך שאינו יכול לעשות לך שום דבר ע"כ:

סימן עז

פירוש א

אמר ואל תהי בז כו'. **אל תדין כו' והוי דן כו'**. ר"ל בכל מילי אל ידין חבירו לכף חובה אלא לכף זכות:

ושמור עיניך כו' ר"ל אם עני שואל ממך תפנוקים כגון בשר שמן ויין ישן ואין אתה יודע אם הורגל בכך אצל אבותיו וצריך ליתן לו כמו שהורגלו אבותיו או אי הוא מפנק נפשיה ואין אתה רשאי ליתן לו שלא לסייע לעוברי עבירה דלא איבעי ליה לפנוקי נפשיה לפי שממשיל יצה"ר עליו כדכתיב מפנק מנער עבדו ואחריתו יהי' מנון הוי דן אותו לכף זכות שהורגל בכך מאבותיו **ושמור עיניך מראות ברע** דהיינו תפנוקים שאוכל שהוא מפנק נפשיה וא"כ הוא דבר רע כנ"ל אלא דן אותו לכף זכות ועושה צדקה כפי כחך ואם יש לאל ידך לתת לו הרבה כדי לקנות מה שרגיל בו תן לו וזה שכתב:

אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד כו' ר"ל אם תתן הרבה לקנות תפנוקים או אם תתן מעט שלא יכול לקנות תפנוקים יש לך שכר הרבה במעט כהרבה ובהרבה כמעט **ובלבד כו'** שאם אינך יודע אם הורגל מאבותיו תתן לו הרבה ודן אותו לכף זכות כנ"ל ואם אתה יודע שלא הורגל מאבותיו אל תתן לו הרבה שלא לסייע עוברי עביר' כנ"ל אלא מעט תתן לו:

שעבד עצמך לקונך כו' ר"ל שלא תאמר היאך אתן הרבה לעני הלא כתיב לא יהי' בך אביון הזהר מן העניות לכך אמר שלא לדקדק ולומר שלו קודם ויתן צדקה כנ"ל ובצדקה

הוא משעבד עצמו לקונו כי מה שניתן לעני כאלו נותן לקונו ובזה משעבד עצמו ועושה עצמו עבד לקונו כמו שנותנים העבדים מסים לאדוניהם בכל שנה וזהו טעם הפסוק והעמדנו עלינו לתת שלישי' שקל בכל שנה:

ותחשוב כו' ר"ל אם עשית צדקה כפי כחך כנ"ל ועשית עצמך עבד לקונך אל תחוש בזה שמא באת לידי עניות ותחשוב בלבך **שכל אדם שומר עבדיו** אפילו מנזק אחד או ממכה קטנה אם יש לאל ידו על אחת כמה וכמה שישמרך רבון העולמי' דהיינו שמושל בכל והוא רבון העולם ויש לאל ידו לשמרך מכל על אחת כמה וכמה שישמרך שלא תבא לידי עניות שהוא קשה מחמשים מכות:

סימן עח

פירוש א

תביא עצמך לידי עבירה קלה כי היא מביאך לידי חמור' כו'. ר"ל כדאמרינן שכר עבירה עבירה שהש"י מניחו ביד טבעו הרע או י"ל שכל מחשבה ודיבור ומעשה האד' בורא לו מלאך לפי ענינו אם לטוב אם לרע ואותו מלאך מוליכו כפי דעתו ורצונו ממילא אם עבר עבירה קלה אותו מלאך שנברא מעבירה מביאו לידי עבירה חמורה כפי רצונו:

סימן עט

פירוש א

השמר כו' שלא תלמד ממנו טובה. ר"ל אלא תלמוד ממנו לעשות רעות וזהו שמסיים **כי כו' ועוד כו'** כי אם ילמוד ממנו המעשים הרעים אוי לו דהיינו לגופו דמכח המעשים הרעים כגון גזל ועריות ושפיכות דמים וכיוצא בו שלמד ממנו בא לידי סכנות גופו ואוי לנפשו לעה"ב מכח מעשים רעים שלמד ממנו ועשאם ועוד אם נעשה דבר רע בין שניכם אף אם אתה לא עשית יחשדוך בדבר רע שנעשה. כי יאמרו כו' ובך יתלו כו':

סימן פ

פירוש א

כשתדבר בלילה השפל קולך. ר"ל שלא תוכל לראות בלילה אם יש אדם סמוך לך ע"כ השפל קולך ודבר בלחש כדי שלא ישמע דבריך לאדם העומד סמוך לך:

וכשתדבר ביום כו' ר"ל אם תדבר ביום אין אתה צריך דוקא להשפיל קולך אלא **הבט סביבותיך כו'** שלא יעמוד שם בן אדם שישמע דבריך **והזהר בדבריך מן הכותל שאחריך**

כדאמרינן אזני' לכותל דהיינו בן אדם שעומד אחר הכותל יש לו אזנים לשמוע דבריך ע"כ אם יש כותל אחריך הזהר בדבריך ור"ל שלא ידבר דבריו כ"א בשדה שאין שם כותל ויביט סביביו שאין שם אדם וזהו שמסיים **כי ימות כו'** **ואל ימות כו'** ור"ל אם יכשל בלשונו ויצא מפיו דבר שאינו הגון שראוי לענוש אותו ולהסיר את ראשו מכח דיבור זה אם ידבר דבר זה בעיר וישמע דבריו ימות מכח כשלון לשונו ואל ימות בכשלון רגליו שכשלון רגליו גורמין לו שלא ימות מכח כשלון לשונו ומפרש דבריו כי בכשלון לשונו אם הוא בעיר במקום ששומעים ב"א יסיר את ראשו וכשלון רגליו ירפא כשלון לשונו דהיינו שירוץ מעט לשדה במקום שאין אדם וכשלון זה שירוץ מעט ירפא כשלון לשונו שאין נשמעין דבריו כיון שהוא בשדה וזהו הרפואה לכשלון לשונו א"כ ה"ק תצא לשיח בשדה דבריך ואל תחוש לכשלון רגליך שמא בשעת הלוכך תגוף באבן רגליך ואל תדבר בעיר שמא ישמע דבריך ותכשול בלשונך. כי ימות כו'. כי בכשלון לשונו יסיר את ראשו וכשלון רגליו ירפא לרוץ מעט ר"ל אם גזר עליו המושל שיהיה במקו' פלוני בזמן שקבע לו ובא לו בדרך כשלון ברגליו כגון שנפל או נגף באבן ושהה זמן זה מכח כשלון זה ירפא כשלון זה כדי לבא בזמן שקבע לו המושל למקום שקבע ובמה ירפא לרוץ מעט דהיינו שילך במהירות במרוצה כדי שישלים מה ששהא בכשלון רגליו ויבא בזמן שנקבע לו מן המושל ע"כ יחוש לכשלון לשונו ולא יחוש לכשלון רגליו כיון שיש רפואה לכשלון רגליו:

סימן פא

פירוש א

מגונה מאד. ר"ל כדכתיב הין צדק שיהא הן שלך צדק:

נ"א **וכאשר כו'** **כפול קיים כו'** ור"ל לאו אחר הן מגונה מאד אבל אינו שבוע' דמחויב לקיימו אבל הן כפול הוא שבועה ומחויב לקיים שבועתו:

סימן פב

פירוש א

בעודך חי דרוש התשובה. ר"ל שתדרוש ותחקור התשובה וישוב לה' ויתקרב עצמו מכח התשובה לאלקים **ואל תאחר כו'** כדאיתא לעיל סי' כ"ו:

אל תרב' כו' **רחוק מהאלקים** ר"ל ומכ"ש שלא ידרוש התשובה להתקרב להאלקים לכך אל תרבה כו' אם רוצה לדרוש התשובה וזה נמי הטעם מה שמסיים וכותב **ואל תביט**

כו' הממשיכין כו' ולומר כבר נשתכח כו' ונקוט לשון כפול במלת שונות כדרך לשון בני אדם וכלשונות הפסוקים במלת שונות לכך כתב כבר נשתכח ונשתכחו חטאיהם:

סימן פג

פירוש א

אל תבהל ברוחך לכעוס כו'. קשה ליה הלא אין לאדם לכעוס כלל כדמסיים הפסוק כי כעס בחיק כסילים ינוח א"כ למה אמר תחלת הפסוק אל תבהל וגו' הל"ל אל תכעוס כי כעס וגו' ומתרץ **איש חסיד כו' ותלין כעסך כו'** ור"ל אלא תמתין לילה אחת מלדבר ובלינת הלילה ינוח הכעס וממילא לא ידבר בשעת הכעס כשימתין לילה וגם לא יכעוס לעולם שבלינת הלילה ילך הכעס וזה נמי כוונת הפסוק שבא הכתוב ללמדך להועיל שלא תכעוס לעול' כי כעס וגו' והאיך תעשה שלא תכעוס לעולם ונתן לך עצה היאך תעשה שלא תכעוס אל תבהל וגו' אלא תלין כעסך לילה אחת ועצור ברוחך כו' כצוואת החסיד לבנו והא דאמר הפסוק מלת ברוחך משום שיש באדם שלשה נפשות נפש רוח נשמה והרוח מוליד הכעס לכך אמר אל תבהל ברוחך וגו' ומפני זה אמר נמי ועצור ברוחך כו' עיין אבן עזרא קהלת:

סימן פד

פירוש א

ואם תאמר והלא תקן רשב"ג שיעמדו ר"ל שתקן שיכבדו ויעמדו מפניו בבואו ולמה תקן כן והא לפי הכבוד וההנאה כו' מנכין מזכיותיו בעולם הבא ומתרץ לכבוד שמים עשה דס"ל דנשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול משום דהקב"ה חולק מכבודו ליראיו ונשיאות של בן אדם הוא נשיאות של הקב"ה וזה נמי הטעם דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שאין הכבוד שלו אלא של הקב"ה ואין יכול למחול כבודו של הקב"ה וא"כ הוי שפיר עמידתו מפניו כבוד שמים וזהו שמסיים **לפי שיקבלו שכר כו' נשיאתו עליהם** ור"ל שיקבלו שכר על שיקבלו מורא נשיאתו של הקב"ה עליהם שנשיאות של הנשיא הוא נשיאות של הקב"ה והוי ממש כבוד ומורא של הנשיא כבוד ומורא של שמים:

אטום אזניך לנבל וחסר לב וקוה לאל ר"ל לא מבעיא שלא תשמח אם יכבדוך אלא אף זו שלא תטה אזנך אם ידברו עליך דברי נבלה ע"כ אטום אזניך לנבל שבודאי נבלה ידבר ואל תשמע דבריו כי שמא אם תשמע דבריו לא תשתוק וטוב הוא שתשתוק ותדום כדמפרש בסמוך ואל תאמר אשמע מה שידבר הנבל כדי שאדע דבריו ואוכל לשמור

עצמי מן ההיזק ותקלה שלא יבא על ידי זה וקאמר זה שלא תחוש וקוה לאל כמאמר הכתוב גול על ה' וגו' דום לה' והתחולל לו וגומר לשון תוחלת ותקוה דהיינו שיקוה לה' כנ"ל והוא יישר אורחותיך ומפרש דבריו למה אמרתי אטום אזניך כו' ומפרש תחלה במה דמסיים למה אמרתי אטום אזניך למה שמדבר החסר לב לפי **שאל תלעג לטעות כו' כי אזנך מושל בדברי פיך** ור"ל שגם אתה תוכל לטעות וא"כ למה תלעג על הדבר שגם יש בך ע"כ אטום אזניך וא"כ ואל תשמע דבריו כי שמא אם תשמע תלעג ועל הנבל אמרתי אטום אזניך כי שמא כו' וטוב שתדום כו':

ותקרא עובר ומתעבר ר"ל נצי ומתנצי ונקיט לשון הפסוק מחזיק וגומר עובר וגו':

לכל כו' ר"ל האיך תוכל לעכב עצמך שתדום ולא תענה לכל מה שידבר בך:

נ"א **ואל תענה אותו כסכלו** שתחשוב שיונק בלי דעת ידבר ואם תחשוב אותו כך אל תענה:

סימן פה

פירוש א

אל תגלה כו'. ר"ל אם בחנתו אותו פעמי' רבות שהוא אוהבך נאמן שבודאי לא יגלה סודך אז תגלה לו סודך ואם לאו לא תגלה פן יהפך כו' ויגלה סודך שגלית לו לאחרים וזה הטעם מה שכתב בסמוך **וסוד אחר כו'** ור"ל אעפ"י שידעת שהוא אוהב לזה שגילה לך סודך אפ"ה לא תגלה לו אם לא ברשותו כי אינך יודע אם הוא אוהבו נאמן ואם יהפך לשונאו יגלה סוד לאחר:

סימן פו

פירוש א

כללה של חכמה שתיקה. ר"ל כלל כולה של חכמה אינו אלא שתיקה לכך אמרו סייג לחכמה שתיקה ולא אמרו שתיקה סייג לחכמה כמו באינך לפי שבשארי דרך משל מעשרו' סייג לעושר יש נמי שאר דברי' סייג לעושר לאפוקי לחכמה אינו סייג אלא שתיקה:

מלה בסלע כו' ר"ל למה באמת כללה של חכמה שתיקה לפי שמלה בסלע שתיקות' בתרין דהיינו שאם עומד בדין לפני המלך וגזר המלך שלא ידבר שום דבר וצריך להשתדל ולהוציא סלע שיתן לו המלך רשות לדבר דבר לפ"ז אם גזר המלך שידבר בענין משפטו לפני המלך והוא צריך שני סלעי' להוציא שלא ידבר יוציא שני סלעי' כדי שלא ידבר

משום **כשאני מדבר כו' וכשאיני מדבר כו'** ומפני מה כן הוא ומפרש דבריו **עד שלא דברתי כו' אבל כו' אז הדבור מושל בי** שיכול להיות שמכח דבריו יחויב בדין לפני המלך ונמצא שהדבור מושל בו להתחייב ומפני זה מתחרט כשמדבר ואינו מתחרט כשאינו מדבר ושליט ומושל על דבר מצינו למידי שיוצא שתי סלעים שלא ידבר שמא ידבר דבר שאינו הגון לו וימשל הדבר עליו כנ"ל מפני זה נמי כללה של חכמה שתיקה שאם ישתוק ולא ידבר בוודאי לא יוציא מפיו דבר שאינו הגון או של שטות לאפוקי אם ידבר לפעמי' אפי' חכם אינו נזהר בלשונו וידבר דברי שטות ושאינו הגון לדבר וזהו הטעם מה שאיתא בירושלמי בערבי פסחים תני ר"ח יפה שתיקה לחכמים ק"ו לטפשים וכן שלמה אמר גם אויל מחריש חכם יחשב אין צריך לומר חכם מחריש וה"פ מדקאמר שלמה מלת גם משמע דה"ק לא מבעיא חכם מחריש שחכם יחשב אלא אפילו אויל ג"כ חכם יחשב אם הוא מחריש וא"כ נשמע מדברי שלמה שגם חכם צריך להחריש משום שכללה של חכמה שתיקה כנ"ל:

סימן פז

פירוש א

ונתן לך רחמים ורחמך המרחם כו'. ר"ל מדלא כתיב בקיצור ורחמך וכתיב ונתן ונתן וגו' ונתן לך רחמים שהוא מרחם על הבריות אז ורחמך מן השמים ירחמו עליך:

אם אין אדם מרחם מה כו' ר"ל דדברי תורה נדרש מכלל הן לאו אם אינו מרחם על הבריות אין הקב"ה מרחם עליו ולמה כן שאם אינו מרחם הוא כבהמה שאינה מקפדת וחוששת בצער חברתה וא"כ לפי סברתו אין להקפיד ולצער ולרחם על חבירו ע"כ גם הקב"ה אין מרחם עליו כמאמר הכתוב גם את שאי כלמתך אשר פללת לאחותך:

סימן פח

פירוש א

אמר החכם מי שזורע את השנאה יקצור את החרטה אחרית כו'. ר"ל מי שמתקוטט עם חבירו ומתוך כך זורע את השנאה ששונא לחבירו יקצור את החרטה לבסוף יתחרט על זה ומפרש דבריו למה יתחרט משום דאחרית קטטה הגורמת השנאה חרטה אלא ככה תעשה **המתן מעט** שלא ידבר כלל בשעת הכעס כדאיתא לעיל סי' פ"ג ועל ידי זה לא תבא לכלל קטטה עם חבירך ולא תתחרט **הלצנות מעביר המורא והיא שניה לערוה** בא לומר שאפי' על שונאו לא יליץ משום שהלצנות מעביר המורא שהלץ מרבה

דברי' ומילי בדיחותא ופורק עול דכתיב בכל עצב יהי' מותר ודבר שפתים יהי' מחסור כדאיתא בגמ' דברכות ע"ש והעברת המורא ופריקת עול דאמרינן היינו העברת המורא והפריקת עול של הבושה ומכח זה בא לידי חטא כדאיתא בנדרים תניא ובעבור תהיה יראתו על פניכם זו כו' לבלתי תחטאו מלמד כו' מכאן אמרו סי' יפה כו' אחרים אמרו כל המתבייש כו' וכל שאין לו בושה כו' בידוע כו' ופי' רש"י דעל פניכם משמ' בושת פני' ע"ש ברש"י לא עמדו אבותיו על הר סיני שהרי כו' ולפ"ז בעבור תהי' יראתו וגו' פירושו יראת בושת ואינו יראה ממש משום דק"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ופסוק זה משמע דכל שעמדו אבותיו על הר סיני יש לו יראה אלא ודאי פסוק זה קאי על יראת בושה ויתורץ לפי זה גמרא דברכות אמר לי' רבינו ברכנו א"ל יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא ב"ו א"ל כו' שלא יראני אדם כו' וקשה הלא ק"ל הכל בידי שמים חוץ כו' והיאך ברכם ביראת שמים הלא ניתן כבחירה לאדם אלא לא קאי אלא על יראת בושת וזהו שמסיים שם תדעו כו' שלא יראני אדם כי מפני הבושת של בני אדם מניחים מלעבור עבירה כדאי' לעיל סי' מ"א וא"כ אם יהיה יראת בושת של הקב"ה כיראת ב"ו אינו עובר עבירה וע"כ מכח הליצנות שמעביר המורא ופריקת עול של היראת הבושה בא לידי חטא וזהו שמסיים **והיא שנייה לערוה** שגזרו שניות לעריות כדי שלא יכשל בערוה עצמה ומכח בושת ימנע מלשכב עם אשה בגלוי כדאי' בסי' מ"א אם יתבייש מהקב"ה כמב"ו אינו בא לישכב עם ערוה וכשמעביר המורא של בושת ואינו מתבייש מהקב"ה כמורא הבושת של בו"ד הוי כעובר על שניות לעריות דהא בקל באה לידי ערוה עצמה כשאין שם אדם שהוא מתבייש ממנו **במה יתנקם אדם וכו' המתקן כו'** קאי אדלעיל דאמרי' שלא יתקוטט עם שונאו וגם לא יליץ עליו אלא במה יתנקם כו' **יוסיף כו'** וגם ביוסיף מעל' יתירה בעצמו ומתקן בינו לבין בורא יתקן הבורא בינו לבין בני אדם שגם אויביו ישלי' עמו:

סימן פט

פירוש א

פרישות כו' אם ישבחוך בני אדם במה שאין בך דאג כו'. ר"ל כי שמא כדי לכבדו בעולם הזה אעפ"י שאינו ראוי לכך כדי שלא יהיה לו שכר בעה"ב וזה הי' בא לו מכח אהבת עולם לאפוקי אם הוא פרוש מן העולם אינו בא לידי כך וזהו שמסיי' נמי **אל תהי להוט כו' שובו פתאים כו'** דמאהבת עולם הוא להוט **אחר הדברים ואחר כו'** ואינו שב בתשובה ובפרישו' מן העולם הוא להיפוך:

סימן צ

פירוש א

זכין לאדם שלא בפניו מעשה כו' והיה מודיע לבעל הטלית. ר"ל מכח דק"ל זכין לאדם שלא בפניו משום זה עשה אותו האיש מעשה שהיה מעיין בטליתות כו' והיה מצייצה כהלכתה וע"ז קשה היאך עשה כך הלא לאו זכות הוא דהוא יסבור שמא הטיל אחר הציצית שלא בכוונה או שמא הטיל אחר הציצית שאינו בר חיובא ומכח זה לא יברך על הציצית כאילו ומתרץ והיה מודיע לבעל הטלית שהוא הטיל בכוונה הציצית ואם כן הוי זכות:

סימן צא

פירוש א

יראי ה' יכבד באיזה ענין כו'. קשה ליה הלא הפסוק מדבר במי שכיבד יראי ה' וא"כ ה"ל לכתוב ואת יראי ה' כיבד ל' עבר ולמה כתיב יכבד ל' עתיד אלא ודאי הכתוב מדבר במי שכיבד יראי ה' ויעשה מעשה ויכבד על כיבוד שכיבד כבר וע"כ אמר **באיזה ענין** ימצא דבר זה שצריך לעשות כן ואמר **כגון כו'** ושפיר קאמר יכבד לשון עתיד שלאחר הכיבוד וקומו מפניהם יחזור וישב כו' שמכח המעשה שיכבד ויחזור וישב יראה הכיבוד שעשה כבר שקם לכבודם עיין שם סימן א':

סימן צב

פירוש א

סייג לחסידות החי יתן אל לבו כו'. ר"ל חסיד נקרא מי שעושה לפנים משורת הדין כדאיתא לעיל סי' יו"ד ואין אדם נעשה חסיד לעשות לפנים משורת הדין אח"כ מתקן מה שעיות וקלקל ויעשה ג"כ כל מה שמחויב לעשות ואח"כ יעלה ממעלה למעלה לעשות ג"כ לפנים משורת הדין כמאמר הכתוב סור מרע ועשה טוב כ"א לא יסור מרע לא יבא במהרה לעשות מעשה הטוב כי עבירה גוררת עבירה כדאיתא לעיל סי' ע"ח ע"ש וא"כ אם יתן על לבו מקראות כו' הוא סייג לחסידות דמכח שיפשפש במעשיו ויסור מרע יבוא לעשות טוב ויעלה במעלות לעשות ג"כ לפנים משורת הדין ויבא לכלל חסידות:

במקראות ופגעי בני אדם וידע כו' ר"ל אם יתן על לבו כל מקראות שנעשים בעולם ויתן על לבו פגעי בני אדם ומכח זה וידע כי על חטאיהם היה להם כן ולא מקרה הוא ומפרש דבריו ומה ידע דבר זה **ובדבר אשר זדו נפרע להם מדה כנגד מדה** ובזה יודע

דלא מקרה הוא אלא נעשה בכוונה מאת הקב"ה ליפרע לו על חטא שעשה מדה כנגד מדה מדה וזה שאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם ואי' בתרגום במיא דימו לאבדם והם נאבדו במיה דבשלמא אי לא נפרעו מדה כנגד מדה אפשר לומר שמורה הוא מה שנאבדו אבל עכשיו שנאבדו במים מדה כנגד מדה מזה נודע דלאו מקרה הוא ובו ידעתי נמי כי גדול ה' מכל האלקים שאם יאמר אחד שבא לו דבר מע"ז פלונית תאמר לו שהוא שקר אלא הוא מקרה מאחר שאינו מדה כנגד מדה וזה שאמר הפסוק ואם באלה וגומר והלכתם עמי קרי והלכתי וגו' שבע על חטאתיכם ופרש"י שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה ור"ל שתלכו עמי קרי לשון מקרה כפי' רש"י שתאמרו שפורעניות שבאו עליכם הם במקר' ולא בכוונה על חטאתיכם והכיתי וגו' שבע וגו' על שבע עבירות שעשו ומזה נראה שלאו במקרה הן הפורעניות אלא בכונה שבע פורעניות כנגד שבע עבירות שהרי ב' פעמים הכיתם שבע פורעניות על שבע עבירות דבשלמא בפעם א' שבע כנגד שבע י"ל אפשר שבמקרה אירע פעם אחד כן אבל בשני פעמים א"א לומר שבמקרה נעשה כן דבב"פ הוי חזקה לכך קאמר הפסוק נמי ואם בזאת וגו' עמי בקרי ר"ל שתאמרו שאפשר נמי שב' פעמים שבע כנגד שבע במקרה דב"פ לא הוי חזקם והלכתי וגו' שבע על חטאתיכם ושלש פעמים שבע כנגד שבע ודאי אי אפשר לומר במקרה אלא בכונה שבע על שבע עבירות מאת הקב"ה דג' פעמים הוי חזקה ודאי לכ"ע וזהו שאמר בפרשת בחקותי תחלה ואם עד וגו' שבע וגו' ואח"כ אמר ואם תלכו עמי קרי וגו' ר"ל שתאמרו כיון שלא נענשו אלא פ"א דבר מקרה הוא ויספתי וגו' וב"פ הוי חזקה ולא דבר מקרה הוא ואח"כ אמר ואם באלה וגומר קרי ר"ל שבאלה ב"פ נמי תאמרו מקרה הוא והלכתי וגו' בקרי וגומר ר"ל בקושי כיון דב"פ הוי חזקה ואתם אומרי' מקרה הוא ואח"כ אמר ואם בזאת וגו' בקרי ר"ל בזאת דהיינו ב"פ תאמרו מקרה הוא והלכתי עמכם בחמת קרי ר"ל כיון דשלש פעמים ודאי הוי חזקה לכ"ע ואתם אומרים מקרה הוא ע"כ והלכתי עמכם בחמת קרי וגו' וזהו הטעם מה שפליגא אי תרי פעמים הוי חזקה או שלש פעמים דמ"ד דוקא ג"פ הוי חזקה ס"ל דב"פ יוכל ג"כ להיות במקרה לכך ג"פ הוי חזקה:

סימן צג

פירוש א

כל ישראל ערבים זה לזה. ר"ל דהקב"ה עשה טובה לישראל שיהיו ערבים זל"ז שאם יעשה אחד מישראל מצוה או יזכה יהי' לכל ישראל חלק מאחר שהם ערבים זה לזה

וע"ז קשה הלא יותר ממה שמשכירים מפסידי' שאם יחייב אחד מהם ויעבור על מצות ל"ת יהיה כל ישראל נכשלים כמאמר הכתוב וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבים זה לזה ובפרטות שמצות ל"ת הן שס"ה ומצות עשה הן רמ"ח וא"כ עונשין מחמת ערבות הן שס"ה וקיבול שכר מחמת ערבות רמ"ח ולפי זה טוב היה בלא ערבות מערבות כיון דעונשים מחמת הערבות הם הרבה יותר מהקיבול שכר מחמת הערבות ומשני ואמר **ואלמלא כו' אלא כדי שיעשו סייגות וגדירות שלא יחטאו** ור"ל כיון שמחמת הערבות נעשה סייגים שלא יחטאו ולא עוברים על מצות ל"ת לפי זה קיבול שכר מחמת ערבות על מצות עשה יותר מעונשים על ערבות על מצות לא תעשה:

מכאן ואילך הקב"ה שומרו ר"ל הקב"ה רואה מעשה בני אדם אם עושה שלש פעמים כן דאז נחשב לפני המקום ב"ה ולמה כן דלמא לא יעשה כזה בפעם רביעית אלא ודאי הטעם כיון ששמר כו' כנ"ל וא"כ בבני אדם אלו נמי קיבול שכר מחמת ערבות יותר מעונשים על ערבות מצות ל"ת כיון שהקב"ה שומר מכאן ואילך שלא יחטאו וא"כ דכל ישראל ערבים זל"ז הוי זכות לפ"ז לישראל לכי שהוא רחוק מן ההפסד וקרוב לשכר:

סימן צד

פירוש א

הן יקטלני לא איחל ק"ל הלא פירושו של לא באל"ף כמו לו בוי"ו ולשון בתמיה קאמר כדאיתא ברמב"ם הן יקטלני לא איחל בתמיה פשיטא שאיחל ולמה באמת אמר כן ולא אמר לו איחל בוי"ו ויהיה פיר' כפשוטו ולא ל' בתמיה ומש"י **ישים כו'** ואותו דבר עצמו אמר איוב הן יקטלני לא איחל בתמי' ופשיטא שאיחל ואקח משל **מן הפרשים כו' אנו עאכו"כ כו'** למות על מצות מלכי אדון כל הארץ יתברך:

סימן צה

פירוש א

לעולם כו'. נ"א אשתו לח' חדשים כו':

או יהי רצון שאהיה בכרכי הים ר"ל ברגע אחד שהוא כאן לא יאמר יהי רצון שאהיה בזאת הרגע בכרכי הים **אסור לקבוע בתפלתו כו'** ה"ק דבר שאינו ראוי כנ"ל כלל וכלל לא יבקש אדם מהקב"ה וגם אם רוצה לומר דבר אחר שלא דרך תפלה ובקשה אלא דרך שבח אסור לקבוע בתפלתו שבח אחר בעמידה שאיתא בגמרא דא"א לסיים שבחו דהקב"ה ע"כ אין לומר בעמידה אלא מה שתיקנו חכמים אבל אם לא אמר בי"ח תלא

מה שתיקנו חכמי' מותר לומר כל היום שירו' ותשבחות ותבא עליו ברכה שאין לטעות בו שרוצה לסיים שבחו של הקב"ה שהרי לא אמר בי"ח אלא מה שתיקנו חכמים משום שא"א לסיים שבחו של הקב"ה:

סימן צו

פירוש א

שלום עליך ר' ומורי. ר"ל אם יחזיר שלום לרבו צ"ל כך משום דהמשיב שלום צ"ל יותר מהשואל אבל אם שואל שלום לרבו יאמר שלום עליך ר' ולא יותר עיין י"ד רמ"ב:

סימן צז

פירוש א

מעשה בחכם אחד כו'. ר"ל והמונע אי' עצמו מן המותרות ומע"ה את גופו בדבר שיכול לסבול נעשה גם גופו קדוש ומסתמא כמו שצוה לבנו עשה ג"כ בעצמו וקדוש יאמר לו ע"כ נצטערו מאוד על גוף קדוש כזה שהוציאו מקברו כשמת והכוהו:

ובא בחלום כו' ספרים כו' ור"ל שנעשה לו מדה כנגד מדה כיון שלא חס על נייר וקלף נמחקים קרועים ועל דפי ספרים שהם תיק לאותיות ויש בהם קדושה ע"כ לא חסו מן השמים על גופו שהוא תיק לנשמה אעפ"י שיש בו קדושה כנ"ל:

סימן צח

פירוש א

אהוב שמא אם אומר דבר זה או אעשה כו'. ר"ל דבר של שחוק או אעשה דבר של שחוק וכן כולם דמייתי ר"ל דברים של שחוק ושמחה לכך שפיר קאמר **שמא יבא לגרום לו לבוא לידי חטא** כי השחוק וקלות ראש מרגילין לערוה וזה שמסיים נמי **ושנא לומר כו'** ולא אבא לידי חטא' כי בודאי דברי שחוק כאלו מרגילין לערוה:

סימן צט

פירוש א

לא תחמוד כו'. ר"ל מנלן שהוא אזהרה שלא ישבח אשה יפה בפני חבירו כו' דלמא אזהרה הוא לעצמו שלא יסתכל ויהנה מזיו אשת איש ומכח זה יחמוד אשת חבירו וקרי ביה לא תחמוד כלומר לא תחמוד אשת רעך לך ע"כ כתב זה אינו שהרי ק"ל ולא תהנ'

מזיו פנויה כדאיתא לעיל סי' כו' ע"ש כ"ש מאשת איש כו' וא"כ אין צריך אזהרה לזה גם אם הוא אזהרה לא"א משמע שאינו מוזהר על הפנויה ולעיל אמרינן אזהרה אף על הפנויה וא"כ הדברים סותרים אהדדי אלא ע"כ קאי האזהרה שלא ישבח כו' כנ"ל:

סימן ק

פירוש א

אם באת מצוה כו'. שמכח זה מוכח ונרא' שכל רצונך ומגמת פניך לעשות המצות אלא שלא אירע לידך לעשות אפילו בטורח ועכשיו שאנה הקב"ה לידך שלא בכונה המצוה כדי לעשותו ע"כ **תשמח ותתן כו'** שאינה הקב"ה מצוה לידך לעשותו אפילו בלא טורח והידור אחר המצוה:

סימן קא

פירוש א

לא ישרטט כו'. ר"ל קונטרס שלא נכתב בו שום דבר לא ישרטט על הספר אבל קונטרס שיש לו שני דפים ונכתב על דף א' יש להדף השני ג"כ קדושה כיון שהוא סדין אחד וזהו שמסיים:

וכ"ש כו' אפילו בחלק שבו ר"ל בדף השני כנ"ל גם י"ל בחלק שבו היינו בגליון שבספר:

סימן קב

פירוש א

ואסור שנאמר וידבר אלי זה השלחן וגו'. כדאיתא בגמרא פתח במזבח וסיים בשולחן כו':

ואסור כו' פלוני חייב לי כך וכך וסביביו כו' ר"ל לכן יהא נזהר אפילו באסור כל דהוא כגון לכתוב על הספר פלוני כו':

סימן קג

פירוש א

לעולם וגדול זכות יפה תואר כו'. ר"ל לכך יותר ויותר יזהר יפה תואר שלא יתיחד עצמו עם נשים דשמא אינו יוכל להתגבר על יצרו ומחויב כל אדם לנוס שלא יבא לידי ניסיון

כשם שינוס מניסו כנ"ל דחד טעם הוא מי שאינו צדיק גמור אין עושין לו נס ואין עומד בניסיון כדאיתא במהרש"א פ"ג דתענית ובפרק חלק ויפה תואר מחויב ליזהר יותר כנ"ל:

סימן קד

פירוש א

וגדול כו' הכל לפי הטורח והשכר. ר"ל לכך יפה תואר שיש טורח יותר להתגבר על יצרו זכותו גדול משאינו יפה תואר ועני המחזיר אבידה נחשב לו השכר בהממון יותר מעשיר ע"כ זכותו נמי גדול מעשיר:

נ"א **והכל לפי הטורח והשכר** ור"ל לפי הטורח יש הזכות והשכר:

ירא אלקים יצא את כולם ר"ל מי שהוא ירא אלהים יש לו מחשבה טובה עם עשיית המצוה ובזה יצא את כולם ויש לו שכר על המחשבה טובה וגם על עשיית המצוה:

סימן קה

פירוש א

כל מצה שאין לה דורש כו'. ר"ל שהמצוה איתא לפניו לעשותה ואין דורש ומבקש לעשיתה תדרשנה לפי שהיא ממש **כמת מצו'** שמוטל לפנינו לקברו ואין לו קוברים:

מצוה שאין לו רודפים רדוף אחריה לעשותה ר"ל שאין המצוה לפנינו לעשותה אלא צריך להדר ולרדוף כדי לעשות המצוה ואין לה רודפים המהדרים לעשותה רדוף אחריה לעשותה דרך משל שאין כאן מי שמרביץ תורה לתלמידי' תהא אתה שונה ומרביץ תורה לתלמידים כדאיתא בסוף ברכות תניא הלל הזקן אומר בשעת המכניסים פזר כו':

סימן קו

פירוש א

ולחרם ולשבועה לא ינקה בתשובה. ר"ל דכתיב בשבועה לא ינקה וחרם הוא שבועה והשבועה הוא חרם והכל אחד:

ולכן אין טובה כו' מהנה אותם ר"ל אם יהנה מהם או מהנה אותם גם הוא נלכד בחרם:

וכל העובר על החרם כאלו כו' רמ"ח כמנין כו' ר"ל אם אדם עשה מצוה אחת בזה העול' אעפ"י שעבר על שאר מצות נותני' שכר של מצוה אחת בעה"ז ועושים לו יו"ט בעה"ז אבל אם לא עשה אפילו מצוה אחת בעה"ז ועבר על כל חמשה חומשי תורה לא די שאינו ראוי לקבל שכר מצוה בעה"ז כיון שלא עשה שום מצוה אלא אפילו ראוי לעונש

מפני שעבר על כל מצות ל"ת שראוי לענוש עליהם וכמו שהוא בעובר על מצות ל"ת ואינו עושה שום מצוה מן המ"ע שפשיטא שאינו ראוי לקבל שום שכר בע"הז אפילו למ"ד שכל היושב בטל ולא עשה שום עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה אינו ראוי לקבל שכר בעה"ז כיון שעבר נמי על כל מצות ל"ת ה"נ בעובר על החרם ומנלן זה וקאמר וכל כו':

אם תמנה כו' למנין חרם ר"ל שהחרם כאלו עבר על כל מצות ל"ת ומסיים **וחרם בגימטרי' רמ"ח כמנין אברים של אדם** שבכל מצוה אחת ממצות עשה מתקן אבר א' ובעובר על החרם כאלו לא עשה מצוה אחת ממצות עשה ע"כ החרם חל על כל רמ"ח אברים שלו וראוי לענוש כיון שלא נתקן שום אבר מאברים שלו והטעם שהעובר על החרם והשבועה **כאלו עבר כו'** ואין לו תקנה בתשובה בזה העולם מפני שכל העולם נענש בשבועה וחרם והוי ליה דברים שבין אדם לחבירו ואין יכול לתקן מה שעיות על כל העולם עי' כלי יקר פ' כי תשא וע"כ ראוי לענוש בזה העולם כדי לראו' הבריות שהן בזה העולם שנענש על מה שקלקל להם בזה העולם שכיון שהבריות אינם חיים לעולם ע"כ ראוי לענוש לו בעודם חיים והם קיימים כדי שיראו כלם ענשו:

סימן קז

פירוש א

כל המונע ס"ת כו' עתידה תורה כו'. ר"ל משום מדה כנגד מדה מפני שמנע שלא כדין להכניס ס"ת למקומה לתוך ארון הקודש ע"כ התורה עתידה כו' שלא יבא הוא למקום פלוני הראוי לו בשלום:

סימן קח

פירוש א

ואם מעכב את התפלה כו' לעתיד לבא כו' נמי הטעם משום מכ"מ כנ"ל בסי' שלפני זה:

סימן קט

פירוש א

ואומר לחבירו תושיט לי ספר יקחנו בימינו כו'. ר"ל האי דמושיט לו הס' יקחנו בימינו ויושיט לו בימילו הספר וע"ז מסיים שפיר **לפי שהתורה נתנה בימין שנאמר ממינו אש דת למו** שהקב"ה נתן בימינו התורה לישראל גם י"ל דהאי דנוטל מהמושיט לו יקחנו

ג"כ בימינו משום דמצינו דלתן הקב"ה בימינו התורה מזה נראה דהתור' צריך להיות בימין ע"כ יקחנו ג"כ בימינו:

סימן קי

פירוש א

שער באשה ערוה כו'. **היינו ללכת ברחוב בפרועי ראש בלא מצנפת** וכל שדרך לכסות ערוה לאשה לגלות. ר"ל שדרך במקצת נשים לכסות ערוה לגלות לכל הנשים וע"ז מביא ראיה וכתב בשבת אל ידבר כו' ואסור בשבת לדבר דברים בטלים דכתיב ממצוא וגו'. וקשה למה לא ידבר בשבת דברי' בטלים שאין בדיבורים צער ונ"ל כדאיתא במהרש"א פ' אלו קשרים משום דהקב"ה ברא העולם בדיבור בלא מעשה ויגיעה וכתיב שנח ביום השבת דהיינו מדיבור שברא העולם בששת ימי המעשה כמאמר הכתיב בדבר ה' וגו' ע"כ צריכין בני אדם נמי לנוח בשבת מדיבור אע"פ שאין זה שייך בבני אדם מכ"ש בדבר ששייך במקצת בני אדם כנ"ל שכולם צריכין ליזהר בדבר:

אלא מפני שהפה טרוד ורגיל ולומד לדבר ר"ל מפני שכפה מלומד ורגיל לדבר ואם לא יתירו לפה לדבר שום דבר אפילו שאלת שלום והפה לא מניח למודו ידבר דברים בטלים ע"כ התירו לו שאלת שלום כדי שהפה יוכל לדבר ולא ינוח למודו ויהא דבורו בדבר המותר ולא בדברי' בטלים גם י"ל דה"ק שהרי ודאי הפה לא ינוח למודו וידבר שאר דברים וא"כ למה לא יתירו לו שאלת שלום:

סימן קיא

פירוש א

הצמא לשתות מים לא יברך ואח"כ ישפוך כו'. משום שצריך לשפוך מן המי' קודם שישתה כאי' בגמ' ע"כ ישפוך קודם הברכה דאם יברך תחלה ואח"כ ישפוך מן המים הוא שופך המים שבירך עליהם והוי ביזוי והשחת' למים שבירך עליהם ומרומז ג"כ בפסוק אל תשחיתהו כי ברכה בו וגו':

סימן קיב

פירוש א

אם כו' תכריז עליו ברבים התריתי בו כו'. ר"ל לכך תכריז עליו ברבים כנ"ל כדי שידעו כ"ע שהיא מזיד לאחר שהתרה בו ואם בא עליו עונש ראוי הוא לכך ואין אדם יכול לומר

שהוא שוגג בדבר ואין ראוי לעונש כזה שבא עליו וכ"ע מצדיקים דינו שבא עליו וליכא חילול השם בדבר העונש שבא עליו:

סימן קיג

פירוש א

ואם כו' תאמר לו בעון הדור כו'. נמי הטעם שתאמר לו כנ"ל כמו שכ' בסי' קי"ב כדי שלא יהיה חילול השם בדבר המקרה שבא על הצדיק שלא יאמרו שח"ו עבד הקב"ה דינא בלא דינא שהצדיק אינו מן הראוי למקרה שבא עליו לכך תאמר בעון הדור כו' א"נ ה"פ ואם ירננו העולם על צדיק כו' ר"ל שירננו עליו לומר שאין תוכו כברו ואינו צדיק מאחר שבא עליו המקרה הזה ואם היה צדיק כנראה לעולם לא היה בא עליו המקרה ע"כ תאמר למי שמרנן עליו שהוא צדיק והמקרה בא עליו בעון הדור כו':

סימן קיד

פירוש א

המשנה מנהג ראשונים כו' עובר משום אל תשיג. ר"ל דקשה ליה למה אמר אל תשיג גבול עולם אשר עשו אבותיך ולמה כתיב בתורה לא תשיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים ה"ל למיכתב בקיצור אל תשיג גבול לא תשיג גבול אלא ודאי קאי נמי על מנהג וא"כ אם נהגו האבות באיזה המנהג והבנים לא עשו כמנהג האבות אם נהג כמנהג הבנים אינו עובר משום אל תשיג גבול עולם דהיינו הבנים שנהגו כך היפך מנהג האבות לכך כתיב אל תשיג גבול עולם אשר עשו אבותיך ור"ל אם האבות נהגו כך והבני' עשו כמנהג האבות ואתה משנה מנהגם אתה עובר דוקא משום אל תשיג וגו' ומש"ה אמר נמי לא תשיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים דהיינו אם הראשונים נהגו כן. דוקא אתה עובר אם תשיג גבול רעך שמשנה הפייט שעשה רעך לומר ואתה אומר פיוט אחר אבל אם אינו מנהג ראשונים אין אתה עובר:

סימן קטו

פירוש א

כשרבה דיו על אות לא יכתב את ה' ממנו. ר"ל משום דהוי ביזוי ה' כשכותב את ה' מרבוי ושיורי דיו שעל האות ואינו טובל הקולמוס לצורך כתיבת ה':

וכן אם רבה כו' ר"ל אם רבה דיו על השם לא יכתוב מרבוי דיו שעל השם אות אחרת משום דנראה כאלו מוחק את השם:

סימן קטז

פירוש א

ואהבתם כו' מאהבתן של ישראל. ר"ל אהבה שאוהב הגר למקום היא גדולה וחביבה לפני המקום יותר מאהבה שישראל אוהב למקום וכתב ומביא ראיה ע"ז:

משל לשני בני אדם אחד אוהב כו' ר"ל אחד אוהב את המלך מפני הטובות שעשה לו המלך הוא אוהב את המלך והאחד המלך אוהבו מפני אהבה שאוהב למלך מבלי טובה שעשה לו המלך קודם האהבה ג"כ המלך אוהבו מפני שמקרב עצמו למלך ואוהב למלך בלי שום טובה שקודמת לאהבה ומשום זה הוא גדול ממי שאוהב למלך משום טובה שעשה לו המלך קודם לאהבה וזה שמסיים:

נמצא ישראל אוהבים להקב"ה ר"ל שאוהבים הקב"ה מפני הטובות והנסים שעשה להם הקב"ה קודם לזה והקב"ה אוהב את הגר שנאמר ואוהב גר וגו' דהיינו שהקב"ה אוהב את הגר משום שקירב את עצמו להקב"ה ואוהב להקב"ה בלי שום טובה הקודמת לאהבה ומפני זה אהבת הגר חביב וגדול לפני המקום מאהבת ישראל כמשל הנ"ל:

על כן מצוה עלינו לאהוב מי שהמלך אוהב כו' ר"ל משום שאהבת ישראל להקב"ה היא משום טובה שקודמת לאהבה ע"כ מצוה עלינו לאהוב את הגר שאוהב להקב"ה בלי שום טובה הקודמת לאהבה ומפני זה אנו מחבבין ואוהבים את הגר ובזה אנו מראים שאפילו אם לא עשה שום טובה לנו אעפ"כ היו אוהבים למקום ב"ה שהרי מפני זה אנו מחבבים ואוהבים הגר:

סימן קיז

פירוש א

ישראל ששמע כו' אבל אתה כו'. ר"ל כשקראו למשה כמאמר יתרו קראן לו וגו' מסתמא שאל משה למה קראו לו והשיב אותו שקרא לי מפני שנאמר עליו ע"י בנות יתרו איש מצרי הצילנו והוא שמע ושתק וזהו שדייק **אבל אתה ששתקת כששמעת שאמרו עליך איש מצרי וגו'** דהיינו אותו שקרא לו אמר לו שמפני כך קרא לו שנאמר עליו ע"י בנות יתרו איש מצרי וגו' ולא אמרת איש עברי כו':

סימן קיח

פירוש א

הנותן יין למי כו'. ר"ל משום דק"ל האיך משבח את היין משום שמשמח אנשים הלא זה אינו שבח שמכח היין בא לידי עבירה כדכתיב זנות יין ותירוש יקח לב ע"כ כ' הנותן כו' וע"ז כו' כי שבח ליין שמיישב לבו ויכול מתוך כך ללמוד ולהתפלל:

סימן קיט

פירוש א

גוזל ואינו נראה זה כו'. ר"ל שחילוק בין גזלן לגנב שגנב עושה בסתר וגזלן בפרהסיא לעין כל ואמר יש גוזל בפרהסיא לעין כל ואינו נראה הגזלה שגזלו ואיזה זה הדר עם בני אדם וענינו רעה בשלהם שמפסיד שלהם בעין הרע ואינו נראה ההפסד שעושה ע"כ מי שעינו רעה בשל אחרים לא ידור עם בני אדם כדי שלא יפסיד עסקיהם דהוי כעין גזילה:

סימן קכ

פירוש א

הבושת והאמונה יצמדות כו'. ר"ל משום זה אם תראה אדם שאין לו בושה אל תאמין בדיבורו ואל תעמוד דבר על אמונתו שכיון שאין לו בושה אינו חושש אם נמצא שקרן:

סימן קכא

פירוש א

שנו חכמים העושה מלאכה בע"ש ובעי"ט כו'. ה"ג בפסחים נ' ע"ב מאי אריא בע"פ אפילו ערב שבת וערב י"ט נמי דתניא כו' מן המנחה ולמעלה כו' התם מן כו' סמוך למנחה לא הכא מחצית כו' גופא והעושה מלאכה בע"ש ובערב י"ט מן המנחה ולמעלה ובמ"ש ובמי"ט ובמי"כ ובכל מקום שיש כו' לאתויי ת"צ כו' ת"ר יש זריז כו' זריז ונשכר דעבד כולי שבתא ולא עביד במעלי שבתא כו' ופי' רש"י מאי אריא ע"פ דקתני עד חצות במנהגא כו' ולמה לי למתני חצות לאשמועינן הך דוקא הא כל עי"ט אסירי. שם רש"י מן המנחה תשע שעות סמוך למנחה קודם לכן. במ"ש משום כבוד שבת שמוסיפין מחול על הקודש משום דקשה ליה לרש"י מאי מקשי מאי אריא כו' דלמא מש"ה נקיט דוקא ע"פ דקודם חצות תליא במנהגא לאפוקי ע"ש וערב י"ט דאינו שם איסור אלא אחר חצות מן המנחה ולמעלה לכך פי' רש"י דקושיא הכי הוא דלא היה לו למתני חצות למידק דלאחר

חצות אסור שהרי כל ערב שבת וערב י"ט לאחר חצות אסור אלא הוי ליה למתני סתם מקום שנהגו בערב פסח עושים דממילא ידעינן דקאי אקודם חצות דתליא במנהגא דאי לאחר חצות איסור' הוא בכל ע"ש ועי"ט אלא ודאי נקט חצות למידק מניה דדוקא בע"פ הוא דאסור לאחר חצות ולא שאר ע"ש ועי"ט לכך מקשי מאי אריא כו' ומשני שבאמת הכי הוא דנקיט מלת חצות לאשמועינן דדוקא ע"פ הוא דאסור תיכף לאחר חצות הא שאר ערב שבת וי"ט אינו אסור אלא מן המנחה שהוא תשע שעות הא סמוך למנחה דהיינו לאחר חצות אינו אסור לכך נקיט רש"י בלישנא מלת קודם לכך למימר דהאי סמוך לאו דוקא אלא ר"ל קודם לכך תיכף לאחר חצות והחסיד המחבר ספר חסידים זה קשה לי' על פי' רש"י דמשמעות הגמ' מאי אריא כו' משמע דמקשי נמי אקודם חצות וה"ק מפני מה יש מקומות שאינם עושין מלאכה קודם חצות משום שאחר חצות הוא איסור ומשום האי איסורא קודם חצות נמי אינם עושים מלאכה א"כ מאי אריא כו' דתני כו' מן המנחה כו' וגם דוחק לומר דסמוך למנחה שלא הוא תיכף לאחר חצות ומנחה הוא מנחה קטנה דהיינו תשע שעות אלא מנחה פי' מנחה גדולה שהוא משש ומחצה וסמוך למנחה גדולה פי' כמו חצי שעה מקודם תיכף לאחר חצות ועוד קשה לפי' רש"י דלפי פירושו בע"ש קודם חצות מותר לעשות מלאכה ובסמוך נקיט הגמרא בלישנא זריז ונשכר כו' ולא עביד במעלי שבתא דמשמע דבערב שבת אפי' קודם חצות לא יעשה מלאכה אלא יעסוק בצרכי סעודת שבת וה"פ דגמרא מאי אריא ע"פ כו' אפי' ע"ש כו' דתניא כו' מן המנחה ולמעלה כו' דפירושו מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה והטעם דאסור כדי לעסוק בצרכי סעודת שבת ומפני זה דאסור משש ולמעלה ג"כ קודם חצות לא יעשה מלאכה כדי לעסוק בצרכי סעודת שבת ע"כ קשה מאי אריא כו' ולפי זה א"ש דמוסיף כאן חנוכה ופורים ור"ח שהרי בע"ש אסור לעשות מלאכה כדי לעסוק בצרכי סעודת שבת שהוא מצוה ומהאי טעמא אסור נמי בר"ח חנוכה ופורים שג"כ סעודתו היא מצוה ויתורץ לפי זה מה שמוסיף המחבר החסיד חנוכה ופורים ור"ח אף שהיה הגירסא בגמ' לפניו כמו שאיתא לפנינו בגמ' שלא נזכר חנוכה ופורים ור"ח ומשני התם מן כו' סמוך למנחה לא ר"ל התם עיקר איסור הוא מן המנחה ולמעלה שהוא משש שעות ומחצה וע"י איסור משש שעות ומחצה נאסר ג"כ קודם חצות סמוך למנחה תיכף לאחר חצו' חצי שעה קודם מנחה גדולה עיקר איסור אינו הכא מחצות כו' תיכף לאחר חצות שהוא חצי שעה קודם מנחה גדולה הוי נמי איסור מן הדין:

סימן קכב

פירוש א

מעשה באשה אחת שטוה בע"ש. אזיל לשיטתיה לסי' הקודם לזה דכל ע"ש אפי' קודם חצות אסור לעשות מלאכה כנ"ל בסימן קל"א ומביא ראיה על זה ממעשה שאירע באשה:

סימן קכג

פירוש א

שני הרהורים כו'. קשה ליה למה לא נאמר בפרשת והיה אם שמוע בכל מאדכם כמו שנאמר בפרשת שמע בכל מאדך הגם שיש לתרץ דאיתא בגמרא למה נאמר בכל מאדך לפי שיש אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך וא"כ ביחיד דברים אמורים שרוב העולם גופם חביב עליהם מממונם כדכתיב עור בעד עור וכל אשר יש לו יתן בעד נפשו לכך לא כתיב בכל מאדכם אצל הרבים גם יש לומר ע"ד זה דצריך אדם לכוין כשאומר בכל לבבכם ובכל נפשכם כשיש רבים צריך אחד מהם למסור נפשו בשביל קידוש השם שהוא ימסור לבי ונפלו בשביל כולם אבל אם רבים צריכים ליתן סך ממון בשביל קידוש השם אין צריך ליתן כל הסך בשביל כולם אלא כל אחד יתן חלקו המגיע לו לכך לא כתיב אצל רבים בכל מאדכם והחסיד המחבר ס"ח זה נ"ל לתרץ בענין אחר ומקדים וכתב:

שני הרהורים כו' ר"ל על שני אלו אדם מהרהר ועובד ואוהב בשבילם יומם ולילה וגם נותן נפשו ולבבו בשבילם:

ועוד הרהורים כו' וכל אלה גורמים לבטל תורה ר"ל מכח שאוהב דברים אלו ועובד בשבילם יומם לילה ומוסר נפשו בשבילם בטל מלימוד תורה ומעשיית מצות הכתובים בתורה:

לכך נאמר כו' אצל העבודה והאהבה כלומר כו' ר"ל בפרשת והיה אם שמוע וגו' כתיב לאהבה וגו' ולעבדו וגו' כתיב בכל לבבכם ובכל נפשכם לומר שתהא מהרהר ואוהב ועובד את ה' יומם ולילה אפי' במה שאתה נותן לבבך ונפשך עליהם דהיינו כל אלו הנ"ל לכך לא צריך לכתוב בכל מאדכ' בפרשת והיה אם שמוע שממון נכלל במלת בכל לבבכם ובכל נפשכם וע"ז קשה כיון שמוכח מפרשת והיה וגו' שממון נכלל בלב ונפש א"כ קשה למה כתיב בפרשת שמע בכל מאדך כיון שנכלל בבכל נפשך ובכל מאדך

ובא כמתרץ **ובכל כו' אלא כו'**. ור"ל דבאמת בכל מאדך אינו פירוש ממון מדלא כתיב בכל נכסיך:

נ"א **אל תקרי מעשהו אלא כמעשהו אם כו'** ור"ל אל תקרי מעשהו דלא כתיב מעשהו ע"כ אין קורין מעשהו אלא כמעשהו כדכתיב קורין לפיכך אין פירושו שמשלם הקב"ה לאדם לפי מעשה עבירות שעשה אלא ה"פ אם אדם עשה עבירת גובה ה' ממנו בניו שנותן לו הקב"ה ומכפר לו עונותיו כמעשהו דהיינו כאלו הבניו מעשה עצמו ולא נתן לו הקב"ה הבני' נמצא הקב"ה גובה שלו משלו יש חסד גדול מזה עיין ילקוט תהלים ק"ט ע"ג:

ד"א ובכל מאדך בכל כו' ר"ל בזה נמי מתורץ למה כתיב בכל מאדך כיון שאין מאדך לשון ממון אלא לשון מחשבה ולפי תירוצים הנ"ל א"ש שכתיב דוקא בפרשת שמע ובכל מאדך ולא כתיב נמי בפ' והיה וגו' בכל מאדכם דמכח זה מוכח דבכל מאדך דכתיב בפר' אינו פירושו לשון ממון כנ"ל:

סימן קכד

פירוש א

אל כו'. נ"א צא ולמד מאבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל שלא רצה להשיב כו' כל שכן במלאכת שמים כו'. ר"ל מזה מוכח שדיבור בשעת מלאכ' הוי ביטול מלאכה בשאר מלאכות כ"ש במלאכת שמים דהוי ביטול במלאכת שמי' הדיבור וע"כ **אל יעמוד אדם עם מלמדי תינוקות** אפי' שמלמדי תינוקות לא ידברו שום דבר חיישינן פן יבטלם בדבריו דהיינו שיתנו השגחה על דבריו ומתוך כך לא ישגיחו בצדק על התינוקות כפי שיעור דיבורו שמדבר וע"י כן עושין מלאכת שמים ברמיה וכתי' ארור וגו' ובזה ניחא למה למה נקיט בלישנא דוק' עם מלמדי תינוקות ולא נקיט לא יעמוד אדם עם בעל מלאכה כו' דמשום דמיירי דפועל לא מדבר שום דבר משום הכי בשאר מלאכות דליכא בארור אינו אסור לעמוד אצלם:

סימן קכה

פירוש א

מי כו' וכן כו'. קשה ליה למה המפסח כו' לא יצא כו' דרך פשוטה י"ל דאיתא בגמרא מי שמת פסח קם בת"ה פסח ואח"כ נתרפא שלא יאמרו אחרים החיה וא"כ זה שאינו פסח ועושה עצמו פסח ולפעמים אינו עושה עצמו פסח ונראה לקצת בני אדם פסח ולקצת

נראה אינו פסח ולפי זה אם יעמוד בתה"מ פסח אותם שראו אותו אינו פסח יאמרו אחר החיה ואם יעמוד אינו פסח אותם שראו אותו פסח יאמרו אחר החיה ולכך אינו מת עד שיעשה פסח ונראה לכלם פסח ויקום פסח לתה"מ כדי שלא יאמר שום אדם אחר החיה אבל החסיד בעל המחבר ס"ח זה מתרץ בענין אחר וזה הוא כי למה עושה עצמו פסח שרוצה שיתנו לו הבריות מתנות לפרנסת גופו ואם אינו פסח הוא יכול לפרנס את עצמו ואינו צריך לבריות לכך עושה את עצמו פסח שיתנו לו הבריות ולפי זה הוא אינו צריך לבריות ולקח מהם ואינו נפטר מן מן העולם עד שנעשה פסח ויצטרך ליזון מבריות ולכך נקט בלשונו **וכן המפסח כו'** ור"ל וכן הוא הטעם של המפסח כו' לא יצא כו' מפני שאינו צריך לבריות כו' כנ"ל:

סימן קכו

פירוש א

אל תהי צדיק הרבה הרי כו'. ק"ל למה אמר הכתוב מל' תהי אצל צדיק ואצל הרשע לא אמר תהי וגם קשה למה אמר ואל תתחכם יותר למה תשומם דקאי על שאול כפירש רש"י בקהלת ו' ולשון שומם משמע כשדה שנפרץ גדריה ושמם מכל וכל וכי מפני שהיה צדיק הרבה נעשה שומם מכל וכל ילקוט ישמואל י"ז ע"ש אריב"ל כל שהוא רחמן על אכזרי לסוף נעשה אכור על הרחמנים להלן ואת נוב וגו' הטעם הוא ששנינו באבות מצוה גוררת כו' ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה דהיינו שיניחו הקב"ה בטבעו הרע דהיינו לחטוא באותו ענין שכבר חטא בענין אחר הקב"ה מסייעו נגד יצה"ר דאל"כ שבקת חיי לכל בריה שהרי כתיב אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא איתא בגמרא שיצרו של אדם מתגבר בכל יום ולולי שהקב"ה עוזרו לא יכול לו ואי אמרינן שאם חטא אדם בדבר אחד אין הקב"ה עוזרו אין אדם בעולם שיכול לעמוד נגד יצרו כיון שאין אדם בעולם שלא יחטא ע"ש בתו' י"ט ומכ"ש אם עשה דבר נגד ציווי של הקב"ה ורוצה להתחכם נגד בוראו כשאול שעשה ק"ו של שטות ומה על נפש אחת כו' שיניחנו הקב"ה ואינו מסייעהו למנוע מחטוא באותו ענין שחטא וידוע הוא שאומנתו של יצר הרע לחטוא את האדם בכל מה שיכול ואם אדם חטא נגד מצות בוראו משום איזה דבר שטעה בו שאע"פ שחטא בדבר מ"מ אין חטא גדול כ"כ כיון שמכח טעות בא לו החטא והוי כעין שוגג כאיתא בתוספ' יומא פ' בראשונה בענין ק"ו דאגג ולפי זה אם עשה אדם עבירה שהוא כעין שגג ואין הקב"ה עוזרו נגד יצרו אלא יניחנו בטבעו וא"כ אינו יכול לכוף יצרו וע"כ היצה"ר מסיתו באותו דבר שחטא לעשות מעבירה קטנה עבירה גדולה

לכך שאול שעשה שלא כהוגן בק"ו של שטות ונעשה רחמן על האכזרי ולא היה לו עזר מהקב"ה שלא לחטא באותו ענין ע"כ היצה"ר היה מסיתו לעשות אכזר על הרחמני' ולא דרש הק"ו ופשיטא שחטא בדבר שעשה מתחילה שדרש הק"ו על האכזר ונעשה מחטא שהוא כעין שגג מזיד וזה שאמר אל תהי וגו' הרי כו':

אל תאמר כו' ר"ל שתעשה הוי' על זה:

לטבוע כי איך אלך ואראה ערותה למה תשומם כו' ר"ל כשדה וכרם שנפרצו גדריו ונעשים שמם מכל וכל שכיון שאין הקב"ה עוזרו היצה"ר מסיתו לחטא בעניין ראיית ערוה וא"כ חטא גדול הוא שלא הציל את האשה מלטבוע בנהר משום ראיית הערוה וז"ש צא ולמד משאול כו' כנ"ל וזה שמסיים ועל דבר זה נטרד כי על העמלק לבד היה לו תירוץ משום ק"ו שעשה ועל הריגת יוב עיר הכהנים לבד ג"כ היה לו תירוץ משום שהיה מורדים במלכות לפי סברתי ודוד לא היה רוצה לשייר משתין בקיר לנבל משום שהיה מורד במלכות כאיתא ברלב"ג שמעינן מניה שמי שמורד במלכות חייב מיתה הוא וכל הנלוה אליו אבל עכשיו שדרש ק"ו בעמלק ולא הרג כולם ובנוב עיר הכהנים לא דרש האי ק"ו והרג כולם הוי דברים דסתרי אהדדי וע"כ נעשה שמם מכל וכל ונטרד וזה שמסיים **וכן איש כו**' **וע"י כן נענש והכהו כו**'. ר"ל כיון שאמר לו הנביא בפירוש בדבר אלהים הכני נא הויה שעשה שלא רצה להכותו יעשה שמם מכל וכל כיון שאמר לו ה' יביא בפירוש בדבר אלקים שיכהו ולא יעשה הויה שלא להכותו ועל ידי כן נענש:

סימן קכז

פירוש א

והאדם חייב להבריא את עצמו כו'. ר"ל לא מבעיא שצריך להרחיק עצמו מדברים המאבדים את הגוף אלא אפי' חייב להנהיג עצמו בדברים המברים את הגוף לפיכך לא יאכל כו' ולא ישתה כו' עיין ברמב"ם דיעות פרק רביעי:

סימן קכח

פירוש א

מעשה בר' **יעקב בר**' **יקר שהיה מכבד בזקנו לפני ארון הקודש**. ר"ל בזקן שלו היה מעביר ומכבד האפר ואבק וצרורות שהיו לפני ארון הקודש:

נ"א **בזקנים** ור"ל אע"פ שהיה חכם יותר מזקני' אעפ"כ היה נוהג כבוד בהם והיה מכבד בזקנים שילכו לפניו לפני ארון הקודש והוא היה הולך אחריהם:

וכשהיו כו' וכן נהגו הקהל אחריו ר"ל כשהיו מתענים ומתפללי' על כל צרה שלא תבא על הצבור היו עושים יום כפור קטן בתענית וחליצת מנעל:

סימן קכט

פירוש א

כבד את ה' מהונך אתה כו'. ק"ל למה לא אמר כבד את ה' בהונך דאין לומר דבא להורות לן מהונך ולא כל הונך דדבר זה מראשית כל תבואתך נפקא ע"כ אמר דפי' יותר מהונך דאתה קונה כו' יותר כו' **כבד ה' מהונך ממה שהנאך כו'** הוא כמו ד"א שלכך כתיב מהונך ר"ל ממה שהנאך לשון נאה או לשון הנאה דהיינו ממה שיפה אותך או ממה כבד ה' שאם יש לך קול ערב כבד ה' ממנו בתפלה **זה אלי ואנוהו התנאה כו'** הוא כמו עוד ד"א ומלת מהונך לשון נאה שיכבד את ה' מנאה שיש לו **אתרוג נאה כו'** לכך כתיב מהונך ולא כל הונך ללמד על הידור מצוה שלא יהא אלא עד שליש במצוה לאפיקי במצות עצמן יש מצית שצו יך לפזר כל ממונו כגון לעבור על מצות לא תעשה וגם דבר זה אינו יכול ללמד מן מראשית כל תבואיך דה"א דא"צ להוציא שום דבר על ההידור מצוה אלא על גופה של מצוה:

סימן קל

פירוש א

יאחז צדיק דרכו יש אדם כו'. קשה לי' דהוי ליה ליכתב יאחז דרכו צדיק דהא מלת יאחז קאי על דרכו ר"ל שיאחז דרכו צדיק לכך כתב **יש אדם כו'** וקאי נמי מלת יאחז על צדיק ור"ל שיאחז כמנהג הצדיק שמתפלל בתוקף תחנונים כו' יקבל המקום את תפלתו:

סימן קלא

פירוש א

אם ישאל אדם כו'. זה נמי נלמד מדסמך מלת צדיק למלת יאחז כנ"ל והכי קאמר שיאחז למנהג וענייני צדיק כגון למוד תורה או שאר חפצי שמים אז יקבל הקב"ה תפלתו:

סימן קלב

פירוש א

אם ישאל אדם עצה ממך אם ידעת לו כו'. ר"ל שידעת ליתן לו עצה בדרך ישרה לרצון המקום וגם ידעת ליתן לו עצה לפי דרכו שכנגד הבורא הדריכהו כו' אבל לא לפי דרכו: **ואם תשתוק כו'** ר"ל שלא תשתוק מליתן לו עצה שאם תשתוק **ואתה כו' שאינ' הוגנת לו** דהיינו שהאחר שישאל יתן לו עצה שאינה הוגנת לו לרצון המקום אלא לפי דרכו כנגד הבורא:

נ"א כמו שעשה אבשלום כו' ונתן לו חושי עצה ונפל ביד דוד ר"ל שאחיתופל עצה לאבשלום לפי דרכו ונתן לו חושי עצה לרצון המקום שע"י עצתו נפל ביד דוד וזהו רצון המקום ואי שתיק חושי היה עושה עצת אחיתופל והיה מצליח נגד דוד ודבר זה היה לפי דרכו נגד הבורא:

סימן קלג

פירוש א

ואל תבא לקחת עצה כו' שמא יעצך לפי דעתי וטוב לך. ר"ל שהוא סבור בדעתו שטוב לך העצה אשר יעצך ונתן לך עצה זה לטובתך גם יש לומר שלא יעצתך לפי דרכך לפי שהוא כנגד הבורא אלא יעצתן לפי דעתו בדרך ישרה וטוב לך לרצון המקום כדכתב בסימן קלב:

סימן קלד

פירוש א

אמר החכם תן עצה כו' ויניח דעתך כו'. ר"ל הא דבא אצלך להתייעץ משום שיש לפניו שני דרכים וירצה לידע איזה דרך שטוב לפניו ויחשוב בלבו ששונא לא יעץ אותו עצה טובה ומכח זה נודע לו שדרך אחר הוא טוב לפניו ומשום זה יניח דעתך ויעשה דבר אחר:

סימן קלה

פירוש א

וכל חסיד יתפלל אליך לעת מצוא ודרשו כו'. ר"ל על פ' על זאת כו' דרשו חכמים בברכות לעת מצא זו אשה כו':

ומעשה בחסיד אחד כו' וצריכין אני לומר החסיד המחבר ס"ח זה אזיל לשיטתיה ממה שכתב לקמן סי' שפ"ג שלפעמים נושא אדם אשה שאינו זיווגו והיא עמו זמן מה עד יבא יומו של אחד שראוי לו מן ה' ואח"כ יתן לה גט ואז תנשא לבן זוגה וע"כ צריך כל חסיד להתפלל על זאת שאם יזמן לו הקב"ה אשה זמן מה **שיזמן לו אשה טובה כי מה' וגו' ונוהג כו'** דאלת"ה היה קשה במאי קמיירי אי בזיווג ראשון מאי מועיל התפלה הלא מ' יום קודם יצירת הולד בת קול כו' אי בזיווג שני הלא היא לפי מעשיו גם מסתימת לשונו משמע דמיירי מכל האדם:

לכן כו' מי לנו גדול כו' אע"פ שאמר לה אברהם מהרי שלש סאים קמח עד כו' ר"ל אע"פ שאמר לה לעשות במהירות לכבוד האורחים ומזה נראה שרוצה אברהם לכבדם והיה שרה יכולה ללמוד מה שאמר אברהם שלש סאים בודאי סולת קאמר שהוא יותר כיבוד מקמח אעפ"כ אמרה שרה קמח עד שצוה כו' עיין פ' הפועלים ברש"י:

סימן קלו

פירוש א

שם רשעים ירקב אלו כו'. ר"ל דקשה בפסוק דמלת ירקב קאי על שם וא"כ יסמך ירקב לשם ויכתוב ירקב שם רשעים ומתרץ **אלו הסופרים כו'** וה"ק שם שהרשעים דהיינו הסופרים מכוונים לרמוז שמם בראשי שיטות ומוסיפים או מחסרים בשביל זה תיבות אותו שם ירקב וכי בשביל כו':

עליהם נאמר שמם מחית לעולם ועד ר"ל דקשה למה לא כתיב מחית שמם כרישא דקר' גערת גוים אבדת רשע אלא להכי כתיב הכי דבעי לומר שמם שהיו מוסיפים או מחסרי' תיבות לרמז שמם אותו שם מחית לעולם ועד:

סימן קלז

פירוש א

בכל דרכיך דעהו כו'. ר"ל די"ל בפסוק כיון שכוונת הפסוק שבכל דרכיו של אדם יראה היאך יעשה מצוה בין בשחוק בין בכעסו כמ"ש בסמוך סי' קל"ח וא"כ קאי מלת דעהו אמלת בכל דרכיך לפי זה הוי לי' ליכתוב דעהו בכל דרכיך לכך כתב **כל אדם ירא שמים כו' הכל צריך מדה כו'** וקאי מלת דעהו אמלת דרכיך והפסוק נדרש מסיפא לרישא וה"ק דעהו דרכיך בכל שאם אתה תופס דרך אחד שיהיה כל אותו דרך כהוגן ויהא מיושב בינו לבין עצמו ויעשה כל דבר במדה ולא ידחק היפוכו באם הוא ג"כ מן הצורך ועל פי'

זה קשה למה באמת כתב הפ' הכי שיהא נדרש מסיפא לרישא הוי ליה ליכתב דעהו בדרכיך בכל או בדרכיך דעהו בכל ויהא פי' הפסוק כמ"ש ויהא נדרש גם מרישא לסיפא ולכך צריכים אנו לומר דהפ' בא להורות לן גם כן שבכל דרכיו ענייניו של אדם יראה האיך יעשה מצוה כמ"ש בסמוך סי' קל"ח והא הפסוק נדרש גם מרישא לסיפא וזהו כוונת הגמ' סוף ברכות ואומר את לעשות לה' הפרו תורתיך ר' נתן אומר הפרו תורתך משום את לעשות לה' ובגמרא אמר רבא האי קרא מרישא לסיפא נדרש ומסיפא לרישא נדרש כו' משום דאי דרשינן הפסוק מרישא לסיפא לחוד קאי את לעשו' על מעשה שלא נזכר בפסוק ואם מסיפא לרישא לחוד דרשינן הפסוק וקאי את לעשות על הפרו תורתך שנזכר בפסוק קשה למה לא כתב הפסוק כסדר שמידרש הפסוק הפרו תורתך את לעשות לה' לכך צריכין אנו לידר' ג"כ מרישא לסיפא:

סימן קלח

פירוש א

בכל דרכיו של אדם כו'. עיין סי' קל"ז ואם הפסוק את לעשות לה' הפרו תורתך נדרש מסיפא לרישא יש לומר נמי דקאי על שבירת הלוחות וה"ק הפרו תורתך דהיינו לשבר הלוחות משום את לעשות לה' לתקנת ישראל שהוא רצון ה':

סימן קלט

פירוש א

אם שמעת איש אחד כו' לא תאמר כו'. ר"ל אע"פ שחייב אדם ללמד את חבירו תורה משום ערבות כדי שלא יכשל בעבירו' או שלא יעשה המצות כתקנה ודלמא בתוך זמן זה שיודיע לאחד מקרוביו ויהא קרובו מודיע לו יבא לידי מכשול מ"מ אם מתבייש אם אתה אומר לו שטעה אל תאמר לו אלא תודיעהו לאחד כו' ונלמד מפסוק בכל דרכך דעהו והפסוק את לעשות לה' וגו' נדרש מסיפא לרישא נמי קאי ע"ז וה"ק הפרו תורתך אע"פ שיכול לבא לידי הפרת תורה אם לא תאמר לו מ"מ אם את לעשות לה' שלא יבויש אל תאמר לו **לא יאמר אדם כו'** עד מלת לבו שייך לסי' זה ור"ל אע"פ שמתוך כך קופצים בני אדם לישא את בתו כמו שאמ' איוב ולב אלמנה ארנין שהוא מוציא שם לישא אותה ומכח זה היו קופצים ב"א ליישא אות' ומצוה מדברי קבלה הוא להשיא בתו לאיש כמו שכתוב ותנו את בנותיכם לאנשים מ"מ לא יאמר אדם כו' מפני שמתבייש כו' ונלמד נמי מפסוק בכל דרכיך וגומר והפסוק את לעשות לה' וגו' נדרש נמי ע"ז כנ"ל בסי' קל"ח:

סימן קמ

פירוש א

שעוצר רוחו כו'. רצ"ל דקשה למה אמר ליעקב ולישראל דמשמע דוקא לשני שמות יעקב וישראל יאמר מה פעל אל שיהיה לעתיד לפנים ממלאכי השרת כדאיתא נמי ברש"י פ' בלק ובא כמתרץ **מי שעוצר כו'** דידוע דגוף נקרא בשם יעקב והנשמה נקרא בשם ישראל ויעקב איש תם בכל מדותיו במדת הגוף ונשמה לכך אמר **ואינו מתגאה** כמדת הגוף של יעקב וגם עוסק בתורה ובמעשים טובים כמדת הנשמה של ישראל:

לעתיד לבא יהיה לפנים ממלאכי השרת עליהם נאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל דהיינו אם יש לו מדת הגוף של יעקב ומדת הנשמה של ישראל אז כעת יאמר וגו' שיהיה לעתיד לפנים ממלאכי השרת:

סימן קמא

פירוש א

מי שאבד ממנו קונטרס או חומש כו'. ר"ל שנאבד ממני קונטרוס בין שאותו קונטרס הוא של חומש או של נביאים או כתובים מ"מ הוא קדוש יותר מד"ם **לפי כו'** ומשום ששני הדפין הן מחוברים יחד והם סדין אחד ואין רשאי לעשות טפל לחבירו דבר המקודש יותר מחבירו אבל אם אינם סדין אחד רק שמונחים זה תוך זה וכ' דבר אחד של תורה שבכתב על דף אחד רשאי לכתוב על שני דפין המונחין בתוכו כלמה שירצה כיון שאינם סדין אחד:

סימן קמב

פירוש א

אם אתה כו' כי ממנו תלמוד ותוסף חכמה ר"ל אם נצחך בדבר שתול' בסבר' וחכמ' ממנו תלמוד ותוסיף חכמה:

אם תנצח אותו כו' אבל אם נצחך ר"ל אם לא נצחך בדבר התלוי בסברא ובחכמה אלא בדבר גמרא וקבלה ואין ללמוד ממני ולהוסיף חכמה מ"מ אם נצחך בדבר התלוי בקבלה הרווחת אשר ידעת אותו הדבר התלוי בגמרא מה שלא ידעת קודם לכן:

סימן קמג

פירוש א

היו גוזרין ב' חרמות ביום א' שנאמר לא אוסיף עוד לקלל לא אוסיף וגו'. ר"ל בגמרא ילפינן דלאו ולאו או הן הן תרי זמני הוי שבועה וע"ז קשה למה לא כתיב בפסוק בחד לישנא דהיינו לשון הכאה ומשנה וכתב פ"א לשון קללה אלא בא לרמוז נמי על הקללה שלא תהא שני פעמים וזה הקלל' הוא החרם לפיכך לא היו גוזרין ב' חרמות כו':

וכתיב כו' ר"ל מנ"ל דבא לרמוז שאין גוזרין ב' חרמות דוקא כנ"ל ומתרץ וכתיב כו' **כי אני ה' וגומר במארה בגימטריא חרם** כיון דמצינו דהקב"ה לא שינה בחרם דאם ח"ו שינה יש לחוש ח"ו לכליה וכמשמעו' הפסוק אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם מסתמא מה שמרמז לנו שלא תהא ב' קללות ביום אחד על קללות חרם קאמר כדי שלא תהא ח"ו כליה ואבדון לעולם כמו שנשבע נמי על המבול שלא יוסיף עוד להכות ויהא אבדון לעולם:

וכתיב לא תקום פעמים צרה ר"ל מנ"ל דב"א אין גוזרין כנ"ל משום כליה דלמא דוקא הקב"ה לא משנה בקללה וחרם כמשמעות הכתוב לא אוסיף וגו' כי אני ה' לא שניתי ע"כ אמר **וכתיב לא תקום וגו'** דמשמעות הפסוק הוא דצרה שהיא פעמים היא כליה לעולם בין מהקב"ה בין מבני אדם עיין ברד"ק וכיון דמצינו דצרת קללת חרם פעמים היא ח"ו כליה מסתמא נמי קאי הפסוק דלא תקום וגו' על צרת קללת חרם ותו קשה מנ"ל דאין גוזרין כו' קאי על יום אחד אימא תאמר קאי על מעת לעת דהיינו יום ולילה שלא היו גוזרין חרם בכ"ד שעות ב"פ וע"כ כת' לא הי' גוזרין חרם אלא ביום שנאמר באיוב ויקלל את יומו ובירמיה נאמר ארור היום ומאלו פסוקים מוכח דלא היו גוזרין חרם בליל' כלל כדבעי' למימר בסמוך וממילא מה שמזהיר שלי' לגזור ב"פ חרם קאי על יום דבלילה אפילו פ"א אין גוזרין והטעם דאין גוזרין חרם בלילה משום דבלילה ניתנה רשות לחצונים כדכתיב תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער ע"כ יש לחוש בלילה יותר מקללות חרם שלא יעשה ח"ו כליון חרוץ ומה שמוכיח מפסוק ויקלל וגו' ומפסוק שאמר ירמיה שאין גוזרין חרם אלא ביום הוא משום דק' שהרי איוב היה מסופק אם נולד ביום או בלילה כאשר אמר ולילה הורה גבר עי' בא"ע א"כ למה לא התחיל בלילה כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר וצריכין לומר משום דהוי קאי ביום לכך התחיל ביום ולמה באמת לא קאי בלילה והתחיל בלילה וגם מה אתי קרא לאשמועינן לכתוב סתם ויקלל את עת נולדו אלא ע"כ צ"ל שלא היה יכול לקלל אלא ביום ומשום דהוי קאי ביום לכך התחיל בו ביום ודבר זה אתי קרא לאשמועינן לכך לא נכתב סתם וכן קשה נמי

בירמיה למה אמר ארור היום אשר ילדתי בו אפילו אי אמרינן דירמי' הוי ידע שנולד ביום מ"מ מה היה חסר אם אמר אשר ילדתי בו וכי מה נפקותא יש אי ידע ירמיה שנולד ביום ועוד מסוף פסוק שאמר יום אשר ילדתני וגו' ידעינן שנולד ירמיה ביום וא"כ מלת היום דרישא דקרא מיותר אלא ודאי ה"ק ירמיה ארור היום ר"ל ביום אני עומד ואומר ארור אשר ילדתי בו אבל לא בלילה לפיכך אין מקללין ומארירין בלילה כנ"ל:

סימן קמד

פירוש א

הביאו וגו' גדול כו'. קשה ליה דע"כ לא קאי הפסוק אמעשרות בכללן דא"כ הול"ל הביאי את כל המעשרו' אלא הפסוק קאי על מעשר יחידי א"כ היה לי לכתוב הביאו את מעשר דפשיטא שיביא הכל דמלת מעשר פרושו אחד מעשרה שאם לא יביא אחד מעשרה לא יקרא מעשר ואמר ועוד קשה **גדול הפרשת כו' מכל דברים אחרים שאסור כו'** ולמה באמת מותר לנסות הקב"ה בענין המעשר ובא כמתרץ ואמר **אותו המעשר היא מעשר עני כו'** והשתא שפיר אמר מלת כל דקאי על מעשר יחידי מעשר עני ואמר שיביאו מכל אשר ירויחו **הן ברבית הן כו'** ויתורץ נמי קושיא אחרינא הנ"ל כי בעשיית המצות בא שפע הברכה מאת הקב"ה והיה יכול לנסות בכל דברים אחרים כי בודאי שפע בא בשביל המצות ויותר מה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק אך החטא מונע השפע הטוב כדכתיב כי עונותיכם מבדילים וגו' ע"כ אסור לנסות את ה' כי אם לא בא השפע הטוב לא יתלה בחטא ויש חילול השם בדבר לומר מבלתי יכולת ח"ו אבל בנתינת המעשר לעניים כיון שבשביל עניים הוא שואל ואינו יודע אם חטא אחד מהם שורת הדין הוא שלא יהא החטא מונע השפע ע"כ מותר לנסות את ה' בנתינת המעשר לעניים דוקא ולא בשאר מעשרות דרך משל מעשר ראשון שנותן ג"כ בשביל עצמו שהרי הם לא נטלו חלק בארץ לכך ניתנה להם המעשר ומכח זה נחלת א"י ושאר שבטים מתרבה וגם היא חלף עבודתם שהיה לישראל לעשות והם עושים וכה"ג הכהנים בתרומתם משא"כ במעשר לעניים וזה שמסיים:

כאשר נכתב בפסוק ר"ל מכח דיוקא כנ"ל **כי עדיין לא היו ישראל נ"א כי עדיין היו ישראל כו'** כי מלאכי אמר הפסו' הזה והוא עזרא ובימיו היו ישראל עדיין בין האומות ומלוין ברבית או י"ל שהוא ל' בתמיה **ואוי להם כו' דכתיב ואיש וגו'** עי' פירש"י חומש דה"ק הפסוק מי שמעכב המעשרות ואינו נותנו לו יהיה המעשרות סוף כו' כמו שכתוב כאן והכוונה כדאיתא בב"מ ואמר ר' יהודה אמר רב כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי

כך שרוצה לקיים בעצמו המקרא אפס לא יהיה בך אביון שלא יתענה הנה הוא פותח פיו לשטן וסופו לבא לידי כך ע' מהרש"א והנה מי שלא נתן מעשריו כראוי נמי עינו צרה שלא יתענה ופותח פיו לשטן ע"כ סופו לבא לידי כך כי לסוף כו':

סימן קמה

פירוש א

כעס בחיק כסילים ינוח כו'. ר"ל כיון שכעס הוא בחיק כסילים ע"כ הוא רע מאוד **וע"כ צריך כו' עד קצה האחרון** אע"פ אע"פ שבכל דבר הדרך הממוצע הוא הטוב אבל הכעס צריך להתרחק ממנו עד קצה האחרון וילמד כל אדם כו' שלא יכעוס כלל:

ועזיבת הכעס מביאתו לכנוס בדרך ענוה ר"ל בזה יתורץ מה שאמר בפרקי אבות מאד מאד תהיה שפל רוח ואמר מלת מאוד בכפל להורות לן אע"פ שבכל הממוצע הוא הטוב אבל הגאוה יתרחק ממנו לגמרי ע"ש וע"ז י"ל הלא גם הכעס צריך להתרחק ממנו עד קצה האחרון כנ"ל וא"כ למה לא נאמר זה ג"כ לענין כעס אבל לפ"ז ניחא כי עזיבת הכעס מביא לידי ענוה וממילא הכעס מביא לידי גאוה וא"כ הגאוה נמי הוי בכלל שנא' מאוד מאוד הוי שפל רוח:

כאשר לא יהיה המאכל מתוקן כו' ר"ל לא יהיה מתוקן מניקור וממליחה יאמרו מאימ' יתירה שמטיל שהוא מתוקן:

ילכו ויקנו דבר איסור כו' ר"ל אם נאבד שום דבר מהיתר יקנו דבר איסור תמורת ההיתר שנאבד כדאיתא בגמרא **וכן פרנס כו' כי הם נמנים אויבי ה'** בגמרא דר"ה דקאמר אבל כו' ופשוטו של דבר דהאי אויבי ה' דקאמר לאו על כל הני דחשיב קאי אלא סתם אויבי ה' כו' כלשון הגמרא דמס' ר"ה:

סימן קמו

פירוש א

ואם הביא אדם א"ע לידי חשד ימחול כו'. ר"ל כיון שהיא הביא עצמו לידי חשד לכך ימחיל כדי שלא יהא חבירו נענש על ידו דהו"ל כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסים אותו למחיצתו של הקב"ה אבל אם לא הביא עצמו לידי חשד וחושדין אותו ע"ז אמרו יהי' חלקי מן החושדין אותו ואין בו:

סימן קמז

פירוש א

זמירות היו לי חוקיך כו'. ר"ל דמשמעו' הפסוק הוא דדוד היה אומר המקראות דרך זמירות **בשיר של עגבים** דהיינו שיר של שחוק וחשק באבוביא קאמר דזה אינו כי אדרבה **דוד מניח כו' לעסוק בתורה** וא"כ מה שאמר דוד זמירות וגומר קאי על הטעמי' דהיינו הנגינות היה קורא כו' וזהו שמסיים וכתב אבל אותם כו' כשיר של עגבים כו'.
בניך עשאוני ככינור ובשעה כו' במומורים הטעמים ר"ל ותהי להיפך כשקוראים המקראות דרך לצים ממשיכין ואומרים במתון דרך שירה **ובשעה שהם קוראים בי** דהיינו שקוראין המקרא כהוגן קוראים במרוצתם דהיינו דרך מהירות וריצה ומכח זה **אז אינם כו' במזמורים הטעמים** דהיינו הנגינות אינם קוראים בנעימותיו כו' כנ"ל בדוד:

סימן קמח

פירוש א

שיש לשם אשה כו'. ר"ל שמע שיש שם במקום פלוני אשה או כו':
שם עינים לכסות כו' ר"ל עשה מכסה לעינים לכסות כו' **וללשון ב' חומות חומת עצם וחומת בשר כו'** חומת עצם הם השינים וחומת בשר הם שפתים:
נ"א **כמה החטאים נענשו משל כו'**:

סימן קמט

פירוש א

והיה ביום הששי והכינו מי שטרח כו'. ר"ל שבא לומר מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת וע"ז קשה למה כתב והיה דמזה נלמד דישכים בבקר וגם ממלת והכינו נלמד כן כדאיתא בגמרא פרק כל כתבי ע"ש ברש"י וע"ז כתב **מאוד מאוד כו'** כלומר מפני שצריך תיקון גדול וטרחא רבה לכך צריך להתחיל בהשכמה בבקר:
כאדם אשר שמע כי המלכה כו' ר"ל לכבוד המלכה מתקן הבית יפה ופינו אותו ותיקן המטות ולכבוד הכלה וכל בני חבורתה טורח בשבילה לקנות בשר ודגים מה שיכול להשיג להרבות בסעודה לכבודם לכך נקט אצל תקנו הבית כו' מפני כבוד הבאה לשון יחידה ואצל ואני אלך כו' להשיג לכבודם לשון רבים משום דתיקון הבית קאי על המלכה וקניית בשר ודגים קאי על הכלה וכל בני חבורתה וכ"ש שבת שהיא כלה ומלכה וקרויה ענוגה שצריך לתקן הבית תיקון יפה ולקנות בשר ודגים ולהרבות בסעודה לכבוד הכלה

וכל בני חבורתה ומפני זה ישכים בבקר כדי שיוכל לתקן ולקנות כל הנ"ל בלי שום חסרון:

סימן קנ

פירוש א

סמוך כו'. ר"ל אין להתענות בערב שבת להשלים התענית עד הלילה רק סמוך להדלקת הנר יטעום תבשילו ולא יכנוס כשהוא מעונה לשבת:

והזוכה כו' ר"ל אם יכול להשלים התענית עד הלילה ואינו מעונה מתענה ומשלים וקרי ליה זוכה משום דרך אנשי מעשה להתענות בערב שבת כדי שיאכלו בשבת לתיאבון ואם ישלים תעניתו הוא מאנשי מעשה:

סימן קנא

פירוש א

קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותם אלו כו'. קשה ליה למה לא כתוב בפסוק בלשון אחד בפיהם בכליותיהם ומשני:

אלו ב"א המוציאים חטא כו' ר"ל דרך משל חרופים וגידופים או ניבול פה כו' ואומר המקום ימחול לנו כו' **באמרם הצור ימחול לנו כו'** וה"ק הפסוק קרוב אתה בפיהם שאומרים בפיהם שאתה קרוב ומוחל להם על דבר רע שאומרים בפיהם כיון שאינו אלא דבור בעלמא אבל באמת רחוק אתה מכליותי' דהיינו ממחשבתם שחשבו כי לא יאבה ה' סלוח לו כי הם יודעים כו':

סימן קנב

פירוש א

רצונו של אדם זהו כבודו כו'. קשה לי' למה אמרו בהאי לישנא ולא אמרו יעשה אדם רצונו של חבירו ומתרץ ואפילו לכבוד אב ואם לכך נקטו בלשונם מלת כבודו:

שאם לא כן כו' כיצד אביו ואמו יושיטו לו הכוס כו' ר"ל וישיטו לבן הכוס לשתות:

ולכן כו' ומחל לו ר"ל היאך עשה רב הונא דבר זה באפי בריה דלמא יכעוס א"ת שמחל לו הלא המחילה היא בלי ידיעת בריה וא"כ גורם ליה להענישו אלא ודאי המחילה אף על פי שהוא בלי ידיעת בנו נמי הוה מחילה:

סימן קנג

פירוש א

יש חסיד שלבו דולק כו' כחסיד החכם מפני שקבל מרבו כו'. ר"ל שחכם נקרא מה שלמד מאחרים לכך מי שלא קבל מרבו אינו מרבה מע"ט כחסיד החכם ואילו היה יודע היה מקיים. לפי שאמרו לעולם יהי אדם ערום ביראה והנה כו'. דרך כלל הכי פירושו שיש חסיד שאינו מרבה מע"ט משים שאינו יודע ששכח מה שקבל מרבו שאין לבו כספוג להזכיר מה שקבל מרבו ואפילו זוכר מה שקבל מרבו פעמים שאינו מבין בהשקפה ראשונה קבלת רבו אבל אם מיגע עצמו וחוקר ודורש אחריו המצא תמצא ומוכח שכל מה שאדם יכול להשיג אחר חקירה ודרישה נענש עליו אם עובר ולא חקר אחריו ואם יענש ע"ז יאמר שעל חנם הוא כיון שאינו יודע ע"כ נכתב ספר זה לקרוא בו לידע מה שעליהם לעשות ולא יענשו וגם מחויב אדם להזהיר את חבירו שלא יבא לכלל עונש שאם לא הזהירו תובעים מזה דמו של זה ע"כ כ' שערך ספר זה למען יזכר הירא דבר ה':

נ"א **להבא אלו שכבר כו'**:

וכן למה לא אמר בלעם כו' היה כו'. ר"ל לא אמר בלעם שום דבר על דברי המלאך ולמה לא אמר הרי היה לו להשיב כו':

אלא כך אמר כו' באיזה עון הוא. ר"ל שהיה לו לחקור באיזה עון בא לו אותו המקרה מחמת האתון:

הואיל כו' שאינו יודע שיש לדעת לחקור. ר"ל שצריך ערום ביראה לדעת ולחקור מה שיכול לחקור למה הואיל ומענישים אותו על דבר שאינו יודע אם יכול לדעת אותו דבר על ידי חקירה. שבעה אזהרות כו'. והזהרת א' באמרי ב' ולא הזהרת ג' ולא דברת ד' להזהיר ה"ואתה כי הזהרת ו' ואתה את נפשך הצלת ז':

סימן קנד

פירוש א

מצוה לשנות כו'. קאי אמה שכתב בסימן הקודם לזה כיון שאין יכול לומר לפני השליט שגגה היא ע"כ:

מצוה לשנות כו'. ואח"כ כתב:

כמו שיש לדרוש כו'. ור"ל מאחר שדורשים קודם המועד שלשים יום מתוך כך זוכר וחוקר ודורש במעשה המועדים כל מה שהוא צורך המועדים לפני המועדי' דיהי' זכור

וחוקר ודורש בענין שבת לפניו כו' וע"ז קשה א"כ למה לא תקנו וקבעו לומר במה מדליקין קודם שבת משני. אחר התפלה תקנו כו':
נ"א **כלומר קיימתי כו'**:

סימן קנה

פירוש א

זה יסוד לימוד היראה יסוד יראי אלהים. ר"ל הבא ללמוד וללמד ולהרגיל עצמו ביראה ולעשות יסוד ליראה כדי שיראה יהיה בנוי על היסוד לחיזוק זה הוא היסוד שצריך ליסוד ירא אלקים שכל הדבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלקיך היודע המחשבות כדפי' רש"י בחומש על הפסוק ולפני עור לא תתן מכשול ויראי' מאלקיך שתתן לחבירך עצה ההוגנת לו ע"ש:
תחלת חכמה כו'. דהיינו גם זה היא מיסוד שתהא תחלת לימוד חכמה יראת ה' ומפרש דבריו יסוד יראי אלהים הוא. כשתבא כו' אם היה שואל לך עצה מה היית משיב לו. שפעמים עושה אדם דבר אחד משום שיש לו טעם בדבר אבל אין אותו טעם כדאי שיעשה אותו דבר בשביל זה רק שעשה דבר זה משום איזה טובה שיבא לו בזה או שלא יגיע אליו דבר רע דהוא יודע בעצמו שאינו נכון לעשות אותו דבר משום זה ואם היה שואל לו אחר עצה אי לעשות היה מוכרח ליראי אלקים וליתן לו עצה שלא לעשות כאשר בלבבו ע"כ לא יעשה גם הוא אותו דבר. וכן אמר ותפארת לו מן האדם כו'. ר"ל מה שאמר בפרקי אבות רבי אומר איזה היא דרך ישרה כו' ותפארת כו' ה"ק שדרך ישרה שיבור לו האדם הוא באם שאותו דרך טוב לו וגם יעץ לשואל לו על אותו דרך שיעשה ונכון לעשותו. ראשית חכמה קנה חכמה כשגיע כו'. ר"ל היסוד יראת ה' הנ"ל הוא זה שאמר שלמה ראשית חכמה קנה חכמה שיקנה ראשית כל חכמה דהיינו יראת ה' שהיא עיקר ויסוד החכמה והוא זה כשיגיע בנך כו' שיאמר יראת ה' ראשית דעת וזה כו'. ועוד מכל ראשית תתן לו ראשית כל וגו'. ר"ל מכל דבר ראשית תתן לו ודבר זה נלמד ממלת כל הנאמר בפסוק ראשית וגו' ונלמד ג"כ מדלא כתיב ראשית דעת יראת ה' כמו ראשית חכמה יראת ה' שמע מיניה דפסוק בא ג"כ לרמז שיראת ה' הוא אם תתן מכל הראשית ליראת ה':
וכן כו' ביום ובלילה. שגם הלילה יש בה הנאה לבריות כגון לנוח בה כאי' במדרש וכיוצא בו הנאות ששייכין דורוא בלילה. וכה"א כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו' שהוא מעריב כו'. ר"ל דה"ק הפסוק כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך שהן עשר עיין

בפי' א"ע ובכללן חמה ולבנה ומכאן מעריב ערבים ויוצר אור ומהנה לבריות ולולי אור הלבנה והכוכבים לא ישאר חי וצומח עיין א"ע תהלים סי' קל"ו ואמר שוב הפסוק מה אנוש וגו' ר"ל תמוה הוא מה אנוש וגו' שתהנה אותו בכל זה:

וכשאתה כו' וכתיב יראת ה' ראשית דעת. ר"ל מלת דעת בא להורות שיראת ה' תהיה ראשית לכשתבא שוב לידי שכל ודעת דהיינו כשאתה עומד משנתך:

ועל הידים שהוא מתחלה. ר"ל למה נוטל ידים תחלה ומברך על נ"י קודם שמברך ונותן שבח לאל על אחד משאר אברים ומשני לפי שהן קודם נטילה בחזקת טומאה לכך נוטלים תחלה לטהרה לברך בטהרה וגם מפני שהוא סכנה בנגיעת ידיו קודם נטילה ע"כ צריך ליטול ידיו תחלה. יצר טוב כו'. ר"ל האיך אמרינן שנברא הכל לכבודו ושלא לחטוא לו והרי ברא הקב"ה היצה"ר להסית הבריות לחטוא ומתרץ ואמר בריאת היצה"ר טוב לצדיק כו':

והוא פעמים כו' ספק. ר"ל שהוא ספק אם נשיג אותו תאות נפשו בפעם אחת כמו שכתב בסמוך ולפיכך כו' ותאות רגע ספק כו'. הרי יצה"ר טוב לאדם שאילו כו'. ר"ל ועוד יש טובה בבריאות יצה"ר הרי יצה"ר טוב לאדם כו'. כשיבא לידך שום דבר שלא ברצון הקב"ה ומפני כו'. ר"ל כשיבא לידך מצות עשה או לא תעשה שאם לא תעשה המצות או תעבור על מצות לא תעשה הוא נגד רצון הקב"ה ומפני הבושה אתה מונע אותו שקשה לעשות המצות עשה ומפליא בעיניך הדבר שלא לעבור על ל"ת. או שיש כו' לעבור או לעשות. ר"ל שהיצה"ר מתגבר עליך לעבור על ל"ת ושלא לעשות המצות עשה. וכ"ש זה הדבר שאינו כ"כ גדול שמתגבר עליך יצרך. ר"ל זה הדבר שמתגבר יצרך אינו כ"כ גדול כמות או יסורים כ"ש שתהיה מתגבר על יצרך ותעשה רצון הקב"ה:

ומקבל שכר כו' ויגיע וגו' אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה. ר"ל משום שיבוטל היצה"ר לימות המשיח. שלא תאמר הרי המצות שקולות קלות כחמורות. ר"ל אע"פ שאמרו הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה כו' לענין זהירות בלבד הוא אומר אבל אם באים לידך שתי מצות אחת קלה והאחת חמורה ואין לאל ידך לעשות שתיהן כאחת תעזוב הקלה ותעשה החמורה שיש לך שכר יותר על עשייתה:

וכל דבר שבא לידך לעשות כו' חסיד שוטה כו'. ר"ל אם בא לידך לעשות דבר חסידות ואינך עושה מפני הבושת כו'. ואם גנבת תודה ותעמוד לך ואם הבושת כו'. ר"ל שאם גנבת תורה ואומר הודאה תעמוד לך לעזרה ולהגן ואם הבושת הודאה מלבנת פניך הרי כו':

וחשב כו' כי כל העולם נדון כו' שנאמר תחת וגו'. ר"ל ר"ל מנא לן זה שאמרנו שהמונע המצוה מפני הבושת שיתבייש בפרהסי'. מפני שהקב"ה דן את האדם מדה במדה וחשב לך שתי אותיות כף כפופה וכף פשוטה דהיינו כף מאזנים נגד כף מאזנים ואחר הכף הלמ"ד בא"ב וכל כף משני הכפים עם הלמ"ד יש מלת כל והנה פי' כ"ף כ"ף כל כל שמרמז על מלת כי כל סאון סאון ועל מלת תחת וגו' ערב כל ועבדת וגו' ובחוסר כל שהעולם נידון מדה במדה במשמעות הפסוקים האלו:

וכל המרחם כו' אותן עצמן כו' ויהפכו לו לשונאיו. ר"ל נמי הטעם משום מדה במדה כשם שהוא היה אכזר על מי שהיה לו לרחם עליו ורחמן על מי שלא היה מן הדין לרחם עליו נעשה אכזר עליו ויהפך לו לשונאו וזה נמי מה שמסיים. לפיכך האב כו' אותו שהוא מואס ירשנו. דהיינו נמי מדה במדה שנעשה היפך רצונו ודעתו:

סימן קנו

פירוש א

ואם תראה שלשה ולמעלה שהרי נתחתנו כו'. ר"ל אע"פ שהמשפחה שנתחתנו בהם הם יראי שמים וחסידים ודינו להתחתן עמהם אבל אין דינם של אותו משפחה להיות עמהם תלמידי חכמים כי אחי אמם עמי הארצים ואמרו חכמים כו' לכך בניהם עמי הארצים. כיוצא בו ליראי אלהים וחסידים שנאמר והחוט וגו' ואם תראה כו'. ר"ל שהפסוק והחוט וגו' נאמר ג"כ על יראי שמים וחסידים כדמפרש בסמוך ואם תראה שפוסק מדור רביעי שהוא במהרה ינתק. בידוע כו' כגון שאינו ירא שמים וחסיד כו'. ר"ל כיון שאינו ירא שמים וחסיד אע"פ שדינם להיות עמהם ת"ח אין דינם להתחתן ולפיכך אותו הדור כך. לפיכך יתחנן כו' כי על שלשתם כו'. ר"ל מאחר שעל שלשתם נאמר הפסוק והחוט וגו' לפיכך יתחנן על ג' דורות על שלשתם ואחר כך יקוים בו בשלשתם הפסוק והחוט וגו'. כי שלש כו'. ר"ל מנא לן דעל שלשתם נאמר הפסוק והחוט וגו' כי שלש תיבות שוות בגימ' תרי"א ע"כ סברא לומר דעל שלשתם נאמר הפסוק כי שקולים הם ויבואו שלשתם והי מהם מפקת:

נ"א כי שוקלים יראה בתורה וג"ח וכתיב ביראה ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם. הרי היראה קדמה:

וכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וכתיב מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' ללכת בכל דרכיו ולאהבה וגו'. לא נאמר לכל עושים אלא לכל עושיהם היראה שכל טוב לכל עושיהם למען תשכילו בכל אשר תעשון ור"ל מנא לן דשלשתם

שקולים הם דלמא אינו שוה לתורה אלא לג"ח שהוא ג"כ אחד מרגלים שהעולם עומד עליו כמו התורה אבל היראה אינו שוה לתורה בזה והשיב ע"ז כי שוקלים כו' אע"פ שאינה שוה לתורה בענין זה שהרי כתיב ביראה ראשית חכמה וגו' הרי היראה קדמה לחכמה שהיא התורה ועוד מעלות יתרות יש ביראה שהרי כתיב מי יתן וגו' וכתיב מה ה' וגו' מה שלא כתיב על התורה ועוד מעלה יש ביראה שלא נאמר לכל עושים שמשמע שקאי על בני אדם דווקא שעושים כך אלא לכל עושיהם היראה שכל טוב לכל עושיהם למען תשכילו בכל אשר תעשון נקוט לשון צחות לשון הפסוק ור"ל היראה היא ג"כ שכל טוב לכל המעשים אשר יעשה האדם ולפ"ז בודאי היראה שקול כתורה:

סימן קנז

פירוש א

המכבד יכובד כל המכבד את הקב"ה כו'. ר"ל כיון שאינו מכובד מי הקב"ה אלא המכבדו כדכתיב כי מכבדי אכבד עיין ברטנורה פרק בן זומא לפיכך כל המכבד את הקב"ה כו' לא יתכן כו':

שנאמר אותי השלכת אחרי גוך ר"ל שלא פנית אלי כאדם המשליך הדבר אחר גוו שלא יפנה אליו עיין רד"ק מלכים א' י"ד ט':

מצאנו ב' טהורות לג' אמירות אמרת ה' וגו' וטהורים וגו' ללמדך כו' ר"ל שבא לרמז על ג' אמירות דהיינו לחשוב ד"ת או להתפלל או לדבר שום דבר מן הקב"ה יהיו שנים טהורות שלא יהא במקום הטנופות ולא יהא עליו ש"ז אלא ישפשף במים כו' כנ"ל:

סימן קנח

פירוש א

יראת וגו'. נ"א יראת ה' ראשית דעת ויראת ה' לא בחרו אז תבין יראת ה' יראת ה' שנאת רע וגו' תחלת חכמה וגו' יראת ה' תוסיף וגו' הולך בישרו וגו' וכו' עד שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל וזהו שכתב הרי ח"י יראות כו' ור"ל בספר משלי י"ח יראת ה':

ועוד ח"י ירא' כנגד כו' וזהו שנא' יראת ה' מקור חיים לסור ממוקשי מות ר"ל פסוק זה הוא מח"י ירא ה' שבספר משלי לרמז שאם תירא הקב"ה כו' כנ"ל:

כשרצה אברהם כו' ר"ל כדאי' במפרשים דנסיון של אברהם הוא יותר מנסיון של יצחק שהיה הולך לשחוט וע"כ היה אברהם נקרא ירא אלהים כשרצה כו' כנ"ל מזה מוכח כנ"ל הרי ח"י מיני טרפות כו' אפילו נוטלים חיי.י כו' כנ"ל:

י"ח ירא כנגד ח"י ברכות ר"ל דמלת ירא ח"י פעמים במשלי בא ללמוד שלכל הפחות בח"י ברכות שבתפלה בסוף כל ברכה וברכה יהיה ביראה ובכוונה **ואם תאמר חכם ירא וגו'**. ר"ל כיון שמלת ירא לחוד מורה לן שיהיה ביראה ובכוונה לכל התחות בסוף כל ברכה וברכה שבח"י ברכות א"כ כלא כתיב חכם ירא וגו' לפ"ז מלת ירא י"ט פעמים במשלי ומשני:

אין בו כו' ר"ל אין בו מלת ה' ברכת ולמלשינים כנגדו ור"ל שח"י פעמים כתיב מלת ה' במשלי כנגד ח"י ברכות שתקנו אנשי כנסת הגדולה אבל ברכת ולמלשינים ביבנה תקנו לכך לא כתיב כנגדו מלת ה' אלא מלת ירא לחוד:

ואם תאמר בז לדבר וגו' וירא מצוה וגו' ר"ל שכתוב עוד במשלי מלת ירא ומשני:

כנגדו מגן שפותח בברוך ר"ל וכתיב מלת ירא נגד ברוך שפותח מגן לכך כתיב ירא מצוה לרמז שלכתחילה צריך לכוין ולירא בכל המצוה דהיינו בכל התפלה לכך תקנו מל' ברוך בהתחלת התפלה ואם לא יכול יכוין באחת בכולה שהוא אבות שפותח בברוך וזהו שכתב:

שנאמר עבדו את ה' ביראה ר"ל עבודה היא תפלה וכתיב ביראה משמע שכל העבודה תהא ביראה:

וכתיב יראוך עם שמש עם דמדומי חמה תפלה ר"ל שדרשו חז"ל מפסוק זה עם דמדומי חמה תפלה ונקוט במלת יראוך תפלה דמשמע דכל התפלה יהא ביראה:

אלא בכל תיבות יחשוב כו' ר"ל לכך בתחלת מגן ברוך כנגד ירא ללמוד על כל התפלה שלא ירוץ כו' **חובה לך כו'** כאיתא בפרק תפלת השחר ר"א אומר העושה תפלתי קבע אין תפלתו תחנונים:

ואם באת להללו ולשבחו כו' ר"ל כשמתאוה לשבח קול נעים ומרצים ומאהבים בלא ניגון ומי מקובל בתמיה שודאי אינו מקובל אלא כשמתאוה וזהו שמסיים לפיכך אין כו':

לכן ברא הקב"ה קריאת הגבר כו' ר"ל הגבר אינו מקדים קריאתו קודם זמן קריאתו וגם משך קריאתו אינו ממהר בפעם אחד יותר אלא בכל פעם משך קריאתו שוה וביראתו ללמוד כו':

ולכך אמר דוד באות למ"ד ר"ל באותו מזמור יש כל אלפא ביתא ובאות למ"ד שהוא ל' לימוד אמר לימוד היראה לכו בנים וגו':

ולכך אמר לכו בנים וגו' יראת ה' אלמדכם זה לימוד סוד היראה ר"ל מי שלומד כשהוא בן דהיינו בילדותו יכול ללמוד יסוד וסוד היראה כי הבן שהנהיג אותו אביו מילדותו כו' כנ"ל:

ל' גדול מכל האותיות כו' ר"ל צורת הל' עולם למעלה מן כל האותיות כי לימוד כו' שנא' מי יתן וגו' הרי כו' דמוכח מזה דלא אמר אלא מי וגו' ליראה וגו' דיראה גדול מן הכל כך צורת הלמד שלמד על היראה עולה למעלה מן כל האותיות:

ושמה גדול כו' ר"ל ושמ' למ"ד משום שלמד על היראה גדול מכל כדאמרינן גדול התלמוד וכו':

וכתיב אשרי וגו' ר"ל שהוא מאושר משום שירא ה' שמכח זה במצותיו חפץ מאד:

סימן קנט

פירוש א

חכמת כו' ושבעה באדם כו'. ר"ל ושבעה תנועות באדם שיכול לחטוא ולזכות אם הוא ירא חטא ושבע באדם שמוכרח הוא שיהיה באחת מהן והני שבעה הן אחד עמידת רגל ב' נשען על כפות ידיו ורגליו ג' כרע על ברכיו ד' יושב ה' שוכב על אחד מצדדים ו' שוכב על הקדקוד ז' שוכב על הפנים ד"א ז' כו' אלו חצבה עמודיה שבעה בנתה ביתה שכלם כו' שכל שבעה הנ"ל תלוי' בחכמת הלב המנהיגים להיות ביראת ה':

נ"א ועל ז' עבירות שכתבתי שהלב מנהיגם עליהם וכנגדם שבעה כיתות מקבלי שכינה ר"ל אם הלב מנהיגם בחכמה להיות ביראת ה' הוא מז' כיתות המקבלות פני השכינה:

סימן קס

פירוש א

אם כו' שנאמר אלהים יראה לו השה לעולה בני כו'. ר"ל שאברהם אמר ליצחק שהוא יהיה השה לעולה ואעפ"כ הלך יצחק בשמחה לישחט על קידוש ה' עיין רש"י בחומש והתפלל אברהם וביקש מהקב"ה ויקרא שם המקום ההוא ה' יראה דהיינו שיראה ה' בניו של יצחק שיהו נשחטים על קידוש ה' ונשרפים כיצחק שאמרתי לו אלהים יראה לו השה לעולה בני והלך בשמחה כנ"ל:

לכך בקש מלפניו שנאמר יחד וגו' ר"ל מפני שביד הקב"ה הכל כנ"ל לכך בקש דוד מלפניו יחד וגו' ורוח נכון וגו':

סימן קסא

פירוש א

אם כו' שא"ת אוכל להאמין כו'. ר"ל אוכל להאמין בעצמי הואיל ולא חטאתי בזה הגדול לא אחטא יותר לפי שיצר הרע של היום אינו שוה לשל מחר ונקוט לשון להאמין לשון המשנה ופסוק אל תאמן כו' בקדושיו לא יאמין וגו':

וא"ת שמחשבותיך מתחלפים מטובה לרעה כ"ש כו' ר"ל שלעולם יצר הרע של היום שוה לשל מחר והא דחוטא לפעמים אפי' באותו דבר לפי שמחשבותיך מתחלפים כו' **נ"א כ"ש שלא תאמין** ור"ל כ"ש שלא תאמין בעצמך כיון שמחשבותיך מתחלפים כנ"ל ע"כ צריך אדם תמיד לדאוג ולעשות תחבולות והרחקים לינצל מן החטא וזה שכתב:

וכן הוא אומר אשרי אדם וגו' שלא יחטא למד לבך מלא דעת כו' ר"ל שתתן לבך ללמד דעה והשכל ולעשות כו' כנ"ל **נ"א וכתיב טוב טעם ודעת למדני**:

סימן קסב

פירוש א

ולמען כו' וכתיב אז נדברו וגו'. ור"ל וכן לענין דבורו של אדם נכתב כל דבור בספר זכרון ונגזר על האדם כמה דיבורים שיש לו לדבר כמשמעות הפסוק אז נדברו יראי ה' וגו':

ותדע לך שכן הוא כו' ר"ל מכח חיכוך שבכל אבר ואבר בלי סיבה מוכח שהוא מהקב"ה להגיד לאדם במעשה איבריו כל מה שיעבור עליו כדמפרש ואזיל בסמוך:

וידע אדם כו' שיגזור הקב"ה טובה כו' ר"ל וע"כ צריך אדם לתת לב וידע כי הכל גוזר הקב"ה כו' לפיכך יתפלל שיגזור הקב"ה טובה כו':

כי הכל לפי הלב כו' ר"ל לכך יתפלל להקב"ה שיתן לו לב טוב ויהיה נהוגו לטובה לפי שכל מחשבות אדם וכל מעשה אברים הכל לפי הלב:

סימן קסג

פירוש א

אם נצחת את חבירך אל תשמח. ר"ל כי לשמחה מה זו עושה כיון שאינך יודעת אלא מה שהיית יודע כבר אבל אם תהא מנוצח מחבירך מכח הטעם שהודיעך חבירך א"כ למדת דבר חדש מחבירך ושוב אמר לא מבעיא שלא תשמח אלא אפי' מוטב שתהיה מנוצח כו':

סימן קסד

פירוש א

אדם כו'. נ"א אולי לא תחפוץ היא כו':

או שמצטער על צער אויביו ר"ל אפי' אויביו ואינו שמח בנפילתם ולא תימא דוקא על אויביו משום דכתיב בנפול אויבך אל תשמח אלא גם ועל צער אחרים כו' שאינם אוהבים ושונאי' הכל כו':

פירוש ב

וא"ת מאחר כו' ועוד לא אחזו מעשה כו' ר"ל אפי' היה עון לא יוטל על הצדיקים שאינם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם כאיתא בגמ' כתיב פוקד עון אבות וגו' וכתיב איש בחטאו יומתו כאן כשאוחזים כו':

אלא אם חוטא כו' ועדיין העון על הדורות ר"ל מה שכתוב פוקד עון וגו' על שלשים ועל רבעים היינו על כל חטא וחטא ארבע דורות ובני עלי חטאו הרבה פעמים ופוקד על כל חטא וחטא ארבע דורות וע"כ ועדיין העון על הדורות:

וא"ת למה העון כו' ר"ל הקושיא שניה שהקשינו לעיל ועוד לא אחזו מעשה כו' עדיין לא מתורצת ומ"ש:

אלא אמרו כו' ר"ל וקושיא עוד יותר חזק שהרי אלא אמרו כו':

ועוד מאחר שלא כו' למה יהיה נפרעים מהם ר"ל שיהיה כל פרעון עון על הבנים שלא תפשו מעשה אבותיהם. נ"א מפני כו' צדיק בן רשע כו'.

הרי תדע לך כו' כמו שאמרו כו' ר"ל בזה מתירץ מה שהיה כל פרעין עון על הבנים שאדם זוכה לבנים בה' דברים וחד מהם חכמה שאם מחבב תלמידי חכמים דהיינו החכמה יהיה בניו ת"ח נמצא לפ"ז מה שמחבב ומשמח בו אב יהיה כן בניו לכן מה ששמח ומחבב האב הרשע ע"כ הבנים נכשלים:

פירוש ג

ועוד אמר פן ינחם וגומר ולמה כו' ר"ל עוד תירוץ על שלא עמד זכות מקודם שלא נולד בשבת ועל כיוצא בהם שלא קפץ זכות אחורנית שהרי כתיב פן ינחם העם וגומר למה לא קפץ זכותם שיעשו לעתיד אחורנית שיחזיק לבם כדי שלא ינחם כמו שנאמר ואני וגו' וכמו כי אני וגו' **אין להחזיק טובה להם בשביל מה שעושין כו'** ור"ל אין להחזיק טובה וליתן שכר על מה שאדם עושה אלא העושה מאהבה בלתי שום כונת קבלת פרס וע"כ אם היה קפץ שום זכות אחורנית אע"פ שלא כיון זה מ"מ הוי כעין פסיק רישא והוי כעין כונת קבלת שכר ולא ראוי מפני זה ליתן שכר ולקפוץ הזכות אחורנית שהרי

אין ראוי ליתן שכר על המצוה אא"כ עישה בלתי שום כונת שכר כנ"ל. נ"א אבל אם הוא חנם:

סימן קסה

פירוש א

כתיב פוקד וגומר אין הפסק לטובותיו. ר"ל שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה כלו' שהוא לא עבד הקב"ה לקבל שכר קצוב ושיש לו גבול לכן נותנין לו שכר שאין לו קצבה וגבול והא דכתיב ועושה חסד לאלפים דמשמע שיש קצבה וגבול לא נקט אלא דרך הפלגה לומר שמדה טובה מרובה אבל באמת אין לעונותיו הפסק עיין ברמב"ם סוף עוקצים ואמר הפסוק ועושה חסד לאלפים שמרובה מדת טובה ת"ק שמזה מרומז שאין הפסק לטובותיו שמנין ת"ק מרמז על עולם שהוא ת"ק שנה והעולם דהיינו שמים וארץ הן קיימים לעולם ועד שמפני זה נמי נקרא שמים וארץ עולם שמלת עולם פירושו לשון תבל וגם פירושו לעולם ועד וזש"ה ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ שמלת עולם משמעו שני פירושים כנ"ל ואם העולם שנבראו בעבור הצדיקים קיים בכחו ובטובו לעולם ק"ו הצדיקים שבשבילם נברא העולם שאין הפסק לטובותיהם וזה שאמר נמי יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה שאם העולם שנברא בעבור התמימים קיים כו' ק"ו התמימים כנ"ל ועיין ילקוט ישעיה נ"ט ע"ח:

ולמה אוהב הקב"ה את האבות ר"ל שאין לומר שמפני שהיו עובדים לקב"ה ע"מ שלא לקבל פרס כו' כנ"ל לכך אהבן שהרי אמרנו עתה שהפסיק כלם צדיקים וגו' נאמר על אלו נשמע מזה שאהבה של האבות תלוי בדבר אחר ואמר שלכך אהבן מפני שכל כו':

שנאמר כי אם ביראת ה' כל היום ר"ל כיון שאמר הפסוק שאל יקנא בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום ממילא נשמע שיש בני אדם שהן ביראת ה' כל היום ומי היו אלו הן האבות:

כמו שנאמר ויקץ וגומר ואתה תקר' וייקץ יעקב ממשנתו ר"ל מזה נראה שהיה יעקב ביראת ה' אפי' בשעת שינה היה עוסק בלימוד ומשנה ונלמד זה מייתורא דמלת משנתו עיין יפה תואר ויצא:

נ"א אבל שאר פסוקים של יעקב כו' ר"ל יעקב אינו על סדר אבות אלא יעקב כתב קודם אברהם ויצחק כגון ויבא יעקב וגו' הרי כו' ואמר לכך **כ"ד על הסדר כו'** ור"ל שלכך כתיב כ"ד פעמים האבות על הסדר לומר לך שכל היום שהוא כ"ד שעות היו האבות על הנהגה וסדר אחד בחפצי שמים אפי' בשעת שינה וחלום ומביא ראיה מפסוק:

שנאמר ולי מה יקרו רעיך וכתיב הקיצותי וגו' ר"ל דוד אמר ולי שזכיתי לשלימות מה יקרו רעיך שהן האבות שהניחו לי ע' שנים משנותיהם מה זכיתי להקיצותי ועודי עמך דהיינו כשאני מקיץ ועודי בעולם אף בשעת שינה וחלום אני עמך ולא פונה לבי מלהרהר אחר חפצך מדקאמר שמכח האבות שנתנו לי ע' שנים זכה שלא היה לבו פונה מלהרהר אחר חפצי שמים ש"מ שמדה זאת היו באבות וכעין פי' זה איתא ברוממות אל בתהילים ע"ש והא דאיתא בב"ר ויצא ובתלמוד ירושלמי פרק תפלת השחר ר"ח בשם ר"פ אמר ח"י פעמי' מזכיר האבות בתורה כו' היינו בתורה לחוד אבל עם נביאי' וכתובים כ"ד פעמים על הסדר ובסגנון א':

סימן קסו

פירוש א

יש נ"א שנאמר וחיתו באור תראה. איוב ל"ג. ר"ל שקשה קראי אהדדי שמכמה פסוקים משמע שהצדיקים יהיו אצל השכינה וממקרא וחיתו באור תראה ומתרגם התרגום ונשמתי' בנהורא מעליא תחמי והראיה היא מרחוק א"נ משמע שאינם אצל השכינה ובא לתרץ שהאמת כן הוא יש כו' ויש כו':

סימן קסז

פירוש א

מי שבא כו' נ"א משים כו' ויסתום פיו כו'. ר"ל כדמפרש בסמוך ויקשור כו' נחיריו פן יכנסו בו וכן מה שכתב **או בכלי כו'** נמי יסתום פיו **ויהא לו אחר כך כלי כו'** קאי על מה שכתב ישב בחפירה כו':

כי בראובן נאמר ששב לשקו ולתעניתו כו' ר"ל שהתענה על שבלבל יצועי אביו ממילא נשמע שתענית נקרא תשובה אע"פ שאמרינן מי גרם לראובן שהודה יהודה א"כ משמע שלא עשה ראובן תשובה עד לאחר מעשה תמר ופסוק וישב ראובץ אל הבור לא קאי אתשובה ע"כ אמר שעשה ראובן תשובה אע"פ שעדיין לא הודה יהודה כו' והא דאמרינן מי גרם לראובן שהודה כו' היינו שהודה ברבים עיין י"ח וישב:

ואם עוד גופו נתחמ' בעבירה יתקרר כו' ר"ל אם עוד גופו נתחמם בעבירה יתקרר אותו ובאיזה אופן יתקרר גופו ומפרש **ויתענה כו'** כי התענית מקרר הגוף אבל לא יתענה יותר מדאי כדי שלא יחלש ולא יוכל לעשות התשוב' המחויב לכך אמר ויתענה עד שיוכל כו' ר"ל שיהא לו עוד כח לעשות כן **ואם עבר על חייבי כרת וילדה כו'** ומה שאמר בגמרא

על אלו שהן מעוות ולא יוכל לתקון משום שתשובתן קשה ומתוך חומר התשובה כמעט שלא יכול לעשות התשובה המחויב לעשות ולמה באמת תשובתן קשה כי שתים רעות עשה הבא על א"א כנ"ל אסרה גם על בעלה וכן באינך שהן מעוות שלא יוכל לתקון שתי' רעות עשה כאחת כדמפרש ואזיל בסמוך וזה שאמר בסמוך ואם הוליד ממזרים כו' גם י"ל מה שאמר בגמרא מעוות לא יכול לתקון היינו שלא יתוקן אם עשה אותה התשובה המכפרת על אותו עון א"א וכרת כנ"ל אלא צריך תשובה כמעשה שהיה והודו לו כו' ואז יתוקן החטא כי אין לך דבר שעומד בפני תשובה:

נ"א אז אותו שכתוב למעלה ר"ל דלא ס"ל כרש"י דהוליד ממזר הוי מעוות שלא יוכל לתקון משום שהוא לזכרון בעולם אלא טעמא כנ"ל משום שתים רעות לכך אמר אם הוליד ממזר מאחותו הפנויה או מא"א באונס הוי נמי שתי' רעות ומפרש דבריו:

הרי כו' ומעלין כו' ר"ל כיון שהוליד ממזר הוי שתים רעות ע"כ אז צריכין אותו תשובה שכתוב למעלה במעשה שהיה והורו לו כו' וזה שאמר בסמוך **ואם יהיה לו בנים ממנה וכו'** עוד דין אחר עמו דהיינו כהורו לו במעשה שהיה וגם בכל שנה מאותן הימים יתענה שלשה ימים ושלשה לילות רצופים כדאיתא בסמוך ולפי הגירסא או אותן כו' קאי מה שאמר אאל יאמר כו' וה"ק אם הוליד ממזר וכן מי שבועל כו' או אותן שכתוב למעלה דהיינו חייבי כריתות וא"א אל יאמר הרי כו' לפי זה מה שכתב בסמוך יש לו לעשות עוד דין אחר עמו היינו מה שכתב בסמוך שכל השנה כו' **נ"א אתרצה לו כדי כו' לכך צותה וצומו וגו'** כלומר שצותה כיון שעבירה כזו נעשה בעבור היהודים ע"כ יעשו תשובה הראויה להם **שכיון שמעצמו כו'** לאפוקי דור המבול שלא היו משימין על לב ושאלו תשובה לכך נדונו ברותחין **כשעשה תשובה כו'** שאותה אשה תדע שעושה תשובה ולא אחרים ולא ידבר עמה דרך משל כמו מי שמקניט וזלזל בן אדם בפני חבירו ואח"כ רוצה לפייס וצריך לפייסו בפני מי שזלזלו בפניו וזה שאמר בסמוך ואם ידוע לרבים שחטא צריך שידעו רבים בתשובתו וגם אפשר מכח שהאשה יודעת שעושה תשובה על חטאו תעשה גם היא אבל לא יודיע לאחרים כדאמרינן בחטא שבין אדם למקום חציף עלי מאן דפריש חטאו **ולא ידבר עמה** כי צריך להתרחק ממנה מכל וכל וגם באפשר שיבא ע"י זה עוד לידי חטא **אל יודיע שם האשה** הטעם דלמא ישמעו בני אדם שאינם מהוגנים שם האשה המזומנת לזנות ויבואו לחטוא עמה:

היא לוקה והוא אינו לוקה ר"ל אם בא על שפחה חרופה היא לוקה ולא הוא וטעמא דהיא לוקה משום דעל ידה היתה תקלה וקלון והוא אינו לוקה דעל ידו היה תקלה אבל לא קלון ומוכח מזה דשפחה אין לה בושת וע"כ הבא עליה אינו לוקה ומפני זה החוטא

עמה אינו צריך לעשות תשובה השקול כמלקות **לפי שכבר כו'** קשה ליה דילמא בבא על השפחה לוקה משום תקלה לחוד והא דאינו לוקה בבא על שפחה חרופה כיון שהיא חציה בת חורין אינו תקלה כ"כ ולגבי דידה הוי תקלה וקלון לכך לוקה ע"כ אמר **לפי כו' שלא יאמר כו'** ומפני זה הבא על השפחה אינו לוקה ואינו צריך תשובה השקול למלקות:

סימן קסח

פירוש א

אל תערב כו' תשמח בתולה במחול לבדם כו'. ר"ל מדלא כתיב תשמח בתולה ובחורים וזקנים יחדיו במחול או הוה ליה לכתוב תשמח בחורים וזקנים ובתולה במחול יחדיו מזה נראה דהפסוק מרמז כנ"ל:

וכן ילדים וילדות משחקים ברחובותיהם ילדים לבד וילדות לבד ר"ל מדלא כתיב יחדיו או מל' עם:

סימן קסט

פירוש א

מעשה כו'. נ"א אמרו לו כו':

היינו משחקים עם נשים ובתולות ועתה כו' ר"ל שזה מעשה בהמה שהיא מתדבקת עם כל הבהמות ומי שעשה בחייו מעשה בהמה יש לו כו' כדאיתא בסמוך:

שנ' נמשל כבהמות נדמו וכתיב וירדו בם ישרים לבקר ר"ל בתר האי קרא נמשל כבהמות נדמו כתיב וירדו וגומר לומר מי שנמשל ונדמו כבהמה למשוך עגלות כבהמה אז רודים הישרים ומכים את המוליכים כמנהיג את הבהמה והעגלה **ומי שעשה כו'** לפי שמדתו של הקב"ה מדה כנגד מדה ע"כ מי שעשה בחייו מעשה בהמה כנ"ל יש לו כו' ומי שמשעבד כו' ואפילו מי שמענה כו' משעבדין כו':

סימן קע

פירוש א

מעשה כו' ובשביל קרוביו כו' ר"ל בשביל קרוביו תחלה ואח"כ כו':

ועוד הן כמו כן בשבילם ייטב לי ר"ל כמו בשבילי שאני נודר בשביל נשמותיהם וייטב להם כמו כן הן בשבילם ייטב לי:

ועוד אם יאמר אדם כו' ר"ל ועוד יש לתרץ אם יאמר אדם ויקשה מה מועיל כו' הרי האב יכול לפדותו בצדקה בתמיה ואומר אח וגומר שהאיך אפשר לומר שהאב יכול לפדותו בצדקה והא כתיב אח לא פדה יפדה איש יש לתרץ **אלא לפי כו' מעשה היה באחד כו'** וממעשה זה תראה שיכול אדם אחד לתקן לאחר מותו של אדם אחר מה שעיות בחייו אע"פ שלא צוה על כך בחייו על אותו תיקון וזה שכתב:

לא יצילו כל הצדקות כו' ר"ל וע"ז נאמר אח לא פדה יפדה איש אבל אם זכה כו' אז מועיל כו':

אבל מי שלא זכה כו' ר"ל מי שלא זכה בחייו לאחר מיתה לא יועיל כו' אא"כ צוה כו':

נ"א **צום זה בחייו ועשו במותו כמו כו'**. ור"ל אם צום על דבר זה בחייו ועשו במותו על פי צואתו כמו שעשו כו' דבכענין כזה הוי כאילו הוא עצמו עשה הדבר הזה בחייו וזה שמסיים ואמר **וזה אמרו תלה הכתוב במשה ודוד** מפני שמשה ודוד צוו על כך בחייהם ונעשו לאחר מותן ע"פ צוואתן לכך תלה הכתוב במשה ודוד כאלו הן עצמם עשו הדבר הזה בחייהם עיין תתשע"א וזה אמרו תלה הכתוב במשה כו' ר"ל דכתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו דמשמע דכל עלייה של מ' שנים ובפרט הקבור' שהוא עיקר ותכלית עלייה משה עשה אלא משום שמשה צוה על העלייה וגם צוה על הקבורה לקבור אותו לאחר מותו בשכם ומה שעשו ישראל לאחר מות משה על פי צואתו עשו לכך נקרא הכל ע"ש משה עיין מהרש"א פ"ק דסוטה שכתב כעין זה:

סימן קעא

פירוש א

ימלאוך רחמים עלי. ר"ל כמו שדרך לרחם על האחד שרואים אותו שהוא מעונה בייסורים:

ושברון לבי כאבני מזבחך ר"ל שלבי שנשבר לשברים הרבה יהי כאבני מזבחך שהמזבח נבנה מאבנים רבים:

ומשברי לבי כזבחך ר"ל התפעלת לשבור הלב יהיה כעושה מעשה וזובח הזבח **נ"א כי צריך למנוע רחיצות חוטא חוץ מרחיצה מצוה** ור"ל כי כל שאר רחיצות צריך החוטא למנוע מהם חוץ מרחיצת מצוה ע"כ אמר בודוי ומניעת רחיצה כקידוש כו':

סימן קעב

פירוש א

יצר לראות וליראות. ר"ל לראות הנשים וליראות מן הנשים ועל זה קאי הפסוק כלם מנאפים כמו תנור בוערה מאופה כן היצר בוערו ומסיתו לראות וליראות **יצר הרהור של תאוה כו**' הוא מה שאמר הפסוק כל הלילה ישן אופיהם דהיינו לאחר שהסיק האופה את התנור ישן כל הלילה והוסק התנור כל הלילה בקר הוא בוער כאש להבה וזהו יצר של תאוה וחמוד של חמום בוער בו כאש להבה **ויצר לב בוער ולא יכבה כו**' הוא מה שאמר הכתוב כלם יחמו כתנור. ר"ל כמו תנור שעומד בחומו בלי אופה שמחממו כן זה משתגע אחר האשה עד שיהיה אצלם ואפי' לא ראה אותה מעולם כו' ואפי' שמע דברים כו':

סימן קעג

פירוש א

כלל גדול כו' רחוק משם שאין שיירות מצויות לבא שמה משם. ר"ל אם האשה כל היום בתוך לבו ואפילו ישמע דברי' ממנה לבו שמח וראה עבד או שפחה מאותו בית ישמח ע"כ יהיה רחוק מאותו מקום שהאשה בה שאין שיירות מצויות לבא שמה משם כדי שלא ישמע כו' כנ"ל **תקנתו לצאת מן המדינה ההוא** היינו באינו שמח לבו בשמע דברים ממנה ואינו שמח בראה עבד או שפחה מאותו בית רק שאינו חושש בשום אהבה בעבור אהבת האשה הזאת לכך תקנתו לצאת מן המדינה ההיא שלא יראה אותה ואינו צריך להרחיק נדוד רחוק משם שאין שיירות מצויות כדי שלא ישמע כו' כנ"ל נ"א שאחרים: **ג' תנורים שנאמר כלם וגו'** ר"ל מנ"ל שג' תנורים בפרשה משום שג' יצרים על האשה שכן מצינו בניאוף כו' ויצר הרע כו' ומפרש דבריו ג' תנירים בניאוף שנאמר כלם מנאפים וגו' ושאמרנו שיצ"ה דומה לאש ששי"ן שהיא עיקר תיבת האש שאין תיבת אש נגמר במבטא אלא באות שי"ן ואות שי"ן בלא מילואו שהיא עיקר תיבת אש בגימטריא יצר ושי"ן שהיא יצר בתיבת אש יש לה ג' פצולים וגם מונה ג' פעמים אש כו' משום שג' אשות הן דהיינו ג' יצרים על האשה כנ"ל:

יצר הרע דומה לחיכוך כו' ר"ל אם יצר של ניאוף דומה לאש א"כ למה יהא נענש על יצר של האשה וכי אפשר אש בנעורת ולא מהבהבה לכך אמר יצר הרע דומה לחיכוך אם יחכך יעלה שחין ואם יעצור ויסבול לא יעלה לכך נענש שהי' לו לעמוד כנגד היצר ולעצור ולסבול ואם היה עושה כן ניצול ממנו:

סימן קעד

פירוש א

שני בני אדם כו' אבל שלמה שהיה לו אלף נשים. ור"ל שהנשים היו מחטיאין אותו כמו שנאמר ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבו אחרי אלקים אחרים ולפי שהיה מלמד יצרו לנשים ובא לידי חטא ע"י הנשים לכך היו רצו למנות שלמה עם המלכים שאין להם חלק לעולם הבא:

סימן קעה

פירוש א

מעשה כו' והיה עומד בלילה ועוסק בתורה. ר"ל אם אני אישן בלא כר ובעינוי איני ישן הרבה וע"כ אהיה עומד בלילה ועוסק בתורה ומ"ש **ומי שמהרהר באשה כו' יקום וילך בחוץ כו'** ולעיל סימן קע"ג בא לו ההרהור בתפלה לכך אין יכול לבטל להההרהור אלא בנעיצת גודלי אצבעותיו כנ"ל א"נ לעיל מיירי בהרהור של תאוה וחימוד של חימום ולהרהור כזה צריך דוקא ניעוץ אצבעותיו וכאן מיירי בסתם הרהור שאינו של חימוד שתתרשל אמתו ולהרהור כזה סגי בהילוך חוץ כו' או ידבר כו' וזה שכתב **וזה יבטל מיני הרהורים רעים של חימוד או שאר הרהורים** ור"ל נעיצות אצבעותיו מבטל אפי' הרהורים רעים של חימוד ומכ"ש שאר הרהורים אבל יקום וילך בחוץ כו או ידור כו' כנ"ל אינו מבטל הרהור של חימוד כנ"ל:

סימן קעז

פירוש א

כתיב כי את כל מעשה יביא אלהים וגו' זה שנזדמן כו'. ר"ל שיביאהו אלקים במשפט על עבירה הנעלם ממנו היינו על ראיית האשה בלא מתכוין וא"ת ולמה הלא העבירה שהיא הראייה נעשה בלא מתכוין ואין זה נקרא עבירה לבא במשפט עליה וקאמר באמת על הראי' שנעשה בלא מתכוין אינו בא במשפט אלא אם טוב ששמח בדבר אם רע בעיני הקב"ה אותו שמחה ע"כ בא במשפט וקאמר מנא לן שעל שמחה שלא כהוגן לבד בלא עשיית עבירה שנקרא עבירה לבא עליה במשפט **כמו בנפול אויבך אל תשמח שמח לאיד לא ינקה** שהן שמחה שלא כהוגן בלא עשיית עבירה ונחשבים לעבירה **והיה לו לחשוב שמא חטאתי שנזדמן לי לראותה** אע"ג דקי"ל דהבא לטהר מסייעין אותו והבא לטמא מניחין אותו והאיך יזדמן לו לראותה לסייעו לעבירה משום דהראייה

שלא בכינה אינה חשובה עבירה כנ"ל אלא השמחה על הראייה שלא בכונה והרשות נתונה לו לישמח וא"כ מניחין אותו מיקרי ולא מסייע וזה שאיתא בפרק אבות בן עזאי אומר כו' שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה ואיתא בברטנורה שכל מה שאדם משתכר ומתענג בעשיית המצוה נחשב לו מצוה בפני עצמו כו' ושכר עבירה עבירה השכר והנאה המגעת לאדם בעשיית עבירה נחשב לו עבירה בפני עצמה כו' ומשמעות הלשון ששכר מצוה כו' משמע שהוא נתינת טעם למה שאמר קודם לזה שמצוה כו' ועבירה כו' ודבר זה צריך ביאור ועוד יש להקשות לדברי הר"ר יונה שפי' שמצו' גוררת מצוה דכיון שבחר בראשונ' מסייעין אותו לעשות אחרת ובעבירה כיון שבחר בראשונה פותחין לו לפי זה אין פירוש של לשון שמצוה כו' שוה לפירוש הלשון של ועבירה כו' ומתוך שהלשונות הן שוות משמע נמי שפירישן הן שווים ולפי דרכינו ניחא הכל דבאמת מכח שחטא יזדמן לו לראות אשה בקרן זוית וזהו ועבירה גוררת עבירה וא"ת זה אינו עבירה שהרי שלא בכיון רואה אותה ואמר ששכר מצוה כו' ושכר עבירה עבירה דהיינו מה שאדם משמח ומתענג מעבירה קרוי עבירה ואפשר מכח שנזדמן לו לראותה שלא בכוונ' ישמח עצמו על ראיית' שלא בכונ' ואותה שמחה היא עבירה כנ"ל וצדקו דברי שניהם עביר' גוררת עביר' ובא ליטמא מניחין לו כי על אותה שמחה שהיא עבירה אין מסייעין אותו וזהו שמסיים ואמר:

ואם בא לידו מציה שלא בכוונתו ישמח ויברך להקב"ה שזימנ' לו לעשותה ר"ל כיון שאמרנו שאעפ"י שעביר' שלא בכוונ' אינו קרוי עבירה השמחה ששמח שאירע לו כך הוי עבירה פשיטא שבמצו' כן הוא ע"כ אם בא לידו מצוה שלא בכוונתו ישמח ויברך להקב"ה שזימנה לו לעשות' ואותה שמחה נחשבת לו למצוה כדאמרינן בפרקי אבות הנ"ל ששכר מצוה מצוה:

סימן קעח

פירוש א

שלשה כו' ולא אמר ראה ואראה. ר"ל שלא אמר שא נא עיניך ראה דרך צפינה ואשא עיני ואראה וגו':

כי בדמות אדם כו' ר"ל כדמסיק לקמן לפי שאסור לראות בשעת כו':

דבר אחר בלא זקיק' ר"ל שלא עשוי הסמל בדמות זכרות ונקבות נזקקים זה בזה אלא בדמות זכרות ונקבות שרוצים להזדקק זה בזה ומה שמסיק:

לפי שאסור לראות בשעה כו' ר"ל אף בשעה שרוצה להזדקק בזה אסור לראות **וכתיב מושב סמל וגו' ובשנייה דילג מושב כו'** רצה להוכיח שהסמל הי' עשוי דמות זכרות ונקבות כנ"ל שהרי בשנייה דילג מושב ואמר סמל הקנאה הזה ואמר גם מלת הזה:

וזה מה הם עושים מהם חסר ה' דמות כו' ר"ל שלכך כתיב מהם חסר ה' לרמוז מהם עושים דוגמ' שלהם עושים דהיינו דמות זכרותם ונקבותם בשעה שרוצים להזדקק זע"ז לכך לא כתיב מושב שהרי לא בצורת ישיבה ראה אותו סמל וגם בצורת ישיבה לא ראה הנקבים שבאשה יושבת מכוסה ערותה וכתיב נמי מלת הזה דהיינו בצורה הזה וזהו:

ולא אמר ראה כו' ר"ל לעיל הקשינו לא אמר וארא זה הטעם שלא אמר מלת וזהו קאי נמי אזלא אמר כו' וה"ק וזהו הטעם מה כו' חסר ה' וזהו הטעם ולא אמר כו' וכתב הטעם לפי שאסור לראות בשעה כו' היינו אף שלא ראה צורתם אסור לראות בשעה כו' כנ"ל שהרי בצורת אשה אסור לראות אף בלא זקוקה כנ"ל:

מה פני אלקים אחרי' אסור אף פני רשע אסור ר"ל אם פני רשע אסור. למה מקיש אותו לפני אלקים לכך אמר שמלת אלקים קאי על אלקים אחרים לכך מקיש אותו מה פני כו' וגם מה פני אלקים אחרים בשביל פיקוח נפש מותרים אף פני רשע כך בשביל פיקוח נפש:

סימן קעט

פירוש א

אל יקבל יקבל אדם כו'. הטעם שאדם חייב לעשות סייג לעבירה כדמסיק לקמן וכן טעם הני אחרינא שכותב:

ואל ידור בבית שאנשים עולים שם כו' ר"ל שעושים עולים בני אדם שעוסקים עמהם נ"א **לו השר כו'** ור"ל השר של העיר אמר לטפסר וממונה שלו שהיה מופחד על כל ענייניו תחי מממוני הרבה כו' וזהו שכת' בסמוך **הלך ודבר לגברת כו'** ור"ל הטפסר דבר לגברת של זונות כל מה כו':

על כן צוה לא תהיה קדשה מבנות ישראל ר"ל דלא הוי ליה למכתב אלא לא תהיה קדשה ותו לא ולמה כתב מבנות ישראל אלא דהכי צוה התורה שתעשה הוי' וגדר וסייג דוגמא הנ"ל שלא תהיה קדשה מבנות ישראל דהיינו מכל בנות ישראל:

סימן קפ

פירוש א

אל ישב אדם כו' כשיש להם בושת. ר"ל אם יודע שיש להם בושת אם ישב שם אבל אם אינו יודע מותר לישב שם כי מסתמא אין להם בושת בכך דהא כולי עלמא לאכילה הן צריכין לאפוקי מה שכתוב בסי' קע"ח ואסור לראות כו' ואם מביא כו' אל תעמוד כו' מסתמא יש להם בשת ואסור לראות:

סימן קפא

פירוש א

אחד אמר לו הכסף כו'. כדי שלא יהיה נהנה מממון שחלל עליו השבת ואדרבא אותו ממון שבא מחילול שבת יעשה בו מצוה ויחלק לעניים שמתביישין לקבל צדקה שגנאי להם לקבל מצדקה ומיחידים מקבלין שזהו דרך כבוד כדאית' בי"ד רנ"א ומה שלא הורה לו החכם התשובה שאיתא בא"ח של"ד בעבר וחילל השבת משום דבזמן הזה ל"ל ר"ה דאורייתא וזהו הטעם מה שמסיים גם החכם לא אמר לו תשובה אחרת:

סימן קפב

פירוש א

מעשה אמרו נעשה בשביל שלא יעשה כו'. ר"ל הקהל אמרו שיעשו לו עונש כדי שלא יבייש לאחרים מן הקהל ע"כ:

אמר להם ממני תלמדו כו' ר"ל כמו אני אע"פ שהיה מביישני אומר לכם אל תענשו אותי נמי כן אתם כשתשמעו כו' אל תשימו לב לכל דבריו לענוש אותו על כך ומכ"ש שלא תענשו אותו בשביל שלא יעש' כו':

נ"א **וכנגדו אחריו לא קם נביא עוד כמשה וכתיב וגו'** ור"ל בשביל שהי' משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה כנגד זה אחריו של משה לא קם נביא עוד כמשה מזה נראה גדולת מדת ענוה:

וכתיב אחרי ה' תלכו ר"ל אחרי מדות הקב"ה תלכו וכתיב בה' החשיתי מעולם ע"כ האדם צריך לילך אחר מדות של הקב"ה ולא ישים על לב כשמביישין אותי:

סימן קפג

פירוש א

אחד כי עונותי גרמו לצער זה כו'. ר"ל אם אני מעניש ומקלל למי שגרם לי הצער הזה דהיינו לזה שקללו דרך משל או עשה לו שום דבר של צער לעצמו מעניש ומקלל שהרי הוא עיקר גרם לצער זה מכח עונותיו:

סימן קפד

פירוש א

שלשה כו' לכך צריכין חיזוק כשאירע להם השלשה דברים להחזיק במדותיהם להיות נודעים לכל שיש בהם מדות אלו שאל"כ יאמרו הבריות עליהם שמדות האלו שיש להם אינה אלא לפנים ואין בהם ממש:

סימן קפה

פירוש א

לעולם בעבור שהיה קרוב לשאול לא הי' כפוי טובה כו'. ר"ל שמעי הי' קרוב לשאול ולא לדוד ולא היה מקבל טובה מדוד לפיכך לא היה כפוי טובה לאפוקי נבל היה קרוב לדוד ועשה לו טובות והיה כפוי טובה **וירמיהו בקש כו'** כדכתיב בירמיהו ט"ו אל לארך אפך תקחני לאותן שהיה כפוי טובה והיו משלמין לו רעה תחת טובה כדכתיב בירמיהו ק"ו ך' הישולם תחת טובה רעה וגו' **וא"ת למה כו' שנאמר אולי יפותה ונוכלה לו ירמיה כ' י'** דהיינו שנשקהו סם המות רד"ק וזה שאמר הרי לא יוכל להשמר מהם:
ומגרשין אותו מנחלתו ומזונותיו יקחו כדכתיב בירמיהו י"א י"ט נשחיתה עץ בלחמו ונכריתנו מארץ חיים עיין רד"ק שם:

סימן קפז

פירוש א

הרוצח לא ישא אשת הנרצח כו'. זה נלמד מדכתיב בשמואל ב' י"ב ט' את אוריה החתי הכית בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה ואותו הרגת בחרב בני עמון והוא דבור כפול כדאיתא באברבאנעל שם אלא דה"ק אם הכית את אוריה בחרב לא היה לך ליקח אשתו כנ"ל ואח"כ הוכיחו על הריגת אוריה ואותו הרגת וכו':

וכל כיוצא בזה ר"ל שלא יקח שום אשה אם האשה שאוהב אותה מצוי לה אסורה לו מחמת הנשואין של זאת:
לנוס וכו' רמז כו' ר"ל אם הרג האב מלבו יתום יתומיו כו' דהיינו שאם הרג האב יספיק ליתומיו מזון ומחיה וכסות כדי כו':

סימן קפט

פירוש א

ואם נ"א מוטב לגרשו שמבקשים כו' ר"ל שמפני כך מוטב לגרשו אף על פי שאינו מקנטר אלא לאותן שבבית. נ"א במקום שחב לאחרים יותר יבא לרעה אם לא ידחוהו:

סימן קצ

פירוש א

בכו בכה להולך מתורת ה' כו' פסוק בירמיהו כ"ב י' בכו בכה להולך כי לא ישוב עוד ורישא דקרא הכי אל תבכו למת ואל תנדו לו ופירושו דקרא לפ"ז הכי הוא אל תבכו למת לעוזב את ה' ומת בכו בכה להולך כו' בעוד שהוא חי שמא ישוב כי לא ישוב עוד כשמת **ד"א כי לא ישוב עוד נאמר כו'** ויהי פירוש תחלת הפסוק אל תבכו וגו' ומת כנ"ל ופי' בכו בכה להולך ומחטיא את חבירו לפ"ז א"צ לדחוק ולומר כי לא ישוב עוד קאי אתחל' הפסוק אלא קאי אדסמיך ליה בכו בכה להולך ומחטיא לפי שלא ישוב עוד שאין מספיקין בידו כו':

סימן קצב

פירוש א

למה לא נתגלו בתורה שמות כו'. ר"ל שלא יטעו הבריות אחריהן ויעשים אלקות אבל עתה שלא נזכר שמם בתורת משה אע"פ שנזכר שמם בכתובים לא יטעו הבריו' אחריהן שיאמרו הבריות תדעו שאינם אלקות שהרי לא נזכר שמם בתורת משה והמלאכים גם רוצים בזה כדי שלא יטעו הבריות אחריהן שהרי כשם שנפרעים מן העובדים כך נפרעים מן הנעבדים:

סימן קצד

פירוש א

כתיב החכם אתה מדניאל מדנאל כתיב חסר יוד לפי כו' ולא מיחה בו כו'. ביחזקאל כ"ח כתיב הנה חכם אתה מדנאל ואיתא ברד"ק טעם למה זכר דנאל ולהחסיד זה בעל המחבר ק"ל ג"כ למה כתיב דנאל חסר יוד במקום זה וכתב תירוץ אחד לשתיהן דה"ק הקב"ה ליחזקאל שיאמר לנגיד צור שהיה עושה עצמו אלוה הנה חכם אתה מדנאל שמיחה לנבוכד נאצר מלעשותו אלוה ובשביל שלא מיחה מלקרותו בלטשצר בשם אלהיו נענש לקרא דנאל חסר יו"ד ועתה לא חכם אתה ממנו ורוצה לעשות עצמך אלוה ויתורץ לפ"ז נמי למה ביחזקאל י"ד כתיב ב' פעמים דנאל חסר כדאיתא ברד"ק ובמסורות גדולות ובמ"ק שם דאיתא ביומא פרק אמר להם הממונה שבשביל צדיק אחד ישמור ה' כל אותו הדור אע"פ שוש בדור רשעים ע"ש ברי"ף לפי זה קשה מה שאמר שם פסוק י"ד ופסוק כ' שנח דניאל ואיוב יצילו נפשם אבל לא יצילו דורם שהם בתוכם וצריכין לחלק בין צדיק גמור לצדיק שאינו גמור כדאיתא האי חילוק בגמר ותירוץ זה יש לומר על נח ואיוב שחטאו באיזה דבר אבל על דניאל לא מצינו כלל עליו שום חטא ואם כן למה לא יציל דורו וע"כ נכתב בהני פסוקים דנאל חסר יו"ד לומר שמפני שלא מיחה בנבוכדנצר מלקרותו בשם אלהיו נחסר יו"ד משמו וא"כ אף דניאל עשה בדבר זה שלא כהוגן ומשום זה לא הציל אלא נפשו ולא בני דורו:

סימן קצה

פירוש א

למה היה מצטער דוד על אבשלים מפני כו'. ר"ל למה דוד היה מצטער בהריגת אבשלום הלא אמרינן בסנהדרין שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ובפרט שהיה חייב מיתה במורדו במלכות ועל העריות שגילה כדאיתא באברבאנעל שמואל ב' ט"ו ומשני שאילו היה עושה תשובה בימיו אע"פ שהיה לו צער בהריגתו על אבידת הגוף לא היה כל כך צער שהרי לא נאבד הנשמה מכח שעשה תשובה אבל עכשיו שלא עשה תשובה היה לו צער גדול על אבדן הגוף ונשמה בהריגתו ואמר שמא אם לא נהרג הי' עושה תשובה והיה לו חלק לעולם הבא ולא היה נאבד הנשמה ואמר שוב ד"א שהיה דוד מצטער על הריגת אבשלום שהרי על חטא דוד נגזר מעשה אבשלום ואמר דוד עווני גרם שנהרג אבשלום בלא תשובה ויצא מעולם הזה ומעולם הבא ושמא אם לא נהרג היה עושה תשובה כו' כנ"ל ע"כ ירא פן יבואוהו לדין על כך על כו':

סימן קצו

פירוש א

כתיב וכו' כלומר חטיך כפול. ר"ל מלת חטיך הן אותיות הסמיכות זו לזו באל"ף בי"ת וסמוכים למלת חטיך אותיות כפולים כל מר חטייך כפול כאלו נכתב חטייך בשני יוד"ן שהוא לשון רבים וממי"ן כפולים הן פ' כמנין כלל ונו"ן כפולים הן ק' כמנין לך כ"ל ונקיט מלת כלל לך כל משום דבמלת כלל שהוא ממניין ממי"ן כפולים הלמ"ד שהוא סמוכה למלת חטייך נכפלה גם כן דהיינו ל"ל מן כלל הוא כפל למ"ד כדאיתא בסמוך: **כפליים בכל חטאתיה** ר"ל למה לא כתוב כפליים מחטאתיה אלא הפסוק רצה להורות שבכל חטא שאדם עושה החטא הוא כפל ולמה באמת כן הוא ומפרש הטעם אם האב חטא מגלגל על זרעו גם לחטוא נמצא שבכל חטא שאדם עושה חטא כפל ומלת כפלים עולה למאה ושמונים כמניין כלל לך כל ומלת בכל משמש במקום שנים לרמוז שהאותיות הכפולים שהן כלל לך כל שעולי' למניין כפליי' הנכללי' במלת בכל דהיינו כ"ף למ"ד הן אותיות כלל לך כל להורות שחטאו הוא כפול הוא בכל החטא שאדם עושה מטעם הנ"ל וזהו הטעם שנקט המלות הכפולות בלשון כלל לך כל שבא להורות שנכללים במלת כל כנ"ל ועל כן ממילא הלמ"ד כפולה וזהו נמי הטעם שאמר בכל חטאתיה ולא אמר מחטאתיה ולמה באמת אם האב חטא מגלגל על זרעו כי רשע מוליד רשע ומביא ראיה על זאת **שנאמר כי משרש נחש יצא צפע** שהוא נחש עז וקשה מן הנחש ור"ל הנו"ן מרמז על הנחש הקדמוני ושורש הנחש היא הסמ"ך הוא השטן כדאמרינן במדרש בראשית אמר רב חנינא בריה דרב אידי מתחלת הספר ועד כאן אין כתיב סמ"ך כיון שנבראת נברא שטן עמה עיין לקמן רנ"ט וה"ק על סדר אלפא ביתא אם חטאת החטא כפול משום שמגלגל על זרעו גם לחטוא משום שמשורש נחש דהיינו שאם חוטא והולך אחר הנחש ושורשו דהיינו הנו"ן וסמ"ך יצא צפע שהן האותיות למפרע אחר הסמ"ך **כפל למ"ד פי' כו'** מלת כפל משמש במקום שנים כאילו אמר כפל כפל למ"ד ומפרש דבריו כפל פי' לך מניין נו"ן כפל וכלל מן כלל הוא כפל למ"ד הם בגימטריא נ"ס סמוכים דהיינו שאותיות נס סמוכים באל"ף בי"ת וגם בגימטריא נ"ס ומלת נ"ם הם סמוכים כאלו כתיב שני פעמים נס רמז אם בורח אדם מן העבירה עושים לו נס ובגימטריא נס הוא ל' בורח שבורח מן העבירה ונו"ן וסמ"ך סמוכים לשון נס רמז שאם נס מן העבירה עושים לו נס וקאמר עוד רמז לשתי פעמים נס שינוס מן נס שלא כו' ואמר לאברהם **שכרך הרבה מאד שכרך כו'** שהיה אברהם מתייירא שקבל שכרו בעה"ז מכח שניצל במלחמת מלכים שכל שעושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ואמר לו הקב"ה

שכרך מרובה ואף שינכה לו ממנו ישמר לעה"ב וזה שאמר **הפרי מאד וקרן קיימת** דהיינו שאם ינכה לי מזכיותיו הוא שכר הפירות וקרן קיימת לעולם הבא ומביא ראייה מזכיות מרובה שהי' לו לאברהם אבינו דאמר רשב"י אלו כו' נשמע מזה שמי שעושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ושפיר קאמר נס נס שני פעמים סמוכים לרמוז שינוס מן הנס כנ"ל עיין בבראשית רבה פרשה ע"ד סימן ה' וביי"ת שם:

סימן קצז

פירוש א

יש כו' כמו אחד היה מבין תורה. ר"ל היה לומד תירה לבני עירו והיה הרב שלהם ונקיט לשונו בלשוו הכתוב דברי הימים א' כ"ה ח' מבין עם תלמיד שפירושו הרב עם התלמיד נ"א:

ובשביל כך שעברו שהורה להם כן ונפרעים כו' ר"ל שעברו אחרים שלא הורה להם בחייו ובמותו משום שהורה להם דהיינו לבני עירו כן ע"כ עשו אחרי' כהורא' זו בחייו ובמותו ע"כ ונפרעין ממנו כאלו החטיא את כולן ואפי' אותן שעברו אחרי מותו שהרי ע"פ הוראה שהור' לבני עירו עשו זאת:

ושאר דבריו כתובים על ספר הכבוד ר"ל שאר דבריו של החכם הנזכר לעיל סי' קפ"ז קפ"ח כתובים על ס' הכבוד ר"ל הס' נקרא כך מפני שהוא כולו כבוד וראוי לכבד הספר והמחברו:

סימן קצט

פירוש א

מעשה כו' כי אמר אני גרמתי. ר"ל שהיה לי להכין בגדים תפורים בקנבוס כעין בגדי מקטורן שלהם מאחר שהיה נודע לי שהוצרכתי לילך בדרך וזהו שמסיים וכל מי שצריך לילך בדרך צריך וכו':

סימן רא

פירוש א

מעשה באשה כו' מלבשים בגדי נשים להנצל או כו'. ר"ל אם סכנה רק על אנשים ולא על נשים מלבשי' בגדי נשים להנצל או י"ל בגדי נשים היינו בגדי כהנת שלהם שאז יהיו ניצולים מכל דבר כאיתא בסי' תש"ב:

כגון ר' מאיר כו' ר"ל שרבי מאיר נמי עשה כן שלא יכירוהו מפני הסכנה אע"פ שמכח זה יסברו שהוא אינו יהודי אפ"ה עשה כן מפני הסכנ' ש"מ שמותר להטעות האויבים כענין זה:

סימן רג

פירוש א

ומי כו' שהרי ברגלים נאמנים ע"ה על טהרת הקודש. ר"ל מפני שהכל מטהרין עצמן ועולין לרגל האמינו לע"ה על טהרת הקודש והלא כל השנה כולה לא היה נזהר על כך על טהרת הקודש והאיך האמינו ע"ה ע"כ כיון שלא ראהו שנזהר על כך אלא צ"ל כיון שקבל להזהר האמינו אע"פ שלא ראהו שנהג כך:

סימן רד

פירוש א

מי שעוסק כו' לא יהיה סופו טוב כו'. ר"ל אע"פ שתחלתו טוב לא יהיה סופו טוב וזהו שמסיים כי לבסוף לא תהא לו תקנה לבסוף דייקא:

סימן רה

פירוש א

כמה כו'. ר"ל כמו שאיתא בסימן קודם לזה וניתן רשות להטעותו כו' ע"ש:

ולא יבקש שאחרים יעשו לו ואין טוב כו'. זה נלמד מדכתיב תמים תהיה עם ה' אלהיך שלא יבקש ולא יעשה שום דבר אלא עם ה' אלהיך דהיינו תפלה להקב"ה:

סימן רו

פירוש א

אם תראה כו' דע כי היו עוסקים כו'. ר"ל הוא או אבותיו עוסקי' במעשה כו' כדאיתא בסי' ר"ד:

כדי שיתגלה לעולם כו' ולבסוף כו' על שהטריחו המלאכים ר"ל בזה יתגלה לעולם שהטריחו הוא או אבותיו את המלאכים ממה שאין סופו טוב ויהי' לבושה ולחרפה לכל העולם על כו' כדאיתא בסי' ר"ד עיין שם:

סימן רז

פירוש א

האמוראים שהתירו כו'. ר"ל האיך אמרינן שמי שעוסק בהשבעות מענישין כנ"ל הלא אמרו בפרק ארבע מיתות דהאמוראים היו עוסקין בהשבעות ומשני **שהתירו על כך על תנאי אם אין כו'** דהיינו כדאמרינן התם אי בעי צדיקי ברא עלמא שנא' עונותיכם וגו' ופי' רש"י הא אם לא היו בהם עונות אין כאן הבדלה לכך צדיק שמקיים המצות ואינו עושה עון ועוסק בתורה יעסוק בהשבעות שזהו כבוד התורה והמצות שיאמרו עליו כיון שהו' צדיק אין כאן הבדלה וכל המכבד את התור' גופו מכובד כו' אבל בזמן הזה שאין מקיימין כל התורה ועוסקים בתורה כראוי וא"כ העוסק בהשבעות אינו נותן הכבוד לתורה ולמצות אלא רוצה ליטול העטרה לעצמו יש איסור וזה נמי יכול להיות הטעם בסימן ר"ד ר"ה ר"ו הנ"ל ושוב קשה ליה הלא אמרינן המכבד את התירה גופו מכובד כו' א"כ למה יארע שמזלזלים ומתלוצצים באדם חשוב שמכבד את התורה ועוסק כראוי ומקיים המצות ומשני. אם תראה כו':

סימן רח

פירוש א

כף כף ששוקלין במאזנים כו'. ר"ל דבשבת פרק הבונה ניתן טעם על האותיות הכפילות בא"ב ועל הכפי"ן כפילים לא נתן טעם ולמה באמת כן ואמר דלא צריך ליתן טעם ע"ז כי כ"ף כ"ף הכפולים באים לומר שכל מעשה בני אדם עולים במאזנים יחד **ששוקלין במאזנים זכיות כו'** ואם המשקל מכיון דהיינו ששוקלין בשוה אז ורב חסד מטה כלפי חסד שכובש מאזנים של זכיות ומכריעין את העונות וזהו שנאמר בדניאל תקלתא במאזניא ומשתכחת חסירה לאפוקי אי היה שוקל עין בעין היה אז ורב חסד מטה כלפי חסד ונוטה כלפי זכות לכך הן שני כפי"ן דהיינו אם הכ"ף פשוטה ששקול עין בעין אז הכ"ף כפופה שכובש וכפף את הכף שבהן הזכיות ומכריע הכף שבהן עונות. **באותו ענין שאדם כו'** נמי מטעם הנ"ל ששוקלים פורעניות השוה לעבירה:

סימן רט

פירוש א

אם תראה כו' דע כו' דיו לעבד כו'. ר"ל דיו למקדש מעט שיהיה כבית ה' שהוא בית המקדש שע"י שנהגו קלות ובזיון בב"ה נסתלק השכינה ואז וארוה כל עוברי דרך

כדאיתא בתרגום יונתן יחזקאל ז' פר' כ"ב ואסלק שכינתי מנהון על דחלי ית ארעא בית שכינתי ויעלון בה רשיעון ויחלונה וזהו נמי הטעם שכתב **לעולם לא יעשו כו'** כי ישראל נקראים קדש לה' ראשית תבואתה משום שהשכינה בתוכם ומכ"ש ת"ח כמאמר הכתוב ירמיה ב' פר' ג' ע"ש באברבאנעל נמצא לפי זה שהישראל המה דמיון למקדש וכל מה שאיתא בתרגום יונתן יחזקאל הנ"ל על המקדש נאמר ג"כ על ישראל לכך כל זמן שהשכינה שורה בתוכם אין כל אומה ולשון היה יכול ליגע בהם אבל אם עשו רעה זה לזה וגורמין לסילוק שכינה אזי האומות ג"כ היו יכולים לשלוט בהם:

סימן רי

פירוש א

אם ראית ת"ח שהאריך ימים כו'. ר"ל דק"ל שכר מצות בהאי עלמא ליכא וא"כ הא דכתיב אריכות ימים בעולם שכולו ארוך וע"כ למה מאריך ימים הת"ח בעה"ז ומשני. **דע לך כו' דברים שאינם כתובים בתורה כו'** ועל המצות הכתובים בתורה ליכא שכר בהאי עלמא אבל דקדוקי של סברא וסייגים מה שמוסיף ואינם כתובים בתורה יש לו שכר בעה"ז:

סימן ריא

פירוש א

אם ראית חסידים שלוקים דע כו'. ר"ל חסידים שלא חטאו אמאי לוקים ואמר דע לך שעל זה לוקים שהיה להם לבקש על אחרים שלא ילקו כדאיתא בברכות כל שאפשר לבקש על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא ועל חטא זה נלקים ואמר עוד טעם שחסידי' נלקים אע"פ שלא חטאו **שמתחברין לרשעים או כו'** ואמרינן בב"ק בהדי הוצא לקי כרבא ופירש"י שכינו רשע לוקין עמו **אם ראית שלטון כו'** כדאיתא בפ"א דב"ב בבני אחתא דריב"ז דפש גבייהו שיבסר זהובים דלא נתני לצדקה וכו' ומביא ראיה על שלשתן מפסוק תחת אשר וגו' דצדקה נקרא עבודה כדכתיב ועבודת הצדקה וגו' והוי כאילו עובד לה' כדכתיב מלוה ה' חונן דלים וישראל כשיש שלום ביניהם נקראין נפש אחד ולכך אפי' עובדין ע"ז כדור אנוש ושלים ביניהם הקב"ה מוחל להם לפי שאי אפשר שלא קיימו בכלל כל התורה כולה כמו שהבטיח הקב"ה שעכ"פ לכל הפחות יש צדיק אחד בעולם וכיון ששלים ביניהם ונקראין נפש אחד הוי כאלו קיימו כולם כל התורה וזה שאמר הפסוק ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד דהיינו תמיד עול מלכותו עליהם

בהתאספם יחד באגודה אחת ושלים ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם שכיון שאינם נפש אחד אותם שכופרין בעיקר אינם עובדים לה' ולא עול מלכותו עליהם ואינו הוא מלכם עיין לעיל צ"ג ולקמן רל"ג ותפלה נקראת עבודה כידוע וכל מדותיו של הקב"ה הן מדה כנגד מדה וקאמר הפסוק תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך וגו' דהיינו שלא נתת לעניים כראוי ליתן להם והיה מחלוקת ביניהם וביטול תפלה שאלו הם שנאמר עליהם הפסוק תחת אשר וגו' והיה מקיים בבני אחתיה דריב"ז בהני שיבסר זהובים דפש גבייהו הפסוק תחת וגו' ועבדת וגו':

סימן ריב

פירוש א

בעיר אחת כו' ולא היו כו'. ר"ל דאיתא בעירבין פרק עושין פסין ואמר ר' ירמיה בן אליעזר כל בית שנשמעין בו ד"ת בלילה שוב אינו נחרב והם לא היו עוסקים ביום ולילה בתורה כדבעו להון והיו סומכים עצמה על דברי רבי יוסי ועל דברי ר"י משום רשב"י שאמרו במנחות שאפילו לא שנו אלא פרק א' בשחרית ופרק אחד בערבית או אי לא קרא אלא ק"ש בשחרית ובערבית קיים לא ימושו וגו' והגית וגו' ואותו זקן היה סבור דצריכין לקיים ממש והגית יומם ולילה ובתורה שעוסקים לא נקרא נשמע ד"ת בלילה שלא יהא נחרב ע"כ אמר להם דעו כו' תמיה אני כו' וזהו שמסיים לקיים את דברי הזקן כו' שאלולי דברי הזקן לא נחרב העיר לפי סברתם כנ"ל:

סימן ריג

פירוש א

יש כו' וכתיב במקום אשר וגו' וכתיב במקום הצדק וגו'. הטעם שבמקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת כדי שלא יבייש המביא חטאת על חטאו ויסבור הרואה שהוא מביא עולה וזהו נמי פירוש הפסוק במקום הצדק וגו' דהיינו במקום שהוא מביא עולה שהוא מביא בצדק שמה יביא החטאת שמביא ברשע כדי שלא יבויש ואם נאמר שהישרים נמי חטאו כיון שלא עשו סייג לדבר נמי צדקו הפסוקים במקום אשר וגו' ובמקום הצדק וגו' שיהא הכל במקום אחד שהרי יש שייכות לכולם בחטא נמצא לפי זה שיש ראיה לשני טעמים הנ"ל משני כתובים הנ"ל:

ועוד שאין לכשרים לדור בעיר אחת כו' ר"ל כדאמרו המלאכים ללוט פן תספה בעון העיר ועל הכשרים שנענשו משום שדרים עם הרשעים נאמר הפסוק יש נספה בלא משפט:

סימן ריד

פירוש א

ואם כו' או ג"ח יש ביניהם. ר"ל וכתיב וקצרו לפי חסד בג"ח כתיב וקצרו אדם קוצר ודאי אוכל ובא לידי קבל' שכרה כדאיתא בסוכה פרק לולב וערבה ועיין שם במהרש"א וע"כ יש בה שלום ושובע **או אהבה כו'** ויש הבטחה לישראל שעכ"פ בכלל הם עושים תרי"ג מצות ואם אהבה ושלום ביניהם שובע וברכה של העה"ז בא על כל אחד כאלו קיים כל התרי"ג מצות כיון שבכלל קיימו כל המצות ועיין סי' צ"ג ורל"ג:

סימן רטו

פירוש א

אם ראית כו' דע לך לפי שעושה רעה לאותו צדיק. ר"ל כדאיתא בסמוך אמר החכם לאחר שעשה לבן ליעקב שלא כדין כו':

ויברך ה' אותך לרגלי ר"ל דמלת לרגלי פירושו לעצתי כמו שאמר הכתוב וכל העם אשר ברגליך ועיין שם פירש"י וה"ק יעקב ללבן ויברך ה' אותך לרגלי כשאתה היית שומע לעצתי כדאיתא נמי בסמוך אמר ליה החכם שמא כו' **וכתיב כי באת אלי להזכיר עוני** והנה יש פירושים שונים על זה והחסיד המחבר הלז מפרש שזכירות עון היה שלא שמעה לאליהו:

אבל מי ששומע לצדיק תבא עליו ברכה ר"ל לכך פוטיפר נתברך בגלל יוסף ולבן בגלל יעקב:

סימן רטז

פירוש א

ואם כו' או שהיו מבזין אותו קודם לכן. ר"ל שכל המבזה את הדבר לבסוף נצרך לו ונחשב בעיניו כמאמר הכתוב בז לדבר יחבל לו ממושכן עליו כד"א אם חבול וגו' כמו שאירע לדוד על שהיה מבזה את השטות כמו שאיתא בשוחר טוב הובא בילקוט שמואל ג"נ ס"ו ע"ד:

סימן ריז

פירוש א

מדה במדה כו' ע"י יצחק בעקידתו. ר"ל דקשה למה נתגלגל ובא מיתת שרה ע"י מצוה רבה דעקידה הלא כתיב שומר מצוה שומר נפשו שפירושו ששומר נפשו מן המות וכן כתיב שומר מצוה לא ידע דבר רע וע"כ לא היה מן הסברא שיהא מיתת שרה על ידי מצוה רבה שנעשה ובא כמתרץ שאירע כך משום מדה במדה:

סימן ריח

פירוש א

אם כו' שנאמר גזלת העני בבתיכם. ר"ל והלא אף גזלת העשיר גזלה היא אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו אלא שלא להשיב לו על שלומו וה"ה דבר זה שלא התחנן עליו כנ"ל שייך נמי בעני כמו בעשיר:

ואפילו אם נושע שמעון שנאמר ואהבת לרעך כמוך ר"ל שלא תאמר דבשלמא דוקא בשלא החזיר לו שלום שגזלו החזרת שלום נקרא גזילת העני וגו' אבל בלא התחנן גם עליו והוא נושע בלא תפלתו מה גזילה איכא וקאמר שאע"פ כן נקרא גזילה שהרי מכח הפסוק ואהבת לרעך וגו' מוכח שבין כך ובין כך צריך להתחנן עליו וא"כ אם לא יתפלל עליו כמו שהיה הוא עושה תחלה נקרא גזילת העני וגו' כנ"ל:

ואם התחנן כו' ר"ל שהרי אמרו כל החושב לעשות מצוה ונאנס מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו מכ"ש זה שהתפלל על חבירו ואם היה צריך לאותו דבר שהתפלל על חבירו היה נענה תחלה עכשיו שאינו צריך עכ"פ כשיבא הוא או זרעו לאותו צער הקב"ה זוכר כו' ומושיעו:

סימן ריט

פירוש א

ונקדשתי בתוך בני ישראל כו' ר' אבא בר זימנא כו'. ר"ל בני ישראל מצווים על קידוש ה' בין בצנעה בין בפרהסיא ובאמת מצינו חילוק בבני ישראל ומשני ר' אבא בר זימנא כו' שמירוש' מוכח שאם רצה להחמיר על עצמו ליהרג אע"פ שאינו מחוייב יכול לעשות ולא כהרמב"ם ובזה אין חילוק שאם רצה להחמיר על עצמו אפילו בצנעה רשאי וזהו שמסיים נכרים שדוחקין כו' יוכל לעשות שמירושלמי הנ"ל מוכח כך אפי' בצנעה כנ"ל:

אמר ליה מאן מודע לך דאילו אכלת היא קטיל לך אמר ליה או יהודי כו' ר"ל דהכי ק"ל למה לא אכלת הלא אין דבר עומד בפני פיקוח נפש אלא ודאי דאת ידעת דאם אכלת מן הנבילה אכילת הנבילה קטיל לך ע"כ אמרת מוטב ליהרג ע"י אחרים ולא ליחבול בעצמך ובפרט ע"י איסורא ומאן מודע לך כדין והשיב לו לא מפני דבר זה אלא שאני רוצה להיות יהודי מכל וכל:

סימן רכ

פירוש א

אחד סיפר כו' בבגדי כהניהם כו'. ר"ל כדאיתא לעיל קצ"ח שישנה בגדיו אבל לא יתקן עצמו כעין כהניהם ולא יעשה שום דבר שמכח אותו דבר ניכר שהוא עובד ע"א לכך אמר החכם עליכם כו' ומביא ראיה **שהרי ר"א כו'** שהרי ר"א על אביו שבשמים אמר ונצטער על שניצל מפני שסבר ההגמון עליו היה אומר מכ"ש שלא יציל עצמו בדבר שנראה לעין כל מכח אותו דבר שהוא עכו"ם:

סימן רכב

פירוש א

יש כו'. נ"א ולא יפסידו אלא כו':

ועולה מדה"ד כו' ר"ל לפי מדת הדין שלא יפסידו כנ"ל שהרי עולה מדת הדין כנגד הרשעים לטעות אם היה כו' ע"כ מן הראוי לקבל פורענות כו' וא"כ פשיטא שלפי מדת הדין יכולים הצדיקים לומר יש להם שכר כו':

הרבה יהודים כו' וראה כו' ר"ל שמביא ראיה ע"ז ממעשה שהיה שהרבה יהודים וראה כו' נכתב עוד פעם בפי' חס"ד:

סימן רכג

פירוש א

רשע אחד היה כו'. הטעם מפני שמגלי' לצדיקים סודות לאחר מותם וכשרשע קבור אצלם אין מגלין להם ולכך בא בחלום לאדם חשוב חי שיוציאוהו מביניהם שקשה להם ביותר עיין לקמן סימן תש"ה:

סימן רכד

פירוש א

מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים עליונים כו'. קשה ליה למה לא אמר בחד בבא מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ולגבי עבדו אמר דבר ובמלאכיו אמר ועצת ולשון מקים משמע מיד הוא מקים ומלת ישלים משמעו לשון עתיד ולמה לא אמר משלים שמשמעו מיד משלים ומתרץ ואמר עליונים מסכימים לדעת תחתונים ולכך אמר מקים דבר עבדו דהיינו כשהצדיק שנקרא עבדו אומר מפיו דבר ברור הוא שיסכימו עליונים שהן מלאכיו והוי הדבר מוסכם מעליונים ותחתונים וע"כ מיד הוא מקים אבל כשעליונים יועצים ואומרים לפני הקב"ה לכך וכך ראוים ואין הקב"ה מקים מיד אלו אמר המתינו עד שהצדיקים כו' ולכך אמר ועצת מלאכיו ישלים לשון עתיד וזהו שמסיים וכתב ולכך כו' אלא חפץ שיסכימו עליונים ותחתונים למדת משפטיו והלא לא מצינו שאמרו עליונים דבר בענין זה להסכים לאמורא אלא מפני שודאי יסכימו עליונים לתחתונים כיון שאמר אמורא דבר זה בודאי הוא מוסכם גם מעליונים:

שנא' למען וגו' ר"ל מכח כפל לשון צדק תזכה משמע תצדק בתחתונים וממילא תזכה בשופטיך בעליונים כיון שבודאי יסכימו עליונים לתחתוני' ומביא עוד ראיה מפסוק **אמת מארץ תצמח** דהיינו שאומרים הצדיקים שדן דין אמת ובודאי צדק משמים נשקף שאומרים העליונים שדין הוא צדק ומסכימים לתחתונים כנ"ל. נ"א משמים נשקף על מדה פורענות כו' ועל מדה טובה כו' ואומרים בפיהם למען תצדק בדברך. ר"ל שאומרים בפיהם שתצדק בדברך אלא שנקיט לשון הפסוק למען וגומר אמר אליהו רבש"ע כו' לדעתינו:

נ"א **וכשאדם צדיק כו' שמכוין לדעת העליונים כשנפטר לעולמו כו' שכוון לדעתן שנאמר חסד ואמת נפגשו צדק ושלים נשקו**. ור"ל כשהצדיק עושה למטה חסד ואמת שדן דין כו' כנ"ל אז צדק ושלום דהיינו מדת הדין של ממעלה נושקים אותן שכיון לדעתן: **וכל האומר דבר שמועה כו' ומליצים טובה עליו** ר"ל כשם שמדת הדין של מעלה נושקים אותן צדיקים שכיון לדעתן כך הצדיקים מתפללים שם ומליצים טובה על מי שאומר שמועה מפיהם ומסכים לדעתן **כשישראל עושים כו'** הוא כמו ד"א על הפסוק חסד ואמת וגו' שקאי חסד ואמת נפגשו על כל ישראל דהיינו כשישראל עושין רצונו של מקום אז צדק ושלום נשקו גורמי' שבעלי דינים של מעלה מנשקים זה את זה ויש שלום בפמליא של מעלה **וזה שנאמר יעשה שלום** ורישא דקרא או יחזיק במעוזי שלום

ר"ל אם מחזיקי' בתורה שנקרא עוז יעשה שלום בפמליא של מעלה וכן איתא בתרגום אם יתקפון בפתגמי אורייתא:

סימן רכה

פירוש א

חכם אחד צוה לבנו כו'. ר"ל משום דזה בכלל מה שאמרו אין אדם זוכה לשתי שולחנות שלא יהיה לאדם רוב טובה בזה העולם ולכך איתא בהוריות איעתריתו פורתא קטונא דארעא ע"ש במהרש"א **שלא יעברו עליו שמנה ימיש בלא תענית**. הטעם שהיה רוצה שיהי' לו כל שבוע יום א' תענית ולא יעבור שבוע א' בלא תענית לכך אם יעבור שמונה ימים בלי תענית אם יתענה יום ו' השבוע הבא אין בה תענית כי השבת אחר השבוע הב' יום שמיני הוא וא"כ לא יעבור עליו יותר משמנה ימים בלא תענית אבל אם צריך להתענות בתוך ח' ימים יום א' אם התענה יום ו' צריך להתענות שבוע הבא יום א' דאם לא יתענה א"כ שבת אחר שבוע הבאה יום הח' הוא ובשבת אינו רשאי להתענות ויעבור עליו שמונ' ימים בלי תענית:

ואפילו על כו' ר"ל כדאיתא בברכות שהיה ר"מ בעי רחמי על בריוני רהווי מצערי ליה טובא והיו שונאיו דליהדרו בתשובה ואם יעשו תשובה ממילא לא יהיו עוד שונאיו ויצטערו ליה ע"כ יתפלל אפילו על שונאיו שיעבדו להקב"ה ובכלל עבודת הקב"ה שיפייסו אהדדי ויעשו שלמא:

סימן רכו

פירוש א

דע תשובה עם התענית הרי כו'. ר"ל מזה מוכח מה שאמרו יפה תענית לחלום כו' היינו תשובה עם התעני' כמו שמסיים **לפי שמראין לו חלום קשה שיפשפש במעשיו** ור"ל ויעשה תשובה וזה יהודי לא עשה תשובה עם התענית לכך לא הועיל לו התענית:

כי התענית במקום חטאת ר"ל דקשה האיך אמרינן דמה שאמרו יפה תענית לחלום היינו עם התשובה הלא התענית עצמו הוא משום תשובה וא"כ משמע דבתשובת תענית לחוד יפה לחלום כו' דאם היה צריך עוד לתשובה אחרת היה לו לומר יפה תענית לחלום כו' עם תשובה אחרת וע"כ אמר שהתענית אינם משום תשובה אלא במקום חטאת ולא מיירי מתשובה דממילא משמע דבעי תשובה עם התענית כיון שהתענית במקום קרבן:

סימן רכז

פירוש א

ומה כו'. נ"א לא בעבור שחוטאים כמו תענית לפני ר"ה ולפני יום הכיפורים שאין קורין בספר תורה ור"ל ותענית לאחר חג המצות כו' קורין בס"ת ומוכח מניה שלא בעבור כו' כנ"ל:

נ"א **שאין קורין בתענית לפי שלא היו אלא על כפרת כו' לטובה אבל אלו כו' לכך קורין בספר תורה כמו כו' לברכ**' ר"ל דבזה מפורש הטעם התעניות שלפני ר"ה וי"ה שאין קורין בס"ת וטעם התעניות שלאחר חג המצות כו' שקורין בס"ת דכיון שמתענין בשביל הגשמים קורין בתורה שנקרא מים ובאו המים מדה כנגד מדה כדאיתא בב"ק וילכו שלשת ימים וגו' דורשי רשומות כו' ומכח זה תקנו שיהיו קורין בתורה בבו"ה עיין בכלי יקר בשלח:

סימן רכח

פירוש א

מה שכתוב ונסלח לו כשהביא קרבן כו'. ר"ל הרי ע"כ מה שכתוב ונשלח לו במביא קרבן על המזיד זהו כשהוא עושה תשובה שאם לא עשה תשובה הרי במזיד עשה ונקרא רשע וכתיב זבח רשעים תועבה אע"פ שלא כתב בהדיא התשובה עם הקרבן ממילא משמע ה"ה הקרבן שמביא על השוגג נמי בתשובה עם הקרבן ואם לא עשה תשובה נמי נאמר עליו זבח רשעים תועבה ששוגג נמי חטא ולפ"ז על השגגות מביאין קרבן ואם אין מביאין קרבן נענשו עליהם כיון ששוגג נמי חטא אע"פ שאין כוונתו לכך ועל זה נאמר חטאתי כי לא ידעתי שהחטא הוא מה שלא ידע משום שהיה לו לידע ומביא משל ע"ז **מלך ב"ו כו' גם אתה כו'** וזה שאמר לעיל סי' רכ"ו בקרבן חטאת שבא על השוגג שאם לא עשה תשובה נאמר עליו זבח רשעים תועבה ע"ש:

סימן רכט

פירוש א

המתענה כו' כשחל בששי יום תענית שקורין בו ויחל. ר"ל אפילו תענית צבור שקורין בו ויחל אפ"ה אז טוב כו':

נ"א **אז טוב ילכו מבעוד יום לבית הכנסת ויאכלו מבעוד יום לכן טוב אז שלא לאחר ולא להשלים**. ר"ל כיון שהיא טוב אם ילכו מבעוד יום לבית הכנסת ויאכלו מבעוד יום לכן טוב אז שיעשו כן שלא לאחר כו':

סימן רל

פירוש א

ואם אדם רואה מאורות לוקין כגון לבנה כו'. ר"ל סתם מאורות הם חמה ולבנה וקאמר אם אדם רואה מאורות שהם חמה ולבנה לוקין ולא תימא כששניהם לוקין אלא כגון לבנה לחוד לוקה צריך להתענות שישראל מונין ללבנה וה"ה אם חמה לחוד לוקה צריך להתענות מפני שאורה של הלבנה היא מן החמה וקאמר הטעם שהרי כו' וכן הנביא כו': **וזהו שנאמר כי יצומו וגו'** ר"ל למה אמר דוקא כי יצומו וגו' אלא דה"ק אף אם יעשו מה שתאמר להם שיצומו כי יצומו אינני וגו' וגם הכתיב משמע שיאמר להם שיצומו דלעיל מניה כתיב ויאמר ה' אלי אל תתפלל בעד העם וגו' ואח"כ כתיב כי יצומו וגו' ולפי משמעות הכתוב אל תתפלל וגו' דעל ירמיה קאמר שאל יעשה שום דבר שאף אם יעשה אינני וגו' א"כ משמע שירמיה א"ל שיצומו ושפיר קאמר שאף אם תעשה דבר שתאמר להם שיצומו ויעשה כן ויצומו כי יצומו אינני וגו':

סימן רלא

פירוש א

מה שמתענין כו' לכך כו' גיד הנשה. ותו קשה ליה מנא לן שצם על שאול מפני שקראו אבי דלמא משום שהיה אדם חשוב כמו שצם על אבנר ויונתן וביעקב נמי משום זה נדרו שלא לאכול גיד הנשה לכך אמר ד"א דין הוא לפי שהאב והבן גוף אחד ודין הוא שיצטערו הבנים כמו שכתוב בסי' שאחר זה כי הנה מעשה כו':

סימן רלב

פירוש א

כי כו' לדבר אל המלך. ר"ל והמלך ישאל לו הדין כאשר באמת נעשה כן. נ"א ולקח עצם של אבי הבן לעומת עצם. ר"ל לקח עצם משל הקיבורת של אבי הבן לעומת עצם הבן שהיו מקיזין דם בסמוך לו **והניחו כו' כי היו גוף אחד**. ר"ל כי לפי טבע הכל הולך אחר מקורו:

וכתיב ויקלל את יומו ר"ל כיון שאמרנו שהוא ואביו ואמו הן גוף א' ומה שאירע להן כאירע לו ומצינו באיוב וירמיה שקללו ואררו יומם שנולדו בהם מפני שאותו יום נולדו לעמל ולא היו כונתם על אותו יום שעבר כי מה שעבר עבר אלא כל שנה ושנה באותו יום לא היו להם שמחה ומוכח מניה אם אירע לאדם דבר אחד ביום אחד שבכל שנה כשיבא אותו יום יתעצב וה"נ אם אירע לאביו ואמו דבר אחד ביום אחד דהוי כאילו אירע לו משום שהכל כגוף א' לכך יש להתענות כו':

סימן רלג

פירוש א

כל ישראל ערבים זה לזה. תחלה אכתוב ענין ערבות אלמלא הערבות אין העולם היה יכול להתקיים שהתורה היא קיום העולם ומפני זה לא יהיה רגע אחד בלי קיום כל התורה כולה ואם לא קיים אדם כל התורה אינו מגיע לו שום טובה בעה"ז אבל אם שלום ביניהם ונקראין נפש א' ונעשי' ערבים זה לזה והמצוה שקיים חבירו יש לו חלק בו כאילו קיימו הוא וקיימו בכלל התורה כולה ומכח זה יכול להגיע לכל אחד טובות העה"ז אע"פ שלא קיים התורה כיון שנתקיים התורה בכלל ישראל וזה שאמר הכתוב והיה עקב תשמעון לשון רבים ומסיים ושמר ה' אלהיך לך וגו' אלא דה"ק והיה עקב תשמעון וגו' בכלל את התורה ושמר ה' אלהיך לך וגו' אף ליחיד את הברית וגו' להגיע לו טובות העה"ז אם שלום ביניהם מפני הערבות כנ"ל וזהו שאמרו אפי' עבדו ישראל ע"ז כדור אנוש ושלום ביניהם מוחלין להם משום שהבטיח הקב"ה שבכל דור ודור יהי' למ"ד צדיקים כאברהם ולכל הפחות צדיק אחד שנאמר וצדיק יסוד עולם וא"כ עכ"פ אחד לא עבד ע"ז ונתקיים התורה בכלל כל ישראל ואם שלום ביניהם שייכה קיומה של התורה לכל ישראל ומוחלים להם לענין הצלחת של העה"ז ואע"פ שאמרנו שאם קיימו כל התורה בכלל יש לכל יחיד מכח הערבות הצלחת טובות העה"ז אבל אינו נוחל העה"ב עד שיקיים בעצמו מצוה פרטיו' וזה שאמרו בקדושין כל העושה מצוה אחת כו' ונוחל את הארץ דר"ל הארץ העליונה העה"ב שאינו מגיע לעה"ב עד שיקיים בעצמו מצוה אחת ולפי שדעות בני אדם אינם שוים לענין קיום המצות יש שיש לו יצר לעבור או שלא לקיים מצוה זו ויש על מצות אחרת ואם היו מצות מעוטין אפשר שהיה יצרו מסית לעבור או שלא לקיים אחד מהם ולא היה נוחל העה"ב אבל כיון שהם תרי"ג מצות קרוב לודאי שיהיה אחד בין המרובים שלא יהא יצרו מסיתו ויקיים אותה ונוחל העה"ב וזה שאמרו אמר ר"ח בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות את ישראל דהיינו שיהי'

זוכה לעוה"ב לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה' וגו' שמכח שהן הרבה מצות בידאי יכול לקיים אחד מהן ויזכה לעה"ב כנ"ל ולפי דברינו יתבאר מה שנאמר כאן בנ"א כל ישראל ערבים כו' שנאמר ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה אלו היה אחד מוחה לא נתנה התורה שערבים זה בזה ר"ל דכתיב ויען לשון יחיד וכתיב קול א' שהיו כולם כאיש אחד ונפש אתד וקול אחד אלו היה אחד מוחה לא נתנה התורה שערבים זה בזה ואם הי' אחד מוחה לא היו כנפש א' והיו בטל הערבות ולא היה נתנה התורה וזהו שכתב ויחן שם ישראל וגו' בלשון יחיד שהיו כאיש אחד בלב אחד ומפני זה ומשה עלה וגו' ונתנה התורה:

נ"א **ואלו היה אחד מוחה לא נתנה התורה שערבים זה בזה לכך ראתה שפחה כו'** ור"ל ומפני כך שהיו בשירת הים ובמתן תורה באחדות גמור ומתוך זה היה הכל מתוקן בתיקון גמור ולא היה שום מסך מבדיל ונפתחו כל הצינורות והמאורות וע"כ ראתה שפחה כו' מה כו' יחזקאל:

לכך נאמר ונזכה כולנו לאורו ר"ל שנזכה שיהיה אנו כלנו באחדות ואז נזכה לאורו:

והלכך אומרים ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך וכו' ר"ל שתברכנו שיהיה אנחנו בשלום בנפש אחד ואז ממילא אנו באור פניך וכו':

וכתיב ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר ר"ל ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כבוד ה' יחדו דהיינו שיהיו יחדו באחדות ואז יזכו וראו כל בשר כבוד ה' כי פי ה' דבר:

סימן רלד

פירוש א

מעשה באחד כו' אמרו לו הקהל אל תהי חושש בדבריו. ר"ל כיון שהתורה הזהירה על המיתה וא"כ דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין וזהו נמי הטעם שכתבו **אל יתנו לגוסס כו'** כי מפני שאינו יכול לבלוע מקרב מיתתו וחיישינן לחיי שעה ועוד אע"פ שרוב גוססין למיתה מ"מ מיעוטן שאינן מתים וחיישינן למיעוט:

אבל נותנין בפיו כו' שיוכל לדבר. ר"ל אותי שקורין בלשון אשכנז שפראך וואשר **ואין צועקים עליו בשעת יציאת הנשמה כדי וכו'** משום שאם היה ראוי לאדם להיות יציאת נשמה ב? וממשלה של זה וצועקין עליו ויצאה נשמתו בממשלה של אחר א"כ נוטלין מזה מה שהיה ראוין להיות בממשלתו וקנאה יש בדבר ואם זה שמת הוא צדיק כל ממונה אינו רוצה שימות במזל שהוא ממונה עליו כדי שלא יביאוהו לדין כדאיתא תשצ"ט **עת למות למה כו' אלא כו'**. ר"ל מפסוק זה יש ראיה שאין צועקין כו' כנ"ל כי

קשה למה הוצרך קהלת לומר עת למות דמשמע שלא לעשות שום פעולה שלא למות וכי אדם יכול לעשות שלא למות הלא כתיב כי אין שלטון ביום המות אלא דהפסוק קאי על יציאת הנשמה שצועקין עליו שלא למות באותו שעה כי אינו יכול לחיות כו' כדכתיב כי אין שלטון ביום המות:

וכן למה לא אמר עת לחיות לפי כו' ר"ל והשתא נמי א"ש למה לא יאמר עת לחיות שיעשה פעולה שיחיה ולא ימות שהרי אין לומר שיצעוק בשעת יציאת נשמה שיחיה עוד מעט ימים כנ"ל ושוב אין לו לעשות שום פעולה שיחיה כי אין שלטון וגו' לכך לא אמר קהלת עת לחיות:

סימן רלה

פירוש א

אם כו' ואינו מגיד כו' לא ינזק כו'. הטעם שאין לדבר שאין בו ממש שייכות לדבר שיש בו ממש אלא ע"י הדבור שהוא ממוצע שבא מאדם שיש בו ממשות והדבור עצמו אין ממשות נמצא שאינם יכולי' להזיקו אלא ע"י שיוציא דבור מפיו ואם יגע בא"ז אז יש לו שייכות באש כמוהם ואין אשם יכול להזיקו כי אין אשם אוכלת אש אחר ומפני זה הרואה מזיקים ונוגע באש קודם שיוצא דבור מפיו לא ינזק ובתנאי שלא יגיד לשום אדם מה שראה שראה שאם יגיד מה שראה לשום אדם נראה מדבריו שתופס מה שראה מדבר מה וע"י זה ניזק לפי שלשון בני אדם ועינם מזקת כדאיתא בסימן רסא ולקמן תתשמ"ו משמע דוקא אם יגיד תוך י' ימים הוא סכנה:

והוא ער במקצת ר"ל דאם לא ער במקצת אין כח בשד לכנוס באזנו כדאיתא תמ"א **שירוק עליו כו'**. **וירוק עליו** לפי משמעות בסי' שאחר סימן זה אינו משמע שירוק עליו עוד פעם לאחר אמירה אלא ר"ל וירוק עליו שיתכוין שיבא הרקיקה עליו:

סימן רלו

פירוש א

מעשה כו' יכוף גודלי לתוך אצבעו. שבזה מראה הכנעה שהוא לפניו כתינוק בן יומו שכופף גודלו לתוך אצבעו וכיון שנכנע לא יזיקנו כדאיתא בסמוך **ויגע בנחלים כו'** כדאיתא בסי' הקודם לזה **כאותי לשון כו'** דרך משל אם המת היה מדבר בחיים בלה"ק ישביענו בלה"ק ואם בחיים היה מדבר בלשון תרגום או בשאר לשונות ישביעו באותו לשון שהיה מדבר בעודו בחיים:

ובדברי הימים כו' ובשמואל כו' ר"ל שהדבר ידוע שדברי הימים לכבוד בית דוד נכתב וא"כ ובעמך וגו' נכתב לכבודו משום שיש דעות במפרשי' אי המגפה היתה בחטא דוד או בחטא ישראל שמרדו על מלכות בית דוד והנה מה שנכתב בעמך וגו' לכבודו ה"ק אם החטא הוא בשביל ישראל:

נ"א **מוטב שבעמך תשלח כו'**. נמצא שהיה דוד מתפלל להקב"ה אם חייבים שום עונש מוטב כו' כן יתפלל כאן להקב"ה:

וכשיפול לפניו יתפלל להקב"ה כו' ר"ל באותה שעה שיפול לפניו משום הכנעה יתפלל להקב"ה שבזה מוכח דמשום הכנעה נופל לפניו ואינו נראה כמשתחוה לשד ח"ו:

סימן רלח

פירוש א

מי שיש לו כו' אבל אם יש חרוזות מפסוק תלמוד כו'. ר"ל אם יש לו חרוזות מפסוקים או משאר למודים והוא מנגנם כו' מותר ואפשר שה"ה אם יש לו חרוזים שהן שבח להקב"ה והוא מנגנם לשבח להקב"ה אעפ"י שהתינוק שותק ונהנה מותר:

סימן רלט

פירוש א

אם כו' שלא יסריח ושלא יבקע בטוב עושים. ר"ל אפי' הוא ספק אם בא לידי סרחון או לידי ביקוע אם לא מקדימים כיון שעכ"פ עושי' עסקי המת אעפ"י שאם היו מרובים יותר בטוב עושים כיון שאפשר שיבא לידי סרחון ולידי בקוע שהוא בזיון גדול ע"כ בטוב עושים:

סימן רמ

פירוש א

אדם כו' עד שתחשך ליל שמיני. והטעם לפי שנשמתו של מת משוטטת בזה העולם כל שבעה ימים ואין ראוי לשמש מטתו כל זמן שנשמת המת עדיין בזה העולם וכן הטעם מה שכתב **וכן מי שאירע כו'** שאף עפ"י שאין אבילות אלא לאחר י"ט מ"מ בי"ט אל ישמש כנ"ל ולא תימא דוקא בשבת תוך ז' נוהגת דבר שבצנעה משום שעולה למנין ז' ולא ביום ז' לאבילתו עד שתחשך שהרי אותה שעה לא עולה לכלום וע"ז אמר. וכן מי כו' שאעפ"י כו' לאחר י"ט ואין עולה לכלום מ"מ כו' וזה דלא כרמב"ם בפרק יו"ד הלכות

אבל עיין ב"י י"ד שנ"ט ולפי טעם זה יש לומר נמי אם קבר מתי שעה אחת לפני הרגל אע"פ שהרגל מבטל גזרת ז' אפ"ה יהא אסור לשמש מטתו עד שיעברו שבעה למיתת המת והנכון דדוקא ביום שביעי אסור עד שתחשך כיון דנהג מקצת יום שביעי וגם אם קובר מתו ברגל אסור כיון שיש אבילות לאחר הרגל אבל בקובר שעה אחת לפני הרגל כיון דאין אבילות כלל לא ברגל ולא לאחר הרגל אינו אסור:

סימן רמא

פירוש א

הנותנים כו' שנאמר שמע ה' וגו'. ר"ל מזה נראה שמועיל התפלה ומה שמתפללים על המתים:

שנאמר ויתן לו מזהב שבא וגו' ר"ל וסיפא דקרא ויתפלל בעדו וגו':

ועל שכבר כו' עברו י"ב חדש צריך כו' ר"ל אם עברו י"ב חדש והנה אמרו משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש וכבר נגמר משפטו אף על פי כן צריך להתפלל עליהם בכל חדש להקל דינו משום כי מהפכים כו' שנא' והיה וגומר יבא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה' וכתיב ואשם לא תכבה הרי כו' והאי להשתחוות הוא לעלות בכל חדש למעל' יותר ממה שהיה כבר וע"כ בכל חדש צריך מירוק וטהרה יותר ממה שהיה לו וההיפוך אש שבכל חודש הוא המירוק והטהרה בעצמה כדמסיים הכתו' ואשם לא תכבה וצריך להתפלל כנ"ל והפסוק ואשם לא תכבה קאי נמי אמדי שבת בשבתו וי"ט נמי איקרי שבת ע"כ אמר ולפני י"ט ושבת כו' והא דאמרינן משפט רשעים בגיהנם י"ב חודש דמשמע לא יותר מי"ב חודש היינו בדין החמור אבל בדין הקל יכול להיות יותר כדאיתא סימן מ"ו:

סימן רמב

פירוש א

הנהנה מן המעות כו'. בתוך ש"ה לפטירתו צריכים כו'. ר"ל משום שאין אדם צדיק בארץ שיעש' טוב ולא יחטא ודינו ומשפטו י"ב חדש כנ"ל בסי' הקודם לזה ע"כ אמר בתוך שנה כו':

צריכין כו' לומר כו' בזאת כו' בטוב כו' ר"ל שיצטרך לומר והוא רחום יכפר כו' בזאת ההנאה כו' וחטאתי תכופר ונפשו בטוב כו' מדה כנגד מדה בטוב כו' בחלק הטובים ואח"כ יאמר עוד פעם והוא רחום כו':

סימן רמג

פירוש א

בימינו אנו רואים כו' כדוגמ' כו'. ר"ל אם קרובים אינם טובים יכול להיות שהבנים ממנה אינם מהוגנים והא דאמרינן רוב בנים הולכים אחר אחי האם היינו אם אחי האם הן טובים רוב בנים שיהיו ממנה רגילים להיות טובי' אבל לפעמי' שיהיו אחי האם טובים ואעפ"כ הבנים אינם טובים מפני שקרוביה אינם טובים ומיעוט הבנים הולכים אחר קרוביה לכך נקט בסמוך:

לפי שאביה' לקח אשה שאין אחיה בעלי תורה וצדיקים ואפי' כו' ר"ל אם אין אחיה כו' פשיטא שיארע כך אלא ואפילו כו' לכן מסיים:

לכן יתפלל כו' שאחיה ואחיותיה טובים כו' ר"ל אף אחיותיה כנ"ל:

ושלא יהא דבר כו' שיעכב כו' ר"ל ד"מ כגון בעל נכרית כו' כנ"ל אע"פ שאין הבנים מיוחסים אחריו כי הולד שפחה ונכריות הן כמוהם:

סימן רמד

פירוש א

ועוד ושלא יקראו זרעו על כו'. ר"ל גם ושלא יקראו ומפרש דבריו **כיצד כו' ר"ל שקראו לו שם בגורל כו'** דהיינו שלא יקרא לו שם אחר שם פלוני שהיו בו הכתובי' כו' אלא שקראו לו שם בגורל כו' נ"א ולמאן דאמר שלשה לחזק' בשלשה ור"ל האי דאמרינן כיצד כו' שני אחים כו' היינו למאן דאמר שנים לחזקה ולמאן דאמר שלשה לחזקה אם שלשה אחים נקראו כו' כנ"ל **ואין אלו הדברים משום ניחוש כו'** שלא יאמר שזה הוא ניחוש ועוש' שלא כהוגן שלא יקיים לאבותיו שם שלא ישכח ומפני זה יהיו בניו מתים וקאמר זה אינו שהרי כו' כמו השבטי' שהיו נקראין ע"ש המאורע ולא מתו כו':

אא"כ חטאו כער ואונן ר"ל האי דמתו ער ואונן לאו משום שלא היו נקראין ע"ש אבותיהם אלא משום דחטאו:

כל שמתים בניו ואחרים כו' זה קראו כמו כן כו' שם כמוהו ר"ל אם אחד מתו בניו ואחרים קראו בניהם אחר אותו שמתו בניו וזה קראו שם בנו בשם זה אבל לא אחר זה שמתו בניו אלא אחר בן אדם אחר ומתו בניו א"כ למה נגזר שמתו בניו וקאמר שנגזר לפי שכינו אחרים שם כמוהו והני אחרים קראו אחר זה שמתו בניו ונגזר על שם זה סתם לפיכך נגזר גם על בניו:

סימן רמה

פירוש א

אם נגזר כו' והיא בן רות. ר"ל בין שקראו לו שם אחר בין שקראו לו על שם אחר הוי שינוי שם וחי כמו עובד שהולידה רות מבועז שהיו מתים כל בניו והיה נקרא על שם נעמי שלא מתו מחלין וכליון אלא מפני שחטאו ויצאו לחוצה לארץ ולא מפני שהיו מתו בניה וע"כ נתקיים עובד וחי:

נ"א **שיהא בני יחיה וכך עושים כו'**:

סימן רמו

פירוש א

אם כו'. נ"א לבניהם אותו שם ומתקיימים ולזה אין כו':

דע לך שהמקום גורם ויש לו לצאת כו' ר"ל אעפ"י שאחיו דרים גם באותו מקום ולא מתו בניהם יוכל להיות שהמקום גורם לו ולא לאחרים ונגזר עליו שאם דר במקום פלוני שלא יתקיימו בניו ע"כ יש לו לצאת כו':

סימן רמז

פירוש א

כל כו' וגם רוב זכרים אחר זקינם. וכעין זה מצאתי כתוב שזה שאמר הכתוב תחת אבותיך יהיו בניך ולא אמר תחתיך יהיו בניך כי אדם זוכה למעלות אבי אביו דהיינו זקינו ובמשנה עדיות שאמר האב זוכה לבן בנוי כו' האי יו"ד במלת בנוי אינו אלא נקודה בעלמא וצ"ל האב זוכה לבן בנו כו' **ורוב בנות אחר אמם** כדאיתא בגמרא כעובדא אמה כך עובדי ברתה:

ואם ישאל אדם עצה ממך כו' ר"ל אם ישאל עצה ממך על ענין זיווג אז תקיים כו' שתיעצוהו לפי מה שנראה לך המוטב לו ולשם שמים:

סימן רמח

פירוש א

אם כו' אלא צעור כו'. ר"ל כדאי' בתענית עמדו בתפלה מורידין כו' וביתו ריקם היינו עני ואין לו מחיה בביתו:

וסמכו אל לא תטהרו עוד וכו' ר"ל למעלה מניה כתיב לא תטהרו עוד ולמטה מניה כתיב מקוה ישראל מושיע וגו' וה"ק הפסוק לא תטהרו ושלחו צעיריה' מקוה ישראל מושיע בעת צרה וגו' שהיו להם לטהר במקוה קודם לכן ואז מושיע וגו' אבל באו על גיבים ולא מצאו מים ולא טבלו קודם לכן ע"כ כתיב בסוף וה' לא רצם:

סימן רמט

פירוש א

אחד כו' לפלוני הסופר ושכרתי אותו לכתוב על קלף שלי יפה. ר"ל שלא רשע כתבו וגם לא נכתב על קלפים שאינם לכתוב עליהם כי אני נתתי לכתוב לפלוני הסופר שהוא צדיק וישר ונאמן ושכרתי אותו לכתוב על קלף שלי יפה וקלפים שלי נעשים בהכשר בכל מיני הכשר והסופר הוא נאמן ובודאי עשה כמו ששכרתי אותו השיב לו החכם אעפ"י שזה הוא אמת מ"מ כשהיה כו':

וכן מי כו' ומתפלל כו' ר"ל אינו נענה:

סימן רנ

פירוש א

כשקורין ויחל כו' וגם ה' ה' אל רחום לומר. ר"ל גם החזן הקורא שותק לומר הצבור ה' ה' אל רחום דהיינו הי"ג מדות וממילא החזן נמי שותק לומר הצבור וסלחת לעוננו וגו' שהרי הן ג' מדות מי"ג מדות כדמפרש בסמוך **כי הקהל וכו'** רצה ליתן טעם למה שותק החזן כי אמירתן אינם שוה כו' כי הקהל כו':

הרי י"ג מדות כמו שמצינו אותם ר"ל שלא תאמרו שראוי לספרם בענין אחר כמו שבאמת יש דעות אחרות במספרם לכך אמר הרי לפי סברא זאת יש י"ג מדות כמו שמצינו שאמרם משה אותה:

ודע שכך יש למנותם שהרי משה עשה כן ר"ל אפילו צבור שאומרים דרך תפלה ובקשה אין לאמרם בבת אחת אלא י' מדות תחלה ואח"כ ג' מדות שהרי משה עשה כן:

ואומר אזכרה כו' ועונין י"ג מדות ר"ל בהתחלת הפיוט של אזכרה עונין החזן והצבור י"ג מדות ואין מפסיקין לומר י' מדות ואח"כ ג' מדות אלא כל י"ג מדות בפעם אחד:

סימן רנא

פירוש א

בראשונה לא כו' כגון הצבור אומר נאוה תהלה והעומד לפני התיבה מתחיל בפי ישרים. ר"ל כיון שהצבור סיימו ואמרו רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה אז שייך להעומד לפני התיבה לומר בפי ישרים תתהלל כו' **וכשהיו כו' מתחיל למעלה לפי שלא כו'** ור"ל כשהיו פריצים לומר כו' אז היה היורד לפני התיבה מתחיל למעלה דהיינו במקום שהי' עומד בשעה שסיימו הפריצים כי זה הוא מן הצורך לפי שלא היה רוצה למהר כפריצים ונמצא כשהם סיימי הוא לא סיים ע"כ היה צריך לומר מה שלא סיים אחר סיומם אבל כשהם טובים ואינם ממהרים ויכול לסיים כמו הם בלא מהירות לא היה חוזר למעלה לומר מה שכבר אמר ועתה שחוזרין למעלה עון הוא לפי כו' כיון כו' ולא מהרו א"כ היא אמר כמו הם לפ"ז מה צורך לחזור למעלה מה שכבר אמר הלא אין להיורד לפני התיבה אלא כו' **ואם הוא מתחיל למעלה כו' מי שאינו יודע** משום שאינו אומרם בכל יום יש מי שאינו יודע ואומר היורד אותו בשביל להוציאו ידי חובתו לפי זה היה לו להתחיל מנשמת כל חי כי משם ואילך אין אומרים בכל יום:

ולכך סמך ולא ידברו וגו' וסמיך ליה רני וגו' ר"ל מדכתב וסמך אהדדי ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית משמע דתרמית אינו כזב אלא דבור שיהיו נגלהו טוב הגון והי' מרומם בתוכו כגון האי דאמרי' שאינו כזב שהכל אפשר להיות מאת הקב"ה אבל לא ימצאו בפיהם לשון תרמית כיון שאין רגיל להיות הוי כמרומה בתוכו וסמיך ליה רני כו' וגו' משמע שלא ירצו אלא מה שידברו ומה שימצא בפיהם:

נ"א **וסמיך רני וגו' ועלזי בכל לב וצריך למשורר את הניגון שלא ישמח הלב אלא במשך הניגון מי שאומר בקול רם כו' מגרונו ויאמר ממקום שפסק** ור"ל מדכתיב ועלזי בכל לב ע"כ המרנן ומשבח להקב"ה צריך לשורר בניגון השבח ורינון שהרי לא ישמח הלב אלא במשך הנגון והמלות **שאם יהיה רוקק להשליך מחוטמו שיקנח** שייך לסי' רנ"ב:

סימן רנב

פירוש א

מי כו'. נ"א מי שיקנח חוטמו להשליך מחוטמו והיה רוקק וקינח להשליך כיחו ואצבעותיו מלוכלכות לא יגע כו' אצבעותיו ואם אדם כו' ונזדמן לו שמעל' רוק בפיו ישתוק כו' ויזרוק הרוק ואם לא ישיג הצבור הרי כו' להמתין ובעת התפלה כו' בדבר מאוס ואסור לדבר כשרואה כו' קדושה ואדם כו' דבר מאוס כו' ברכות ששוחה במודים

אם יכוף ביותר קומתו כנגדו יהא עד קרוב למיאוס לא יתכן לשוח עד שיצא מפיו הברכה. ור"ל או שהיה רוקק וידבק כיחו דהיינו רוק הנדבק וקינח להשליך כיחו כו' לא ישיג הציבור הרי כו' ר"ל אם לא מתפלל אלא עם הצבור ואם ישתוק כדי הילוך ד' אמות לא ישיג הציבור להתפלל עמהם הרי כו':

ואסור לדבר כשרואה כו' ר"ל אסור לדבר בדבר קדושה או להתפלל כשרואה כו':

סימן רנג

פירוש א

הרוצה שלא כו' לקרי"ץ כו'. ר"ל קודם שיבא שחרי' לב"ה ילעוס לקרי"ץ ועל ידי זה יבלע הרוק ולא ירוק כי הלקרי"ץ יתן מתיקות לרוק:

וקודם שילך לב"ה ר"ל קודם שילך ערבית לב"ה:

בהשכמה כו' בפיו ר"ל אעפ"י שהוא בהשכמה קודם עלות השחר ואינו מתענה אלא לאחר עלות השחר אפ"ה לא ילעוס מפני שהמתיקות והיה בפיו לאחר עמוד השחר שחל עליו התענית וכשיבלע הרוק בולע המתיקות כמו שמסיים **וכן בערב יום כפור כו'** שישאר הטעם בפיו לאחר שנכנס י"ה וכשבולע הרוק בי"ה בולע המתיקות בי"ה:

סימן רנד

פירוש א

האומר בלחש כו' את המצות. ר"ל כי לא יוכל לענות אחריו מה שהיו עונין אם שומעים ברכתו:

נ"א שהרי תרי"ג קולות לא תמצא אלא עם אמן שעונין הקהל לכך יאמר בקול רם ברכו ויענו הקהל אחריו אמן וכתיב וענו וגו' וכשקורין בתורה אותו המברך כו' בלחש שלא כו' לעולם ועד דהוי נמי כעניית אמן אחריו ובזה מדויק שפיר מ"ש גוזל את המצות שהרי תרי"ג קולות לא תמצא אלא עם אמן שעונין הקהל ור"ל גוזל מן התרי"ג מצות שהרי תרי"ג קולות נגד תרי"ג מצות לא תמצא אלא עם קולות עניית אמן שעונין הקהל נמצא כשאינן עונין אמן חסר מתרי"ג קולות דמשמע נמי דחסר מקולות תרי"ג מצות:

סימן רנה

פירוש א

לא ינשק אדם כו'. ר"ל שלא יחשוב שום אהבה נגד אהבת מקים ב"ה ונגד אהבת רבו **אלא כו' המצוה** שאין שום דבר נחשב נגד מצות ה' כדכתיב חשתי ולא וגו':

סימן רנו

פירוש א

כשאומרים כו'. נ"א ושמע החכם שהיה סביביו אומרים הקרוב"ץ כו' ור"ל החכם שמע אותם שהיו סביביו אומרים כו':

סימן רנז

פירוש א

וקראתם אותם וגו' כגון הרוכב. ר"ל הרוכב על החמור אין צריך לירד אלא מתפלל בהליכת החמור וזהו שאמר והלכתם והתפללתם **או כשאדם צריך ללכת כו'** וה"ק הפסוק והלכתם דהיינו אם בקשו לילך לדרך והתפללתם תפלה להושיע מכל כו':

או שאינו נכון להתפלל שם ר"ל שאינו נכון להתפלל שם אז ילך כו' וזהו והלכתם דהיינו מן הבית למקום טהור והתפללתם:

וזהו צדיק וגו' ר"ל צדק היינו תפלה שמצדיקו לפני בוראו אם רוצה להתפלל ואינו מקום ראוי להתפלל בבית אז וישם לדרך פעמיו וילך למקום הראוי להתפלל שם:

סימן רנח

פירוש א

מה כו'. נ"א שבבראשית בסוף התיבות:

ואילו היינו אומרים זולת היינו מחסרים פעמים אמת ר"ל שלא היו אומרים ששה פעמים בפעם אחת אלא הזולת היה מפסיק ביניהם ושני פעמים אמת היינו אומרים לאחר זולת בעזרת וכן איתא במהרי"ל בהלכות ר"ה:

נ"א **יום אחד יום הכיפורים יום הדין הוא בתחילתו של עולם רמוז** ור"ל כיון שי"ה רמוז בתחילתו של עולם ע"כ צריכין לעשות כן ולא היו מחסרים ב' פעמים אמת כנ"ל. נ"א וי"ה ור"ה אמת חותמו ואמת כתיבתו למפרע בבראשית בראשית ברא אלהים את ר"ל במלת בראשית ברא אלהים ס"ת אמת אבל לא כסדרן אלא למפרע והתי"ו שבבראשית

כתיב תחלה היא סוף אמת ומרמז לך מה שהיא ראשית הוא אמת כתיבתו ואמת חתימתו דהיינו ר"ה וי"ה שהן יום הכתיבה ויום החתימה וזה עוד רמוז על ר"ה וי"ה שהן בתחלת מעשיו:

ובמה אנו כו' ר"ל הרי אמרינן מה שהוא ראשית הוא יום אמת הכתיבה ואמת החתימ' ומנ"ל שר"ה הוא ראשית וקאמר כדאמרינן כו' וי"ה כו':

ועוד דרשו שבר"ה כו' ר"ל כדאי' בר"ה דף ח' וממאי דתשרי הוא דכתיב חודש וגו' ע"ש.

יום אחד שנשאר בשנה ר"ל והרי י"ה נרמז בתחלת מעשיו. נ"א קיימ' בר"ה ובי"ה יושב על כסא דין מזרה וגו' וכתוב א' אומר מזרה וגו' וסמוך ליה והוכן בחסד כסא ולכך צריך לומר כו' ולא זולת כדאי' בסמוך כשאומר זולת אין אומר כך ר"ל במשלי כ"ח כתיב וסעד בחסד כסאו דמשמע כמו והוכן:

ובדניאל כו' ושני כו' ר"ל פעם שני כתיב ודינא וגי' דהוי כאילו כתיב שני פעמים יושב על כסא דין א' לר"ה ואחד לי"ה ולכך צ"ל כסאו נכון כו' כנ"ל:

ועוד דאמר ראש דברך אמת כמו בראשית ברא אלהים ר"ל שמלת האלו הן ראש דבר ה' וס"ת אמת למפרע:

ובר"ה דיוה"כ וחתמנו ודברך מלכנו אמת וקיי' לעד ר"ל חיתום וסיום של ר"ה וי"ה הוא ודברך מלכנו אמת וקיים לעד שאף בי"ה מסיימים כך וכן איתא ברמב"ם בסדר תפלת י"ה וזהו שכתב אלמא בתרווייהו אמרינן אמת דהיינו כמו ראש דבר ה' מפני שהן נמי נקראין ראשית:

כמו כן אמר ודברך מלכנו אמת כו' ר"ל כמו כן מלת אמת אמר ודברך מלכנו אמת וקיים לעד ודבר שהוא קיים לעד הוא אמת ובאמת ויציב אומר ודבריו חיים וקיימים דהיינו שהן אמיתיים וכשאומר זולת אין אומר כך ע"כ אין אומרים זולת בר"ה ובי"ה. נ"א וכשאומר זולת אין אומר כך ובתהלים כתיב גלמי וגו' ועל ספרך כולם יכתבו:

באמור אל הכהנים בכל המועדות כתיב יום ר"ל בכל המועדות נזכר בפנחם יום כמו בפ' אמור חוץ אחד שלא נזכר שם והיינו דאמרינן כו' **כלומר שלו כו'** ור"ל והיינו דכתיב על ספרך כולם יכתבו ספר ויקרא נקרא בפרט ספרך מפני שכולם כמעט מצות ועניני ה' ושם באמור כולם נכתבו אף בי"ה כתיב יום שגם י"ה שלו הוא כדמסיים כלומר שלו בו' אומר הפסוק ימים יוצרו מה שלא נכתב בספרך אלא בספר וידבר בפנחם אלו הימים שהשטן והיצר הרע יכול לקטרג עליהם לא כתיב יום בא' מפני ששלו הוא י"ה ואין השטן יכול לקטרג והיינו כו' זה י"ה משום דקשה למדרש דלפי סדר הימים הים לו לומר יום ראשון כדכתיב יום שני ושאר הימים אלא להכי נכתב יום אחד שבא לומר שיש

יום אחד שלא נכתב יום זה י"ה שהוא אחד ושלו הוא כו' ולפי מה שכתב לעיל שנשאר משנה יום אחד משס"ה ימים נמי יוצדק המדרש מה שאמר יום אחד זה י"ה וכתב ולכך כו' ולא אחד בהם בא' דהיינו הכתוב באל"ף דר"ל דלא באחד מהם יכול לקטרג וקרינן ולו בוא"ו והוא נתינת טעם למה לא יוכל לקטרג משום ששלו הוא י"ה:

סימן רנט

פירוש א

בסדר אהללה כו'. נ"א התחיל הפסוקים מנו"ן ואילך כו'. ר"ל עשרה פסוקים של מלכיות זכרונות שופרות התחיל מנו"ן ואילך דהיינו מסמ"ך ומכח זה הוצרך לכפול תי"ו במלכיות זכרונות שופרות דהיינו בכל אחד שני תווי"ן:

ואם היה כו' לא היה כו' ר"ל זה הטעם שמתחיל בסמ"ך כשאתה אומר א"ב כו' נ"ט ס' הרי כו' להפך סען כו' **שנכנס סטן עמה** דהיינו כשתמנה עד סמך הוא להפך סטן כנ"ל אע"פ ששטן בשי"ן נכתב אותיות זשסר"ץ מתחלפים כדאיתא ביפה תואר בב"ר. נ"א לכך התחיל בפסוקים בשל מלכיות זכרונות ושופרות בסמ"ך להגן כו':

וכשקרא תשר"ק צפע"ס כו' ר"ל כשקרא כל אותיות למפרע עד נ"ט משמעות כך הוא חסר היינו חדש תשרי שהעולם נידון והסט"ן בא לקצוף ולקטרג קצף ע' סט"ן שיקצוף ויקטרג על ע' אומות ולא על ישראל:

סימן רס

פירוש א

כי הם זרע ברך ה'. נ"א ברך וה' בכתיבתו ך"ו בגימ' אברהם במילה כל כו' ר"ל מלת ברך וד' אותיות של ה' שהן בכתיבתו שהן ביחד רמ"ח בגימט' אברהם שניתוסף לו הה"א בשעה שנצטוה על המילה ונקרא אברהם במילה ומפרש דבריו כל כו' דהיינו שיהי' כ"א נחתם באות ברית קודש שכל רואיהם יכירום שהן זרע אברהם שנקרא כך משום שנצטווה על המילה **רואי"ם יכירו"ם כ"י ה"ם בגימטריא אלו תפילין**. ר"ל שמלת ראי"ם בלא וי"ו ומלת יכירום כ"י ה"ם בגימטריא תרי"ז כמלת אלו תפילין שראיהם יכירום בתפלין שיהיו נישאין תמיד תפלין בראשיהם:

רואיהם יכירום הלכה כו' ר"ל עוד י"ל על גימטריא רואיהם כו' אלו תפלין שבא להורות זמן הנחת תפלין שהלכה כאחרים כו':

סימן רסא

פירוש א

אהוב כו' ועתה למה אומרים שהוא סכנה כו' ר"ל למה אומרים שהוא סכנה הלא כתיב אל תקוץ בתוכחתו ומכח שהוא אומר שהוא סכנה מקיץ בה וגם הוא ממהר כו מפני שאומר שהוא סכנה והוי קץ בתוכחתו:

לפי הלשון כו' ר"ל ע"כ לא יאמר שהוא סכנה כי מכח דבורו ולשונו נעש' מסוכן ומזיק אלא כך יעשה:

נ"א **חמוקי ירכיך כמו חלאים תחלואים וכו' שנאמר חבי כמעט רגע וגו'** ר"ל התחבאי מעט עד שיעבור הזעם נ"א רמז מלאך המות ואמר הן כו' ור' אלעזר בן ערך וכן מועד קטן כו' על המות ולא יכוין להפרע ממנו ולפי דבריו יש לקיים הגירסא נענה מלאך המות ואומר כו' מה שכתוב בחדושי חגיגה דלא גרסינן ע"ש ואמר בשלמא מעשה מרכבה מלאך המות קרוב לשמוע שהוא דבר גדול כדאיתא בסוכה דבר גדול מעשה מרכבה אבל מועד קטן וכיוצא בו למה קרוב לשמוע ואמר משום שהוא ממונה על המות ע"כ קרוב לשמוע מי שדורש בדבר שהוא ממונה עליו ולא משום שיכוין להפרע ממנו ואמר **לכך יעסוק כו'** ר"ל לפי טעמים שכתבנו בפרט שמלאך המות קרוב לשמוע לכן יעסוק בכל לבו כו':

סימן רסב

פירוש א

אל כו' ומה שאמרו הנח לישראל כו'. עיין בא"ח סימן תר"ח דאמרינן בכל איסורא מוטב שיהיו שוגגין כו' ואין מוחין בדבר שאנו יודעין בבירור שלא יקבל ע"ש תר"ח במגן דוד בשם תוס' ואי ס"ל להחסיד המחבר כתו' הנ"ל צ"ל שגם הכא מיירי הכי וגם לא ס"ל להחסיד המחבר מה שהובא באחרונים בשם מהרש"ל בסי' הנ"ל דבין השמשות שהוא ספק דאורייתא ממה שמפורש בתורה מוחים שהרי על מה שכ' אין שעה וסמוך לספק בין השמשות כו' כתב ומה שאמרו הנח לישראל מוטב שיהיו שוגגים ואל כו' וזה דוחק לומר משום דהוי ספק ספיקא דמשמעות הלשון שכתב ולא יחללו ספק שבת אינו כן:

סימן רסג

פירוש א

אמרו כו' אמר להם מה מועיל כו'. ר"ל אם לא היו הילדים ינתקו בודאי הייתי נמי תולה נויי סוכה שמא לא ינתקו את"ל שינתקו שמא לא ינתקו בשבת אלא בחול אבל כיון שודאי ינתקו ואין כאן נוי סוכה ואפשר שינתקו בשבת ויחטאו ע"י מוטב שלא אתלה שלא יחטאו על ידי:

סימן רסד

פירוש א

הרוחץ כו' שנולד בשבת. כדאיתא בנדה ל"ח חסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהם אלא מרביעי בשבת ואילך לא יבואו נשותיהן לידי חילול שבת ע"ש ואביו ואמו לא עשו כחסידים לכך נולד בשבת:

נ"א **ועונותיהן גרמו כו' וא"ת למה כו' מעשה בני עלי** דבשלמא האי דנולד בשבת יש חטא שחללו שבת עליו ואביו ואמו גרמו לו לכך איתא כנ"ל אבל על זרע בני עלי ליכא למימר הכי וא"כ קשה למה כו' ומשני מפני כו':

נ"א **שאלו אם אז היו כו' אבותיהם וקבלו האבות דין כו' ואם בת יצילו וכשנגזרה כו' כבר באה וכו'** ור"ל כיון שגזרו הגזירה על בני עלי וקבלו הדין עליהם ואלו אם אז היו כו' לכך צריך תורה כו' להנצל אבל אם לא כל הדברים אלו בהדדי אינו ניצול וזהו הטעם שמתו רבה ואביי שהיה בהם תורה וג"ח בלא זמנם:

סימן רסה

פירוש א

אם תחפוץ כו' לא תודיעהו שאתה מתכוין לכך. ר"ל שאם יודע שאתה מתכוין שיהא מעלה גרה כבהמה לא יכוס שומשמין ויבלע גם י"ל משום פיסא דמלתא נקיט האי לישנא שבשבת לא יתן לאח' שימשמין לכוס בשבת ואותו לא ידע שמפני כך מעלה גרה ואם יצא לר"ה לא נעשה במזיד ואפ"ה לא יתן כדי שלא יבא על ידך חילול שבת ולפי מה שכתב לעיל בסימן רנ"ג אף בתענית בהשכמה ובערב י"ה ובערב ט"ב לא יתן לא' לכוס שומשמין בלי ידיעתו שמעלה גרה כבהמה ע"י כך משום שיכול לבוא על ידו לידי איסור אכילה:

סימן רסו

פירוש א

בשבת כו' שאסור כו'. ר"ל אפילו לא אמר לישן כדי כו' אלא אמר למחר כו' אסור מודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדיבורך של חול:

ואפי' חפץ לכתוב תורה ר"ל לא יאמר נישן כדי לכתוב למחר אבל אם אמר נכתוב למחר תורה שהוא דבר מצוה אינו אסור וזה שמסיים מפני שמראה מה שישן ונח בשבת שעושה בשביל החול אלא כו':

סימן רסז

פירוש א

בשבת כו' ואיך יעשה בשבת שמא כו'. בשלמא בחול יכול לכבסם ויטהרם וילך לב"ה ויתפלל:

אלא מפני הבושת לא יניח אדם לכך כו' ר"ל מפני הבושת לא יניח מלילך לב"ה וילך בבגדים המטונפים לב"ה ויתפלל לכך כו':

סימן רסח

פירוש א

לא כו' מי שמביא מים כו' בצמצום אדהכי והכי פן ימות. ר"ל שמא במשך זמן שהוא ישתה מים בצימצום ימות ונמצא חילל שבת מה שהביא דלי מלא מים ואי גרסי' הכי שמי שמביא כו' בשבת לא יביא כדי להשקות את החולה בצמצום אדהכי והכי פן ימות אלא יביא דלי מלא מים א"ש טפי וה"ק מי כו' לפיקוח נפש בשבת אם הדבר בהול אין מדקדקים להביא דוקא מים להשקות את החולה בצמצום שלא יבא לידי דיחוי ועיכוב כי אדהכי והכי שיעכבו פן ימות אלא במהירות שלא בדקדוק אפילו דלי מלא מים:

סימן רסט

פירוש א

מי שאכל כו' אוכלין פיתן בע"ש. ר"ל דמשמע שאוכלים סעודת שבת בערב שבת ומשני לכך רגילין נאכול בע"ש לפי שאין כו' ועוד אם היו כו' אבל הירא שמים יאכל גם להחר צאת הכוכבים כנ"ל וכדמסיק וירא שמים כו' ויאכל כדי שיעור כו':

נ"א **ועוד אם היו כו' וכן ק"ש כו' לאחר צאת הכוכבים יניחו לצבור כו' כי אם היו שוהים עד זמנה עד הלילה להתפלל היו קודם אוכלים ושוכחי' ויראי שמים כו'**. ור"ל שהניחו חכמים לצבור לאכול סעודת שבת בע"ש אעפ"י שמצותה לאכול לאחר צאת הכוכבים כדי שלא תבא תקלה יותר מזה שאם היו כו' עד חשיכה משום שלא היו אוכלים עד אחר התפלה ובאמת מצוה להתפלל מבעוד יום כדי כו' וכן ק"ש כו' יניחו לצבור כו':

נ"א **היו שוהים כו' היו באו לידי תקלה יותר והיו שוכחים ולא היו מתפללים כל עיקר ויראי שמים יוצא ידי שניהם קורין לאחר כו' ויאכל כדי שיעור כו'**:

סימן רעא

פירוש א

ויברך אלקים כו'. נ"א איוב את יומו תשכון וגו' מכלל שברך את השבת באור ומצוה שישב כו' ר"ל כיון דסתם במה בירך את השבת ומצינו דשייך ברכות וקללות היום על איזה דברים מסתמא על אותן דברים דמצינו דשייך ברכות וקללות היום ברך את השבת ולכך כתיב מלת יום ולא כתיב את השביעי לרמז לזה וזה שאמר מכלל שבירך את השבת באור כו':

ויש לשמוח בשבת כו' ר"ל מדכתיב אל יחד בימי שנה שפירושו אל ישמח מדכתיב ויחד יתרו כאיתא בע"א באיוב מכלל דבשבת ישמח ע"כ כ' ויש לשמוח בשבת כו':

סימן רעב

פירוש א

מעשה באחד שהאריך ימיו כו'. עיין פירושו לעיל סימן ר"י:

ולא מצאו לו שום זכות אלא כו' ר"ל לא מצא לו שום זכות מדברים שאינם כתובים בתורה אלא מה שהוסיף שראוי ליתן עליהם שכר גם בעה"ז תלה כו' אלא בשמן זית:

סימן רעג

פירוש א

אדם כו' לא ינערם לחוץ אלא כו'. ר"ל משום דניער חוץ דרך בזיון הוא אלא יתפש' כו' דזהו דרך כבוד:

סימן רעה

פירוש א

ישקנו וגו' אם נשק אדם כו'. ר"ל דקשה למה אמר מנשיקות דה"ל לכתוב ישקני מפיהו אלא דבא לומר ישקני דוקא מנשיקות פיהו ונא מנשיקות אחר כגון נשק אשתו ובניו לא ינשק כו' וה"ה אם נגע בבשר אשתו בידו כו':

סימן רעו

פירוש א

כבד את ה' מהונך. כבדהו כו' וכתיב ושמת שם ארון. ר"ל שהיה מגדיל בנין הבית להיות נאה ויפה משום שצוה הקב"ה להיות שם ארון:

וכתיב ועשית וצפית וגו' ר"ל שהיה מחפה הארון בזהב להיות נאה לכבוד הלוחות שבתוכו שמעינן מינה שצריך לכבד חפצי ה' לעשית נאה ויפה דבר שמכניסין בי חפצי ה':

וכל המכבד את התורה כו' ר"ל כעין ד"א וקאי הפסוק כבד וגו' על התורה עצמה ולא על דבר שמכניסין בו חפצי ה' וה"ק אם תכבד את התורה לא יזלזלוהו ולמד ק"ו מהונך שהרי אם יש לך הון אתה מכבדו כו' וכן תעשה לחפצי שמים כי כו' לכבד התורה וליפה אותה להראות יפיה לכל ולא יזלזלו שלא לעשות כן **כבד את ה' מהונך שאם אתה כו'** הוא ד"א על פסוק כבד וגו' שתציל תחלה חפצי ה' ואח"כ הונך:

ואין לך דבר כו' ר"ל נפשות תציל תחלה ואח"כ וחפצי ה' ואח"כ הונך ואמר עוד ד"א כבד את ה' מהונך יותר כו' **ואם רבך כו'** הוא גם ד"א כבד את ה' דהיינו רבך שלמדך דברי ה' וליראה את ה' מהונך יותר מאב ואם שנתנו לך הונך **ואפי' אתה מאבד כו'** הוא עוד ד"א על פסוק הנ"ל. נ"א שאמר ומה לעשות וגו' ואמר לו הנביא שלא יוליכם ואיבד הכסף ר"ל אם לא יוליך עמו הגדוד ששכר במאה ככר כסף א"כ נאבד הכסף ואמר לו הנביא שלא יוליכם עמו כו':

מי שיש ס"ת כו' או כו' הרב כו' והתלמיד כו' כולם הטעם משום בזיון הספר:

סימן רעח

פירוש א

הנותנים מס באמת כו'. ר"ל למה מכח המס הוא כך ומפרש ואמר ואם גזרו כו' אלא מעט ויש כו' הרי גוזלים חבריהם כו' ד"מ אם מחייבים ליתן מאה ר"ט וגזרו ליתן מן הליטרא

לשלם המאה ר"ט והטובים יש להם מאה ליטרות ושאינם נותני' באמת אומרים שיש להם חמשים ליטרות הרי הטובים מחויבים מאה זהובים ושאינם נותנים באמת חמשים זהו' ויש להם גם מאה ליטרות וא"כ יגיע לשלם מאה ר"ט מכל ליטרא חצי ר"ט ולפי זה אינם משלמים כראוי להם אלא כ"ה זהובים מעט ממה שראוי להם והטובים משלמים כ"ה זהובים יותר ממה שראוי להם ונמצא שהטובים משלמין מה ששייך לחלק שאינם נותנים באמת ושאינם נותנין באמת נוטלים מה ששייך לחלק הטובים וכאשר עשה כן יעשה לו לעה"ב ובפרט שמדת הקב"ה היא מדה כנגד מדה ולכך לעה"ב נוטלים הטובים חלק של אינם נותנים באמת בג"ע ושאינם נותנים באמת נוטלים חלק של טובים בגיהנם וקאמר שוב:

וראשים כו' אע"פ שנותנים ביושר ר"ל לפי זה אין דינם ככה כנ"ל מ"מ גם כו':

סימן רפ

פירוש א

שני כו' בטבלאות שלמודים בהם אין כו' ור"ל בטבלאות שרגילין לקשור בהם אין כו':

סימן רפא

פירוש א

אם יראה אדם כו' אל יחתוך אותו כו'. ר"ל דוקא שני דפין שהם סדין אחד וכתב על אחד אל יחתוך אותו שכיון שהם סדן אחד וכתב על אחד יש קדושה גם על השני אבל אם עשה קונטריס מאיזה דפין וכתב על מקצת הקונטריס מותר ליקח מן הקונטריס דפין שלא נכתב עליהם כלל ולכתוב עליו צרכיו והא דכתב בסמוך וכשאדם מסיים כו' ונשאר דף או שנים כו' ואם רוצה לכתוב יקח דף וידבקהו דמשמע דוקא דף חדש ממקום אחר ולא מדפי הספר אע"פ שלא נכתב כלום על אותן הדפין התם הטעם משום שהוא נקשר על קונטרס הספר כדמסיים ולא יקשור כו':

סימן רפב

פירוש א

מי וכו' שלא יעשה ציורים במסורות כו'. ר"ל שהיו רגילים לעשות איזה ציורים במסורות לסימנים לכך אמר שיעשה תנאי עם הסופר שלא יעשה שום ציור במסורות כדי שלא יהא ציור בעלמא בתוך דברי קדושה כי מה שכתבו הראשונים המסורות בעשרים

וארבעה לפי שהיו בקיאים במסורות ולא היו צריכים לשום סי' הלכך לא עשו שום ציור במסורות לכך כתבו המסורות בספרים וממילא לא נעשה ציור בדברי קדושה אבל עתה אינם בקיאים ופן יעשו ציורי' במסורו' ע"כ יעשה תנאי כנ"ל:

נ"א **ואם יעשה ציורים בצידי הדף ועוד לא יכתוב האיך יראה כי כשיראה בדף לא יהיה כו' אלא צריך כו' לא יהיה מול פניו**. ור"ל שבצידי הדף שעשה הציורים לא יכתוב עוד דברי קדושה וא"כ אין בזה חשש הנ"ל מ"מ נעשה הציור הזה כדי לראות יפיו ואם בא לראות האיך יראה **כי כו'** וזה הוא גנאי למה שכתב בדף לכך אף בצידי הדף אפי' שלא יכתוב שם דבר קדושה לא יעשה שום ציור:

סימן רפג

פירוש א

אחד כו' עצם של עגור כו'. ור"ל משום דעצם מקבל טומאה לכך כשהי' כותב מזוזות לא היה כותב אלא בפשוטי כלי עץ:

תכתוב כו' ר"ל שאמר לו אם יפה אתה כותב בקולמוס של עצם יותר מקולמוס של קנה תכתוב אף מזוזות בקולמוס של עצם אע"פ שיש סברא לומר שמקבל טומא' מדברי סופרים וגם העצם הוא מעוף טמא ובעוף טהור שייך נמי טומאת נבלות שהרי הכתוב אומר בעט ברזל וגו' ופשוטי כלי מתכות מקבל טומאה אעפ"כ יחד דוקא עט ברזל משום שיעמדו לנצח ראינו מזה שאם הוא יותר טוב בעט שמקבל טומאה יכתוב בה וא"כ אתה גם כמו כן תעשה:

סימן רפד

פירוש א

אחד כו' השדים שומעים כו'. הענין הוא שהשדים נברא נשמתן בין השמשות של ע"ש ולא הספיק לברוא גופם עד שחשיכה ולכך נשארו בלא גוף וצריכין לומר לפ"ז שהנשמה ראויה ליברא תחלה ואח"כ הגוף ובאדם הראשון נמי כמ"ד שנשמתו נבראוי' תחלה ואח"כ הגוף והכתיבה שבאה מצד הגוף היא גוף למצוה והדיבור שבא מצד הנשמה הוא דמיון נשמה למצוה וכשהוא קורא קודם ס"ל נמי שהנשמה קודם לגוף ולפי זה הוא נותן טעמא רבא שלא נבראו השדים בגוף ולא משום שאינם כדאי וראוים לברוא בגוף לכך השדים מברכין אותו והיינו נמי הטעם שיאמר **ועוד יזכור כו'** שהנשמה היא נצחיית כך יזכור לנצח:

סימן רפה

פירוש א

הטורח בחכמה ובמוסר כו'. ר"ל בחכמת התורה ובלימודה ובמוסר דהיינו שעושה מצותה ונוהג במדות הטובות והנהגות הישרות שבה שע"י זוכה לאריכות ימים ומואם בחיי הבל והקב"ה דטבי ליה עביד על כן קונה חיים ארוכים לעתיד בעולם שכולה ארוך:
הוי חכם וזהיר כמעשים כו' ר"ל אם טרחת בחכמות ובלימוד התורה לקנות העולם שכולה ארוך הוי חכם ולומד כדי לעשות וזהיר במעשים ותעשה על פי לימוד התורה ולא בחכמת דברים בלבד שלא תהא לומד אלא לידע חכמת דברים ולא כדי לעשות משום שהמעשים ילווך שאם תלמוד כדי לעשות הלימוד התורה שלומד כדי לעשות נמי חשוב מעשה וילווך לעה"ב אבל חכמת כו':

סימן רפו

פירוש א

אל יערב לך כו' אלא כו'. ר"ל משום שלא יבא לך תועלת אם יסכימו תחתונים על עושרך ויהללוך ויכבדוך משום זה אלא אם יסכימו תחתונים שטרחת בחכמה ומוסר ויהללוך ויכבדוך משום זה ובזה יש לך תועלת שתזכיר גם לטובה למעל' שהעליוני' מסכימין לדעת התחתונים עיין סי' רכ"ד:

סימן רפז

פירוש א

ואל תקנא כו' ואל תבזה כו'. ר"ל המבזה לכל דבר אפילו לדברי השכל כמאמר הכתוב באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מלך וטוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל:
אל תמסרוה כו' פן תחמסוה ר"ל שלא ילמוד לשמה אלא לתכלית וכונה רעה שמפני כך אמרו בחולין הלומד לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקוליס כדאיתא שם במהרש"א:
ואל תמנעהו כו' הרבו יושר ר"ל הרבה יושר יבא מזה שמתוך כך ידע התורה ומצות כהוגן ויעשה אותן וזה שמסיים ויועיל לעתיד שמזכה את הרבי' זכות הרבי' תלוי בו:

סימן רפח

פירוש א

צור תעודה וגו' תעודה שצריך כו'. ר"ל דמלת ציר ל' קשור או לשון שמתוך הוא ומלת חתום תורה דבוק הוא למלת צור תעוד' וחתימה הוא עיקר ושורש של דבר דהיינו הפסקי הלכות וה"ק שמור שיהיו לך ראיה שכן הוא חתים תורה דהיינו שזה הוא פסק הלכה של דבר זה וכן על כל פסקי הלכות **אם הלומד כו'** הוא כמו ד"א ומלת צור הוא לשון קשור ומלת חתום תורה אינו דבוק עם צור תעודה אלא דבר בפני עצמו הוא נ"א תעודה אם אינו מבין וחתום תורה בלימודי ולא בלימוד כו'. וה"ק אם אינו לומד אלא כדי להבין הקושיות והתירוצים ואינו כונתו לידע עיקרו של תורה ציר תעודה קשור תעוד' ואין אתה זקוק לו להביא ראיה להבינו אם אינו מבין וחתום תורה בלימודי שתהא חתום וסתום בלימודי דוקא אותם הלומדים התורה לשמה כדי לעשות מצות' אותם תלמד התורה ולא הלומדי' לנצח אותם אל תלמדם:

סימן רפט

פירוש א

לעולם כו' שכל העוסק מאהבה כו' ר"ל שלשה אופני' הם בענין התעסקות התורה העוסק מאהבה יושב כו' והעוסק שלא לשמה לקרות רבי או לכבדו ע"ז אמרו לעולם יעסוק אדם כו' והעוסק לנצח ולקנטר **אם אדם וכו'**. ר"ל שלא יהא אדם רוצה לעסוק בתורה לנצח כי אדרבה אם ינצח אותו החכם יתחכם יותר ויודע מה שלא ידע תחלה **בין עובד אלהים כו'** עיין בחגיגה דקשה היינו בין צדיק לרשע בין עובד אלהים וכו' ומפרש בין עובד אלהים לצורך אלהים דהיינו שעוסק מאהבה לאשר לא עבדו לצורך אלהים שלימד כדי לכבדו או לקרוא רבי שלא יעשה אדם כו' אע"פ שאמרינן לעולם יעסוק כו' אפי' שלא לשמה כנ"ל מ"מ לא נקרא חסיד אלא מי שמקיי' מילי דאבות ושם נאמר לא יעשה כו' קרדום עיין במדרש שמואל:

סימן רצ

פירוש א

ה' כו' ידע שיאדיר יהי' כו'. ומלת ויאדיר ר"ל שזה נמי סימן וידע מזה שיאדיר התלמיד ויהיו רבים צריכים לו ויכבדוהו. נ"א וכיון שעל ידו יודע הרי יגיד לו. ר"ל אע"פ ששואל הוא יותר טוב ממנו וזהו שכתב:

ואם יותר טוב ממנו שואל ואין להחכם צלחה רוח ה' ר"ל שלא צלחה רוח ה' מיד כששאלו אותו אע"פ שאח"כ ידע הרי חפץ הקב"ה שלא יגיד לו כיון ששואל הוא יותר טוב ממני אבל אם השואל אינו יותר טוב ממנו יגיד לו אע"פ שלא ידע מיד כששאלו:
בגי' ישמעאל כי ר' יהושע כו' ר"ל למשוסה כתיב ולמשיסה קרי ואי אמרינן יש אם למסורת ותוסף על המסורת יו"ד של מקרא או אי אמרינן אם למקרא ותוסף על המקרא וי"ו דמסור' הוי בגימטריא ישמעאל כי רבי יהושע קראו כן משום הגימטריא הנ"ל:
נ"א **כי הוא כלוא בבית האסורים**. ור"ל למה באמת קרא ר"י דוקא להאי תינוק ר"י משום בגימט' הנ"ל ע"כ אמר **והוא סמך כו'** כי אותו תינוק היה כלוא בבית האסורים **ולכך אמר כו'** ואין אנו צריכין לומר שאמר מובטח כו' משום שמסיי' הפסוק שהתחיל ר"י:

סימן רצא

פירוש א

כל אדם כו' כלומר באיזה ענין מלאכתו. ר"ל מפרש דבריו מה שאמרתי שתחפוץ לדעתו כלומר באיזה כו':
לבו חפץ ר"ל אם אינו מדבר ותרצה לידע באיזה ענין לבו חפץ על כן תשים כו' הרי כו' מכח עיון לחוד תראה מה שבלבו אם עושה מעשה ויעתיק או ישכיר כו' פשיטא שבו חפץ **וכתיב מה אהבתי וגו' אף הקב"ה כן כו'**. ר"ל מזה הפסוק מוכח במה שאדם תדיר מדבר בו הוא אוהב וחפץ בו ומפני זה שהיה דוד אוהב תורה ע"כ כל היום מדבר בה אף הקב"ה אוהב וחפץ בתורה כתיב בה ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשוע יום יום:

סימן רצב

פירוש א

דבש מצאת וגו' אם מוצא כו'. ר"ל כשמצא' דבש והם ענייני חכמה אכול ממנו הראוי לך לבד ולא תחקור במה שלא תוכל להשגו שמא מביאך זה להקיא מה שהשגת והמשיל זה הענין בדבש כי כן דרך הדבש אם יאכל כראוי יקח בו תועלת ומי שיאכל יותר מראוי ימשוך לו מזה שיקיאנו עיין ברלב"ג משלי כ"ה ט"ז:

סימן רצג

פירוש א

רק אדמת כו' שנאמר לא ראיתי צדיק כו'. ר"ל דקשה מה ראיה הוא שאין צדיק נעזב משום שלא ראה הלא ק"ל שאין לא ראינו ראיה ע"כ אמר דה"ק הפסוק לא ראיתי לצדיק להיות נעזב **אלא עשיתי תקנה לכל צרכיהם** שלא יהיה נעזב:

סימן רצד

פירוש א

מסיר וגו' ר"ת מאמת אם שואל אדם אמת כו'. ר"ל אם אמת אתה מונע מלדבר עמו בדברי תורה עליו נאמר מסיר אזנו וגומר אבל אם לקנטר כו' עליך נאמר באזני כסיל אל תדבר כי וגומר:

סימן רצה

פירוש א

לעולם כו' או תשכירני שכר טרחי ותן שכר טרחי צריך לחפש אחריו. ר"ל שישכור אותו ויתן לו שכר טורח עשייה וגם שכר טרחי שטורח ומחפש אחר הרפואה עד שמצאה והעיקר:

נ"א **או תשלימני שכר טרחי והן כו'** ובזה א"ש טפי מה שמסיק **אבל אם אומרים כו' שפיר דמי** ור"ל אם כבר טרח ורוצה לשלם לו שכר טרחה אינו רשאי ליטול ממנו אלא שכר טרחו כי בשביל הרפואה לא יקבל שכר אבל אם התנה קודם שעשה וטרח שכר הרבה או אם יחד קודם שנעשה התנו ואומרים נקנה כו' ויהיה לו שכר קצוב אפילו הרבה שפיר דמי וחייב ליתן כו':

אם יבא ממקומו שם יחשוב כמה מעות כו' ר"ל אם הלך ממקומו לשם להביא לו הרפואה או הלך שם לחפש אחר הרפואה וגם עשה לו הרפואה יחשוב כמה מעות היה נוטל ועשה וטרח שלא בעבור הרפואה ובזה יתן לו ונתן טעם **כי בשביל כו' אבל אם אומרים נקנה כו' שפיר דמי** ר"ל ואע"פ שיש מצוה עליו לרפאותו אבל אם אומרים נקנה כו' דהיינו שהתנה בשביל זה שכר הרבה שפיר דמי וחייב ליתן לו שחכמתו מכר לו ואין לו דמים עיין טעמא בי"ד של"י:

סימן רצו

פירוש א

אדם כו'. נ"א **ואמר ר' אלעזר על יעקב צדוקאה והנאני הדבר כו'**:
דמפקיר טפי ר"ל כיון שאין אתה תוכל לענות אותו פקר טפי ואמר שדבריו הם צידקים נ"א ואם אתה חכם כו' שהרי אינם מבינים את האמת וזהו גם אתה גם השומעים את דבריהם ואם תראה איש מפולפל כו' ללמוד לפניו אבל אם אתה חכם כו' ר"ל מלת גם בא לרבות השומעים את דבריהם:

סימן רצז

פירוש א

רבי שמלאי כו'. נ"א מפני שגסי רוח הם מיעוט תורה יודעים ר"ל כדאמרינן סימן לגסי רוח מיעוט תורה ולכך אין מלמדין להם אגדה כדאמר בסמוך וכן לעמי כו':
נ"א **ועוד קטן אתה ואין מגלין אגד' כו'** ר"ל שר' שמלאי היה באותו פעם קטן בשנים ואין מגלין אגדה תמוה כו' ואפשר שנקרא קטן לענין זה עד שיעמוד בחצי ימיו כדאמרינן בקדושין:

סימן רצח

פירוש א

הלל כו'. קאי על סימן הקודם לזה ור"ל כיון דאמרינן אין מגלין כו' ומדהא ליתא כו' א"ש הלל למה כו' אלא אמר כו' מדהא כו':

סימן רצט

פירוש א

שאל אביך ויגדך ואם תדע כו'. משום דקשה דהוי ליה ליכתב בחד בבא שאל אביך וזקיניך ויאמרו לך וקאמר דפסוק בא להורות שאם שאל לרבו כו' אל ישאל כו' פן יתבייש רבו לכך אמר הכתיב שני בבות שישאל שאלתו בשני פעמים זה שלא בפני זה פן יתבייש רבו:

סימן ש

פירוש א

גיעגוע כו' לכך נאמר בכל לבבך ובכל נפשך. ר"ל בפרשת שמע כתיב ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובפרשת והיה אם שמוע כתיב לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם הרי כתיב בכל לבבך ובכל נפשך אצל אהבה ועבודה לומר לך לעזוב אותם דהיינו גיעגוע נשים וכל הנזכרים לעיל בשביל הקב"ה ולאהוב הקדוש ברוך הוא בכל דרכיו וכל ענייניו דעהו להקב"ה לאהבה את ה' וזה תהיה כשמקיים בכל לבבך ובכל נפשך הכתוב אצל אהבה ולמה באמת כן ואמר שהנפש מלאה כו' ואותו שמחה כך עזה ומתגבר על לבבו כו' זהו כאין כו' אהבת ה' ואמר שוב וכל חיבת שעשוע ולדיו כלא היו כנגד שעשוע לב להקב"ה ע"כ האוהב את ה' בכל לבבו כו' ולעשות קדוש ה' ולמסור עצמו באהבת הבורא והרי כל שעשועות לבו על הקב"ה זהו יראת ה' שלא תעבור על מה שכתוב:

נ"א **ואהבת כגון כו'** ר"ל כמו שמסיים נמי ואותה האהבה מונעת כו':

וטורח בעמל בדבר שהוא רצון ה' ר"ל אם אוהב ה' בכל לבבו ובכל נפשו אע"פ שהיה לו טורח ועמל גדול בדבר ה' הן כאין נגד דבר ה' אצלו וטורח ועמל גדול בדבר שהוא רצון ה' ר"ל לכך כתב בפרשה והי' אם שמוע בכל לבבכם ובכל נפשכם עד אצל העבודה:

סימן שא

פירוש א

יהודי אחד כו' כי השכיר יכול לומר כו'. ר"ל כיון שנשכר אצלו משום שכרו ע"כ יכול לומר אם תעבדני בטוב כו' כי השכיר יכול לומר איני חפץ כו' ע"כ צריך להוסיף לו על שכירתו עד שיתרצה אלא לעבד קנין הוא דומה שמוכרח לעבוד את רבו ואינו עושה תנאי עם רבו אע"פ שנתן רשות לעשות טוב ורע חפץ שיעשו רצונו ע"מ שלא לקבל פרס כמסיים לפי שנתן כו':

ועוד דומה לשורו וחמורו שנאמר ידע וגו' ר"ל בהאי עניינא דאמר ידע שור וגו' כתיב אם תאבו וגומר דמשמע משום דעיל הקב"ה על בריותיו מפני זה אם תאבו וגו' **לפי שנתן כו'**. ר"ל אם חפץ לעשות רצונו שלא ע"מ לקבל פרס א"כ למה נאמרו תוכחות ברכות לכך אמר אלא כו' אבל כנגד כו' לכך כו':

וכתיב ודברת בם וכתיב בפיך וגו' וכתיב וזאת וגו' וכתיב ולמדה וגו' ר"ל שני פעמים כתיב בפיך ופעם אחד ודברת להורות לן לקרות בתורה ג"פ וכתיב ג"פ לשון שימה לומר

שאחד מן ג' פעמים יהי' לשון תרגום כמשמעות מלת שימה כאיתא ברש"י על פסוק ואלה וגו' תשים וגו' לכך יקרא שנים מקרא ואחד תרגום וזהו הוא שנקט המקראות שלא כסדר שנכתבים בתורה אלא משו' שנקיט בהדדי שלש' כתובי' המורים על קריאת המקרא ונקיט גם השלשה פסוקים בהדדי המורים על קריאת התרגום **ומ"מ הקב"ה כו'** **ואל יסמוך שנאמר והן וגו'** ור"ל דמ"מ הקב"ה יאריך ימיו כו' כאיתא בגמרא אבל אל יסמוך על תנאי ויעשה ע"מ כן כמי שאמרו חנני' מישאל ועזריה הקב"ה יכול לשיזבותנא וגו' והן לא וגו' הרי לא סמכו על תנאי **וכתיב תמים וגו'** ולא תעש' שום דבר מפני איזה תנאי:

סימן שב

פירוש א

לא כו' שהכל הל"מ שנאמר יעננו בקול. מדלא כתיב ובקול אלהים יעננו ע"כ פירושו יעננו בקול על עסקי קול וניגון ש"מ שהניגון הל"מ:

סימן שג

פירוש א

אין קורין כו' א"ר יודן כאן כו'. והחילוק בין משנפגע בין לעד שלא נפגע קאי נמי על רוצה ליתן עליו ספר כו' לכן כתב ורוצה כו' אסור בשנפגע עיין ב"י י"ד קע"ט:

סימן שד

פירוש א

בכל וגו' שיהא לך רב שידע ויבין וכו'. ר"ל יהיה לו רב שיודיע ויבין לו מה שהוא לומד אף על פי שאינו לומד אלא עברי צריך שיהא מבין כו' שאף בקריאת המלות צריך הבנה להבין החילוק שבין חט"ף קמ"ץ ופת"ח וסגול לשאינו חטף ובאיזה מקום הוא שב"א נח ובאיזה מקום הוא שב"א נע וחילוק שבין דגש לרפה ובאיזה מקום הוא דגש ובאיזה מקום הוא רפה וכיוצא בזה הרבה:

סימן שה

פירוש א

תחילה כו' **שלא יהיה כו'**. ר"ל תחלה בעוד שהוא קטן צריך כו' ירא שמים להזהירו שלא יהיה כו' ושלא יחלל שבת:

שיהא כו' ר"ל וכשיגדל יהא לו רב טוב כו' להזהירו מן הנשים:

ויחזיר אפילו להם ר"ל ויחזיר מידה לידו אפילו לחם לא יושיט מידו:

אם יש לו בנים כו' ר"ל אם נשא אשה ויש לו בנים צריך שיהיה לו רב טוב להזהירו ולהזהירם מן הגזל כו' ולהיות קבוע בתורה הוא וזרעו:

סימן שו

פירוש א

אל יתן אדם כו' **כי אחד כו'**. ר"ל לא נתן שכירות למלמד כששאל השכירות מהרה קודם סוף הזמן ואמר המלמד לתלמידו יהי רצון כו' ע"כ א"ל החכם מה פשעו של התלמיד שאתה אומר לו כן ומפני זה אמר החכם לאביו של התלמוד שמע כו':

סימן שז

פירוש א

אל יעשה כו' **ואין לי כו'**. ר"ל לא מבעיא שאין לי מה לסייע לבני העיר להשכיר מלמדין כמנהג קצת קהלות שמושיבי' מלמד ביניהם וכל בני העיר משלמין השכר אלא אין לי כ"כ שאשכיר מלמד לבני אלא עשה כו':

סימן שח

פירוש א

מי שמלמד כו'. נ"א רב לבד אל ישתוק ויאמר כו':

חנוך וגו' **אם תראה כו'** ר"ל לכך לא אמר חנוך לנער על פי דרך וגו' אלא על פי דרכו דייקי אם תראה כו' במה שיודע תחנכהו:

בן ט"ו לתלמוד כו' ר"ל בשלמא בן ה' שנים למקרא בא להורות אבל לא פחות מחמש שנים משום שתש כחו של תינוק ובן עשר למשנה להורות שבמשך חמש שנים תראה סימן ברכ' בלימודו כדנ"ל מלוים אבל בן חמש עשרה לתלמוד מאי נ"מ וקאמר אלא כו' שהרי אמרינן חנוך לנער ע"פ דרכו שאם תראה שלא יצליח בתלמוד אל ידחק לו השעה

ללמדו תלמוד וע"כ אמר בן ט"ו לתלמוד שאם הוא בן ט"ו שנה אז הוא זמן שתראה בו הצלחה בתלמוד ואם הגיע לט"ו שנה ואין בו הצלחה בתלמוד אז ידע שאין בנו זוכה לתלמוד וילמוד לו הלכות הגדולות כו':

סימן שט

פירוש א

היתה וגו' כאניות שכל ת"ח כו'. ר"ל התורה היתה אצל ת"ח כסוחר שיש לו אניות עם סחורות בהרבה מקומות ומספיק סחורה לכל המקומות ע"כ כל ת"ח שאינו יודע כו' אינו ראוי כו':

ממרחק תביא לחמה שיודע כו' ר"ל וסוף הפ' ה"ק וגם וודע החכם להביא ראיה שנקראת לחמה ממרחק דהיינו ממסכתא למסכתא וקאמר הפסוק שוב מי גרם זאת לת"ח כל אלה תקום וגו' כל הליל' יושב:

כאניות סוחר כך הקב"ה כו' ר"ל ד"א על פסוק היתה וגומר וה"ק היתה התורה כאניות סוחר כך הקב"ה כו' כשם שהסוחר כו' כך התורה הקב"ה שולח מלאכים מרחוק להביא כל צרכיו לעסוק בתורה תדיר וזהו שאמר הפסוק ממרחק תביא לחמה דהייני כל צרכיו משום ותקם בעוד לילה ועסק בתורה לכך נקראת תורה לחם כדכתיב לכו לחמו בלחמי וגו' משים שמזמינם כל צרכיהם שמכינה במלת לחם לעוסקים בה:

סימן שי

פירוש א

שני יהודים כי שמא יהיה לו בושת ויאמר אין לי פנאי. ר"ל שמא יהיה לו בושת לומר אין לי פנאי אלא צריך אני לחזור לפעולתי וזה שמסיים אם רגיל ואין לו בושת מפניו לומר כן ואינו מבטלו דהיינו בשעה שאין עושה פעולה אין בכך כלו'.

אל כו' או שיאמר כו' ר"ל מכח שאמר כן עושה עולה ומרמה חבירו ונותן לי יותר בסחורתו **לשון תרמית** שמכח דברת לשונו מראה לחבירו ליתן לו יותר:

סימן שיא

פירוש א

וכתיב לא תינו שהינתו בדברים. ר"ל אע"פ שלא עשה עולה ולא רימהו שהרי לא מכר לו או קנה ממנו שום דבר עכ"פ הונהו בדברים ולא דבר אתו אמת ומכח זה לא קנה במקום אחר:

סימן שיב

פירוש א

אם יבא כו' אל תשאל כו'. ר"ל אם אין אתה מכירו אם הוא ת"ח ורוצה לשאול לו בדברי תורה לידע אם הוא ת"ח ותתנהג עמו ככל דין הראוי לת"ח לכן נקיט בלשונו אם יבא אורח כו' ולא נקט סתם אל תשאל לאדם בדברי תורה אא"כ כו' גם י"ל דנקיט אורח כדי לידע אם ת"ח הוא מי שניתן פיתו ולא נותן פיתו לע"ה וקאמר אל תשאל כו':

סימן שיג

פירוש א

חייב אדם כו' נשים באות לשמוע כו'. ופירושו לשמוע פסקי מצות מה לעשות ומה שלא לעשות זהו שמסיים והשונמית הולכת ושומעת הדרש' כו' דהיינו פסקי מצות כו' כנ"ל עיין רלב"ג מלכים ב' סימן ד' שכתב ידמה שבימים האלו היו באים לפני הגדולים לשמוע דבריהם והם יורו את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון וממילא כשהלכה גם היא בחדש ושבת לשמוע דבריהם כנ"ל הלכה:

סימן שיד

פירוש א

כשחל כו'. נ"א חפץ מאד בדברי תורה כמ"ש במקום אחר בפי' במצותיו חפץ מאד אם יתקן כו' ר"ל כיצד הוא הדבר שיהא דוקא במצותיו חפץ מאד ולא בתורה ומפרש אם יתקן כו' שמא יהיה כו' ואם שולח כו' פן כו' ושמא כו' וכן כל מצות כו':

סימן שטו

פירוש א

כתיב טוב כו' שלא ירוץ כו'. ר"ל דמלת נחת פירושו שיהא נחת רוח ליוצרו או פירושו בנחת ולא במרוצה:

וכתיב לא אותי קראת יעקב ר"ל ולא אותי קראת יעקב בכוונת הלב וסיפא דקרא כתיב כי יגעת בי ישראל:

אם הבעל צר עין כו' היא תקח כו' ר"ל זה למי נלמד מפסוק טוב וגו' ומלת כף משמעו נמי צדקה כמ"ש כפה פרשה לעני וקאמר טוב מעט צדקה שנותנת מאשר כתוב לה ויהיה נחת רוח לעני מהרבה שתקח מבעלה אע"פ שהוא נותן לה רשות שתעשה מה שתרצה עכ"פ הוא עמל ורעות רוח ויש לו צר עין:

אינו אוכל עמו ר"ל כלל לא יאכל עמו וקאי פסוק טוב מלא כף וגו' על אכילה שמצינו ל' כף אצל אכילה כדכתיב יגיע כפיך כי תאכל וקאמר טוב מעט אכילה ויהיה לך נחת רוח באותו אכילה ממלא חפנים וגו':

עתיד ליתן כו' ר"ל אפילו הוא עשיר ונותן בסבר פנים שלא מפני בושת אפ"ה לא היה לו לעכב בשביל מעט ריוח שלו והיה לו לחשוש על הוצאת שב"ה מוציא עליו:

סימן שטז

פירוש א

יש דברים כו' ובוש כו'. ר"ל ויש צר עין אע"פ שאינו בוש מלגרשו מביתי:

ובוש לומר לו כו' ר"ל אע"פ שאינו צר עין:

הרי אם אדם כו' וכ"ש זה ר"ל אם אסרה תורה רבית אע"פ שניתן מעצמו מרצונו כיון שמאיזה סיבה ניתן נקרא קצת שלא לרצון ואסרה תורה כ"ש זה שבא לארח אצל זה שלא זימנו והוא בענין כנ"ל:

וזהו שנאמר אל וגו' לכך שונא וגו' ר"ל אל וגו' רע עין צר עין. כנ"ו ווכך שונא מתנות יחיה דשמא אינו רצון גמור לנותן אלא מחמת איזה סיבה הוא נותן:

נ"א **ותשובתו קשה שאם ישלם לו בושת לקבל** ר"ל כיון שמתחלה ע"מ שלא ישלם אכל עמו ע"כ לו בושת לקבל תשלומין:

סימן שיז

פירוש א

אדם צדיק כו' וזהו רב וגו'. ר"ל הרבה אוכלים חרישת רשים דהיינו מה שהיה ראוי לרשים צדיקים משום שאל"כ יש נספה בלא משפט שהיה נרצח הנקי כדי לפדות שלא יהיה נספה לא משפט נותנים לו והטעם שנותנים לצדיק אע"פ שרשע יעשה עבירות משום כשנותן לצדיק מקיים נפש אחת ואין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש דכתיב וחי בהם אבל אם יעשה רציחה אם לא יתן לו ויאבד נפש אחת בקום ועשה עדיף מקיים נפש אחת מישראל שאם לא קיים הוי שב ואל תעשה ע"כ ניתנים לו כדי לפדות את הנקי:

סימן שיח

פירוש א

אחד כו'. נ"א כי היה ניתן לעניים צדיקים וכשהיו אותן עניים כו' ולא היו חוששים וכשהיה אותו ת"ח אומר תנו לי אני צריך היו נותנים לו והיה ניתן לעניים כי אמר מוטב שאני מבייש עצמי ואומר שאני חסר כדי שאחיה את העניים ואע"פ שלא נתנו כי היה אומר הרי עניים תנו לי שאתן להם מותר לו לקבל ר"ל אע"פ שהיה ת"ח והיה ידע מה שאמרו מי שאינו צריך כו' אפי' הולך ואומר כו' כי אני צריך אבל לא היה נהנה כו' כי כו' לעניים צדיקים אע"פ כשהיו אותן כו' ולא היו חוששים וכשהיו אותו כו' היו נותנים לו מזה נראה שכונת הנותנים שיהא דוקא לו ולא ליתן לאחרים אפ"ה קבל והיה נותן הכל לעניים ולמה באמת עשה כן כי אמר מוטב כולי ואומר שאני חסר אע"פ שאני עובר על מה שאמרו מי שאין צריך כולי וגם אני עובר על דעת הנותן כדי שאחיה את העניים כיון שאני אין נהנה בשוה פרוטה אלא אחיה את העניים מזה ומקיים נפשות עניים אין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש וקאמר עוד **אפילו כו' לא היו נותנים** מזה מוכח שמקפידים שלא יתן לאחרים אפ"ה מותר לו לקבל וליתן לאחרים לעניים צדיקים כנ"ל:

כשממה בלא דיורין ר"ל כיון שאין אתה פורע מה שלוית לא ילוה לך עוד שום אדם ומן הצדקה לא תקבל ותהא שומם וקרח מכאן ומכאן כשממה בלא דיורין:

סימן שיט

פירוש א

כשאדם כו' ורבא שהיה מעשה ודוחק שיתן כו'. ר"ל שהיה כופה ודוחק בדברים כדאיתא בתוס' בב"ב ש"מ שמותר לכופה בדברים א"כ למה לא ילך אצל יחידים לדבר אל

לבם לבקש ואמר הא דכפה רבא משום דאותו היה עשיר והיה מחויב ליתן לצדקה לכן כפייה בדברים ליתן לצדקה ומסיים **אבל האדם עצמו לא יתכן שיעשה** דהיינו אפילו לעשיר לא יתכן שיכפה אותו אפי' בדברים ליתן לו:

ולאחר שפסקו לו לא יטריח יותר כו' ר"ל כיון דאמרינן שאף מעשה בדברים נקראת כפייה א"כ לאחר שפסקו לו לא יטריח יותר כו' משום דהוי קצת כפייה מה שמטריח בדברים על היותר:

סימן שכ

פירוש א

פלגי מים וגו' לטובה כו'. קשה ליה אם לב מלך ביד ה' לכל אשר יחפוץ יטנו א"כ אין למלך שכר על הטובה ואין לו עונש על הרעה וע"כ אמר **זכה כו'** ומפני זה יש שכר למלך על מה שעושה:

סימן שכא

פירוש א

הנותן צדקה לש"ש הקב"ה כו' והכל כנגד העוני כו' הרבה לעשיר. ר"ל הנותן מעה לעני ביותר שיש לו דוחק גדול שקול כנגד הרבה שנותן לנקרא עשיר בגד זה דהיינו שאין דוחק כ"כ וגם י"ל דה"ק אם עני נותן פרוטה שקול כנגד הרבה שנותן עשיר והא דכתב עוד בסמוך אם עוד כו' כדי להסמך על קרא זרעו וגו':

וכן מיני מגדים ר"ל נמי זורע בג"ע וצומחין כנ"ל ומביא ראי' בסמוך דכתיב ועל וגו' חדשים וגו' דהיינו שצמחו בתר הזריעה:

וכתיב הלא היא כמוס וגו' ר"ל מפסוק זה מוכח שמכניסים לאוצר:

כפי הנאה שמהנה כו' ר"ל אם מקרב הנייתה או שיש לצדיק הנאה גדולה ממה שנתן לו יש לו גם שכר יותר:

ויזכה לת"ח שנא' אשבעה בהקיץ תמונתך ר"ל הפסוק מסיים ואומר מכח הצדקה שאני עושה ואחיה לעני בעה"ז אזכה ואשבעה מראיית' תמונתך בהקיץ המתים משנתם או ה"ק אשבעה מראות פניך בהקיץ המתים משנתם שהם כדמות תמונתך שכן נאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם עיין רש"י תהלים דהיינו מדה כנגד מדה מחמת שהייתי מחיה משלי את העני בעה"ז אזכה משל עני דהיינו בזכותו כשיחיה ויקץ משנתו בת"ה שאחיה ואקיץ משנתי בת"ה בזכותו עמו כמו שכתוב במלוה רבית וחי אחיך עמך ולא

תלוה ברבית והמלוה ברבית אינו עומד בת"ה משום שאם מקיים וחי אחיך עמך בעה"ז יקוים בו וחי אתה עם אחיך דהיינו בזכותו בת"ה ומכלל הן אתה שומע לאו ונמצא שכן בת"ה לענין רבית וה"ה לענין צדקה נ"ל:

הרי אמרו כו' ר"ל ממה שאמרו שזוכה מכח זכות העני לת"ה מוכח למה שאמרו שהרי העני יש לו זכות יותר מלעשיר שבזכותו זוכה לת"ה ובעה"ז אין לעני מזון אלא מעשיר וראיה מזה שהרי אמרו:

בני כו' ואם יקשה כו' ר"ל שהרי על שלשתן אמרו לאו בזכותא כו' ומצינו חיי מזוני תליא בזכותא וא"כ בבנים נמי יכול להיות כן ומשני לעולם הכל תלוי בזכותא כי אין מזל לישראל אבל שנוי כו' מזל אחר טוב אע"פ שאין מזל לישראל כמו שמצינו באברהם וזה שאמרו ב"י כו' לא בזכותא כו' כי ומתוך שנוי השם ומקום גורמין כו' וקאמר **כתוב זה בספר הכבוד** בספר שעשה החכם שראוי לכבדו כתוב זה עיין לעיל קצ"ז:

סימן שכב

פירוש א

אם תשאל כו'. ר"ל בשלמא רשע וטוב לו אינו קשה כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו שפירושו כתרגום ורש"י ע"ש אבל לצדיקים מי סגי להו דלא ליכול תרי עלמא וע"כ יש לשאל למה יש צדיק גמור ורע לו ומשני ואמר כדי כו':

וכדי שלא יאמרו קבל עולמו ר"ל שלא יעשו התחתונים הסכמה שקבל עולמו ויש לחוש גם להסכמות עליונים עיין סי' רכ"ד:

סימן שכג

פירוש א

ויותר טוב כו' עם ת"ח שעצרן וקפדן. ר"ל כיון שאתה מחבר עמו במשא ומתן אי אפשר שלא תהא לפעמים נהנה משלו והוא עצרן וקפדן ואינו מוחל ומוותר מממונו שום דבר:

סימן שכד

פירוש א

עשיר אחד כו' נחשב לצעקה. נקט לשון הפסוק הכתוב בישעיה צדקה מן הצעקה לשון נופל על הלשון ור"ל עניי קרוביו צועקין עליו שמניח להן ונותן לעניים אחרים שאינם קרוביו:

סימן שכה

פירוש א

אדם כו'. נ"א ועושר ואינם מקבלים כו' ר"ל אע"פ שמתויב אדם ליתן צדקה ולפרנס ענייי קרוביו הקרוב קרוב קודם ומכ"ש לבניו אבל אם כוונתו לטובה שיהיו טרודים כו' ש"ד:
אבל אם רואה כו' לאו כו' ר"ל אע"פ שאינם שומעים תוכחתו אם רואה שעל כו' ויפקר טפי לאו כל כמיני':

סימן שכו

פירוש א

אמר ר"ל כל כו' זרעו וגו' מי שהולך כו'. ר"ל אין אדם רשאי לנחש לחקור עתידות לידע אם יצלח במה שרוצה לעשות או בדרך שרוצה ללכת וגם לא רשאי לעשות שום ניחוש כדי שיצליח במה שרוצה לעשות או בדרך שרוצה ללכת אבל בצדקה יעשה כן כמו שנאמר זרעו וגו' כמו זריעה שזרע מעט כדי שיעשה הרבה כן יתן לצדקה מעט שיהנה העני תיכף קודם שבא למקום הועד כו' כדי שיהי' לו הצלחה והצלה במה שהוא עושה ובדרך שרוצה ללכת. ובמדרש ש"ט סימן ס"ה בן עזאי ור"ע חד אמר מי שהוא גומל חסדים יהא מבושר שנשמעת תפלתו שנאמר זרעו לכם לצדקה וגו' מה כתיב אחריו עת לדרוש את ה' שהוא מתפלל להקב"ה כו':

סימן שכז

פירוש א

אשרי משכיל אל דל וגו'. ר"ל דלא כתיב משכיל אל נתינת דל וגו' ואם אינו נותן שום דבר לדל מה השכלה צריך ואמר דצריך השכלה אף בלא נתינת דל דהיינו אם ילוה כו':

סימן שכח

פירוש א

יהללך זר ולא פיך אם בא כו'. ופשט דפסוק הכי הוא יהללך זר ולא דהיינו אם אין זר שמכיר אותך פיך יהללך ור"ל פתח פיך בדברי תורה ודבר עמהם וממילא ידעו שהוא ת"ח:

סימן שכט

פירוש א

הנהנה כו' נאמן כר' חנינא בן תרדיון אם כו' ושכחן אע"פ כו'. ר"ל דקשה למה אמר כר' חנינא בן תרדיון הוה ליה למימר סתם אא"כ הוא נאמן אלא לכך אמר כר' חנינא בן תרדיון שהיה נאמן וגם זכרן ולא שכחן וע"כ אמר אם אדם נאמן ושכחן כו' לא יתכן כו' ומפני זה אם נותן לאדם צדקה על איזה תנאי והוא שכחן אם לא יכול לעשות גדר שלא ישכח תנאי לא יקבלם ע"ת שמא ישכח התנאי ויעבור על דעת מי שנתנם:

סימן של

פירוש א

והייתם נקיים מה' ומישראל כו'. ק"ל דהוי ליה למימר והייתם נקיים מה' וישראל וקאמר שבא לומר שיהא נקי מה' וממקצת ישראל אע"פ שאינו נקי מכל ישראל ומפרש דבריו פעמים כו' והיה הגבאי כו' ומוטב לגבאי שילבינו את פניו ואל יתבייש העני אם יגיד כו':

סימן שלא

פירוש א

אם הגבאי שומע כו' אבל אם רבים כו'. זה נמי נלמד מפסוק והייתם נקיים מה' ומישראל דהיינו אם רבים הם שמדברים כו' והוא לא יכול לנקות עצמו בפני מקצת מישראל יאמר בפני הטובים כיון שהרבים כו':

סימן שלב

פירוש א

גדול המעשה כו'. ר"ל משום דהמעשה מעשה לרבים מה שאין כן העושה:

כאילו היא גוזלו ר"ל נלמד נמי מפסק אשרי משכיל אל דל ולא כתיב אל נתינת דל ע"כ אמר שקאי על המעשה שיהא הדל ניתן וקאמר אשרי משכיל אל דל שאם אינו יכול להתפרנס אל יהא מעשה את העני ליתן צדקה **אשרי וגו' אם תראה כו'** קשה ליה דהוי ליה למימר אשרי שוכל וגו' דמלת משכיל הוא מפעיל לאחרים וקאמר איזה סיבות שגורם ליתן לעני שאינו הגון וה"ק הפסוק אשרי משכיל אחרים אל דל ליתן לעני הגון ויזהירם מן הסיבות הגורמין ליתן לעני שאינו הגון:

שנא' אל יהי וגו' ר"ל מפסוק זה נשמע שהחטא אבות גורם שאל יהא חנינה ליתומיו:

סימן שלג

פירוש א
ראובן שאמר כו'. ר"ל אע"פ שקרובים עניים קודמין לשל אחרים כיון שאמר ראובן ליתן ללומדי תורה לשמה וקרובי שמעון אין תורתם לשמה אינו רשאי לעבור על דעת הנותן כדאיתא לעיל שכ"ט:

סימן שלד

פירוש א
מעשה כו' אמר להם לפדותו כו'. לפי שהבכור שלא נפדה הוא בחלקו של ס"ם לכך אמר החכם לפדותו ויצא מחלקו ויחיה וכן היה ע' שכ' על התורה כי תשא:

סימן שלה

פירוש א
האב כו' יאמר לה כו'. ר"ל שהרי אדם חייב בכבוד חמיו א"כ מן הראוי אם הוא טוב שיאמר לה לעשות כו':

סימן שלו

פירוש א
מי שאמרה לו כו' מן הדין כו' שמא יקללנו. ר"ל מפסוק זה מוכח כן משום דלא ה"ל למיכתב קללתך ומנת בני אלא מלת קללה ותו לא אלא דה"ק מן הדין כו' שמא יקללני ואם יארע כך ע"י אמירך א"כ הוי קללתך בני כאלו אתה מקללני:
ואע"פ שאמת מה שאמרה האם והיא כו' ר"ל מה שאמרה לבן הוא דבר אמת וראוי לעשות כן וה"א שאף אם יאמר שאמו א"ל לעשות לא יכעום על הדבר הגון שאמרה לו אמר לעשות אפ"ה אם הוא מצטער על הדבר שנעשה ורוצה לקלל הבן מפני הדבר שנעשה לא יאמר שאמו צוה כן פן יקללנה ונמצא שהוא כו':

סימן שלז

פירוש א
הבן כו' מדמה בן נתינה. כדאי' בקדושין:

מצוה להקיצו מאחר כו' ר"ל שקי"ל רצונו של אדם הוא כבודו **או לדבר מצוה** הטעם משום שאתה ואביך חייבים בכבוד המקום:

סימן שלח

פירוש א

האב כו' ויעשה הבן כו'. ר"ל ואינו לומד בשעה שעשה הבן מלאכה והבן ת"ח והיה יכול ללמוד בשעה שעושה מלאכה וק"ל גדול ת"ת יותר מכיבוד אב ואם אפ"ה יעשה הבן מלאכה דהא דגדול ת"ת יותר מכיבוד אב ואם ה"מ כשהא באינו צריך לעשות מלאכ' אבל כשהאב צריך לעשות מלאכה לא אמרי':

סימן שלט

פירוש א

ואדם כו' רשאי האב למחול כו'. דהא כ"ע ס"ל האב שמחל על כבודו כבודו מחול:

בשביל זה כו' ויקלו כו' ר"ל אם בשביל שלא יעמוד גם אחרים וילמדו ממנו ולא יעמדו ויקללו באבותיהם **אז לא ישנה כו'** דהיינו שאינו רשאי למחול כבודו משום אחרים כנ"ל:

סימן שמ

פירוש א

אם האב כו'. נ"א מצטערים בתעניותיו כגון שמצטערים אביו ואמו יותר מדאי ר"ל למה אסור לענות נפשו משום צער אביו ואמו הלא כונתו היא כדי שלא יתענו אביו ואמו וא"כ בצער זה מצילן מן צער עינוי שלא יתענו וא"כ יצא זה בזה וע"כ אמר כגון שמצטערין אביו ואמו יותר מדאי בתעניותיו מן העינוי שמתענין ולא יצא זה בזה ואסור לו לענות נפשו:

ודוקא בתענית כו' ר"ל הא דאסור לענות נפשו שאביו ואמו מצטערין בעינוי שלו היינו בתענית או בדברים שאין חובה לאחרים אלא שמקבל ע"ע עינוי שאין חובה לאחרים אבל בדברים שיש חובה לאחרים גם כן רשאי לענות נפשו אע"פ שיש צער לאביו ואמו בעינוי שלו:

סימן שמא

פירוש א

ויאמר כו' איך לטרוח כו']. ר"ל כמו שטרח עשו **ואיך יהיו זהירים לעשות כו'** כמו שזהיר יוסף:

סימן שמב

פירוש א

אם תראה כו' ומצליחים כו' גדוש. ר"ל דכתיב גבי כיבוד אב ואם למען וגו' ולמען ייטב לך ודברי תורה נדרש מכלל הן לאו שאם מקילים אב ואם רעה תבא להם ואם תראה רשעים שמקילים כו' ועל אותו דבר שהיה ראוי להם רעה היה להפך להם ומצליחים וקאמר דזהו לרעתם דמכח איזה זכות שיש להם מצליחים אפילו בדבר שראוי לבא ע"י אותו דבר פורעניות להם כדי שיהא עוונם גדוש וזה שאמר נמי וכן יש כו' וזה שמסיים: **ומה כו'** ר"ל על אותו דבר שמצליחים היה ראוי להם להפך שרעה תבא להם כו' כ"ש לצדיקים כו':

סימן שמג

פירוש א

כתיב כו' מוטב כו' שמצערו. וה"ק הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים או בנים עם אביהם או עם הרב שלהם שגם התלמידים נקראין בנים שיהיו יחד באגודה אחת בלא קטטה גם מלת שבת משמעו לשון שלוה ונחת כמו שדרשו על וישב יעקב ביקש לישב בשלוה כדכתיב בשובה ונחת תושעון אבל אם לא יהיו בשלוה מוטב שלא יהיו יחדיו: **מוטב כו'** ר"ל זה נרמז במלת גם אחים גימטריא בנים לומר שגם הבנים יהיו בשלוה ובאגודה אחת עם האב והרב שאפילו אם מצטער הבן על ידי האב והרב מוטב שיפרדו כו':

סימן שמד

פירוש א

ראה כמה כו' כ"ש כו'. נ"ל כ"ש שהיה לו לעשות כמה תעניות כו' כשבקש לעשות דבר עבירה כי כשעושה דבר עבירה הוא אובד טוב הנפש לעולמים:

סימן שמה

פירוש א

כל המצות כו' אפלו מצות של אחרים. ר"ל מצות שאינו מחויב לעשות אלא אחרים מחויבים לעשותן ועושה אותם כאילו הוא מחויב מקבל שכר על עשייתן כדמפרש ואזיל שאין לו אב ואם ומכבד זקן וזקנה כאילו הוא בניהם שמצוה זו מוטל על אחרים דהיינו בניהם של זקן וזקנה אפ"ה אם יכבדם כאילו הוא בניהם מעלין עליו כאילו קיים מצות כיבוד ויקבל שכר שמחשבתו ניכר מכח מעשיו שאם היה לו אב ואם שהיה מכבדם והקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה עיין לקמן תתרס"ב עוד טעם:

נ"א **מחייב לאביו אבי בכיבוד אבי במורא**. ר"ל לכך היה יואש מלך ישראל קורא לאלישע שני פעמים אבי אבי משום שהיה מקיים בו כו':

סימן שמו

פירוש א

כתיב כן וגו' ואוהביך היה כו'. ר"ל דקשה דמלת אויביך הוא לשון נוכח ומלת ואוהביו הוא לשון נסתר והוי ליה למימר אויביך ה' ואוהביך כולן לשון נוכח או הוי ליה למימר אויבי ה' ואוהביו כולן לשון נסתר ומפרש הא דכתיב ואוהביו ולא כתיב כולן בחד לישנא לא דבר אלא לרמז על דויד במילוי יו"ד בגי' אהביו ואהביו בגי' יהודה שבא משבט יהודה וכתיב וכסאו וגו' וכתיב כאור וגו' שיהודה יש לו זריחת שמש וממשלה בעה"ז דכתיב גור אריה יהודה ידך בעורף אויביך ואיתא במדרש יהודה הוא רביעי לשבטים ומאורות נתלו בד' לכך יש לו זריחת השמש וע"כ דוד שבא מיהודה כתיב ביה כסאו כשמש נגדי ויש לו נמי תגבורת השמש שניתן לא"ה בעה"ז מצד שבא גם מרות המואביה וע"כ אהביו בגי' דוד שבא מיהודה בגי' ואהביו כשמש וגו' דהיינו שיש לו זריחת השמש ותגבורת השמש לכן ניתן לו ממשלה ומלכות גם בעה"ז:

נ"א **שלשים ושתה ואהביו חסר ו' בגימטריא שלשים פירוש אוהביו הצדיקים שלשים צדיקים כאברהם אבינו וכתיב זרע אברהם אוהבי ל"ו צדיקים כאברהם אבינו אשרי כל חוכי לו**. ר"ל ד"א על מה שלא כתב בחד לישנא שמרמז על למ"ד ול"ו צדיקים שנקראו אוהביו שהן כאברהם אבינו שנאמר ביה זרע אברהם אוהבי שיזכו לעתיד להאיר כצאת השמש בגבורתו ואמר דמיתורו דמלת לו בגימטרי' ל"ו נלמד ל"ו צדיקים ול' צדיקים נלמד מאברהם היו יהיה מלת יהיה בגי' ל':

סימן שמז

פירוש א

שלחו כו' שוחה כו'. ר"ל שמלת שאיף אין פירושו כפי' ר"י לשון שיפשוף שמתחכך בארץ אלא לשון שתה כפי' רש"י ששוחה נכנס כו' כדרך העניים:

סימן שמח

פירוש א

מעשה כו' והיו מתרעמין עליו. שכיון שידוע ומפורסים שהמלאכה היא של ישראל אעפ"י שהנכרי קבל בקבלנות אסור מפני הרואים שאינם יודעים שפסק כדאיתא בא"ח סימן רמ"ד ומפני זה ולא היו ימים כו':

סימן שמט

פירוש א

מי כו' לכך נאמר ואהבת וגו' מי שדעתו כו'. ר"ל מדכתיב ואהבת לרעך כמוך ולא ואהבת לרעך כנפשך אלא שבא להורות מי שדעתו כמוך דהיינו כדעתך **ואם מקפיד הרי כו'** וע"ז קשה אם דעת חבירו אינו בדעתו אמרו שתשמע לדעת חבירך א"כ למה אמרו בכפל אל בינתך אל תשען אלא תשמע לדברי חבירך וקאמר אל בינתך כו' קאי על מילתא אחריתא: **זה כו'**. שלא תשען על בינתך לאמר אקום בנסיון שמא לא תוכל לקום:

סימן שנ

פירוש א

אמר החכם כו'. נ"א והגמול והטוב כו' וכבוד האורח ומחול וראש לכולם הבושת והיינו עשר מדות:

נ"א **אמר החכם כו' לעולם הבא צוה לעשות הטוב כו' והנדיבות והגבור' כו' ושיתן הדין מעצמו בעת רצון והכעס ושיאריך ברוח ושימחול** ר"ל גבורה שיתגבר על יצרו ושיתן דין מעצמו אפילו בשעה שהוא כועס כמו בעת רצון:

וירא המומים ר"ל ויתרחק נמי מלמצוא ולראות מומים בבני אדם:

פירוש אמר מן כו' ר"ל פי' דברי החכם כך אמר מן כו':

או ר"ל אם יפקד פעם אחת כו' כי מן כו'. דהיינו אם לקחו אותו לדבר אחד ונגמר הדבר והלך לו ונפקד מן האדם לא יהיה נפקד שנית כי מן כו' ולא יהיה נכבד כל ימיו לקרוא

אותו לישב בועד עם חכמים כי אם יהיה במושב ישמע הדברים ולא יבין וע"כ שוב לא יוכח לשום דבר **הבושת כו' תסלק חברתה** זה מבואר שאם יהיה לו בושת מקיים אמונתו כדי שלא יבא לידי בושה אם ימצא שקרן בעניניו:

סימן שנא

פירוש א

אם זכות כו'. נ"א לכן קודם כו' עזבוהו לחטא ויש שעתיד לגלות הרבה שידע ולא עזבוהו לחטא גלוי וידוע לפניו את מעשה האדם ולמי יגלה סודו וכן כתיב בשגם הוא משה כו' לכן חיה ק"ך שנים. ר"ל וזה נמי מקרי מזכה את הרבים אם למד את העם ולפי שידע הקב"ה שמשה יתן התורה למ' יום לכן כשנשלם מ' יום ויש זכות התורה פסק המבול ולא היה עוד גשם עיין ברד"ק במ' יום של גלית הפלשתי ומשה חי ק"ך שנה לכן בזכות משה נותן ארכא לדור המבול ק"ך שנה כל ימי משך חיי דמשה:

וכן בירמיהו בטרם אצרך לעתיד ר"ל דכתיב בטרם אצרך בבטן ידעתיך דפירושו בטרם אצרך לעתיד בבטן ידעתיך ובטרם תצא וגו' ע"כ בן אדם שעתיד לזכות את הרבים או לגלות טעמי התורה הרבה לא עזבוהו לחטא **ואעפ"י כן אינו רוצה לגלות מה לנסותו**. ר"ל אעפ"י שידע הקב"ה שיזכה את הרבים או לגלות טעמי תורה לא רצה לגלות כו' מה לנסותו הלא בודאי לא יעזבוהו לחטא כנ"ל:

סימן שנב

פירוש א

אדם שזכה כו' את העם. ואמרינן בסי' הקודם לזה במעלת המזכה את הרבים שהקב"ה מדחה את העבירה מלפניו שלא תבא לידו ומונע את החטא מלהכשילו אבל מ"מ הוא בעל בחירה עיין בע"י בפרק בתרא דיומא בפי' ואמר אעפ"י שעשה דבר גדול וזכה את הרבים אם עשה עבירות לא יגן כו':

נ"א **ולכך לא יהא גס רוח לב המזכה ולומר אעשה כו'**:

סימן שנג

פירוש א

אמרו כו' את עוץ בכורו הוא איוב שנא' איש וגומר. דמשמע משום פרשת עקידה שאמר הקב"ה שלא ינסה עוד אברהם לעולם באו היסורים שהיה ראוי לבא על אכרהם על עוץ

שהוא איוב לכך נסמך לפרשת עקידה את עוץ וגו'. נ"א שיגעתי כל ימי רצה לומר פירוש כו'. נ"א ואמר הקב"ה כו'. ר"ל שלא תאמר לא שכיב אינש לפי הטבע קודם זמנו וע"כ אמר שהרי נתנו לו לעת זקנותו בן שהוא חוץ לטבע וא"כ גם יכול להיות שישכב אינש חוץ לטבע קודם זמנו וביד הקב"ה להמית ולהחיות אף קודם זמנו חוץ לטבע ואמר הקב"ה למה לא כו':

נ"א **הרי שהיה צדיק אם לא כו'**:

ומשום הזכות כו' ר"ל מפני שהניסים שנעשו לאברהם הם שקולים כנגד הזכיות שעשה ועל ידי זה נמצא שעל כו' זהו שאמר אברהם שאם כו':

סימן שנד

פירוש א

יראת כו'. נ"א אותה יראה שאין בה הרהור עומדת לעד כשבא חטא על ידו שיכול כו'. וה"ק הפסיק יראת ה' טהורה שהיא טהורה מכל הרהור עבירה על אותה יראה מסיים הפסוק שהיא עומדת לעד כמו שמפרש שהיה יכול לעשות העבירה בלי שום מונע ועזב בשביל הקב"ה ואח"כ תקפו יצרו עד שחטא על העבירה שעזב בתחל' בשביל הקב"ה אם לא תוהא על הראשונות יש לו שכר על הראשונות שעזב בשביל הקב"ה אבל אם לא היתה היראה טהורה דהיינו שעזב העבירה בשביל שום מונע ואח"כ עבר על אותה עבירה אין לו שכר על הראשונות שהרי בשביל המונע לא עבר עליה שסופו מוכיח על תחלתו שהרי כשלא היה אותו מונע עבר עליה:

למה כתיב ביני ובינך בברית מילה לפי כו' ר"ל דכתיב ואתנה בריתי ביני ובינך וקאמר שאמר הקב"ה לאברהם שלא יהיה המילה אלא ביני ובינך דהיינו מה שהוא רצון מעלה ולשאר ענייניים יהיה כאלו אין לו ערוה להסיר ממנו כל היום הרהור עבירה כעליונים שאין ביניהם תאוה רק לאשתו כו':

סימן שנה

פירוש א

משה ודוד היו שוין כו'. ר"ל וכל מה שנמצא במשה הוא בדוד כדאיתא בסימן זה ובסי' שאחר זה ומזמור שיר ליום השבת שאמר משה נאמר ג"כ על דוד כדמסיי' בסי' זה ובסי' שאח"ז:

נ"א **לי לא נשא פנים אלא במטה עשה נסים ובמטה לקה כ"ש לאחרים ובשאר דינים היה יכול לדונו למה מת משה כו' מה שאמרתי לכם כי היא חייך ואורך ימיך כו'**. ר"ל שהיה מן הסברא לישא לי פנים שהרי כמה נסים נעשים ע"י במקל ועשיתי מה שצוה לי ה' ונתגדל שמו של הקב"ה ע"י הניסים שנעשים בו והיה מן הראוי אעפ"י שעשיתי קצת שלא כהוגן במקל שישא לי פנים מכח הזכיות שיש לי במקל כנ"ל אף ע"פ כן לא נשא פנים כ"ש לאחרים ושוב אמר הא דנגזר גזירה על משה משום דלא נשא פנים מ"מ היה יכול לדונו בשאר דינים למה נגזרה גזירה על משה שימות פחות בשנים מכל אבותיו כו' ומתרץ אמר להם לישראל כו':

ודוד קצר ימים מאבותיו להודיע כו' ר"ל שהרי משה ודוד שוים הם אף לענין תורה כדאיתא בסי' שאחר זה וא"כ קשה למה קצר דוד ימים מאבותיו ומתרץ להודיע כו' כנ"ל במשה:

סימן שנו

פירוש א

מזמור כו'. נ"א משה רבינו אמרו ולמה שבמזמור שיר ליום השבת סופו להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו ולומר שמת משה בשבת והצדיק עליו את הדין לכך אומר במקום צדוק הדין לפי שמשה רבינו קצר כו' ובשבת מת וכן דוד לפיכך כו' ארוך השכר וצדקתך צדקתך וגומר שדקדקו כו' ודוד ולמה מתו משה ודוד בשבת משה נתן ה' ספרים ודוד ה' ספרים כו' שתיקן משמרות לקיים את התורה כדי לקיים ועשיתי לך וגו' שהמפטיר כו' ומברך מגן דוד ועמרם וישי מתו בעטיו של נחש כי מפני וגו' כגון בנו של ירבעם כו' ונותן חלקו כלם לו לכך הצדיק תחלת הפסוק וסופו ר"ל למה היה צריך להצדיק הדין עליו ואמר לכך אומר כו' קצר ימים מאבותיו בשבת מת וכתיב בתירה כי הוא חייך וגו' ובזכות התור' היה ראוי להאריך ימים כנ"ל בסי' הקידם לזה ובפרט בשבת שקורין בתורה שניתנה על ידו לא היה ראוי למות וכן דוד שקצר ימיו מאבותיו ויש לו זכות התורה ומת בשבת נמי קשה כמו במשה ומסיים לפיכך אומרי' צדקתך וגו' ותורתך אמת דהייני מה שכתוב כי היא חייך וגו' שבא להורות בעולם שכולו ארוך השכר כנ"ל בסי' הקודם לזה ואומרי' וצדקתך דהיינו וצדקתך אלהים עד מרום וגו' ואומרי' צדקתך כהררי אל וגו' שדקדק עם משה ודוד ואמר ולמה מתו משה ודוד בשבת דהיינו למה מת דוד בשבת כמו משה ומתרץ משה נתן ה' ספרים לכך מת בשבת ביום שקוראין התורה שניתן על ידו כנ"ל ודוד נמי ה' ספרים כו' שתיקן משמרות לקיים את התורה כדכתיב

המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם ועל ידי המשמרות קיים מה שכתיב בתורה תשמרו להקריב לי במועדו שיעמדו על קרבניה' בשעת הקרבה וע"י כן ניתקנו משמרות כדאיתא בתענית ומכח זה נתקיים בדוד ועשיתי לך שה וגו' כשם שאימרי' מגן אברהם כך אומרים מגן דוד משום שהמפטיר קירא בתירה ומפטיר בנביאים כעין מה שקורא בתורה וע"כ מברך מגן דוד שניתנה גם התורה ע"י ומפני זה מת דוד ג"כ בשבת שקוראים בתורה שנתנה גם ע"י דוד כדאמרינן במשה כנ"ל ואמרועמרם וישי מתו בעטיו של נחש וכשם שמיתת אבותיהם בשוה כך מיתתן שוה למית שניהם בשבת ואמר והיכא אמרינן שמיתת משה ודוד היה משום שהקב"ה דקדק עמהם הלא כתיב כי מפני וגו' וקאמר דפסוק זה קאי על בנו של ירבעם שלא היה לו שום חטא רק שמת מפני הרעה שעשה ירבעם אבל משה ודוד מתו מטעם הנ"ל ואמר בשביל שמת בנו של ירבעם ונאבד מן העה"ז מכח חטאיו ע"כ לעה"ב נותן חלקו כלם של ירבעם לו לבנו ואמר לכך הצריך תחלת הפסוק וסופו דהיינו הפסוק מתחיל הצדיק אבד וגו' וסופו נאסף הצדיק לומר הצדיק שהיה צדיק מתחלתו ועד סופו ולא נמצא בו שום חטא כגון בנו של ירבעם נאסף מפני הרעה שעשה אביו:

סימן שנז

פירוש א

רבי אלעזר בקש לרבי צדוק אביו כו' או נפרעים ממני כו'. והא דלא נעשה לירבעם כן אלא ניתן כל חלקי שיש לו לעה"ב לבנו כדאיתא בסי' הקודם לזה משום דהתם נוטל ממנו חלקו שיש לו בעה"ז בשביל אביו ע"כ בעה"ב ניתן חלקו של אביו לו וגם התם א"א בענין אחר שהרי ירבעם הוא משלשה מלכים שאין להם חלק לעה"ב:

סימן שנט

פירוש א

שני כו'. נ"א אותו צדיק וחכם צריך לנהוג כבוד כו' נוהגים כבוד ושומעים לירא שמים שיש בה שלא יאמרו הלא כו' כמו שנהג מש"ר ביהושע. ר"ל דלאו אדסמוך קאי אלא על תחלת דבריו ללמוד ממנו חלוקת כבוד כמו שנהג משה רבינו כו'. למועדים שנוהגת נ"א שנותנת החמה כו' ר"ל לאותות כשמאורות לוקין ולמועדים שהם נמנים למולד הלבנה ואין ללבנה מאור מצד עצמה אלא החמה נוהגת בה כבוד ונותנת מזוהר שלה ללבנה וזה נמי הוא מה שכתוב והיו למאורות דמשמעד ללבנה נמי יש לה אור:

סימן שס

פירוש א

החובל כו' שנאמר ויתפלל אברהם וגו'. ר"ל אעפ"י שלא בקש אבימלך מאברהם שימחול לו היה מתפלל עליו והא דמפיק מפסוק ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא דצריך לבקש ממנו הכי הוא מדתלי טעמא דלא צריך לבקש ממנו משום דנביא הוא משמע דאם אינו נביא צריך לבקש ממנו עיין תו' י"ט ב"ק פרק החובל:

סימן שסא

פירוש א

כו' ירא שמים קודם כו'. ר"ל שירא ה' הוא קוד' וראשית לחכם שאינו ירא ה' **ואת יראי ה' יכבד** דקשה למה לא כתיב ואת יראי ה' מכבד או כבד אלא להכי כ' בלשון עתיד לומר שתדיר היה מכבד יראי ה' כמו ככה יעשה איוב ובא להורות שתדיר עושה ככה אע"פ שיש פה חכם כיון שאינו ירא ה' יכבד לירא ה' אע"פ שהוא עם הארץ עיין כעין זה צ"א **וכתיב אצל כו' של עני אשרי משכיל**. ר"ל אם יש לבקר חולי עני וחולי עשיר ישכיל וילך לעולם אל דל דהיינו חולי עני אע"פ שהעשיר ת"ח וע"ז קשה אם דל פירושו עני מנא לך דקאי על ביקור חולים בשלמא אי דל פירושו חולי כמו מדוע אתה ככה דל בן המלך מוכח דקאי על ביקור חולים וקאמר דלעולם דל פירושו עני וקאי על ביקור חולים מדסמיך ליה ה' יסעדנו על ערש דוי ה' ישמרהו ויחייהו:

סימן שסב

פירוש א

יש דברים כו' והיה חולץ כו' ר"ל כשקירצו כינה חוצץ תפילין ולקח הכינה ורחץ ידיו ואח"כ חזר ומניח תפילין:

איך אשתחוה בעוד תפילין עלי ר"ל שהוא גנאי לתפילין ששם שמים בהם להשתחוה לאדם בעודם עליו:

לפי שהרהור התורה מבטל כו' ר"ל ואז לא היה יכול הזדקק לאשתו ע"כ לא היה מהרהר בהירהור התורה:

סימן שסג

פירוש א

מעשה כו' כל היום. ר"ל משום זה היה משא תפילין וציצית כל היום כדי שיראו אותם שאין להם שמוכן לפניהם לקנות בלא טרחא ויזכרו ויתנו על לבם ויקנו אותם מכח זה היה מזכה אחרים וזה שמסיים וכשמת שמעו כו' צדקת ה' וגו' שזה נאמר על משה שזכה את הרבים אמרו גם עליו שהי' מזכה גם את אחרים כנ"ל וזה שאמר לעולם יהא אדם ערום ביראה ולקרב את הבריות דהיינו כחסיד הנ"ל:

הקב"ה לאחרי' בזכותו ומעלה כו' ר"ל משום מה שאדם עושה בגופו הוא יותר ממה שעושה בממונו ומיטב לאחרים בזכותו וכעין זה איתא לקמן תק"ל ואותו הטובה שהיה לאחרים בזכותו מעלין עליו כאילו הוא עשה ע"כ שכרו כפול לעתיד לבא דהיינו שכר זכותו שעשה המצות בגופו ושכר הטובה שנעשה לאחרים דהוי כאלו עשה הטובה כנ"ל:

סימן שסד

פירוש א

ביום הדין יעמדו הראוין והשוין יחדיו כו'. ר"ל השוין ד"מ כגון משה ודוד שהיו שוין כדאיתא לעיל שנ"ה וה"ה שארי שהם שוין ודייק בלשונו ביום הדין יעמדו כו' דאילו לאו ביום הדין הא אמרינן בגמרא בשבת אמר ר"י מלמד שכל צדיק וצדיק עושין לו מדור לפי כבודו וגם בסימן שאחר זה כתב שאין צדיק אפילו שוה לו יכול לכנוס במחיצת צדיק חבירו אלא ברשותו:

סימן שסה

פירוש א

כתיב ישא ה' וגומר וכתיב כו' באותו עולם. ר"ל לאחר מותו:

נ"א **ישימוהו למעלה ולא במעשיהם כי אין צדיק כו' אלא ברשותו ושוה לו מפני שאין משוא פנים בדבר שאין האב כו'** ור"ל ולעה"ב אין נשיאת פני' אלא לכל צדיק וצדיק מדור ומחיצה למעלה לפי מעשיו ולא במעשיהם שעשו בכולם שיהיה להם מדור ומחיצה אחד אף על פי שהם מרוצים כי אין צדיק יכול כו' ושוה לו מפני שאין משוא פנים כו':

ואע"פ שאמר ר"י אני כו' במחיצתו כו' ר"ל שלא תקשה אם אין משוא פנים האיך היה ר"י יכול להכניס אחר במחיצתו ומשני הרי כו' דהיינו שידע ר"י שעל פי המעשים שעשה אחר שראוי להכניסו על ככה ועל ככה לכך היה יכול להכניסו:

אבל עניה כו' ר"ל אינם מקפידים על שלא חלקו להם התלמידים כבוד:
פעמים כו' יושב התלמיד כו' ר"ל כשהן עולין לישיבה של מעלה יושבים לפי מעלותיהם כדאיתא בב"מ פרק הפועלים אצל מי אתה תוקע א"ל אצל ר"י ור"י אצל מי אצל רבי ינאי כו':

סימן שסו

פירוש א

אין אדם כו' ועושה. ר"ל לא מבעיא שאין יכול לומר אימתי הוא רוצה לקבל שכר מצות שעשה אלא אף זו שלא יעשה שום מצות לקבל פרס ושכר כי העושה אח' לשמה יותר מאלף מצות שלא לשמה כדאמרינן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס:

סימן שסז

פירוש א

כתיב ונתתי להם וגו'. נ"א מפני הכבוד שנאמר יעלזו וגו' ר"ל כתיב להם לשון רבים וכתיב אתן לו לשון יחיד ומתרץ לפי כו' שענין יד דהיינו מקום שבח ומעלה כפי' רד"ק ושם טוב שאמר בפסוק זה יש שזוכה כו' יש צדיקים כו' או לומדים יחידי' מפני הכבוד כדי שיבואו לידי כבוד כמאמר הכתוב יעלזו חסידים בכבוד דמלת חסידים לשון רבים ואז אם רבים הם יכבדו וגם כתיב ונגד זקיניו כבוד זקיניו לשון רבי' יהיו כבוד להם ויש לקיים גם הגירסא מפניו כבוד' דהיינו מהקב"ה יגיע להם הכבוד כשרבים הם כנ"ל ויש צדיק שזוכה כו' אבל רוב צדיקי' כו' שיזכרו שמו על שם תמותו דהיינו כשמת מספידים עליו ואומרים יש להתאונן על צדיק זה שמת משום כשעדיין חי כל צדקת ה' עשה ויש נמי לומר שנזכר למעלה לאחר שמת על שם תמותו כלומר שהיה צדיק תמים צדקת ה' עשה כל ימי חייו ופעמים בחייו לוקה בזרע זכרים דהיינו שממעטין לו בעה"ז זרעו כדי שלא יהא הנאה כפלים כו' כמסיים בסמוך או היו כו' והשתא א"ש שמלת טוב דבוק עם מלת שם ולא עם מבנים וגומר ומלת מבנים וגומר נמשך למטה ודבק עם מלת שם עולם אתן לו וגו' וה"ק ונתתי להם דהיינו לרוב הצדיקי' יד ושם טוב אבל לא לעולם ומבנים ומבנות כי רוב הצדיקים אינם זוכים לשני עולמות אבל שיזכו מבנים ומבנות שלא יהיו ממעטים לו בעה"ז זרעו ושם טוב מזרעו ויהיה לו שם טוב לעולם גם בעה"ז ויזכה לשני עולמות אתן לו וגו' דהיינו ליחידים כי יש צדיקים שזוכים לשני עולמות:

סימן שסח

פירוש א

רבי חנינא אומר כו' ומה עביד ר"י בן לוי לפי כו'. הכי גרסינן בב"ר פרשה כ"ו ובילקוט ישעיה מ"ו ע"א אבל לעתיד לבא הקב"ה עושה למלאך המות סטעיונר שלהם פי' רש"י שליט ומנהיג ודרש מות ירעם מלאך המות יהיה רועם ומנהיג שלכם לפי שבעה"ז פרעה כו' ולא כולם יחד אבל לעתיד הקב"ה עושה כו' שידונו כלם בשוה לעולם ומלאך המות יהיה ממונה על אותם שכבר מתו אבל החיים לא ימותו שאין מיתה לעתיד כלל:

סימן שסט

פירוש א

אל וגו' אלו כו'. זה שייך למדרש שהביא בסימן הקודם לזה לכך הביא המדרש הנ"ל שהטעם שהמועדות בטלות לעתיד לבא משום שהמצות בטלות לעתיד לבא כדר"י במסכת נדה במתים חפשי שכיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות וע"ז קשה והלא אמרינן אין מיתה לעתיד לבא אבל לפי מה דאמרינן שמה דכתיב מות ירעם אינו דבר כללי אלא קאי דוקא על אותם שמתו כבר ולא על אשר חיים עודינה שהם לא מתו כלל א"ש נמי שמה שאמרו שהמועדות בטלות לא על החיים שהן לא ימותו לעולם אלא על המתות כבר שהן חפשי מן המצות וכיון שהן חפשי לאחר שמתו אף לעתיד לאחר התחייה נמי הם פטורים כאיתא בתו' בנדה הנ"ל לכך ימי הפורים ויה"כ ששייכי גם לאחר מיתה מפני זה לא בטלים לעתיד ולפיכך אותם שלא ימותו לעולם ולא היו בשום פעם חפשי מן המצות ע"כ לגבייהו כמצות אינם בטלות:

לכך ימי הפורים כו' ר"ל למתים נמי לא בטלים לימי פורים משום דע"י הגאולה שהי' להם באו לידי מיתת עצמם ולא לידי הריגה וזה שאמר וי"א י"ה כו' שהרי אף הנשמות לאחר מיתה כו' ע"כ למתים נמי י"ה לא נבטלים:

סימן שע

פירוש א

חסיד כו'. נ"א על ראש הצדיק במים כו':

והדיו הנשאר כו' ר"ל משום שהצדיקים מתים בנשיקה ע"י השכינה כדרך הנר קטן שנמשך לאבוקה גדולה ומטעם זה כתב רבי חיים כהן במסכת כתובות ביום שמת רבי בטלה קדושה דהיינו קדושת כהונה כיון שהצדיק אינו מת ע"י מ"ה וזהו הזוהר שבא

ע"י קנוח הדיו שנשאר בקולמוס בראש צדיק ומכח זה יש לו דביקות באור השכינה וימות בנשיקה:

סימן שעא

פירוש א

ישים אדם כו' כיח כשימות פן כו'. ר"ל שאין למות זמן ויש לחוש שמא ימות פתע פתאים ויהיה נשאר בטנופת ע"כ יהיה לו מוכן סובין בכלי כל זמן כדי לנקות את עצמו ולהעביר את הלכלוך מיד:

סימן שעב

פירוש א

כששוחט כו' נשחט וצולין אותו כו' איך ינצל מש"ד ומגיהנם. ר"ל בשלמא בהמה שוחטין אות' לאכלה שהרי גם היא היה אוכלת ועוף אין מזונתן עליך ואין לו שייכות עמהם לאכלה ע"כ יחשוב בלבו זה שלא חטא נשחט וצולין אותו לאכלה אדם כו' ומגיהנם כנגד מה שהיו צולין החיה ועוף ע"כ יהיה זהיר מלחטוא ויעשה תשובה על מה שחטא וזהי שמסיים ויחשוב שצוה הקב"ה כו' לכך צוה לכסות הדם שאם יחשוב שצוה הקב"ה לכסות הדם שלא יאמר הממונה איך דם זה שלא חטא יהיה נשפך ע"י חוטא אשר חטאו אדום כשני וכתולע ויאכל אותו חוטא אותם שאין לו שייכות כלל על אכילתם ואם יחשוב כך יהא זריז כו' כנ"ל וזהו הטעם שאין מכסי' דם בהמה כיון שיש לאדם שייכות על אכילת' כנ"ל:

ודוקא בדם שנשחט חותמים כו' ר"ל מזה מוכח דטעם הכסוי כנ"ל שהרי דוקא בדם שנשחט חותמים ולא בשאר דם משום שאינו לאכילה ולא יאמר המלאך הממונה עליהם איך דם כו' כטעם הנ"ל:

סימן שעג

פירוש א

טוב וגו'. נ"א כל דבר מראשיתו טוב או אחריתו טוב כו' לש"ש שיצא מהם זרע ואחריתו טוב שיזכה לבסוף לתורה וכשמחלוקת יש מתחלה כשנולד להם בן יהיה גם בן המחלוקת ר"ל דהל"ל טוב אחרית דבר מראשית אלא משום הכי קאמר מראשיתו דבא להורות לן שאין אחרית דבר טוב אלא מראשיתו דהיינו אם ראשיתו היה טוב ומפרש

ד"מ ראשיתו טוב כגון בא לש"ש כו' והיא כו' שיצא מהם זרע דזהו לש"ש כדאיתא נמי בסי' שאחר זה אז ואחריתו טוב אין טוב אלא תורה שיזכה לבסוף לבן לתורה אבל וכשמחלוקת כו' דהיינו בן מריב' שמשמש במריבה כדאיתא בנדרים אז כשנולד להם בן יהיה גם בן המחלוקת:

סימן שעד

פירוש א

יש אדם שהיה לו אשה כו' והאדם טוב. נ"א והאשה מחרפת בעלה והוא ימו' בחייה וכתיב הנפש וגו' ר"ל היא כו' ולא הוא זאת התשובה כיון שהיא בפני בעלה בתרבות רעה והיא תעשה כפי רצונו ולא יקפיד עליה כי האדם היה חייב כו' **ואפי' אינו כו'**. ר"ל אפי' אינו חייב להוכיחה לפעמי' נגזר עליו שיהיה לו אשה רעה כל ימיו בעון אביו שעשה לאשתו רעה דהיינו אשת אב והיא לא מחלה כדי להיות לבנה חרגה אשה טובה או אמו עשתה רעה לבעלה דהיינו בעל אמו וזה שאמר ואפילו אמו לאביו וא"ת מה יכול אביו לעשות שמקנטר' אותו שהרי מוחל לגבי בנו הקינטור וכדי שלא יהיה לבנו אשה רעה ואמר מ"מ גורמת כו':

וא"ת כיון שהאב טוב כו' ר"ל אם האב טוב למה יהיה הזרע כמו האם הלא כתיב למשפחותם לבית אבותם או אם האב מקניט כו' למה יהיה להם הזרע באותו ענין אע"פ דכתיב לבית אבותם מ"מ למה לא ירפא זכות האם על עון האב וזה שכתוב נמי **וכן אם האם כו' לפי שהאב טוב** וכתיב לבית אבותם **האם טובה** וזכותה יגן על הזרע וכתב תירוץ על זה שצריך זכות גדול לבטל העונש:

או פעמים ששניהם טובים ר"ל לפעמים אע"פ שאחיה רעים ואין להם זכות כו' כנ"ל אם הוא בענין זה הרי אותו ילד טוב:

ופעמים שדברי חכמים מתבטלים ר"ל דברי חכמים אלו מתבטלים מפני דברי חכמים אחרים כדמפרש ואזיל שאמרו אם שלשה דורות ת"ח אין התורה פוסקת מהם פעמים פוסקת אם ישא אשה שאחיה ע"ה מפני חכמים אחרים שאמרו רוב בנים הולכו' אחר אחי האם וגם אמרו הבועל ארמית בני' ע"ה ופעמים בניהם ת"ח מפני שנשא אשה שאחיה ת"ח ובטל מפני ת"ח אחרים שאמרו רוב בנים הולכים אחר אחי האם:

נ"א **אלא בשביל שמשפחות אמותיהם ת"ח**. וע"ז אמר **ומאי אולמי האי מהאי** דהיינו מה כח של חכמים אלו יפה מהחכמים אחרים שיתבטלו דכרי אלו מפני אלו היה לו לזווגם שלא יבוטל דבר אחד מן החכמים ומשני אמת כו' והבורא כו' כי כו' **ואם מתעשרים כו'**.

ר"ל מזה מוכח שהקב"ה מזווג כפי הדיעות שהרי עושר נתן לו הקב"ה כדי שיתחתנו בהם בני אדם הגדולים שכפי הדיעות אם היו עניים לא היו מתחתנים בהם:
והנה הקב"ה מנהג עולמו כו' ר"ל כשם כשמתעשרים בני הדלים ומתגברים כדי שיתחתנו כו' כנ"ל כן הוא כשירצה הקב"ה לתת גדולה יהיה לו ולזרעו עושר כו' ואמר ותדע שכן הוא שהרי כו' **ואינו ראוי לכך כו'**. ר"ל אינו ראוי לכבוד הזה אלא כו' ונכבד בעיני הבריות דהיינו לשלם לו מקצת זכיות שעשה בעה"ז כמו שאמר לעיל כדי לשלם לו בזה העולם:

סימן שעה

פירוש א

איש אחד כו' א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך אמר כו'. ר"ל אע"פ שאמר חזקיהו לישעיה הא דלא עסק בפריה ורביה משום דחזא ברוח הקודש דנפקי מניה בנין דלא מעלי אפ"ה א"ל ישעיה בהדי כבשי כו' ע"כ אתה נמי קח אשה פלונית עשירה אע"פ שאחיה רעים ויש לחוש לרוב בנים שיהיו דומים לאחי האם כי בהדי כבשי כו' אמר הא דאמר ישעיה הכי אף שראה חזקיהו ברוח הקודש כנ"ל לפי שישעיה ידע אע"פ שינפקו מניה בנין דלא מעלי יהיו נפקא מניה נמי צדיקים עתידים אבל מה שראה ברוח הקודש לא נשתנה כדאיתא בסימן שאחר זה אבל אני כל ימי היה לי לדאג פן יהיו בנים רעים מפני אחיה הרעים **חות דרגא וסב אתתא** לא על גריעותא דאחיה רעים אלא על שאר מעלות אמרו אם אין בה יהא נחית דרגא אבל עכ"פ יהיה אחיה טובים:

סימן שעו

פירוש א

כתיב בבקר זרע וגו' א"ר דוסתאי אם כו'. ר"ל בפסוק כתיב בבקר זרע וגו' ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה וגו' מזה נלמד אם היה לו בנים בילדותו ישא אשה ויולד בנים בזקנותו כיון שאינו יודע איזה יוכשר אבל ליקח אשה בזקנותו שאחיה ואמה רעים ואינם ג"ח מסתמא בידוע שהזרע ממנה רע ולא נאמר על זה כי אינך יודע איזה יכשר וגו' ע"כ לא ישאנה ולא תאמר הלא חזקיהו ידע ברוח הקודש דנפקי מניה בנין דלא מעלי ואפ"ה א"ל ישעיה בהדי כבשי ש"מ שיכול להפך הרע לטוב וה"ה נמי אם אחיה ואמה רעים יהפוך לטובה ושפיר קרינן ביה כי אינך יודע איזה יכשר וגו' וקאמר ועל זה לא אמר בהדי כו' כי באמת לא נשתנה מה שראה ברוח הקודש

ומה שאמר בהדי כבשי כו' משום שידע ישעיה שעתידים גם צדיקים לצאת ממנו וה"ה בנושא אשה שאחיה ואמה רעים לא תשנה הידוע ומסתמא לא יכשר ע"כ לא ישאנה ועיין בסימן הקודם לזה:

סימן שעח

פירוש א

יש דברים כו' עתיד האדם כו'. ר"ל כאיתא בגמרא דשבועות שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד ששבועה חלה על שניהם ששניהם נענשים שעתיד ליתן את הדין שעסק כו' דזה נמי התירה התורה להשביעו ועתיד ליתן את הדין שעסק כו':

סימן שעט

פירוש א

אל תשדך כו' או בת צדיק כו' ואפילו כו'. ר"ל או בת צדיק כו' אפילו אינם אומרים שאינם חפצים זא"ז אל תשדך להשיא זא"ז ואמר עוד חידוש יותר שאפילו בחור ובחור' שניהם רוצים בחורגים דהיינו שטי"ף קינד"ר אל ישדך אחד להשיא זא"ז ולא ישא זה את זה ודבר זה כתיב נמי בצוואת המחבר החסיד ז"ל:

וכן אל תרחיק אותי ר"ל ואם היבם מוכה שחין לא תכוף ליבמה ליקח אותה:

פן יגרום לה חטא ר"ל לפני עור וגו' שאם תזנה כו' כנ"ל:

סימן שפ

פירוש א

כל החפץ כו' או אם ממנו יוצאים ממזרים. ר"ל אם הוליד ממזרים יתחתן בממזרים וישא ממזרת:

הכתוב מתיר לתת כו' ועתיד כו' ר"ל אף לענין נתינת גט לא מנע הכתוב ממנו החטא ולתת גט אפילו כו' אז מצא כו' אבל עתיד ליתן דין לאמן של בנים שחטא בה לגרש' בלא דבר ונקיט מלת לאמו כלשון המשנה מה ראתה אמן של אלו כו' וחשיב עוד דברים שהתירה התורה אע"פ שיש בהם דרא דחטא:

והכתוב התיר לאדם כו'. ר"ל כדמפרש בסמוך והיה מן הדין כו' **כמו שארז"ל במס' כלה** זה לשונו שם וחכ"א כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה כו' ואיתא כן גם בנדרים: נ"א **מוטב ע"י היתר ולא יאסר דבר שאי אפשר לעמוד בו שלא יהרהרו**:

והחכם כו' ר"ל והחכם שאינו נותן על לב שאלו דברים הותרו מפני יצה"ר ומפני שא"א בענין אחר התירה התורה והיה יכול לבטל היצה"ר בהרהור התורה ואינו עושה עתיד ליתן את הדין:

וכתיב ויותר מהמה דהיינו יותר ממה שהתרתי לך בתורה כגון אותם דברים שניתרו מפני יצה"ר בני הזהר להרהר בד"ת כאמרם אם כו':

סימן שפא

פירוש א

אחד כו' א"ל החכם כו'. והכלל שאמר לו החכם כיון שלוקח במקום עושר לא יבא לידי חטא ויכול ללמוד בלא דאגה ואין יחוס כיחוס עצמו.

ואם מן השמים נגזר כו' ר"ל אם מן השמים נגזר שתתחתן בקרוביך בניך יהיו טובים ועשירים כיון שאתה לוקח לש"ש כו' ואז יהיו קרוביך שמחים שיתחתנו בהם:

סימן שפב

פירוש א

איש אחד כו' ברוך כו' וברוך כו'. ר"ל ועוד טעם שברך דיין אמת שלא כו':

אבל אתה כו' ר"ל שא"ל שאין מברכין דיין האמת אלא על הרעה שנעשה לו שלא ברצונו אבל אתה ברצונך לקחת אותה אמר כו' וגם על פי הגזירה כו' והוי שלא ברצוני לכך ברכתי ברוך כו':

סימן שפג

פירוש א

אמר שמואל שמא כו' אמר שמואל בכל יום כו' אמר רב יהודה מ' יום כו'. ר"ל וקשה על שמואל שאמר שמא יקדמנו אחר ומשני אלא שמא יקדמנו אחר ברחמים דהיינו בתפלה ומייתי ראייה דבתפלה יכול לבטל כי הא דרבא שמעיה כו' ואי לא כפרת בה בתר הכי שמעיה דקאמר כו':

נ"א או איהו לימות מקמה או איהי תמות מקמיה א"ל לא אמרינן כו' ומפרש הא דאמרן שמא יקדמנו אחר ברחמים כנ"ל פירושו כך שיקדמנו אחר ויקחנה וישכבנה ויבעלנה זמן מה קודם לבן זוגה כי זה אינו יכול להיות שיועיל בתפלה לישא ולבעול אחר כל ימי חייה שלא תנשא לבן זוגה שנגזר לה ואמר **תדע שכן הוא שהרי כו' שתשאנה ותקדים**

מכל דהיינו אפילו מבן זוגה תקדים בתפלה ותשאנה אבל לא יתגלגל שתבעלנה כל ימי חייה אלא תכפר בה ותתן לה גט ותגרשה ותנשא לבן זוגה כי אין לתפלה מועיל שום ערמה ד"מ לקרוא שם כשם בן זוגה או שום ערמה שיוכל לבעול כל ימיה כשלא נגזר וקאמר שכן הוי דבתר הכי שמעיה דקאמר או איהו כו' שהיה מתחרט על שנשאה ממילא ש"מ שאין מועיל התפלה אלא לענין שיקדמנו ויקחנה כנ"ל אבל לא כל ימיה תהיה עם מי שלא נגזר ובזה יתורץ מה שמקשי' תוספות במ"ק ח"י ע"ב בד"ה ומי אמר שמואל שמא כו' ע"ש גם שמואל אמר דינו סתם מותר לארם אשה בח"ה משמע דמיירי מכל האדם כמו סתימת לשון המשנה אין נושאים נשים במועד ועיין לעיל קל"ה דדוקא בכי האי גוונא רחמנא תזמין לי פלונית דמתפלל על אשה מיוחדת אמר שלא יתפלל **הרי תדע זה מנתן הנביא**. ר"ל כאיתא באברבנאל מלכים א' א' ולשואל שישאל איך נתן הנביא לא האמין בנבואתו ששלמה ימלוך ונצטרך לכל ההשתדלות הזה והנה הנביא המספק על נבואתו עובר על דת וחייב מיתה שניבה כו' הם על תנאי כמו כו' גם אפשר שנאמר שהסבות האמצעית א"א שימלטו בדברים האלקיים וראה נתן הנביא שהיה ההשתדלות הזה סבה אמצעיות לשיגיע היעוד האלקי אשר דבר עליו כו' ע"ש וכמו כן יש לומר ביעקב אבינו:

סימן שפד

פירוש א

אחד כו' וכשגדל הבן והיה לי בבים. ר"ל ומכח זה נראה לו שתפלת אב גרם שהרי הוא הי' בהצלחה עם האשה שלקח וגם היה לו בנים ממנה:

נ"א **אמר ליה אם ראשו מלא שחין ובעבור השחין מגלח מותר כו'**:

סימן שפה

פירוש א

מעשה כו'. ר"ל שלא היתה מתקשטת שלא יוכשלו בה בני אדם לבא לידי איסורא וגם שלא יהיו רבים מצפים עליה ותנשא לשאין הגון לה כאיתא בסימן שאח"ז ועי"ז נתגלגל הדבר שלקחה ההגון דהיינו צדיק ות"ח:

סימן שפו

פירוש א

כל מי כו'. מסתמא מכח שמקשטים ומיפים אותם הוא ע"כ לסוף תנשא לשאין הגון:
ולמה יהיה זה כו' ר"ל בשלמא אשה שרבים מצפין עליה לסוף תנשא לשאין הגון כנ"ל אבל למה אשה טובה מכל וכל שאינם מצפים עליה לשאינו הגון בלא ור בלא צער ולצדיק כו' ומשני לפי כו':

סימן שפז

פירוש א

אדם אחד כו' אמר החכם מפני. ר"ל וכיון שהוכיחו החכם על דבר זה קיבל המוסר והיה מתענה כמו שהיה רגיל ולא הי' צופה בנשים ואמר לבסוף לקח אשה כו' ע"כ אמר לחכם כל תעניות לא הועילו דהיינו אפי' התעניתים שנעשה אחר שקבלתי המוסר וא"ל החכם זהו מפני ששמעתי דברי גאוה כו':
ומאותו הענין ור"ל אף לך יועילו מאותו הענין אפילו כדמפרש בסמוך אפשר שתאהב בזאת ותצליחו:
בשביל שהיית צופה בנשים כו' ר"ל אם לא היית צופה בנשים לא ראית זאת שהיא כך וכך ולא היית אמרת דברי גאוה כמו ששמעתי מפיך שאמרת לא הייתי כו' מפני שהיא כך וכך:

סימן שפח

פירוש א

שארית ישראל וגו'. עיין לעיל סימן שי"א ושם מפורש ועיין לעיל סי' ק"ס ועוד טעם אחר אלא משום דמיירי כאן לענין זיווגים כתב שהפסוק שארית ישראל וגו' אי' לענין זיווגים נאמר אם יש אדם כו':

סימן שפט

פירוש א

כתיב ואעבור וגו' אדם כו'. לכך כתיב ואעבור עליך וארא וגו' ועיין במהרש"א בב"ב דלא קשה מאברהם דכתיב ביה הנה נא ידעתי וגו' מכלל דמעיקרא לא ידע:

והנה עתך עת דודים כשעומדת על פירקה כו' ר"ל הקטנה ביותר שאינה ראיה לביאה ולהריון כאילו בא עליה בזנות ומעכב את המשיח שהיה לי לקיים הפסוק והנה עתך עת דודים ולא היה לו לעשות הנשואים עד שעומדת על פירקה ואמרו כ"ג לא יקח איילונית מפני שאינה ראויה להריון הרי היא כזונה האמורה בתורה וכתיב אשה זונה לא יקח ומכ"ש לקטנה שיש תקנה להמתין עד עומד' על פירקה ואע"פ שלישראל מותר ליקח זונה ואיילונית התירה התורה ליתובי היצר כיון שאין לה תקנה בהמתנה ובאמת שגם אלו דברים הם בכלל דברים שהתירה התורה ליתובי היצר ואע"פ שאינה טוב כאי' לעיל שע"ח וסימן ש"פ אבל בקטנה שיש תקנה בהמתנה אף לישראל אסור מטעם הנ"ל:

ולא תשמש במוך ר"ל אף על פי שיש לחוש שלא תתעבר ותמות אפ"ה לא תשמש במוך שלא תתעבר:

וכתיב והנה וגו' בגימט' כו' ר"ל הנה עתך עת בגימטריא אלף ועשרים כמנין העומדת על פירקה לומר כשעומד' על פירקה היא עת לנשואין:

דדים כתיב הדדים ניכר ר"ל שהקרי הוא דודים וכתיב דדים חסר וי"ו משום שבדדים ניכר אם עברו וחלפו ימי קטנותא והיתה עוזבת אלוף נעוריה ועומדת על פירקה לנשואים כדתנן במסכת נדה משל משלו חכמים באשה פגה בוחל צמל כו' ונקיט לשון צחות כדכתיב במשלי העוזבת אלוף נעוריה:

וארחצך וגו' ר"ל סיפיה דקרא דואעבור עליך וגו' הנ"ל כתיב כן לומר **שצריכה טבילה קודם נישואה אע"פ שלא ראתה דם ואשבע וכו'** מדלא כתיב וארחצך ואשטוף דמיך במים משמע ליה דבא להורות ואשטוף במים אע"פ שלא ראתה דם והא דכתיב ואשבע לך וגו' לא קאי על נשואין בני אדם כי אין נשבעי' כו' אלא כלפי מעל' נאמר על השבוע' והברית ונשואין של הקב"ה שעשה עם ישראל:

סימן שצ

פירוש א

מי שאינו כו' לא כו'. ר"ל שאין לו תאוה לא יאכל כו' **אלא יאכל כו'** מצוה לאכול דברים אלו להרבות זרע ותאוה **ובן יעשה גלגל דק כו'** גלגל הוא מין זרע ומלת יעשה ישמש במקום שנים ור"ל וכן יעשה יעשה גלגל דק כו' וביום יאכל לאפוקי בלילה ישמש בלא אכילה כדמסיים בסמוך אבל דבר האסור אל יאכל שלא תאמר הא דאסרינן דבר האסור לא משום דאפשר בהיתר אבל אם לא יועיל ההיתר מותר בדבר האסור לכך כתב אבל דבר כו' אפילו אם לא הועיל לו דבר המותר:

סימן שצא

פירוש א

איש שלקח כו' ולא הועיל כו'. ר"ל שצריכין לעסוק ברפואות שנה תמימה ואין השנה נקרא תמימה אלא עם החודש העיבור שעושים להשות שנת הלבנה עם שנת החמה ואם באותה שנה ששוים שנת הלבנה ושנת חמה עסקו ברפואות ולא הועיל שוב לא יועיל ועון להם אם יהיו יחדיו ורפואה זו יבחן בשנה אחת אם השנה ראשונה הוא שנת העיבור או בשנתים אם השנה שנייה הוא שנת עיבור או שלש אם שלישית שנת העיבור אבל לא יותר דודאי בתוך שלש שנים שנת העיבור:

סימן שצב

פירוש א

כי על כל כבוד חופה סמיך ליה אשירה וגו' למה כו'. ר"ל מה שייכת חופה לאשירה וגו' וקאמר דבלאו הכי קשה למה קורא כו' שאמר שירת דודי ולמה משורר כו' כיון שהנביא היה מתנבא על חורבן ב"ה וירושלים כדמשמע נמי בא"ע נהי נמי דשייך שירה על הפורעניות מ"מ מה היה חסר המקרא אם לא היה קורא שירת דודי ואע"ג דאדם מחויב לשיר על פורענות כשם שמחויב לשיר על הטובה ה"מ בבא לאדם דבר כנ"ל אבל הנביא שהיה מתנבא על הפורענות לא היה מחוייב לשורר בשעת שהיה מתנבא על כך ומשני אלא ללמד כו' וה"ק בחופה לאחר חורבן הבית אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו דהיינו שירת פורענות על חורבן הבית כדי למעט בשמחה כו' **ולכך אמר כו'**. ר"ל לעיל מניה כתיב יסיר וגו' ואח"כ כו' לרמוז בשעת החורבן יסיר תפארת מחתן וכלם כדאיתא בפולמסו של אספינוס גזרו כו' בפולמוס של טיטוס כו' בפולמוס האחרון גזרו ואח"כ כבוד חופה ואח"כ שיר של פורענות בחופה דאיתא בברכות א"ל רבה לרב המנונא זוטא בהלולא דמר בריה דרבינא לישרי לן מר א"ל כו' הזכיר להו פורענות יום המיתה כדי למעט בשמחה:

סימן שצג

פירוש א

כתיב הוד והדר לפניו וגו' לכך אומר שהשמחה במעונו. ר"ל כדכתיב והדר לפניו וחדוה במקומו:

לכך אומר פסוק שיש בו רמז השם כו' כשיש גילה כו' ר"ל כיון שאומרי' בשמחת נשואים בארץ שהשמח' במעונו לכך בפסוק שיש בו רמז השם בר"ת כגון ישמחו וגומר כתיב בשמים ובארץ לרמז כשיש גילה בשמחת נשואים בארץ ברעדה כדכתיב ותגל הארץ ואצל מילה גילה כתיב ברעדה כדכתיב וגילו ברעדה או שמחה בשמים לפניו דהיינו לפני השם הרמוז בר"ת של הכתוב ישמחו וגו' וע"כ אם לא יקיימו וגילו ברעדה בארץ אין שמחה לפניו בשמים ולא יתכן לברך שהשמחה במעונו בשמחת נשואים כדכתיב נמי בסמוך **כל המברך כו' אם רעדה במקום גילה כו'**. ר"ל ולא כמשמעות הפסוק במקום רעדה גילה עכ"פ ושלא במקום רעדה אינו מוכרח להיות גילה אלא במקום גילה תהיה עכ"פ רעדה ולא תהיה גילה בלא רעדה **בלי מקום ב"ה לא אבו שמוע בגימ' עשרה אומר שכינה כו'**. ר"ל בלי מקום שלא אמרו ד"ת שיהיה נזכר שמו של הקב"ה על ידה לא אבו שמוע ומסיים הפסוק תורת ה' אומר שכינה כו' וזה קאי על שמחת נשואים שמלת אבו עם המלה בגי' ופשיטא שמלת אבוא עם האל"ף כדכתיב בישעיה סי' כ"ח בגימ' עשרה עיין לקמן תקי"א וברכת חתנים היא בעשרה ואומר השכינה כי כל בי עשרה שכינה ביניהם שריא אם הת"ח שהם שם רוצים לומר ד"ת והלצים דשם אינם רוצים לשמוע ולשמחה מה זו עושה כתיב מלת זו דייקי ומפרש דבריו מה זו עושה בין ת"ח ובין לצים אע"פ שכונת הת"ח למצוה לשמוח החתן כיון שיש שם גם לצים ופריצים הוי מצוה הבא עבירה על ידה ומוטב שלא יעשה המצוה כי כל כו':

סימן שצד

פירוש א

ונשים רגילות כו'. נ"א טהורים וטהרתם אטהר אתכם וטהרו וקדשו מטמאות בני ישראל לטהר אתכם לפני ה' תטהרו ולכך הטובל בערב י"ה כו' ויטמאו אותם כטומאת הנדה ובגלליהם טמאוה מכל טומאותיכם מכל טומאותיכם הרי ה' טומאות נאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגומר ואשר במסכת כו' הרי זה משמע רק שתי פעמים לפי שמדבר בטומאה וטהרה. ר"ל אותן הנשים שירגילו לטבול ג' פעמים משום שכתוב ג' פעמים לשון טהרה בזה הפסוק וטהרו וקדשו כו' בפרשת אחרי מות אצל י"ה כתיב ג' פעמים לשון טהרה ולכך הטובל בערב י"ה כו' ויטמאו אותם כו' הרי ה' טומאות דהיינו באותו סימן כתיב ה' פעמים ויטמאו כטמאת טמאוה וש"פ מכל טמאותיכם ועל אותן ה' פעמים נאמר וזרקתי וגו' אותן ג' טהרות הנ"ל ממילא שמעינן שלא לפי מספר הטמאות

הן הטהרות אלא הטהרה היא בג' פעמים וע"ז יש לפקפק ואשר במסכת ידים כי רק שתי פעמים שאם הטהרה בג' פעמים היו להם לתקן לשפוך על הידים ג' פעמים ומשני לפי שמדבר בטומא' וטהרה שאין צריך ג"פ לכך לא תקנו כ"א שני פעמים ראשונים לטהר ידים ושנים לטהר המים שעל הידים והא דכתיב ג"פ טהרה בפסוק היינו לטהר טמאות של חטאים ואותן הנשים שרגילות לטבול ג"פ אינו מן החיוב אלא שרגילות כך משום שכתיב אצל טהרות חטאים ג' פעמים טהרה כנ"ל:

סימן שצה

פירוש א

מעשה כו' שקיל כנגד הכל שיביאהו כו'. ר"ל דתנן ות"ת כנגד כולם ובלשון הרמב"ם שקול כנגד הכל ע"כ שאל לחכם מאחר שאינו עוסק בתורה בכל ימי המעשה ע"כ יגיד לו איזהו דבר שיעשה שהוא שקול כנגד הכל כתורה לעניין זה שיביאהו לחיי העולם הבא א"ל כו':

נ"א **ואשקל הכסף במאזנים כלומר בכף כו'**:

ואל תקפיד כבגד חברך ר"ל אלא תהיה ותרן בממון כאיתא בגמרא דמגילה ואיתא נמי בב"מ איוב וותרן בממונו היה:

וכמו כן אל תקח באמונ' ר"ל פן תצטרך לישבע לו:

בריוח שלך כו' ר"ל שלא תשלם מה שאתה חייב לו ואתה מרויח בממון זה מה שהיה הוא יכול להרויח אם אתה היית משלם לו נמצא שכל כו':

סימן שצו

פירוש א

כתיב ואשקולה כו'. ר"ל בעזרא ששקל מה שהרימו המלך ויועציו ושריו וכל ישראל לאנשים שהובדלו לקבל כתיב ואשקולה מלא וי"ו משום שהצדיקים כו' ומשום זה לא היה צריך ליתן להם ההכרע כבירמיה בסימן הקודם לזה דלא היה צריך לשקול אלא מה שקבל מהנ"ל ע"כ מה ששקל יתר מזה היה נותן משלו ובירמיה שקנה השדה מחנמאל מכסף שלו במה שקצצו ביניהם שייך ההכרע כנ"ל ולא שייך ליתן יתר משלו כי כל מה שקצצו ביניהם היה נותן לו בשדה מכסף שלו:

סימן שצז

פירוש א

רבן שמעון אומר כו' לא הקדיש כלום. ר"ל אפילו הקדיש לגבוה אינו כלום שכיון שחובו יותר מהקדישו א"כ הוא של ב"ח ואין לו רשות להקדישו ולא תימא שלך ושל חבירך הכל להקב"ה והוא הקדיש להקב"ה ותחול ההקדש אלא מה שנתן הקב"ה לאדם הוי שלו כל ימי חייו כמאמר הכתוב והארץ נתן לבני אדם ומ"מ הוא של הקב"ה שהרי בידו להמית ולהחיות וע"כ אפי' לגבוה לא הקדיש כלום לכך אדם כו' **וע"ז נאמר שונא גזל בעולה** אע"פ שעולה כולו כליל לגבוה אפ"ה הוי גזל ושנוא בעיני הקב"ה כנ ל עוון מהרש א וברי"ף בסוכה.

לתקבת אותם שהפקידו בידו יעשה ר"ל אותם אף שאין לו שום שייכות בממון של חבירו שהפקיד בידו כנ"ל אפ"ה כל תקנות כו' יעשה עיין תתרע"א:

סימן שצח

פירוש א

אדם כו' פן תכשל עמו. משום שהשטן מקטרג בשעת הסכנה **או שעשה כו'** ויכול לחבר אליו אל תחבר כו':

מי כו' אפילו ע"י כתבים אסור כו' ר"ל אע"ג דקיי"ל מי שנשבע או נדר שלא ידבר עם חבירו יכול לכתוב לו כתב כדאי' בי"ד רכ"א:

סימן שצט

פירוש א

אם הרויח אדם כו'. ר"ל אפילו אותו פשוט שהרויח בעול הטעותו לבו ולא מרצונו העול בא לו אפ"ה לא יערב כו' מכ"ש אם נעשה העול במזיד גם ר"ל דה"ק אם נעשה שלא ברצונו א"כ הוא לא חטא אלא אותו פשוט הוא בעול וע"כ יועיל אם לא יערב עם שאר מעותיו אבל אם עשה עול במזיד לא יועיל מה שלא יערב אותו פשוט עם שאר מעותיו כי העול והיושר מעורב בו בעצמותו ובכה"ג יספה הצדיק עם הרשע ממון הבא לו בצדק עם הממון שהיה לו בעול וברשע ולשון הצדיק עם הרשע דנקט הוא לשון צחות הפסוק:

סימן ת

פירוש א

אחד כו' א"ל בתר גנבא גנוב וטעמא טעים. ופירש"י הגונב מן הגנב אף הוא טועם טעם הגניבה ור"ל משום מה שלאדם בא דרך גניבה מתוק לו כמאמר הכתוב מים גנובים ימתקו ואף הגונב מן הגנב טועם טעם הגניבה ומתוק לו שאף זו גניבה יחשב וא"כ אף שאתה גנבת מן אותו שהרויח ממך בקוביא שהוי כעין גזל וגניב' מ"מ בתר גנבא כו':

אבל הגוזל כו' ר"ל משו' דקי"ל סתם גזילה לא הוי יאוש בעלים ע"כ אם יכול להציל ממנו מה שגזלו עביד דינא לנפשי':

סימן תא

פירוש א

כל כו'. ר"ל דס"ל כיון דרגילים בעלילות הוי כדינא דגרמי ולכך הוא כאילו גוזל לישראל:

אם לא תאמין לי את המשכון כו' וגם יבא כו' ר"ל אם הלוה לו על המשכון יאמר לו תחזיר לי את המשכון ותאמין לי את המשכון על סמך שאתן לך מעות כשיהיה לי ואם לאו אתפוש את היהודי וגם יבא לידי שבועה כגון אם הלוה לו מאה דינרים יאמר שלא הלוה לו אלא חמשים דנרין ויהיה צריך לישבע על כך:

סימן תב

פירוש א

לעולם כו' ימים קודם כו'. ר"ל אם יש לו כסף דשייך בו משקל ישקול קודם כו' ואם יש מטבע דשייך מנין ימנם קודם כו':

קודם כו' או כו' ר"ל ימנם קודם שיתנם מידו בפני המקבל אותן או המקבל אותם ימנם כשמקבלם בפני הנותן אותם ואפילו הם שניהם נאמנים והנותן לא יתבע ממנו יותר ממה שנותן לו והמקבל לא יאמר שנתן לו פחות ממה שנתן לו אפ"ה ימנם כנ"ל כי שמא ממאה ליטרות שהיה לו נחסר אחד בלי ידיעתו או אחד לקח ליטרא אחד מהם והוא היה סבור כשנתן לו שעדיין הם בשלמת' ואם נחסר אחד מהם יחשוד למקבל או המקבל יחשוד אותו שתובע ממנו יותר ממה שנתן לו ולא יתכן ג"כ שיביא עצמו לידי חשד כאיתא בסי' תרכ"ב וגם יכול להיות שהיו מאה כשנתן לו ונחסר אחד ממקבל בלא ידיעתו או אחד לקח ממנו וע"י זה באין לחשוד זה את זה כנ"ל לכך ימנם זה בפני זה כנ"ל:

סימן תג

פירוש א

מי כו' שמא יתחרט כו' והחכם כו'. ר"ל שמא יתחרט משום שקשה עליו קיום הנדר וכשיוכל לקיימו דהיינו שחשב על נדר אחר שלא יתחרט ורוצה להדיר אותו נדר ילך תחלה אצל חכם והחכם יתן לו עצה הגונה ויאמר לו שידור נדר שיוכל לתיים יהיה גם אותו נדר שיוכל לקיים הגון לפי הצרה כאי' בסמוך שיחשוב כי שמא לכך הובא בצרה שידור נדר מדה במדה ד"מ אם נשבה ידור נדר אם יעזרו ה' מבית השביה יתן סך מנה לפדיון שבוים וישתדל בכל יכולתו לפדות שבוים וכל כיוצא בזה הגון לפי הצרה מדה במדה ואם לא יכול לעשות נדר כזה לא ידור כדכתיב טוב וגו':

נ"א **אין זה בטחון אלא יבטח בהקב"ה כו'**:

סימן תד

פירוש א

אדם אחד כו'. ר"ל כמו זה שנדר להיות גולה למקום תורה וא"ל החכם כיון שלא יועיל לך תתיר לך יתן לי כו':

נ"א **אמר דעתי כו'**. ומסתמא האשה ע"ד בעלה נדרה ואמר האיש שדעתי היה למצוה רבה לס"ת לפי שהיה סבור אין מצוה כזו נכיון שרואה החכם שהיה תועבה בדעתו ויש מצוה רבה יותר מלתת לס"ת הכי נמי אומר לו החכם כיון שלבך למצוה כו':

שהרי כו' ר"ל משום הכי יש מצוה רבה יותר מלתת לס"ת שאינה כ"כ מעלה בס"ת שהרי יש להקל ס"ת ויש יותר מצוה הרבה ספרים להשאיל וצדקתם תעמוד לעד כדאי' בכתובות וצדקתו עומדת לעד רב הונא ורב חסדא כו' וחד אמר זה הכותב ומשאילן לאחרים גם י"ל שמלת הרבה תשמש במקום שנים וה"ק שהרי יש להקל הרבה ר"ל הרבה ס"ת ויש יותר מצוה הרבה ספרים להשאיל כו':

סימן תה

פירוש א

כתיב בסוף מלאכי והשיב לב אבות וגו' למה בסוף הנביאים כו' לכך סמך כו'. ר"ל משום דסמוך לזה כתיב זכרו תורת משה וגו' שמשה הכריח את ישראל לקבל התורה עליהם בברית ובאלה וכן בימי עזרא שהוא מלאכי קבלו התורה עליהם בברית ובאלה לומר מה בימי משה ובימי עזרא שהוא עצמו מלאכי שהיה חיזוק לתורה שקבלו בברית

ובאלה כנ"ל מכ"ש עתה שאין דין תורה אלא חרם שאין יכולין הטובים לכוף הרעים לקיים התורה והמצות כו' כנ"ל. **וימעלו וגו' ויקח עכן וכתיב שם כל הנלכד בחרם ישרף** ומסיים וכתיב גדול עונשו של ש"ש שאפילו אחד מעל כו' כדכתיב גבי עכן וכל העולם לוקין על שבועת שוא:

סימן תו

פירוש א

דע כי כו'. ר"ל כדאיתא בסימן שאחר זה כדי שלא יאמר אדם כו' **ויהונתן שבלא דעתו כו'** ומסיים וכתב עוד פעם אע"פ שלא ידע ר"ל שלא ידע מעולם שהשביע אביו שלא יאכל בשלמא אי היה ידע משבועה ושכחה י"ל שלא ענהו משום שהיה ליה לזכור:

סימן תז

פירוש א

ומעשה כו'. ר"ל מלת ומעשה בוי"ו קאי על סימן שלפני זה ומביא ראיה ממעשה רב שעונשים שאין כתובים בתורה גדול עונשן מעונשין הכתובי' בתור':

סימן תט

פירוש א

לא כו'. עיין לעיל סימן קמ"ד **ויברך וגו' ולא פי' במה כו'** עיין לעיל ער"א:

עד שיגמרו כו' ר"ל כי בלאו הכי אין דעת המקים שם:

ואם התחיל כו' ר"ל אפי' היו דעתם שלא לחזור בהם ואמר ע"ד המקום והתחיל להחרים ואמרו להפסיק יפסיק שאין לומר כו':

סימן תי

פירוש א

אל כו' בתשובה בזה העולם. מלת בזה העולם דקאמר אינו ר"ל דלא מהניא בזה העולם התשובה דזה דבר פשוט שאין תשובה מהניא אלא העושה תשובה בחיים בזה העולם אלא ה"ק לא מהניא התשובה שלא נענש עליהם בזה העולם משום דרובו של חרמות ושבועות הן בין אדם לחבירו ואדם אינו חי לעולם וע"כ אם יעבור אדם לחבירו בא לו העונש בעודו חיי' חיותו כדי שיראה העונש בחיים בזה העול' ומפני זה לא ינקה

בתשו' ומשום ה"ק אל ידור אדם כו' שיש לחוש שיענש עמהם כמאמר הכתוב פן תספה בעון העיר:
שלא יהנה כו' ר"ל וכתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם:

סימן תיא

פירוש א

מי שעוסק כו' וכן בד"ה הרי שתו פעמים יושב בדין. ר"ל שגם בד"ה באותו ענין של אחאב ורמות גלעד כתיב ראיתי את ה' יושב הרי שתי פעמים בענין אחד יושב בדין **נשים היו כו'** כפול לקמן תר"פ וי"ל דנקט הכא משום שאמרו מקצת התלמידים לפסוק הדין מיד ולהרוג אלו החשודות כמובן סורר ומורה ואמר להם החכם אל תפסקו הדין שאפילו היו ישראל יושבים על אדמתם והיו דנין דיני נפשות היו צריכו' להיות מתון בדין שאין פוסקין הדין מיד:

סימן תיג

פירוש א

מי שיודע כו'. נ"א כשהבן מוכיח את האב אי האם או הבן את אחיו:
כלומר עד היכן כו' ר"ל לפי דברינו שאמרנו שאם יודע שלא יקבלו דבריו אין להוכיחו לפי זה אין פירוש של מה שאמרנו עד נזיפה שאע"פ שיודע שלא יקבלו דבריו וישנאני מחויב להוכיחו עד נזיפה או עד כו' דכיוצא בזה אין להוכיחו אלא ה"פ כלומר במי שלבו גם בו ואוהבו עד היכן תוכחה דהיינו עד כמה דברים קשים יכול לסבול ממי שמוכיחו שמחויב להוכיחו לזה אמר **עד נזיפה כו'** ויותר מזה אינו יכול לסבול ויניחו מלהוכיחו **ישנאנו ואם כו' אין להוכיחו** ובזה נמי יתורץ מה שמקשה מהרש"א בפרק יש בערכין כיון שאין לחוש באביו שישנאנו ועכ"פ יסבול עד נזיפה דאם לא כן לא היה יכול יהונתן לסבול שלש מעלות יותר ע"כ פשיטא שמחוייב להוכיחו לאביו וכעין זה איתא במהרש"א:

סימן תיד

פירוש א

אם תראה כו'. נ"א בתחיל' כתיב לשונאיו ואח"כ לשונאו אלא מפיל הגאוה ואז אין כו' ולבוטחים בו וה"ק הפסוק ומשלם לשונאיו וגו' למסייע לו ולבוטחי' כיצד הוא עושה

לא יאמר לשונאו להפרנס המתגאה על הצבור אלא מפיל הגאוה ולא יאריך ימים ואז ממילא אין הרמת ראש למסייע לו ולבוטחים בו:

סימן תטו

פירוש א

מה שהקב"ה כו' וכאילו כפרת בפקדון שלי. שהרי זה שייך לעניים לפרנסתם ולכל צרכיהם שפסק להם הקב"ה וזה דומה לראובן שחייב עצמו ליתן מנה ללוי והופקד אותו מנה לשמעון ואמר לו אם יבא לוי אצלך תן לו הפקדון שהפקדתי אצלך ובא לוי אצל שמעון ולא נתן לו וחזר לוי אצל ראובן שחייב עצמו ליתן לו המנה ומצא ששמעון כפר בפקדון של ראובן:

סימן תטז

פירוש א

כתיב ולא יאמר כן. אזכה לעה"ב ולא ישבע אדם כו'. ר"ל לא מבעיא שבועות כאילו וכיוצא בהם שלא ישבע אלא ולא ישבע כלל ואם יאמינו לו בלא שבועה יאמינו ואם כו':

סימן תיז

פירוש א

מי שרגיל כו' אסור לדבר עמו. משום שעל ידי דבור יבא לידי שבועה כיון שרגיל לישבע כו':

וא"ת כו' ר"ל וא"ת לא תשבע בהקב"ה שהוא היה הוה ויהיה ואמר הרי כו':

סימן תיח

פירוש א

יהודי כו' ולא תשבע אפי' באמת כו'. והא דנודרין לחרמין כו' משום דהתם באין ליטול ממנו שלא כדין מה שבידו וברשותו אבל להוציא מה שברשות אחרים אפילו בשבועת אמת לא יוציא כי כמה כו':

סימן תיט

פירוש א

יהודי כו' לא באמת כו'. ר"ל לא באמת ד"מ כגון שצריך לברך ברכם אחת ואותה ברכה אינה צריכה שם ומלכות אל תאמר אותה ברכה בשם ומלכות ולא תאמר שם שמים אלא כשתקרא בפסוק ויש שם שמים באותו פסוק אז תאמר אותו:

סימן תכ

פירוש א

כתיב נשבעתי וגו' אבל בזמן הזה כו'. ר"ל להכי כתיב מלת ואקיימ' דאית' בחגיג' א"ר גידל אמר רב מנין שנשבעין לקיים את המצות שנאמר נשבעתי ואקימה וגו' ולפי זה היה לומר נשבעתי לקיי' וגו' או נשבעתי לשמור משפטי צדקך ואקיימה אלא להכי כתיב כן לומר למה נשבעתי משום דדאי אקיימה כי הראשונים אם היו ממיתין אותן לא כו' לכך בזמן הזה שאין ודאי מקיימין אין נשבעין שמא יעבור:

סימן תכא

פירוש א

שר אחד כו'. נ"א איך תשבע א"ל הרי אמרו כו' אבל לשקר אע"פ שלא אמר על דעתי לא תשבע או ר"ל מלת תשבע הוא לשון בתמי' וכי תשבע לשקר. ר"ל שאמרו לו חלילה לשבע על זה אע"פ שהכל של הקב"ה כל ימי חייו של אדם נתן לו כדאי' בסי' שצ"ז והדר אמר להם והלא נודרים לחרמים וכו' שבאו ליטול ממנו שהיא של תרומה אע"פ שאינה של תרומה וא"כ מכ"ש שאני יכול לישבע שאין לי שהכל של הקב"ה ואמרו לו ואינו דומה לאותו דבר ואותו דבר אינו נשבע לשקר שאומר בלבו היום ומוצא בשפתיו סתם דלגבי אנם דברים שבלב הוי דברים כדאיתא בנדרים אבל לשקר כו' לא תשבע:

סימן תכב

פירוש א

כיון כו' מלקין אותו. ר"ל ואין מלקות אלא מה שעושה אדם במזיד ומשני:
אלא כיון שבקל לבו אונסו ר"ל דשבועות שגגות שלבו אנסו מותרת כדאיתא בנדרים כ"ה ובשביעות כ"ו וע"כ אפילו עשה במזיד לא חייבו התורה אלא מלקות ולא מיתה כיון שי"ל שיש קצת אנוסת לב בזה כיון שבקל לבו אונסו:

ועוד כיון שעל זה מביא קרבן ר"ל ועוד יש הוכחה שאף במזיד יש קצת שגגה שהרי אין קרבן בא אלא על שגגה ועל שבועת העדות ועל שבועת הפקדון מביאין על הזדון כשגגה מזה נראה דאף על המזיד יש קצת דין שוגג ומשום הכי לא צוותה התורה להמיתו כנ"ל:

סימן תכג

פירוש א

שר כו' היה חילול ה' ר"ל שיסבור השר שהיו עוברים על השבועה ולא שאלו עליה וגם יסבור שאינן יכולין להתירו אלא בפניו:

סימן תכד

פירוש א

בעיר אחת כו' הדורות כו'. ר"ל שמא בדורות הבאים יהא נשכח החרם ויהיו נכשלין בחרם או שמא בדורות הבאים יהיה להם למכשול אם לא ידורו בעירו וזהו שמסיים **החכם וגו'** שפירושו בראשו של דבר מסתכל מה יהא בסופו:

סימן תכו

פירוש א

דע כו' זהו בשכבר עבר הדבר. אע"ג שמביא ראיה שמצוה לשנות מפני שלום שנאמר ואמרת לזבוח לה' באתי והתם עתה היה הולך למשוח לדוד התם נמי כבר עבר הדבר שהרי כבר נתן הקב"ה המלכות לדוד ולא היה מחוסר אלא משיחה:

סימן תכז

פירוש א

אם כו' נ"א **איש שחושד אשתו מאיש פלוני אל יזכור אדם כו'** ר"ל ואפילו לטובתו לא יזכרנו והטעם נמי כיון ששנאוי לו תחלה משום ד"א מפני שחושדו מאשתו כנ"ל:

סימן תכט

פירוש א

אם ספרי כו' לא יכתוב כו' ואם יש כ"ד ספרים כו' כי לא ינוח וגו'. ר"ל כיון שכבר היה בהם תפלה לע"א אסור ליהנות מהם אפילו ליכתוב אגרת או כתב על משכון דכתיב ולא

ידבק בידך מאומה מן החרם אבל בטבלאות של ספריהם אע"פ שמותר ליהנות מהם מ"מ אל יקשרם לספרי ישראל וכן אם יש כ"ד ספרים כו' לא יצניענו כו' ומסיים הטעם משום דכתיב כי לא ינוח וגו':

אם יש צדוקי כו' שרוצה לעשית לעבירה כו' אל יאמר לו שלא יהא על ידו ר"ל שרוצה לעשות פיוט לעבירה כגון לזנות או כיוצא בו **ואמר ליהודי אמור לי כו'** אל יאמר לו שלא יהא על ידו ניגון שמנגנים להקב"ה ניגון לפיוט ע"א או לפיוט עבירה:

סימן תל

פירוש א

רוב בני אדם כו'. לפי שהיו המספיקים להם תשמישי ע"ג ודבר זה אסור להספיק למשמשי ע"א מה שמרויחים בזה הוי ממון של עולה ויהא מעורב עם שאר מעותיו ויבא זה ויאבד את זה כדאיתא סי' שצ"ט:

לכך כו' ר"ל כי כל הנלכד בחרם הי' שרף ויכלה:

סימן תלד

פירוש א

מעשה כו' והלכו הכל יחפים כו'. ר"ל לכך מת באותו יום שהלכו הכל יחפים להראות שהכל ראוים להתאבל ולהספיד עליו והטובה שנעשה למת כשמתאבלים עליו הוא זה דמכח ההספד נראה שמסכימים עליו למטה שהיה אדם כשר לכך מתאבלים ומספידים על אדם כשר כזה שנטרד מן העולם ועל ידי זה נזכר ג"כ למעלה לטובה כדאיתא בסי' רכ"ד וזה שאיתא בפ' ואלו מגלחין רפרם אספדוה כו' אמר כו' אתו כוליה עלמא שכל זמן שמרבים בהספדו ומכש"כ מרבים נחרבה שבחו למטה ועליונים לדעת התחתונים כנ"ל:

סימן תלז

פירוש א

אם אדם כו' וראה דרך חלון כו'. כגון שנעשה חלונות ב"ה שיכולים לראות דרך שם:

או פסל ומסכה ר"ל דאיתא בסימן תל"ד שלא יהיה חלונות ב"ה פתוחים כנגד ע"ג ונעשים שלא כדין או י"ל שיכול לראות דרך חלון פסל ומסכה שנושאים אותם ומעבירה אותם סמוך לחלון בית הכנסת:

סימן תלח

פירוש א

אחד כו ואל תקח כו'. ר"ל כיון שערבה היא בחצר ע"א ויש כאן כפר ומה שעושין בכפרים סתמא לשם ע"ג נעשה ולא לנוי כבכרכים ובפרט שעומדות גם בחצר ע"ג ע"כ קח ערבה כו' ואל תקח כו' כי לא כו':

סימן תלט

פירוש א

בעיר אחת כו'. נ"א אלא מים שמשקין בהם הגנבים:

אין טוב כו' ר"ל אין טוב לעשות ברכה לשם:

סימן תמ

פירוש א

אחד כו' בלא זה הוא מוכח לע"ג. ר"ל וכיון שדבר זה נעשה גם שלא ע"פ דבורו אינו עובר על לפני עור וגו' **אבל מי שפותר כו'**. ר"ל הפותר ליהודי אינו עובר על לפני עור לבד אלא הוי כמחטיאו ממש משום שכל ישראל ערבים זה לזה דק"ל מחמת ערבות דמי שיכול למחות ולא מיחה הוי כחוטא כדאיתא בפרק זה בורר והובא גם לעיל כ"ב ומכש"כ בכי האי גוונא ומביא ראיה מפסוק דכתיב מחטיאי אדם בדבר דהיינו ע"י דיבור מחטיאו ש"מ מה שנעשה ע"י דבורו נמי מחטיאו נקרא שכיון שהחלומות הולכים אחר הפה יעשה זה כאשר פתר לו ויעבור ע"ז ע"פ פתרונו ולפי זה אף אם נעשה שלא ע"פ דבורו נמי חייב משום מחטיאי וגו' אבל ביהודי מחשב' רעה אינו מצרף למעש' דההוא אמר ולא יעשה לכך **אע"פ שהפותר כו'** שיבא ודאי לידי עון ע"י פתרון שלו כנ"ל:

סימן תמא

פירוש א

חלום שאדם כו' קרוב להיות תחלה. ר"ל כדמסיק אבל חלום שעל ידי מלאך כו' בעת שקרוב להקיץ כו' כי כבר פסקו מחשבותיו והרהוריו כו' רק כשלא יתקיים מהרה החלום אינו מראה לו חלום קרוב להקיץ וז"ש ומה שרואה בתחלת הלילה יתקיים באחרונה:

למה החלום בא כו' ר"ל למה בא עם החלום שמראין לו רב ענין שאינם אמתיי' ולמה וכשפותרים לו כו' ומשני כי לא יבא שום דבר על האדם אם לא שמראין קודם לכן מעין

דוגמת דבר שיבא עליו ואין אדם זוכה לראות בחלום דבר שיבא עליו בלא דוגמא אלא בהווייתו שיבא עליו בלי ספק וגמגו' והטעם משום כשאדם ישן מתערבים המחשבות עם דברי המלאך שעל ידו בא החלום והמחשבות אינם אמתיים וע"כ כמו כן החלום הוא בדוגמא וספק וגמגום ובא ברוב ענין שאינם אמתיים ולכן הולכין אחר הפה כו' שהרי כל עיקר של חלום הוא דוגמא ומשל להורות על הנמשל לכך הולך אחר הפה אם אומר ופותר הנמשל מענינו וכן איתא בסימן שאחר זה:

ואמרו חלום אחד כו' ר"ל מזה ראיה שהחלומות הן ע"י דוגמא ודמיון ומשל הרי אמרו חלום אחד מס' בנבואה והנבואה באה לנביאי' בדוגמא ובדמיון ומשל:

על יד משל יכין לב האדם ר"ל למה באמת בדוגמ' ומשל ודמיון לפי שע"י משל בא לב האדם על מכון הדבר ואי גרסינן יבין לב האדם בבי"ת א"ש טפי כי הלב מבין וקאמר שע"י משל יבין לב האדם לכך כתיב וישא משלו כו' **אבל בחלומות כו'** וכל אלה החלומות מחמת השד דהיינו החלומות שבאו מהרהורים נמי מחמת השד המה מלא שהרהוריו גרמו לו שהשד מרא' לו בחלומו כמו שהרהר ביום כמו שאמרו רז"ל ת"ר ונשמרת וגו' שלא יהרהר ביו' ויבא לידי טומא' בליל' וכן איתא בברכות רבא רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב החלומות שוא ידברו לא קשיא כאן על ידי מלאך וכאן על ידי שד דמשמע דהחלומו' שעליהם נאמר החלומות שוא ידברו נמי ע"י שד המה:

אבל חלום שע"י מלאך כו' ר"ל ג' מיני חלומות הן חלומות שעל ידי הרהורים ועליהן נאמר החלומות שוא ידברו חלומות שעל ידי השד בא בלא הרהור קודם לכן אבל חלום שמחמת שד ורוח אין אדם ישן בחוזק אלא כו' כי השד אינו נכנס במחשבה אלא כו' לכך כשאדם ישן בחוזק אין החלום מחמת השד ורוח מפני שאינו בכנס במחשבה אם ישן האדם ועל חלומות שמחמת השד ורוח נאמר מה לתבן את הבר כי אין בהם ממש וחלום שעל ידי מלאך בא גם בלא הרהור קודם לכן בעת שישן האד' וקרוב להקיץ אז המלאך בא להגיד לו **ופעמי' כו' רק בשלא כו'** כי המלאך מדבר בתוך מחשבות האדם כמו שאיתא בסמוך כי המלאך מדבר כו':

פעמים אמת פעמים שקר כך האדם בחלומו ר"ל העור כשמוליכין אותו ממקום למקום והיה סובר שהיו מוליכין אותו במקום פלוני פעמים שמחשב אמת פעמים שקר כך האדם בחלומו ומסיים אמר **וכ"ש כשהוא ישן כו' שהרי כו'** והאדם כשהוא ישן אין הדעת מכוונת על הלב לכן אין בחלו' דעת לאדם אלא כמו עור כו':

סימן תמב

פירוש א

מה שמראין לאדם כו'. ר"ל למה מראין לאדם בחלום בדומיות ולא ידברו לו בחלום ואמר שהוא כאדם הבא כו' ואם ידברו לו לא יבין לכך כו' וכמו שעשו כו' ועל ידי פוגלא היו מרמזים זה את זה כך בחלום מראים לו בדוגמות ובדומיות ועל ידי המשל ידע ויבין יותר מה שמראין לו כדאיתא בפי' הקודם לזה וע"כ והנבין ידע כו'. **וכל דבר מעין מה שראה פתרונו** שהרי לכך הראו לו במשל לידע ולהבין הנמשל מעין מה שראה כדאיתא בסימן הקודם לזה:

סימן תמג

פירוש א

ומה שאמרו כו' הרי זה ע"י המלאך כו' ר"ל אבל אם הרהר אחריה קודם לכן אין החלום ע"י המלאך רק ע"י הרהור בא לו החלום דכשם שאין בושת בחלום כו' ומביא ראיה מפסוק שנאמר גם וגו' ואמר כל כו' ואין מבטלים ומשברין הרהורים כו' הקב"ה לעתיד לבא ישלם להם מדה במדה וישבר לבם עיין לעיל ט"ז פירושו של סי' זה:

סימן תמד

פירוש א

אם במשענת הקנה כו' עד שאמר הקב"ה כו'. ר"ל כדכתיב וישלח מלאך ה' את קצה המשענת אשר בידו וגו' ותעל האש מן הצור ותאכל וגו'. שני פעמים בגזה כדכתיב שם שופטים ו' עדיין היה ירא כו' ושמע החלום ושוב לא היה ירא כדכתיב שם ויהי כשמוע גדעון את מספר החלום וגו' ויאמר קומו כי נתן ה' בידכם את מחנה מדין הרי יותר כו':

יש חלום שאדם כו' ר"ל אם יש יותר להאמין בחלומות מבאותות משום דיתקיים יותר מבאות א"כ למה התענית מבטל החלום ואמר יש כו' לכך מועיל לו התענית כי יהפך לקל שבהם כי באמת א"א שלא יתקיים אלא כו' **וא"ת למה החלום הולך אחר הפה** לעיל סימן תמ"א ותמ"ב איתא סיבה שמסבב שילך החלום אחר הפה וקאמר השתא דאמרינן דפסוק כי בא החלום ברוב ענין קאי על אם יאמר לו בעל החלום לעבור על המצות וא"כ קשה למה מסבב הקב"ה סיבה שיהיו גם החלומות שהן מאת הקב"ה שיהיו הולכין אחר הפה ומשני ואמר. לפי שאילו לא ילכו החלומות שהן מהקדוש ברוך אחר הפה היינו כו':

ועתה חלום אין יכול לדעתו ר"ל בתמיה וכי חלום עדיף בענין זה מתורה וע"כ החלום נמי הולך אחר הפה כתורה וקאמר עוד טעמי' שהולכין אחר הפה:

נ"א ולפה לדרוש למה חלום אם לאו אלא לומר לנו הנה הוא מן הקב"ה להודיע כו'. ר"ל אם לא ילך אחר הפה א"כ אין הקב"ה נותן לאדם לב לידע ולפה לדרוש מה חלם לו א"כ למה בא לו החלום אם לאו אלא לומר לנו הנה הוא מן הקב"ה להודיע כו' לכך מראין לו החלום וע"כ צריך לילך אחר הפה שמכח זה נודע מה שהי' מראין לו בחלו':

כמו שמקרא כו' ר"ל וכן לדבר זה החלום דומה לתורה כמו שמקרא כו' ה"ה חלום אחד יש לו פתרונים הרבה והוא כו' וכן כו' **וא"א שיכוין לפי תירוצו כההיא כו'**. ר"ל שאי אפשר לומר שכיון הפסוק לפי תירוצו לבד שהרי הרבה תנאי' ואמוראים אמרו תירוצים על מה שראתה אסתר שזימנה להמן ואמרו שדעתה ככל תנאים ואמוראים מזה נראה שמקרא כו' לכמה טעמים יה"ה חלום כנ"ל:

הואיל ואפשר לרעה יכול להבין מה הוא ר"ל הואיל ואפשר לדעת יכול להבין מה הוא החלום ולעשות תשובה ומכח מה יכול להבין מכח הפתרון כי אחר הפה הולך החלום וזה הוי הודעה גמורה וברורה כמו שמוכיח גבי גדעון כו' וכן נעשה כו' דהיינו כאשר שמע פתרון החלום ויאמר קומו כי נתן ה' בידכם וגו' וא"כ גם על ידי הפתרון יעשה תשובה:

סימן תמה

פירוש א

מעשה כו'. נ"א שהיה יושב רוכב על סוס אדום והסוס היה אצל כו':

אמר כו' מביא מעשה שהחלום הולך אחר הפה ואף בשאר דברים מצינו ברית כרותה לשפתיים:

א"ל חבירו כו' במטה ר"ל שימות מהרה ויהיו נושאין אותו במטה אצל במה וזהו פתרון של שהיה רוכב על סוס כו' והסוס אצל כו':

סימן תמו

פירוש א

כתיב כה' אלקינו כו' מדת הקב"ה כו'. ר"ל כיון דאמרינן דדברי חלומות הן אמת ויש להאמין בהם יותר מבאותות א"כ למה מצינו בכמה דברים שמראין לו בחלומו שיהיו מיד ולא נעשו וקאמר זה אינה קושיא משום דכתיב כה' וגו' למדת כו' מדת הקב"ה כו'

אבל הקב"ה מיד אצלו להצילו ע"כ אע"פ שהיתה הגזירה לבא עליו דבר מיד הרי הקב"ה מיד אצלו להצילו ומביא ע"ז מעשה באחד כו' שאירע כיוצא בו.

כתבו אמר לשנים והתוית תי"ו אמר לאחד ר"ל כתבו לשון רבים אמר לשנים משום שהוא לפורענות והתוית תיו לשון יחיד אמר לאחד שהוא לזכות כמו שנאמר ועל כל איש אשר עליו התי"ו אל תגשו וקאמר למה באמת כן הוא כי חטאו בכפלים לכך כו':

לכך לנתוש ולנתוץ להאביד ולהרוס לבנות ולנטוע הרי כו' ר"ל ארבע דברים אמר לפורענית לבנות ולנטוע הן שתי עניינים שאמר לטובה:

סימן תמז

פירוש א

אם כו' או אליהו או מלאך לא יגנה כו' ולשרה בן. ר"ל או אליהו או מלאך אומרים לי בשורה טובה לא יגלה כו' ולכך הוצרך פעם שניה לומר לאברהם לבד ולשרה בן כי בפעם ראשון היה בגלוי כדכתיב ושרה שומעת פתח האהל והוא אחריו:

אל יגיד אדם כו' אלא לירא חטא וחכם ר"ל משום דכל החלומות הולכים אחר הפה והשונאו יפתר לו לרעה אלא לירא חטא שלא יפתר לרעה וחכם שיודע לפתר מעין החלום ודומה לי:

וכן אל ישאל עצה משונאו ר"ל שיתן לו עצה שאינה הוגנת לו:

ואל יאמר חלום כו' משום ואהבת לרעך כמוך ר"ל שאם הוא שונאך אל תגיד לו חלומך כנ"ל וכן אם הוא שונאו של ראובן אל תגיד לו חלומו של ראובן משום ואהבת לרעך כמוך:

צדיק אחד כו'. ר"ל לפי מה שאמרנו שאין נס נעשה בגלוי ע"כ לא יגלה אפילו לאשתו א"כ איך יאמר אדם לחסיד או לצדיק להתפלל בעדו לעשות לו נס והא אם אחד יודע בנס הוי דבר שאין רגיל האיך יאמר להתפלל בעדו בדבר שאינו בשלמא לאדם שנטה למות אם יאמר כשילך לפני הקב"ה יתפלל בעדו הוי שפיר שהרי הטעם שמא יגיד לאחרים והרי מת אותו שיודע בו ומשני ואמר **באותו שעה התירה הכשפים לו הרתה** בדרך הטבע בלא נס כן אומר נמי לצדיק להתפלל בעדו שיסבב הקב"ה סיבה להעשות בקשתו בדרך הטבע בלי נס:

סימן תמח

פירוש א

מי כו' כדי שתצא נפש בדברי תורה כו'. הטעם שאם תצא הנפש בדברי תורה מיד שתצא מן הגוף יש לה דבקות בקדושה ושוב אין רשות לחיצונים לדבק בה:

סימן תמט

פירוש א

בית כו' וזהו שנאמר מה בצע וכסינו. ומלת וכסינו פירושו כמו כסה הענן את המשכן ולא כפי' רש"י ונעלים את מיתתו **וא"ת והלא הקב"ה כו'** מלת וא"ת ר"ת ואל תאמר או אל תקשה:

כל זה בספר הכבוד ר"ל הספר נקרא ספר הכבוד משום שראוי לכבד אותי ספר והמחבר אותו:

סימן תנ

פירוש א

ברזילי הגלעדי אמר אמות בעירי. ר"ל וסיי' הקרא עם קבר אבי ואמי וזהו שאמר כי הנייה יש למתים שאוהביהם הולכים על קבריהם כו':

וכלב בן יפונה נשתטח על קברי אבות ר"ל כדאיתא פרק אלו נאמרים א"ל אבית העולם בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים **וגם כשמבקשים מהם כו'**. ר"ל כשמבקשים עליהם ועיין לקמו סימן תש"י ולפי מה שכתב כאן פירושו כשמבקשים מהם החיים שיתפללו עליהם הם מתפללים על החיים ולפ"ז א"ש טפי מה שכתב וכלב בן יפונה כו':

בקרוב זמן סביבותיו מתו זה אחר זה ר"ל מתוך שהיה נקבר לבדו רחוק קצת משאר מתים לא הלכו אוהביו אשר היו דרים אצלו סביבותיו על קברו וע"כ בקרוב זמן אוהבים שהיו סביבותיו כו':

סימן תנא

פירוש א

כשיש כו'. נ"א מחפשים על אותם המתים שמא כו' וכל דבר כו'.

או ידיו אין פשוטות כו' קאי על אדם שמת כדכתיב והוא לקברות יובל וגו' מתקו לו רגבי נחל ואחריו וגומר שאם ידיו אינם פשוטות אלא דרך משיכה ע"כ ואחריו וגומר

וכן י"ל שהוא סכנה אם בלע בגד משום זה יבלע יותר גם בני אדם ע"כ יהיו נזהרים בזה ורמז לדבר והוצאתי את בלעו מפיו ועוד רמז חיל בלע ויקאנ׳:

סימן תנב

פירוש א

ויש כו׳ ואם התכריכים בלו כו׳. ר"ל דקשה האיך אמרה הבתולה שאינה יכולה לצאת מפני שנקברה ערומה ואינה יכולה להתלבש עצמה הרי הנפשות מתו זה שנים רבות ובלי התכרכים ואע"פ כן היו יוצאים ומשני ואמר ואם כו׳ שלכל דבר יש רוח דק ואע"פ שיבל׳ הדבר נשאר רוח הדק וע"כ אם נקבר המת עם תכריכים ובלו התכריכים יכול המת להתלבש עצמו ברוח בגד דק שנשארו אחר בליאת התכריכים ע"כ שאר הנפשות שנקברו עם תכריכים היו יכולין להתלבש עצמם משא"כ אותה בתולה שנקברת ערומה ומביא ראיה על זה שהרי הגוף כו׳ אף על מה כו׳ שהרי מעלה כו׳:

סימן תנג

פירוש א

בליל כו׳ ולכך נקראת בצאת השנה. ר"ל חג הסוכות נקרא בצאת השנה כדכתיב וחג האסיף בצאת השנה והלא תחלת השנה הוא אלא לכך נקראת בצאת השנה שהיא גמר צאת וחתימה של שנה שבליל הושענא רבא חותמין ושמיני עצרת גוזרין על הגשמים כו׳: **וכן אחר כו׳ וזהו שנאמר להציל וגומר** ר"ל בתפלת י"ח אחר רפאנו ברכת השנים במה יפרנסו וכן אחר ר"ה וי"ה שיצא הדין על המית וחיים גוזרים על הגשמים וכן כתיב להציל ממות נפשם תחלה ואח"כ כתיב ולחיותם ברעב:

סימן תנה

פירוש א

רב אחד כו׳ ולאחר כו׳. ר"ל דקשה הלא אמרינן פרק י"ה כי אתא רב דימא אמר אמרי במערבא הרואה קרי בי"ה ועלתה לו שנה מפיש חיי סגי ומסגי שכך הסימן יראה זרע יאריך ימים וא"כ זה שעלתה לו שנה למה מת תיכף לאחר שעבר השנה ומשני הרי הועיל כו׳ דהיינו כתני תנא קמיה דר"נ ב"י הרואה כו׳ ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עה"ב:

נ"א **נשמות כו׳** התחלת סימן תנ"ו הוא:

נשמות כו' כמו כו' לומדים כו' ר"ל באותם ספרים ובאותם עניינים שהיו רגילים בחייהם ללמוד כן כו':

סימן תנו

פירוש א

וספרו על שלחנו וקורא בו. ר"ל מביא ראיה שהנשמות כו' כמו שרגילים כו' לכך אמר וספרו כו' ולא אמר וספר על שלחנו אלא שבא לומר וספרו שהיו מיוחד לו בחייו לקרא בו אותו ספר עצמו היה במותו על שלחנו וקורא בו:

יצא רבו לקראתו כו' ר"ל מזה עוד ראיה להנ"ל שהרי הרב מחבב במה שעסק בחייו שאפי' לתלמיד שעסק בהם יצא לקראתו כשמת נראה מזה שאף לאחר מיתה אוהב השמועות שעסק בהם בחייו ודבר ידוע הוא שכל מה שאדם אוהב הוא עוסק בהם תמיד כדאיתא רצ"א לעיל ממילא נשמע שלאחר מיתה לומד בדברים ובעניינים שעסק בהם בחייו:

סימן תנז

פירוש א

אין לאדם כו' שנולד בכוכב מאדים כו'. כדאיתא בשבת אמר רבה אנא במאדים הואי אמר אביי מר נמי ענישׁ וקטיל:

יש דברים שאסור כו' ר"ל לא מבעיא שלא יהא מעניש אלא יש דברים שאסור כו' דשמא יענשו לעצמם או לאחרים ונמצא שנעשה דבר זה ע"י גרמא דיליה:

סימן תנח

פירוש א

ערסא דגדא כו'. רש"י בנדרים פרק הנודר מן הירק פי' מטה שעורכו' אותה למזל ואין שום אדם ישן עליה והרא"ש כתבשם מטה העשויה למזל הבית כי שרא דעתירותא נקור שמיה ומצוי בבית השומרים אותו בנקיות לכך מכינים תמיד מטה מוצעת לנקיות וזהו שכתב מפני כי ידוע להם כו':

סימן תנט

פירוש א

כל כו' וכתיב כי קפדה באה כו'. ר"ל מלת קפדה אין פירושו לשון כריתה כמו שאי' במפרשים אלא לשון קפידה וה"ק הפסוק מאחר כי קפדה בא שהן מקפידים בניחושים משום הכי ובקשו שלום ואין כי הניחושים כנגד המקפידים וזהו שמסיים מכאן כל כו':

סימן תס

פירוש א

נכרים כו'. קאי על סימן הקודם לזה ואמר תדע שהנחשים כנגד המקפידים שהרי הירודים מקפידים שלא לקרות בניהם בשם אביהם והנכרים קוראים ואין בכך כלים אלא מפני שנכרים אינם מקפידים מפני זה אין בכך כלום א"כ ממילא מוכח שהניחושים כנגד המקפידים:

סימן תסא

פירוש א

וכל דבר כו' דוגמת ער ואונן דכתיב פן וגומר. ר"ל שיהודה לא היה רוצה ליתן לתמר שלה בנו משום שהיה נקוט לסי' שהיא קטלנית שכבר מתו שני בעליה נהי שיהודה היה חושש שמא הלכה כרבי דסבר דבתרי פעמים הוי חזקה ואנן ס"ל כרשב"ג דבתלתא פעמים הוי חזקה מ"מ ש"מ שעל כל פנים אם נעשה כעין זה ג' פעמים שיש סימן והעיקר דס"ל והלכה כשניהם כאיתא בתוס' יבמות ס"ד ע"ב לנשואין לכתחילה לשלישי לא תנשא כרבי ואם נשאת אמרינן הלכה כרשב"ג דדוקא בתלתא זמנא הוי חזקה ולא תצא ולענין זה נמי הלכה כרשב"ג שלא תנשא לרביעי דלרבי הוי קטלנית בשנים ולשלישי לא תינשא ומותרת לינשא לרביעי משום דרביעי לרבי כחמשה לרשב"ג ומפני זה נמי אם נשאת לרביעי לא תצא דלענין זה אמרינן הלכה כרבי וכעין זה ס"ל להרמב"ם בפרק כ"א הלכות איסורי ביאה ויתורץ מה שמקשי' עליו.

וכתיב גן נעול וגומר מעין גנים פעמים שלש עם גבר אבל לחמישי אינו מזיק ר"ל דכתיב שני פעמים נעול ופעם אחד חתוה ובפעם רביעי כתיב סתם מעין גנים ולא כתיב לשון נעול ולא לשון חתום לומר לך ששלשה פעמים תהיה נעולה וחתומה לגבר אבל לא בפעם רביעית מפני שהוא סכנה לבעל שהיא הוי קטלנית ולהכי כתיב ג' לשונות גן גל מעין ובפעם רביעי כתיב מעין כדכתיב בפעם ג' לומר שהרביעי לא ישא אותה שהמעין

או מזל המעין גורם ומפני זה יש לומר שלחמישי אינו מזיק שבפעם חמישי לא כתוב מעין אלא באר ומסיים מים חיים לרמז שבפעם חמישי אין מעין גורם אלא היא באר מים חיים ונקוט לשונו פעמים שלש עם גבר לשון צחות הפסוק ויש לומר מדלא כתיב פעמים שלש באדם וכתיב עם גבר לרמז נמי שהאשה תהיה שלש פעמים עם גבר ותנשא לו אבל לא בפעם רביעי אבל לחמישי אינו מזיק ר"ל להכי לא כתיב בפסוק שום רמז מה דינו אם תנשא לגבר חמישי גם לא הוי שתקו חכמים מלדבר מה דינו אלא משום דבאמת לחמישי אינו מזיק מהאי טעמא איתא בטור א"ה סימן ט' ואיש שמתו לו שתי נשיו אין צריך למנוע מלישא השלישית ע"ש בב"י וטעמא שנגזר על האשה שימיתו בעליה שלא יהא לה מי שיפרנסה ומזוני תלוי במזל משא"כ באיש עיין ב"י וב"ח טור הנ"ל:

והכל בספר הכבוד ר"ל הספר נקרא ספר הכבוד משום שמתוכו נראה כבוד הספר והמחבר ושראוי לכבד הספר והמחבר אותו ולפי דברינו ליכא למיקשי מנ"ל להחסיד המחבר ס"ח זה דלחמישי אינו מזיק משום שהיה קשה ליה דהלא באמת ס"ל דחמיר סכנתא מאיסורא ובשלשה פעמים לכ"ע הוי קטלנית וא"כ למה באמת לא אמרו לרביעי לא ישא ואם נשאת תצא אלא ודאי אמרינן דלחמישי אינו מזיק לרשב"ג וכמו כן לרביעי לרבי וכיון דס"ל הלכה כשניהם אמרינן הלכה כמחמיר ולכתחלה לא ישא ובדיעבד אמרינן הלכה כמיקל ולא מהדרינן עובדא לכך לשלישי לא ישא כרבי ואם נשאת לא תצא כרשב"ג ולרביעי לא תנשא כרשב"ג ואם נשאת לא תצא כרבי דלפי סברתי לרביעי אינו מזיק ועיין תרומת הדשן שמביא ב"י בטור א"ה סימן ט' וטעמא דלרבי לרביעי ולרשב"ג לחמישי אינו מזיק משום דכשם שתלוי מזונות במזל כך תלוי חייה במזל ואם אותה אשה היה נשוי לאיש שמזלו הוא שיחיה שנים רבות לפי זה מתנגדים מזל אשה זאת ומזל האיש אהדדי לכך לא ישא אדם אשה כזאת שמא תנצח מזלה את מזלו וימות ולפעמים תנצח מזלו את מזל' ומאריכין ימים ומולידים בנים ובנות עיין ד"מ א"ע סי' ט' הנ"ל אבל מזל שנתקיים בדבר מן הדברים לא יכול לנצח מזל שלא נתקיים כלל לכך לרבי דס"ל דשני פעמים הוי חזקה ולשלישי לא תנשא לרביעי אינו מזיק אם מזלו הוא שיחיה שהרי לרביעי אין מתנגד מזלה ותוכל להיות שתתקיים מזלה בשלישי וכן לרשב"ג דס"ל דג' פעמים הוי חזקה ויש לקיים מזלה ברביעי אם תנשא לחמישי שמזלו שיחיה ימים רבים אינו מזיק כנ"ל לכך בפעם חמישי לא כתיב מעין אלא באר ומסיים מים חיים כלומר בפעם חמישי אין מעיין גורם אלא הוא באר של מים חיים ולא מזיק לחמישי שמזלו לחיים:

סימן תסב

פירוש א

אילן אחד כו' וגם כו'. ר"ל שיש לה בית ועד שם וטיפות הנ"ל הן ממנה. **ובספר כו'**. עיין תס"א ובאילן אגוזים שרויה עליו כדאיתא תתשנ"ג:

סימן תסג

פירוש א

כתיב ומקניהם וגו' וסמיך ליה יפלס וגו' הרי אצל רשף. ר"ל אצל רשף סמיך ליה כנ"ל: **וכתיב ובני רשף וגו' ואמר על המזיקים** ר"ל מלת רשף הנאמר בפסוק זה נאמר על המזיקים משום דמלת לרשפים יש לו פירושים אחרים אבל מלת רשף זה נאמר על המזיקים ועתה אנו למדים מלת לרשפים ממלת רשף שנאמר גם על המזיקים נ"א ואף על כו' והברק נקרא חצים שנאמר לאור וגו' ואש מתלקחת בתוך הברק כשיש רעמים וברק כו'. ר"ל כיון שהברק נקרא חיצים נקרא גם רשף כמו חצים שנאמר בהם רשפי קשת ואמר עוד ראיה שהברק נקרא רשף שהרי ואש מתלקחת בתוך הברק ואש נקרא רשף כדכתיב רשפי אש ומשום ששלשתן שם אחד להם א"כ יש להם שייכות להדדי ע"כ כשיש רעמים וברק שנקרא רשף אף המזיקים שנקראים רשף מורין בחיצים שנקראים רשף שהם כו':

נ"א **אלה כנגד אלה והמכוסים כשריון ופעמים מזלו של אדם חי נולדים אם יש באותו שיירה כדמות אותו ניזוק ואותו שנולד בו ויש כו' וניזוק בשיבולת היורו בו כו' שרק כו' אז מורי' כו'**. ר"ל הנולדים בכיסין מכוסין כשריון וזה הורה שצריכו' שמירה לכך נולדים משומרים בכיסין כשריון מכוסין או פעמים מזלו של אדם נולד במזלו של אדם הנולד בכיסין לפיכך אם יש באותה שיירה גדודי מלחמה כדמות אותו שנולד מכוסה או כדמות אותו שנולד במזלו ניזוק ואותו שנולד במזלו ג"כ ניזוק וכתב **ויש כו' אותו מלבוש ויש כו'** שלא נולד מכוסה ולא נולד במזל של הנולד בכיסין וניזוק כו'. **השבעה שרק שלשה שורות כו'** לכך נקרא השבעה שרק שהיא שלשה שורות כשרק:

וצריך שיבולת ר"ל לאותו השבעה צריך שיבולת כו' כיון שניזוק בשיבולת וקאמר: **אם יש כו'**. כדמותו של אותו שניזוק נזוק משום שאז מורים בזה שבגדוד הדומה לו וכי כיון דאיתרע מזלו שהיו מורים לאותו שבגדוד הדומה לו מזיקים לו לא תו אדם שבדמותו. **אם אותה אשה חייה כו'** דהיינו שאותה אשה שרגילה כו' עודנה בחיים **ללכת עם יינש שאם יתנו לה אז תמצא כמה יורו כו'** רצה לומר שאם יתני לה להאשה שרגילה

ללכת עם יינש שהוא שם ממיני מכשפות רשות לזה אז תמצא כמה חצים שרגילים שיורו בהם ותיגע מחיצים באותו מקום כו' ואי גרסינן שאם יתנו לה או תמצא במה יורו ותיגע כו' הוי שפיר טפי וה"ק שאם יתנו לה מהחיצים או תמצא מעצמה במה שרגילים שיירו ותיגע כו':

ולכך סמך אצל רשפים כו' ר"ל כיון דאמרינן דמלת רשד פירושו שדים שנלחמים בחיצין כשיש רעמים וברק ואם יש באותה שיירה כדמות אותו שנולד מכוסה כשריון או כדמות אותו שנולד במזלו ניזוק לפי זה מלת לרשפים נמי פירושו שדים ולכך סמך אצל רשפים כו' ולא חשך ממות נפשם והשתא א"ש מה דכתבינן לעיל וסמיך ליה יפלס וגו' וגם ולכך ואותם הנולדים בכיסין צריכין שמירה:

נ"א יש עת כו' ביד מלאכים משולחים וכתיב משלחת מלאכי רעים נ"מ כשמגידות כו' אותם החולאים ונ"מ כו' ולא אחרים מהם ובזמן שישראל כו'. ר"ל ביד מלאכים משולחים החולאים מזו לזו כשיש חברות ושייכות להדדי דכתיב בקרא ישלח בם חרון אפו וגו' וצרה וכתיב אחריו משלחת מלאכו רעים כלומר אלו דברים משלחות ע"י מלאכי רעים נ"מ כו' מעשיהם הנסתרים ויש כו' וא"כ יש שייכות רב ביניהם וע"י כן יש מן המלאכים כו' וע"כ לא יעשו הנשים כן ונ"מ שיתפללו להקב"ה שיתן ללב בני ביתו שלא יקבלו כו' כדי שלא יהיה להם שייכות אהדדי ואז לא יהיה החולאים משולחים ממלאכים:

סימן תסז

פירוש א

אם החזן כו' אין לענות אמן אחריו. משום שאין ראוי שיתפללו עליה שיחיה שהרי אנו חפצים למיתתה:

נשים או כו' ר"ל שהיו יכולים לעשות בבישול מיני עשבים לידע אם יתרפא החולה או ימות מחולי זה דהיינו אם יחיה שבעה ימים יתרפא ואם ראוי למות מחולי זה לא יחיה שבעה ימים ואם לא היו עושים כנ"ל אע"פ שהיה מת מחולי זה מ"מ היה יכול לחיות איזה ימים יותר משבעה ומכח עשייתו היה יכול להיות שמת איזה ימים קודם זמנו ויהיו מקרבים מיתתו **וכן מי כו' בתוך תשעה ימים** ואפשר שמת קודם זמנו כנ"ל לכך אמר החכם עתידים כו' כי זה דומה לרבי חנינא בן תרדיון שהיה נשרף שלא רצה לפתוח פיו כששרפוהו למות מהרה שלא כו' הכא נמי ל"ש לכך עתידים כו':

סימן תסח

פירוש א

אדם כו' מין את מינו כו'. ר"ל כיון שסם המות מן הארם והארם הבולע בעצם הנחש הוא מינו ע"כ כשיש סם המות בשלחן מצא מין את מינו וניער לכך מזיע:

למה לא כתב שלמה כמלך חכמותיו כו'. ר"ל כיון שיש מהן פקוח נפש כגון הנ"ל וכאלה רבות אין מספר א"כ למה לא כתב כו' ומשני כ"א כו':

ויש חכמה כו' ונתערבו כו' ר"ל אף על פי שנתערבו התתיכות יש חכמה שיודע ממנה איזה כשרה ואיזה כו' אלא אם היו כתובות כו' וכן לכל כו' כדי שלא יסמכו עליהם **וכל מיני חכמות רמוזים בתורה כו'**. ר"ל התינח שלא כתבם בפירוש אבל היה לו לכתבם ברמז שלא יבינו הכל אלא יחידי סגולה וקאמר לרמזם אינו צריך כי כבר כל מיני חכמות רמוזים בתורה כו':

סימן תע

פירוש א

לאחד כו' והיה מתפחד כו'. ר"ל שהיה מתפחד משום שהמזיקי' מתגרים במי שכותב קמיעות כאיתא בסי' הקודם לזה לכך אמר תאמרו כו' א"ל החכם דעלך כו':

סימן תעא

פירוש א

אין כו'. נ"א אין מלמדים את השם אלא לחכם וכדי שלא יעסוק בהם אם סבור לטובה לעשות יעשה ולמי ששומר כו' הרי כו' לא ירצה כו' ר"ל אין מלמדים אלא לחכם וגם וכדי שלא יעסוק אלא אם סבור לטובה לעשות אז יעשה כו' ויש לישב גי' שלפנינו אין מלמדין את השם אלא לחכם כדי שלא כו' שאם הוא חכם מבחין איזהו טובה שיכול לעשות בעבורה ולכך צריך חכם להבחין איזהו שנקרא טובה שיכול לעשות בעבורה כמו שאמרינן לעיל ר"ז ולכך צריך שומע ואינו חכם כו' שאם אומרי' לו יראי ה' שאינו טובה אינו הוא חכם בעיניו יותר מיראי ה' אלא יחשב שיראי ה' הם חכמים יותר ממנו וישמע להם וגם צריך שאינו אוהב כבוד כו' שלא לעשות להתגדר ויבא לו ע"י זה כבוד מבני אדם לומר אני יודע מה שלא ידע שאר בני אדם:

בשם כל מה שיעשה כו'. ר"ל שבקשו ממנו לעשות בשם כל מה שיהיה צריך שיעשה ולא יבחין דוקא לעשות מה שהוא טובה לעשות כנ"ל. ובזה יש עון ע"כ לא ירצה לזה עד שקבלו כו':

סימן תעב

פירוש א

אם לא יתן להם כו'. ר"ל לא יניח להם בשעת מותו כמו ולא נתן סיחון מטעם הנ"ל תע"א אלא יתן בשעת מותו ליראי ה' שנאמר סוד ה' ליראיו ויתנם עמהם שאם יהיו בני בניו טובים ולא יעסקו בהם אלא כענין הנ"ל תע"א אז יחזירו להם:

סימן תעג

פירוש א

כי ידע הקב"ה כו' והקב"ה היה מחליף כו'. ר"ל כאיתא במדרש איכה בפסוק בלע ה' וגו':

אבל בשם המפורש כו'. ר"ל נתן הקב"ה כבוד לשם המפורש ולא היה מגרע כחו בשום ענין ויהיה המזכיר את השם המפורש נעשה חפצו:

סימן תעה

פירוש א

הללו וגו' ולא אמר ונבראו כו'. ר"ל למה לא אמר כי הוא צוה ונבראו כמו שאמר לעיל מניה משום כי מן המים נבראו התנינים ולא מן הארץ בפסוק זה כתיב הללו את ה' מן הארץ וקאמר א"כ דתנינים מן המים נבראו קשה למה ולא אמר המים נתן לבני אדם כמו שאמר והארץ נתן לבני אדם שהרי התנינים מן מים נבראו וניתנו לבני אדם כמו שכתב כל שתה תחת רגליו וגו' צפור שמים ודגי הים ומשני כי לא נבראו בני אדם מן המים וע"י כן ואינם בני אדם יכולים לחיות במים נמצא שאין המים ניתן להם וע"כ לא אמר המים נתן לבני אדם:

לפיכך כו' ר"ל לפי דאמרינן שלא נתן המים לבני אדם ולפיכך כו' כשמגיע כו' לענייננו הראשון וגם ולכך אפילו השבעה כו' דהיינו שמשביע הממונים בשמות או בלחשים או שיעשה שום מעשה להכריח הממונים על אחיזת עינים אינה מגעת על הממונים על המים:

סימן תעו

פירוש א

הנה כו' נ"א כולם הרות ושאלו לחכם ואמר דעו כו':

שיש מעוברות המילדות הולכות כו' ושמחות כו' ר"ל לכך שמחות כשמעברות משום כשיולדות נותנים להילדות שכר הלידה:

שאינן הרות ולא תהיינה הרות כו' ר"ל מכשפות הנשים שאינם הרות עתה שלא תהיינה הרות לעולם ותדיר כו' וע"י זה ונותנות להן שכר לילך עמהם לבית טבילה:

לכך כו' וצדקת שלא תכשף כו' ר"ל שלא די בברירות אשה כשרה ונאמנת לבד אלא צריכה נמי הנבררת אשה צדקת שלא כו':

סימן תעז

פירוש א

שני אחים כו' וכן ב' חתנים כו' בשבת אחד כו'. אי אמרינן שמלת בשבת פירושו שבוע צריך לומר כיון דדשו בה רבים שומר פתאים ה' ויש לומר שמלת בשבת פירושו שבת בראשית דהיינו מה שקורין פרייל"אפא ונשואים כאלו שנים בשבת אחד לא יהיו:

או אדם שהשיא בתו לאחי אשתו לפי מה שכתב לקמן תפ"ח שחסיד ישא בת אחותו יש לומר שזה איירי באחי אשתו מן האם כדמסיק כסימן תפ"ח ואפשר נמי לומר מה שאיתא בצוואת ר"י החסיד לא ישא אדם כו' או בת אחותו מיירי בכה"ג:

נ"א **והרבה כיוצא באלה. אע"פ שלא לנחש יש לחוש ולא נאמר כו' כתיב מי האיש ירא השם וגו'**. ר"ל מי שהוא האיש ירא השם הוא יורנו כדרך הישר והנכון שראוי לבחור ולא יעסוק בהנ"ל:

יחבר קרי יבחר כתיב ר"ל וא"ש הקרי והכתיב וה"ק כי מי אשר יחבר לאשה לקחתה יבחר אל כל החיים ולא ליקח אשה שבעליה היו מתים כי מי אשר יחבר אל כל החיים יש בטחון אבל מי אשר יחבר ויבחר לאשה שבעליה היו מתים אינו יושב לבטח כי עתיד ליתן הדין כו':

סימן תעח

פירוש א

וכן יש למה כו' לשוא וגו'. ר"ל כאיתא פ' במה מדליקין בעון נדרים ובעון ביטול תורה בנים מתים ואם הרגתי בניכם הרי גם אכלה חרבכם נביאכם עיין אברבנעל גם פי' רד"ק וקאמר הרי ת"ח כו' עתיד ליתן כו':

כי היתה כו' ר"ל הוא נענש על שגורם כו' כי למה דוקא דר במקום זה שאין מתקיימין בניו הלא ישנו ערים אחרים בעולם לדור שם.

כתיב והוא הפיל וגו' ר"ל לעיל מניה כתיב ושעיר על רעהו יקרא אך שם הרגיעה לילית וגו' ושעיר הוא שד ואח"כ כתיב והוא הפיל וגו' לדור ודור ישכנו בה וא"כ מקום מדבר וציה מיוחד לשדים וע"כ **וכשבאים לתקן כו'** כי כל זמן שלא הורגלו ב"א הוא מקום מדור לשדים לכך מתים ב"א הדרים שם ומפני זה שאלו לחכם כו' **אמר תבחרו לכם החלקה כו'**. ר"ל שאמר להם תבחרו לכם החלקה מן היער אותה חלקה שאתם רוצים לבנות ותמדדו כו' ואז יתחילו כו' וכן יעשו עד שיהא דריסתם על פני כל הקרקע ר"ל אם עשו בשירה אחד כענין זה ואז יתחילו לבנות אבל עכ"פ וכן יעשה כו' וזהו שמסיים **ולא יחושו כו'** דהיינו שלא יחושו אם לא יהיה הליכותם על פני כל הקרקע קודם שהתחילו לבנות:

גם כאן כתב עונשי אדם ר"ל אם יתקנו בתים ביער ולא יעשו קודם לכן כסדר האמור בענין אז יקבלו עונשים ועתידים ליתן הדין שמסתכנים בעצמם:

סימן תעט

פירוש א

כתיב שומר פיו וגו' ר"ת רמוז שמשון. ר"ל אם שמשון שמר פיהו ולא דיבר לדלילה במה כחו היה ניצל מצרה שאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו. **שלא יתקיים בו כו'**. ר"ל הטעם כנ"ל ברית כרותה כו':

סימן תפ

פירוש א

אל יאמר אדם כך חטאתי כו' וכך חטאים עשיתי כו'. ר"ל כך חטא גדול חטאתי עד שמחוייב מחמת אותו חטא גדול כליה וגם לא יאמר כך חטאים רבים עשיתי עד שמחויב עבור חטאים מרובים כליה שהרי כו':

חייבים ונתקיים כו' ר"ל כמו שכתוב כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מות לאדוני המלך ונתקיים ע"י הגבעונים כדכתיב ויקח המלך וגו' ויתנם ליד הגבעוני' ויקיעום וגו':
אמר מוטב כו' ועוד כו' ר"ל אף אם היו הקללות כו' יפה עשיתי שמוטב כו' כדי כו' ועוד שבאמת אינו מקללן שאומר בלחש יחיה וע"ז אני עונה אמן בקול רם:
ולכך יש לאדם כו' ר"ל דאם יענש אדם ע"י א"א שלא ישמח וכתיב ושמח לאיד וגו' ולפיכך לבד מעונש שמגיע לאדם אם חבירו נענש ע"י כאיתא בשבת פרק השואל יש עוד עונש אם ישמח ולכך יש לאדם לבקש כו' ואל יבקש כו' דעל שניהם הוא דכתיב ושמח לאיד וגומר:

סימן תפא

פירוש א

אחד כו' ויתגלגל הדבר כו'. ר"ל משום דכתיב ושמח לאיד וגו' כדאיתא בסימן הקודם לזה:

סימן תפב

פירוש א

אם רואה אדם כו'. ר"ל אם רואה אדם שרבים עושים לו רעה ומספר כו' אין לומר כו':
שהרי אביה כו' וכן נחמיה כו' לכך ניגף אביה ר"ל כדאיתא בילקוט מ"א י"ד:
וספר עזרא כו' ר"ל כאיתא בפרק חלק:

סימן תפג

פירוש א

ת"ר כו' ואחד שגירה דובים כו'. ר"ל ע"י שקללם גיר' בהם הדובי' כדכתיב ויקללם בשם ה' ותצאנה שתים דובים וגו':
הרי אלישע שידע כו' ר"ל הרי אלישע נענש על שקללם אע"פ שידע כו' כדאיתא בסוטה מאי ויראם ר"י אמר ראה שאין בהם לחלוחית של מצוה ודלמא בזרעייהו אמר ר"א לא בם ולא בזרעם עד סוף כל הדורות כ"ש כו':

סימן תפד

פירוש א

שאל כו' כמשה שכתוב ויפן וגו'. ר"ל מדכתיב וירא כי אין איש ולא כתיב ולא ראה איש נלמד דבר זה שראה כי אין איש צדיק כו' ע"כ אמר אם יודע כו' כמשה כו' רשאי לעשות ואם לאו אינו רשאי לעשות **ואחד היה מברך כו'** כדאיתא בפרק במה מדליקין בשבת משום שלא יתכן שהרב והתלמיד בכעס דהוי נמי כמי שדוחפו בשתי ידים עיין במהרש"א פרק חלק שמאל דוחה כו' תלה הדחייה בשמאל והקירוב בימין שבכ"מ השמאל רמז למה"ד והימין לרחמים וז"ש תהא השמאל שהוא מדה"ד דוחה והימין שהם הרחמים יקרב ואמר לא כאלישע כו' בשתי ידים דהיינו שהפך גם הרחמים לרוגז אלא כשהאחד כו' **והירוקת מפרש בין מה"ד למדה"ר** כי הלבן שבקשת מורה על מדה"ר והאדו' שבו מורה על מה"ד והירוקת שמורה על מה"ד והרחמים מפרש ביניהם לומר שישתף מדה"ר עם מדה"ד:

כתיב ואלקי ישראל וגו' אמר כו' ר"ל דקשה למה אמר ואלקי ולפי מה שאמרינן שפיר קאמר ואלקי שידע עתידות ויודע שבן שאני שואל יהיה צדיק כו' יתן ואם רשעים ולא צדיקים דהיינו שיהיו כולם רשעים שיוצאים ממנו ולא צדיקים לא כו' **אם את כו' לטובה יתן** דמלת שלתך חסר א' פירושו בנים כמו ובשליתה היוצאת וגו' כדאיתא ברש"י שמואל וה"ק אם את מתפללת לך לטובה אע"פ שאין טובה לאחרים כגון שאת מתפללת על בנים יתן **ואם לאו כו' לא יתן** שזה אסור להתפלל כנ"ל ומכ"ש שלא יענה אחד אמן אחר תפלה כזאת ובזה נמי מתורץ למה אמר ואלקי וה"ק ואלקי שיודע באיזה אופן היא תפלתך אם את כו':

סימן תפה

פירוש א

אין לאדם כו' שמא כו'. זה נלמד ממלת שלתך חסר א' כדאיתא בסמוך תפ"ד:

למה אמר ואלקי ישראל כו' ר"ל למה אמר מלת ישראל אלא לפי כו' להקב"ה שיהיה צדיק כו' כנ"ל תפ"ד ולישראל שיבקש טובתן ויתפלל עליהם כאשר באמת היה בשמואל כתיב והנער וגו' עם ה' גם עם אנשים והקב"ה מתפלל ג"כ כעין תפלה זאת שיהיה טוב עם ישראל ואומר יהי רצון מלפני כו' כדאיתא בברכות פרק א' מכאן כו' וכן כו' כדאיתא בברכות הנ"ל:

סימן תפו

פירוש א

אשה כו' וכן לחולה וכן כו'. ר"ל שלשה אלה הן בסכנה שיעשה להם נס ע"כ לא יזכרו עולם למטה כדי שלא יזכירו גם למעלה ולא יעשה להם נס אלא לעצמו יחשוב הענין שישוב בתשובה וירבה בתפלה ובתחנונים לפני המקום כי העליונים כו':

סימן תפז

פירוש א

אשה כו'. נ"א יבקשו עליה רחמים ועל הילד שיולד במזל טוב. ר"ל כדכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי דהיינו מן המלחמה הבאה עלי שהוא נמי סכנה כמי האשה שיושבת כו' ונותן טעם כי ברבים וגו' כי זאת עשה לי בשביל הרבים שהיו בעזרתי להתפלל עלי עיין ברש"י תהלים נ"ה בפרט שהעליונים מסכימים לדעת התחתונים ע"כ נענית ויולדה בריוח:

סימן תפח

פירוש א

כתיב וגו' רוב בנים כו'. ר"ל דקשה קראי אהדדי דכתיב כי יסיתך אחיך בן אמך דמשמע אחיו בן אמו אינו טוב שהרי שהוא רוצה להסית אותו לעבירה וכתיב מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי דמשמע אח יונק שדי אמו הוא טוב שהרי הוא אומר מי יתנך שאהיה כאותו אח ומשני ואמר רוב בנים כו':

נ"א **ולכך כו' אחותו והוא חסיד כשמולידים בנים כו' לאחי האם אבל אם מתכוין להנאתו כו' זה אינו טוב אבל מי כו' צדיק גמור אבל יש רשע הלוקח בת אחותו כו'** וה"ק דלא קשה אהדדי הפסקים שהרי רוב בנים כו' ולכך כו' יהיו חסידים כמותו כו' וע"ז נאמר מי יתנך כאח וגו' אבל אם מתכוין להנאתו כו' זה אינו טוב אע"פ שהוא צדיק ובניו יהיו כמותו מ"מ אינו טוב ואינו צדיק גמור כיון שהוא מתכוין להנאתו אכל מי כו' צדיק גמור אבל יש רשע הלוקח כו' רשע כמותו וע"ז נאמר כי יסיתך וגומר. **אז אם לוקח כו' יהיו רעים** משום שיש להאחים שילדו לאמה מבעל אחר שהם רעים וא"כ באופן זה לא ישא בת אחותו כלל אף שאינו מתכוין להנאתו:

סימן תפט

פירוש א

ואם אדם כו' אף ע"פ שהוא חכם ביותר כו' ר"ל כיון שהוא חכם ביותר לא שייך בו שהיה לו לשאול לחכם ואף על פי כן אותו מעשה שהיה כונתו לטובה נהפך ובא לו רעה ע"י וקאמר זהו הואיל וחוטא אם הוא חכם ומפרש דבריו ואפילו אינו חכם כו' הואיל ויכול לדעת כו' דהיינו מכח שאלת חכם יכול לדעת כנ"ל ואם הוא חכם והואיל ולא שם על לבו כו' דוגמת עוזא כו' והיה לו לדעת כו':

וכן פנינה וכן יעקב כו' ר"ל אע"פ שפנינה לטובה ולשם שמים נתכונה כדי שתתפלל חנה כדאיתא בב"ב אע"פ כן נענשה ומתו בניה וכן יעקב לשם שמים היה מתכוין שלא נתנה דינה לעשו הרשע אף על פי כן נענש ולקחה שכם:

ועוד בדבר כו' ר"ל לא מבעיא שמקבל שכר על דבר שעושה לש"ש והוא שלא כהוגן עשה ולא נהנה מהדבר שלא נעשה כהוגן אלא אם אפי' מה שנעשה שלא כהוגן הוא דבר שנהנה ממנו כגון עידו הנביא שאכל עם נביא שקר ועל הדבר הזה היה מוזהר אלא שכונתו היה לש"ש שהיה סבר שהוא נביא אמת יקבל שכר משום שהיה נראה כו':

סימן תצ

פירוש א

אם תראה איש כו' בחור יפה כו'. ר"ל שהאשה מבקשת בחור שיהיה גם יפה שיהיה לה קורת רוח ממנו בעה"ז ג"כ ויש בחור שאינו כ"כ יפה ואביו של האשה מפציר בשדכן לזווגו בתו לבחור זה אף שאינו יפה וקאמר זה השדכן לא ישמע לאב ולאם שאפי' אם שניהם רוצים לא ישמע להם שלא יעבור על לפני עור לא תתן מכשול שפירושו לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו דשמא מפני שאינו יפה לא תמצא חן בעיניה ולא יתנהגו בטוב יחדיו בעה"ז גם מתוך זה אפשר שתזנה תתתיו וכתיב לא תזנה הארץ ונמצא שהשדכן גורם לכל זה ע"כ לא ישמע לאב ולאם **זווגים כו' כתיב כו'** עיין קצת מהן תע"ז תע"ח תפ"ח:

סימן תצא

פירוש א

בחור כו' יראי ה' באותו זיווג. ר"ל כדאיתא בסי' שאחר זה שבת ארבעים לא תתעבר **שהרי בת אחיו כו'**. ר"ל מוכח כנ"ל שהרי לאיש אסור כו' **כי רובן זקנות יותר בשנים**

ממנו דהיינו כדאיתא בסימן תצ"ב כשיהיה בן עשרים שנה תהיה בת ארבעים ואינה ראוי לולד לכך אסורים ע"כ נמי בחור כו' כנ"ל:

סימן תצב

פירוש א

שהרי אשה כו'. ר"ל מפרש מה שאמר בסי' תצ"א כי רובן יותר זקנות וכו' ואינה ראוי' לילד ולכך אסרן התורה וקאמר שהרי אשה כו' אם היה מותר כו' עד שיגדל כו' היא תהיה בת ארבעים שנה ושוב מתחיל סימן תצ"ג:

סימן תצג

פירוש א

וכתיב כי ישבו וגומר יחדו פרט כו'. ר"ל שמביא עוד ראיה לבחור שבא כו' אל תהי כו' כנ"ל שהרי אסרה התורה ליבם אשת אחיו שלא היה בעולמו משום דכתיב להקים לאחיו שם וס"ל נמי דבאותו זרע יקיים פריה ורביה ע"כ אסור ליקח אם לא היו יחדו בעולם שהרי כשיהיה הוא בן י"ג כו' אינה ראויה לילד ולא יקיים פריה ורביה ועוד כתב טעם שאינה ראויה לילד מאח שלא היה בעולמו שהרי אלמנה כו' שהרי לאחר שמת בעלה נולד זה וכן ט' שנים ויום א' שבא כו' הרי עשר שנים כו' שיום אחד של שנה עשירית נחשב לשנה הרי עשר שנים אינה כו' נמצא ששוב אינה בת לידה לכך אסור ליבם אותה משום פריה ורביה וא"ל הרי דעתם על היבם ליבמה וא"כ הוי בת בנים לפי שמה שאמרו כו' היינו אם דעתה על הגדול שיש לה תאוה אבל אם שהתה על הקטן עשר שנים שאין לה תאוה עליו אינה יולדת ומזה נראה כמה הקפידה התורה על פריה ורביה שהרי מפני זה נאסר אשת אח שלא הי' בעולמו לפיכך אם בחור כו':

סימן תצד

פירוש א

מעשה באחד כו' מפני שיתעכב. ר"ל כיון שאין שיירות מצויות יתעכב שם והוא אין לו אלא בן אחד ולא קיים מצות פריה ורביה לכך ימתין עד שיהיה לו עוד בנים כמו שמסיים לכך המתן כו':

ואשה כו' ר"ל שלא תאמר שתקח אשה שם לקיים פריה ורביה דזה אסור **כראב"י** כדאיתא ביבמות לא ישא כו' שמא יזדווגו זה לזה ונמצא אח נושא אחותו:

ועוד איך תהיה אשתו עגונה ר"ל אם תלך שם כל זמן ארוך שתתעכב שם תהיה אשתך עגונה מבעלה ואין לה ולד שתהיה שעשועה עם ולדה כ"ז שבעלה במדינת הים: **לכך המתן כו'** ר"ל ואז אתה רשאי לילך עם בנך ואין שייכים כל חששות הנ"ל:

סימן תצה

פירוש א

אחד כו' ואסרו לו. וכן איתא בסנהדרין אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא כו' ואמרו ימות ואל תספר עמו מאחורי גדר כו' חד אמר א"א היתה וחד אמר פנויה היתה ודבר זה בא"א היתה דאי בפנויה היה קשה ולינסב ימינסב דאין לומר מיתבא דעתיה כדאיתא שם דההוא כשבא התאוה מיצה"ר כדאיתא שם וההוא דנתן עיניו בה לא היה בא מיצה"ר שהרי לא ראה אותה ואין יצה"ר שולט אלא במה שעיניו רואות: **שנאמר יראה זרע יאריך ימים** ר"ל לעיל מניה כתיב כי נגזר מארץ חיים וגו' ואח"כ כתיב וה' חפץ דכאו החלי וגומר כדי שע"י זה יראה זרע יאריך ימים ויהיה להם חיים ארוכים שהרי באותו דבר שסבל צער באותו ענין נעשה טובה לזרעו **וכתיב אשרי וגו'** וקשה למה אמר מלת אחריו אלא משום דרישא דפסוק הוא מתהלך בתומו צדיק וקאמר באותו מדת תמים שהלך צדיק יהיה אשרי בניו אחריו:

סימן תצו

פירוש א

איש אחד כו' ולא הכירה כו'. ר"ל ואותה חשה היתה ת"ח כדמוכח בסי' הקוד' לזה וזה שאמר בסמוך ואם מעשה כשפים כו' שדבר זה אינו מיצה"ר כדאיתא בסימן הנ"ל לכך אמר נמי בסמוך ויהי רצון שלא אתאוה למיתת אדם דהיינו שאתאוה שימות בעלה ואשאנה **וחשב שמא כו'**. ר"ל שהיה חשב שבא לו צער זה שאם זרעו יאהבו אשה או שום דבר הקב"ה יתן להם מה שאוהבים כדאיתא בסי' הנ"ל כל דבר צער כו' באותו ענין כו' ובאמת כך היה ונתן לזרעו מה שהיו אוהבים והיה מתפלל קודם שהיה כך לזרעו שלא הי' יודע בודאי שצער זה נעשה לו לעשות לזרעו טובה באותו ענין ואמר רבש"ע כו':

סימן תצז

פירוש א

פעמים מן השמים כו'. זה קאי על מה שאיתא בסימן הקודם לזה שאמר רבש"ע איך כו' ופן אשנאנה באהבתי פלונית ש"מ שאם אדם אוהב אשה אחת יקוץ בנשים אחרות וה"ה אשה אם אוהבה איש אחד תקוץ באנשים אחרים ע"כ יכול להיות פעמים מן השמים לטובתו שאוהב אשה אחת אעפ"י שלא יקחנה כדי כו' שלא נגזרו לו וה"ה לפעמים מן השמים לטובתה אשה אוהבת איש אעפ"י שלא תקחנו כדי שתקוץ באנשים אחרים שלא כו':

סימן תצח

פירוש א

ומי כו'. ר"ל ויש מי שמכושף ואין לו תקנה אלא כו' ויקח בעיר כו':

באהבתה אותה ר"ל יעקב אהב את רחל ואהבה זאת היה לטוב שמכח אהבתו אותה היו בעיניו השבע שנים שעבד בעבורה כימי' אחדים כדכתיב ויהיו בעיניו וגו':

ונעשית עקרה ולבסוף לטובה ר"ל גם ברחל שנעשית עקרה שתחילתו לפי הסברא לרעה ולבסוף לטובה שהרי לאחר שילדה רחל את יוסף אמר יעקב ללבן שלחני ואלכה אל ארצי ורחל היתה ראויה למות בדרך קודם שבא יעקב לא"י מפני כמה טעמים וא"כ אי לא היתה עקרה ונולד יוסף איזה שנים קודם שנולד עתה ואחר לידת יוסף נסע יעקב לא"י היתה רחל ג"כ מתה איזה שנים קודם שמתה עתה:

סימן תצט

פירוש א

הנה אמרו כו' קטנה מעכב כו'. ר"ל קטנה שאינה ראויה לביאה ולהריון דהיינו לחכמים שאמרו על קטנה שראוייה להריון ולא ללידה מן השמים ירחמו עליה ולא תשמש במוך מותר ליקח קטנה שראויה להריון ואינה נותנת מוך לאחר תשמיש וגברא כי אורחיה משמש ולמ"ד שקטנה כזו תשמש במוך לכתחלה לא ישאנה אלא שאם נשאה ישמש במוך כדאיתא בסמוך עיין סי' שפ"ט:

כמו כו' ר"ל כדאיתא בפרק האשה נוקנית:

ואם תאמר שלשה נשים משמשות במוך לבטל' לפי כו' ר"ל אע"ג שלאחר תשמיש נותנת מוך והאי גברא כאורחיה משמש וכאיתא בתוספות יבמות י"ב מ"מ לא היה לו

לשמש לבטלה עתה בג' נשים אלא כגון מניקה לא ישמש עמה עד שעברה ימי מניקתה וה"ה לקטנה שראויה להריון ויש סכנה בלדתה לא ישמש עמה עתה וכן למעוברת כיון שהוא נותנת מוך לאחר תשמיש והוי לבטלה ומשני התם משום שלקחה כבר והרי גברא כאורחיה משמש לכך מותר אבל ליקח לכתחילה קטנה אפילו קטנה שראויה להריון ואינה ראויה ללדת אינה רשאי ללקחה למ"ד שג' נשים משמשות במוך אבל לחכמים שאמרי משמשות כדרכן והולכות מותר לישא קטנה שראויה להריון ואינה נותנת מוך לאחר תשמיש וגברא כי אורחיה משמש:

וא"ת א"כ כשאשתו מעוברת כו' ר"ל אין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת כאיתא בהמפלת הובא בתוספות הנ"ל וא"כ איך משמש עם אשתו כשהיא מעוברת והרי כשבא עליה והיא מעוברת הזרע לבטלה כיון שאינה יכולה להתעבר והוי כמטיל זרע על העצים ואבנים בשלמא לאחר שלשה חדשים ראשונים יש להתיר משום דתשמיש יפה לולד אבל על שלשה חדשים ראשונים למה מותר לשמש עמה ומשני לפי שבג' כו' לכך יבא עליה אע"פ שכבר מעוברת כיון שאין ידוע בבירור שהיא מעוברת:

סימן תק

פירוש א

המוליד כו' אדם הראשון כו'. בא להוכיח וליתן טעם למה שאמר המוליד כו' לא קיים כו' כמו שמסיים בסמוך מכאן יש לומר כו' **אמר אדם להקב"ה רבש"ע למה כו' הטוב לך וגומר**. ר"ל שאמר לו הטוב בתמיה הטוב לך כי תגזול ותעשוק אותי כי תמאס אותי שאני יציר ויגיע כפיך וכתיב ותשת וגו' שמפסוק זה נמי נלמד שמיעט הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון כאיתא בגמ' אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר אחור וקדם צרתני ואח"כ מיעטו שנא' ותשת עלי כפכה:

א"ל אנו כו' כל נשמות שבגוף ר"ל שדבר ידוע הוא שכל הנשמות היו תלוים בגופו של אדם הראשון וזה הענין שהיה מסוף העולם ועד סופו וכשנוטל קצת מאבריו נחסר גם כן מנשמות הרבה לכך אמר להקב"ה רבש"ע למה אתה גוזלני דהיינו הנשמות שאני חסר מהם מכח נטילת קצת מאברי' וא"ל הקב"ה אני כו"ומלאו את הארץ כבראשונה נמצא לפי זה שהבטיח הקב"ה לאדם הראשון שיחזור לו כל הנשמות שהיו תלוים בו וימלאו את הארץ כבראשונה שהיה מסוף העולם ועד סופו ע"י פריה ורביה והיינו דאמרי' אין בן דוד בא עד שנעשה הבטחה שהבטיח הקב"ה לאדם הראשון ויכלו כל

הנשמות שבגוף אדם הראשון דהיינו שיולדו ע"י פריה ורביה כל הנשמות שהיו תלוים בגוף האדם הראשון ומלאו את הארץ כבראשונה:

נ"א **לעפר ויהי' מתיישב המקום מזרעך ובמקום כו'** ור"ל דוגמא זריעת תבוא' שאינו צומחה מחדש עד שיכל' מה שזרע בעפר כן ישובו מה שזרעת מבשרך ומגופך לעפר ואח"כ יתישב המקום מזרעך שם גם יש לישב הגירסא שלפנינו וה"ק כשיהיה מתישב המקום יהיה מזרעך דהיינו מה שזרע' מבשרך שם שהוא נמי ממש זרעו כנ"ל שכל הנשמות היו תלוים בגופו וזהו שאמר נמי **ובמקום כו' לישראל שם יהיו כו'** שהרי הכל הי' משום זריעת בשרו מגופו ולישראל יש להם מקום מיוחד שהיו תלוים בגופו שאפי' כל א' ואחד יש לו מקום מיוחד שהיה תלוי בגופו ע"כ אמר ובמקום שתגזור ותזריע מגופך שהיו נשמות של ישראל תלוים בו יהיו ישראל שם כו':

מכאן יש לומר כו' ר"ל כיון דאמרי' טעמא של פריה ורביה כדי להשלים גופו של אדם הראשון ולמלאות את הארץ כבראשונה ע"כ אפילו אי אמרינן אי היו לו בנים ומתו אע"פ שלא קיים פריה ורביה מכל מקום אינו מעכב את המשיח כאיתא בפרק הבא על יבמתו התם היינו טעמא שעשה מה שהיה מחויב לעשות ומה הוי ליה למעבד שמתו אח"כ אבל המוליד ממזר לא מבעיא כו' אלא מעכב נמי משיח דקאמר כו' דלא חיי כו' נמצא שלא עשה מה שהיה מחויב לעשות שאילו אותו זרע כו' מזריעו בכשרות כו' והיו מולידים בנים אחרים והיה משלים גוף אדם הראשון ועכשיו שהוליד ממזר דלא חיי כו' נמצא שהפסיד כל זה וחסר מגוף אדם הראשון ואין בן דוד בא עד שיכלו כו' ע"כ מעכב נמי משיח:

סימן תקא

פירוש א

התלמידים כו' דכתיב אל וגו' וכתיב הלא וגו'. ר"ל אל תכזב להביא לי טובה שאינו טובה אם לא יתקיים הולד וכתיב הלא אמרתי לא תשלה אותי דהיינו שלא תטעה אותי מה לי לבן אם לא יחיה עיין ברד"ק וגם ברלב"ג:

סימן תקב

פירוש א

כתיב כו' אחד כו' כגון אם היה י"ד לפרט היה קורא שמו דוד. ר"ל דוד בגימטריא י"ד כמו הפרט:

לכך שם שמות בארץ ר"ל כדאיתא בברכות אל תקרא שמות לשון שממה אלא שמות לשון שם עיין במהרש"א וברי"ף היאך מוכח האי אל תקרא וצריכין לקיים קריאתו ונקודתו וה"ק אשר שם שמות בארץ דהיינו שקורא שם שיהיה מתקיים שם שמות בארץ לשון שממה כי הקב"ה אינו רוצה ששמם מתקיים:

סימן תקג

פירוש א

כל העושה כו'. זה נמי נלמד מפסוק אשר שם שמות בארץ כדאיתא בסימן הקודם לזה אע"ג דכתיב נמי אוהב בהמון לא תבואה גם זה הבל שפירושו אוהב מצות רבות ואין באחת מהם מצוה מסוימת כגון בנין בית הכנסת גם זה הבל היינו אם לא עשה המצוה דוקא שיהיה לו ולזרעו לזכר ועיין גם לעיל שס"ז:

סימן תקד

פירוש א

אדם כו' ויחשוב כו'. ר"ל אם ילך בנו בלא אשה הוא בצער שהרי גם הוא כמה צער היה סובל כשהיה בלא אשה וע"י שיחשוב כך ישיאום כשמגיעין לפרקן:

הרי משה רבינו כו' ר"ל מזה נמי מוכח כשיגיע לפרק נשואין שישא אשה ולא יאמר שהרי משה רבינו כשלא היה יכול לחזור למצרים ליקח ישראלית מפני פרעה שהיה רוצה להרוג אותו לא איחר נשואין גייר בת יתרו ולקח אותה:

ולמה נולדו כו' ר"ל מזה נמי נראה שיש עונש במאחר נשואין שהרי תמר היתה ראויה ליהודה ולא נזדמנה לו לילד ממנה פרץ וזרח עד אחר זמן שנשאה תחלה ער ואונן בגלגול עבירה אלא צריכין לומר **מפני שגרם כו'** ולפי שגרם איחור נשואי יוסף לפיכך אירע לו כך עם תמר ש"מ עונש במאחר נישואי':

ולפי שיהודה כו' לכך מלך דוד כו' ר"ל שגם עונש זה נעשה לדוד שלא מלך עד בן למ"ד שנים לפי שיהודה כו' עד שהיה בן נ' ועל זה קשה הלא כתיב פוקד עון אבות על שלשים ועל רבעים לשונאי אבל לא יותר ודוד היה כמה דורות מיהודה ואיתא גם לעיל קפ"ד כעין קושיא זו ע"כ אמר ד"א מטרף בני עלית אתה לא הרגת וגרמת לו טובה שנתגדל כשהיה בן ל' ובמדה טובה כתיב ועושה חסד לאלפים לכך מלך דוד כשהיה בן ל' אע"פ שהיה כמה דורות מיהודה:

סימן תקה

פירוש א

מעשה באחד כו' שבתוך ימי כו' וגם אין כו'. ר"ל אע"פ שמה שאסור לשמש מטתו בימי אבלו אינו ד"ת אלא דברי קבלה כדכתיב וינחם דוד וגו' ויבא אליה מכלל דמעיקרא אסור אפ"ה לא ישמע לצוואת האב לעבור על דברי קבלה וגם אינו יכול לצוות כו' שיתן לה גט אע"פ שאינו עובר איסור תורה אם ישמע לצוואת האב ויתן גט אפ"ה לא יכול לצוות על כך:

סימן תקו

פירוש א

האיש כו' כששניהם מתכוונים כו'. ר"ל ולא כשאשה טובלת משום מעות או אותו חפץ:
ואני חתנו אל כו' ר"ל לא תקנא לומר הלא ואני גם חתנו למה יכבד לשאר חתניו יותר ממני ואל תשנא חמיך על זה:
וגם היה אומר כו'. ר"ל היה אומר לחמיו של בנו על בנו אל תכבד את בני יותר משאר חתניך כי אם תכבד את בני יותר משאר חתניך ישנאוך כו' וגם תראה אהבה כו' אבל לא תראה אהבה יתירה לבני יותר משאר חתניך:
אמר החכם לבנו אל תראה כו' ר"ל שאמר לבנו אל תראה לאשתך בשעה שהיא חטאה ותשתוק אלא תהא מוחה מה שתוכל למחות וקאמר **ויש אדם כו' והוא עוזר לבסוף נופל** ואין לו תקומה בפני אחרים שאשתו עושה להם רעות והוא עוזר לה לכן כו' וגם ירא כו' מוטב שישתוק כיון שאינו יכול למחות בידה וגם ירא כו':
ולא יכריע כו' לכף זכות. שהרי יודע שאין הדין עמה אלא כו' יאמר אני צעור ששתי עושה דהיינו שלא בפני אשתו יאמר יש לי צער ממריבה ששתי עושה ולא בפניה כיון שהוא ירא ממנה כנ"ל ועכ"פ יאמר כן שלא יחשדוהו שהוא עושה מרצונו:

סימן תקז

פירוש א

לא יכסה אדם כו' אם יש כו'. ר"ל אם יש חולי לבניו או לקרוביו הצריכין להזדווג לא יכסה אותו מום לבני אדם שרוצים להזדווג עמכם שהרי יכול להיות שאלו היו יודעים כו' לא היו מזדווגים וכטעם שלא יכסה ויגלה להם פן יאמרו כו' אלא יפרידם כו' אבל

אם היו יודעים מום שבהם והזדווגו יחד תו לא מצי לומר כן שהרי היו ידעו מום שבהם וסברו וקבלו וקאמר או אם כו' לכך ופרסם כנ"ל:
יגיד לנותנים ר"ל אם יש מעשים רעים במקבלים או אינם צריכים כ"כ שיכול להיות שאם היו יודעים דבר זה הנותנים לא היו נותנים להם כ"כ ע"כ יגיד לנותנים:

סימן תקח

פירוש א

בסוף עדיות אמר אין אליהו כו'. שייך לסימן הקודם לזה שאמר שם שלא יכסה מום בני ביתו או מעשים רעים שעשו ומוכיח מזה שפסול משפחית לא יפרסם שאין אליהו בא כו' אלא לעשות שלום וע"י פירסום משפחות באים בני אדם לידי ביוש ולידי מריבה כמסיים ומה אליהו שעתיד לומר ברוח הקודש כדאיתא בברטנורה שם לא יפרסם כ"ש אנחנו כו':

סימן תקט

פירוש א

מעשה כו' וכבר עבר יום אחד כו'. ר"ל אע"פ שכבר עבר יום אחד בלא תשמיש אחר שרגילה לראות והי' מקיים פרישת עונה היה מחמיר על עצמו לעשות כן כדי שלא תבא לידי תשמיש בתוך עונה שתראה דם כדכתב ולמה כו' לפי כו' ואילו כו' וזהו שכתב אמרו לו לא כו' כל כך שכיון שקיימת מצות פרישת עונה כנ"ל לא צריכת יותר:
לאותו רגע כו' אין לחוש ר"ל למה עשה אותו חסיד כנ"ל כדי שלא תבא לידי תשמיש באותו עונה שתראה דם כנ"ל מה הועיל לו תקנתו הלא יש עוד לחוש שתראה בין שימוש לשקיעת החמה ובין שימוש מטה לעמוד השחר ונמצא שהוא משמש בתוך עונה שתראה ע"כ אמר ולאותו רגע כו' אין לחוש דמילתא דלא שכיחא היא שתראה באותו רגע שכיון שקיים גם כבר מצות פרישת עונה כנ"ל:
נ"א ולפי שיש נשים שמתעברות סמוך לווסתן ואם כי תתעבר קרוב לווסתה היא לכך היה משמש אחר הווסת ר"ל למה היה עושה כך ושימש עמה אחר הווסת כי לא הי' לו לשמש כלל אחר הווסת ואמרו לפי שיש נשים כו' ואם כי מתעברות דהיינו שהיא מן הנשים המתעברות סמוך לווסתן הרי עתה קרוב לווסתה היא לכך היה משמש אחר ווסתה כדי שתתעבר ויכול להיות הגי' בענין זה ולפי כו' **ואם כי קרוב לווסתה היא**

תתעבר לכך היה כו' ור"ל שאם כי שימש קרוב לווסתה היא תתעבר לכך הי' כו' כדי שתתעבר:

סימן תקי

פירוש א

אין דורשין כו' אבל אם היה אדם מותר לקחת כו'. ר"ל אם ישא אשה שיש לה בנים מאחד ואותו אינו קרוב אין לחוש שיקח הוא לעצמו ממה ששייך לבניה שהיה לה מאחר כי אם רוצה ליקח זקינם דהיינו אבי אביכם או אחי אביהם של בנים יהיו אפטרופוס של בניה ולא יניחו לו ליקח דבר ממה ששייך לבניה שהיה לה מאחר אבל אם יקח אשת אחיו שהיה לו בנים אם יקח מה שהיה שייך לבני אחיו שמת לא יהיה אבי אביכם מערער בדבר שהרי זה שלקח הוא בנו והן הן בני בניו ואוהב בנו יותר מבן בנו וכן אחיו לא יערער משום זה שלקח רכושם הוא אחיו והן בני אחיו ואוהב יותר אחיו מבני אחיו לכך אסור ולכך אמרו רבותינו אין מורידין כו' נמי משום דכיון דקטן לא ידע למחויי אתי האי קרוב לאחזוקי בהו. נ"א ועוד אחים מן האם גזרה אטו אחים מן האב והוה בא לידי היתר ר"ל ועוד יש לומר שלא כתוב טעמו של דבר שהרי אחים מן האם לא שייך האי טעמא שזקינם אבי אביהם ואחי אביהם אינם קרובים לו ואפ"ה אסורים משום גזירה אטו אחים מן האב והיה בא לידי היתר באחים מן האם אם היה כתוב האיסור בשביל טעם כנ"ל כיון שלא שייך הטעם כנ"ל:

סימן תקיא

פירוש א

אחד כו' כי איך כו'. ר"ל שאמר החכם על עצמו אל תחד כבודי וכנגד השכינה כאילו היתה השכינה אומרת אל תחד כבודי שם כי איך יאמרו שהשמחה במעונו כי בזיווג שאינו הגון לא יתכן לברך שהשמח' במעונו **וכתיב ולא אבו שמוע אבוא כתיב** בישעיה כ"ח כתיב ולא אבוא באל"ף בגימ' עשרה כי כל בי עשרה שכינה שריא וברכת חתנים בעשרה אומר שכינה לא אבו שמוע דברי תורה דהיינו בישעיה ל' כתיב לא אבו שמוע תורת ה' עיין סיפיה דמלתיה לעיל שצ"ג **ואל יתחתן ברעים** כי זה הוי הזיווג שאינו הגון כדאיתא בסמוך:

פן כו' וכתיב וישלחם וגו' ר"ל ראיה שאם יש לו בנים אחרים שירחיק מאותה עיר כדי כו' פן יהיו כולם רעים שהרי אברהם עשה כו' כדכתיב וישלחם וגו' לא כו' כדי כו' ולא בכנענים.

וכתיב בן אדם וגו' שהיו כו' לפי כו' ונגזר כו' ר"ל הנביא אמר שאירע כך הדבר שהיתה בית ישראל תחלה לסיג דהיינו מעט פסולת ואח"כ מסיים הפסיק כולם נחושת וגו' שהיו כלם פסולים לפי שהשתחוו כו' ולמה אמר הנביא דבר זה לפי שנגזר כו' ואמר הנביא כשנתחתנו בטובים כו' וזהו שנאמר כסף היו הוא סוף פסוק הנ"ל שפירושו שמתחלה הצדיקים היו כו' ומכח זה לא היה הגזירה אלא על הרעים ואח"כ נתחברו כו' להיות כולם נחושת ומסיים הכתוב לכן וגו' להיות כלכם לסיגים לכן וגו' קבצת כסף וגו' וכנשת וגו' כהתוך וגו' דהיינו שיגזור לכלם כליה :

סימן תקיב

פירוש א

אחד כו' אמר הוא עשיר ודברתי כו'. ר"ל הוא ע"ע עשיר כמו שהיה בשעה שנדר לי בשלמא אם היה עשיר בשעת נדרו והעני הייתי אומר לא אהיה לו כנושה כמו שמסיים בסמוך ואמר וגם דברתי והזהרתי לו מקודם ולא הועיל ואפשר שס"ל אפילו אם היה עני בשעה שנדר והטעו נמי ס"ל לא תהיה לו כנושה:

סימן תקיג

פירוש א

ראובן כו' א"ל החכם כו' שמא לכך כו'. ר"ל שאמר לו החכם כיון שאינו יודע שאתה רוצה ליתן לבתו בנך י"ל שמא לכך שלח לך שהוא יודע כו' דעכשיו אין יותר סברא לומר ששלח לך שתתן בנך לבתו רק כו' ואל תאמר ליה אני אעשה כו' שכיון שאמרת לו כך מסתמא מה שנתן לך כדי שתתן בנך לבתו ולא משום שאתה עני ואם לבסוף לא תעשה. אז כל מה שנתן לך לאחר האמירה כמו גזל ומפני זה אם אז ישנאוך כו':

סימן תקיד

פירוש א

דכתיב ואם לא וגו' זה מודיענו כו'. ר"ל למה נכתב בתורה מה שאמר אליעזר ואם לא הגידו וגומר ואמר דפסוק זה מודיענו כו' וה"ק הפסוק ואם לא שאין אתם רוצים אל

תשתקו אלא הגידו לי ותאמרו אין אנו רוצים ואז אין אני מעכב שום זמן שמא תתרצו או שמא אפתה אתכם שתהיו רוצים אלא מיד בלי שום שהייה ואפנה וגו' וא"כ ממילא נלמד מי שמשדך כו':

סימן תקטו

פירוש א

אשה כו' ולא לאחר מ' יום. ר"ל שכיון שנתעברה ונגמר צורת הולד שהוא מ' יום שוב אינה חוזרת ונתעברה כדאיתא בפרק המפלת הובא גם לעיל תצ"ט.

וגם מטיפה כו' מגרעין אחד ר"ל שלא תקשה האיך אמרינן שאין האשה מתעברה וחוזרת ומתעברה הלא אם אדם בא על אשתו והלך לו למדינת הים וחזר לסוף שלשה חדשים וילדה אשתו תאומים לסוף תשעה שהלך למדינת הים ע"כ אתה צ"ל שנתעברה עוד כשחזר לסוף שלשה חדשים ועובר השני נגמר צורתו לתחלת שבעה והראשון נגמר צורתו לסוף תשעה ואמר דזה אינו שמטיפה אחת יולדו תאומים כמו כו' ולעולם אין אשה מתעברה וחוזרה ומתעברה וה"ה אם ילדה ולד אחד לתחלת שבע שהלך למדינת הים ואחד ילדה לסוף תשעה להליכתו דצ"ל דנתעברה עוד פעם כשחזר לסוף שלשה חדשים ושניהם לשבעה נולדו ומוכח מזה דאשה נתעברה וחוזרה ונתעברה דזה אינו דמטיפה אחת יולדו תאומים והראשון נגמר צורתו לתחלת שבעה והיוצא אחרון נגמר צורתו לסוף תשעה כיהודה וחזקיה בני ר' חייא:

ולא רצה כו' ר"ל אע"פ שהיה רוצה לשמש עמה אחר מ' יום שהיתה בודאי מעוברת ממנו וכבר אמרינן אין אשה מתעברת וחזרה ומתעברה וא"כ לא נכנס מחשב' מאחר בעובר בעת שנתעברה ממנו אע"פ שדברה מאחר או שהיתה מחשבתה באחר בשעת תשמיש אפ"ה לא רצה לשמש עד כו' לשכח מלבה וכן כו' עד שמשכח כו':

סימן תקטז

פירוש א

מי שאשתו כו'. ר"ל דמרצי' קמיה ומראה לו מתוך דברים כלאה ואם הוא בענין זה ידבר הוא עמה תחלה על תשמיש ומכח זה הויין לו בנים שאפילו בדורו של משה לא היו כמותן **שאם היא תתבע** על התשמיש לא יהיו הבנים טובים דהיינו בני חצופה כדאיתא בנדרים:

סימן תקיז

פירוש א

רבי חנינא כו' והחסידים הראשונים כו'. ר"ל כדאיתא במסכת נדה:
הרי ביום ד' משמש מטתו ולכך כו' ר"ל כיון שאותו לילות הן לילי תשמיש ושוב אין יצרו תקיף כדי שלא יחטיאה את הבריות בקרי:
ואז עת גשמים ר"ל כדאמרינן פרק סדר תענית ונתתי גשמיכם בעתם בלילי רביעית ובלילי שבתות ואיתא שם פ"א אמר רבי אבהו מאי לשון רביעה דבר שרובע את הקרקע כדרב יהודה דאמר ר"י מיטרא בעלה דארעא הוא שנאמר כי כאשר ירד הגשם וגו' והולידה והצמיחה כאדם שמוליד כי האדם עולם קטן הוא ובליל רביעי ושבתות יש זיווג למטה באדם בו בעת יש זיווג למעלה בעולם:
מזה העולם ומן העה"ב כו' ר"ל כי מי שלא קיים פריה ורביה חייב מיתה כדאיתא פרק הבא על יבמתו אבא חנן אמר משום ר"א חייב מיתה ומן העה"ב כיון שלא הניח בן נאמר בו מיתה ולא שכיבה עיין מהרש"א פ"א ברכות ולא תימא דוקא גבי חזקיה שלא נשא אשה כלל בזה איתא העונש שאמר לו ישעיה ולא בנשא אשה ואח"כ אירע דבר שלא להיזקק עמה או שלא ילדה לו שהרי עשה את שלו ונשא אשה דזה אינו דהא עד ר"ח בן דוסא אגרת בת מחלת היתה ברשות בישוב כל ימי השבוע אלא כיון שראה שאח"כ היו באים לידי חטא ע"י זה גזר שלא ילכו בישוב אלא בליל כו' כנ"ל ש"מ שאף הדבר שנעשה בהיתר וברשות אם בא קילקול מכח זה צריך תיקון ה"נ אף שנשא אשה כדין כיון שאירע כנ"ל צריך לתיקון וליתן גט ואם אין עושה כן יענש כמו שאמר ישעיה לחזקיה:

סימן תקיח

פירוש א

לאחד כו' ונתן החכם עצה כו'. ר"ל אע"פ שמכח חתיכת אבן אינו נעשה ודאי כרות שפכה לאסור בבת ישראל מ"מ בספק איסור תורה אזלינן לחומרא וע"כ נתן עצה הנ"ל ואמר זה לחכם כו' כי לפי מה שאתה חושש לספק כרות שפכה אינו יכול לישא אשה כלל ואמר לו החכם האמת מכח חששה זו לא תשא ישראלית ונתן לו עצה לישא כו':

סימן תקיט

פירוש א

לא יחשוב הצדיק כו' זה ממחוסרי אמנה הוא. ר"ל מי שיש לו היום מה שהוא צריך לכרנסה ואמר שמא למחר אני צריך יותר ואנה אקח זהו שחושב כך הוא מחוסר אמנה כדמסיק ואומר במכילתא מי כו' שהקב"ה מזמין לכל בריה כל צרכו לפרנסתו לעת צורך שהרי כשיוצא הולד ממעי אמו הקב"ה מזמן חלב בדדי אשה להניק הולד וכל יום ויום שיגדל הולד וצריך יותר לפרנסתו שפע והקב"ה נותן כח בחלב כדי מחית הולד ומזה נראה שהקב"ה מזמין לכל גויה וגויה כדי מחסורו ופרנסתו לעת הצורך ע"כ החושב כנ"ל הרי הוא מחוסר אמנה:

סימן תקכ

פירוש א

אחד כו' אל תדאג כו'. ר"ל כדאיתא בסימן הקודם לזה. **וכתיב טוב אחרית דבר מראשיתו** וה"ק הפסוק אימתי טוב אחרית דבר מראשיתו אם היה ראשיתו טוב לאפוקי אם לא היה ראשיתו טוב כמו מעשיך אין אחרית טוב ע"כ מת הילד ועיין וכעין זה לעיל סי' שע"ג:

סימן תקכא

פירוש א

ראובן כו' עבר שמעון על אמונתו כו'. ר"ל שנשא שמעון אשה אחרת כמו שאיתא בסמוך כיון שלקח כו' אבל אם לא נשא עדיין אחרת אלא רק דיבר וקיים אמונתו גם עם אחרת בכי האי גוונא ירד עם שמעון לדין ששטרו קודם:

סימן תקכב

פירוש א

מעשה בחסיד אחד כו' עני אני ואנוס. ר"ל שאמרו עליו שעושה הרבה מעשים טובים שאינם תלוים בעושר ועניות ר"מ כמו שאיתא בסמוך ואינך עושה כך וכך שאמרו עליך כך וכך מעשים טובים כיוצא באלו אינך עושה ולמה באמת היתה מרחיק את עצמך מלעשות אמר החסיד כו' לזה הדבר שאומרים עלי שאיני עושה קשה לי לעשות כו' ואני מתיירא שמא אין אני יכול לעשות לעולם ויהיה חילול ה' בדבר ואם אין אני עושה תדיר כמו שהתחלתי לעשות כיון שאין הדבר תלוי בעושר ועוני לומר תירוץ כיון שהוא

עני אנוס הוא ועוד וכשאדם כו' כיון שאני מתיירא שמא לא אוכל לעשות תמיד ע"כ ארחיק את עצמי לעשותו כדי שלא יאמרו עלי שעשיתי כך וכך ובאמת לא עשיתי תדיר כי נפרעים מן האדם שאומרים עליו שעשה כך וכך והוא לא עשה **יהללך זר וגו' אדם שנקרא אביו כו'** קשה ליה למה אמר שלא יהלל את עצמו הוי ליה לאשמועינן רבותא טפי שאם סובר שאינו יכול לעשות תדיר מדת חסידות שיתחיל לעשות ירחק את עצמו מלעשות כנ"ל ואמר שנקט בענין זה שבא להורות לן נמי שלא יהלל את עצמו בדבר שאינו מעשה חסידות אלא ביחוס אבותיו כגון אדם כו':

ואף בחתימת שמו ויהללוה וגו' ר"ל שלא תאמר שבפיו לא יאמר אני בן רבינו פלוני אבל רשאי לחתום כן לכך נכתב כפל לשון לומר ואף בחתימת שמו אל יחתום ומעשים הטובים שתעשה יהללו אותה ולא היא תהללה עצמה:

סימן תקכג

פירוש א

אדם כו' כדי כו'. ר"ל אעפ"י שאמרינן שאין אדם רשאי להלל את עצמו אבל מגיד לבניו או לתלמידיו כך וכך מעשי' טובים אני עושה אף שהוא מתפאר את עצמו אם הוא עושה כדי שגם הם יעשו כמו שמצינו בדוד שהיה מתפאר את עצמו ואמר כי שמרתי דרכי ה' וגו' על דרך זה:

סימן תקכד

פירוש א

כל כו' א"כ במה אזכה כו'. ר"ל כדכתיב מה יתאונן אדם חי דיו אשר הוא חי הרב חסד עושה לו הקב"ה שנותן לו חיים וע"כ מי שהוא חכם וטוב יחשוב כל הזכיות שעשיתי אינם כדי חיי שנתן לי הקב"ה הרי א"כ במה אזכה לע"הב:

סימן תקכה

פירוש א

יותר טוב כו'. נ"א ממי שהוא בן צדיקי' והולך בדרכיהם וכן יותר כו' והוי זהיר במצוה הבא לפרקים ועוברת ור"ל שהוא דבר פשוט וידוע מה שאדם רואה תמיד ומורגל בו כמעט נעשה אצלו כמו טבע ע"כ יותר טוב מי שהוא בן רשעים שהיו רגילי' ברשע והיה רואה תמיד מעשיהם וכופה את יצרו ואינו הולך בדרכיהם ממי שהוא בן צדיקים והולך

בדרכיהן דשם מה שראה שאבותיו היו רגילין במעשים טובים אילו היה ג"כ עושה וזהו נמי הטעם מה שכתב וכן יותר כו' כי לעולם לומד אדם ממי שדר ביניהם ע"כ אינו מעשה רשע כ"כ ממי שדר בין רשעים וחוטא משום שראה תמיד מעשיהם הרעים ממי שדר בין הצדיקים ורואה תמיד מעשיהם הטובים שבהם ולא למד מהם וחוטא ולפי מה שאמרינן שמי שעשה דבר טוב שאינו מורגל בו יש לו שכר יותר ע"כ והוי זהיר במצוה הבאה לפרקי' ועוברת דכיון שהיא לפרקים ועוברת ואינו מורגל בה יש לו שכר יותר בכופה את יצרו לעשותה מש"ה והוי זהיר בה:

סימן תקכו

פירוש א

כתיב ומצא כו' וכתיב והיה ברכה. דמלת ומצא חן משמעו שהוא ציווי לאדם שיעשה פעולה כדי ומצא חן וגו' וכן מלת והיה ברכה משמעו כך ואמר דבאמת פירושו הכי יעשה אדם כו' יעסוק כו' ומסיים ואמר כגון כי האי גונא אמר אחד כו' **שלא עשה השבעות מלאכים והשדים** עיין לעיל ר"ה ובסימנים אחרים שיתרחק אדם מעשות כל אלה ולכך נכתב מלת גם לרבות שלא עשה כו':

סימן תקכז

פירוש א

אמר כו' א"ל החכם תעסוק בתורה כו'. ר"ל כדאיתא בברכות ועץ חיים תאוה באה אין עץ חיים אלא תורה שנא' עץ חייה וגו':

נ"א **וכתיב ה' יחשוב לי** ומתרגמינן ה' יחשוב טב לי ומסיים הפסוק עזרתי ומפלטי אתה אלקי וגו' ורישא דפסוק ואני עני ואביון **ואומר קח נא וגו'**. ר"ל מפסוק זה נשמע שע"י התורה ותשפוך נפשך ושיחך לפני ה' תעתיר אליו וישמעך:

וכתיב תורת ה' וגו' ר"ל מזה נמי מוכח דהתורה משיבת נפש ועונה ה' בשבילה ביום צרה ומלא ה' כל משאלותיו שהרי מזמור שכתב ביה יענך ה' וגו' כתיב תיכף אחר המזמור שכתיב ביה תורת ה' תמימה וגו':

אם לא יוכל כו' ר"ל בהאי דלעיל א"ל החכם שאל יצטער וידאג כיון שאין מועלת לו כלום אבל אדם שצריכין לו רבים אין רשאי להצטער ולסגף עצמו אלא יעסוק בתורה וישפוך נפשו לפני ה' כנ"ל ומפרש דבריו איזה ענין שרבים צריכים לו כגון אם רבים

לומדים כו' וכיוצא בהם ואמר מה טעם אינו רשאי כי אם לא יוכל לעמוד או לדבר מפני הצער והסיגוף אז כו':

סימן תקכח

פירוש א

מעשה כו' וכתיב לכן אחלק לו ברבים. ר"ל לכן בטוב רצונו של צדיק שמקבל עליו יסורים אחלק לו בשבילו ברבים שיהיו רבים נהנים בשביל היסורים שהיו לו גם יש לפרש לכן בטוב כו' אחלק לו יהיה לו חלק ברבים ממה שרבים זוכים עיין לקמן תשמ"ז שהרי הוא כאילו עשה להם בידים הטובות שהיו נהנים ממנו בשביל היסורים שסובל:

אם נענש או אם מקבל שכר ר"ל שמא יחשב לו עון כנ"ל או אם מקבל שכר אע"פ שהיה מבטל מדברי תורה מכח היסורי' מ"מ יסורים של אהבה שנהנים העולם ממנה עדיף מניה:

לראות מקום רבו ר"ל שרבו הראה לתלמיד בג"ע מקומו של תלמיד ואמר התלמיד לרבו שיראה לו מקומו בג"ע וא"ל רבו לא תוכל לראות מקומי משום דלא עשית זכיות הרבה כו' והיה התלמיד שמח כו' ולא זכה לראות מקום רבו אע"פ שהיה חלקו ומקומו בג"ע כמו שהראה לו רבו משום זכיות שעשה מ"מ משום שלא היה זכיות הרבה לא היה יכול לראות מקומו של רבו בג"ע מזה היה נראה שזכות נחשב לו שהיה מקבל עליו יסורים ע"כ שמח התלמיד אע"פ שאמרינן איזהו יסורים של אהבה כל שאין בהן ביטול תורה והוא היה מתבטל מדברי תורה מכח יסורים הוא עשה את שלו והיה מבקש רחמי' שלא יבטלוהו ומה היה יכול לעשות שלא נשמע תפלתו על זה שהרי גם ר"א ברבי שמעון וכן רבינו הקדוש קבלו עליהם יסורים אעפ"י שלא היו יודעים אם יעשה הקב"ה בקשתם שלא יתבטלו מכח יסורים מדברי תורה עיי' מהרש"א פרק הפועלים:

סימן תקכט

פירוש א

הנה אמרו כו'. נ"א שעשה ר' אלעזר בר' שמעון לא נהנו כו':

ואעפ"י שיסורי אהבה כו' ר"ל שצריך לבקש רחמים שילכו מעליו היסורים בשעה שהוא לומד או כותב או מתפלל כדי שלא יבטלוהו לפי זה הוא ממעט ביסורים של אהבה שהרי לפי בקשתו כשעושה דברים אלו אין לו יסורים והלא היסורים שמקבל עליו ברצון הם גדולים מ"מ טוב לו שלא יהיה לו יסורים אלא בשעה שאין עושה דברים אלו כדי

שלא יבטלוהו היסורים מלעשות דברים אלו כמעשה דר"א בר' שמעון דבאורתא אמר להו אחי ורעי באו ובצפרא א"ל זילו מפני ביטול תורה ש"מ דיותר טוב למעט בעסק כדי שיהיה נעשה כהלכתה מלהרבות בה אע"פ שהוא דבר טוב ויהיה לא נעשה כהלכתה ה"ה נמי וטוב לאדם כו'. נ"א ואם מצוה עובר אי מצוה שאין עוסקים עליה עזב משום מצוה אחרת הרי כתיב טוב אשר וגו' ואם עזבה בעבור דבר שאינו מצוה עליו נאמר אותי עזבו וגו' הרי רשע הוא וכתיב אשר הלך וגו' וכתיב ושבתם וגו' צדיק עושה כו' לאשר לא עבדו שנהגו כו'. ר"ל שעזב מצוה עובר ולא עשתה משום שעשה מצוה אחרת ואותה מצוה לא עבר או עזב מצוה שאין עוסקים עליה ועשה שיש עוסקין עליה לא יפה עושה הרי כתיב טוב וגו' וזה היה יכול לעשות גם שניהם דהיינו המציה העיברת תחלה ואח"כ היה לו לעשות המצוה שאינה עוברת וגם לא היה לו לעזוב מצוה שאין עליה עוסקין משום מצוה שיש עליה עוסקים וממילא היו נעשים שניהם ואמר שוב ואם עזבה כו' וכתיב ושבתם וגו' לאשר לא עבדו שנהגו כו' ובזה מתורץ קושית הגמרא דחגיגה היינו צדיק היינו עובד כו':

ד"א צדיק לבריות ר"ל עוד תירוץ על קושית גמרא דחגיגה הנ"ל צדיק לבריות שנותן צדקה ומקיים השבת אבידה וכל המצות שצוה הקב"ה בין אדם לחבירו ורשע לבריות שעובר על לא תגזול וכיוצא בו ובאמת באותן מצות שייך נמי עובד הי' ולא עובד שהרי הקב"ה צוה על עשייתן ועל הזהרתן עובד אלקים כמשמעו לאשר לא עבדו מדבר בדבר שאינו אלא כלפי מעלה דהיינו במצות שלא שייך שום הרעה והטבה לבריות עובד אלקים שמקיים מצות סוכה ולולב וכיוצא בהם לאשר לא עבדו שעובר על לא תלבש שעטנז על לא תאכל חזיר וכיוצא בהם שאינם אלא כלפי מעלה ומשום הכי נקראים אלו מצות עובד אלקים וגו':

סימן תקל

פירוש א

כי את כל מעשה ה' וגו' אפילו מלאכים כו'. ר"ל כל מעשה ה' אפי' מלאכים שהם גם מעשה ה' כדכתיב בהם מלת עושה עושה מלאכיו וגו' אתא מלת כל לרבות שיבואו במשפט כדמפרש בסמוך ובמלאכיו כו' כי כל מעשיו של הקב"ה נבראים בשתי מידות ומידות ריעותא שבהם הוא משפטם ובחרו כל אחד ממעשה של הקב"ה שתי מ דות שלהם ריעותא ומעליותא ומינה אותם על שבחרו כו' זהו כו' עושה שלום במרומיו שהרי כל אחד בחר בעצמו את שלו ומינה אותו על מה שבחר מהו שנאמר ויכולו וגו' צבאם

לדעתם כו' לדעתם שהודיעם שיבראם והם ניאותו לצביונם בדמות שבחרו להם כדאיתא ברש"י פרק אלו טרפות:

כי הקב"ה ברא כו' ר"ל עכשיו מפרש מידות גריעותם ומעליותם של כל אחד:

לגריעות' שחיות כו' ואוכלות אותם ר"ל וזו היא מעליותם של חיות אוכלות בשר שמושלת בבהמות תופסי' אותם ואוכלות אותם וזהו שאמר אחריו גריעותם שכמה ימים כו' משום שכבר הזכיר מעליותם של חיות כדאמרינן:

נ"א וכתיב ליש וגו' כתיב כפירים וגו' בעופות וברמשים שאין להם עצמות הזבובים יש להם כו'. ר"ל המעליותא והגריעות' בעופות וברמשים שאין להם עצמות הוא זה הזבובים יש להם כו':

ועוד כו' פעמים כו' ר"ל שטווה ברוק פעמים רבות ביום ואין רוק כו' או לכל יותר כדי טויה פעמים:

ומעליותם בבהמות כו' ר"ל לעיל דבר בבהמות שאינן מגדלת עם בני אדם ועכשיו מפרש מעליותם וגריעותם בבהמות שמגדלת עם בני אדם:

מנהיגי שמש כו' ר"ל זהו משפט שלהם שאין להם מנוחה כמנהיגי ספינות שאין להם מנוחה או יש לומר דה"ק שאין להם מנוחה כמנהיגי ספינות שלפעמים יש להם מנוחה אבל אלו אין להם מנוחה כלל:

ובמלאכים כתיב כו' ר"ל המלאכים נמי במשפט שהרי כתיב ובמלאכיו ישים תהלה ותרגומו ובאזגדוי ישוי עינא ומפרש כגון בדברים הנשלחים לעשותם יבואו במשפט שהרי כו' כדאיתא בב"ר מ"ה ע"י שגילו מסתורין של הקב"ה נדחו ממחיצתן קל"ח שנה וכן הלקו לאליהו על שהגיד כו' כדאיתא בפרק הפועלים וכמעשה גבריאל כו' כדאיתא בפרק י"ה וכמעשה כו' כדאיתא בפרק אין דורשין לפי שכל הסודות על פיו שאין לגלות אלא על מאמר פיו לכך באו במשפט על שגלו בלא רשות:

ועל מה כו' ר"ל דברים שבלא ידיעה כמו מעשה דאחר משום דהוי ליה לידע וליקום מקמיה **הרי כתיב ויאמר וגו'** דהיינו אחד מן העומדים על שפת היאור אמר לאיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור עד מתי וגו' הרי אין אחד כו' שהרי הן על שפת היאור והלבוש הבדים למעלה למימי היאור ואין נכנס כו' שהרי שאל לאיש לבוש הבדים מתי קץ הפלאות וממילא לא ידע מה שהלבוש הבדים ממונה עליו:

מצטערים וכתיב יפקוד וגו' ר"ל והצער הוי משפט וכתיב יפקוד ה' וגו' וסיפא דקרא ועל מלכי האדמה על האדמה דהיינו שיש פקוד' צער על צבא המרום במרום כשנגזר גזירה ופורענות על מלכי האדמה שתחת ידם:

נ"א **וכן מזיקים כדרך בני אדם יראים ממלאכים** וא"כ נמי במשפט המורא **מי תכן את רוח ה' כי הקב"ה כו'** בא לתרץ מה שכתב יביא במשפט על כל נעלם כמו שמסיים וזהו כו' ור"ל הפסוק אומר מי תכן את רוח הקדש בפי הנביאים ה' הוא שתכן כי הקב"ה גוזר מי נעשה חכם כו':

נ"א **לפי שהקב"ה חפץ לטרדו מן העולם הבא אינו כו'**. ר"ל מה שהצדיקים אינה בטובה בעה"ז הוא במשפט כי וצדיקים העיקר כו' ובעה"ז כו' ע"כ ואל יאמר ירא שמים כו':

כי אם כו' ר"ל אילו הייתי כו' עושה צדקה וכי זו היא משפט למנוע ממנו מצות צדקה ומשני הרי אמרו רחמנא ליבא בעי ואם לבו לכך מעלי' עליו כאילו עשה שאם היה עשיר אז כו' וכתב תירוץ אחר ועוד כו':

נ"א **יתן לו שאר כו'** ר"ל לכך לא ניתן לו עושר כדי שלא יתגאה וא"ת כו' יתן לו שאר יסורים שלא יתגאה ואמר זה יודע הקב"ה באיזה דבר הגון וראוי לו זה או זה יש כו' **ויש שיסורים כו'** וכללו של דבר שבא לומר שכל דבריו יכלכל במשפט:

וכתיב מבשרך וכו' ר"ל מלת אחיך ומלת מבשרך דייק שיתן לעניים שהן קרוביו :

סימן תקלא

פירוש א

לענין כו' ירק עשב לאכלה. ר"ל כפירוש רש"י בחומש השוה להם בהמות וחיות למאכל דהיינו שאף לענין זה השוה להם למאכל שלא יאכל האדם קודם שיתן לבהמה ומשום זה לא כתיב נתתי לכם לאכלה את כל עשב וגו' לכם יהיה ולכל חית הארץ וגומר ירק עשב לאכלה וגומר וכתיב יהיה לכם לאכלה ולכל חית וגו' להורות לן שיהיו שוות להם לענין מאכל כנ"ל וזה שאמר וכן לאדם וכל חית הארץ וגו' נתתי את כל ירק עשב לאכלה ולכל חית הארץ וגו' דהיינו מדמסמך ולכם יהיו לאכלה ולכל חית הארץ וגו' משמעו שיאכלו בפעם אחת ולא יאכל אדם קודם ולכל חית הארץ ולפי שאין אדם יכול לעשות שני דברים בפעם אחת וגם אי אפשר לצמצם לכך צריך ליתן לבהמה תחלה לאכול ואח"כ יאכל:

סימן תקלג

פירוש א

מי שרואה ס"ת בחלום מגיד לו כו'. ואמר מנלן שענינו של מת בארון כס"ת בארון לפי שכתיב ואשים וגו' ויהיו שם כאשר ציוני ה' ואנה ציוהו שיהיה שם שאמר ויהיו

שם כאשר ציוני ה' אלא ציוני שאמר הכי הוא שכל הכלים כו' רק ארון אחר לא עשה שאין להוציא כו' ס"ל דארון אחד הי' והיו השברי לוחות וגם הלוחות האחרונות שניתנו למשה כשירד מן ההר בי"ה מונחים באהל מועד עד שעשה בצלאל את הארון ואח"כ נתנו הלוחות ושברי הלוחות בארון ולא כמ"ד שני ארונות היו והוציאו הלוחות מארון שעשה משה לארון שעשה בצלאל עיי' באברבנאל שמואל א' סימן ד' וכתיב בתרי' שם מת אהרֹן וגו' ובא להורות לן שמת בארון ענינו כלוחות וס"ת בארון שאין משימין כו' ומינה נמי שמעינן ואין מניחין לראות כו' וכתיב ויצו יוסף וגו' והוי מצי למיכתב ויצו יוסף את הרופאים ולמה כתיב מלת עבדיו אלא בא לומר עבדיו הצדיקים כי ראוי לצדיק כו' כדכתיב ויקח משה שהוא צדיק את עצמות יוסף הצדיק עמו וזה הוא שאמר בכתובות בפרק הנושא בשעת פטירתו של ר' אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש עיין שם מהרש"א:

סימן תקלד

פירוש א

אחד כו' וכתיב מה שהיה הוא שיהיה. ר"ל אותו צדיק עצמו שהיה הוא שיהיה שאם כיוצא בו עימד אחריו כאלו לא מת וכתיב וזרח השמש ובא השמש עד שלא השקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע:

והארץ לעול' עומדת וכתיב צדיק יסוד עולם ר"ל כיון דכתיב והארץ לעולם עומדת א"כ עכ"פ יש צדיק בעולם שעליו העולם עומד שהרי כתיב וצדיק יסוד עולם מכל אלו נשמע שאם הרב הצדיק מת הניח אחריו ברכה צדיק כיוצא בו ולפי זה הוי כאלו הרב בחיים **עליו כתיב** איוב ט' ו':

ועמודיה יתפלצון ר"ל כיון שהצדיק הוא היסוד ועמוד של העולם והרב לא למד לתלמוד מה שהוא יודע ולא הוי התלמיד כיוצא בו של הרב בכל מילי ע"כ עמודיה של העולם יתפלצון דהיינו שעמודיה יתנודדו ויתנועעו:

נ"א וזהו שנאמר המעתיק הרים הורים אל הרבנים ולא ידעו התלמידים כו' ר"ל המסלק הרים ההורים לתלמידים אלו הרבנים ולמה כן ולא ידע כו' מפני שלא למדו לתלמידים מה שידע ע"כ והעתיק אותם כדמסיים הפסוק אשר הפכם באפו ואמר הפסוק ועי"ז המרגיז ארץ ממקומ' פירוש מניד ומניע ועמודיה יתפלצון כנ"ל:

וברוך הקב"ה שזיכהו לראות ר"ל שהוא הי' סבור שלא יהיה כיוצא בו אלא לאחר מותו כנ"ל ע"כ בירך להקב"ה שזיכה לראות בחייו כדאמר בריך רחמנא כו' עד דאנא בחיין ומלמדן **המעתיק כו' יתפלצון** אין ענין לכאן וכבר נכתב בסמוך וכאן הוא מיותר וכפול:

סימן תקלה

פירוש א

בבית כו' כתיב הרי בגלבוע אל טל וגו'. ר"ל משום שקרה מקרה הרע על הרי גלבוע אמר שלא יהיה ברכה וטובה ושמחה על הרי גלבוע **וכתיב אחיו וגו' על מי תתענגו**. ר"ל שהיו מתענגים במאכל ובמשתה כמו שאמר אחיו אקחה יין וגומר ואמר הצדיק אבד וגו' וא"כ על מי תתענגו שאין לכם להתענג ולשמוח אחר מיתת צדיק מחדש ומסתמא נמי באותו המקו' שמת הצדיק אל יתענגו כמו שמשמע נמי מפסוק הרי בגלבוע אל טל וגו' כנ"ל:

סימן תקלו

פירוש א

אחד כו' ואמר כו'. ר"ל ואמר הזה לעשות נשואין אע"פ שמת אביו מחדש משום כאשר ציוה אבל כלי שיר לא ישמע בבית שלא ירבה בשמחה:

סימן תקלז

פירוש א

רק אם צוה כו' אל יתעסק כו'. ר"ל אם צוה כו' שבודאי לא ימנע לצאת כשמוציאים אותו מ"מ אל יתעסק בו כמו שצוה וכן שונא דינו כמו שצוה שאע"פ שלא ימנע לצאת כשמוציאים אותו מ"מ אל יתעסק בו:

סימן תקלח

פירוש א

מי שיש כו' אל יעשה. ר"ל שאמר החכם הא דמצוה לקיים דברי המת ה"מ אם מצוה דברים שלא יבוא לידי עבירה אבל אם בא לידי חטא מכח צואתו כגון זו אל יעשה ע"כ יושיב אותה לחוץ ונלמד זה מדכתיב איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו שאם אביו אומר לו חלל את השבת אל ישמע לו וכן שאר כל המצות:

סימן תקלט

פירוש א

האוכל תרומה כו' במזיד כו'. ר"ל למה החמירה התורה בשוגג יותר מבמזיד היה לו ליתן חומש אע"פ שיש לו כפרה במשלם הקרן לבד כדי שיזהר פעם אחרת ולא יאכל עוד ממון של כהן במזיד ומשני והטעם וגו':

סימן תקמ

פירוש א

כתיב לא ידון וגו' כלו' לא אנקום כו'. ר"ל ומדה זו שנהג הקב"ה בדור המבול נוהג נמי לדורות:

וגם לענין עריות זה לוקח כו' ר"ל וגם לענין עריות הי' בדור המבול כמו כן כמו שכתוב כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ זה לוקח אשתו כו' וגם הוא נואף כו' **והיו וגו' אניחם כו'**. ר"ל דקשה למה אמר והיו ימיו וגומר לשון עבר דהוי ליה למימר ויהיה לשון להבא וקאמר דה"ק הפסוק אניחם לעשות כמו שהתחילו לעשות הן לענין חמס הן לענין עריות ולא אנקום וזהו לא וגו' לא אפנה לנקום ואח"כ אמר זה והיו כבר כו' שהנהיגו כו' לכך גזרות של כליה כו' כמו שמסיים הפסוק ויאמר ה' אמחה את האדם וגו' זה מבקש כו' וזה כו' חוטא באחרית שגם הוא חוטא בסוף ויש לפרש מלת באחרית בבני אדם אחרים ומבקשים כו' וגזרה של כליה מכלתן ופעמים בלא גזירה של כליה נעשה נקמה באחד כי יודע הקב"ה שהיה ממיר דהיינו ד"מ שהיה מומר לחמסי' או שהיה מומר לעריות ע"כ נעשה נקמה בו בלא גזירה של כליה:

זה ביד זה ר"ל כדכתיב נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ולא מאת המואבים ולא נעשה נקמה במואב עד ימי דוד:

סימן תקמא

פירוש א

כתיב אל תהי וגו' אל תאמר כו'. קשה ליה וכי זו היא חכמה אם אינו ירא את ה' ואינו סור מרע דקאמר אל תהי חכם בעיניך אלא ירא את ה' וסור מרע וקאמר דה"ק אל תאמר ותתחכם אם אעשה אותו זכות ואהיה ירא שמים יכול לבא כו' לכך כו' וכן לא יאמר אדם ויתחכם אם לא כו' שאינו כגון ואהיה סור מרע לא יהא כו' וע"ז אמר אל תהא חכם בעיניך להתחכם כך אלא ירא את ה' וסור מרע שהרי כו':

סימן תקמב

פירוש א

לא יוציא אדם כו' אז ותגזר וגו'. קשה ליה היאך אומר ותגזר וגומר דמשמע שלעולם כן הוא הלא בודאי אם אין רצון הבורא באמירתו לא יקוים דברו ומתרץ ואמר לא יוציא כו' אז ותגזר וגו' וה"ק הפסוק אם אתה מוציא מפיך דברי' שראוי' להוציא מפיך דהיינו דברים שרצון הבורא בו אז ותגזר וגו':

סימן תקמג

פירוש א

החכם כו' אין מניחין להם כו'. ר"ל ואע"פ כשהאב והאם אינם חוששי' לא נחשב להם לעון מ"מ אין מניחי' להם כו' דשמא לפעמים יהיו חוששים ויחשב להם לעון וגם שלא יראו אחרים מה שדיברו הילדים לצדיק והיה מניח להם ואם יעשו גם להם כן ילדיהם ילמדו מצדיק ויניחו גם המה להם ויחשב להם לעון שהרי הם חוששים:

סימן תקמד

פירוש א

המגדלן כו' שנאמר לא תאבה לו וגו'. ר"ל רישא דקרא כתיב כי יסיתך אחיך בן אמך או בנך וגו' ועליו מסיים לא תאבה לו וגומר ולא תחוס וגו' כי הרוג תהרגנו וגומר שאף על בנו שחוטא לא ישא פנים:

וכתיב וחרפה וגו' פי' כמו כו' ר"ל דמלת נשא פירוש כמו שא נא וגו' שלא נשא פנים על קרובו שחטא **וכתיב יחולו וגו'** שדוד לא נשא פנים ליואב אע"פ שהי' קרובו בן אחותו **וכתיב ונתתי וגו' ותרגם ובסעדוהי** דהיינו קרוביו המסייעין ונושאין לו פנים:

סימן תקמה

פירוש א

בכל מקום דעה את בוראך פי' כו'. ר"ל דכתיב בכל דרכיך דעהו דהיינו בכל מקום דעה את בוראך דמשמע אפילו במקום שאסור להרהר בדברי תורה וכיצד דעהו שם וקאמר פי' במקום כו' דעהו בצניעות:

נ"א **ותירא לחרף ולדבר קשות עם כו' וזהו שנאמר לא תקלל חרש ולפני עור וגו'**. ר"ל חרש דלא שמע הקללה לא תקלל העור דלא ידע ממכשול שתתן לפניו לא תתן שאינם יודעים מדבר שינקמו ממך וירא מאלקי' אני ה' לא תעשה:

סימן תקמו

פירוש א

שני דברים כו' בתוך תפלתך. ר"ל יהיה גם לבך פנוי מהרהורים ותתפלל בלב שלם ואל ישיאך לבך לומר טוב כו' וקאמר שאע"פ ששכחת טעם אחד אין לך הפסד אם תסיר דברי תורה כו' הקב"ה ישלם לך תחת אחד ששכחת כמה וכמה ומביא ראיה על זה דכתיב עת לעשות לה' כמו שמפרש עת תפלה עת שעושה מצוה הפרו תורתך ולא תהרהר בדברי תורה:

שהרי כתיב אמרות ה' וגומר ר"ל אמרות ה' התורה יהיה אמרות טהורות ולא הרהורים ומכ"ש שלא יהרהר בדברי תור' בב"ה וכתיב יראת ס' דהיינו תפלה ומצות טהורות יהיו מכל שאר הרהורים וכתיב לב טהור ברא לי אלקים שאפילו כו' במקום הטנופת שלא יהרהר בעבירה אפילו במקום הטנופת כגון בבית הכסא:

יתחשוב בכל יום כו' ר"ל כמו דברים הנ"ל שאמרנו לעשות רצון הקב"ה ושטוב בעיניו וממה למנוע כן תעשה האדם בכל מעשיו ותחשבו בכל יום כו' שנאמר בני אל וגו' כ"א ביראת ה' כל סיום כל היום דייקי:

סימן תקמז

פירוש א

באותו שעה כו' ולכך כתיב וימת משה. ובזה יתורץ הקושיא מה שמקשה בב"ב פ"א אפשר משה מת וכתב וימת ולפי מה דגרסינן שם בגמרא אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה כותב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע יש לומר דפשט בגמרא הכי הוא מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע כלומר שהיה כותב ובכה מרוב צער שבאותו יום חשך עליו מזלו כו' ונגמר דינו והכריז היה יצא עליו משה מת ולכך כתיב וימת משה ועיין ברשב"א:

וכן לטוב כו' ר"ל כשם כשנגזר למות באותו יום חושך עליו כו' וכך לטובה כו' אור מלפני הקב"ה זורח עליו פעמים כיון שהוא לטובה הוא פעמים לאפוקי צרה דכתיב בה לא תקום פעמים צרה נחום א' ט':

סימן תקמח

פירוש א

כתיב אור פניהם כבוד בספר תהילים. ר"ל דכתיב בתהילים ל"ד הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו שפירושו כל אותם שהביטו אליו ונהרו יאירו פניהם הפך לפניהם אל וחפרו ע"ש כדאיתא נמי בסימן הקודם לזה וכן לטובה כו' אור מלפני הקב"ה זורח כו' וזה אמר כתיב בספר תהלים אור פניהם כבוד כלומר הפך אל יחפרו ומפני זכו ואמרו כו' אם לא יכבה יחיה אותה שנה שמפני שאור של הקב"ה זורח עליו לא יכבה וזהו שמסיים וכתיב ה' עליהם יחיו דהיינו אור מלפני ה' זורח עליהם ע"כ יחיו **והכרוז כו' כמו שגזר כו'** כדכתיב בד"ה ב' כ"א ט"ו:

סימן תקמט

פירוש א

יו"ד קטנה שבאותיות כו'. ר"ל לכך נקראת יו"ד שהיא קטנה שבאותיות אותיות יו"ד של מלת יודה לפי שאם יבא אדם כו' שיודה ויקטין עצמו ויאמר אל כו':

וגם סתמו כו' ר"ל לכך מפני מרים בת בילגה סתמו טבעתה של בלג' שאע"פ שע"י כך יתביישו קרוביה דהיינו כל משמרות בילגה:

וגם כו' ר"ל יען שהיו לבני העיר תחלה שליטים רחמנים והיו עושים טובות לבני העיר ומאסו בהם לכך ימדדם ה' מדה כנגד מדה ויתן להם שליטים אכזרים ועושים רע לבני העיר וכן אמר ישעיה ח' יען כי מאס העם הזה את מי השלוח וגו' ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים וגו' דהיינו שימדדם ה' מדה כנגד מדה עיין אברבנאל:

וא"ת וכי ערבונא כו' ר"ל וכי נוטלים ממנו משכון קודם שחטא לענוש אותו כשיחטא כמו שאמרו כו' ובכאן נעשה כמו כן שהרי אמרינן אלא כך אמר הקב"ה אני אחיה כו' כשיחטא כו' וקאמר דזה אינו קושיא דבאמת אין הקב"ה מעניש את האדם על החטא קודם שיחטא כמו שמסיים אבל אין נפרעין כו' קודם שיחטא אלא הקב"ה רואה כו' ולפי שעתיד כו' לפי מעשה שרואה באדם ולכך הקב"ה שיודע העתידות שעתיד לחטא יחיה זה להיות לשטן לזה לעתיד או לבניו של צדיק כשיחטאו ולכך בעת כו' אלא כו' שאינו אומר רשע מפני שאין מחליטו לרשע לענוש לו קודם שחוטא אלא לפי כו' וכתיב וירדוף עד דן מלמד כו' מכח ע"ז שעתיד להיות בדן תשש כוחו להניח מלרודפם שמעינן מניה שאעפ"י שאין הקב"ה מעניש על החטא שעתיד לחטוא מ"מ עושה רושם לפניה וע"כ הקב"ה שיודע העתידות מחיה זה כנ"ל:

נ"א קודם שיחטא וא"ת א"כ למה טף של אדם מתים וכן א"ת צדיק כו' והלא אינו אוחז מקצת מעשה אבותיו בידו בנו של ירבעם כו' וגם שלא יהרג אלא זה ראוי לכל הבני כו' והרע לא יקבלו ועוד שיש לבן כו' כיהונתן לשאול וא"ת א"כ למה נבלעו טף ונשים לדתן ואבירם וכן תאמר זה למה לקו טף של סדום לפי שבאה כו' אלא כשאדם כו' זכות לא ינצל ואותו כו' אחר כמה שנים ניצול וכן הצדיק כו' מצרה גדולה שניצול עמו מקטב מרירי כל בן רשע אשר לו ע"י אף גם כו'. ר"ל וא"ת א"כ דאמרינן אין נפרעין כו' קודם שיחטא למה טף כו' וכן א"ת למה צדיק כו' בשלמא הא דמת בנו של ירבעם בחייו כדי כו' ומשני ואמר אלא זה ראוי כו' אז ראוי כו' עונם ועוד יש לתרץ על צדיק ורע לו צדיק בן רשע משום שיש לבן כו' ולא הוכיחו וקאמר וא"ת א"כ למה נבלעו כו' כן כו' של סדום אותם שלא היו נידונים עדיין מאביהם וגם לא שייך האי טעם שרוצים לירש מאביהם שהרי הם וכל אשר להם נאבד ומשני ואמר לפי שבאה כו' עיין לעיל סימן קס"ד והשתא דאמרינן שאם בא אדם לידי סכנה אינו ניצול בלא זכות א"כ למה ניצול האי רשע הנ"ל מקטב מרירי בלא זכות ואמר ואותו רשע שניצול מקטב מרירי כו' שראה הקב"ה אחד כו' ניצול דהיינו שראה הקב"ה אחד מזרעו אחר כמה שנים שיהיה צדיק ע"כ ניצול האי רשע בזכות הצדיק שיצא ממנו וכן הצדיק כו' גדולה שניצול עמו מקטב מרירי כל בן רשע אשר לי ע"י שהצדיק ניציל מקטב מרירי אע"פ שאח"כ גם רשעים יוצאים ממנו שניצול עמו מקטב מרירי מ"מ ניצלו ע"י הצדיק ה"ה הרשע ניצול ע"י הצדיק שיצא ממנו ובזה מדה טובה מרובה אע"פ שאין הקב"ה מעניש קודם שיחטא אבל משלם שכר על הזכיות קודם שנעשו ואמר אף גם כו' שאפילו אם תמצא לומר שבמקום אחר אינו משלם על זכיות שכר קודם שנעשה כאן יש לו לשלם משום שאף גם כזאת כו' וכן כו' מזה מוכח שנעשה כן כמו שמסיים הא למדת שהקב"ה מקדים כו':

לכן כו' ר"ל אל תהרהר אחר מדותיו של הקב"ה למה ניתן שלוה לרשעים כדמסיים לכך כו' משלות הרשעים כי שמא בעבור העתיד לעשות היא כדאיתא בסמוך באותו רשע שניצול מקטב מרירי או מכח אבותיו כאיתא לעיל בסימן זה:

לכך א"י כותב כו' ר"ל שהרי אין בידינו לדעת משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים:

והקב"ה לא בעבור עון כו' ר"ל למה באמת הביא הקב"ה יסורים על איוב הלא כתיב כי אין כמוהו בארץ וגו' אלא לנסותו כו' **לכך נכתב ספר כו'** רצה להביא מן התורה שהקב"ה מביא את האדם לידי נסיון ומה גם שהביא הקב"ה את איוב לידי נסיון אינו כתוב בפירוש בפסוק:

סימן תקנ

פירוש א

יהא אדם כו'. כאיתא בברכות מי מעכב שאור שבעיסה כו' יהי רצון כו' שתכניעם כו':
ולבריותך כו' ר"ל שלא אעשה שום רעה לאחרים אבל אם אחרים עושים לי שום רעה אני מוחל להם ומשום הכי הוצרך להתפלל גם ושלא יחטאו בני כיון דמלת בריותיך משמע אחרים ולא בניו:
ומחה כו' למען שמך הגדול ר"ל כמאמר הכתוב בישעיה מ"ג כ"ה אנכי וגו' למעני וגו' שפירוש שלא יחולל שמי אמחה פשעיך כדאיתא ברד"ק:

סימן תקנא

פירוש א

אם הולך כו' ואפילו אם כו'. ר"ל כדאיתא בגמרא דבמלת אדם נכרי נמי בכלל עיין תוספות פרק הבא על יבמתו ובארבע מיתות ב"ד:
ומוטב לאדם כו' ר"ל אפילו אם שוים הם ששניהם טעונים משא או שניהם אינם טעונים משא אפ"ה מוטב לאדם כו':

סימן תקנב

פירוש א

כתיב והיו וגו'. נ"א ושנים טובה עושה שמש כו' כך מה חמה כשנכנסת כו' אז שלימה וכן כו' וכתיב בי וגו' ר"ל דמשמע שניהם הם לאותות ולמועדים וגו' ואין ללבנה אור אלא מן החמה מזה יראה ששמש עושה טובה ללבנה שמלביש אותה זוהר כו' כך מה חמה כו' וכן הצדיקים כו' אלא יתנו להם גדולה כו' וכתיב בי יכתירו צדיקים. ר"ל וסיפא דקרא כי תגמול עלי וה"ק הפסוק כי תגמול עלי כבוד וגדולה בי יכתירו צדיקים גם בכתר וגדולה וכבוד שאני נותן להם גם גדולה ונוהג בהם כבוד עיין לעיל שנ"ט:

סימן תקנג

פירוש א

יש מתפלל ונענה ויש כו'. ר"ל לפי כו' אינו מעלה על לבו שלא מתפלל זה ע"כ יתכן כו' לפי כו' אלו הוא היה בצער זה היה מתפלל עליו וכתיב ואהבת וגו' וע"כ היה לו להתפלל ולהצטער גם בצער הצדיק ומאחר שאינו כו' ע"כ לא יתכן:

לכך כו' רפאנו כו' ר"ל שמעלה על לבו גם עלבון וצער של חבירו הצדיק ומתפלל גם עליו וע"י זה יהיה נענה:

סימן תקנד

פירוש א

אל תהי וגו' אל תהי כו'. ר"ל דבא לתרץ הקושיא שהקשה סימן תמ"א בענין אחר וה"ק אל תהי וגומר לומר אשנה כו' כי איש אחד כו' היה פונה אחריו דהיינו שהיה מזווזה פונה אחריו של הדלת כשהיה פותח את הדלת והיה נראה בעיניו דבר רע בזיון למזווזה בזה ע"כ אמר מוטב כו' א"ל אל תהי וגו' ירא את ה' וסור מרע מאשר רע בעיניו כנ"ל ובעיני חכמים שאמרו כו' הוא דבר טוב:

סימן תקנה

פירוש א

לעולם כו' ושכרו כפול לעתיד. עיין כ"ז לעיל שס"ג ומשום דשייך לסימן הקודם לזה להיות ערום ביראת ה' ולסור מדבר אשר רע בעיניו נכתב גם כאן גם שייך לסימן תקנ"ו ולסימן תקנ"ז:

סימן תקנו

פירוש א

כתיב כו' מאד מתפלל כו'. וה"ק הפסוק אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד וכיון שחפץ מאד במצותיו אם אין לו השגת יד לעשות אותם הוא מתפלל שימציאם הבורא לידו:

ועוד במצותיו חפץ מאד זה כו' מקוים כו' ר"ל שה"ק הפסוק במצותיו חפץ ועוסק בהם בגופו ומוסר את נפשו ואת יקרו עליהם ועוד חפץ בה' מאוד ומהדר כו':

סימן תקנז

פירוש א

אשרי וגו'. נ"א שאם היו צדיקים צדיק בן צדיק וגם שלישי צדיק כו' ר"ל בזה נמי מתורץ למה אמר דוד מלת מאד דכתיב טובים השנים שמיעצים יחדיו לעשות המצות מן האחד העושה לבד כי אינו דומה כו' אשר יש להם שכר טוב בעמלם שיש לכל אחד שכר טוב

יותר בעמלם אם עושים יחדיו משכר שיש להם עושה כל אחד לבדו כמאמרם אין דומים המעוטים העושים למרובים העושים וה"ק הפסוק אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ שיהיה גדולי' מאד דהיינו שמיעצים ומחברים יחדיו לעשות המצות ע"י זה יש להם שכר טוב בעמלם כנ"ל ועיין כעין זה לעיל שס"ו ואמר אם פירושו של פסוק טובים וגו' הוא כנ"ל היאך יוצדק מה שמסיים הכתוב והחוט המשולש לא במהרה ינתק ר"ל למה אמר דוקא על שלשה שמחברים יחד לעשות המצוה שלא במהרה ינתק ואמר מה שאמר והחוט וגו' קאי על שלשה צדיקים שאם היה כו' דהיינו ג' דורות זא"ז צדיקים לא במהרה ינתק וא"ת הרי גם אירע שדור רביעי הם רשעים אמור להם לא אמר שלמה לא ינתק דמשמע שלא ינתק לגמרי אלא אמר לא במהרה ינתק כו' ואפילו אה פוסקים היא חוזרת שנאמר לא ימושי וגו' אמר ה' מעתה ועד עולם שוב אין ת"ח פוסקת ר"ל מלת ועד עולם דייקי דהיינו עד עולם שוב אין תלמידי חכמים פוסקת שאפי' אם פוסקת היא חוזרת כנ"ל:

סימן תקנח

פירוש א

אל כו' ונדחה כו'. ר"ל כאיתא פרק הרואה וכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לו מדרבה ורב יוסף כו' דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין כו' רש"י דאמרי ליה כלדאי לרב יוסף מלכת תרין שנין אמר אם אמליך תחלה אמות לסוף שנתים נדחה מפני השעה ולא אבה למלוך והשעה עומדת לו שלא הפסיד שנותיו בכך:

סימן תקנט

פירוש א

וכל צדיק כו' כשמת יוצא כו'. כאיתא בגמרא הובא לעיל תנ"ו אמר רבינא כי שכיבנא נפק ר' חייא ור' אושעיא לאנפאי לפי שמפרש שמועות ומתרצן ומסתמא גם שאר ענינים טובות כגון וללכת כו' ולתיירו לפני הקב"ה כו' עשה וממילא נשמע ואם צדיק כו' יעוסק לסתור כו' כשמת הנה המת קובל ע"ז שבא לסתור דבריו בחנם:

סימן תקס

פירוש א

יש צדיקים כו'. נ"א אומר שלים ומקלסים להקב"ה שם שנאמר יעלזו חסידים וגו' לכך רוחצים ידיהם כו' ר"ל אומרים מזמור הבו לה' בני אלים משום דמסיים ה' יברך את עמו בשלום ברכה של הקב"ה כדאיתא בילקיט נשא ולמה אומרים כן כשמבקשים למות ומתרץ אמר ר' חייא בשעה כו' אחת אומר יבא שלום כו' עד א"ר יהודה בר סימון ב"ר יאשיה הקב"ה כביכול הוא בעצמו אומר שלום ונלמד מק"ו עיין ילקוט תהלים קל"א וקאמר ומקלסים הצדיקים להקב"ה שם שנא' יעלזו וגו' ירננו על משכבותם ואין ירננו אלא קלוס שנא' קול רנה וגו' עי"ש בילקוט הנ"ל ולכך אומרים גם הצדיקים כשמבקשים למות אותו מזמור שמסיים ה' יברך את עמו בשלום דהיינו שיאמר הקב"ה גם בעצמו עליו שלום וקאמר ולמה רוחצים ידיהם ומתרץ כך רוחצים ידיהם כו':

סימן תקסא

פירוש א

האב כו'. עיין לעיל תק"ה ונכתב כאן אגב גררא דסימנים דאחר זה להיות כל ענייני הדומים זה לזה יחדו:

סימן תקסב

פירוש א

האב כו' שאינו אוהב אותה. ר"ל אם ירא שישנא אותה או ירא מכח שאין חפץ בה שמא לא יכול כו' מוטב כו' משום שכעין זה לא יכול האב לצוות לבנו כדאי' לעיל תק"ה אבל אם יוכל כו' אף ע"פ שהאב אינו יכול לצוות ע"ז שישאנה כיון שירא שישנא אותה מ"מ הרי עושה דבר גדול כו' ואביו ואמו כו' ליקח אשה שאינו אוהב אותה:

ואם יודע האב כו' ר"ל לא תימא דוקא אם דוחקים הבן ליקח אשה שאינו אוהב אותה דחוטאים אלא גם שאר דברים ואם יודע האב כו' ויודע האב כו' לא ימנע מלעשות חוטא האב שדוחקו לעשות:

סימן תקסג

פירוש א

מי כו' אל תיזקק כו'. ר"ל הפסוק מרמז שאם שני כעסנים מריבים ונזקקים זה לזה שאל תזקק בין שניהם:

אם רואה אדם כו' ר"ל שבפסוק זה נמי מרומז אם רואה כו' ולכי נקט כפל לישנא לומר לא מבעיא אם הכעס עם הבעל שירף מלשמש עמה אלא אפי' אם הכעס על אחר נמי יעזבה ולא ישמש עמה בעודה בכעס וקאמר הטעם כ"א ישמש בעודה בכעס עמו יהיה הולד רע שהוא אחד מבני תשע מדות כדאיתא בסוף פרק אלו מותרין אלא אפילו אם הכעס על אחר אע"פ שאינו מבני תשע מדות מ"מ לא ישמש עמה בעודה בכעס משום ולא יהיה טוב הולד אם ישמש עמה בעודה בכעס:

סימן תקסד

פירוש א

אם האב כו'. נ"א אז ישמע לאביו ולאמו ואם עשיר הוא כו' ליקח אשה ומן ואם אביו או אמו בעל קטטה כו' עד נחת רוח לאביו ואמו שייך לסימן תקס"ג ור"ל אם אינו יכול להרויח כו' אעפ"י שמוצא אשה ליקח במקום שאביו ואמו שם ויש לו מי שיעבוד להם אפ"ה אז ישמע לאביו ולאמו ואם עשיר הוא ויכול להספיק צרכי אביו ואמו אף אם ישא אשה ויש לו מי שיעבוד לאביו ולאמו כל שיעבוד שהוא היה יכול ללכת כו' ליקח אשה אף הוא מוצא אשה ליקח במקום שאביו ואמו שם:

שהרי יעקב כו' ר"ל כדכתיב ותאמר רבקה וגו' ויקרא יצחק וגו' וישלח יצחק את יעקב וילך וגו':

סימן תקסה

פירוש א

איש וגו' תיראו כתיב. ר"ל שהיה לו לכתוב תירא איש אמו ואביו ואת שבתותי וגו' **ועוד תיראו כו' לשלשתן אמר כו'** זהו שנאמר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי שעל הבן היא כפשוטו הובא גם ברש"י קדושים אף על פי שהזהרתיך על מורא אב את שבתותי תשמורו שאם יאמר לו אביו חלל את השבת אל תשמע לו ולענין האב והאם נכתב תיראו בין אב כו' לדרוש למעלה שהאם והאב בכלל כו' גם למטה אמו ואביו תיראו ואת

שבתותי מכאן אמר רבי יהודה כו' כי האשה כו' כדאיתא בנדה ל"ח ע"ש וברש"י זהו שנאמר איש וגו' דהיינו לפי שכתבנו יתורצו קושיות הנ"ל:

שלש אשר עשה ברא ר"ל שני פעמים כתיב בויכלו אשר עשה ופעם אחד כתיב אשר ברא שהן שלש פעמי' כיון דמובן אחד להם:

ג' תקופות הן רע"ג כו' ר"ל כי כל תקופה הוא צ"א יום וז' שעות וחצי:

וכן להגות בתורה כו' של חמה כו' ר"ל כי עיקר יצירה ועיבור ולידה של אדם הוא מכח זכות התורה ע"כ וכן להגות בתורה ביום ולילה ג' תקופות כימי הריון של ולד מט"ו באב של חמה עד ט"ו באייר של חמה אבל לא לפי חדשי לבנה משום דאותו זמן אין הימים ארוכים כ"כ כמו מט"ו אייר של חמה עד ט"ו אב של חמה וזהו שנא' ותקופתו על קצותם קאי על התורה כדאיתא במדרש וקאמר ותקופתו של תורה דצריך להגות ביום ובלילה על קצותם של תקופות ולא על כולם ומפרש דבריו כלומר הסר תקופות ימים דהיינו אותו תקופה שימים הם ארוכים מט"ו באייר של חמה עד ט"ו אב של חמה הסר מתקופות שאינו צריך לעסוק בה בלילה והשאר ג' תקופות צריך כו' והטעם להסר תקופת ימים משום אם למד כו' כי יום ארוך הוא ע"כ אם למד כל היום הרי היה למד ג' חלקים מכ"ד שעות שהיא שיעור יום ולילה משום זה אינו צריך לעסוק בלילה לאפוקי שארי ג' תקופות שאין היום ארוך כ"כ צריך לעסוק גם בלילה כדי שיהא הלימוד גם ג' חלקים מכ"ד שעות בכל יום שאם תצרף לימוד שלומד בשנה יהיה בין הכל ג' תקופות כשיעור הריון של ולד:

וכתיב ושכלתם מבטן ומהריון ר"ל דכתיב בהושע ט' י"א אפרים כעוף ותעופף כבודם מלידה ומבטן ומהריון ופי' רש"י ושכלו את זרעם דבנים קראו כבודם מלידה שימותו מקצתם בעת הלידה ומבטן שימותו מקצתן בבטן שלא יגיעו להשלים ימי הריון ומהריון שלא תהרינה עיין ברד"ק וזה שאמר וכתיב ושכלתים שהוא פירושו של מלת כעוף יתעופף אלא נקיט לשון הפסוק דכתיב בסמיך לו ושכלתים מאדם וגו' וה"ק לפי מה שאמרינן שהכל הוא בזכות התורה ומשום זה לרבות בתורה ג' תקופות כימי הריון ולכך אותיות של תורה ותהר וכתיב ותשכח תורת אלקיך אשכח בניך גם אני וקאמר דשכחת בנים הנאמר כאן מפורש במקו' אחר וכתוב ושכלתי מבטן ומהריון דזהו מכח שכחת התור' כנ"ל:

סימן תקסו

פירוש א

איש וגו' תירא כו' לכלל איש שיראו כו'. ר"ל לכך נקט בפסוק מלת איש לומר שאם בא בנו לכלל איש דהיינו שיהיה גדול שיראו פן יכהו כו' כדאיתא בגמרא המכה לבנו הגדול עובר משום לפני עור לא תתן מכשול **ומזהיר לאב ולאם שיתאפקו כו'**. כבר כתב זה בסי' תקס"ה וכתב גם בסי' זה כדי ליתני כל הני שיראו אב ואם לעשו' בהדדי:

סימן תקסז

פירוש א

שגיא כו'. ר"ל כתיב שדי לא מצאנוהו שגיא כח שהוא כמו שנכתב שגיא כח לא מצאנוהו ולפ"ז קאי מלת לא מצאנוהו אמלת שגיא כח ולא כפירוש הרלב"ג ע"כ אם פירושו כמו שנכתב הפסוק כך א"כ מצינו שלא הכביד מצות על ישראל:

וא"ת גזל ועריות כו' ר"ל וא"ת הרי הכביד וצוה על גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתם ומשני אפי' א"ל נכתב כו' וא"כ מצינו שלא הכביד הקב"ה מצות על ישראל כך לא יצוה כו' וכן הרב כו' **ולא יתן אדם לבנו ממון הרבה כו'** הטעם נמי שלא יתן אם יש לחוש שהוא מחטיאו ע"י ממון שנתן לו כדאיתא בברכות פרק אין עומדין ודי זהב מאי כו' אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן משל כו' ותלו לו כיס על צוארו כו' מה יעשה אותו הבן שלא יחטא:

סימן תקסח

פירוש א

האב כו' ומשה הקדים כו'. ר"ל בפרשה כי תשא נאמרה למשה מלאכת המשכן תחלה קודם שמירת שבת ומשה הקדים בפרשת ויקהל לצוות את מלאכת השבת תחל':

היה בורח ר"ל לפי מה דאמרינן מה שהאב רוצה שיעשה בנו תחלה יאמר לו באחרונה א"כ שלמה שהרג ליואב תחלה ואח"כ הרג שמעי קשה הרי דוד צוה על יואב קודם שצוה על שמעי והוי ליה להמית שמעי תחלה ומשני בדוד שצוה תחלה על יואב לא משום להמית אותו באחרונה אלא כי היה סובר שלא כו' דהיינו שיברח יואב ע"כ צוה תחלה על יואב שאע"פ שלא ימית יואב ימית שמעי שאם היה מצווה על יואב לבסוף יסבור שלמה שלא ימות שמעי אלא אחר שהמית יואב וא"כ אם יברח יואב לא יהא שמעי נהרג ולמה באמת לא ברח יואב משום ונתגלגל שאדוניהו נפטר ממה שהי' רוצה

למלוך ומחל לו שלמה ולא הרגו על ידי שאחז בקרנות המזבח ויואב היה סבור שאין לשלמה עליו אלא מה שנטה אחרי אדוניה ומחל שלמה ע"י כו' ע"כ עשה גם הוא כן וזה שאמר הפסוק והשמועה באה עד יואב ונטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום וגומר דהיינו שאין לשלמה עליו אלא מה שנטה אחרי אדוניה שהרי אחר אבשלום לא נטה ע"כ וינס יואב וגומר ויחזק בקרנות המזבח ואמר כשם שלא נהרג אדוניה ע"י זה גם הוא ניצול ע"י אחיזת המזבח וא"ת מ"מ היה לו ליואב לברוח משו' ששלמה יחייבוהו על שהרג אבנר ועמשא וקאמר אלו היה יודע כו' היה בורח אלא שסבר שלא יחייבוהו מיתה ע"ז כדאיתא פרק נגמר הדין מ"ט קטלת לאבנר א"ל גואל הדם דעשהאל הוי כו' מ"ט קטלתיה לעמשא א"ל עמשא מורד במלכות הוי:

סימן תקסט

פירוש א

אדם כו' בשבתות וימים טובים. ר"ל שנא' עליו לאחר מותו וחוסה במותו צדיק וגם בחייו מקיים בו צדיק אוכל לשובע נפשו בשבתות וי"ט כיון שהוא עשיר לאפוקי אם עני הוא אפי' בשבתות וי"ט לא נאמר עליו צדיק אוכל לשובע נפשו כדאיתא בכתובות פרק בתרא כל ימי עני רעים והא איכא שבתות וימים טובים כדשמואל דאמר שמואל שנוי וסת תחלת חולי מעים:

סימן תקע

פירוש א

אדם כו' ואם הגדולים מכים זה את זה. שאינו רשאי להכותם ולקללו וליסרם כמו הקטנים כדאיתא בסימן תקס"ו **לא יוכל כו'** משום שעובר על לפני עור לא תתן מכשול **ואינם רשאים כו'** אע"פ שמוחל על כך אין מחילתו מחילה כי אינו יכול למחול מה שאסרה התורה:

סימן תקעא

פירוש א

אחד כו' וכתיב וגם דמו הנה נדרש כו'. ר"ל וגם רבוי הוא וגם דם הזקן כדאיתא ברש"י מקץ פ"ה וגם דם אביך נדרש:

וזה היה כו' ר"ל שהרי זה אמר כשיבנה בית העולמים בימי שלמה עיין שם במפרשים:

סימן תקעב

פירוש א

אם כו'. נ"א ואם אותו יהודי טוב כו' ובאותו דבר הטוב היה כו' את תועבתו או תאמר לו כו' טוב אבל שלא יבא לידי מחלוקת. ר"ל ואם כו' ובאותו דבר הטוב שמזכירים אותו לטוב אינו כן אלא היה רע ענה כסיל כאולתו כלומר תגלה רעתו אלא נקט לשון הפסוק וכן בסמוך מה שאמר העז כו' האומר כו' לשונות הפסוקי' נקט ובפסוק כתיב העז איש רשע בפניו ומשנה לשון הפסוק וכתב לפניו להיות מה שאומר הודע את תועבתו בלשון צחות הפסוק וכן כתיב בפסוק האומרים לרע טוב ולטוב רע משום דקאי על שמקלסין ע"א ורע בעיניהם לעבוד הקב"ה שהוא טוב ועתה בא לדבר בצחות לשון הפסוק על האדם שהוא רע ומזכירים אותו לטוב ע"כ אומר בזה הלשון האומר לטוב רע ולרע שהיה בו טוב שמזכירים אותו לטוב על זה ואי גרסינן אז תאמר לו כו' אין צריכין להפוך ור"ל אבל שלא יבא לידי מחלוקת אם תגלה רעתו אז תאמר לו כו' ונקיט לשון הפסוק וכן כתיב בפסוק כו':

סימן תקעג

פירוש א

איש אחד כו' אין לחשות כו'. ר"ל הנכנס לעיר אמר על אותו שמכבדים בעבור אביו שהי' טוב אבל וזה בנו רע ובאתי להגיד לכם מעשיו שאל תכבדוהו ויש חילול ה' בדבר אם מכבדים לאדם רע ואין לחשות במקום שיש חילול ה' **אע"פ שזה היה מוחל לזה כו'** קאי על אם הניח אביו לעשות במלאכה בזויה אע"פ כו' אין זה מחילה ומה שאמרו כו':

סימן תקעד

פירוש א

ראובן כו' ואמחול לך כו'. ר"ל הכאה בלא חבורה שלא חויב עליו התורה וע"ז יכול למחול וזה שאמר אע"פ כו' אביו בלא חבורה ועיין סימן תק"ע **למה יהיה בן מות**. ר"ל אם ואת הכשבה ישלם ארבעתים למה יהיה בן מות אלא כו' **וכתיב גם דמו של אביו נחסר דמו**. ר"ל מלת וגם הוא רבוי לרבות דמו של אביו שנחסר דמו מחמת צער ולכך כנגד הצער שהיה לאיש רש ונחסר דמו אמר דוד בן מות האיש וגומר **אדם שיש כו'** שייך לסי' תקע"ג אלא לפי שמסיים בסימן תקע"ג בדיני שמים נקט נמי זה שמדבר בדיני שמים ועתה חוזר לענינו שלא יזכירו לבן מאביו בדבר שיתבייש:

סימן תקעה

פירוש א

מי שיצא כו' ואל יצטערו כו'. ר"ל כיון דאמרינן בסי' תקע"ד שמרבינן מוגם דמו שנחסר דמו של אביו מכח צער ולכך אמר דוד בן מות וגו' כנ"ל. לפיכך מצוה על הבן אם יכול כו' ואל יצטערו ואל יתענו עוד אע"פ שהלך ברשותם למקום שהלך שם מ"מ מצוה על הבן לעשות מה שיוכל לעשות שאל יצטערו ואל כו':

סימן תקעו

פירוש א

כבר כו'. נ"א לאחר מותו פטור ואם מקללו חייב כו' ודם יוצא אם אינו חייב מאי שנא אם בעבור כו' ר"ל אם מת האב ומכה אותו לאחר מותו ועושה בו חבורה ודם יוצא אם אינו חייב משום דלאו בר הרגשה הוא לאחר שמת א"כ מאי שנא ממקלל לאחר מיתה שהוא חייב הלא לאו בן הרגשה הוא לאחר שמת אם בעבור ביזוי שמקללו דזה שייך ימי לאחר שמת א"כ גם בזה ביזוי כו' א"ל כי מועלת כו' משא"כ בהכאה:

סימן תקעז

פירוש א

כתיב יראת ה' וגו'. ר"ל מן הדין אית לומר למה היה לאהוב כו' אלא מעת כו' ביראת ה' היה הדין נותן לאהוב אותן שנאמר אני וגו' ואי גרסי' לא היה לאהוב את הבנים אלא כו' הוי שפיר טפי וקאמר אבל אדם יש לאהוב דעת בניו לישרם להיות דעתם ישרה לשם שמים לקיים המצות ובזה הוא אוהב דעת בניו שאם לא יקיימו המצות יקולקל דעתם ויהיה היזק לנשמה ח"ו שהרי אם הולך כו' פן ינזק הגוף כו' ויותר צריך להיות נזהר כו' פן יחטאו למי שבראם ולא יקיימו המצות עשה שצוה וינזק הנשמה ע"י זה ויותר כו' פן יחטאו במעשיה' כו' ולא יקיימו מצות לא תעשה ויעשו מעשה לעבור עליהם וזה הוא היזק יותר לנשמה משלא יקיימו מצות עשה ובזה א"ש הפסוק הנ"ל יראת ה' וגו' דהיינו שיש לאדם לאהוב כו' כנ"ל חכמה ומוסר אוילים בזו אבל שמע בני מוסר אביך וגו' המיסרך לשם שמים כנ"ל:

סימן תקעח

פירוש א

מפני שיבה וגו' וכתיב כל וגו'. ר"ל אף על פי דכתיב פני זקן ה"ה ואפי' זקנה אלא דהתורה דברה בל' זכר שהוא חביב יותר וקאמר ואף נשים תקומנה אע"פ שלשון תקום הוא נוכח לזכר ואם נשים נמי תקומנה הי"ל מפני שיבה קום אפ"ה תקומנה והא דכתיב לנוכח לזכר משים דבדבר הרגיל להיות דיבר הכתוב אבל כבודם של נשים כו' והוי דבר שאינו רגיל אבל באמת גם הנשים תקומנה וקאמר בבנים דהיינו נערים מנלן שהן בהחבא שנאמר ראוני וגו' ולמה באמת כן הוא אלא משום שאינם חשובים הנערים כאנשים לכך נחבאו וה"ה בנשים שאינם חשובים כאנשים מחבאים עצמם לכך הוי דבר שאינו רגיל וכתיב כל כבודה ובת מלך פנימה וגומר כלומר מזה עוד ראיה שנשים ה' בהחבא ואי גרסי' ובפנים א"ש טפי וקאי על הנשים שהן בפנים ונקט לשון הפסוק כל וגו' פנימה.

סימן תקעט

פירוש א

הזהיר הקב"ה כו' אל תחליש כו'. ר"ל כיון ששניהם בחיבה אין לזקן קנאה על הבחור ואפילו הבן והאב אע"ג דאמרינן בכל מתקנאים חוץ מבנו כו' אפ"ה אל תחליש כו' **וכל זמן שיצחק קיים לא דבר עם יעקב**. ר"ל בהיותם שניהם במקום אחר כדמפרש שאם כו' בהיותו עם יצחק:

נ"א **כמה היה כו' מעשר ומנחה קרבן מחצית השקל ונתן כו' הרי אם יושבים כו' ויתן לו המובחר**. ר"ל בזמן הזה שאין נוהגים במעשר עני ובשאר דברים שהיו נוהגין בזמן הבית היאך יתנהג בצדקה ובמתנות עניים וקאמר הרי בעשרה שבטים לא היה כו' וכתיב ויבא וגו' וכי בכורים היה מביא והלא בעשרת השבטים היה כבזמן הזה כי הזניחם ירבעם אלא אותו כו' ונתן ממנו לאיש אלקים לכן הזכיר באו לאיש אלקים דקשה בפסוק למה לא נכתב ויבא אלישע אלא דבא לרמז לן נמי למה ויבא לאיש הלא בעשרת שבטים לא היה נוהגים כך וקאמר משום האלקים דהיינו ממה שראו וממה שצוה האלקים ממנו נתן כנ"ל ואם כן גם בזמן הזה יעשה כן וזהו שנא' אשרי משכיל אל דל וגו' דהיינו אם אין לו ממה ליתן הוא משכיל וישער כמה הי' כו' כנ"ל ונותן ממנו מזה נראה שאין לו ליתן אלא מה שראוי לו ליתן לאחר שישער כמה היה כנ"ל וכתיב כבד את ה' וגומר מהונך ולא כל הונך מזה אמרו המבזבז כו' הנה אמרו שלא יהא כו' דשמעינן מניה נמי שעכ"פ לא יהא שלחן רבך וגם שלחנך ריקם מכל אלו למידים שלא יבזבז יותר מדאי

שלא יהא שלחנו ריקם וא"כ הרי אם יושבים בסעודה כו' ואין לו מן הצדקה כדי ליתן מאכל לכול' ומכל אילין הנ"ל שמעינן שאין לבזבז יותר מדאי וע"כ כמו שאמרנו שזקן קודם לבחור לענין הנ"ל כן הרב קודם לתלמידי' לענין אכילה ומשו' הכי יתן המאכל תחלה לפני הרב כו' ואף שלא יוותר לתלמידי' **ואם אביו כו' שאביו משום הכי הי' לו כו'** או מ"ה ר"ת מן הדין **יקדים לרבו**. ר"ל כדאיתא בב"מ שאביו הביאו לעולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לעולם הבא וממילא ואם שקולים כו' יקדים לאביו והיינו טעמא ואם אביו משכיר כו' האב קודם וקאמר ואפילו ואם אביו למדו יותר תורה ואע"פ שזה פשיטא שאביו משום הכי היה לו להיות קודם ויודע שרבו יכעוס יקדים לרבו משום שאביו עצמו ניחא ליה ומוחל ליקריה לגבי בריה כדי שלא יכעוס רבו ויענש בריה:

סימן תקפ

פירוש א

אדם כו' לכך נאמר זקן ויראת. ר"ל ימעט הלוכו כו' וילך דרך אחרת אם יכול שלא יעמיד את הציבור וכן אם כבר יושבים והוא צריך גם לילך שם לישב עמהם והוא יודע שיעמדו ויאמרו לו שב במקומינו משום דהוי כמפסע על ראשי עם אם הולך לישב במקום שאמרו לו לישב ע"כ לא ילך או יקדים לילך לישב אדוכתיה קודם שישבו או ישב במקום הראשון שמצא מאין יושב לכך נאמר זקן ויראת שסמך מלת ויראת למלת זקן ולא כתיב מפני שיבה תקום ופני זקן הדרת לומר שאף זקי יירא כנ"ל:

סימן תקפא

פירוש א

שנים כו' לא יקבל כו'. ר"ל משום דהוי מתכבד בקלון חבירו אע"ג דשמעינן מדעתיה ומרצונו עביד אפ"ה לא יניח כו' ואם שמעון אינו חושש שאין לו בושה וגנאי על מה שעושה לראובן אבל למשפחתו של שמעון יש גנאי מה שעושין נמי לא יקבל כו':

סימן תקפב

פירוש א

אחד כו' תזכה בו כו'. ר"ל אע"פ שיש פלוגתא בגמרא ביש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לי אבל הבן לאב שהוא עשיר ועצרן יהי' נזקק לו ולכך א"ל החכם כו':

סימן תקפג

פירוש א

מעשה באחד כו' בכל עת כו'. ר"ל כדאיתא בכתובות אשרי וגומר עושה צדקה בכל עת וכי אפשר כו' רשב"ג אומר זה המגדל יתום ויתומה כו' דזה ממש בכל עת דמקטני קטנים עד כו' עושה עמהן צדקה עיין מהרש"א ע"כ הבשר מה שהיה לו לאכול מניח לאחותו ולבניה לאכול והוי נמי כאילו מסייע לגדל יתום ויתומה כדי שיקוים בו עושה צדקה בכל עת:

סימן תקפד

פירוש א

מעשה כו'. נ"א ותתבע כתובתה מאביה וליהדר כו' ואי נפשך כו' לכך לא כו'. ר"ל כיון שהוא עשיר אמרו לי' תתבענו לדין כו' לאפוקי אם היה עני אמרינן לא תהיה לו כנושה כדאיתא סימן תקי"ב א"ל והלא אמר אביי כו' משום שהיה רב הונא בנו וצורבא מרבנא ואתה כיוצא בו היית ע"כ תתבענו כו' אמר כו' ועוד כו' גורם קללה לאביו אם ישבע לשקר שלא אמר אתן כו' ואי נפשך לומר בעושה מעשה עמך שאם ישבע לשקר אינו עושה מעשה עמך ואין אתה מוזהר עליו שלא ליגרום לו קללה זה אין ידוע לבני אדם לכך כו':

סימן תקפה

פירוש א

אחד כו' אבידת רבו כו' זה שייך לסימן תקע"ט ואפשר שכתבו כאן להורות לן שאם הבן גנב הממון אביו לכלכל את שיבתו ומאותו הממון שכר רב לאחיו בן אביו נמי אין אבידת רבו של בן אביו קודם לאביו של רבן שהרי בכ"מ אבידה של בעל הנותן שכירות קודם:

סימן תקפו

פירוש א

לא כו' הכל בספר הכבוד. ר"ל למה אמרינן שלא יכתוב הבן אלא פלוני שעשה אותה הלא מספרי לא נשמע אלא שלא ייחס דברי ר"א לר"י כו' ומנלן שצריך לומר בשם אמרו ולא לומר סתם ומפרש ואמר ואם אמר כו' או שלא אמר בשם אמרו הכל בספר הכבוד שנקרא הספר כך משום שמתוכו נראה כבוד ומעלת הספר ושראוי לכבד הס' והמחברו

ושם נאמר מה שיגיע לזה שלא אמר בשם אמרו ע"כ צריך דוקא לומר בשם אמרו ולא לומר סתם:

סימן תקפז

פירוש א

כתיב כו' הרי שמואל כו' ומר עוקבא כו'. כדאיתא בפרק אין מגלחין.

לכך יהושפט כו' ר"ל כדי שיהיה דבריהם נשמעים:

ונוח לו כו' האב והאם ר"ל שמפרש דבריו איזה דבר שיש להם בושת כגון התלמיד מאוד הגון כו' שיש לו בושת אם ישמשנו שיאמרו עליו היאך מניח הרב אותו תלמיד שמאוד הגון לשמשו ודבר שיש לה' לטרוח כגון או הרב כו' שהוא בעצמו ישמש כגון אלו דברים לא יכבד הרב ולא ישמשו ולא מבעיא שלא יקבל שכר ע"ז אלא אפילו ואף חוטא התלמיד מפני שמצערו וכן לענין כיבוד האב והאם דינו כתלמיד לרב כנ"ל ועיין לעיל של"ח כעין זה:

סימן תקפח

פירוש א

ואם יבא כו' לכך טוב כו'. ר"ל דוקא ירא שמים וירצה לכוין מה שיתפלל אותן יתפללו בלשון שמבינים אעפ"י שאינו לשון עברי אבל אם אינו בכי האי גונא יתפלל בלשון הקודש דוקא כי לשון הקודש יש לו סגולות רבות מכל לשונות ונאמר עליו וליגלוגו עלי אהבה:

סימן תקפט

פירוש א

יש כו' לפי מה שהוא. ר"ל לפי מה שהוא ענינו וצריך לו לפי ענינו עשה לו צרכיו נ"א אבל עופות הבית מיד הולכים לפי וכו' וזה שאמר נמי לכן חיות כו' לכך הולך אבל חיות כו' ואין צורך לקטן לצאת מפני כו' **פעמים מוצא רפואה כו' ופעמים כו'**. כופל דבריו ומחזירן כדרך לשון בני אדם שכופלים דבריהם לאמרו עוד פעם מה שאמרו פעמים כך ופעמים כך.

ונפל בתחתית הארץ כו' ר"ל במקום חושך וא"צ ראית עינים לבקש צרכיו:

נ"א **ואלו היה צריך לבקש צרכיו היה רואה ויש לעכביש כמה טרחים כו'**. ר"ל שאחר כמה טרחים שיש לעכביש יכולה לתפוש כו' מה שביום אחד לא יכולה לתפוש אם לא טרחה ותיקן ברוקה קורה גם יש לומר שפעמים לא יעברו הזבובים שביום אחד אפי' לאחר כמה טרחיים לא יתפוש וזה שאמר **יבואו לו בקושי** דהיינו אחר כמה טרחיים כנ"ל **ונתן מורא דבר אחד עליו** שהרי אוכלים זה את זה וקאמר האלקים עשה זאת כדי שיחשוב כו' לכל חי צרכיו שהרי אינו באה לי צרכיו אלא לאחר טרחיו ולא כל העתים הם שוות אפילו לאחר טרחיו פעמים לא יעברוהו שיוכל לתפוש ומזה נראה שבגזירת העליון הוא וגם המורא שנותן מאחד על אחד הוא מאת הקב"ה כדמפרש בסמוך יותר וע"כ יבקש להקב"ה בכל לב להכין לו צרכיו ולהצילו מחוזק ממנו:

נ"א **הקב"ה כו' יש להשיב כו' בריות חיות דורסים וכל חיה או בהמה כו' אינה דורסת ועוד לבהמה בשיניה א"כ הקב"ה כו' הטובים מנוס להושיע שם כדכתיב סלעים וגו' להודיע שהכל מן הקב"ה והאלקי' וגו' לכך שינה כו' מכל שתקיף ממנו**. ר"ל למה ברא הקב"ה חי כגון זאב וארי וכיוצא בהם אוכלים חי בהמות וחיות כמו בריות כגון שממית אוכלים זבובים ותולעים כנ"ל ומשני כדי שלא כנ"ל לכך ברא כו' ואם יאמר כו' טורפים מדעתם יש להשיב כו' חיות דורסים וכל חיה כו' חי אינה דורסת מזה נראה שאינה דורסת אלא לאכול ולא מדעתם שהרי בשאינ' אוכלת חי אינה דורסת נמצא שברא הקב"ה חי אוכל חי ועוד מוכח כן מן לבהמה בשניה שאין לו טוחנת בלחי העליון ומכח זה לא תוכל לאכול רק עשבים שתבלעם שלמים כאיתא באורך בארבנאל שמיני וממילא אותן שנבראו בטוחנות בלחי העליון שתוכל לדרוס ולאכול ע"ד כן בראן א"כ הקב"ה גזר כן וכן לאדם וא"ת כו' לכך גזר לכל דבר כו' דהיינו לא לעכביש וכיוצא בה לבד אלא על כל החיות שיהא מורא כו' להושיע מכל שתקיף ממנו מכאן ואילך מתחיל סימן אחר:

סימן תקצ

פירוש א

נ"א מה שאמרו תורה כו' שלא כו' עבירה ותדע מי שמזכה כו'. ר"ל ולא הי' יכולת לר' מאיר להביאו לעה"ב אף על פי שלמדו תורה משום שתורתו היה שלא לשמה נשמע מזה שעיקר שכר התורה אינה אלא בלומד לשמה ולעשות ועושה מה שלמד ולכך אדם כו' עדיף מניה מאחר כו':

סימן תקצא

פירוש א

מי כו' עדיף כו'. ר"ל לא מבעיא אם הכופה את יצרו עושה זכות גדול כמו האחר שאינו כופה את יצרו שהוא עדיף מניה אלא אפילו אם הכופה את יצרו אינו עושה זכות גדול כמו האחר שאינו כופה את יצרו אפ"ה הוא עדיף מניה:

וזכות כו' ההנאה כו' ר"ל שאותו הנהנה ממנו הוא צדיק ועני הגון ויש לו דוחק גדול וכפי ההנאה כו' שיש לעני הנאה גדולה ממה שנתן לו ומקרב הנייתה עיין סימן שכ"א.

ויש עושים אי גי' ויש עושים חמורים כו' הוי שפיר טפי.

לא רצו כו' בני ישראל ר"ל לבני ישראל:

סימן תקצב

פירוש א

איזהו כו' לידי מכשול. ר"ל לא לידי עבירה ולא לידי רעה כדמפרש בסמוך:

נ"א **ואיזהו רופא חכם כו' שלא יבא לידי חולי אבל כל שלא ידע להזהר אע"פ שמרפא אין זה רופא חכם** ר"ל אע"פ שמרפא החולי לאחר שבא החולי מ"מ אין זה רופא חכם וזהו שכתב נמי וכן אם כו' יותר טוב כו' וקאמר וז"ש הן יראת ה' וגו' דמפסוק זה הוא ראייה למאי דאמרינן דלמה אמר כפל לישנא אלא דה"ק הן יראת ה' עצה שהיא יראת ה' שלא תבא עצתו לידי עבירה היא חכמה וסור מרע שלא תבא עצתו לידי רעה היא בינה:

סימן תקצג

פירוש א

כתיב קחו וגו' אמר כו'. ר"ל אחד אמר לחכם למה לא תתן להאי דשאל לו במה יתכפר כפרה להורות לו דרשי תשובה על מה ששאל לך אמר כו' לכך לא אתן לו כפרה ואמר וכתיב הנני וגו' וכתיב והתודה וגו' וכתיב כל תשא עון דמאלו פסוקים הוא ראיה למאי דאמרינן ולפ"ז אין אנו צריכין לומר דפסוק כל תשא עון הוא הפוך כאיתא במפרשים אלא דה"ק הפסוק ואמרו אליו כל דהיינו שתתודה כל העונות אז תשא הקב"ה עון וקח טוב:

סימן תקצד

פירוש א

מי כו' אין לספר בגנותו כו'. ר"ל אע"פ דלא איתא טעמא מאי שאיתא בפרק הזהב ת"ר לא תונו וגו' באונאת דברים כו' הא כיצד אם היה בע"ת אל יאמר לו זכור מעשיך הראשינים דזה אינו אלא בעושה תשובה מעצמו ולא כשמחזיר הגניבה משום שיש עדים או משום ד"א אפ"ה אין לספר כו' אפילו כו' כדי שלא כו':

סימן תקצה

פירוש א

ראובן כו' אע"פ שאין עדים ושטר. ר"ל וזרעו לאחרים דהיינו זרע זרעו וזרע זרעו כמה דורות הורישו זה את זה אם היו יודעים זרע זרעו אפילו אחר כמה דורות שהורישו זה אחר זה שהשדה שייך לשמעון חייבים להחזיר לזרע זרעו של שמעון אפילו לאחר כמה דורות אפילו שאין עדים ושטר שהשדה שייך לשמעון שהם יודעים שהשדה שייך לשמעון **ואל יאמר אדם כו' טוב כו'**. ר"ל לפי דאמרינן שמחויבים להחזיר כנ"ל הוא הדין אפילו זרע זרעו אחר כמה דורות אף על פי שאין עדים ושטר שממין שהיא תופש הוא ממון של עולה ושייך לזרע זרעו של שמעון אלא שהוא יודע שכן הוא נמי ואל יאמר כו' אפי' לזרע זרעו של שמעון אלא טוב כו':

סימן תקצו

פירוש א

אחד כו' ושאל לחכם כו'. ר"ל מכח שעשה הרבה פעמים כך לא היה יודע מה שמחויב ליתן לכיס של צדקה ע"כ עתה כשמתחרט שאל לחכם כיון שאין לו אלא הבית ויש לו בנים אם מחויב ליתן הכל לצדקה ויניח בניו ריקם:

א"ל כו' והקרן כו' ר"ל שא"ל שלא מחויב ליתן הכל לצדקה אלא תודיע כו' ובמקצת יפרנסו כו' כמו שמצינו נמי באותן שגזלו את הרבים שיעשו בו צרכי רבים שאינם מחויבים לעשות צרכי רבים מכל ממונם ה"נ כן אבל והקרן יהא מונח בכח הקהל כדי להוציא הגזילה מידו וגם מה שמונח ביד הקהל בודאי עושים על תנאי שהונח בידם הוי כאילו נעשית מהממון מה שמחויב לעשות:

סימן תקצז

פירוש א

אחר כו' **וזה רחוק מה אעשה**. ר"ל כמפרש בסמוך שאין לו מה להוציא בדרך:
ואם לא תעשה בהם צרכי רבים ר"ל כיון שלא שב הנה עבור אותו ממון בודאי ניחא ליה אם תתן לבניו או לקרוביו ע"כ תחקור אם יש כו' ותן להם ואם **לא** לו בנים או קרובים כאן תעשה בהם צרכי רבים ואע"פ דטעמא דיעשה צרכי רבים משום דהוי דבר הצריך לכל ויהנו מהם הנגזלים והכא הרי הנגזל במקום רחוק ולא שב הנה וגם אין לו בנים או קרובים שיהנו מצרכי רבים שיעשה בהם מ"מ הרי מוציא הגזלה מתחת ידו וגם יכול להיות שיארע הדבר שלאחר זמן יבא הוא או בניו או קרוביו הנה ויהנו מצרכי רבים שיעשה בהם הנה:

סימן תקצח

פירוש א

כתיב ויותר וגו' שמים כו'. ר"ל ויותר מהמה ממה שכתוב בתורה שאתה מחויב לפי הדין בני הזהר ועושה לצאת נמי ידי חובת שמים כגון כי אמרו מי שגזל מאחד מחמשה ואינו יודע כו' והם אינם תובעים אותו אע"פ שאין ב"ד מחייבים אותו ליתן לכל אחד ואחד מ"מ יתן לכל אחד ואחד לצאת ידי חובת שמים:
נ"א **עד שהשיב לו ויאמר כו'** ר"ל שצריך להוסיף לנגזל מה שהיה יכול להרויח הנגזל באותו הממון שגזלו ממה שחסרו עד שהשיב לו ומפרש דבריו ששם ואומד אותו הנגזל ומשער אותו עסק ומשא ומתן שיש לו כמה היה יכול להרויח במשא ומתן שיש לו באותו ממון שגזלו מן העת שיחסר עד שהשיב לו וכפי אותו הסך צריך להוסיף על הגזילה:
ולבר מזה כו' עצבון כך כו' ר"ל מה שאמרנו שצריך לחשוב הצער שהרי החובל חייב בחמשה ואחד מהן הצער והרי שם הוא דוקא צער כאב המכה והחבלה וכאן אין צער זה ואמר שגם בושת הוא אחד מחמשה ובושת הוא עצבון וצער עצבון גם הכא איכא ע"כ כך בכאן כו':
נ"א **ויש אדם שיש לו אלף ומצטער באותו ליטרא על שלקח לו יותר מאותו שיש לו הרבה מעט ממנו**:
והמתבייש ר"ל ובושת הוא עצבון הנ"ל:
יתענה כמנין העניין ר"ל כי קודם שגזלו היה אוכל ושותה ומתעגג ומעדן נפשו ועתה חסר ויש לו ענוי ומצטער כנ"ל וזה שאמר נמי בסמוך וענוין נגד התענוגים דהיינו משך

זמן שהיה הגזילה אצלו והיה חסר הנגזל מעדן ותענוגים כמשך זמן זה יקבל דין בגופו ויתענה:

נ"א **וכסף שישער לו אפילו טורחו לא יחפוץ לקבל**. ר"ל מה שאמרינן צריך להוסיף על הגזילה כו' ויאמד אותו אדם כו' לשער אותו עסק האיש כמה היה יודע להרויח כו' לא יאמר כיון שהנגזל לית ליה טרחה והוא טורח ומרויח בשבילו ינכה לו מריוח שכר טורחו ע"כ אמר אפילו טורחו לא יחפוץ לקבל ומסיק ואמר עליו נאמר כו' דהיינו על השבה ותשובה כזאת נאמר עליו הזדונות הגזילה שעשה במרד ובזדון נעשה לו כזכיות:

סימן תקצט

פירוש א

ואף כו' ואף בעה"ז כו'. ר"ל וחכמים לא הזכירו אלא התשובה שיעשו שלא יקראו לדין לעה"ב אבל מה שיעשו שאף בעה"ז לא יקבל עונש ונקמה בזה לא דברו:

וכ"ז כו' כמו שכתבנו ר"ל כיון שאינו ראוי לקבל עונש ובא לו משום שרבים בקשו נקמה עליו ע"כ יקבל שכר על זה שהרי באמת לא היה ראוי לעונש זה וע"כ כתיב ונקה וגו' פעמים כו' כמו שכתבנו דהיינו שיש חילוק אם רבים בקשו עליו נקמה או לא:

ומעשה באחד כו' ר"ל היה אדם אחד מכיר הגזלן וידע כל ענייניו ומעשיו וידע ועשה הגזלן כל מה שכתביו הן לענין מוסיף משלו הן לענין תענית כדאיתא בסימן הקודם לזה ולענין הרויח לא היה משער אותו עסק האיש כמה היה כו' כדאיתא בסימן הנ"ל אלא עשה לפנים משורת הדין וכל מה שהרויח נתן לנגזל אע"פ שהרויח בה הרבה:

סימן תר

פירוש א

ויש גזל כו' וכפר עליו הכהן. ר"ל שמוטל על הכהנים להורות כדכתיב יורו משפטיך ליעקב וגו' לכך כתיב וכפר עליו הכהן היורה יכפר אבל בכהן המשיח הוא המכפר את עצמו משום שהוא הורה גם לעצמו וע"כ מפני שטעה בהוראה לא כתיב כפרה וסליחה משום ששגגת תלמוד עולה זדון **ועוד לאשמת העם כתיב**. ר"ל ועוד טעם שכהן המשיח על השוגג נמי לא כפרה ולא סליחה משום לאשמת העם כתיב שהוא בכלל מחטיא את הרבים כי היה לו לדקדק שהוא גדול כו' ויש חילול ה' בחטאו ואשמת העם כי ממנו יראו וכן יעשו בק"ו ואמרו חכמים אחד שוגג כו' ומשום הכי לא כתיב כפרה וסליחה אבל בכלם דלא שייכי טעמים הנ"ל כפרה וסליחה כתיב בהו עיין חזקוני וכלי יקר ויקרא

שמעינן מניה דבחילול ה' אפילו בשוגג לית ליה כפרה וסליחה ע"כ בגזל הנכרי שיש בה חילול ה' כדאיתא בכמה דוכתי יש לחוש נמי שיבא לידי רעה זו שלא יהיה לו כפרה וסליחה לכן יזהר בה עיין כעין זה סימן תרס"א:

סימן תרא

פירוש א

כתיב וגו' לבקש כו'. ר"ל דניאל אמר חטאנו אע"ג דלא מחזי כשיקרא כדכתיב אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא מ"מ לא שייך הוא בחטאים שעשו וא"כ למה כלל עצמו בכלל ואמר לפי שכל ישראל ערבים זה לזה וע"כ מכח ערבות יש לי שייכות גם בחטאים שעשו ומשום זה כלל עצמו בכלל לכך צריך בלשון רבים לבקש סלח לנו כו' לבקש נמי על החטאים שיש לו מכח ערבות:

וכשאני כו' ערבות כו' ר"ל והשתא א"ש וכשאנו כו' ואע"פ שידע כו' שיהא חייב ומחזי כשיקרא וכחוכא וטלולא אע"פ כן צריך כו' ערבים זה לזה ולא מחזי כשיקר' כי מכח ערבות יש לו שייכות באותו חטא ע"כ יתודה עליהם:

סימן תרב

פירוש א

מה שאמר רשב"י ראיתי כו'. ר"ל למה אמר בני עליה כיון דקאי על הני דעיילי בלא בר כאיתא בפרק לולב וערבה הוי ליה לומר בפירוש הני דעיילי בלא בר הם מועטים וקאמר דבא לרמז לו דבעה"ב דיבר לכך אמר בני עליה הם אותם דשייכי למעלה בשמים ויזכו לעה"ב בשמים שקרוי עליה כדכתיב הבונה בשמים מעליותיו הם מועטים אבל מגן עדן כו' עיין מהרש"א פרק הנ"ל:

סימן תרג

פירוש א

כתיב ראשית חכמה יראת ה' תחלת כו'. קשה ליה דהוי ליה למימר יראת ה' ראשית חכמה כמו שכתוב הן יראת ה' היא חכמה יראת ה' ראשית דעת וכן בכמה דוכתי ולמה אמר בהיפך ומשני ואמר תחלת כו' וה"ק הפסוק ראשית חכמה דהיינו תחלת החכמה היא כשמקיץ דכשאדם ישן הרי היא שודד מן החכמה מיד כשמקיץ שהוא ראשית ותחלת החכמה יהא ביראת ה' לומר שמע וגו' ליחד שמו של הקב"ה וכן וכשהולך לישן

שנשדד מן החכמה עתה עד שחוזר ומקיץ שהוא סוף חכמתו של עכשיו שנקרא נמי ראשית כדאיתא בכמה דוכתא שראש וסוף נקרא ראשית יהיה נמי ביראת ה' לומר שמע וגו' ליחד שמו של הקב"ה:

נ"א **הגאוה כו' וכתיב תהלתו וגו'**. קשה ליה דתחלה אמר שכל טוב לכל עושיהם לשין רבים ואח"כ תהלתו עומדת לעד לשון יחיד כדאיתא בא"ע תהילים ע"ש ואמר שיחשב כל מעשים שנעשו בעה"ז הוא הכל נשכח וכיון שכל ענייני העולם הכל נשכח ע"כ יעשה כל מעשיו לשם כך שלא ישתכחו וטוב לו שיודע כל מעשיו באותו יום שלם שהוא העה"ב שהכל שמחים שתשכח מעשיו שעשה בעה"ז כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ע"כ הכל שמתים שתשכחו ולא יזכרו מעשיו שעשה בעה"ז ואף אם עשה מצות ומעשים טובים אין להם הנאה במה שיעלה לזכרון לטובה משום העולם היה כדאיתא בסי' ח' ויעשה הכל לשם ה' כו' וה"ק ראשית חכמה יראת ה' שכל יחכים וישכיל שטוב לו שיודע כל מעשיו כו' ויעשה הכל ביראת ה' לשם ה' ובמה יודע שכן הוא לכל עושיהם דהיינו כל נתיבות העולם וכל מעשיהם וכל ענייני עולם הכל נשכח ומזה יבחנו דברינו ע"כ וטוב לו כו' כנ"ל ואם יעשה כן תהלתו עומדת לעד שהוא יפרסם מעשיו ולא ישתכחו:

סימן תרד

פירוש א

ידענו כו' והעולם הבא הוא מקום התגמול. ר"ל כדקאמר בסמוך היום לעשותם ולא למחר לעשותם מי שטרח בע"ש יאכל בשבת היום לעשותם ולמחר ליטול שכרם כי שכר מצות בהאי עלמא ליכא:

וכן כו' ר"ל ויתורץ לפי מה שאמר מלת כי טוב וגם תחלה אמר אמרו צדיק כי טוב לשון יחיד ואח"כ אמר כי פרי מעלליהם יאכלו לשון רבים דה"ק אמרו צדיק כי טוב שהקרן קיימת לו לעה"ב שכולו טוב וכולו אורה שנקרא טוב שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב ואמר ולמה כן כי דבר זה נוהג בכל הצדיקים כי פרי מעלליהם יאכלו שמגיע להם הפירות תחלה והעיקר שמור להם לעולם שכולה אורה וכן לרשעים אפשר שיכשל כו' דהיינו שיש עבירות ולהם פירות ויכשל בפירות גם בעה"ז וזה שסיים הפסוק אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו ולא אמר לשון רבים כ? גמול ידיהם יעשה להם משום שדבר זה שגמול ידיו יעשה לו דוקא ולא יכשל בפירות עבירות אינו נוהג בכל כי

יש רשעי' שעושים עבירות שיכשל בפירות בעה"ז עיין במגדל עוז ישעיה ובמהרש"א קדושין:

סימן תרה

פירוש א

מי כו' כשבא כו'. ר"ל בע"א כתיב הכרת תכרת שלמדים ממנו בעילם הזה ובעולם הבא וכתיב בע"א גדולה וגבי עריות כתיב הגדולה וגבי ש"ד כתיב גדול ולומדים בג"ש דמלת גדול מע"א ובלה"ר לא אמר גדול ולא גדולה ולא הגדולה אלא גדולות לשון רבים משום שהוא כנגד כולן. **לזכות את החייב**. ר"ל משום שלענין זה לא מועיל עתירה ובקשה על החטא ומכ"ש שאין דרך לכל היצור ולא לשטן לחסר ממנו כלים אלא מקיים כו' כנ"ל שהרי בכ"מ מדה טובה מרובה:

ואין בעתירה כו' ר"ל שמוכח שאין בעתירה בעבירה שום שכר לרשע כי הקב"ה כו' שובו כו' ואני אבטח כו' כדכתיב בהרבה מקומות בנביאים ואשלם לכם שכר טוב כו' כדאיתא בפרק י"ה אמר ר"ל גדולה תשובה שזדונות נעשו להם כזכיות שנאמר ובשוב וגו' עליהם חיו יחיה ובודאי והתשובה בידי אדם כו' קרוב אליו מעתירות המעתיר כו' ואלו היה כו' ממילא היה מן הדין כו' לפני הקב"ה לענין מתן שכר יותר חזק וגדול נמצא לפ"ז אם אין לי שכר על התשובה שעושה בעצמו פשיטא שאין לו שכר על העתירות המעתיר שאינו מאמין בה כו' כנ"ל ומאחר שהקב"ה כו' לחזור בתשובה כו' ואין לנו כו' והבטיחנו כו' שנאמר כי ביום וגו' דהיינו שי"ה מכפר העון אבל אין לו שכר מחמת י"ה ועשיית רצונו של הקב"ה כו' ויש להם שכר בכך מסתמא תשובה נמי הוי כי"ה שמכפר ואין לו שכר כי אין מן הסברא שיהא חוטא נשכר והא דכתיב עליהם חיו יחיה משמע שיש לי שכר על תשובתו היינו במוסיף מע"ט יתר מכדי הצורך ואותן מעשים טובים שמוסיף נעשה לי כזכיות ובדבר זה באה לו הטובה ויש לו שכר בכך ומלת משפט וצדקה מוכיח כן עיין מהרש"א פרק י"ה אבל התשובה הראויה לו לחוד אין לו עליה שכר עיין עוד תירוץ אחד לעיל סימן ז' ואם אין לי שכר על התשובה פשיטא שאין שכר על העתירות המעתיר נמצא מוכח העתירה נמי מועילה להקל כו' ולא להיות לו שכר בשבילה כו':

אמנם דין העתירה ר"ל מנלן שהתשוב' שוה לי"ה דלמא בע"ת שכופה את יצרו הוא עדיף מי"ה ויש לו נמי שכר על תשובתו לחוד ויש לומר נמי שבעתירות המעתיר יש לו שכר וקאמר זה אינו אמנם דין העתירה היא שוה לי"ה וכמו שאמר במשנה אחטא ואשוב

אחטא וי"ה מכפר דהיינו שאחטא ואשוב אחטא וי"ה מכפר דינם שוה ותלמודא תקשי על הא דאיתא במשנה אחטא וי"ה מכפר ומשני ואמרו בתלמודא אגב שאני דהיינו אגב דברים הואיל כו' אין י"ה מכפר כו' וא"כ אחטא ואשוב דהוי כאחטא וי"ה מכפר נמי:
וגם כמו כן כו'. וכמו שמצינו שלענין עתירה אחטא ואשוב שוה לי"ה ממילא וכן הוא דין העתירה שלא אמר אחטא ואשוב אלא עשה תשובה כראוי לו נמי שוה לי"ה שאין לו שכר על תשובתו כי"ה ופשיטא שאין שכר על העתירות המעתיר כנ"ל וע"כ הרי נדחה דבר כו' ונתרצה על הדרך כו':
נ"א **כדי שיחסיר ממנו כלום משיעור מה שהוא ראוי לקבל ולא שיזכה כו'**.
ותקנת דרכיהם ר"ל כמו שכתב בסמוך ולמען יראו כו' ומתקנים דרכיהם:
אין בו שום כיעור ר"ל כאמור בסמוך להסיר הספק מבני אדם שאומר למה הצדיקים בנעימות בעולם הזה ומביא עליהם יסורים להודיע כו' וזה שאמר או שהוסיף בנסיונות כדי להראות אתנניהם לבריות או יקל ממנו אם עמדו בנסיון כל זה אין בו שום כיעור אלא דבר ראוי והגון הוא:
ואמרו בתלמוד כו'. ר"ל כדאמרינן אמר רשב"ל הוא שטן הוא יצה"ר הוא מ"ה והיה משטין על איוב שיתן לו רשות ליטול נשמתו כדאמרינן יורד ומסית עולה ומשטין נוטל רשות ונוטל נשמתו וכתב שדבר זה אינו רחוק מן הדעת שהרי כתיב אצל איוב ויבא גם השטן וגו' ואצל בלעם כתיב שטן ושם כתיב וחרבו שלופה בידו והמלאך כו' ולכך אמר כו' גם אותכה הרגתי משום שהוא מ"ה וממונה על הריגה וכמו כן ראה דוד כו' וחרבו שלופה וגו' ואמר כו' והוא בלא ספק מ"ה כו' ש"מ שהמלאך שחרבו שלופה בידו הוא מלאך המות וא"ת הלא ביהושע נמי כתיב וחרבו שלופה בידו והמלאך שנראה ליהושע היה מיכאל ולא מלאך המות וע"כ אמר ומלאך ליהושע וחרבו שלופה כדי לחזקו במלחמה וחרבו שלופה מורה על הגבורה ועל הנצוח עיין רד"ק ביהושע ובאמת מיכאל היה וע"כ והזהרה כו' שלא תהרגהו שע"כ הוא ממונה **ויהי היום ר"ה מלאכים כו'**. ר"ל באיוב כתיב ויהי היום ויבואו בני האלקים להתיצב על ה' וגו' היום ר"ה היה שהוא יום הדין וביום הדין מלאכים מזכירים כו' וכתיב את ה' וגו' מימינו ומשמאלו דהיינו אצל אחאב שהיה נידון ליהרג במלחמות ארם את ה' וגו' ומימינו ומשמאלו וכי יש ימין ושמאל לפני הקב"ה אלא אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה וכתיב דינא יתיב וספרין פתיחו בשעת הדין ספרין פתיחו לראות מעשה בני אדם מכל אלו נשמע שבשעת הדין נזכרים מעשה בני אדם:

סימן תרו

פירוש א

מי כו' הראשונה כו'. ר"ל שנשאר הדבר כמו שאמרנו שעכ"פ על מיעוט זכיות שעשה אין ראוי לו קיבול שכר בעה"ב אח"כ נאמר בשאלה זו האיך יהיה בזכיות קלות ומעוטות שני דברים הראשונה כו'.

וזה הנועם והעידון כו' ר"ל. הנועם והעידון שמקבל בעה"ז אין תמורת השכר שיש בעה"ב לפי שיפה שעה אחת של קורת רוח בעה"ב מכל חיי עה"ז לפי שבו דאגון ודאבון אבל שכר שלעה"ב שמחת ג"ע ושמחה שנהנין מזיו השכינה משכחת כל עצבון וצער כדאיתא סימן שפ"ד:

כתיב ואולם חי אני א"ל הקב"ה כו' ר"ל לפי מה דאמרינן שנאמר לאחאב לא אביא הרעה בימיו וגו' משום שעשה תשובה א"כ קשה במעשה מרגלים שלא עשו תשובה למה האריך להם ארבעים שנה ומשני כתיב ואולם חי אני ומסיים הפסוק וימלא כבוד ה' את כל הארץ דאיתא במפרשים שמלכי ב"ו הממהרים לנקום יהיה לאחת משתי סבות אם מיראתם שמא ימותו ואם מיראתם שאותם החוטאים יברחו להם מממלכה אל עם אחר ולא יהיה לאותם מלכו' שמה יכולת עליהם אבל הקב"ה הוא חי ונצחי לעד ומלכותו בכל משלה אינם שייכים סיבותם הנ"ל וז"ש משה והמתה את העם כאיש אחד ולא תתן להם ארכא והוא מפני סיבות הנ"ל וע"כ יאמרו כביכול שמלכותו לאו בכל משלה ופשיטא שיאמרו כן על מלכי כנען מבלתי יכולת ה' וגו' אל הארץ וגו' מפני שמלכותו וגו' וכדי שלא יאמרו כן קבל הקב"ה תפלתו של משה ונתן להם ארכא וז"ש אמר ליה הקב"ה למשה החייתני בדבריך שראה הקב"ה כו' אין יכולת בפני מלכנו כנ"ל אמר קבלתי עתירתך נתקיים לכל העולם לא שייכי סבות הנ"ל שאני חי לעד וז"ש ואולם שקבלתי עתירתך נתקיים לכל העולם חי אני וגם נתקיים לכ"ע שאני בעל היכולת והגבור' שמלכותי בכל משלה וזה שסיים הפסוק וימלא כבוד ה' את כל הארץ שנתברר נמי מכח קבלת עתירתך וימלא כבוד ה' את כל הארץ שאני מושל בכל הארץ:

פירוש ב

ב"ש כו' ובכללן עון כו'. ר"ל אבל אי לית בכללן עון פושעי ישראל בגופן נידונין אי יש רוב עונות בגיהנם י"ב חודש **כגון עריות**. ר"ל בעריות שבן נח מוזהר עליו וכתב וק"ל הני כולהו כו' אלא הקב"ה כו' של צדיקים עיין כל הנ"ל בפרק קמא דר"ה וברש"י ותוספות:

סימן תרז

פירוש א

אמר כו' אע"פ כו'. ר"ל כדפירש"י שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערים אותו אלא מניח מדותיו והולך לו מעבירין לו על פשעיו אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מניחתן והולכת דהיינו אע"פ שאותו עון ופשע שמכריע יותר מן הזכות הוא גדול וראוי למות בה אפ"ה מעבירין לו כו' כנ"ל דא"ל דוקא בשאין העון ופשע המכריע גדול כ"כ שימות בה מעבירין לו שהרי בינונים עד עשור כו' ואם שוים כו' אלא כו' אינו גדול כו' ובודאו האי דמעביר על מדותיו הוא עדיף מבינוני וש"מ שמעבירין לו על פשעיו אע"פ שאותו כו' כי"ה:

נ"א **הוא מועיל לו שיתפלל עליו** ר"ל והוא כו' לאותו בן אדם נמי הוא מועיל לו להטות כלפי חסד ולמה באמת מועיל לו מפני שיתפללו עליו אותן רבים שג"ח להם:

ופעמים נושאים כו' ר"ל למנשה בשביל אביו חזקיהו וכעין זה איתא נמי באברבנאל מלכים **או שזכה כו'** ומנעים הקב"ה בעה"ז כדי לאבדו מן העה"ב כדאיתא בסימן תר"ו:

ויש צדיקים כו' ר"ל אע"פ שהדברים הנ"ל הן מן התורה מ"מ אינם כתובים בפירוש בתורה וצדיקים שעוברים עליהם הוי שוגגים ונענשים על שגגות כדי שילמדו אחרים ממנו ובעוזא כתיב על השל שפירושו על השגגה שהיה לו לדרוש ק"ו נושאיו נשא בירדן הוא עצמו לא כ"ש:

נ"א **ואף צדיק בשביל אחר שנאמר והיתה וגו'**. ר"ל אף צדיק בשביל אחר מקבל ענוי בקבר שנאמר והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם זו חטוטי שכבי כדאיתא בפרק הבא על יבמתו:

סימן תרח

פירוש א

שלשה כו' אחד כו'. ר"ל אם אחד הוא בינוני בר"ה אי אמרינן רב חסד מטה כלפי חסד א"כ קשה למה צריך ג' ספרים בר"ה ומשני אלא בר"ה אין מטים אלא כלפי חסד אלא כו' וכתב ועוד כו' וגם בזה מתורץ כדאיתא נמי לעיל תר"ז:

ואם עשרה כו'. ר"ל אם בעשרה עבירות אינו כדאי למות אלא ע"י צירוף שמצטרפים עבירות ביחד ויש עשרה זכיות שהן כדאי להחיות ע"י בלא צירוף ע"כ ראוי להנצל על ידיהם או אם יש אחד עשר עבירות שע"י צרופם ראוי למות ויש עשרה זכיות כדי לחיות בלא צירוף יחד אפילו אין עוד זכיות קטנה מצטרף עם עשרה זכיות להיות גם אחד

עשרה כנגד עבירות להכריע אפ"ה ינצל משום שעשרה זכיות שבלא צירוף כדאי הן להכריע את אחד עשר עבירות כיון שאין ראוי למות אלא ע"י צירוף:
בתפלה כו' ר"ל דא"ל דלה"ק כצדקתו להורות לן ליתן לו כצדקתו אע"פ שאינו גדול כ"כ כדי להצילו מן המות אפ"ה הוא מכריע על העבירות משא"כ בעבירות מש"ה אמר דרכו בראשו ולא אמר כרשעתו שהרי בדבר זה שווין הם כנ"ל וקאמר האי דקאמר הכי להורות לן כי מדת כו' וגם אין לומר משום שאין שילום שכר לצדיקים ושילום פורענות לרשעים תרווייהו לעה"ב לכך לא כתב בחד לישנא שזה גם אינו שהרי וצדיקים כו' ורשעים כו' אע"כ הא דלא כתב בחד לישנא כדאמרינן כי מדה כו' כנ"ל:
ובעוה"ז כו'. ר"ל כי באמת וצדיקים כו' כנ"ל ובעה"ז מה שנהנים כו' ומן ובעה"ז כו' עד ואל יקנא כו' נכתב גם לעיל תק"ל ונכתב עוד פעם כאן אגב שאר מילי וגם מה שכתב כאן הוא מס"ח אחר ונעתק כל מה שנכתב שם אף על פי שנכפל לעיל:

סימן תרט

פירוש א

אמרו צדיק כו'. ר"ל בשלמא אם נוטל צדיק שני חלקים בעדן ומקוים בו משנה יירשו יש לו ממנו עידון ונחת רוח אבל מה הנאה יש לצדיק אם נוטל רשע חלקו וחלק של צדיק בגיהנם ומקוים בו ומשנה שברון שברם וכי מה נ"מ לצדיק אם חלקו בגיהנם לא יטול הרשע ולא יהיה לשום אדם ואמר דתועלת של צדיק בכה"ג משום דבענין זה ויחלץ צדיק מצרה לגמרי אם יבא רשע תחתיו בגיהנם ולא ימצא מאומה מחלקו שבגיהנם לפי שהרשע נוטלו ובכ"מ מצינו שהרשע הוא כפרה לצדיק ונכנס תחתיו כמשמעות הרבה פסוקים ד"מ כפר לצדיק רשע ועיין גם מהרש"א פרק אין דורשין:

סימן תרי

פירוש א

תאנא כו' בג"ע כו'. ר"ל כיון דנותן לאדם הבחירה כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואין הקב"ה מקפח שכר ועונש כל בריה לכן ברא לכולן ג"ע שמא יזכו כולן וכן כו' עיין מהרש"א הנ"ל. **תשב במקומו ויפטר**. ר"ל מכח זה יפטר ויחלץ מצרה כדאיתא בסימן תר"ט:

סימן תריא

פירוש א

הרי כתיב לא וגו'. ר"ל ב"פ כתיב במשלי וצדקה תציל ממות אמר שאם עשה כו' והב' אם לא כו' אלא אמר לאחרים כו' כי אם היה לו במה ליתן צדקה ואינו נותן עבירה היא בידו שעובר על לא תאמץ את לבבך עיין תוספות י"ט פרקי אבות וקאמר עוד טעם למה כתיב ב"פ במשלי וצדקה תציל ממות אחד הנותן בעצמו צדקה והשני והנותן בשבילו בעה"ז דהיינו שנתן ממונו ליד נאמן לתת לאחר מותו בשבילו ולעתיד נאמר הפסוק לא יועיל וגו' דהיינו למחטיא אחרים שמנעם מליתן צדקה ומלעשוה המצות ואם הוא לא למד כו' אם לא נתן בחייו כו' אילו היה כו' לא יועיל לו לירש ג"ע ולמה כן כיון שיש בידו עבירות ואין לי זכות לא יועיל לו זכות של אחר לירש ג"ע שזה זוכה וזה נהנה אינו מועיל כי אילו כו' בשלמא אם זכה ובמו כן עשה כו' כנגד מה כו' כדאיתא כעין זה בסימן תר"ה גם אם לאחר מיתה של צדיק יכול הצדיק לומר אני אקבל עלי שום צער בקבר כדי להוציאו כדאיתא בסימן תר"ז וקאמר זה דוקא אם זכה כו' אבל כו' לא יועיל לירש ג"ע ומסיים ואמר ואם זכות אין להם ג"ע אין להם כו' כי לא יתכן לתת עה"ב כו':

מועיל צדקה כו'. ר"ל כנ"ל וצדקה למעט כו'. **וכתיב והתודו וגו** . ר"ל מכל אלו נשמע שהבנים יענשו בעון האבות מכח זה ממילא יתמעט פורענותם או כו' כנ"ל:

סימן תריב

פירוש א

כתיב כו'. ר"ל אחד משבעה דברים הוא המתפלל אחר שנגזר עליו הגזרה אין תפלתו נשמעת ואין כו' וכתב וראיה על זה ממשה רבינו כו':

והשנית המתפלל כו' כמו שכתוב ויפתוהו וגו'. אי גר' הכי הוא נגד גמרא דתענית דגר' התם אמר רבי אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים נפשו בכפו שנאמר נשא לבבנו אל כפים אוקים רשב"ג אמורא עליה ודרשו ויפתוהו בפיהם וגו' ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון וגו' קשין אהדדי ל"ק הא ביחיד הא בציבור ואפשר כיון שבגמרא הנ"ל הני פסוקים הובא ביחד מקשי אהדדי נחלף אחד בחבירו כאן וצ"ל כמו שכתוב נשא לבבנו אל כפים כמו שאיתא בגמרא הנ"ל:

נ"א **כדכתיב ויהי כאשר קרא ולא שמעו**. ר"ל וסיפיה דפסוק כן יקראו ולא אשמע וגו':

סימן תריג

פירוש א

וראוי כו' כהלכה כו'. ר"ל בשביל אותה הוראה שהורה כו' ובשביל שלא לימדם כהלכה לפיכך אין עונו מתכפר ונותן טעם מפני כו':

ועליו נאמר משנה וגו' ר"ל וסיפא דקרא בשחותו הוא יפול דפירושו לשון שחת וגומא:

עליו נאמר פן וגו'. ר"ל וסיפא דקרא ודבתך לא תשוב ולעיל מניה כתיב ריבך וגו' וסוד אחר אל תגל:

סימן תריד

פירוש א

כתיב הוקר רגלך וגו'. קשה ליה למה לא אמר בלשון רבים על שניהם הוקר רגליכם מבית רעיכם גם מלת בית מרמז על אשת רעיך שקרויה בית ומשני ואמר הרי שני כו' מוטב שיבא לביתך ואתה הוקר רגליך מביתו ר"ל ולכך אמר בלשון יחיד שמוטב כו' ואתה הוקר רגלך כו'.

עליהם נאמר הנה עבדי וגו' ר"ל כדאמר בסמוך ובכל דבר שאינו נזהר ילקה בגופו מדה כנגד מדה וזהו נמי הטעם שאמר בסמוך ואם נזהר כו' יראה את הכבוד. **ושער באשה היה ערוה** להסתכל בו לזנות **ומוסיף חכמה כו'**. כדאיתא בפרק המקבל:

כי מה טובו וגו'כלאים ר"ל פסוק זה בא לומר כי מה טובו וגו' דגן בחורים אבל ותירוש ינובב בתולות בניב שיר ושמחה ומשכר ובא לידי קלות ראש וממילא אל תזרע כרמך כלאים ולא יתחברו יחד בשום ענין:

סימן תרטו

פירוש א

כתיב הורד וגו' הודיענו כו'. ר"ל שלפי שהיו ישראל ב"ת מפני חטא העגל לכך אמר הקב"ה הורד עדיך וגו':

ובי"ה כו' ר"ל אעפ"י שי"ה הוא יום תשובה ונאמר בו מקרא קדש קדשהו בכסות נקיה כו' ואמר לפי שהוא י"ט לא צוה כו' כשיש ביום כו' ואיסור מלאכה נכבדת צריך לכבדו בבגדים כו' לכך נאמר יספת לשון הוספה ב"פ לרמז על ב' דברים הנוספים כנ"ל:

סימן תרטז

פירוש א

כתיב שובו עדי וגו' זה י"ה כו'. ר"ל וכיון שאין ביום הכפורים קריעת בגדים אין שק ובא להורות לן שבי"ה צריך לכבדו בבגדים כדאיתא בסימן תרט"ו:

סימן תריז

פירוש א

אמר רבי יהודה אין כו'. ר"ל עצה טובה לאדם שלא יסגף עצמו בתענית שמא כו' אא"כ אדם שיצרו כו' אבל המלמד כו' אסורים לסגף כו' **עד שהושחרו שיניו**. ר"ל שאיתא שם שהתענה עד כו' וס"ל שהשחרת שינים הוא מכח התענית ולא אוכל אחר התענית כ"א פת במלח ושותה מים:

נ"א **ר' יונתן כו' ר' אבין ציים כל ערובת שבתא ר' זירא ציים כל תלתין יומין**. ר"ל כל תלתין יומין דהיינו בכל חודש ציים פ"א. **וא"ד תשע** הכי הובא הגי' בא"ח סימן תקנ"ח ר' אבין ציים ט' וי' ר' לוי ט' וליל יו"ד מפני כו'. **מאן דלא חש כו'**. ר"ל יש מאן דאמר דלא חש על יומין דכתיבן במגילת תענית דלא למספד ודלא להתענאה בהון ומותר למיספד ולהתענאה בהון ע"כ הרי כו' בניסן אף ע"פ שהן מיומי דכתיבי במגלת תענית כדאיתא בפרק סדר תענית אינו חושש כו' כי כו':

סימן תריח

פירוש א

כתיב וכו' כי עתה כו'. ר"ל כיון דכי עתה לא אכלו מכח השבועה שהשביעם אבי על ידי זה לא רבתה מכה בפלשתים או ה"ק הפסוק כי עתה אם אכלו בתמיה לא רבתה מכה בפלשתים אדרבה היתה מכה יתירה בם נמצא שאמר יהונתן שאביו עשה שלא כדין שהשביעו שלא יאכלו וממילא אני יודעים הרי כשמקיפין כו'. **וכל מי כו'**. ר"ל וכל אדם שצריכין ממנו דבר מה כמו שמפרש כגון מילדת ומי שיש לו אב כו' או מי שמשמש לחולה לא יתענה פן יחלש ולא יוכל לעשות כראוי אותו דבר שצריכין ממנו לעשות:

סימן תריט

פירוש א

שמשון כו' שהרי מלך כו'. ר"ל אע"פ שכופן וגיירם כשלמה ושמשון אפ"ה לא תתחתן בם שהרי מלך חכם כו' וכן גבור כו'. **והכל כו'**. ר"ל כיון שהכל הוא מפני ששמשון היה רגיל כו' ולצאת לח"ל במקום שנכריות שם ע"כ יתרחק מהם וקאמר ולמה באמת יצא שמשון לח"ל משום והוא שופט של ישראל ע"כ יצא ללחום מלחמתם קאמר נכתב ענין של דלילה שגילה כמה כח של שמשון להודיע שאין מגלין סוד כו'. **בכ"מ שכתוב כו'**. ר"ל כנ"ל בשלמה ושמשון. **ואעפ"י שקרוב לזקנה**. ר"ל שבן ששים לזקנה ובאותו הפעם היה דוד קרוב לששים. **ונכתב מעשה רות כו'**. ר"ל לא על הצניעות שהיתה מלקטת עומדות מעומד ושוכבת מיושב קאמר דהאי לא כתיב בפי' בפסוק אלא על שהולכת בשדה אחרי הקוצרי' והיתה עומדת בכשרות ולא זנתה עם אחר וגם ולבלתי לכת אחרי הבחורים.

ועתה לקחה בועז וילדה בן ר"ל עתה לקחה רות בועז נעשית לנעמי כאילו היא עצמה ילדה בן שנאמר ותקראנה וגו' ילד בן לנעמי. **לכן כו'**. ר"ל כדאיתא בסוטה דאמר ד' שמעון בן גמליאל אמר ר"י כל כלה שצנועה בבית חמיה זוכה ויוצאים ממנה מלכים ונביאים לכן מכח צניעות של רות יצאו כו':

סימן תרכ

פירוש א

אחד כו' ואפילו כו'. ר"ל כדאיתא בפרק הבא על יבמתו אמר ר"נ אמר שמואל אע"פ שיש לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה כו' תניא ר"י אומר נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנתו היו לו בנים בילדותו יהיה לו בנים בזקנותו.

סימן תרכא

פירוש א

אדם כו' שלא כו'. ר"ל דכיון שהתודה עליהם בר"ה וי"ה מכפר עם הוידוי א"כ הוידוו ליה"כ אחר כשונה באולתו שמזכיר עונות שהרי לא משום וידוי הזכירם ולכך אם בשאר ימי השנה יתודה שעדיין עומד בתשובה עליהם הוא מתודה על כל עונותיו כדי שיתחרט כו' וידאג לבו לשמים דהיינו שיהיה לו עצבון לב לאביו שבשמים ותמיד יתחרט כו'. כי מפני כו' ישים תשובה בלבו וכל זה כו':

סימן תרכב

פירוש א

לא יתכן לאדם כו'. ר"ל אע"ג דאמרינן שלא יתכן לאדם שיביא עצמו לידי חשד אם שואל ממנו עצה ואם ישתוק ולא יתן להם עצה הגונה כדי שלא יחשדוהו ע"י זה יעשו השואלים אותו שלא כהוגן מוטב כו' אעפ"י שיחשדוהו כי היה מעשה כו':

ועל זה עברת על לפני וגו'. ר"ל משום שאין תקנת בני עמו ויותר תקנת בני בבתך ע"כ עברת על לפני וגו' ואמת הוא הדבר אמר ראובן בשביל כו' עשה רעה כמו לוי כנ"ל זה לא יתכן:

סימן תרכג

פירוש א

חלון כו'. נ"א חלון חדר פתוח כו' **ותפשוט מההוא מעשה בחסיד אחד כו'**. ר"ל שממעשה הזה מוכח אע"פ שחושדים אותו לא יאמר מצוה אני עושה משום שנראה כמתגאה מן המצוה ואין לו לחוש אם חושדים אותו וימחול להם. **ופשט מכנסים שלו כו'**. ר"ל אותו האיש פשט מכנסים שלו כדרך שעושים הפריצים.

והכניסו בחדר סמוך כו' ר"ל אותו איש הכניס החסיד בחדר סמוך לחדר הזונות ובלילה היך וכינס כו' וכל זאת ראה החסיד שהרי היה סמוך לחדר. **את הפריצות מן העבירות.** ר"ל מן העבירות עם הפריצים:

סימן תרכד

פירוש א

ותאמר האשה וגו'. ר"ל לכך אמרה האשה למה חשבת כזאת על עם אלקים שהם טובים מדבר המלך הדבר הזה שחשבת על עם אלקים שהם טובים הדבר הזה דייקי כאשם:

סימן תרכה

פירוש א

אל כו'. נ"א לפני שמעון זקן או הורה לפני שמעון או דבר כו'. ר"ל שהלך לפני שמעון שהוא זקן או הורה הוראה לפני שמעון או דבר כו'. **ובא ראובן כו'**. ר"ל שמקבל דין לפני העולם ואמר שזה חובה עליו על שעשה שלא כדין לשמעון ובאמת ששמעון אפילו אינו

מקפיד ואינו חושש וע"כ הרי יותר מתבייש שמעון שהעולם מרננים כו' ואומר כמה קפדן כו':

סימן תרכו

פירוש א

כתיב והייתם נקיים מה' ומישראל כו'. זה נלמד מדלא כתיב והייתם נקיים מה' וישראל אלא שבא לומר שינקה אדם עצמו ממקצת ישראל ולא מכל ישראל שינקה אדם עצמו מן המאמינים כו' עיין לעיל ש"ל עוד למוד על מלת ומישראל ולימוד זה הועתק מס"ח אחר ונעתק לשונו כמו שהובא שם:

סימן תרכז

פירוש א

כתיב לב וגו' פשיטא כו'. ר"ל דלא סתרי הקראי אהדדי דהאי דכתיב לב יודע וגו' שאין לו לאדם כו' אלא יתפוש בלבו היינו לב"א שאין חוששים בצערו והא דכתיב דאגה בלב איש ישיחנה ישיחנה לאחרי' לאותן שחוששים בצערו ומכח זה יתפלל עליו כדאיתא לעיל רי"ח. **ובשמחתו וגו' שאין לו חלק כו'**. ר"ל ובשמחתו וגו' סוף פסוק של לב יודע וגו' מיירי כמו תחלת הפסוק ולפ"ז נמי מי שאין חלק בשמחתו ואינו חושש בשמחתו לא יספר שמחתו:

סימן תרכח

פירוש א

אם כו' צריך כו'. ר"ל זה נמי כמו כן לפי כו' שהיה עכ"פ עובר כו' מש"ה וצריך כו':
ידע המורה כו' ר"ל הכל לפי המבייש ומתבייש וגם ידע המורה באיזה דבר חטא לו אם ביישו בדבר שבושתו מרובה או בדבר שבושתו מעט:

סימן תרכט

פירוש א

אחד כו'. נ"א כמו שאמר שמואל הקטן כשהזמין בעבור כו'. ר"ל שאמר ר"ג לשלוחו להזמין ז' לעבר השנה ועמו יהיה ז' וטעה השליח והזמין ז' בזולת ר"ג ועמו היו ח' ואמר ר"ג מי הוא שעלה שלא ברשות ירד עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי

שלא ברשות ולא שמואל הקטן היה אלא אינש אחרינא אלא כדי שלא יכסוף האי אינש אחרינא שעלה בטעות ע"י שליחו של ר"ג הוא דעביד הכי עיין מהרש"א בסנהדרין:

סימן תרל

פירוש א

אדם כו' השבים כו'. עיין כעין זה לעיל תקצ"ד:

ומפני שלא כו' ר"ל שלא יחזיר הגניבה לשמעון בענין שלא יודע לשמעון מי הוא הגנב אלא מצוה על ראובן כשמחזיר הגניבה לשמעון שיודיע לו שהוא גנבו שלא יהו אחרים כו':

סימן תרלא

פירוש א

ראובן כו' דברתי עליו. ר"ל כדי שינפק האי צדיק מחשדא זהו שכתב ואם כבר הלכו כו' אין לראובן מחילה עולמית משום דשמעו בהוצאת ש"ר ולא שמעו בפיוסא וא"כ לא נפק האי צדיק מחשדא לגבייהו וזהו שכתוב ומי שאמר טובה כו' כאילו גזל אותו עצמו ששיבח כו' משום שאמר טובה ושיבח לרמאי סוברים השומעים שהאמת אתם וע"י כך מאמינים לרמאי וא"כ גזילת הרמאי בא ע"י וע"כ כאילו הוא גזל אותו:

מצוה כו' ר"ל אם מצוה הוא לומר לה"ר על בעלי המחלוקת מכ"ש שלא יאמר טובה על הרעים ולימר על הרמאי נאמן:

סימן תרלב

פירוש א

אדם כו' יעשו כך. ר"ל שיאמר לתלמידיו ראו מעשיו של זה כמה מקולקלים המה השמרו מעשות כזאת וכן דוד שאמר כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלהי על דרך זה אמר עיין לעיל תקכ"ג:

במומו כו' במה כו'. ר"ל הפוסל את חבירו במום שאין בו לא יכול לבו לחשוב מום לחבירו אלא במה שמצוי בו אמר לחבירו ובמומו פוסלו ובזה אין צריך מחשבה:

סימן תרלג

פירוש א

שוחר כו' כד"א וחנותי את אשר אחון וגו'. דלמה כתב את אשר אחון את אשר ארחם כדאיתא בר"א מזרחי על רש"י אלא דה"ק וחנותי על אשר שראוי לחון ואומרים לו אשר אחון אותו וארחם על אשר הראוי לרחם ואומרים לי אשר ארחם אותו ש"מ שאומרים מ"ה על איזה ב"א שראוי לחון ולרחם וממילא נשמע שעל אותם ב"א שמדבר טובות מחבריהם אומרים כן כמאמר הכתוב נמי שוחר טוב יבקש רצון **כד"א ישוב עמלו בראשו** מסיים הפסוק ועל קדקדו חמסו ירד עיין כעין זה בא"ע משלי י"א פסוק שוחר טוב וגו':

סימן תרלד

פירוש א

לעולם כו'. נ"א שנאמר במלכים האמור בחזקיהו מה ראו בביתך ויאמר חזקיה את כל וגו'. ר"ל במלכים האמור בחזקיהו כתיב כן לאפוקי בד"ה האמור בחזקיהו לא נאמר כהאי לישנא בפסוק אמר חזקיה לשום גיאות כל אוצרות רבות שיש לי בביתי ראו ובשביל להתגדל ולהתגאות קראו להם את כל זאת ע"כ באותו מדה נכשל ויאמר ישעיהו וגו' הנה וגו'. אשר בביתך ואשר אצרו אבותיך וגו':

לבסוף כו' ר"ל דוד דבר לשם גיאות אמר נאם כגבר הוקם על שפירושו הוקם למעלה לכסא מלכות לבסוף נכשל באותה מדה הוצרך לומר היפך לשון נפילה למטה כמו שאמר נפלה נא ביד ה':

סימן תרלה

פירוש א

מי כו' חפץ זה. ר"ל דאיתא בפרק הזהב דזקיף ליה זקיפת בדיותקיה לא נימא ליה לחבריה זקוף ביניתא פירש"י מי שיש תלוי במשפחתו לא יאמר לעבדו או לבן ביתו תלה לי הדג זה שכל שם תליוה גנאי הוא לו נמצא שאף אם הוא עצמו מזכיר שם תלייה גנאי לו אם יש לו תלוי במשפחתו מכ"ש שאחר לא יזכיר אותו גנאי שיש לי כי אינו דומה מבייש עצמו למבויש מאחרים:

סימן תרלו

פירוש א

אדם כו' כולם כי כו'. ר"ל כדאיתא במסכת דרך ארץ בפרק המתחיל לעולם תהא נאה כו' מעשה ברשב"א כו' ומצאו אדם אחד שהיה מכוער ביותר א"ל ריקה כמה מכוער כו' אמר לו אין אני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ותאמר לו כמה מכוער כלי זה שעשית:

סימן תרלז

פירוש א

לא כו' כי כו'. ר"ל אם עושה דבר זה שאמר אם אעשה איני יהודי עושה עצמו נכרי כי כו' גם יש לומר דמלת עושה תשמש במקום שנים וה"ק דא"כ הוא עושה עצמו נכרי כי כו':

סימן תרלח

פירוש א

לא אליכם וגו' שצריך אדם כו'. ר"ל כדאיתא בפרק חלק לא אליכם וגו' אמר רבא אמר ר"י מכאן לקובלנא מן התור' פירש רש"י כשאדם מודיע צערו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי כו' ל"א נגד מתרגמינן קבל כאדם שאמר לחבירו לא כנגדך אני אומר מהא שמעינן שצריך אדם לכנות כו':

סימן תרלט

פירוש א

בעיר כו'. ר"ל האב ציוה לבנו כשיקרא בתורה שלא ילך בנו על ברכיו לנשק הספר תורה ולמה ציוה לו כך כי היו וכו':

סימן תרמ

פירוש א

אם כו' מקריב זמן כו'. ר"ל אע"פ שיש לו בנים ובנות גדולות אם אין נשאר לו קטן וקטנה בקרוב זמן שמתו אל יוליך אד' בניו קטנים בפניו כי זה גורם לזכור צערו של בניו קטנים:

סימן תרמא

פירוש א

אדם כו' וגם אם כו'. ר"ל כדאי' בחגיגה מאי על כל נעלם א"ר זה ההורג כינה בפני חבירו ונמאס בה ושמואל אמר זה הרק בפני חבירו ונמאס:

סימן תרמב

פירוש א

יכול אדם כו' כדי כו'. ר"ל כשישקר כדי שלא יבייש חבירו יהדר ויעסוק לשנות כדי כו' שקר לגמרי כי מצינו שאמרו שכניה בן יחיאל ואנחנו וגו' ודבר זה לא היה שקר לגמרי כי באמת היו מבני ישראל שנשאו נשים נכריות ושמואל הקטן שאמר אני שעליתי כו' שהוא דבר שקר לגמרי לא היה יכול לומר בענין אחר שלא יהא שקר לגמרי ע"כ היה מוכיח לומר בענין זה כדי שלא להלבין פני אחר:

אבל במקום כו' ר"ל לכך שואלין אע"פ שמתבייש כי למה שחט אם אינו יודע הלכות שחיטה כי לא היה לו כו':

סימן תרמג

פירוש א

אדם כו' על מעשיך כו'. ר"ל שתבעו בפני הקהל ואמר לו למה אמרת ששחקתי עמהם הלא דבר זה לא ראית השיב לו הרי אתה בעצמך מעיד על מעשיך ועל מחשבותיך על שחברת עם רשעים והלכת עמהם כמאמר הכתוב הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע כדאיתא בילקוט משלי כל מי שהולך עם החכם וכל מי שרואה אותו אומר אלולי לא היה זה חכם כמותו לא היה מהלך עמו וכן לכסיל הה"ד הולך את חכמים יחכם וגו' וכתיב אם ללציה וגו' וכאיתא סי' תרמ"ד וכן איתא פ' החובל מטייל ואזל דקלא בישא גבי קינא דשרכי:

סימן תרמד

פירוש א

ההולך עם הטובים כו'. שייך לסימן הקודם לזה דאמרינן שהולך ומחבר עצמו עם הרשעים מעיד על מעשיו ועל מחשבותיו אבל ההולך עם הטובים כו' לכף זכות כמאמר הכתוב ההולך את חכמים יחכם ומביא ואמר:

מעשה אחד כו' הפריצים כו' ר"ל ואתה מעיד על מעשיך כנ"ל ותעשה כמותם כדכתיב נמי אם ללצים הוא יליץ דהיינו שילמוד מהם ויעשה גם הוא ועיין פי' רש"י שם במשלי. **כי למדתם ד"ת להתלוצץ כו'** ר"ל ועתידה תורה שתצעק עליך כדאיתא כעין זה קמ"ז ואמר לבנו וזה כפרתך כו':

סימן תרמה

פירוש א

אדם כו' מקבל שכר כבנות לוט. ר"ל כיון שבנות לוט לש"ש נתכוונו אין צריך לומר שלא נתרחקו אלא שנתקרבו שמהן הושתלה מלכות בית דוד ברות המואביה ונעמה העמונית עיין י"ח וירא נ"א כעוזא ר"ל שנענש על ששלח יד בארון משום שהיה לו לדעת ארון נישא את נושאיו דדבר זה הוי כמי שהיה לו לשאול ולא שאל כדאיתא לעיל תפ"ט: **וכיפתח כו'** ר"ל יפתח נענש ויקבר בערי גלעד ובכל עיר שהיה נופל אברו היה נקבר משום שלא רצה לשאול על נדרו לפנחס כו':

סימן תרמו

פירוש א

רבי שמעון אומר הרואה כו' המעשה כו'. ר"ל דלפי פירוש הברטנורה שכתב צופה ומביט במה שעתיד להיות ומתוך כך נמצא מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה כו' צריכין לדחוק ולומר דמלת הרואה אינו קאי על ראיית עין אלא על ראיית השכל כמו ולבי ראה הרבה חכמה וקאמר דמלת הרואה קאי על ראיית עין שרואה המעשה מה יהיה באחריתו ד"מ בני קרח שראו מעשה ומחלוק' קרח עם משה מה יהיה באחריתו כי מרה תהיה באחרונה וע"ז חזרו בתשובה וקאמר ועוד הרואה כו' על ראיית עין שראה כו' ומפרש דבריו ד"מ יש אדם כו' פתאום כו' וע"ז אמרו הרואה את הנולד שרואה בני אדם עושים מעשים כאלה ונעשה להם כך וכך ואם אני אעשה כן כשם כו' ומתוך כך יעשה שלא יחטא:

סימן תרמז

פירוש א

מעשה כו' אכזב ונמנע. ר"ל אם ידעו שאני גזלתי כי אני אומר אמת אם ישאליני יתלוני ואם אמר שקר הוא שלא גזלתי אכזב ואעבור על מצות מורי כדאיתא בסמוך וע"י זה ונמנע מלגזול:

לכך נאמר שוא וגו' שארית וכו' ר"ל למה אמר דוקא שירחק ממנו שוא ודבר כזב אלא ה"ק הרחק ממנו שוא ודבר כזב וממילא יורחק ממנו שאר עונות וזהו הטעם שמתפאר ישראל שלא יעשו עולה ולא ידברו כזב ועל ידי זה הם מנוקים מעון כנ"ל:

סימן תרמח

פירוש א

אחד כו' וכתיב כי רוצה ה' בעמו. ר"ל כשהם צדיקים נקראים עמו של הקב"ה גם מסיום הפסוק יפאר ענוים בישוע' יעלזו חסידים בכבוד:

נ"א **ולא המנוצחים כגון לענויין פי' עניי תהא במילי דעלמא מן המנוצחים ולא מן המנצחים כו'** ר"ל שמפרש דבריו מה שאמרתי תהא ביראת ה' מן המנצחים כגון שבידך כו' ומה שאמרתי ולא מן המנוצחים כגון לענויין פי' עניי דהיינו עני ושפל ונכנע שלא תהא נכנע ועני ושפל שלא למחות ביד עוברי עבירה:

סימן תרמט

פירוש א

מעשה כו' אלא כו'. ר"ל כדאיתא בר"ה נושא עון וגו' למי נושא עון כו' אע"פ שנקנסה מיתה אמר הקב"ה הואיל ולא מוקים במיליה לא תוקמיה בהדיה:

סימן תרנ

פירוש א

כשם כו' שנאמר אם לא אמרו וגו'. ר"ל שלא אמר איוב פסוק זה על עצמו ומחובר על פסוק שאחר זה כפי' רש"י אלא אמר פסוק זה על שונאו ומחובר לפסוקים שלפניו שכתיב לפני זה אם אשמח בפיד משנאי וגו' ולא נתתי לחטוא חכי לשאול באלה נפשי וע"ז אמר אם לא אמרו מתי אהלו דהיינו שאמרו אנשי ביתי על משנאי מי יתן מבשרו לא נשבע ואני מנעתי דבר זה מכם **ואם רוצים לומר כו'**. ר"ל אם אותם ששומעין הזלזול

שזלזל אותו רוצים לומר להמזלזל אותו עבריין יאמר כל זמן כו' אבל תגזרו עליו על שזלזל אותי בלא דבר שאין אני עבריין לזלזל אותי אבל שום דבר גנאי לא תקרא אותו כשם שאין אני מקפיד בדבריו גם אתם תשתוקו ואל תאמרו ותענו אותו דבר:

סימן תרנא

פירוש א

ואל יתן כו'. ר"ל באיזה ענין מצוה לכעוס ומפרש ואזיל ד"מ:

אבל על המחטיאי' כו' ר"ל ירמיה אמר זה על אותן אנשים שבקשו להרגו ופי' רד"ק על דרך ויחר אפי בהם ואכלם נמצא שירמיה בקש מהקב"ה שיכעוס על אותם האנשים שבקשו להרגו ויכלם משום המבקש להרגו השכם והרג אותו ממילא שמעינן המחטיאים ומונעים את הרבים מלעשות טובה כל זמן שהם בחיים וק"ל המחטיא את חבירו ענשו יותר מן ההורגו שעליהם נאמר הפסוק בעת אפך וגו' ומצוה על הכל לכעוס עליהם שהרי כל זמן שהם בחיים על כלל כולו יצאו להחטיאם:

סימן תרנב

פירוש א

מי שהוא כו'. ר"ל כי קנאה ושנאה גורמים צער ותערומות ומבטלים אדם מדברי תורה כדמסיים וכל צער ותערומות כו' **וזהו שנאמר הסר כעס וגו'** דהיינו שתסיר מלבך קנאה ושנאה שגורמים הכעס **כיצד כו'**. ר"ל המטיל וקוצב מס על בני העיר אומר לאחד תן כך כו' והוא אמר אתן כמו שקצבת עלי א"ל חבירו כו':

נ"א **או יפחתו ממני הרי כו'** ר"ל הם ישמעו לי ויקחו יותר מהם שלא כדין שהם יתנו ביושר מס לפי עשרם או יפחתו ממני שלא כדין שאני מחויב ליתן מה שקצבו עלי ונמצא אני גוזל אותם:

סימן תרנג

פירוש א

מעשה באחד כו' כפל מה כו'. ר"ל משום ששמע שאמדוהו ליתן כך ע"י שהיו אומרים עליו שיש לו כך דמשמע שאם היו יודעים שיש לו יותר היו אומדים אותו ליתן יותר לכך אמר להם אם הייתם כו' דבענין זה הוי כמי שתובעים אותו אבל באינו כיוצא בזה

לא היה צריך לו לומר לכם אם הייתם יודעים כו' משום דהוי כאיני יודע אם גזלתיך אם אינו תובע אותו אדם אפילו לצאת ידי שמים אינו מחויב:

סימן תרנד

פירוש א

מעשה כו' אותם עורות כו'. ר"ל מכח שהלך הנשקל למרחוק היה סובר החולם חלום שהנשקל עדיין חי הוא וא"כ אין בחלום ממש שאין לומר משום שהכריעו עונותיו אין לו חלק לעה"ב שהרי עד יום מותו חכה לו שמא ישוב וביותר קשה ששמו עורות והכריע האיש שאמרו הרי הוא בן העולם הבא בעדיין שהוא חי הלא כתיב הן בקדושיו לא יאמין וגו' אבל באמת בשעם שחלם היה מת הנשקל וליכא להקשות כנ"ל ויש ממש בחלום ומשום זה ואמרו אותם עורות הניחו כו':

סימן תרנה

פירוש א

מעשה בבן כו' להשיא לך אשה. לפי הנראה משמע שהיינו לגדלות שאמרו הגדילו זה ישן בכסותו וזו ישנה בכסותה לפי זה נ"ל שחיבוק ונישוק מותר אף ע"פ שהגדילו צריכין לומר מה שאמרה כבר הגיע להשיא לך אשה הוא קודם זמן גדלות שאמרו הגדיל כו':

סימן תרנו

פירוש א

מעשה כו' לא יבא לו. ר"ל תוך כדי דיבור שקילל ועגש יאמר כן דק"ל דלכל מילי תוך כדי דיבור כדיבור דמי:

או לא תעניש ר"ל דכתיב לא תקום ולא תטור וגו' ואהבת לרעך כמוך אני ה' שפירושו שלא תעשה נקמה לענוש ולקלל רעך אלא ואהבת לרעך כמוך ואם יעשה כנ"ל אז לא תעניש ולא תקלל ולא יעבור על לא תקום וגו' ויקיים ואהבת לרעך כמוך אני ה':

סימן תרנז

פירוש א

כל המבקש כו'. ר"ל אע"פ שלא היה כו' עבור זה אם לא היה מבקש נקמה אבל עכשיו אחר שביקש נקמה יענשוהו מדה כו':

אל ידור אדם כו' ר"ל לפי מה שאמרינן אל ידור אדם במקום כו' כי אם ידור שם ינהוג כמעשיהם ויעניש ויקלל כמו הם כאיתא בסי' תתס"א וא"כ שיעשה דבר כיוצא בו כו' מדה כנגד מדה כנ"ל ויתפלל גם על זה כו':

סימן תרנח

פירוש א

ממהרים כו' שנאמר ויקרא וגו'. ר"ל כדאיתא בילקוט ראה הובא ג"כ ברש"י בחומש יכול אם קרא עליך והיה בך חטא ואם לאו לא יהיה בך ת"ל והיה בך חטא מ"מ א"כ למה נאמר וקרא עליך אל ה' ממהר אני ליפרע ע"י קורא יותר ממי שאינו קורא כיוצא בזה איתא בילקיט משפטיכ על פסוק כי אם צעוק וגו':

וכן דור המבול ר"ל שנתן להם ארכא עד שנתמלא סאתם ואח"כ הרבה פורענותיהם ושטפם במבול:

סימן תרנט

פירוש א

דע והבן כו' שמצער עליו. ר"ל ולפי מה שס"ל עבירות שבין אדם לחבירו אינו נמחל לו עד שיתרצה את חבירו ע"כ צריך לרצות כל אותן שמצערים עליו:

סימן תרס

פירוש א

מעשה באחד כו' והיו גדולים. ר"ל אותה אחות היתה קטנה ממנו בשנים אבל היתה גדולה וראוי' להוליד בנים והיתה אלמנה והיתה ברצון כו' ואני כו' ומפני שאני גרמתי לאחותי הגדולה שהיתה ראוי' להוליד בנים שמתה בלא בנים ע"כ דן אותי הקב"ה מדה כנגד מדה ובשביל זה בני כגדולים אשר היו גם ראוי' להוליד בנים מתו בלא בני':

סימן תרסא

פירוש א

מעשה כו' והקב"ה כו'. ר"ל שיש לכל אדם מלאך מזל ומזל מלאכו של נכרי כשמת הנכרי הגיד לו וצעק על זה הנכרי והקב"ה כו':

לכן לא יגנוב אדם לא לנכרי ר"ל כיון דאמרינן אע"פ שלא עשה לשום אדם רעה אלא לנכרי הוא נענש ואין לו הצלחה לכך לא יגנוב אדם אפילו לא לנכרי שלא יתחלל כו':

סימן תרסב

פירוש א

מעשה בחסיד אחד כו'. ר"ל ואותה אלמנה נישאת לבעל והכניסה לבעל כל כתובתה והבעל יורש את אשתו וזה שאמר אמר זקן אחד אני זכור כו' ביד אבות מי שלקח האלמנה כו' לכך באו כו' וזרע כו' יורש האשה כו':

סימן תרסג

פירוש א

אדם כו' כל זמן כו'. ר"ל דאיתא טעם דצריך שלש רגלים להמתין במתה אשתו אם רוצה לישא אשה אחרת משום דאין רשאי לישא אחרת עד שישכח אהבת אשה ראשונה כדי שלא יהיו ג' דיעות במטה ולאחר שעברו שמחה של ג' רגלים שוב לא יהא זכור מן הראשונה וא"כ בוודאי כשאחרים מזכירי' המתה ומצירים עליה פשיטא שהוא אין שוכח אותה ע"כ לא יתכן שישא אשה אחרת כל זמן כו':

סימן תרסד

פירוש א

אדם כו'. נ"א ויש לה בת ונשא הבת ולסוף מתה והניחו להכניס לבעל בת השפחה אשה אחרת אל יתנו לבעל כו' ונכון הוא לך כו'. ר"ל אותו אדם נשא בת שפחתו וכשמתה בת שפחתו נשא אשה אחרת אל יתנו לבעל כו' ונכון הוא לך בתמי' שחותנה עם אשה אחרת כו':

סימן תרסה

פירוש א

שמואל כו' בידו לביישה. ר"ל דאיתא פרק יוצא דופן מ"ז שמואל בדק באמתי' ויהיב לה ארבע זוזי דמי בושתה שמואל לטעמיה דאמר שמואל לעולם בהם תעבודו לעבוד' נתתיו ולא לבושת וקאמר הא דיהיב שמואל שאע"פ שאמתו היא כו' **אסור כו' ולא ביישם על חנם**. ר"ל מדה נלמד דאפילו מי שהוא ברשותו אסור לבייש ואף דאית מ"ד דאין לעבדים

בושת ואפי' למ"ד יש לעבדים בושת הוי לרבו עכ"פ לא יביישם על חנם עיין שם בתו' **ומפני אביו**. ר"ל שלא יהא כפוי טובה כדכתיב ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד **וכן כתיב לא תחסום וגו'**. ר"ל נמי שלא יהא כפוי טובה לבהמה שדש תבואתו ע"כ לא תחסום וגומר ותאכל מדישה:

סימן תרסו

פירוש א

כל מעשה כו' כנגד שאמר כו'. ר"ל שאמר המלאך למה הכית אתונך שלא הלכה שלא כדין הלא לא היה יכולה ללכת כי אנכי יצאתי לשטן וגו' לפ"ז כנגד שאמר לו יש חרב בידי כי עתה הרגתיך וזה היה שלא כדין וכהלכה לכן נהרג בחרב:

ואנה הזהיר שהרי כו' ר"ל למה נהרג ע"ז שמסברא מותר לעשות ולצער לבהמה כי ואנה הזהיר שלא לעשות ואמר שהרי בבני נח לא מצינו ורדו שמשמעי שיכולים לעשות רדייה לבהמה כמו שירצו אפי' על חנם שלאדם שלא התיר לו בשר תאוה להמית הבהמה ולאכלה ואם מתה הבהמה מאליה הותרה לו לאכלה נתנה לו רדייה לצער הבהמה על חנם שאם מתה מאלי' מחמת שציערה יותר מדאי על חנם אינה מפסידה שכשמתה מאליה מותר לאכלה אבל לבני נח כו' לא נתנה לו רדייה שכיון שהתיר לו להמית הבהמה לאכלה ע"כ אם מת הבהמה מאליה אסור לאכלה לא נתנה לו רדייה לרודה יותר מדאי על חנם דשמא תמות מחמת הרדייה ויהיה אסור לאכלה והוי מאבדה ומפסידה בידים:

ד"א למה מן הדין כו' ר"ל למה הא דנהרג בחרב משום שאין סברא נותנת לצער ולרדות הבהמה חנם כי מן הדין אין לרדות כו':

סימן תרסז

פירוש א

יודע צדיק וגו' לא ישחוט. ר"ל לכך כתיב מלת נפש כלומר הצדיק ניתן לב לידע נפש בהמתו שלא יטול נפשה אם לא לצורך דבר מה ובאם שלא יצטרך כלל לא יטול נפשה:

סימן תרסח

פירוש א

ויאמר וגו' יכול כו'. ר"ל זה נמי נלמד מפסוק יודע צדיק וגו' שיודע נפשה של בהמתו שמלומד' לעשות רצונו ועתה שאינה עושה חושב שמא היא חולי נפש או סיבה אחרת כמו שכתב וכן בלילה כו' בידוע לכך אינה מכה אותה:

שהיא יראה ממנו כו' ר"ל שהיא יראה על עצמה שלא יזיקה וגם יראה מאשר רוכב עליה שלא יזוק ע"כ אינה רוצה ללכת וא"כ שהיא חס על רוכב עלי' ע"כ לא יהא כפוי טובה כנגדה ולא יכנה:

וכ"ש לאשתו כו' ר"ל שהיא מסורה תחת ידו ומלומד' לעשות רצונו ואם פעם אחד אינה עושה כש"כ שיחשוב שאינה במרד ובמעל אלא מכח איזה סיבה היא ולא יצערה מחמת זה אלא יחשוב אם היה הוא כו' ופשיטא שקאי הפסוק יודע צדיק וגו' על אשתו כנ"ל:

ואדם שיש כו' כי יכם כו' ר"ל זה נמי נלמד מפסוק הנ"ל וה"ק יודע צדיק נפש בהמתו כלו' שיודע בעבדו ובשפתתו שנפשם בטובה וע"כ אם מוכרח למכרם אינו מכרם לאיש אכזר כי יכה כו' משום ורחמי רשעים אכזרי:

סימן תרסט

פירוש א

אני הכותב כו' וזהו שנאמר ורחמי וגו'. ר"ל ה"ק הפסוק יודע צדיק נפש בהמתו כמה מזונות צריכה בהמתו לקיום נפשה ונותן לה ורחמי רשעים שמרחם על בהמתו ליתן לה יותר מדאי נהפכים לאכזרי כי למחר מריצה הרים וגבעות כי אומר כו' ופעמים כו' מכה כו' נמצא שרחמי כו':

סימן תרע

פירוש א

כלב שאינו נושך כו' לא יזרוק כו'. ר"ל שלא יתכן להכות בהמתו בחנם כאית' בסומן תרס"ח וזה נמי מרומז מפסוק יודע צדיק וגו' שיודע צדיק נפש בהמתו דהיינו כלבו שאינו נושך ע"כ אינו מכה אותו באכזריות:

סימן תרעב

פירוש א

אחד כו' שאתה גורם כו'. ר"ל רישא דקרא בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך וגו' ד"מ כגון זה שאתה גורם כו' א"כ עליך נאמר לא תשים וגו' ואל תאמר שמבינתך היא אם היו באהבה יחדיו שמא כו' אלא בטח אל ה' ועשה רצונו ואל בינתך אל תשען עיין א"ע משלי:

סימן תרעג

פירוש א

לפני עור וגו' אלא א"כ יודיענו. ר"ל וה"ק הפסוק לפני עור הסומא בדבר ואינו יודע כגון יהודי זה אפשר שאם היה יודע שזה היה מוכה שחין לא היה רוחץ עמו לא תתן מכשול ותרחץ עמו אא"כ יודיעני והוא מרוצה בכך:

סימן תרעד

פירוש א

כתיב ולא תעמוד וגו' אבל אם הרבה וגו'. ר"ל הרבה מתלחשים עליו ותבא לידי סכנה אם תעמוד כנגדם אל ישליך עצמו בסכנה ואל תעמוד כנגדם ואל יעשה פשיעה בגופו דזהו בכלל ואך את דמכם וגו' כאיתא בסימן שאחר זה:

סימן תרעה

פירוש א

ואך את וגו' אם כו'. ר"ל אם היה מוזהר שלא לסכן עצמו בענין כזה מכ"ש על אחר וקאמר ת"ל אך וגו' ע' תענית ך' ע"ב וקדושין נ"ט ע"ב ואפשר שהי' לו למחבר החסיד זצלה"ה גירסא אחרת דהיינו שרב ושמואל ציוו על רב אדא בר אהבה שלא ליתוב ליה איניש אושפיזא כו' ולפי גי' שלפנינו אביי צוה על רב אחא בר יעקב שלא יקבלו ועל ידי זה אותו שהי' בעל ז' ראשי' נפלו לו ודרב ושמואל איתא על אשיתא רעועא דהוי בנהרדעא **אמר מוטב כו'** שם רב הונא הוה ליה ההוא חמרא בההיא ביתא רעועא ובעי לפנוייה עייליה לרב אדא בר אהבה להתם משכו' בשמעת' עד דפייה בתר דנפק נפל ביתא שכיון שידע רב הונא שזכיתו של רב אדא בר אהבה מרובה אמר מוטב שיכנס כו':

סימן תרעו

פירוש א

כשם כו' שנאמר ואך וגו'. ר"ל מפסוק זה נלמד נמי שלא יצער את עצמו עיין בבעל הטורים נח:

סימן תרעז

פירוש א

אדם כו' וכן המוסר נפשו כו'. ר"ל כי אע"פ שאין חושש בחייו אם אין לו ממון מ"מ אינו נפטר משום זה מאזהרת ואך את וגו' ועיין כעין זה לעיל ש"א וכן גואל הדם אע"ג דק"ל מצוה בגואל הדם להרוג את הרוצח אם רודף אחר הרוצח שגבור ממנו ונהרג עובר על שנאמר ואך את וגו':

סימן תרעח

פירוש א

מי כו' וכן מכל דבר יזהר כו'. ר"ל דדין ד' מיתות לא בטלו ומי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו ומי כו' ומי שנתחייב חנק או טובע בנהר כו' ע"כ מי שמחויב בדבר יזהר מכיוצא בו כנ"ל וכן מכל דבר יזהר מכיוצא בו כגון מי שמחויב שריפה יזהר משריפה וכיוצא בו ומי שנתחייב הריגה יזהר נמי מכיוצא בו כי שמא באותו פעם לא עשה תשובה כהוגן או לא היה לו זכות ויהיה נידון באותו מיתה שהוא חייב ע"כ יזהר שיכול להיות שלאחר זמן יעשה תשובה כהוגן או יהיה לו זכות וימחול לו הקב"ה לגמרי כדאיתא בתו':

סימן תרעט

פירוש א

בני אדם כו' וכתיב שאוני והטילוני אל הים. ר"ל שהיה מתפלל ואמר ה' אלהי ישראל הבה גורל אמת ותמים מוכח שמתפללים שלא יפול על הזכאי אלא כו' וממה שהפילו גורל ונפל הגורל על יונה ואמר שאוני והטילוני אל הים מוכח שאם הוא כעין מעשה דיונה ששאר ספינות עוברות בשלום רק ספינה שהיה בה יונה חשבה להשבר כדאיתא בפרקי ר"א אז רשאים להפיל גורל ועל מי שיפיל הגורל רשאים כו':

ג"פ זא"ז רשאים כו'. כי ג"פ ודאי הוי חזקה ואפשר שגורל של יונה נמי הוי ג"פ זא"ז גם יש לומר משום שאמר להם הנביא לאחר הגורל שאוני והטלוני אל הים וגו' כי יודע אני כי בשלי הסער וגו' וסמך שאול על גורל כדאיתא לקמן סימן תש"א:

נ"א **כו' ואם ינצל יוצל מי שחטא בדבר כו' אפילו בשוגג קודם שנכנסים בים שיפילו גורלות אם יבא רוח סערה ועל שיפלו להפילו בים לא יפרוש בים**. ר"ל כדאיתא בסי' תרע"ח מכל דבר יזהר מכיוצא בו דדין ד' מיתות לא בטלו וע"כ מי שחטא בדבר שיש בו סקילה ויפול הגורל עליו להפילו בים מזה נראה שלא עשה עדיין תשובה או שיש לו זכות למחול לו אותו עון ולא יפרוש בים ואע"ג דאמרינן מי שנתחייב חנק הוא טובע בנהר היינו לטובע בנהר אבל להפילו בים הוי כעין סקילה שבית סקילה גבוה שתי קומות והי' דוחפו ומפילו ממנו ע"כ מי שנתחייב שקילה נידון בדין זה:

סימן תרפ

פירוש א

נשים כו'. עיין לעיל תי"א פירושו וטעמו למה נכתב גם שם:

סימן תרפא

פירוש א

תינוק כו' אמר לה החכם כו'. ר"ל ק"ל אין דוחין נפש מפני נפש:

סימן תרפב

פירוש א

הרואה כו' מחלוקת כו'. כי מצות לשון ריב ומצה ואש מרמז על הכעס ומחלוקת כדאיתא על הפסוק לא תבערו אש ביום השבת שלא תכעוס כו':

סימן תרפג

פירוש א

כתיב אדם עשוק וגו'. ר"ל מפסוק שאמר אדם עשוק בדם נפש שהוא רוצח עונותי יביאוהו לצרה שילך אל הבור להמית נפשו ולהשליכה במקום רע לא ימצא מי ישיבנו כדאיתא פירושו בא"ע משלי נלמד אם בורח כו' אל תקבלהו כו' **כמעשה דר"ט בנדה** ס"א ע"א:

סימן תרפד

פירוש א

אם כו'. נ"א אל תתנהו כו':

למען וגו' ר"ל שהרי אמרה התורה והורשתם את כל יושבי הארץ וגו' והורשתם וגו' ואם לא תירושו את יושבי הארץ וגו' תותירו מהם לשיכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם וגו' משום שתלמדו ממעשיהם ואם הזהירה התורה להוריש הגרים שם מכ"ש שלא יקבל רשעים הבאים לגור שם וזהו שמסיים וכתיב כי לא ינוח וגו' למען לא ישלחו הצדיקים וגו' כלומר שלא ילמדו אתכם כדאיתא בא"ע:

סימן תרפה

פירוש א

אם כו' ואל יעשה כו'. ר"ל שלא יכלה ממונו ויעשה רעה ויעקור את עצמו ואת בניו בשביל האחד להספיק לו כל צרכיו כי לסוף יצא לתרבות רעה שהרי אינו יכול להספיק כל צורך לזולל וסובא כדאמרינן בן סורר ומורה נהרג על שם סופו והובא גם ברש"י בחומש פרשת כי תצא לכך מוטב כו' ואל יעשה לו רעה כלומר שלא יעשה רעה לעצמו בשביל זה:

סימן תרפח

פירוש א

מי כו'. נ"א הרבים וחלה אין כו' מקצתם אין כו'. ר"ל מי שמחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה שלא יהא הוא בג"ע ותלמידיו בגיהנם ולכך אם מתו מקצתם שהחטיא בלא תשובה א"כ המה בגיהנם אין מתפללים עליו שיעשה תשובה כי לא יועיל כנ"ל שלא יהא כו' ולכן אם לא מתו מקצתם מתפללים עליו שאפשר שיועיל התפלה שיעשו גם אותם שהחטיא תשובה קודם מיתתם וע"ז תהיה תשובתו ג"כ מקובל ומשום הכי דוקא אם החטיאם לעבור על מצות ל"ת במזיד שאם מתו בלא תשובה הן בגיהנם אין מתפללים עליו כי לא יועיל אבל מי שמונע רבים לעשות זכיות דהיינו שלא לקיים מ"ע אע"פ שלא ירשו ג"ע מכח שלא קיימו מצות עשה מ"מ מתפללין עליו שלא יעשה יותר שאפשר שיועיל תפלתם כיון שאותם שהחטיא אינם בגיהנם וזה נמי הטעם מ"ש כי גם מה שמחטיא בשוגג שמתפללים עליו שכיון שהוא והם שוגגים אינם נופלים בגיהנם ומפרש ענין השגגה כגון כו' אבל אם יש כו' כדאיתא גם לעיל תפ"ט:

סימן תרפט

פירוש א

מי כו' ויענישו כו'. ר"ל כדאיתא בפרקי אבות ודאשתמש בתגא חלף ולחד פירושא הוא מי שמשתמש בשמות הקודש:

סימן תרצ

פירוש א

גר כו' איך כו'. ר"ל שאמר כ"ז כו' כמו נכרי כדאיתא בפרק החולץ אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול א"ל חבירו זה לענין ישראל כו' שלא אמר לעולם הוא נכרי עד שימול ויטבול אלא לעולם אינו גר כו' דהיינו שאין דינו כישראל שאם נגע כו' עד שימול ויטבול אבל כבר כו' איך יתכן כו':

סימן תרצא

פירוש א

אך ע"פ כו' ואם כו'. ר"ל אע"פ שאמרו גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואינו נענש לשעבר מ"מ משלם כו' אם כו' כמו שאמרו עבירות שבין אדם למקום י"ה מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין י"ה מכפר עד שירצה את חבירו:

סימן תרצב

פירוש א

אחד כו'. ר"ל שאמר שמא אין צריך תשובה על שאר חטאים וגם א"צ לשלם הגנבות כי כו' **וא"ת זהו דין כו'**. ור"ל ואל תאמר מה ששילם יאשיה זהו דין כו' בני עונשים משום זה שילם כו' משום דהוי גזל דאורייתא אע"פ שגזל כשהוא היה קטן ובאותה שעה היה פטור מ"מ כיון שלאחר שגזל עדיין אותה גזילה בידו ששייך לחבירו חייב לשלם אבל אם גזל לקטן דק"ל גזל קטן אינו אלא מפני דרכי שלום או אם עשה עבירות שהן בינו ובין המקום בקטנותו דהיינו בשעה שהוא פטור אף לאחר גדולתו נמי הוא פטור וקאמר דזה אינו אבל מ"מ שב שיאשיהו על הכל שב וע"כ ואמר כו' כל אשר גנב דהיינו אפילו גזל קטן וממילא נמי אמר לו החכם שב על עבירות שבינו ובין המקום שעשה בקטנותו והיה כתוב וא"ת שהוא ר"ת ואל תאמר ונדפס ואם תאמר:

נ"א וכן מי כו' פטור בבית דין חייב לשלם וכן מי שהיה שכור כלוט חייב מה שהפסיד בשכרותו אבל אינו חייב כל כך כו':

סימן תרצג

פירוש א

אדם שחשב לטובה כו' אעפ"כ העניש ר"מ. בגמרא דילן פ"ג דהוריות ליתא שהענישו ר"מ ואפשר שהיה לו למחבר החסיד זצלה"ה גי' זו בגמרא הנ"ל או בשום מקום גם ר"ל דהכי קאמר כגון ר' יעקב בן קורשאי שחשב לטובה אם אעפ"כ העניש ר"מ היה שכרו כפול ואם תרצה להקשות האין יכול להיות שיעניש הת"ח לאחד בחנם ומכ"ש לאחד שחשב לטובה ואמר זה אינה קושיא שהרי רבי יוחנן העניש רב כהנא כו' ועל רשב"ל שהעניש ר"י בעצמו לא ביקש רחמים אע"כ צ"ל לפי שרב כהנא על חנם העניש שהיה כו' א"כ נראה מזה שת"ח יוכל לענוש לאחד חנם.

ואם תראה כו' וכתיב יען וגו'. ר"ל בתר הכי כתיב ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגו' ותרגומו חלף דקץ עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בניח במי שלוחא כו' בכן הא ה' מייתי ומסיק עליהון ית משרית עממיא דסגיאין כמי נהרא תקיפיא ומסיניא ית מלכא דאתור כו':

סימן תרצד

פירוש א

או לפי כו' לכך כו'. ר"ל שהיה לצדיקים למחות ולהוכיח לרעים והם היו נוהגים בענוה שלא כדין ואומרים מה אני ראוי להוכיח להם שיש לאל ידם ר"ל שידם או ידי אבותם הם תקיפים לכך כו':

סימן תרצה

פירוש א

ואם כו' דע כו'. זה נלמד מדכתיב לפני שבר גאון ולמה באמת כן הוא אלא להגדיל עונשו ויותר יצטער כו':

סימן תרצו

פירוש א

יש כו' ומאריך כו'. ר"ל דאמרינן בסי' קודם לזה ואם אין זכות בידו וגם לאבותיו דע כו' ואח"כ להשפילו כו' לפ"ז קשה והלא מצינו רשע שאין לו זכות וזכות אבות ומרחיקים ממנו פורענות ולא בא לידי שפלות וקאמר דזה הוא משום שיש לו רבים שהם מליצים ופרקליטים עבורו שהיה מטיב להם שיש רשע שיש לו פרקליט אחד טוב כגון מקבל אורחים כו' וכן המליץ כו' או אדוק כו' מרחיקים כו' ומאריך כו':

סימן תרצז

פירוש א

אשר פיהם וגו' פעם אחד כו'. ר"ל דמלת ימין לשון שבועה כדאיתא בא"ע דהיינו שהבטחתם ושבועתם להגן הוא שקר ואין לסמוך עליהם גם מלת יד וימין הוא לשון עזר וקאמר שידם וימינם ועזרתם שהבטיחם הוא שקר ואין לסמוך עליהם:

סימן תרצח

פירוש א

שנים כו' מצוה להדיוט כו'. ר"ל אע"פ שיש עונש קשה וגדול המאבד עצמו לדעת ואי לא הוי כתיב מלת אך ה"א אפי' כשאול שאמר לו שמואל שימות במלחמת פלשתים וגם שאול היה מלך ובודאי יתעללו בו אפ"ה לא היה יכול להרוג עצמו אי לא היה כתיב האי מלת אך מ"מ שנים כו' מצוה להדיוט כו' ולא לר' עקיבא כי רבים היו כו':

סימן תרצט

פירוש א

וכן בנשים כו'. ר"ל זו לישנא דמשנה פרק ח' דתרומות ומלת וכן קאי על המשנה השנויה קודם למשנה זו ע"ש וקאמר ואפי' פנוי' כו' וע"כ ובימי חשמונאים כו' אעפ"כ לא היה להם לתת וכמו שאמרו לענין הריגה כו' ואל ימסרו נפש אחד מישראל דאין דוחין נפש מפני נפש ואפילו אם אחד ת"ח ואחד הדיוט אין רשאים למסור הדיוט להציל הת"ח ה"ה בנשים אין רשאים למסור פנויה להציל שאר נשים כיון דטעמא נמי בנשים משום שאין דוחין נפש מפני נפש כדאיתא לענין הריגה ואפשר שבא גם להורות כשם שלענין הריגה שאע"פ שאין מוסרין להדיוט להציל הת"ח מ"מ מצוה להדיוט לומר הרגוני ולא חבירי

ת"ח כדאיתא בסי' קודם לזה כן בנשים שאע"פ שאין מוסרים פנויה להציל שאר נשים מ"מ מצוה לפנויה לאומרה מעצמה מסרוני להציל שאר אנשים. לפי רשומות סימנים מלת ישראל הוי סוף סימן תרצ"ט ומשם והלאה מתחיל סימן ת"ש:

סימן תש

פירוש א

אבל אם כו'. ר"ל כיון דטעמא דאל ימסרו נפש אחד מישראל הוא משום דאין דוחין נפש מפני נפש ע"כ יהיו כל נפשות שוות אבל אם א' כו' שמשים כלם בסכנה כו' והוי כאילו הוא בקש להרגם והרי הוא כעין רודף וע"כ נותנים אותו כדי כו' ומשום הכי נקיט בלישנא והרג את הנכרי דבענין זה גם הנכרים על עסקי הריגה אם לא נותנים אותו:

סימן תשא

פירוש א

בני אדם כו' שם היה כו'. ר"ל בשלמא הא דסמכו על הגורל ביונה משום דשאר ספינות היו עוברות בשלום והאי ספינה שהיה יונה בה היה רוח סערה להשבר דבכי ההיא גונא רשאים להפיל גורל כדאית' בסימן תרע"ט. **ולא חתיכה גדולה כו'**. ר"ל כדאיתא בפרק שואל דאם מתכוין לעשות מנה גדולה כנגד קטנה אפי' בחול אסור כו':

סימן תשב

פירוש א

והאשה כו' אע"פ שיהרגו הפריצים. ר"ל אע"פ שהיא גרמה הריגה לפריצים ולא ניתן להציל בנפשו אלא חייבי מיתות ב"ד וחייבי כריתות שבעריות מ"מ כיון שמצינו שפנויה כא"א לענין שאמרו תנו לנו אחת מכם וגו' כדאיתא בסימן תרצ"ט משוינן נמי לעגין הריגה שאע"פ שלא ניתן להצילו בנפשו ולהרגם בידים שמותר להרגם ע"י גרמה דילה לכך יכולה לצעוק קודם:

סימן תשג

פירוש א

בשעת כו' מפני אבחת חרב כו'. ר"ל מפני אימת חרב. **אבל נקבות קטנית לא שמו שם כו'**. ר"ל הגדולות לא שמו שם הנקבות קטנות כי אמרו הגדולות אם יבחר להמיר דתן

על מנת לחזור כנ"ל האמהות של הטף לא יניחו את הטף מהם ומכח זה לא יברחו לחזור לדת יהודים ע"כ לא שמו הטף אצלם שם נ נ"א כו' אם יהיו ביניהם שמא לא נוכל כו' אמרו להם כו' אל תלבשו לבנים כי אמרו אם היו בינינו כו' לברוח ילבשו לבנים ואמרו חכמים כו'. **או תלבישו לבנים**. ר"ל בגדי גלמודותיהם שמלבושיהן שומרין אותן כדאיתא בסמוך. **אבל אם כו'**. ר"ל מוטב בכה"ג או שתלבש כו' או ותשב ביניהם ולא כו':

סימן תשד

פירוש א

יש כו'. עיין לעיל רכ"ב ונכתב עוד פעם כמו שנמצא בספר חסידים אחרת הזה שמעתיק:

סימן תשה

פירוש א

מעשה בת"ח כו' שקברתוני כו'. ר"ל לפי שהרשע ניתן בהם בקבר ולטעם זה אם נקבר רשע שם זמן ארוך שכבר נגמר דינו היה מותר ליקבר צדיק אצלו ועיין לעיל רכ"ג כעין זה ולפי הטעם שנכתב שם לעולם אסור ליקבר אצלו:

סימן תשו

פירוש א

אסור כו'. עיין בסמוך תש"ה. **אבל קוברים רשע אצל רשע וצדיק אצל צדיק**. ר"ל דוקא בכה"ג אבל בינוני אצל רשע או בינוני אצל צדיק כשם שאין קוברים רשע חמור אצל רשע קל כך הני לא יקברו אהדדי:

סימן תשז

פירוש א

מי כו'. שלא תגעו תפוסת קבר אחד שהוא ד' אמות כו'. אי גי' ד' אמות בתפוסת קברו הוי שפיר טפי אי אמרינן שהדם המוהל שיוצא מן המת מתגלגל ד' אמות סביביו הוי שפיר דאמרינן תפוסת קבר הוי ד' אמות אבל אי אמרינן דהאי נוטל ואת תבוסתו דנזיר משום דמוהל ודם המת אינו אלא עפר תיחוח שתחת המת ולא סביביו צ"ל האי תפוסת סמת הוי ד' אמות משום דד' אמות סביביו של המת שייכים וקנויה למת כדרך שאמרו בחי שארבע אמותיו שייכים לו:

סימן תשח

פירוש א

אחד כו'. נ"א על שונאו שלא יהא לו מנוחה לאחר מותו בא ואמר לו בחלומו מה כו' ר"ל לאחר מותו של זה המבקש נקמה בא לזה שהיה שונאו ומבקש נקמה עליו שהיה יעודנו חי ואמר לו בחלומו מה אתה סבור שאין המתים יכולים להזיק ועכשיו יש לך מנוחה ע"כ תפש כו' להראות לו שעדיין יש לחוש לזה:

סימן תשט

פירוש א

קהל **אחד כו' כי יש לנו הנאה כו'**. ר"ל כדאיתא בסמוך תש"י:

סימן תשי

פירוש א

ברזילי הגלעדי כו'. ר"ל מה נפקותא היה לו לברזילי הגלעדי שאמר אמות בעירי ואמר משום דבעירו הן קרוביו והנאה כו' ועיין כעין זה לעיל רמ"א **וכלב בן יפונה כו'**. ר"ל כלב נשתטח על קברי אבות אמר להם אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים ממילא נשמע מזה שגם המתים מתפללים על טובות החיים ע"ל סימן ת"ן:

סימן תשיא

פירוש א

אחד כו' אותן כו'. ר"ל משום שאותם שני בני אדם כבר היה נגזר עליהם למות והיו גם בתוכם של הנשמות המתות לכך באמת אותן כו':

סימן תשיב

פירוש א

לאחר כו' ובשנה פשוטה כו'. ר"ל מספק אם אדר ראשון הוא שבט או היא אדר לכך בשנה פשוטה היה מתענה שבט ואדר:

סימן תשיג

פירוש א

מי כו' לא יניח משלוח מנות. ר"ל אע"פ שהוא יום שמת בו אביו לא יניח כו' משמע דאותו פורים שמת לא ישלח מנות דלא סבירא דאבל חייב לשלוח מנות אלא ס"ל כאות' שסוברים דתוך שבעה פטור משלוח מנות:

סימן תשיד

פירוש א

ולא וגו' שצריך האדם כו'. ר"ל כל ישראל נקרא על שם יוסף וקאמר אותן שנשארו לא נחלו וציערו על אותן שגלו כבר לכן וגו' ופרט הכתוב ענשו עיין רד"ק עמוס ו' נשמע מזה שצריך וכו' כגון ת"ח שמת שמצערים הצבור ובוכים צריך גם הוא לצער ולבכות ומתים בניו כדי שיבכה לפי כו' גמרא פרק האורג ובא לתרץ למה עונש מיתת בניו על זה וקאמר שאירע לו בכייה מחמת מיתת בניו לפי שלא בכה על מיתת הצדיקים:

סימן תשטו

פירוש א

ביום טובה שישמע כו' שטובעת כו'. ר"ל שמשמעות הפסוק היא על ענין א' וא"כ איך יהיה דבר והפוכו וקאמר דהוי שפיר דבר והיפוכו וה"ק וביום רעה שמת ת"ח ראה שלא תראה בטיולים וע"ז קשה הלא עיקר חסר מן הספר והוי ליה לכתוב לא תראה וקאמר עוד ד"א שהפסוק אינו מדבר בענין אחד אלא סיפא דפסק ביום רעה שטובעת אשה בנ? ר ראה אותה להצילה:

סימן תשטז

פירוש א

יוסיף דעת וגו' כל הנוגע כו'. ר"ל מכח שהאדם הוא בר דעת ושכל יוסיף מכאוב ויש בו התדבקות טומאה יותר מבהמה שאינה בת דעת ושכל לפי זה אינו קשה למה אמר ומותר האדם מן הבהמה אין הלא יש מותרות אדם שהוא בעל שכל דעה ובינה משא"כ לבהמה כי אע"פ שיש בו מותרת מצד אחד יש בו גם כן גריעות' מצד אחר כי מכח שהוא בעל שכל יש בו התדבקות טומאה יותר כנ"ל אבל עדיין קשה למה אמר ומותר האדם וגו' אדם אוכל ומברך כו' היאך כו' **אלא כו'**. ר"ל דפסוק ומותר האדם וג' אינה

אלא בשעת מיתה וסוף הפסוק קאי על תחלת הפסוק כמות זה כן מות זה וגו' ובאותו שעה ומותר האדם וגו' בהמה שמתה כו' אדם שמת מעמידי' אותו לדין כו' כדמסיים הפסוק מי יודע רוח בני אדם העולה היא למעלה וגו' דהיינו ליתן דין וחשבון ולא עוד אלא שאומרים לו מפני מה מתו בניך בחייך ולא עוד אלא כו' דהיינו שאומר לו מפני מה מתו בניך זה אינו אלא מפני חטא פלוני ופלוני שעשית ונמצא גרמת למיתת בניך וראוי לדון אותך על כך ולא עוד כו' בתיקונו של עולם שהרי אתה היית גורם למיתת בניך ולשבת יצרו כתיב וראוי לדון אותך גם על כך נמצא לא די שהיו לו הצער שמתים בניו בחיים אלא כו':

ככלות וגו' אל תקהה כו' ר"ל אל תעזבני לכלות כחי שיהיו בני מתים ויכל כחי שכל כו' וכחו כהה. **לכן נאמר כי הכל הבל**. ר"ל אי אמרינן דמה שאמר הפסוק ומותר האדם מן הבהמה מדבר בשעת מיתה כנ"ל שפיר מסיים הפסוק כי הכל הבל:

סימן תשיז

פירוש א

שמע עצה וגו' שמע עצה בחיים וקבל כו'. ר"ל שמע עצה בחיים אשר נעשה להם הצוואה וקבל עצה ומוסר מאחרים שעשו כצואה שהרבה ראיתי שצוו כו' לא עשו מצותם ולעינין מה ישמע ויקבל וזהו שנאמר למען וגו' כלומר יראה שהרבה עשו צואה ולא נעשה מכח זה יתחכם באחריתו שתקיים צוואתו שיעשה ובאיזה ענין יתחכם מפרש בסי' תשי"ח:

סימן תשיח

פירוש א

כשיקרבו כו'. ר"ל אם גזל לאחד או הלוה או הפקיד לו אחד ועשה צוואה שיחזור לו אם יעזב ממונו ביד מי שאינו נאמן וירא שמים ולא יחזור לזה מה ששייך א"כ אין לו כפרה לאחר מותו ועליו נאמר מי וגו' מעות וגו' וזה שנאמר למען וגו' כלומר זהו התחכמות שיעשה באחריתו כדי שיתקיים צוואתו:

סימן תשיט

פירוש א

כשאדם כו' שמא כו'. אע"פ שבכל זמן יש לחוש שמא ימות פתאום מ"מ נקט כשאדם חולה כו' כדאיתא בפרק במה מדליקין אמר ר"י בריה דרב יהודה לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה שאם יחלה אומרים הבא זכות והפטר:

סימן תשכ

פירוש א

מצוה כו'. נ"א להכות על גופו לא אע"פ שחזקיהו גירר עצמות אביו. ר"ל דחזקיהו עשה לאביו משום כפרה ולא קברו לפי כבודו על מטה נאה כדי שיתגנה על רשעו ויוסרו הרשעים:

סימן תשכא

פירוש א

מעשה כו' המקום הזה. הא דדייק מן המקום הזה בא להורות שאע"פ שקצת מן אבותיו קבורי' בסמוך שיש להביא שם ובודאי לא יסריח וה"א כיון שאנו רואי' שהוא מקפיד לקבור עם אבותיו ולא איכפת ליה אם נקבר שם וכיון שאין יכולים להוליכו עם אבותיו במקום שצוה עכ"פ יקברו עם אבותיו הסמוכו' ע"כ אמר החכם אל תוליכנו מן המקום הזה שהוא לא צוה להוליך אותו מן המקו' הזה אלא אם יקברוהו במקו' שצוה:

סימן תשכב

פירוש א

אבא כו'. נ"א אחד היה מבקש מיהודי שילמד לבנו קדיש ועוד בקש ממנו שלא יניח לאשתו בן חורין אמר אבא שאול בן בטנית בעצתי לא תהיה. ר"ל שלא יניח לאשתו בן חורין כדי שלא תגבה כתובתה ואפי' אם המעות שגבו בקרקע שמכרו הוא בעין פעמים שלא יתנו לה כגון שיש גם ב"ח ואין במעות כדי שניהם שיתנו לב"ח ותדחה האשה וגם לענין מזונות יש נפקותא אם אין כאן בני חורין אינה ניזונת ממשועבדי' אפי' ממעות שבידם שגבו מהם היאך לעשות כך אמר אבא שאול בן בטנית בעצתי לא תהיה:

והאיך כו' ר"ל יש לשאול היאך לעשות כיון שמת ג"כ חסיד ובן חסיד אומר קדיש והיה קשה מאוד ללמדו לזה בן המת ובן החסיד הוא ר"ל אם בכה"ג שקשה מאוד ללמדו קדיש

לזה בן המת ובן החסיד האומר קדיש אם האי שבקש ממנו מחויב להטריח ללמד לבן המת קדיש ומסיים אומר לו להאי שבקש ממנו מ"מ מצוה הוא להטריח ללמדו קדיש לבן המת שיוכל ג"כ הוא לומר קדיש כמו בן החסיד:

סימן תשכג

פירוש א

ואין כו' ואם גוסס ואומר כו'. עיין טעמא דכל זה לעיל סימן רל"ד:

סימן תשכד

פירוש א

אעפ"י כו' יציל המת קודם. ר"ל משום שתגוף הוא תיק ונרתק לנשמה ע"כ הוא מוקדם להציל יותר מן הספרים:

סימן תשכה

פירוש א

שמעתי כו'. יהיה לעולם מעשה באיש כו' ועד שלם בגופו הוא סימן אחד **ולמה בא בחלום כו'**. ר"ל כמאמר הכתוב וישוב העפר על הארץ כשהיה כלו' שיהא הגוף נרקב ומסיים הפסוק ואז הרוח תשוב אל אלקים ואין דנין אותו שוב עיין כעין זה מדרש קהלת והא דאיתא בפ' שואל בר' אחא בר' יאשיה שמת קודם כמה שנים והיה גופו שלם שאני צדיקים שלא נאמר בהם מיתה אלא שכיבה ולא שייך בהו רקבון:

סימן תשכו

פירוש א

אמרה כן. ר"ל אמרה כן כמו שאמר האדם הגדול שזקוק א' לא הספיק לפרוע ופרע בשבילו **אמר הוא כו' אמרו לו לא תעשה סכנת נפש הוא**. ר"ל אמר הוא לאותן אנשים שממלאים קבר אדמה והאבנים למלאות קבר אביו דהיינו שיחפרו ויביאו אדמה והאבנים ממקום אחר למלאות קבר אביו אמרו לו אותן אנשים לא תעשה סכנת נפש היא שאותו המקום שנחסר על ידך צועק וקבל עלין. וסכנת נפש היא לחוש שימות וימלא אותו המקום שנחסר על ידו בגופו:

לאחר ימים כו' **כמו יהודה כו'** ר"ל יהודה שהתחיל בהצלת יוסף ולא גמר לכך מתו בניו הכי נמי הכא:

סימן תשכז

פירוש א

מעשה כו' **דברי כו'**. ר"ל היאך יוכל לומר שידע המת שתיקן משיור הארון כלי שיר והקפיד על כך הלא כתיב והמתים אינם יודעים מאומה ואמר על הענין המת לועג לרש חרף עושהו מזה מוכח שיודעים המתים ענינים מה ששייך לכבודם זה קאי על מי שרואה את המת ואינו מלווהו כדאיתא בפרק מי שמתו וקאמר ואם ליוהו מה שכרו מלוה ה' חונן משום שהנשמ' הולכת עם המת והיא נר ה' ע"כ המלוה המת נר ה' כאלו מליה ה' עיין ברי"ף שם וממילא אם אינו מלוה המת נר ה' חרף עושהו מזה מוכח שהמת יודע ענין המת שהרי הנשמה הולכת עם המת וכל זמן שהנשמה עמו יודע כל מה ששייך לו כדאיתא בפרק שואל ואיתא מ"ד שהנשמה עמו עד שיתעכל הבשר ואמרו הא דכתיב והמתים וגו' היינו דבר שאינו מענין המת כגון אם בא כו' דברי חלומות כו':

סימן תשכח

פירוש א

אם כו' **כי צדיק ישביעהו ולא יוציא שם שמים לבטלה**. ר"ל ישביעהו בה' שהוא המת שעשה תנאי עמו בודאי השבועה בתנאי שאף השד ומזיק לא יוציא ש"ש לבטלה **ועוד לא יוכל כו'**. ר"ל ואם הוא מזכיר שם י"ה בידאי אינו המת אבל אם לא הזכיר שם י"ה אינו מוכח שהוא כמת דדלמא שד או מזיק הוא ובכיון לא הזכירו שם י"ה שיהיה סבור שהוא המת ויתבעהו כנ"ל:

סימן תשכט

פירוש א

פעמים כו' **צו לביתך כי מה אתה**. ר"ל כאיתא באברבנאל מלכים ראה י"ת לצוותו על זה כו' לא לצורך הצוואה בעצמה כ"א לעוררו על התשובה כו' ה"נ מה שמת בא לו שילך עמו לא שימות אלא כדי שישוב בתשובה **והחי יתן אל לבו לעשות תשובה**. ר"ל כאיתא פירושו בתרגום של קהלת שמצינו נמי שאמר הפסוק לעשות דבר כדי שעל ידי כך ישוב בתשובה:

סימן תשל

פירוש א

מי שנתן כו'. ר"ל ואין ידוע אם הבית שתי שערות ומתנתו מתנה. **אל יקילו כו'**. דמשום ממון אין מבזין המת. **או בקובריו**. ר"ל במת שמא בלע הבגד או אין ידיו פשוטות או בקובריו שלא נקבר כהלכה כשאר מתים שכל דבר שהוא משום פקוח נפש יכול לעשות למת עיין לעיל סימן תנ"א:

סימן תשלא

פירוש א

מזה הטהור בעל תורה הוא יזה וזהו כו'. ר"ל דלפירוש רש"י דמפרש כהן בן כהן קשה אי כהן הוא פשיטא שהוא גם בן כהן ע"כ אמר דה"פ הרוצה להיות מזה אם הוא בן מזה שהוא טהור ובעל תורה ויודע הלכות הזאות אז יזה ונאמר זה על דרך משל על ר"ג וה"ק מי שרוצה להיות נשיא אם ממשפחות נשיאים הוא והוא עצמו נשיא ות"ח ויודע כל ענינים והלכות נשיאות אז יהיה נשיא ואם הפשט דגמרא הכי הוא לכן כו':

סימן תשלב

פירוש א

יזהר אדם כו' טנוף על בשרו. ר"ל משום שעתה מטהרים את המת ע"כ לא יעזוב דבר החוצץ בינו לבשרו. **על פניו כי כו'**. ר"ל אע"פ שזה לאחר שהיו מטהרים את המת מ"מ יזהר שלא יהא עפר על פניו כי על פניו יראה ויש לו בושת מפני שאר כו':

סימן תשלג

פירוש א

אדם כו' ולכך בלבנים. ר"ל אותו אדם נתעטף בחייו בציצית ולא במעיל שהוא בגד וטלית חשוב גם כשמת כו' שהיה רגיל להתעטף בחייו שהרי למה לובשים המת לבנים משום דכתיב לבושיה וגומר מזה אנו רואים שחביבים למעלה לבנים לכך בלבנים כנ"ל גם כשמת יעטפוהו בטלית שהיה רגיל וחביב לו להתעטף בחייו:

סימן תשלד

פירוש א

זקן כו'. נ"א אמר כיון שאין לי כו'. ר"ל שאמר הזקן אם היה לי מעות לקנות לו טלית אחר הייתי קונה לו ואני הייתי מתעטף בטלית שלי שהייתי מתעטף בו בחיים כאיתא בסימן תשל"ג אבל כיון שאין לי כו' מוטב כו' שאני כו':

סימן תשלה

פירוש א

איש אחד כו' ושכר באותו עולם. ר"ל בעיטוף בשבת יותר טוב משום שתעשה מצות שתי' הא' שתקיים המצוה והשני שאתה תגרום שיהיה לאותו האיש שנתן לך הטלית קיים המצוה זכות ושכר לעה"ב ואם תחשוב כן לא יהיה לך עצבון כשתתעטף בשבת:

סימן תשלו

פירוש א

שנים כו' הרי כו'. ר"ל שהצדיקים ראוים ללבוש לבנים כאשר צוה רבי יאשיה ורבי ירמיה ללבוש להם לבנים כדרך שלובשים הצדיקים מזה מוכח שאין מפשיטים כו' דאי מפשיטים אחר כו' מה היה מהני ליה לרבי ינאי שצוה שלא להלביש לבנים הלא לאחר מותו מפשיטים ממנו הבגדים שאינם לבנים ולובשים אותו בגדים לבנים כדרך שלובשים צדיקים:

סימן תשלז

פירוש א

וישמע כו'. נ"א לקנות צרכי המת בשעה שמתו מוטל מי שמתו מוטל לפניו יתנו לו המוכרים ולא ישאלו מידו והא אינו אמר מוטב שלא כו' ואין כו' לקנות לא נמצאת אתה כו' ר"ל כיון דאמרינן כשמת מוטל אין מאחרים אותו ע"כ לעולם כו' והזריז ורגיל בדבר זה בשעה שמת מוטל הרי זה משובח כדי שלא יאוחר קבירת המת וקאמר מי שמתו מוטל לפניו כלומר שמוטל עליו לקברו ולקנות לו כל צרכי קבורה יתנו לו המוכרים מה שצריך לצרכי קבורה ולא ישאלו מידו המעות והא המוכר אינו' אמר מוטב שלא אזקק לו ליתן לו מה שצריך עד שיתן המעות כדי שלא כו' וקאמר ואין חושדים את האדם הרגיל לקנות בשעה שמת מוטל שלא קנה בסך דמים שאמר שאם כן שחושדים אותו לא

נמצאת כו' שבפעם אחרת שמוטל המת לא יקנה כיון שחושדין אותו גם י"ל מלת ואין פירושו כמו ואם וה"ק ואם חושדים את האדם הרגיל לקנות לא נמצאת אתה מכשילו כו' לכך אין חושדים אותו:

סימן תשלח

פירוש א

כל שהוא על קברו. ר"ל דקשה בדברי ר"נ למה לא פירש אם יש עוד מותר לאחר שעשה נפש מה יעשה כו' אף על גב דאיתא בירושלמי דיעשה זילוף על מטתו ולזילוף אין שיעור ויכול לעשותו מממון הרבה כאיתא בתו' י"ט פרק ב' דשקלים מ"מ י"ל היאך נזכר זה בדברי ר"נ וקאמר עושים לו נפש שאמר ר"נ היינו מצבה על קברו אע"ג דלא גבו המעות אלא לצרכי קבורה ולא לעשות מצבה ש"מ שאינו מחויבים לעשות במעות דוקא הדבר שגבו בשבילו אלא יכולים לעשות בנותר לאותו אדם שגבו בשבילו גם ד"א ממילא נשמע שיכולים לעשות בנותר אדם שגבו בשבילו גם זילוף על מטתו:

סימן תשלט

פירוש א

אם מקבצין כו' כיון כו'. אע"ג דלצורך סעודה גבו והוא יעשה בו דבר אחר וזה נלמד ממה שאיתא בסימן תשל"ח:

סימן תשמ

פירוש א

כשיש מת מוטל כו'. ר"ל כשמת בבית הקברות אף בעיר גדולה אם באו אורחים שם לא יתן כו' וטעמא כאיתא בסי' שאחר זה עיין בי"ד שמ"ג:

סימן תשמא

פירוש א

מי שמוליך כו' וכן כשמת בעיר. ר"ל בכפר קטן עיין בי"ד שע"ג.

שהרי כתיב כי תמצא איש וגו' ר"ל זה אמר אלישע לגחזי שלא יתעכב בדרך ותהיה כונתו בשליחתו ולא יפנה לבו לדבר אחר לא במעשה ולא בדיבור כאיתא ברד"ק ע"ש מזה אנו רואים שמכח עניית ונתינת שלום יפנה לבו לד"א ע"כ לא יתן ויענה שלום וזה

נמי הטעם מי שמוליך מת כו' ונפרד מקרוביו שלא ינשק להם שלא לפנות לבו במעשה לדבר אחר:

ויחטאו לו כו'. ר"ל שיעשו לו מעשים אשר לא יעשה ושאינם ראוים והגונים לעשות לו:

סימן תשמב

פירוש א

ומי שיושב כו' אל יצא משם להתפלל. דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת כאיתא בא"ח בהג"ה סימן ל"ח:

סימן תשמג

פירוש א

עיר כו' מוציאין את שמת ראשון כו'. ר"ל בשניהם שווים מיירי דק"ל ת"ח וע"ה ת"ח קודם אע"פ שלא מת ראשון איש ואשה אשה קודמת עיין בי"ד שנ"ד:

סימן תשמד

פירוש א

אדם כו' לא יתכן לשמש. ר"ל משום דרוב גוססים למיתה ואז אסור בתשמיש המטה:

סימן תשמה

פירוש א

כשמזכירים כו' כותבין ז"ל כו'. ר"ל כשמזכירים ת"ח לאחר י"ב חדש אין צ"ל ז"ל אבל תוך יב"ח צ"ל ז"ל כאיתא בסמוך וכיון דאמרינן כשמזכירים ת"ח אצ"ל ז"ל וכ"ש כשאדם כו' ובקש לכתוב ת"ח פלוני אמר דבר זה שאין כותבים ז"ל ודרך פשוטו הכי הוא דס"ל להחסיד המחבר ז"ל שהכתיבה והאמירה שוים הם וכל היכא שאין כותבים ז"ל נמי אין אומרים ז"ל וה"ק כשמזכירין כו' כמו כו' על משה ועל אהרן ז"ל אמור מעתה הנה משה ואהרן אין כותבים ואין אומרים עליהם ז"ל מכ"ש שאר ת"ח שאינם חשובים וגדולים כמשה ואהרן שאין כותבים ואין אומרים עליהם ז"ל שהרי כו' ולא היה אומר ז"ל ברבינא ורב אשי שסדרו וכתבו הגמרא וסיים וגמר סדרו וכתובו דגמרא מר בר רב אשי וכל היכא דכתב דבר אחד בשם אביו לא כתב ז"ל וגם כמו שלא כתב ז"ל ה"ה כשאמר בב"ה בשם אביו היה אומר רב אשי ולא היה אומר ז"ל עיין לקמן תתק"פ תתקפ"א תתקפ"ב **בתוך**

י"ב חודש כו' יאמר ז"ל אבל לאחר כו' משום דמשפט רשעים בגיהנם י"ב חודש גם י"ל משום דתוך י"ב חודש נשמה עולה ויורדת ויש לה נפקותא בזכרון טוב בזה העולם אבל לאחר י"ב שהנשמה עולה ואינה יורדת ואין לה נפקותא בזכרון טוב בעולם הזה ע"כ אינו מוכרח לומר זכרונו לברכה:

סימן תשמו

פירוש א

ואשר אמרו על חרבונה זכור לטוב. קאי על הסימן הקודם לזה ור"ל כיון דחזינן דתקנו בנוסח התפלה על חרבונה לומר ז"ל משמע שאף אחר י"ב צ"ל ז"ל והלא אמרינן לאחר י"ב חודש א"צ לומר ז"ל ואמר לעולם אחר י"ב א"צ לומר ז"ל ואשר אמרו ותקנו בנוסח התפלה על חרבונה ז"ל דמשמע דאפילו אחר כמה שנים מוכרח לומר ז"ל לפי כו':

סימן תשמז

פירוש א

שנים כו' וגם רוחו תבקש עלי רחמים. כדאיתא נמי לעיל ת"נ ותש"י.

והאחד אמר מוטב כו' שני דברים כו' ר"ל שאם יקראם בספר שכתבו החי יש לחי מצוה יותר משיש למת אם יקראו בספר שכתב משום שאם אחד זיכה הרבים זכות הרבים תלוי בו והוי כאלו עצמו עשה המצוה עתה וקרא בו אבל אם יקרא בספר שכתב המת אינו יכולים לומר דהוי כאלו עתה המת בעצמו קרא בו שהרי עת עתה אינו בר עשיה וקריה וזכות המת הוא שע"י שכתב בספר בחייו יגרום שזה יקרא בו עת עתה וקאמר אעפ"כ כו' ונותן טעם כי שני דברים כו' מוטב לעשות של מת משום שהמת אינו עתה בר עשייה ואינו יכול לזכות עצמו בדבר אחר אבל החי הוא עתה בר עשייה יוכל לזכות עצמו בדבר אחר **כגון כו' דין הוא כו'**. עיין כעין זה תקכ"ח:

סימן תשמח

פירוש א

אין דבר כו' אלא ודאי עשה. ר"ל מזה מוכח אין דבר כנ"ל שהרי מזה נלמד שאין שום רעה בעיר אפילו חבלוהו בני אדם אלא מה' כדאיתא בסמוך תשנ"א אף לפי סברא הייתי אומר שהרעות שנעשו אינם בגזירות הקב"ה כדכתיב אם אחפוץ במות המת ומשום זה באמת יש אומרים דהפסוק אם תהיה וגו' אינו לשון בתמיה אלא ה"ק אם תהיה וגו'

באמת ה' לא עשה כדכתיב אם אחפוץ וגו' וא"כ דבר פשוט הוא אי אמרינן שאין שום רעה נעשה אלא בגזירת הקב"ה פשיטא דטובות בגזירתו.
שלא יכשל בתפלתו ר"ל כדאיתא בסמוך תשמ"ט תש"ן:

סימן תשמט

פירוש א

יש אדם כו' יבקש מה' כו'. ר"ל מכח שמכעסת אותו אינה טובה בעיניו ושונאה ע"כ יבקש מה' כו' לאהבה אותו ושוב לא תכעיסו וממילא ואל ישנא אותה או יבקש מה' שתשא כו' שיאהבנה וע"י זה יתנהג עמה בעניינה ודברים של חבה וזה תגרום שהיא תאהבנו ולא תכעוס אותו עוד :

סימן תשנ

פירוש א

ואם יש כו'. ר"ל לא מבעיא אם ביקש על מיתתה ומתה שמתחרט אלא הלא תראה שבקש מהקב"ה להענישו ומתחרט על שבקש על כך ויש דאגה בלבו שמא יעשה הקב"ה בקשתו לכך כו':
נ"א **שיעשה לאחרים כך רעה שיענישוהו הוא וזרעו על אותו דבר ודין הוא שהתפלל שיענישו חבירו על ידי תחנתו** ר"ל אם חבירו עשה לו רעה שאינו כו' אל ימהר כו' דשמא הרעה שעשה לו חבירו אינו כדאי להתפלל להעניש חבירו אלא ימוד כו' שאם יבא כו' שיעשה לאחרים כך רעה שיענישו הוא וזרעו על אותו דבר משום שראוי לענוש על הרעה כזאת וא"כ ודין הוא שהתפלה גם הוא שיענישו חבירו ע"י תחינתו:

סימן תשנא

פירוש א

אם כו' כתיב מה זאת וגו'. ר"ל מדכתיב אם תהיה וגו' שלא נעשה שום רעה בעיר אלא בעשיית ה' ש"מ אפילו חבלת בני אדם הם בעשיית ה' וגם מדאמרו השבטים מה זאת עשה ה' לנו הלא ע"י בני אדם נעשה להם ש"מ דאף מה שנעשה ע"י ב"א נמי ע"י עשיית ה' הוא:

סימן תשנב

פירוש א

אל יהא אדם כו'. זה שייך לסימן הקודם לזה כיון דאמרינן דכל ענייני וצרכי בני אדם נעשה ע"י הקב"ה מוכח שאל יהא אדם כו' שהרי תקנו כו' בשלמא אי אמרינן דאין כל ענייני בני אדם נעשה ע"י הקב"ה אינו מוכח דאל יהא אדם כו' והא דתקנו תחלה אתה חונן כו' ואח"כ צרכיו טעמא הוא כיון דלאו כל צרכיו מהקב"ה שהרי מה שנעשה ע"י בני אדם אינו מאת ה' אבל עתה דאמרינן שהכל מאת ה' ואפי' חבלוהו בני אדם מוכח שפיר שאל יהא אדם כו' דאם לא כן למה תקנו תחנה כו' ואחר כך צרכיו:

סימן תשנג

פירוש א

יש כו' והוצרך כו'. ר"ל דכתיב בכל צרתם לא צר באלף וקרינן לו בוי"ו ולפי הקרי לו בוי"ו ע"ד ותקצר נפשו בעמל ישראל והכל ד"מ ודברי התורה כו' עיין רד"ק ישעיה סימן ס"ג וכו' אין חבוש מתיר עצמו והוצרך מלאך פניו להושיעם. **חייבים כולם כו'**. דהיינו אף על שונאו דמכח ערבות נחשבים כולם כנפש אחד וצער חבירו הוי צערו וגם מכח ערבות אחד נתפש בעון חבירו ויכול להיות שצער חבירו הוא משום עונו וגם מכח שהם ערבים זה לזה אם לא מתפלל על חבירו נקרא חוטא לכך אם מתפלל על חבירו אינו נענה משום זה על עצמו כי הוא מן הדין להתפלל על חבירו אע"פ שהוא שונאו ולפי זה אי הוי איוב מישראל צ"ל הוא דנענה בהתפללו בעד רעהו משום דהוי קודם שנעשו ישראל ערבים זה לזה או צ"ל שריעיו לא הוי מישראל:

סימן תשנד

פירוש א

כל כו' שישפוט אותם. ר"ל שישפוט אותם על עסקי ממון שביניהם או על עסקי עבירה שעברו ורוצים לעשות תשובה כמו שישפוט ונלמד זה מדכתיב בשמואל א' ז' וישפוט שמואל וגו'.ך:

סימן תשנה

פירוש א

בזמן כו'. נ"א ויום הכפורים עצמו ובשביל גזרה או כו' ר"ל או שמתענין בשביל גזרה או בשביל כו'. **לנו אותו צדיק**. ר"ל שאם לא נענה מחמת עונות שבידם ויגזור הקב"ה שום גזירה בעיר יאמרו מה הועיל לנו אותו צדיק ויחרפוהו וגם יתחלל שם שמים ויאמרו שאין תוכו כברו שמהאי טעמא איתא בתענית י"ד אמר רבי אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ נענה כו':

נ"א **כמו שאמרו לר' חנינא רבי יהושע צלי ואתי מיטרא כו' ואין שומעים לי** והא דבאמת התפלל אם לא היו שומעים לו וגם כשהתפללו הוא וריב"ל לא בא גשם בודאי היה משום שלא היו שומעים להם א"כ למה התפלל י"ל דשקורי הוה משקרי שאמרו תקננו עונות שבידינו ובאמת לא תקנו גם י"ל שהיו מעלים מהם איזה עונות ואותם לא תקנו.

ואותם כו' אבל לחזנים כו' ר"ל אם יתפלל בי"ה אחד שלא הורגל להתפלל בכל שנה יאמרו האי דלא מתפלל עתה החזן דרגיל להתפלל בכל השנה משום דחזן פעמים נענה ופעמים אינו נענה לכך מתפלל זה בי"ה שודאי נענה וא"כ ואם לא נענה שייך הטעם הנ"ל ע"כ לא יתפלל אם לא כו' ואם יתפלל כו' וזהו שמסיים אבל לחזנים לא כו':

שאיני מתגאה ר"ל אבל אם היה מתגאה אפילו אאינשי ביתיה לא מתקבל כדאיתא בסוטה וב"ב **ומי שאינו רגיל לוקה כו'**. ר"ל מי שאינו רגיל להתפלל כל השנה לוקה כו' אם לא עשו כנ"ל. נ"א כך צדיק גמור שאינו רגיל להתפלל והתפלל ביום הכפורים ולא עשו כו'.

וכמו שנאמר היכל ה' היכל ה' וגו' שלש רגלים כו' ר"ל שלש פעמים כתיב היכל ה' וקאמר אל תבטחו וגו' לאמר היכל ה' וגו' שלש רגלים שאנו עולים להיכל ה' יגן כו':

סימן תשנו

פירוש א

אחד זקן כו' יש בלבו בתפלה. עיין רד"ק שמואל ב' ז'.

ויקחו אבן אלו כו' ר"ל דקשה איך ישבו משה ודוד אלא ע"כ צ"ל כיון שלא היו בישראל ראוים לאותן תפלות והם לא היו יכולים להתפלל אלא בישיבה לכך היו מתפללים מיושב ולא חיישינן שמא ילמדו ממנו אחרים ויתפללו מיושב ואמר לעולם חיישינן שמא כו' ואשר כו' הרי לא ישב ממש:

סימן תשנז

פירוש א

צדיק אחד כו' וכתיב לא מיחה בהם לפני בני ישראל. זה אינו פסוק בשום מקום רק בשמואל א' ג' כתיב בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בם ואמר דמלת ולא כהה פירושו ולא מיחה בהם וע"ז קשה הלא מיחה בהם ואמר אל בני וגו' ואמר לפני בני ישראל לא מיחה בהם דהיינו בשעה שהיו ישראל מקבלים את בניו על סבת העושק שהיו עושקים אותם רק לעת זקנתו מיחה בהם עיין רד"ק ורלב"ג שמואל הנ"ל **כגון שממלא כו' כגון מלך**. ר"ל בן מלך ובן כהן גדול וממלא מקום אבותיו אבל מצות לגמרי אינם ירושה **שנא' ותופשי התורה לא ידעוני**. ר"ל הצדיקים הרגילים לקשור ולתופשי התורה לא ידעוני נשמע מיניה שהצדיקים ראוים לקשור ולתופשי התורה:

סימן תשנח

פירוש א

בפילגש בגבעה כו'. ר"ל דכיון דחזינן שתי פעמים ששאלו ע"י כהן שלא היה הגון כפנחס נפלו ובשלישית שאלו ע"י פנחס נצחו מזה נראה שלא יתפלל שאינו הגון לכך כל כו' הקב"ה כו':

נ"א **הרי כשהיה הצדיק ונקי משוח מלחמה היו נוצחים**. ר"ל מנלן שלא יתנוהו לתקוע בשופר הלא בפסוק לא כתיב אלא מליציך וגו' דמשמע אותם שהם מליצים בתפלה לא יהיו שאינם הגונים לכך אמר וישאלו וגו' הרי כשהיה הצדיק ונקי משוח מלחמה היו נוצחים מזה נראה דלאו דוקא בתפלה קאמר לכך לתקוע בשופר נמי אין נותנים לשאינו הגון. **לפיכך כו' רק ישתוק שלא יהא על ידו**. ר"ל אנו שואלים אותו ויודע ששומעים לו מה שאמר מוטב שאותו צדיק כו' ויאמר להם כך ואל יחוס על שנאתו של אחר שישנא אותו על זה כיון כו' ואם בעבורו דהיינו כו' שאין שומעים לי מה שאמר לא יאמר שיתפלל הצדיק למה יקבל שנאה בחנם שהרי אף אם יאמר יתפלל צדיק אין שומעין לו וגם אל יאמר על שאינו הגון שיתפלל אפילו אם נותנים לו להתפלל בלא אמירתו רק ישתוק שלא יהא נראה על ידו:

סימן תשנט

פירוש א

מעשה באחד כו'. ר"ל לפי סדר ישיבתם אצל הארון שומעים תפלתם ובקשתם ואז יבקרו פנקסיהם אם ראוים לקבל תפלתם וממילא ראשון ראשון מקמי דליפוש חרון נידון לזכות וע"י זה נשמע תפלתו א"ל החכם כו' ומוטב לך כו' יותר תהא כו' ר"ל כיון שמקום אצל ארון ראוי לך ואתה יושב מרחוק כדי שלא תהא מריבה ע"כ לא תפסיד מקומך ומעלין לך כאילו אתה יושב אצל ארון ואדרבה יותר תהא תפלתך נשמעת כו':

סימן תשס

פירוש א

מימינו וגו' ובימין התורה. ר"ל כדאי' בסי' שלפני זה שכ"מ החשוב חשוב קודם לשמוע תפלתו ביותר וימין הוא חשוב משמאל ע"כ יושבים הצדיקים מימין לארון מימין הנכבד שהוא חשוב משמאלו ובימין התורה כדכתיב מימינו אשדת למו וימין התורה יותר מעולה מן שמאלה כדכתיב אורך ימים בימינה וגו'. **אבל בעבור שלום לא יהא כו'**. ר"ל נמי כדאיתא בסי' שלפני זה כיון שהוא עושה כן שלא תהא מריבה לא איבד מקומו ואדרבה יותר תהא שכרו ה"נ הכא אל יהא יקפיד למען עשות שלום:

סימן תשסא

פירוש א

אם יש כו' ובלבד שלא יהא מחלוקת בדבר. ר"ל אם יהיה מחלוקת יתנו לשאינו הגון אע"פ שהוא שלא כדין שאין קטיגור כו' כאיתא בסי' תשנ"ח לפי שגדול המחלוקת ומותר לעשות עבירה קטנה כדי שלא יבא לידי עבירה גדולה.

ויראי שמים כו' צדיקים ר"ל משום דלכל מילי אמרינן אין קטיגור כו':

סימן תשסב

פירוש א

החכם כו' א"ל צא לחוץ כו'. ר"ל כאיתא במהרי"ל הלכות י"ה כשרוצה כו' ישלוף מנעליו ויניחם בביתו ולא יוליכם בב"ה משום טינוף כו' היה נוהג ששמש העיר היה מכריז בערב שבת להניח מנעליהם בביתם:

סימן תשסג

פירוש א

כיון שהקב"ה כו' ובר"ה כו'. ר"ל בכל יום דן על הנוהג בו ביום ולפי שעה ולא על כל השנה כולה ושנים רבות אבל בר"ה דן כו'. **יש מלך שנגזר בימיו כו'**. ר"ל דקשה הלא מספר הדורות לפניו א"כ למה לא אמר סכום שניו כמו שאמר כי קרא וגו' שבע שנים ואמר דמה שאמר גבר לא יצלח לא קאי על יכניהו כמו שיש מפרשים משום שכל ימי חייו היה בשבי אלא קאי על כל גבר וגבר שהיו בימיו שלא יצליח ובזה יתורץ שאמר לא יצלח בימיו ולא אמר סכום שנים כי מה שלא יצליחו תלוי בו בימיו ימי חייו כי יש מלך שיגזור בימיו כו':

סימן תשסד

פירוש א

אנוש כו' ולכפול כו'. ר"ל אם היו רוצים ליתן דבר מועט יותר לא הייתי משגיח להם כאיתא נמי בסימן שאחר זה אך עתה שרוצים לכפול יראתי פן כו' ורמז לדבר כי בצל החכמה בצל הכסף שהכסף עושה מה שהחכמה עושה ד"מ אם נותן זקוק אחד החכמה הוי כאילו עוד נתון זקוק דהיינו שני זקוקים צריך הוא נמי ליתן זקוק יותר דהיינו שני זקוקים והזקוק היותר הוא נגד מה שהחכמה עושה עיין כעין זה בתרגום קהלת. **על מה שהיו נותנים כו'**. ר"ל שרוצים ליתן ולכפול על מה שהיה צריך להיות נתינה שלהם. **עד שתהא רציחה ביניהם**. ר"ל ומטעם זה אין לחוש לגזילת עניים כדאי' בכמה דוכתי שמותר לעשות עבירה קטנה שלא יבא לידי עבירה גדולה:

סימן תשסה

פירוש א

תשובה כיון כו' מה כו'. ר"ל אם יתן אותו כפל כסף לעניים מה שהם נותנים כשגוללי' כמו שהוא היה נותן לעניים כספו כשהוא היה גולל ס"ת כיון שברצון כו' מעלה עליו כאילו הוא נותן כפל צדקה מה כו':

ומה שאמרת כו' גם כו' ר"ל והיית אומר לעשות עבירה קטנה שלא יבא לידי רעה זה אינו כי לפי סברא לא יבאו לידי עבירה גדולה משום שאז כשיראו כו' גם האחרים ימנעו ע"כ אין לחוש שיבאו אחרים ויאמרו אנו רוצים לגלול בפחות או בכגון אלו שהרי למען רבות צדקה מנעו אלו וא"ת עדיין יש לחוש למחלוקת שיאמרו אחרים אנו רוצים לרבות

אז כו' אבל אם אחד כו' אין לשמוע לו בדבר מועט כדאיתא נמי בסימן שלפני זה כלומר לא שכיח שיבואו בני אדם ליתן יותר ויבואו ע"י כך למחלוקת ואף שיארע כך ויבואו לידי מחלוקת אז יעשו החכמים לפי מה שיראו פשרה אם אלה כו' ע"כ אין לחוש שיבאו לידי רעה ומחלוקת משום זה להתיר גזילת עניים:

סימן תשסו

פירוש א

מעשה היה אחד כו' והוא אומר ומקללך אאור. ר"ל כיון שקורין הקללות נוכח האדם חשוב יש לחוש שיקיימו דבריו מה שהוא אומר מן הפסוק ומקללך אאור שפירושו מי שהוא מקלל אותך אני אאור אותו:

שנאמר ואל תקוץ בתוכחתו. ר"ל מלת תקוץ פירושו מלשון קצתי בחיי:

סימן תשסז

פירוש א

למה כו' לכך יתירה התוכחה מן הברכה. ר"ל דבאמת יכול לכתוב בברכה כמו בתוכחה והא דנכתב יותר משום דלפי דעתו של בן אדם כאלו התוכחה יתירה מן הברכה כן נראה לי:

סימן תשסח

פירוש א

יזהר כו' מי שעינו האחת כו'. ר"ל שאין לו אלא עין אחת לא יקרא החזן לו עורת וגו'.

ולא יתכן כו' ש"מ שלא חטא. ר"ל והלא באמת חטא.

אלא כו' או יוסיף אותו חולה שירפא ר"ל שיזכיר שמו בתפלתו ויתפלל עליו שירפא:

נ"א **כשהיו אומרים כו'**. תשוה קולך לקולינו אמר אני מרים קולי כדי כו':

סימן תשסט

פירוש א

וכן אדם כו' אעפ"י שאינו מתכוין להנות. ר"ל מלת וכן קאי על סימן שלפני זה שאמרנו שלא יקרא החזן מי שעינו אחת עורת וגו' וכן שארי דברים נאמרו שם שלא יעשה מפני שמביישו אע"פ שאין כוונתו לביישו לא יעשה מפני שממילא יבויש וכן אדם כו' לא

יכניס כו' יהיה טעם מאכל בפיו אע"פ שאינו מתכוין להנות מ"מ ממילא יהנה ויהיה טעם מאכל בפיו:

סימן תשע

פירוש א

צריך כו' ושכינה מתרחקת ממנו. ר"ל ועי"ז גם תפלתו אינה נשמעת. **וכתיב קרוב וגו'**. ר"ל מדכתיב ורחוק מכליותיהם משמע שמהרהרים הרהורים רעים:

וכתיב עם נעלמים לא אשב הקב"ה כו' ובפרישכם וגו' ר"ל לא אשב אצל אותם הרשעים הנעלמים מהקב"ה שהקב"ה מעלים עיניו מהם כמ"ש ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם וגו':

סימן תשעא

פירוש א

אחד כו' ודיו עזב בכאן. ר"ל שאמר לו פלוני הסופר נתישב בעיר אחרת ע"כ תוכל לישב על קתדרא שישב שם פלוני הסופר לישב במקומו תוכל לישב וגם וקולמוסים ודיו עזב בכאן אשר תוכל לכתוב בהם אמר כו':

סימן תשעב

פירוש א

אחד כו' א"ל זקן אחד ובוצע וגו'. אע"ג דאיתא בא"ח תרמ"ט דמותר אדם ליטול לולב של חבירו בלא דעת חבירו דניחא לאינש למיעבד מצוה בממוניה היינו דוקא כעין לולב שאין חשש קלקול במה שנוטלו ומנענע אבל ליטול ספרים ותפלות של חביריו ללמוד ולהתפלל בהם שלא מדעת חבירו אסור מפני שחושש שלא יקלקלם:

סימן תשעג

פירוש א

אדם כו'. נ"א והני מילי כו' או כו' אמרי פי ויש לבקש כך יהיה רצון כו' ואל יבקש כו' ורצון ה' אם ביום באיזה שעה ביום או בלילה בלא תפלה בעוד שלבו שמח ונפשו גילה בהקב"ה אל ידבר כו' והנביאים כו' וזהו שנאמר מדוע וגו' ואמר להם אתם וגו'. ר"ל אם ביום באיזה שעה שיהיה ביום או בלילה בלא תפלה נפלה שמחה בלבו אל ידבר

עם אדם עד שתצא מלבו כדי שלא יהיה בלבו שום דבר רק שמחת לב וגילה בהקב"ה שהרי והנביאים כו' וזהו שנאמר מדוע וגו' ואמר להם אתם וגומר קראו הנביא משיגע לפי שמרוב התבודדות שכלם בש"י היו שוגים בשאר העינים והודו להם והיא יאמר אליהם אתם ידעתם וגומר שהוא משוגע ע"כ יעשה גם הוא כנ"ל:

וכן כשאדם מתפלל שיהא האזור דבוק במתניו. ר"ל אפילו אם יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה צריך לאזור באזור משום הכון כדאי' בא"ח צ"א והאזור צריך להיות דבוק במתניו כאשר מוכח מפסוקים הנ"ל.

הרי כו' ר"ל והוי כמשא בשבת עליו:

סימן תשעד

פירוש א

כשיש כו' אבל מכסי' מפני שחוצץ כו'. ר"ל אף ע"ג שהבגד לא חשוב הבדלה כנ"ל עכ"פ למה דוקא מכסים הזרוע בבגד ותפילין על בגד לא ואמר מפני כו' **אדם כו' וכן המדבר כו'** כי חרש שדברו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר:

סימן תשעה

פירוש א

הנה שאול המלך כו'. משום דקשה היאך היה דוד יכול לכרות כנף שאול בלא שום הרגש שאול כלל ואמר דזה היה שלא היה המנטול שהיה בו ציצית עליו כשעשה צרכיו:

סימן תשעו

פירוש א

אם כו' מוטב כו'. ר"ל דהא אם לא יהרהר בדברי תורה אף תפלתו שהיא בהרהורים דברים בטלים תועבה וע"כ ואם כו' שאם יהרהר לבו בתפלה ולא בדברי תורה יהיה תפלתו כראוי וכהוגן מוטב שיהרהר כו':

סימן תשעז

פירוש א

המתפלל כו' כי כו'. ר"ל נמי כדאיתא בסימן שלפני זה שאם יתפלל ולא יגביה אף תפלתו שלא כהוגן שהרי מתפלל שלא בכוונה וזהו שמסיים ואם יתפלל כו' כי המתפלל כנ"ל:

סימן תשעח

פירוש א

כשקובלים כו' ותעבור כו'. ר"ל אם רואה שהצבור חפצים לילך למושל שלהם שיש לו שררה לסגור ולפתוח וקראו בלשון הפסוק כדכתיב ונתתי מפתח בית דוד על שכמו ופתח ואין סגר וסגר ואין פתח מוטב כו' כי שמא יעכבו יותר מדאי אצלו ויעבור כו':

נ"א **אבל אחד כו' בקהל לצורך הקהל ואם יודע שום דבר יאמר בבית הכנסת לא יתכן לו לומר כו' וימחה כו' ואם כבר כו' לא יתכן שיצא אדם לחוץ ואע"ג דאמרו כו'** ר"ל אחד מראשי הקהל כשמדברים בבית הכנסת בקהל ומעכבים התפלה לצורך הקהל ואם יודע שום דבר שהוא מן הצורך להודיע לכל הקהל יאמר בבית הכנסת בפני כל הקהל כדי לתקנו לא יתכן לו לומר כו' כיון שדבריו נשמעים וימחה ביד המעכבים התפלה לצורך הקהל ועי"ז יבוטל ויהורס ענייני הקהל:

סימן תשעט

פירוש א

לא יצא אדם כו'. קאי על סימן שלפני זה שנאמר שם שאם מעכבים להכניס ס"ת בארון לא יתכן שיצא אדם לחוץ ר"ל בכה"ג נאמר עליו ועוזבי ה' יכלו כנ"ל אבל באמת אף לאחר שהכניסו הס"ת לארון לא יצא מב"ה עד שיסיימו כל התפלה אא"כ כו' ומביא מעשה על זה בסי' שאחר זה:

סימן תשפא

פירוש א

אשה כו' התחילו כו'. ר"ל דאמרינן יותר טוב שלא תלך עד שיאיר היום אע"ג שיש תפלות שניתקנו לומר בב"ה קודם שיאור היום ואם לא תלך עד שיאור היום בטלו אותן תפלות כו' וכיון שאותן תפלות לא ניתקנו ע"י אנשי כנסת הגדולה כו' לכך כו' ע"כ לא איכפת לן אם יבוטלו ומשום זה יותר טוב כו':

סימן תשפב

פירוש א

אדם כו'. נ"א להוציא השומעים ואם בא לפסוק כי פעמים כו' והוא פוסק יפסוק בין כו' ואם יכול לעצור שלא ירוק בין ספור כמו ארוממך אלהי המלך לא יפסוק עד כו'

וכ"ש כו' כי כו'. ר"ל מן הראוי שלא יפסוק אלא בין הפסוקים ולא באמצע הפסוק אע"פ שהפסוק אינו ספור א' ועכ"פ אם יוכל לעצור עצמו שלא ירוק בפסוק שיש בו ספור אחד כמו כו' לא יפסוק עד כו' כי כו':

לכך יקדים כו'. ר"ל כגון גדול אם חושש שהיה מפסיק בין גדול ובין ה' ומהולל או כיוצא בו לכך יקדים כו' כדי כו' **וחכם כו' וכגון כו'**. ר"ל שאין מדבר בשבח שלמעלה כגון צדיק ה' וגו' וכיוצא בו והכל יש שבח להקב"ה אבל כאן שבעל כרחו כו' שיש בו שבח להקב"ה כגון אז וגו' אבל אין מדבר בשבח של מעלה כנ"ל וכן כו' וכגון בשבתות אלו יפסוק שהרי כבר כו' **אבל על חנם כו' לכך נאמר עת לחשות ועת לדבר**. ר"ל אם אינו מוכרח להפסיק בכ"מ אסור להפסיק שהרי הכל יש שבח ואפילו בדברי תורה בנתים שא"א לו להפסיק בדבור שאז ישתוק ויהרהר בדברי תורה ואם במקום שיבא לטעות אם ישתוק ויהרהר בד"ת לא ישתוק ומפרש איזה מקומות שיבא לטעות אם ישתוק ועל אילו מקומות וכיוצא בהם לא עת לחשות אלא עת לדבר תפלתו פן יטעה:

נ"א **כגון שאמר ויאמרו בגוים ה' מלך ואם ישתוק כו' יאמרו ה' מלך או חילוף**. דהיינו שאמר ויאמרו בגוים ה' מלך שבהודו לה' קראו וצריך לומר אחריו ירעם הי' וגו' ואם ישתוק יטעה ויאמר ה' מלך וגו' שאחר ויאמרו בגוים ה' מלך שביהי כבוד או חילוף אם אמר ביהי כבוד וצריך לומר אחריו מה שהוא שם יטעה ויאמר מה שבהודו לה' קראו אחריו וכן אם ישתוק במקום שכבר אמר הניא וגו' שברננו צדיקים וצריך לומר אחריו עצת ה' וגו' יטעה ויאמר רבות מחשבות וכו' שאחר הניא מחשבות עמים שביהי כבוד או חילוף:

נ"א **וכן כשבאים לומר ה' הפיר עצת גוים וגו' אם יאמרו כי הוא אמר ויהי או בחלופו**. דהיינו אם אמרו כי הוא אמר ויהי וגומר שברנני צדיקים וצריך לומר אחריו ה' הפיר עצת גוים וגומר אם ישתוק יטעה ויאמר כי בחר ה' בציון שאחר כי הוא אמר ויהי שביהי כבוד וכן בכ"מ כו':

סימן תשפג

פירוש א

אחד כו' מוטב כו'. ר"ל שאמר שבבית הכנסת יושבים אצלו ב"א שמדברים ד"ת ואינו כו' ע"כ מתאחר לבוא לבית הכנסת אמר לו החכם מוטב כו' ויפה עשית שאין לבטל תפלה וכונת התפלה עי"ז כדאי' נמי לעיל תש"ו תשע"ז כעין זה:

סימן תשפד

פירוש א

כל כו' והכל לפי לב האדם. ר"ל אם יכול לכוון לבו אף אם יתלוצצו עליו כגון אם יסגור עיניו או שאר דברים שהוא עושה רשאי לעשות אותן:

סימן תשפה

פירוש א

טוב כו' ולכך היו מתרגמין. ר"ל כדי שיבינו הכל. **ועוד ימוד אדם כו' לכך כו'**. ר"ל צריך שיבין מה שמתפלל ועוד גם ימוד כו' להתפלל בכוונה כו' שהתפלה צריכה כוונה לכך אם נתמלא זקנו שבוודאי הוא בא לכלל גדלות ויכול להבין ולכוין בתפלה יורד לפני התיבה ולא ס"ל הטעם שאין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו מפני כבוד הצבור כדאיתא בא"ח. **ומעלה כל מי שיסייעם כו'**. עיין לעיל תשנ"ח. **וכתיב אי לך ארץ שמלכך נער**. ר"ל זה לאו דוקא נאמר על המלך אלא ה"ה על המנהיג או שליח נאמר גם עליו אי לך ארץ שמנהיגך או שלוחך נער.
ומי שאינו מבין כו' ר"ל רע מעללים כו' דהיינו שאינו הגון אמרנו לא יתנו להתפלל לפי כו' ומי שאינו מבין לא כו':

סימן תשפו

פירוש א

מעשה כו'. קאי על סימן שלפני זה שאמרנו שהמתפלל יתפלל בכוונה ואמר לאו דוקא המתפלל צריך כוונה אלא כל דברים שבקדושה שאין יכולים לומר אלא בעשרה כולם צריכין כוונה וכן בברכת המזון אלא לאו דוקא המברך צריך כוונה אלא כל הרוצה לצאת בברכתו צריך כוונה ומביא על זה מעשה כו':

סימן תשפז

פירוש א

הנה כו' אפילו נחש כו'. שמביא לעיל ריי"ט שאם ירצה להחמיר ע"ע ליהרג עליה רשאי ע"ש וכו' אמרו אפילו נחש כו' שמן הדין בספק סכנה אינו רשאי להפסיק א"כ אם רצה להחמיר על עצמו לעשות כן בודאי סכנה רשאי לעשות:

סימן תשפח

פירוש א

וכן כו' אפילו באמת לא ישבע. קאי על סימן שלפני זה כיון שאמרנו שאם אדם מחמיר על עצמו שלא לעבור עבירה אע"פ שמסתכן בנפשו בטוב עושה וכן כו' אפי' באמת לא ישבע אע"פ שמסתכן בנפשו רשאי להחמיר על עצמו עיין לעיל תי"א תי"ט ת"כ:

סימן תשפט

פירוש א

אדם כו' ואמרו בסתם כו'. אף על פי שהתפלה צריכה כוונה ויותר הכוונה מבוררת אם פרט בפירוש הדבר שמתפלל עליו מ"מ אדם כו' אל יאמר כו' שמא אחרים עמהם וצריך גם להתפלל על אותן אחרים וכן מצינו בתפלתם של ישראל שנאמר אם נתן וגו' שהיה כו' ואמרו בסתם את וכו':

סימן תשצא

פירוש א

מי כו' שנאמר אביה היא מחללת. ר"ל שהבת גרמה לקרוא לאביה רשע ולנהוג בו חיל ובזיון כדאיתא בפרק ארבע מיתות ע"כ אין מבזין כו' לקרוא כו' כי מחמת קריאת השם יש להם שייכות אהדדי וע"י זה יש לו בזיון עיין לעיל סימן קצ"ג ולקמן סימן תתש"ג:

סימן תשצב

פירוש א

על כו' שיתקיימו שניהם. משום שכל אחד הוי פלג גופא ושואב כל אחד מכחו של שני אין רגיל שיתקיימו שניהם לכך צריך להתחנן עליו:

ויותר כו'. ר"ל אע"פ שלא שייך הטעם כמו בתאומים הנ"ל מ"מ דיותר צריך כו' כי מפני עין רעה אין רגיל להתקיים אם ילדה שנים בתוך שנה ע"כ ויותר צריך להתחנן שיתקיימו:

סימן תשצג

פירוש א

מי כו' שלא תלד אשתו בשבת כו'. ר"ל שלא היה מחסידים הראשונים שאם היה נוהג כהם לא היה אשתו ילדה בשבת כדאיתא ביו"ד ל"ח גם אפשר בחסידים הראשונים שיארע ליל טבילתה קודם ליל רביעי או הוכרח ליצא לדרך קודם ליל רביעי ואפשר שגם החסידים היו משמשים עם נשותיהם אם יארע כך וע"כ יכולה ללילד בשבת ע"כ היה מתפלל על ככה:

סימן תשצד

פירוש א

אל כו' ואסור להתפלל כו'. ר"ל דבר שאין נעשה כפי הטבע אין ראוי ונכון לבקש עליו כגון אם אשתו כו' אבל אם ביקש עליו לאו איסורא קעביד כיון שכבר נולד הולד לח' והוא מתפלל שיחיה ויכולת ביד הקב"ה אבל לבקש שתלד אשתו לח' חדשים ויחיה איסורא קעביד ואסור כו':

נ"א **אל יאמר אדם כו' שתלד אשתי זכר** שייך לסימן זה תשצ"ד ומשם והלאה מתחיל סי' תשצ"ה ר"ל אחר שנתעברה אשתו לומר יהי רצון שתלד זכר הוי נמי נס בשינוי העולם להפך הנקבה לזכר:

סימן תשצה

פירוש א

שלמה וכו'. נ"א ולא אמר אשר ידעת כמו שאמר ידעת וגו' אלא כו'. ר"ל מלת תדע הוא ל' עתיד לכך אמר ל' עתיד שאם תדע שלאחר שנעשית בקשתו הוא תקנתו עשה מה ששואל ואם לאו אל תעשה. **וכן אמר כו'**. כדאיתא מדרש רבה לך לך. **וכן אמר דוד הקם וגו'**. כדאיתא ברש"י תהלים הקם לעבדך אמרתך אשר הבטחתני אשר ליראתך שאהיה אני וזרעי יראי שמך:

וכשראה כו' ר"ל כשראה דוד חרבן הבית שהיה ע"י רשעת הרשעים כמו שמספר והולך בתהלים פ"ט חרבן הבית מסיים ואמר על מה וגו' מוטב היה שלא היו נבראו:

סימן תשצו

פירוש א

אותם כו' לבם כו'. ר"ל אם אינם צדיקים והם בני רשעים שיש לחוש שמעשה אבותיהם בידיהם ע"כ אין להביאם לידי נסיון כדאיתא בבראשית רבה פרשה נ"ה הקב"ה אינו מנסה הרשעים כו' ואת מי מנסה את הצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן אבל אם אותן בני רשעים הם צדיקים ואין מעשה אבותיהם בידיהם מביאם לידי נסיון וכן ועומדים כו' מסתמה לרשע כי עושים כאלו שהיו עומדים אצלם כמו שאמר הכתוב מרשעים וגומר ואשר כו' לבו נוטה לכל זה לרשע נמי אין מביאים לידי נסיון:

סימן תשצז

פירוש א

על שלשה וכו'. לפי שאלו שלשה הם דבר והפוכו כגון בר דעת שעושה כל מעשיו בדעת ובהשכל שמנהיג אותו משוגע ומכריחו לעשות מעשיו בשגעון היפך ענינו וצדיק שעושה כל ימיו צדק ויישרן שמושל בו רשע ומכריחו לעשות בהיפוך ומי שהיה נכבד כל ימיו שצריך לנבל וע"כ יעשה נבלה בהיפוך עניינו וכל מה שצריך אדם לעשות בהיפך עניינו הוא קשה לו ביותר ע"כ צריכים צדיקים כו' שיושיעם הקב"ה מידם:

סימן תשצח

פירוש א

המנודה כו' שנא' והבדילו וגו'. ר"ל מצינו בהבדילו מכל שבטי ישראל הוא לרעה ה"ה אם נידוהו והבדילוהו מקהל בהסכמת הקהל והממשלה נמי הוא לרעה ע"כ אין מברכים אותו אם חלה:

סימן תשצט

פירוש א

כל דבר כו' יבא לדין עמו. ר"ל בא לדין על מין שלו ומאותו מין ישבר ויכלה כדאיתא בסמוך ומפרש דבריו אם צדיק ה' הרי הממונה עליו יבא לדין עמו על שלא ביקש שלא יהיה צדיק נכשל ע"י עץ ארז שהוא ממונה עליו. **לכך זאב כו'**. ר"ל זאב וכלב ורצועה שנכשל ונלקה בהם מאותו מין כו' על שלא בקשו הממונים עליהם שלא יכשל בהם. **לפי כו'**. ר"ל שבא כליון על היאור לפי שלא בקש על וגו':

סימן תת

פירוש א
אדם כו' אבל כו'. ר"ל הא דקראו אהרן ויהושע למשה אדני היינו בפניו לכבדו אבל שלא בפניו אין אדנותו של בשר ודם על אחר ואין לקראותו אדוני אא"כ אינו בן חורין כעבד אברהם:

סימן תתא

פירוש א
מעשה כו' שיאמר כו'. ר"ל אכל הוא לא יאמר לו כי מוציא דבה הוא כסיל כדאיתא בי"ד ח"ב:

סימן תתב

פירוש א
אין כו' א"כ התך כו'. ר"ל דכתיב ויגידו למרדכי את דברי אסתר ולא כתיב ויגד התך למרדכי את דברי אסתר ומשום זה מפרש בתרגום ותניאו למרדכי בכתבין ית פתגמי אסתר א"כ דמשיבין על הקלקלה באופן הנ"ל אף על פי שהוא קלקלה שלא רצתה אסתר לבא אל המלך אפ"ה היה לו להתך להשיב למרדכי שיכול להיות שימצא מרדכי שום תקנה ומשני וקאמר כי כו':

סימן תתג

פירוש א
אחד כו' שלא כו'. ר"ל אם יארע כזה שבאים נכרים להגיד דאלו ישראלים לא יגידו כדאיתא לעיל תת"א אם סמוך לי"ט מבקשים כו' כדי שלא יצטערו בי"ט ואז גם מותר לשמש עמה שאין אבילות קודם השמיעה אע"פ שמכח שמבקשים מהם שלא להגיד לא שמעה:

סימן תתד

פירוש א
יש כו' שמדלגין. ר"ל לפי ושמו שמי וגו' אמר הפסוק היאך יעשו הכהני' ואינו משמעו לאומרו **אבל הראשונים כו'** אנו בזה אין נוהגים כראשונים לכך בנוסח שלנו מעין שמונה

עשרה בי"ה נמי אינו ועוד טעם שלא לאומרו משום דשמי שמי המיוחד לי שהיא שם המפורש ועכשיו אין אנו מברכים בשם המפורש עיין בע"ת בא"ח קכ"ד:

סימן תתה

פירוש א

כשאומר כו' ברכנו. בברכה ולא בברכה. ר"ל דמלת בברכה פירוש ברכנו באותו הברכה הכתובה בתורה אבל מלת בברכה פירושו ברכנו להיות נכלל ומחובר בברכה הכתובה בתורה כמו ולא חפץ בברכה **תהלים כט** וכוונת התפלה הוא כמשמעות מלת בברכם כנ"ל ע"כ אומר בברכה:

סימן תתו

פירוש א

אל כו' יאמרו בלחש. ר"ל אם הצבור ממהרים לומר ברוך כבוד כו' ואינו מספיק לחזן לומר תחלה לעומתם וכן אם לא יספיק כו' ואם יעשו הצבור כך עכ"פ אך היחידים שאינם ממהרים יאמרו בלחש בנחת בלט שיהיה אמירה של ברוך כבוד ה' כו' ואמירתם של ימלוך ה' כו' לאחר שאמר החזן לעומתם כו' ולאחר שאמר החזן ובדברי קדשך כו':

סימן תתז

פירוש א

אחד כו' מפני שעוברת. ר"ל אע"ג דק"ל גדול העונה אמן מן המברך וגם המצוה של עניית אמן היא עוברת מ"מ לא נקראת עוברת נגד ברכת קשת משום דתפלה היא בכל יום ולמחר יחזור ויתפלל החזן ויענה אמן אבל לאו בכל יום מתרחיש שיראה הקשת שיכול לברך לכך אמר מפני שעוברת:

סימן תתח

פירוש א

אל וגו' ארבע שמות כו'. ר"ל דס"ל דצריך לומר ביחיד אמ"נ לכך עם השם של אמ"נ הם ארבע שמות עיין בא"ח ש"א. נ"א וכתיב ופנותי אליכם אין לומר איך יתכן כו' כאחת אלא כל אחד ואחד כו' וכלפי שכינה פונה שבשעה אחת כו' ואע"פ שזה כו' זה מתפלל כל זה כת' בספר הכבוד. ר"ל איך הקב"ה ברגע א' לכל צד וכתיב ופניתי אליכם ומלת

ופניתי לשון פני' דמשמע פני השכינה אליכם אין לומר איך יתכן שיפנה כו' דהיינו שיהיה פני השכינה ברגע אחד לכל צד הלא חבירו יושב במערב ואם פני השכינה נגד חבירי ופני חבירי נגד השכינה א"כ באותו רגע שאני יושב במזרח אחורי שכינה אלי ואני אחורי שכינה וקאמר שלא יאמר כן אלא כל אחד כו' שכינה פונה שבשעה אחת כו' וברגע אחד כו' וברגע אחד פני השכינה כלפי כל אחד ופני כל אחד כלפי שכינה אע"פ שוה יושב במזרח וזה במערב ואע"פ כו' כל זה כתוב בספר הכבוד ר"ל הספר נקרא כך משום שהוא כולו כבוד וראוי לכבד את הספר והמחברו:

סימן תתט

פירוש א

מי כו' ושאר הקהל יאמרו כו'. ר"ל ולא ס"ל כמהרי"ל שכתב בהלכות תפלה וזה לשונו וכלם התפללו עמו רק צוה לאחד מהן שהוא לא יתפלל עדיין כדי שיענה אמן אחר ש"צ עיין א"ח סימן קנ"ד:

סימן תתי

פירוש א

מי כו' יקח כו'. ר"ל הא דלא יקח כו' לבקש כו' משום דאסור ליהנות מאותן נרות אבל אם ירא' כו' יקח כו' משום שהוא לצורך ב"ה שלא יגנבו הגנבים מה שבבית הכנסת:

סימן תתיא

פירוש א

אין כו'. נ"א וראיה דאמר ר' יונתן ל"ש שבידם למכור אלא ב"ה של כפרים אבל ב"ה של כרכים כיון דמעלמא אתו ליה הוי של רבים ולא מצי לזבוני ליה. והא דמוכרים האידנא מקומות בב"ה משום דב"ה שלנו לאו מעלמא אתי ולא הוו כב"ה של רבים לענין דין זה:

סימן תתיב

פירוש א

אחד כו' לא יתכן כו'. ר"ל הזקן אמר לזה שהיה נותן מטתו בחדר העליון כנגדו לשם תשמיש כו' אבל כו' כגון מטה כו' כמו שעשית לא יתכן כו':

סימן תתיג

פירוש א

מעשה כו' ונתקיימו בניו כו'. ר"ל לאחר שתקן ועשה מה שא"ל החכם נתקיימו בניו כו':

סימן תתיד

פירוש א

ולא כו' אז כו'. ר"ל מגולה מכוון כנגד ב"ה כו' כמו שכתב ולא יעשה אדם בית הכסא מכיון כנגד כו' אבל אם אינו מכוין כנגד כו' אע"פ שהוא כנגד ב"ה לית לן בה:

סימן תתטו

פירוש א

אחר כו' שאין אדם יכול להתאפק כו'. ר"ל למה לא סגר חצירו הלא אותם הנמצאים בחצר בית הכנסת יכולים לילך למקום אחר לעשית צרכיהם ומי שעושה צרכיו בחצר בית הכנסת פושע הוא ולזה אין צריך לעשות תקנה ואמר שאינו פושע לפי שאין אדם כו' מלמהר כו' וכיון שאותן שבחצר בית הכנסת מוכרחים לעשית צרכיהם או בחצירו או בחצר בית הכנסת ע"כ עזב חצירו פתוח כדי שלא יטנפו חצר בית הכנסת:

סימן תתטז

פירוש א

חלון כו' וכתיב שמור רגליך וכו'. שלפי שדרשו בגמרא ברכות כ"ג מלת רגליך מיותר ולפי דרוש השני שדרשו שמור נקביך קשה למה לא כתיב נקביך ולפי זה יתורץ שפיר שמור רגליך שלא יהיה מטונפים במי רגלים כאשר תלך אל בית האלהים לבית הכנסת:

סימן תתיז

פירוש א

אחד כו'. נ"א ואם כו' תועבה וצריך לאדם כו' או כשילמוד וכן כשיצא אדם כו' ונמצא ע"י נעשה לו. ר"ל היה משום עור כו' וכשהיה מתפלל הסיר העור שהי' משום:

ויבא פתאום או ישב עליו בלילה ר"ל דקשה האיך נעשה על ידו הלא אמרינן דצריך אדם למשמש במקום שישב שלא כו' וא"כ מי שלא משמש הוא חייב בעצמו וקאמר דזה אינו דזימני' שימהר לעשות צרכיו ויבא פתאום ולא יהיה לו שהות למשמש או ישב

עליו בלילה שלא יכול למשמש כביום וע"כ באופן זה על ידו נעשה לו ומשום זה צריך נמי למשמש אדם במקום שישב שלא כו' אע"ג שמשתמש האי שיצא וממילא לא יהא מטונף כי שמא יצא זה בלילה ולא היה יכול למשמש:

סימן תתיח

פירוש א

אדם כו' לברך כו'. ר"ל לפ"ז מדויק שפיר וכל קרבי את שם קדשו כי אדם צריך כו' שלא כו' לכך כו' וה"ק כשאני מברך או מתפלל כל קרבי מברכים את שם קדשו משום שאין בהם שום טניפת כי קודם לכן עשיתי צרכי:

סימן תתיט

פירוש א

כתיב ברוב וגו' וכי כו'. ר"ל דאין לומר וכל קרבי יברכו בהרהור את שם קדשו דהא ק"ל הרהור לאו כדיבור דמי ואינו כלים אלא כו' וה"ק הפסוק ברכי נפשי בשלימות בלא הרהור ד"א שאפילו וכל קרבי את שם קדשו בלא הרהור דבר אחר בשעה שברכי נפשי את ה':

סימן תתכ

פירוש א

כתיב ברכי וגו' כשיברך להקב"ה כו'. ר"ל שלפי מה שאיתא בסי' שלפני זה דקאי על ההרהור לא מדויק מה שאמר וכל קרבי וגו' שהרי לא בכל אברים הפנימים שייך לומר הרהור אלא שבא לומר שצריך לברכו בקול רם כי בקול רם כל הקרבים כו' וזה שאמר וכל קרבי וגו' מפני שאני מברך בקול רם ומכח זה כל הקרבים מתנועעים:

סימן תתכא

פירוש א

כתיב הכון וגו' שלא כו'. ר"ל וה"ק הפסוק הכון אותך ועשה צרכיך קודם שהקהל הולכים לבית הכנסת שלא תצטרך כו' כדי כו' ואין הפסוק הכון אתי להוצרך לנקביו שלא יתפלל כדאיתא בברכות כ"ג משום ואם נעשה כו' ואפילו שלא הי' לו פנאי כו' נלמד ממקום אחר שלא יתכן שילך כו' שנאמר ברכי וגו' כאיתא נמי לעיל תתי"ח ע"ש:

סימן תתכב

פירוש א

צריך אדם כו' שנאמר שמור רגליך וגו'. ר"ל שלפי מה שאיתא לעיל תתט"ז עדיין קשה למה לא אמר לשונות שוים שמור הלוכך באשר תלך וגו' ע"כ אמר שמור רגליך קאי על מנעליו שברגליו שצריך לעיין כו' ולכך כתיב של נעליך וגו' משום הדבר הנדבק בהם:

סימן תתכג

פירוש א

כשלוקח כו' אעפ"כ כו'. משום שהידי' נעשים מסואבות מקנוח המסואב שנטל בידו:

סימן תתכד

פירוש א

אדם כו' לא יתכן לברך כו'. שאין ראוי לומר על דבר גנאי ברוך ה' זוכר הנשכחות שהזכרתני דבר זה שאין להזכיר ה' ולברך על דבר גנאי:

סימן תתכה

פירוש א

מי כו' ויבדק כו'. אי גי' בראשונה ויבדק כו' הוי שפיר טפי ר"ל דס"ל דאין לברך ברכת שחיטה על הטריפה לכך בבא לשחוט ספק טריפה אם יכול כו' וישחטנה תחלה הרי טוב ואם לא ישחוט בראשונה ויבדק אחרים יפה שאינה טריפה ואח"כ יברך ברכת השחיטה עיין י"ד י"ט:

סימן תתכו

פירוש א

אם תראה האוכלים כדי כו'. ר"ל שתראה קטן ישתין אצל בני אדם האוכלים יחד ואותם ב"א בודאי מברכים ברכת המזון ואינם פנוים כו' או אם כו' יש לשפוך מים על השתן כדי שלא כו':

סימן תתכז

פירוש א

מעשה כו' **ואיך תפלתי נשמעת**. ר"ל לכך טרם שאני הולך בכנסת אני בודק חלוק ומכנסים ומנעלים:

שהרי כו' ר"ל כדאיתא בכיצד מברכין מ' אין מי רגלים כלים מן הגוף אלא בישיבה **ואם בשבת כו'** ר"נ כדאיתא בא"ח ש"ב אשה שלכלך התינוק בגדים במי רגלים תטול ידים ותקנחם באותו המקום לבטל המי רגלים והכא נמי אחר שנתן מים על פי האמה יקנח פי האמה במכנסים כנגד פי האמה:

סימן תתכח

פירוש א

אדם כו'. ר"ל ימהר כו' וישים הכלי על כו' ולא כו' ולא הוי דבוק טוב לידיו וזרועותיו ולהיות נחשב כאלו בטוב ניתן עליהם ט' קנין מים כי שמא כו' ונקיט לשון הפסוק האומר לדבק טוב הוא אלא טוב כלום כו' למה שיכולים לתקן ולעשות בטוב עושים:

סימן תתכט

פירוש א

אל כו' **אסור לו כו'**. ר"ל דגדולים אינו אוכלים משום שימאסו ויקוצו לאכול א"כ בקערה שאין אוכלים כולם אלא הוא לבדו רשאי להניח לילד כו' שהרי הוא לא מואס בו אבל אם יש דבר שהנכרים נוהגים בו איסור אפילו ליהודים שאינם נוהגים בו איסור אסור לאוכלו מפני כו':

סימן תתל

פירוש א

אחד כו' **כדי כו'**. ר"ל שאין זה אונס שאין צריך לקבל דין עליהם שכיון שדרך להיות בהם תולעים ודגים טמאים היה לו לבודקם קודם אכילה לכך נמי בערב פסח כו' יש לאסיק אדעתיה שמא לא היו נזהרים כו' לכך היה מפקירו שאפילו לא יהיו נזהרים ויבא לידי חימוץ אינו עובר בבל יראה כו' שהרי הפקירם ואינם שלו:

סימן תתלא

פירוש א
שנים כו'. ר"ל לא היה רוצה לשרוף משום דרחמיו על כל מעשיו כתיב כדאיתא בבא מציעא פ"ה א"ל כו' מוטב כו' ויבלעם ויחטא לכך נאמר אל תהי וגו':

סימן תתלב

פירוש א
איש כו'. ר"ל לא היה שורף הזבובים כהאי שנזכר בסימן שלפני זה וע"כ לא היה רוצה כו' אלא כו':

סימן תתלג

פירוש א
אחד כו' על זה כו'. ר"ל שהרי מטעם זה לא כ' שלמה אלא ג' ספרים בלבד ולא כתב חכמתו עיין לעיל תש"ח:

סימן תתלד

פירוש א
חכם כו' שנדבק בנוצה. צ"ל דס"ל דצריך לכסות את כל הדם אבל למאן דס"ל דמו אפילו מקצת כרבי יהודה דאמר אימתי בזמן שאין שם אלא הוא כו' א"כ אם יש שם שלא הוא אין צריך לכסות הדם אשר נדבק בנוצה:

סימן תתלו

פירוש א
במקום כו' וימכר להם. משום מה שביד נכרי שניכר בו ניקור הישראל הוא בחזקת כשרות עיין י"ד סימן קי"ח:

סימן תתלז

פירוש א
אחד כו'. ר"ל היה עצרן וקפדן והיה מקפיד אפילו על דבר מועט:

א"ל בעבור כו' ר"ל משום דכל דבר מאוס אסור משום בל תשקצו את נפשותיכם וגם דם הוא דבר אסור עיין י"ד סימן קט"ז:

סימן תתלח

פירוש א

אדם כו' תחת בגדיו ואם לאו אל יצא. ר"ל כיון שציצית אינם כהלכה הוי כמשא וע"כ אסור לצאת בהם לר"ה בשבת:

ויתעטף בלא ברכה ר"ל משום כבוד הבריות דמתבייש וישב בלא טלית עיין א"ח י"ג ומסיים שם ודוקא בשבת דאסור לעשות ציצית אבל בחול בכה"ג אסור:

סימן תתלט

פירוש א

כל כו' לכך כשהברכה מתוקנת בלשון רבי' כו'. ר"ל אע"פ שכל ישראל הם עבדים להקב"ה מ"מ כיון שהוא אומר על אחרים דהיינו על כל ישראל אז אין קשה שהרי באמת הקב"ה בחר בנו וכו':

בשביל אחרים ר"ל שאינם מרי נפש והם חיים בטיבו:

סימן תתמ

פירוש א

יש חסידים כו'. ר"ל למה לא ברכתם על פרי חדש שהחיינו בין שבעה עשר בתמוז לט' באב כשראיתם אותו ולא יחמיץ המצוה **ואלו אמרו לא כי אלא כשאכלו** דמי שאינו נהנה בראייתו רק באכילתו מברך באכילתו וכיון דאינו מברך אלא באכילתו לא מקרי מחמץ המצוה ע"כ לא היו אוכלים ומברכים שהחיינו כנ"ל עיין א"ח תקנ"א רכ"ה:

סימן תתמא

פירוש א

אדם כו' אנבואה דאברהם סמך. ר"ל מה שאמר אברהם הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם היתה נבואה ולא תפלה כפירוש אבן עזרא:

סימן תתמב

פירוש א

לא כו' זוקף כפופים. ר"ל כי עיקר הברכה בשעת הזכרת השם ומלכות והוי כאלו לא בירך על זוקף כפופים ומטעם זה י"א דלרמב"ם אם לקח כום שכר או מים וסבור שהוא של יין ופתח בא"י אמ"ה ע"ד לומר בפה"ג ונזכר שהוא שכר או מים וסיים שהכל לא יצא עיין א"ח סי' ר"ט:

סימן תתמג

פירוש א

זקן אחד כו'. ר"ל שא"ל שמלת הטוב ומטיב פירושו הטוב לעצמו ומטיב לאחרינא א"כ לא אמרו כו' בין לעצמו אמר אפילו כו' ואני אוהבו כו' אני מברך דהוי כאלו נעשה גם הטובה לעצמי ואני מברך:

סימן תתמד

פירוש א

מי שבא כו' עד שיברך כו'. ר"ל שצריך להחזיק טובה יותר למי שנתן לו מתנה ממבשרו למי שניתן לו המתנה ע"כ לא יחזיק טובה למבשרו שחננו הקדוש ברוך הוא בבן זכר עד שיברך תחלה להקדוש ברוך הוא שחננו בבן זכר:

סימן תתמה

פירוש א

מי שבא כו' ימתין כו'. ר"ל הא דאיתא לעיל תתכ"ו אם תראה כו' יש לשפוך מים על השתן היינו משום דבאותו מקום שאכלו מחויבים לברך בהמ"ז א"כ בודאי יברכו שם ב"ה ע"כ יש לשפוך כו' אבל הכא אינו מחויב לברך תיכף במקום שנא' לו הלכך אם אינו יודע שאם יגיד לו מיד יברך יאמר לו הבשורה טובה מיד:

סימן תתמו

פירוש א

לאחר כו' בעל כרחה כו'. קאי אסימן שלפני זה שאמרנו מי שבא כו' וזה יודע כו' ימתין כו' כדי שלא יוזכר ה' במקום הטנופת וק"ו שלא יגרום שימחק ה' ובן בנו של ק"ו שלא

ימחק ה' בכוונה לבטלה א"כ קשה הלא אמרה התורה לימחק ה' להשקות מים מאררים לאשה וקודם שתשתה אומרים לה שאם זנתה תחת בעלה שהמים בודקים אותה ובודאי אם זנתה תחת בעלה לא תשתה מים מאררים והוי מתיקת ה' לבטלה ואמר זה אינו קושיא כי לאחר שנמחק ה' והיא אינה רוצה לשתות פותחין כו' בע"כ כו':

סימן תתמז

פירוש א

מי כו' אלא מה שבירך. ר"ל כיון שבשעת הברכה לא היה דעתו על פרי זה ע"כ מה שבירך יאכל אבל מ"מ אם רוצה לאכול גם הפרי שבא לפניו אחר שבירך אוכל אותה בלא ברכה אע"פ שלא היה דעתו עליה בשעת ברכה כיון שלא אכל כבר הראשון בשעה שבא הפרי אחר לפניו וזה שמסיים ואם יבא כו' וכבר אכל כו' כיון שלא כו' יברך גם על האחרון ועיין בא"ח סימן מ"ו:

סימן תתמח

פירוש א

חמשים כו' שני מינים הרי כו'. ר"ל כיון דאמרינן שאם יודע מה נפלה אין מעלות זו את זו משום ששני מינים הן אע"פ ששנים הן תאינים וטעמם שוה אפ"ה כיון שאילו הן שחורות ואילו הן לבנות שני מינים הן א"כ הרי כו' צריך לברך עוד כו' שהרי שני מינים הן:

לפי שישנו ר"ל בין ישנו השחורים קטנים ובין ישנו גדולים שני מינים הן עם אדומים בין גדולים בין קטנים והאי כל שכן שאמר קאי על גדולים וקטנים:

סימן תתמט

פירוש א

אדם כו' נמצא שבירך לבטלה. ר"ל דמיירי שאין לו אלא אותו אגוז לבד שאם היו לפניו הרבה אם התליע זה יאכל מן אחרים ולא שייך לומר שבירך לבטלה:

סימן תתנ

פירוש א

כתיב כאשר ימצא וגו' הרי כו'. ר"ל אם יש בו טעם פגם יהיה הפגם באיזה אופן שיהיה הרי יין של תרומה שנתגלה ישפך ואין כאן משום איבוד תרומה משום שאסור לשתות שמא שתה ממנו נחש אין צ"ל של חולין או יין של מעשר שני:

סימן תתנא

פירוש א

וישפוך השאר. רצה לומר כיון הא דשופכים המים כשמת בעיר אינו אלא לפרסם מלתיה ואינו סכנה בשותים ממנו לכך כשבירך על המים ושמע שמת בעיר ישתה תחלה מעט מן המים כדאיתא בסימן שאחר זה ואח"כ ישפוך השאר:

סימן תתנב

פירוש א

הצמא כו' ואח"כ יברך. ר"ל שדרך לשפוך מן המים כשרוצה לשתות מהם משום מים הרעים כדאיתא בחולין ק"ה וקאמר שאם רוצה לשפוך מן המים שבקש לשתות מהם אל יברך ואח"כ ישפוך דהוי כשופך המים שבירך עליהם אלא ישפוך ואח"כ יברך וע"ז נמי נאמר הפסוק אל תשחיתהו כלומר לא תשפוך את המים כי ברכה בו דהיינו שברכת עליהם:

סימן תתנג

פירוש א

כשאדם כו' דכתיב שאו וגו'. ר"ל דקשה למה לא אמר ויהיו קודש וגו' גם לא הוזכר בפ' שיקדש הידים במים וקאמר דמיירי בתוך אכילה שכבר נטל ידיו והמה הם קדש ורוצה לשתות ולברך יגביה ידיו ויראה אם הם מלוכלכות אע"פ שקודש הם שהרי נטל ידיו קודם אכילה מ"מ יקנחם מליכלוך שבהם ואח"כ יברך וישתה:

סימן תתנד

פירוש א

במוצאי שבת כו' להריח כו'. ר"ל משום נשמה יתירה שניטלה ממנו שהרי משום זה מברכים אבשמים במוצאי שבת:

סימן תתנה

פירוש א

אשה הרה כו' ולא יחללו שבת. ר"ל כל מה שיכולים לתקן שלא יחללו שבת באותו דבר יתקנו וזה שאיתא לעיל תשצ"ג יתפלל שלא תלד אשתו בשבת פן יחללו שבת שכמה דברים המה שלא יכולים לתקן קודם שבת ואם תלד בשבת יחללו שבת עליהם לכך התפלל שלא תלד בשבת:

סימן תתנו

פירוש א

אל כו' בחלוקו כו'. ר"ל דס"ל שאם יוצא במפתח שקשור באזורו או מעות בחלוקו בשבת חייב חטאת לכך גזרינן בערב שבת פן ישכחנו ויוציא בשבת דאי ס"ל דאין חייב חטאת בשבת א"כ מערב שבת הוי גזרה לגזרה או צ"ל דס"ל דגזרינן בשבת גזרה לגזרה עיין א"ח סימן רנ"ב ש"א:

סימן תתנז

פירוש א

בערב שבת וכו' וכתיב למען וגומר. ר"ל כמו שאמרו במועד שמותר ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד ה"נ הכא אע"פ שמותר לעשות בשבת אם יארע לו אבל לא יכוין להטריח בשבת כי לא יתכן כו' שנא' וכבדתו וגו' וקראת לשבת עונג ואין זה תענוג אם צריך לטרוח בשבת וכתיב למען ינוח וגו' ואין כאן נופש ומנוחה אם צריך לטרוח בשבת:

סימן תתנח

פירוש א

כשיש כו' או אפילו בשבת כו'. ר"ל אף בשבת איתא כדין זה המבואר בסמוך דהא אף בשבת מצילין כל כתבי הקודש מן הדליקה:

ואם יש בידם משנה כו' ואל יחוש כו' ר"ל אם בידם של אלו שהדליקה בהם משנה או תלמיד מושכרים או שאולין מן המציל לא יאמר המציל אני אציל את שלי דהיינו המשנה ותלמוד שהשכרתי ושאלתי להן אלא יציל תחלה תורה שבכתב כנ"ל אע"פ שמה שכשכיר או השאיל להם נשרף ואל יחוש על הפסד שלו:

סימן תתסא

פירוש א

אדם כו' מוטב כו'. עיין לעיל ס"א ולפי מה דק"ל דבמקום שלא יכול לעשות סעודה שלישית בפת יכול לקיימו בשאר מאכלי' כאיתא בא"ח רצ"א אם כן לאותם דס"ל כדי שביעה הוא כביצה לפי זה אם יש לו כשתי ביציה פת שהן כדי שביעה לשתי סעודות ויש לו גם שאר מאכלים מחויב להניח שאר מאכלים כדי לעשות גם סעודה שלישית:

סימן תתסב

פירוש א

כל וגו' פירוש כו'. ר"ל דקשה למה לא אמר הפסוק דבר והפוכו דה"ל למימר ועשיר משתה תמיד ע"כ אמר פירוש כו' והוי שפיר דבר והפוכו וה"ק כל וגו' מפני כו' וטוב לב כדי שייטב לבו ולא יעצב מפני שנוי וסת משתה תמיד ובמנהגו כן אין לו שנוי וסת:

סימן תתסג

פירוש א

טוב וגו' בשבת כו'. דקשה למה הוצרך הפסוק לומר דבר זה פשיטא שכן הוא וכי לאכילה צריך וגם למה אמר כפל טוב ארוחת וגו' טוב פת וגו' וקאמר דקאי אשבת אע"ג שמצוה לקנות מעדנים לשבת אפ"ה טוב כו' שלא כו' ויודע טוב פת וגו' אחד בשבת ואחד בי"ט לכך אמר כפל לרמז גם על י"ט **וזהו שנאמר וכבדתו** ולא אמר במה יכבד את השבת במאכל או במשתה או בכסות נקיה אלא אמר סתם וכבדתו בשב ואל תעשה שלא יריב כנ"ל:

סימן תתסד

פירוש א

אחד כו' להבחין שלא יחלל השבת. ר"ל אע"ג דק"ל קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו היינו בקטן שאין בו דעת להבחין אם נוח בכבוי זה וא"כ אם יש בו דעת להבחין מה כו' כך יש בו דעת להבחין כו' וע"כ היה לך למנעו מלחלל השבת עיין א"ח שנ"ד שמ"ג:

סימן תתסה

פירוש א

לא יתענה כו' אלא על מה כו'. ר"ל דמשום הפסד ממון אינו רשאי להתענה ולבטל ממנו עונג שבת אבל דבר גדול שיכולין לחלל עליו השבת יכול להתענות ולבטל עונג שבת וגם כדי שיבוטל החלום ע"י התענית ולא יבא לידי חילול שבת:

סימן תתסו

פירוש א

למי שנשלח כו'. ר"ל כיון דאמר בשבת זה מורה מלת זה שאינו רוצה שיאכל אלא בשבת זה ולא בחול אפילו בשבת אחר לא יאכל אבל אם יש הרבה ונשאר לו יתן לבני ביתו יאכלו בשבת זה כי ע"ז לא הקפיד לפיכך ואם יאמר השליח אל יאכל אדם כו' אל יתן כו' כיון שע"ז נמי הקפיד ואם נשאר יאכל הנשאר אף בחול ואין צריך להניח לשבת הבא כיון שלא היה כונתו לאכול דוקא בשבת אלא היה כונתו לאכול בשבת זה וכיון שלא נשלם כוונתו שבת וחול הם שוים בדבר זה:

סימן תתסז

פירוש א

לאחד שלחו כו'. ר"ל שאם אינו יודע שאם היה אוכל כו' יוכל לאכול בחול אע"פ שאמרו לו לאכול בשבת לא משום שהיו מקפידים ע"כ אלא שכן דרך מי ששולח לחבירו דבר בערב שבת לומר שיאכל בשבת שהוא סמוך לע"ש ובפרט שאין קובעין סעודת קבע בע"ש מפני כבוד שבת וגם אנשי מעשה מתענים בע"ש אבל אם יודע כו' ולא היה צריך כי היה לו די א"כ אף הוא עצמו לא יוכל לאכול בחול ויצניע לשבת אחר כדי להשלים כונתי:

סימן תתסח

פירוש א

הכתוב כו' כשיצטרך למסכת אחת. ר"ל שאם יקשור ד"מ כל סדר מועד ביחד וישאיל לאחד כל הסדר אם צריך למסכת אחת מן הסדר א"כ אם צריך אחד מסכת אחרת מן הסדר הזה לא יוכל להשאיל לו אבל אם יקשור כל מסכת בפני עצמה יכול להשאיל לשניהם לכל אחד מה שהוא צריך מן הסדר הזה:

אבל להשאיל כו' ר"ל כי כשעוסקים בבית המדרש ד"מ במסכת שבת יארע דבר שצריכים לעיין בבית המדרש באותו הפעם במסכת אחרת שבאותו סדר כי מסתמא מסכת שבסדר אחד מצוי עניינים דומה להדדי ואם יקשיר כל מסכת לבדה יהיה טורח להביאם לכך קושרים כל סדר ביחד שיהיה קל להביא אבל להשאיל מוטב כו' כנ"ל:

סימן תתסט

פירוש א

מעשה כו' צדיק חסיד כו'. ר"ל א"כ שראוי לאדם להשאיל ספריו ללמוד בהם למה אמרו והמפקיד ספרים שאין נפקד רשאי לעיין בהם הלא אם חפץ ללמוד בהם ראוי לו להשאיל ואמר זה לא דברו חכמים אלא כנגד המפקיד ביד חסיד דהיינו שהנפקד הוא חסיד והמפקיד אינו חסיד לעשות לפנים משורת הדין אבל החסידים כלומר אם שניהם חסידים יש להם לעשות לפנים משורת הדין כיצד יעשו צדיק חסיד כו' יש לומר לו כו' ואם לא אמר המפקיד יאמר הנפקד אני כו':

סימן תתע

פירוש א

יעקב כו' של יעקב טוב. מלת שיתן משמע שנותן לו במתנה אע"ג דאמרינן לא תהוי בעבורי אחסנתא מתנה כזאת שנותן למשאיל שהיה לנפשו טוב ולטובת עצמו נותן לו רשאי ליתן וגם אינו מעביר ממנו כלום שהרי זה אינו משאילם וא"כ אם יהיה בידו נשרפיש בעון זה כדאיתא בסימן שאחר זה:

סימן תתעא

פירוש א

אחד כו' שלא תמנעו כו'. ר"ל דמשום שנאה לא תעשו שלא כהוגן שלא להשאיל הספרים וגם לא תעשו שום קטטה רעה לעצמיכם דבעונש שאינם משאילם הספרים ראוים לישרף כדאיתא בסמוך:

ומתחלה נכתבו שלא לשמה ר"ל חו מתחילה נכתבו שלא לשמה לכך נשרפו:

סימן תתעב

פירוש א

ראובן כו' שאם כו'. ר"ל שהשאיל שנתן לו עליו דברו כך שיהיה ספר שלו שאול לו ושמע לו על דבר זה וא"ל כו' וראובן ע"מ השאילו ונתן לו הספר וקיים דבורו לשמעון שילמוד כו' כי אמר כו' מוטב להשאילו לשמעון כו' שלא אשנה דיבורי והנה שמעון כו':

סימן תתעג

פירוש א

אשה כו' תהיה ברוכה כו'. ר"ל אמר כן מפני שלום אע"פ שאינו כך שהרי באמת אמר לאשה בהיפך שמותר לשנות מפני שלום ומכש"כ בין איש לאשתו בענין זה שהרי אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום:

סימן תתעד

פירוש א

כי אם אותו בן. ר"ל משום שבלתי ספק שכיון שנתן לה אותו זקוק ע"י שטבלה הרהרו בדבר חכמה ומעשה הטוב שעשתה והרהר דברים טובים וטהורים ונקיים בשעת תשמיש חל על טיפת זרע ומצייר בו טהרה וחכמה וטובה כאשר הוא על זה כמה מופתי' לכך היה אותו בן ת"ח:

סימן תתעה

פירוש א

מעשה כו' ואזכה בהם את הרבים. ר"ל והלא ק"ל דאסור לשנות הצדקה מדעת הנותן והנותנים לא לדעת כן נתנו לו וקאמר דאין זה שינוי מדעת הנותנים שאם היו נותנים לו

משום דחסו על תקנת גופו פשיטא דחסו על תקנת נשמתו דמהאי טעמא רבו שהביאו לעה"ב קודם לאביו וע"כ אמר החסיד מוטב כו' ואזכה את הרבים וכל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו והוי תקנת נשמתו ובודאי ניחא לנותנים בזה כנ"ל:

סימן תתעו

פירוש א

כל אדם כו' שאינם הגונים. ר"ל שבמדה שאדם מודד כו' הוא היה מסתיר ספרים מהגונים מודדים לו במדה שסוף באים כו' ולידי שאינם הגונים שזה הוי מדה במדה שלא בטול עיין מהרש"א פ"ק דסוטה:

שנא' סוד ה' ליראיו ר"ל התורה שהיא סוד ה' יהיה סוד ליראיו דוקא ולא תגלה הסוד לשאינו יריאיו **וכתיב יצפין וגומר** כלומר התורה יהיה צפון לישרים ולא גם מגולה לשאינם ישרים:

סימן תתעז

פירוש א

אחד אע"פ שקצת כו'. ר"ל שאמר החכם שלא יהיה מטושטש ממה שמעתיקים ממני שהלא כמה ספרי' הועתקו ממנו כו' ועדיין יפה הוא ואף בהעתקה זה יהיה כן ויש לו זכות כו' אע"פ שקצת נגרע וכי ספרים כו' ואי אמרינן שלא היה באותו פעם בעל הספר שם א"ש טפי שא"ל כמה הפסד כו' והבעל הספר אינו מן החסידים ואינו רוצה שילמדו ויעתיקו מספרו ויקלקלו אותו אמר החכם הלא כמה ספרים הועתקו ממנו בפני בעל הספר אם כן הוא מהחסידים וגם עתה יעתיקו ממנו ויש לו זכות כו' אף על פי כו' ועיין לעיל סימן תתס"ח:

סימן תתעח

פירוש א

כתיב חשתי וגו' לא יעכב אדם כו'. ר"ל כי לפי פי' א"ע זריזין מקדימין למצות הוי ליה לכתוב חשתי למצותיך וקאמר לא יעכב אדם כו' כי על זה נאמר חשתי וגו' כלומר השתא מתורץ שפיר שנכתב כפל חשתי ולא התמהמהתי וגם מלת לשמור מדויק שפיר:

סימן תתעט

פירוש א

אם כו'. נ"א שנאמר עלה הפורץ לפניהם וכתיב ויעבור וגו' ר"ל מלת זה אינו מדויק וחזקוני מתרץ דיוכל לומר זה אף על פי שאינו רואה שום דבר כמו זה משה איש ולפ"ז א"ש אם זה שעשיתי לאלו אינו נוה אסיר אותו ואנוהו ואעשה נוה תחתיה **שנא' עלה הפורץ לפניהם** נמצא שהפורץ הגדר הוא עלה לפניהם ומסיים הפסוק וכתיב ויעבור מלכם לפניהם מוכח מזה שהמלך הוא פורץ גדר:

סימן תתפ

פירוש א

תורה כו'. ר"ל שכתב הסופר תיבות להפך או אותיות להפך או פסוקים להפך ומפרש תיבות להפך כמו שכתב כו' או יתלה למעלה תיבה כדי שיהא כתוב כסדר:

נ"א **וכן באותיות שהקדים המאוחר כו' חוץ מן שעל פי המסורת מאוחר ומוקדם**. ר"ל וכן באותיות כו' לא יכתוב א' ב' אלא כנ"ל יעשה חוץ מן האותיות שעל פי המסורה מאוחר ומוקדם כגון הולך בתראה דיהושע ושבעה כהנים נושאים שהרי הוא הלוך וכי עוד ס"א מלין נמנים ע"פ מסורת אותיות מאוחר ומוקדם אותן מלין יכתוב ע"פ המסורת:

וכן בפסוקים ר"ל אם כתב פסוק המאוחר קודם הפסוק המוקדם יעשה כנ"ל. **וכן בתפלות כו' כמו כו'** דבשלמא תורה נביאים וכתובים מן הראוי שלא ישנה ממה שנאמר ברוח הקודש לכך יעשה כנ"ל אבל בתפלות וברכות אם מתפלל כנוסח וכסדר שתקנו הוא יצא א"כ למה וכן בתפלות כו' אם כתב הסופר להפך שיעשה כנ"ל הלא אם מתקנו בכתיבת א' ב' הוא מתפלל כסדר שתקנו ואמר שאינו מתוקן בכתיבת א' ב' מחמת כו' כמו שרואה וכתב לפניו כך צריך גם בתפלות לעשות כנ"ל ומנת לפניו הוא סוף סימן תת"פ ומכאן ואילך שייך לסי' תתפ"א כמו שמבואר שם בסמוך:

סימן תתפא

פירוש א

הכתוב כו'. נ"א ועל כל תפלה יכתוב כך ואל יחוש הסופר על הקלף כי יש כו' ר"ל אם לא ידלג רצה כו' אלא על תפלה יכתוב כל סדר התפלה צריך קלף יותר ע"ז אמר ואל יחוש כו' ולמה כן כי יש כו':

וכן באתה בחרתנו ר"ל אצל כל ומפני חטאנו בין של שלש רגלים בין של ר"ה אצל כל אחד יכתוב אתה בחרתנו וכן אצל כל אתה בחרתנו יכתוב יעלה ויבא:
נ"א **וכשכתב אתה בחרתנו כו'** שאין הכל בקיאין ואם יהיה כתב כו' ואם כתוב ביום חג בסתם גם בז' כו' עד שיחפש אחר ולכך יכתוב הכל בפירוש ומלת בפירוש הוא סוף סימן תתפ"א ומכאן ואילך מתחיל סימן תתפ"ב ר"ל אם כתיב ביום חג סתם לא אצלו שבועות או מצות או סוכות גם בזה יטעו ויאמרו רגל אחר וכן כו' בא לטעות אם לא כתוב פעם שנית כו' או לפסוק עד שיחפש אחריו אם לא כתיב רצה במנוחתנו אצל כל תפלה וכן כיוצא בו כנ"ל לכן יכתוב הכל בפירוש:

סימן תתפב

פירוש א

ויכתוב אותיות כו' אוהבי כו'. ר"ל ליבנו מלא יו"ד לעובדך מלא וי"ו קודשך אוהבי מלאים ווי"ן:

סימן תתפג

פירוש א

וכשיכתוב כו' לכך כתיב פסיק כו'. ר"ל שאומרת עוד פעם אמן על העונש שמקבלת עליה לעה"ב שהוא עולם שמובדל ופסיק מן העה"ז ולפי זה משמע שלא איתא פסיק בין אמן ואמן דאם יש פסיק הוי ליה לומר נמי ולכך יש פסיק בין אמן לואמן וכן משמע לפי המסורת שבין אמן לאמן אית פסיק לבין אמן לואמן לא:

סימן תתפד

פירוש א

כתיב כו'. נ"א והורו לו כו' וכן המשכיר סופר שהסופר שלו מכוין לש"ש כו'. ר"ל שהורגל כן מרמז הפסוק בשם ה' זה ספר כלומר אם תכתוב ספר או תשכיר סופר לכתוב ספר או תשאיל ספר יהיה בשם ה' לשם שמים ושילמדו כו' לש"ש ואל יכתוב כו' כדמוכח מפסוקים:

סימן תתפה

פירוש א

הבא כו' או כו'. ר"ל שלא יתכן שיפסיק באמצע ה' או ברקיקה או בהשלכת מחוטמו וילכלך ידיו:

ולא יתכן כשאדם כו' וכתיב ומפני שמי ניחת הוא ר"ל שפירושו כת"י ומן קדם שמי דחיל הוח ואיתא ברו"ק שורשו חתת ופירושו נשבר ונדכה מפני השם ה':

ואם רוצה אדם להתעטש כו' ר"ל אם היה לו לכתוב או לדבר דבר מה ורוצה להתעטש לא יכתוב מה שהוא צריך לכתוב או לדבר דבר עד שיתעטש תחלה ואח"כ יכתוב או ידבר משום שהעיטוש רפואה לו ורפואתו קודמת:

סימן תתפו

פירוש א

סופר כו' שיפסיק כו'. ר"ל אע"פ שאין דיו בקולמוס שהטביל לכתוב ה' אלא צריך לטבול להעביר קולמוססעל תיבה שלפני ה' אפ"ה לא יתכן שיפסוק כו' אבל אם לא התחיל לכתוב ה' רשאי לעשות והוא שלא הטביל הקולמוס לכתוב ה' אבל אם הטביל הקולמוס לכתוב השם אינו רשאי לכתוב באותה טיבול תיבה אחרת קודם כתיבת ה' עיין בסמוך סימן תתפ"ח:

סימן תתפז

פירוש א

כשרבה כו' ולא מן ה' כו'. ר"ל משום דהוי בזוי לשם לכתבו משיורי דיו שעל האות אלא אם צריך לכתבו מטביל הקולמוס בדיו וגם הוי בזוי לשם אם יקחו מדיו שעליו לכתוב אות אחרת וגם הוי כממעט ומכחיש ומוחק את השם:

נ"א **אם כו' לכתוב אלהי וכתב אלהיך לא ינקד על כו' אלא יניח כו' ויכתוב אלהי**. ר"ל אם צריך לכתוב אלהי וכתב אלהיך אם ינקד על כ' כאילו אין מן הכתיבה הוי ממילא שם אלהי נכתב וקאמר שלא יעשה כן אלא יניח כו' ונקיט שם אלהיך לרבותא אע"פ שאין הך' מן השם אלא טפל להשם מאחריו אפ"ה לא ינקד הך' **אם חפץ כו'** ונקט לשונו דרך משל כגון בגדה יהודה משום דפסוק זה נכתב כי חלל יהודה קדש ה' וגו' סמוכו' זה לזה ויש לטעות כנ"ל:

ודלג ד' מיהודה כו' ר"ל כדאיתא בפרק הבונה ק"ד שהיה צריך לכתוב השם וכוונת הסופר לכתוב יהודה דלג הדל"ת ונמצא השם נכתב שלא בכוונה לא יעבור הקולמוס על השם לקדשו בהעברת הקולמוס כי השם הזה אינו מן המובחר אלא כו':
אל כו' ר"ל כיון שנכתב אותו מלה בתחלה לבזוי ולגנאי להשם ע"כ אל יגרור כו' ויתקנו ויניחנה כך אלא משים מלה אחרת תחתיה:

סימן תתפח

פירוש א

שמעון כו' פעם שני כו'. ר"ל לאו דוקא כתב על משכון אלא אפי' תיבה אחרת לא יכתוב באותו טבלה שטבל לכתוב השם עד שיכתוב השם תחלה אבל אם נשאר דיו בקולמוס אחר כתיבת השם מותר לכתוב שאר תיבות אבל אם רוצה לכתוב שאר חפציו צריך לטבול פעם שנית עיין תתפ"ו:
דברי אביי אקיים ר"ל אביי אמר הזמנה מילתא היא:
וכתיב והשאיר וגו' ר"ל ומשארתך דהיינו שירי מאכל יהיה מן ברכת המוציא שתשאר מעט ממנו ותאכלנו לאחר הסעודה וכתיב וברך כלומר מן ברכת המוציא יהיה לחמך וטעמו בפיך וכתיב והשאיר אחריו כלומר לאחר הסעודה ישאר ברכה מן הלחם שברך עליו המוציא:

סימן תתפט

פירוש א

כתיב אמרו צדיק כי טוב וגו' בדבר כו'. רצה לומר דקשה בפסוק מה נתינת טעם הוא זה מפני כי פרי מעלליהם יאכלו לכך אמרו צדיק כי טוב וגם בתחלה אמר בלשון יחיד אמרו צדיק כי טוב ומסיים בלשון רבים כי פרי מעלליהם יאכלו ואמר דפסוק מרמז לן בדבר שנאכל לא יגנה במה שאינו ראוי לאכילה וה"ה בשאר דברים אם נטל דבר אחד לשם דבר ונשאר מן הדבר שנטל לא יגנה אותו דבר לדבר אחר שהוא מגונה לדבר שנטל אותו וה"ק הפסוק אמרו צדיק כי טוב הוא ואינו מגנה שום דבר שנטל לצרכו אף אם נשאר מאותו דבר. אינו מגנה אותו שהרי כי פרי מעלליהם יאכלו שכל הצדיקים כל אחד אוכל משיורי פרי של צדיק אחר ולא חייש שמא נעשה בו דבר מגונה מזה מוכח שאמרו צדיק כי טוב כנ"ל מפרש כיצד כו' לא ישפוך כו' שהוא גנאי לדבר שנטל אותו.

הנשאר בכוס שנטל לשתיה לא ישפוך על העפצים שהוא מגונה לשתייה וה"ה אם הוזה כו' לא יתכן כו' שהרי כו' והוא גנאי לדיו:

סימן תתצ

פירוש א

אדם כו'. נ"א הדיו לח מקנח הדיו באצבעותיו מן הקלף והוא יקנח אצבעות שהדיו עליו שלקח מן הקלף לא יקנחנו במנעלו ר"ל נמי הטעם כמו שכתב בסי' שלפני זה שלא יגנה:

סימן תתצא

פירוש א

כשיש כו' וכתיב קסת הסופר במתניו. ר"ל למה אמר הכתוב באיזה המקו' היא קסת הסופר אמר דקסת הסופר פירושו כלי הדיו כפירוש הרד"ק יחזקאל ט' ובא להורות אם כלי הדיו הוא קרן שהוא סתום יקשור באיזור שבמתניו כמו איש לבוש בדים:

סימן תתצב

פירוש א

החכם כו'. נ"א הסופר ראה קולמוסיו שכתוב בו ספרי הקודש מונחים על הקרקע א"ל כו' רצה לומר החכם היה מכיר הקולמוסים שהוו מונחים על הקרקע שהיה כתוב בהן ספרי הקודש ע"כ א"ל בקולמוס כו' אל תזלזל אותו להניח על הקרקע אלא על הספסל:

סימן תתצג

פירוש א

אחד כו'. נ"א ולא עשאה משופע וחד בסופו שפיץ בל"א והראה כו' א"ל אין לעשות כן אלא יתקן תחלה כו'. ר"ל אבל לא הזהירו שלא ישליך מה שגרר או שיגנוז מה שהשליך לארץ לפי שלא נעשה מעשה בו אלא הראה בו אותיות אבל בקולמוס שנכתב בו דברי תורה והשם ונתקלקל ומגרר הסופר הקולמוס לתקנו אמר יזהר שלא יפיל מה שגרר לארץ:

סימן תתצד

פירוש א

אחד כו' אם נשבר תגנוז כו'. ר"ל אבל אם היה נשכר במקום שלא כותבים בו לא היה צריך לגנוז כאיתא בסימן שלפני זה:

לא יפתח כו' ר"ל משום בזיון:

ולא יתקן בו הנר שמא כו' ר"ל אף שאין בזה בזיון אפ"ה לא יתקן שמא לאחר שתיקן בו הנר ישים המחט בפיו ומיירי בנר של חלב:

סימן תתצה

פירוש א

אם נשפך כו' להשליכו לנר. ר"ל שכיון שישפך על הספר הוי ביה קצת קדושה כהובא לעיל תתצ"ג כי כל אשר יגע בקודש יקדש ע"כ אל יחזיר כו':

סימן תתצו

פירוש א

מי שנפל כו' מפני שמוחק. אף על גב דליכא איסורא אלא מוחק על מנת לכתוב היינו לענין חיובא דאורייתא לחייב חטאת אבל איסורא דרבנן איכא:

סימן תתצז

פירוש א

ואם נפל כו' כשמתענה בחול ילחכנו בלשונו. ר"ל אע"פ שמתענה כאיתא בא"ח תקס"ו השרוי בתענית יכול לטעו' כו' ופשוט שדבר זה הוא מותר:

נ"א **ואם נפל על הספר ועל המלביש אפי' המלבוש ממעיל יקנח את הספר תחלה** ר"ל אם נפל דיו על הספר ועל המלבוש בפעם אחד אפי' המלבוש ממעיל כלומר מלבוש חשוב אפ"ה יקנח את הספר תחלה משים כבוד הספר:

סימן תתצח

פירוש א

אדם כו' בעוד שהוא לח. ר"ל משום דהוי בזיון ספר אע"פ שהקונטרס הוא מקונטרסי הספר מ"מ בעודו לח לא ישימהו בספר:

אין קדושה עד שיכתוב כו' ר"ל אבל אם היה קדושה בקונטריס והקונטריס הוא מן קונטרסי הספר דלא שייך לומר אין ספר ישתמש לספר אחר הי' מותר **ואסור לכתוב כו'** משום דהוי בזיון לספר וגם אין להשתמש בספר אלא מה שצריך לספר:

סימן תתצט

פירוש א

לא יצניע כו' אדם כו'. ר"ל הטעם נמי כמו שאיתא בסימן שלפני זה משום בזיון הספר ואין להשתמש בספר אלא מה שהוא צורך הספר:

סימן תתק

פירוש א

ואמרו חכמים כו' אבל היה כו'. ר"ל כאי' בברכות כ"ג:

אבל אם במעות צורה כו' ר"ל דצורה הוא גנאי ובזוי לתפילין ע"כ לא יקשרם אפילו בסודר שלא יחדו לתפילין עם התפילין:

סימן תתקא

פירוש א

ואם בקערה כו' ואל ישתמש כו'. ר"ל אפי' בזמן הזה אל ישתמש בכלים שיש בהם צורות ואצ"ל פרצופים עיין לעיל רע"ו:

סימן תתקב

פירוש א

אדם כו' לפי שהוא נהנה בבזיון הספר. ר"ל כיון שאין משתמשים בספר אלא מה שהוא לצורך הספר א"כ כל שימוש שמשתמשים בספר אע"פ שאינו תשמיש של בזיון נקרא לגבי ספר בזיון של הספר:

סימן תתקג

פירוש א

אחד הי' כו' וא"ל רבו כו'. אע"פ שכתב זה בסימן שלפני זה כתבו עוד פעם לאשמעינן שאם נכתב כבר בקונטריס יש לו דין קדושת ספר וכל מה שאסור לעשות בספר אסור לעשות בקונטריס:

לא ישים אדם על הספר כו' נמצא שלא לצורך הספר כו' ר"ל אפילו אינו שמוהו בתוך הספר אלא על הספר כיון שלא לצורך הספר עשה אסור:

סימן תתקד

פירוש א

לא יהנה אדם כו'. רק לא יכוין להנאתו אע"ג דודאי גם נהנה והוי פסיק רישי' לא אסרינן פסיק רישיה בלא מתכוין אלא באיסור דאורייתא:

סימן תתקה

פירוש א

ואם כתב כו' כדי כו'. אע"ג שגם הדיו מתייבש בזה למהר לכתוב יותר מ"מ כיון שיכול ליבש הדיו בלא שימת הקונטריס לפניו א"כ אם ישים לפניו כנגד האש הוי מתכוין כדי להגן מן העשן ואסור ולא דמי למה שכתב בסי' שלפני זה דהתם א"א לעשות בענין אחר לכך אם לא מתכויון מותר כנ"ל:

סימן תתקו

פירוש א

אדם כו' שלא יראוהו. ר"ל שאין לו בזה הנאה כלל אלא שלא יראוהו אפ"ה אסור שאין להשתמש בספר אלא מה שהיא לצורך הספר כנ"ל:

סימן תתקז

פירוש א

אל יצניע כו'. ר"ל אע"פ שדעתו לכתוב הקונטריס כתבי קדש והוא אינו עושה מעשה בספר אלא הצנעה בעלמא אפ"ה אסור ולא תימא דוקא שרטוט קונטריס על הספר

שעושה מעשה נאסר בסימן תתצ"ח דכל זמן שלא נכתב על הקונטריס אין בו קדושה וכל מה שאסור לעשות בספר בשאר דברים אסור גם לעשות בקונטריס:

וקונטריס שכתובים בו תורה שבכתב אל כו' אל יצניע כו' ר"ל משום שתורה שבכתב קדושתה יותר מתור' שבעל פה ע"כ לא יצניעה בתוך ספר שכתוב בו תורה שבע"פ ופשוט שתורה שבע"פ לא יצניעה בספר שכתוב בו תורה שבכתב לתורה שבע"פ **ולא יכתוב אדם חשבונות בספר ולא יאמר אנסה הדיו כו'** ולא תימא דבר חדש כגון פלוני חייב לי כך וכך וכיוצא בו שמובן ממנו דבר חדש אוסר בסי' תתצ"ח אבל חשבון ונסיון הדיו שאין מובן ממנו דבר חדש אשר לא כתיב בספר יהא מותר וקאמר דאף זה אסור כי אסור כו':

סימן תתקח

פירוש א

מעשה כו' כי תורה שבכתב קדושתה יותר מתורה שבע"פ. ר"ל ע"כ אין להניח תורה שבע"פ אצל תורה שבכתב שקדושתה יותר כדאיתא נמי בסימן שלפני זה ע"כ היה לו שתי תיבות אחד לתורה שבכתב ואחד לתורה שבע"פ:

סימן תתקט

פירוש א

אחד כו' בעבור כו'. ר"ל למה תעשה כן שאתה מניח תורה שבכתב למטה ותורה שבע"פ למעלה הלא תורה שבכתב קדושתה יותר מהתורה שבע"פ וראוי להניח למעלה א"ל היא נותנת מפני שקדושת' יותר אני מניחם למטה בעבור תקנת ספר שבכתב כי בזאת הכסוי כו':

סימן תתקי

פירוש א

הכותב כו'. אע"פ שאינו רשאי לעשות כן כדאיתא בי"ד רפ"ג:

וכתיב לא תעשו כן לה' אלהיכם שלא יגרום כו' ר"ל למעלה מניה כתיב ואבדתם את שמם וגו' וסמיך ליה לא תעשון וגו' וילפינן מניה אזהרה למוחק את השם וקאמר לא דוקא מוחק אלא גרמא נמי אסור שלא יגרום כו' דוגמת כל מום וגו' שפירושו שלא יגרום כו' כך כו':

סימן תתקיא

פירוש א

פעם כו' לכך כו'. ר"ל לפי כו' לא הייתי קושרם בטבלאות שהן תיק של ספרים ואמרתי שאין צריך לחוש לתיק כך לא חשו על גופי שהוא תיק לנשמתי לכך הוציאני והכוני עיין כעין זה לעיל סימן צ"ז:

סימן תתקיב

פירוש א

ספר כו' כדי כו'. ר"ל משום דהוי בזיון לספר:

סימן תתקיג

פירוש א

האב כו' ולא בשתי כו'. ר"ל אע"פ שמחלקים דבר שאינו של גנאי מ"מ לא יעשה נגדן לומר כך כו' ואני אקח כנגדו הספר ולא יעשה נגדן כו' בשתי משאות להניח דבר גנאי כנגד הספר אע"פ שלא אמר כלום כגון כו':

וכן כו' דכתיב וגו' ר"ל ולא תביא תועבה ספרים פסולים שהן תועבה אל ביתך כלומר שלא ישים ספרי פסולים כגון ספרי המירום באותה תיבה שיש ספרים קדושים:

סימן תתקטו

פירוש א

מעשה כו' יש בו כו'. ר"ל מקטורן הוא מלבוש חשוב ויקר לכך א"ל למה אינך מקנח בחלוקך תקלקל המלבוש חשוב אמר ש"ז יש בו ולא אקנח בו משום דהוי בזוי לספר וע"כ הייתי מקנח במקטורן ולא חשתי על קלקול המקטורן:

סימן תתקטז

פירוש א

חייב כו' ואם חילל כו'. מצאתי בפרקי אבות שפירושו של משנה הכי הוא כגון האי חכם שנזכר בסימן צ"ז ובסימן תתקי"א שחילל התורה שביזוי הספרים הוא חילול להתורה לכך היה גופו מחולל על הכריות דהיינו כשמת הוציאו מקברו והכוהו גם יש לומר דה"ק חייב כו' מאוד בכבוד הספרים אמר מלת מאוד להורות להזהר נמי על תיק שלהם

ולכך מצילים תיק הספר עם הספר בשבת שיש שרופה ולפ"ז מצילים גם המת אפילו קודם לספרים כדאיתא לעיל תשנ"ג משום שגוף המת הוא תיק לנשמה וזהו שאמרו כל המכבד את התורה גופו כו' ואם חילל הספרים ופשוט שלא ס"ל מצילים תיק הספר כו' וכיון דלא חייש על תיק נמי אין לחוש על הגוף שהוא תיק לנשמה להצילו מן השריפה ועליו נאמר המחלל כו' גופו כו':

סימן תתקיז

פירוש א

מי כו' יבסס כו'. ר"ל אבל שינת עראי אין צריך לכסם ושיעור שינת עראי עיין בבית יוסף בא"ח סימן מ"ד:

סימן תתקיח

פירוש א

מעשה כו' א"א כו'. ר"ל שא"ל אף על פי שמותר מ"מ ראוי שתרחיק עצמך ד' אמות ומיירי שאין החדר גדול כ"כ שיכול להרחיק עצמו בתוך החדר ד' אמות אלא היה צריך לצאת חוץ מן החדר להרחיק ד' אמות ולא היה יכול לקבוע מטתו רחוק מן הספרים ד"א לכך א"ל אדהכי והכי שאצא לחוץ להרחיק ד"א יהא לי סכנה א"ל אם אי כו':

סימן תתקיט

פירוש א

יכול כו' ויבא כו'. ר"ל אע"פ שאינו ודאי שיעצור עצמו ואף שיעצור שמא לא יבא לידי סכנה מ"מ לא יגער בו דק"ל ספק פיקוח נפש אפילו יש כמה ספיקות אין לך דבר שעומד בפניו:

סימן תתקכ

פירוש א

ילד כו'. נ"א גם כשרצה לאכול עליו לחם ולקח הספרים מעליו עד שיאכל ובכל יום ספרים עליו ועמד הילד כו'. ר"ל השלחן היה מיוחד לספרים לבד וגם כשרצה לאכול עליו ולקח הספרים מעליו זה לא היה רק עד שיאכל ולאחר אכילה מיד היו חוזרים ונותנים הספרים עליו ובכל יום ספרים עליו ועמד הילד על כו':

סימן תתקכא

פירוש א

אין כו' שלא גרים בילדותו כו'. ר"ל ובזה מתורץ מה שהקשו תוס' בפרק קמא דסנהדרין על מה דאמר רב המנונא אין תחלת דינו של אדם אלא על ד"ת שנאמר פוטר וגו' והא דאמרינן בפרק במה מדליקין ששואלים תחלה אם נושא ונותן באמונה ואח"כ שואלים אם קבע עתים לתורה כו' ובזה מתורץ שבילדותו שעיקרו לעסוק בתורה שואלים תחלה על העיקר ודנין עליו ובזקנתו שאינו יכול לעסוק בתורה כבילדותו שואלים תחלה אם נשא ונתן באמונה ואח"כ שואלים אם קבע עתים לתורה דדבר זה יכול לעשות גם בזקנתו עיין במהרש"א סנהדרין הנ"ל:

סימן תתקכב

פירוש א

רבות וגו' וכתיב שם וגו'. ר"ל וכתיב שם פחדו פחד וסיפא דקרא כי אלהים בדור צדיק שפירושו דמקום שאכל שם עמו פחדו בצרה שבאה עליהם עד שידעו כי השם בעזרת דור צדיק עיין בא"ע תהילים י"ד וקאמר א"כ כו' ולמה בא לידי פחד אם הוא צדיק. **אלא כו'** ולפי שהביא אדם לידי צער וצרה ופחד נידון גם במדה זו:

סימן תתקכג

פירוש א

אם כו' עד שיגביה השני. ר"ל שלא יאוחר הגבהתו של השני המוטל בבזיון בארץ. **מהונך פתרונו כו'**. קאי אתרווייהו על אם נפלו ועל אופן אם צריך וכו' ועל שניהם הוא אומר כבד את ה' מהונך יותר מהונך:

סימן תתקכד

פירוש א

מעשה באחד כו' א"ל החכם הלא כו'. ר"ל הספרים שלו שהיו לו בביתו היו מוגהים ולא היו בהם טעיות והאחרים שהיו להם ספרים בביתו הצילו ספרים שלהם וספרים שלו לא היה יכולים להציל והיו נשרפים א"ל החכם הלא אמרתי לך אין לומר לספרים שאינם מוגהים ויש בהם טעיות ראוים לישרף ובשביל שאמרת על הספרים כאלו דרך

בזיון ולא אמרת דרך כבוד טעונים גניזה בא לך עונש זה על שלך שהיו מוגהים ולא היה בהם טעיות:

סימן תתקכה

פירוש א

הקונה כו'. נ"א אל יאמר כו' אם תחפוץ תתן והוא לא אמר רמיתיך והרי הזהרתיך ואם בזול מאוד כו' יאמר לו בזול מאוד ואם אמר אף על פי כן כו' אז אין לו עון. ר"ל דלא שייך לומר קנין רע או יוקר בספרים וגם והוא כלומר המוכר נמי לא יאמר רמיתיך בספר שמכרתי לך והרו הזהרתיך ואמרתי שהוא אינו שוה כ"כ שאין לומר על הספר רמאות או לשון שמשמע רמאות ואם בזול מאוד כו' בזול מאוד ואם אמר כו' אין לו עין אע"ג דק"ל הלוקח חפץ מחבירו שצריך לפרש לו כמה הוא ויאמר לו חפן זה שאט לוקח ממך במנה יודע אני ששיה מאתים ע"מ שאין לך עלי אונאה בספרים שאין יכול לפרש שוין אם אמר בזול מאוד והוא משיב אף על פי כן כו' אין לו עון. **ואם יש להם ספרים כו'** **אל יעשה סחורה בספרים**. ר"ל שלא ינהוג מנהג סחורה בספרים אם יש להם ספרים כדי צרכם:

סימן תתקכו

פירוש א

כתיב ואומרה וגו' מכאן אמרו כו'. ר"ל כדי בנו פי' רש"י באותו די ממון שבידינו ואבן עזרא פירש נכחנו ודי לנו **מכאן אמרו כו'**. אבל יש חילוק אם חכם כו' וצריכים לו רבים שהני שפודים יותר מכדי דמיהם ה"ה ספרים שאמרו אין לוקחין יותר מכדי דמיהם אם יש ספרים שיש בהם חדושים ואין במדינה כיוצא בהם ורבים צריכים להם פודים ביותר:

סימן תתקכז

פירוש א

ראובן כו' מלאחיו. ר"ל אע"פ שאין לו שכר יותר במכירה אחר מבאחיו שהרי אינו מוותר משלו כלום והאחר ליתן לו דמי מכירה כמו אחיו מ"מ תקנת אחרים שימצא להם ספרים ולהשאיל מוטב כו' ולעיל סימן תת"ע שנותן מתנה אין הדין נותן שמשום תקנת אחרים יתן מתנה לכך אמר ויהיה לנפש של יעקב טוב וגם לא היה ראוי ליתן אם לא מטעם זה עיין לעיל סימן הנ"ל:

סימן תתקכח

פירוש א

אם כו'. נ"א שתורה שבע"פ דומה כו' ואורגים בה הלכות מקבץ כו' זו היא מסכתא לכך נקראת מסכתא לשון כו' דכתיב גבי שמשון נמצא שהעיקר תורה שבע"פ לקבץ כל הדברים של ענין א' שבתורה שבכתב וממילא צריך ללמוד תחלה הדינים שבתורה שבכתב ואח"כ יקבצם וע"כ תורה שבע"פ ימכור ברצון יותר ממה שימכור תורה שבכתב:

סימן תתקכט

פירוש א

שנים כו' נמצא כו'. ר"ל לא מכרן משום שהיה צריך למעות לפרנסתו אלא כדי לקנות במעות תורה שבע"פ ופירוש א"ל חבירו מפני מה אינך מוכר לפרנסתך תורה שבכתב ולא תורה שבע"פ א"ל אני מוכר תורה שבכתב ולא תורה שבע"פ כי איך אלמוד בתלמוד ללמוד ולקבץ כל הדברים של ענין אחד שבתורה שבכתב וצריך אני לתורה שבכתב כנ"ל בסי' שלפני זה ואם הייתי מוכר תורה שבכתב נמצא אני כו'. **וכתיב אמת קנה ואל תמכור**. ז"ל כפי' א"ע המלה חסרה ספרי אמת קנה ואל תמכור:

סימן תתקל

פירוש א

וכבר כו' כדי כו'. ר"ל שת"ח אפילו בשעה שהם עומדים לפני מביאי בכורים ולמה לא אמרינן העוסק במצוה פטור מן המצוה ואמר התם היינו טעמא כדי שיביאו בכירום פעם אחרת:

סימן תתקלא

פירוש א

אדם כו' לחוץ. ר"ל וכן המקדש היה הבית מצופה זהב לצד פנימי והמסך שהיה למשכן רוקם כו' ושאינו יפה ואדני נחושת שהיה לו למסך. חמשה אדני נחושת ולא של כסף לחוץ שהיה המסך תלוי לפנים מן העמודים ואדנים נמצא אדני נחושת לחוץ:

סימן תתקלב

פירוש א

אם כו' במקום הגויל כו'. ר"ל אפילו אי אמרינן דנקיבת ה' שלא בכוונה אינה אלא איסור דרבנן אפילו הכי אל יתפור במקום ה' מפני שתוחב כו' אע"פ שכוונתו לתפור הקרע משום דהוי פסיק רישיה אע"ג דלא אסרי' פס"ר אלא באיסור דאורייתא משום דיכול לתפור במקום הגויל עיין תתק"ה:

סימן תתקלג

פירוש א

המתקנים כו' מפני שנוקב את ה'. עיין בסימן שלפני זה אע"ג דהכא א"א לעשות בענין אחר כי מי הזקיקם לרשום שם הקודש וגם עתה אינם מוכרחים לרקום על הרושם אלא יניחו הרושם כך בלי רקמה:

סימן תתקלד

פירוש א

לוחות כו' ואם כו'. ר"ל כמו שמצינו ששברי הלוחות היו מונחים בארון עם הלוחות שאע"פ שנשברו עודם בקדושתם קיימא ה"ה אם יש ס"ת כו' ישים עם ס"ת בארון שאע"פ שבמקצתם קרועים הן בקדושם אבל ואם בא לגנוז יריעות של ס"ת לא יתכן כו' שאין בהם קדושת ס"ת אלא יגנזו במקום אחר ופן יהו מושלכים כלומר שלא יהו מושלכים לבזיון לכך יגנזו במקום אחר לכך נמי ודפי' כו' נגנזים כו' אע"פ שאמרנו לעיל תתק"ז אל יצניע כו' כיון דלגניזה קיימא אין בהם עוד קדושת ס"ת:

סימן תתקלה

פירוש א

אם כו'. נ"א ל' דלה' נמחק אבל כו' שכבר כו'. ר"ל שני יודין שכותבים לרמז על הקב"ה יכול למחוק שאין בהם קדושת השם שהרי אמרו כו' שנכתבה עם כה' ול' שכתב עם לה' כיון שנכתבו לפני השם לא קדשו השם ונמחקו כ"ש שני יודין שלא נכתבו עם השם אלא שמרמזים על השם שאין בהם קדושת השם ונמחקו:

סימן תתקלו

פירוש א

אין כו' וזה כו'. ר"ל שהרי אמרו כו' וכתיב במתכונתו וגו' מזה מוכח שלא יעשה ההדיוט כדמיון מה שיש לגבוה וכ"ש שלא יעש' מה שהוא לגבוה להדיוט אל תמירני כלומר שכתיב אל תמר בו שפירושו אל תמירני ואל תחליפני וזה משנה ומחליף את ה' להדיוט:

סימן תתקלז

פירוש א

לא כו' וכתיב נוצר וגו'. ר"ל שכתיב כפל פיו ולשונו אלא שבא לרמז אף לשונו בכתבו ישמור שלא ילמדו לשקר מתוכו אם יכתוב איזה דבר וה"ה שישמור לשונו בכתב שנשלח על ידו שלא יבא לידי תקלה מזה כנ"ל:

סימן תתקלח

פירוש א

כתיב אדם וגו' מי שאמר כו'. ר"ל סיפיה דפסוק בקהל רפאים ינוח כלומר אדם תעה וגו' שהיה משתמד להמיר בקהל רפאים ינוח אין אומרים משמו דבר ואם יאמר כו' אין אומרים ז"ל אבל גם לא אומרים עליו שם רשעים ירקב על אמירה שאמר משמו טעם מן התורה כי אם עשה טובה מן הדין כו' לכך אין גם לומר טעם טוב מן התורה משמו ואשר אליהו כו' מומר לתיאבון היה ולא מומר להכעיס ולכך היה אליהו נהנה מבשר אחאב דמומר לתיאבון מותר לאכול משחיטתו. **וכתיב ושונא וגו'**. ושונא מתנות מלקבל יחיה ולא יפסיד ויקיים עצמו בשלו ר"ל לכך כתיב ושונא מתנות ולא כתיב ושלא יקבל מתנות יחיה אלא שבא לרמז גם על מתנות ששונא אותם משום שמפסיד על ידם:

סימן תתקלט

פירוש א

אם כו' לכך ירא אלהים כו'. ר"ל ורא אלהים יצא וילך את כלם כיצד יעשו וגם מזה אל תנח ילמוד ויעשה את כלם וע"י כן יצא וילך עם כלם כנ"ל ונקט לשונו לשון צחות הפסוק קהלת ז':

סימן תתקמ

פירוש א

יש כו' לכך נאמר יהיו לך לבדך. וסיפיה דקרא ואין לזרים אתך. **ויש מי שמצליח יותר אלא כו'**. ר"ל ויש מי שמצליח יותר כשיהיה לו רב אלא שהרב כו' או הרב כעסן שמא יעניש אותו בכעסו ומתבייש כו' מכח שהרב הוא כעסן אם אינו יודע להשיב או משיב שאינו הגון מתבייש ומצטער וכן חבר כו'. או בושת לעשות לו כלומר או שצריך לעשות לרב או לחבר בושת מוטב שילמוד כו' פן יחנף לרב או לחבר שצריך לנדותו או לרדותו או כו' כנ"ל:

סימן תתקמא

פירוש א

ויש כו' אע"פ כו'. ר"ל אם כבר למד דרך ארץ אמרינן אם ע"י לימוד כו' יוכל לבטל כו' אז אסור לו לעסוק בדרך ארץ אבל אם לא למד עדיין מלאכה אמרינן או אם כו' אע"פ שמבטל עסק תורה מותר כדאיתא בפרק אבות יפה ת"ת עם ד"א כו' וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה:

סימן תתקמב

פירוש א

אם כו' ואם חפץ אומן הוא כו'. עיין רש"י קהלת וגו' שכל הדברים נקראים חפץ ור"ל אם אדם אומן הוא שאי אפשר ע"י אחרים ללמוד לבניו כמותו הרי אמרו שיכול לבטל לימודו מפני פיקוח נפש ואין פיקוח נפש עדיף מלימוד ע"כ ילמוד לבניו וימעט בלימוד שלו:

סימן תתקמג

פירוש א

לא ישא כו'. ומלת למטה הוא סוף סי' מכאן ואילך מתחיל סימן תתקמ"ד ר"ל אם ישא להפך נהי דלא חיישינן על מה שנושא מה למעלה למטה מ"מ כדרך שנושא הספר כך יניחנו ונמצא שיהפוך הספר ויניח מה למעלה למטה:

סימן תתקמד

פירוש א

אם כו'. נ"א חשב אדם ללמוד לשמה כיצד כך יחשיב בלבו כל מה שאלמוד אקי' כשילמוד הפוסק מדברי תורה כו' כן הלומד כו'. ר"ל כשילמוד הפוסק כו' יחשוב בלבו לקיים ואם יקיים הרי היא לשמה וגם כו' יחשיב בלבו לקיים ואם אינו צופה בנשים ויקיים מה שלמד הרי לשמה אבל כו' הרי יענש ע"מ שלמד כבר כיון שלמד ולא עשה כמו שלומד דוגמת כו' או כגון אותו ששמע דברי כנביא שאמר לו לך אתי הביתה ואכל לחם ועבר על דבריו שאמר כי דבר אלי בדבר ה' לא תאכל לחם וגו' והכהו האריה כן כו':

סימן תתקמה

פירוש א

הקישו כו' לפי שאצל הקב"ה כו'. ר"ל דאי לאבא אלא להורות שבית דינו של גדעון היה לו לחשוב הני ג' קלי עולם בתר שמואלולא בין משה ואהרן ושמואל דאין לומר האי דחשב הני קלי עולם באמצע משום שהיו בין משה ואהרן ושמואל שהרי לא חשיב הני ג' קלי עולם כסדר שהיו שיפתח שהיה קודם שמשון חשיב באחרונה ואם חשב שלא כסדר הוי ליה למחשב להו בתר שמואל אלא להכי חשיב באמצע להקיש כו' לפי כו' לפי זה מתורץ מה שמקשו המפרשים למה חשיב יפתח אחר שמשון דבא להורות דג' קלי עולם לא נחשבו כסדר שהיו וא"כ קשה למה לא נחשבו אחר שמואל אלא משום הקיש קלים כו' כנ"ל:

סימן תתקמו

פירוש א

טוב כו' לחזור עמו. ר"ל מזה נראה שיחזור הלכה עם הפחותים כמותו שהרי רב פרידא היה אומר ד' מאות פעמים כו' כי זה דומה כו' לחזור עמו כיון שאין אחר לחזור עמו הרי דומה למת מצוה שאין לו עוסקים ע"נ לחזור עמו:

ואם אינו כו'. ר"ל אם אותו חבר אחר אינו כחפצו ורצונו כגון שהוא כעסן או שאר מניעות שאינו יכול ללמוד לפניו יחזור הוא עמו ואע"פ כו' מ"מ תורתו מתקיימת בידו:

סימן תתקמז

פירוש א

מעשה כו' שלשה פעמים בכל יום. ר"ל היה מחזר ההלכה עם בני עניים שאין יכולת לאביהם לקנות להם רב או חבר וגם משום דאמרינן הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה ולפי שמצינו שהמשולש עושה פירות ועומד בקיומו ורמז לדבר והחוט המשולש לא במהרה ינתק כך היה מחזיר עמהם שלשה פעמים בכל יום כדי שתורתו עושה פירות ויעמוד בקיומו:

סימן תתקמח

פירוש א

מעשה כו' ולא כו'. ר"ל אם ת"ח צריך לחזור לתלמודו מיד אחר אכילתו ולא ישמע אפילו ברכת המזון בזמון לפ"ז צריך לחזור נמי אחר אכילתו מיד לתלמידו ולא ולך ארבע אמות לאחר אכילתו קודם ולא מצינו חילוק בזה בין ת"ח לע"ה וקאמר דבאמת דלענין זה און חילוק בין ת"ח לע"ה אלא מי שלומד ילד כו' אפילו אם היה לומד משום שאם לא ילך הוא סכנה ואין רשאי לסכן עצמו שנאמר וחי בהם ולא שימות בהם:

סימן תתקמט

פירוש א

ולא כו'. על זה נאמר כי ברוב וגו' ופירושו דקרא הכי הוא כי ברוב חלומות והבלים ודברים הרבה ואל תאמר אלך לישן שמא אחלום חלום טוב כי את האלקים ירא כי משמש בלשון אלא אל תאמר כן אלא את האלקים ירא:

כתיב ובתורתו כו' כלומר אל תחשוב ותהגה בשום שעה ורגע מחשבה אחרת כגון אלך לישן אלא ובתורתו יחשוב ויהגה יומם ולילה. **כתיב אם ילד וגו' והלא כו'**. ר"ל ופסוק אם ילד וגו' מדבר בילד ובן חכם המחכים את רבו ובו הוא שעשוע ודבר בו ועוד אדם כו' ידבר עם הנער ועליו נאמר פסוק אם ילד וגו' וכן בשבת כו' ועל זה נמי יצדק לומר אם ילד שעשועים וגו':

סימן תתקנא

פירוש א

טוב כו' זהו טוב אחרית דבר מראשיתו. ר"ל טוב שבאחריתו תוכל לעסוק אף על פי שבתחלתו בשעת קציר ובציר תעסוק במלאכה. מראשיתו שבתחלתו בשעת קציר ובציר תעסוק בתורה וע"י כן לא יהיה לך לבסוף לאכול ותבטל התורה באחריתו מפני שאין לך מה לאכול. נ"א ד"א טוב כו' ויודע שהיא רגזנית ואינה צנועה הרי לא יקחנה כי כשם כו'. ר"ל אם אינה צנועה כי כשם שנשמעת לו בתשמיש כך נשמעת לאחר ותזנה תחתיו וה"ק הפסוק אם תרצה לעשות דבר תראה מראשיתו אם אחרית טוב כגון שמתאוה ליקח אשה תראה מראשיתו אם היא צנועה ואינה רגזנית שיהיה אחרית טוב עמה. **ד"א טוב וגו' זה הרואה כו'**. ר"ל כגון זה שלא היה מראשיתו טוב שהיה סבור עון הוא לקבל צדקה ואלו היה רואה את הנולד היה מקבל ולא היה נתפס לכך לא היה לו אחרית טוב ונתפס והיו צריכים לפרנסו ולפדותו עיין לעיל סימן שע"ג:

סימן תתקנב

פירוש א

פעמים כו' הרי דרבי יהודה קשה לאביי ורבא כו'. ר"ל דרבא נמי א"ל כהאי דאמר אביי מדאמר במטותא מנייכו כו' כי אם אין קמח אין תורה ודלמא יעשו כרבי שמעון אלא משום דס"ל שאם יעשו כר"ש לא יעלה בידן כאביי וזהו שמסיים ומה שאמרו כו' דרבי יהודה נמי כך אמר:

סימן תתקנג

פירוש א

כשרואה כו' אע"פ שיש לו הרבה. ר"ל אע"פ שהוא עשיר ויש לו הרבה אפ"ה לא ישב בטל רגע אחד:

אבל החכם כו' ר"ל החכם עיניו בראשו כו' ולא יתן את שלו לאלמים אפילו בפני עדים שמא צריך כו' אעפ"י שאמר לו בפני עדים אל תשיב לי אלא בפניהם שאין יכול לכפור או לומר החזרתי לך שכיון שיחד לו עדים צריך להשיב דוקא בפניהם מ"מ שמא יהיה כו' לכך כו' ואל יאמר בע"כ הוא כו' כלומר מה שאני עושה מוכרח לעשות להוציא את שלי מידו לפי שהוא גרם לדבר זה שלא היה לו ליתן שלו לאלם כזה כמו שאמרו ששבועה חל נמי על המשביע לפי שלא היה לו כו' ה"נ הכא:

וכיון שאדם כו' ר"ל אע"ג שהאומנות שיש לו צריך בקבע לפרנסתו לא יאמר אעזוב אומנתי ואתפוש אומנות שיש לי פרנסתי במלאכת עראי כדי שאעשה תורתי קבע אפ"ה לא יעזוב אומנתו שמוצא הצלחה ויספוק כו' דשמא באומנות אחרת לא יהיה לו הצלחה אא"כ כו' ונותן טעם שהרי ברא כו' ולאדם הראשון שחטא בעמל שנאמר מצמיח וגו' ועשב לעבודת האדם כלומר מכח עמלו ועבודתו יש לו עשב לאכול וכיון שמשום חטאו נגזר עליו מזונו בעמל פשוט שלא יתפוס אומנות שיבא לידי חטא ועון ע"כ אם באומנות שיש לו לא יכול להיות בלא עון יעזוב אותו ויתפוס באומנות אחרת. נ"א וכל מלאכת מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים אל יבטל כו' אא"כ כו' ר"ל כמו שאמרנו שאם ימצא מי שיפרנס את העני"ה שהוא מפרנס יעשה מלאכתו עראי ותורתו קבע הואיל שיכולים לפרנס ע"י אחרים וכן וכל מלאכת מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים אל יבטל כו' אא"כ כו'. **וכל מצוה הבאה כו'**. ר"ל שאמרנו וכל מלאכת מצוה כו' אל יבטל כו' א"כ וכל מצוה הבאה עבירה על ידה מוטב כו' ואם יתכבד אדם כו' כלומר שבעל הסעודה הזמינו לשם מצוה כמו לשמח חתן ויתכבד בקלונו שיש לו כבוד כו' ולאותו אדם כו' יהיה עון לבעל הסעודה דהוי נמי מצוה הבאה בעבירה שהרי וזה אפילו שהלך ברצונו היה לו בושת אלא שהלך שהי' כו' אם לא ילך ע"כ מקרי מתכבד בקלון חבירו ומצוה הבאה עבירה על ידה כנ"ל:

סימן תתקנד

פירוש א

ישים כו' שנאמר בקש שלום ורדפהו. ר"ל כאי' בירושלמי בקשהו ממקומו ורדפהו במקום אחר שפירושו אם צריך לעשות שלום במקום אחר שצריך לרדוף שם ולעשות שלום ומכ"ש לענין תורה שהרי אמרו ות"ת כנגד כלם ואיתא בורושלמי שם אפילו כל מצות התורה אין שוות לדבר אחד מן התורה וע"כ אמרו לרב לבא כו':

סימן תתקנה

פירוש א

מי כו' לסבול ולמסור להמיר. ר"ל ע"י זה ימסור עצמו להמיר גם י"ל דה"ק עי"ז יעשה מלשין בשקר למסור ישראל או ממונם ביד רשעים או להמיר עצמו ע"י זה. **שנאמר וחי בהם ולא שימות בהם**. אע"ג דאיתא בסימן תשפ"ז אע"פ שמסתכן בעצמו בטוב עושה

וכן איתא בסימן רי"ט היינו אם בא ממילא מעשה ע"י אבל לעשות מעשה לבא לידי סכנה ע"ז נאמר וחי בהם ולא שימות בהם:

לכך אמר לו כו' ר"ל שהיה חי על כרחו כגון שהיה מדוכה ביסורים וכיוצא בו שהיה נבחר לו מות מחיים שבכה"ג מותר לו לעשות שיהיה נהרג ע"י אחרים ואינו רשאי לחבל בעצמו וכאיתא שם בע"ז שאמרו תלמידיו פתח פיך ויכנס בך אש א"ל מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבול הוא בעצמו ולקליסטניר עשה שבועה שאם יטול ספוג של צמר מלבו שיביאנו לעה"ב ואמר ועוד טעם על שעשה רבי חנניא בן תרדיון שע' הגזירה כו' ואמר טוב כו' כמו כו'. **לרבי עקיבא**. כדאיתא בפרק הרואה או י"ל דה"ק כי היה חפץ שימיתוהו ואמר ולמה היה חפץ כך משום דבאותו הפעם ועוד היה שעת הגזירה ובלא זה כו' ואמר טוב כו'. **בן בבא שמסר כו'**. ר"ל והא דמסר עצמו ר' יהודה בן בבא על דברי תורה כאיתא בפ"ק דסנהדרין ולא קיים בעצמו וחי בהם טעמו על שם כו':

סימן תתקנו

פירוש א

אם כו' כי טעו בדבריו. ר"ל משום שלא מכל אדם אדם זוכה ללמוד היה מעשה להעניש חכם אחד שהפריד את התלמידים מעליו דשמא מרב אחר לא יזכו ללמוד וא"ת א"כ למה הלכו תלמידי רב חסדא מרב חסדא לרבא הלא מרב חסדא זכו ללמוד ושמא מרבא לא יזכו ללמוד שהרי מטעם זה הלך יוסף הכהן אחר רבו לצידן שהוא חוצה לארץ וארץ העמים מטמא' כבית הפרס מדרבנן ללמוד תורה כדאיתא בפרק קמא דע"ז וקאמר ואין זה דומה כו' דהתם שהלכו כי טעו בדבריו כדאיתא בפרק קמא דע"ז מפני שאמר להם כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם שבקוהו ולא ידעו שיש חילוק בין למיגמר ובין למיסבר:

סימן תתקנז

פירוש א

שני כו' האחד יעסוק בתורה. ר"ל כיון שהאחד לבד יכול לעשות המלאכה הצריכים לעשות אל יבטלו שניהם מן התורה אלא האחד יעסוק בתורה ואיזה מן השנים יעסוק בתורה וקאמר אי יש אחד כו':

סימן תתקנח

פירוש א

שני כו' וישלח את שמעון. ר"ל בענין זה שהכל הוא של יעקב אביהם ויש לו רשות לעשות בשלו מה שירצה אמר אם ראובן אינו כו' יעזוב ראובן כו' וישלח את שמעון כו' אבל בסימן שלפני זה לא מצי למימר אם אחד ירא שמים ואחד אינו ירא שמים יעסוק הירא שמים בתורה והשני במלאכה שכיון שאינו ירא שמים ולא יעסוק אלא להתכבד לא ישמע לחבירו כיון שיד שניהם שולט בשלהם בשוה לכך אמר באם שניהם ירא שמים ומה שטוב להם עושים ונותן עצה אי יש אחד כו' לכך אם א' ירא שמים ואחד אינו ירא שמים אין נפקותא בזכרן ועסקן כי היראה מכרעת את הכל ואין להקב"ה בבית גנזיו אלא היראה:

סימן תתקנט

פירוש א

בין כו' ליראי ה' כו' בגי' תרי"ג מצות. ר"ל בכפורת שהיה על הארון שבו ניתן התורה היו שני כרובים למה שני כרובים להורות כו' שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' איש אל רעהו הן שנים אז ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו לאיזה בני אדם יעשה ה' ככה ואמר ליראי ה' ולחושבי שמו ומלת ליראי ולחושבי מלא בגי' תרי"א עם שני מלות ליראי ולחושבי הם תרי"ג כלומר אותם שלומדים התורה כדי לקיים תרי"ג מצות יארע כן ולא לאותם שלומדים להתכבד ומשום דכענין תורה שהן תרי"א צוה לנו משה ואנכי ולא יהיה לך מפי גבורה שמענו ע"כ נרמזו תרי"א לחוד והשנים לחוד:

סימן תתקס

פירוש א

אם כו'. נ"א מפני שהוא גבר תם והוא שתקן כו'. ר"ל שמבזין אותו מפני שהוא איש תם ואינו חריף לרמות כלבו כן פיו ונקיט כהאי לישנא משום לישנא דקרא דכתיב גבורתם גבר תם והוא שתקן ששומע שמבזין ושותק ולא עונה אותם וישמע לך אותו בחור להיות חבירך ותלמידך אז תדע כו' עתיד שיתעלה ע"כ תקח אותו לחבר שנאמר הנה ישכיל עבדי כלומר אותו שמבזין אותו כמאמר הפסוקים שם והוא עבדי ועושה עבודתו ולא משום מעשים רעים מבזין אותו ישכיל יצליח לבסוף ירום ונשא:

סימן תתקסא

פירוש א

שנים כו' שמא יחשדוהו. ר"ל למה יש לי שכר בשתיקה מפני כו' כדי שידעו כו' ואפ"ה הוא שותק ע"כ יש לו שכר בשתיקה ואפי' אינו מתגאה במה שהוא יודע דנימא משום דשותק ואינו מתגאה עצמו יש לו שכר אעפ"כ כיון שהוא שותק ואיני נושא ונותן עמהם כדי שידעו כו' שמא יחשדוהו שאינו בן תורה ע"כ יש לו שכר:

סימן תתקסב

פירוש א

אחד כו' ואהבת לרעך כמוך. ר"ל אם תשתוק ותשמע לדברי חבירך לסיים דבורו תדע יותר משתדבר שתדע שאלתו ומה שתשב על שאלתו ותשובתך על שאלתך לא תפסד שגם ואח"כ אשיבך זהו שנא' כי תשב וגו' ואהבת לרעך כמוך שתהא חביב לך שאלת חבירך כמוך כמו שאתה שואל ואל תאמר מתי יסיים כו' גם י"ל דה"ק כשם שאם היה שואל אתה לא ניחא לך שיאמר חבירך עליך מתי יסיים כו' כך לא תאמר על חבירך כן וע"ז נאמר ואהבת וגו':

סימן תתקסג

פירוש א

הרב כו' ואל ילבין כו'. ר"ל כדאיתא בפ' קמא דחולין מפסוק כי תשב וגו' ההובא בסימן שלפני זה. **ואל יקשה אדם למתרץ הבלים ודוחה אותו בקש**. ר"ל לא יקשה לרבו באופן הנ"ל וגם ואל יקשה אדם למתרץ כהוגן קושיות של הבלים ודוחה אותו בקש:

סימן תתקסד

פירוש א

מעשה כו' או תכתוב כו'. ר"ל זה נמי יש ללמוד מפסוק כי תשב וגו' ההובא בסימן תתקס"ב:

סימן תתקסה

פירוש א

יכולים כו' על ידי כו'. ר"ל משום דקשה איך שייך לומר דרב עקיבא עבר על המצות וכמה פעמים נתחייב עלידי כך אלא לא קאי על המצות אלא על הגדר שגדרו שמי שלא קיימו נלקה במה שעשה ביניהם ועל זה אמר ר"י בן נורי כמה פעמים נלקה עקיבא בן יוסף על ידי על שלא קיים הגדר ונלקה בכך וכך כמו שעשו:

סימן תתקסו

פירוש א

כל כו'. ר"ל שבמדה שאדם מודד כו' הוא לא היה רוצה לגלות טעמי תורה שלא ידע אלא הוא מודדים לו במדה שלבסוף לא ידע הוא אבל כו' ועיין כל זה לעיל סימן תתע"ו:

סימן תתקסז

פירוש א

אם כו' כיצד כו'. ר"ל מלת כיצד מורכבת משלש מלות כאי זה צד וה"ק אם יש לרב תלמידים יעסוק בתקנתם כאי זה צד ועל איזה ענין שיכול לעשות וכן עם רב כו' כך יעסוק בתקנתם כו' גם י"ל דה"ק אם יש לרב אחר תלמידים יעסוק רב זה בתקנתם כמו בתקנת תלמידיו ומפרש דבריו כיצד כו'. **ואם יש כו' וכתיב ואהבת וגו'**. עיין סימן תתקס"ג:

סימן תתקסח

פירוש א

אם כו' וכתיב בין וגו'. ר"ל בין תבין ולמד מן הרב אשר לפניך בבית ולא תלך לרב אחר שבעיר אם אותו שבבית יודע כמו האחר **כר' יוסי הכהן שהלך לפני רבו לצידן** בפרק קמא דע"ז הגי' הכי הוא אמר רבי יוסי מעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו לצידן ללמוד תורה וצידן הוא חוצה לארץ וארץ העמים מטמאה כבית הפרס מדרבנן ואפ"ה הלך לשם דלא מכל הרבנים זוכה אדם ללמוד:

ואין להקשות כו' ר"ל ואין להקשות לפ"ז למה הלך בר קפרא מרבו שאמר על ר' חמא עמא כלומר כהה תרגום של כהה הוא עמא לידע שיש ללמוד יותר לפני מי שהלך ור' יצחק הלך מרמי בר חמא לפני רב ששת נמי אין להקשות שידע שיש ללמוד יותר מרב ששת:

סימן תתקסט

פירוש א

אמר ר"י כו'. ר"ל ביעי חשילת' ביצי זכר מעורי' בגופו פליגי בפ' גיד הנשה רב אמי ורב אסי חד אסר וחד שרי כל אחד הביא ראיה לדבריו ואמר ליה ר"י לרב שמן בר אבא הני כו' ואת כו' משום אל תטוש וגו' כלומר לא משום חומרי מקום שיצאת משם לא תיכול אלא משום אל תטוש וגו' שאתה מבבל ושם נוהגים בו איסורא דהא איפלגו בהו רב אמי ורב אסי ואל תטוש תורך אמך נמצא שאמר ר"י לרב שמן שבא מבבל שנוהגים בו איסור לא תיכול משום אל תטוש וגו' ממילא שמעינן מניה אם הורה כו':

סימן תתקע

פירוש א

כתיב ואל תטוש וגו' ך' פשוטה ת"ק כו'. ר"ל אותיות כפולות הן מן המאות כי ת' ד' מאות וך' פשוטה ה' מאות וכן כל אותיות כפולות עד הץ' פשוטה ט' מאות ואח"כ אלף במלואה הוא אלף:

סימן תתקעא

פירוש א

שנים כו' אעפ"י שחברו אינו יכול להתקשט. ר"ל אע"פ שחבירו אינו יכול להתקשט ולייפות דבריו שהתוכח עמו כי באמת דבריו אינם נכונים אפ"ה לא יאמר לו כן:

סימן תתקעב

פירוש א

מי כו' ויתבייש שזה יושב שם אותו כו'. ר"ל יתבייש מפני שאומרים הבריות כמה מתגאה וחלוף הוא זה שאומר הלכה בפני מי שהוא חריף ומפולפל יותר ממנו ע"כ אותו חריף כו':

סימן תתקעג

פירוש א

מדה כו' והכל לפי שעה. ר"ל אם בנו עדיין רק נער ורך בשנים יש לומר שדי לו מלמד כזה אבל אם יגדיל ויבא לכלל שניו ולא יספיק לו מלמד זה ויניח בנו ללמוד לפניו אז מאבד

לבנו תלמודו. נ"א ולא מפני אהבה את אשם יתחתן כו' **ולא תשנא אחד מפני חבירך אין כו'**. ר"ל לא תשנא אחד מפני שחבירך שונא אותו אין לשנוא אלא מה שהקב"ה שונא אותו שעבר על המצות שאז הקב"ה שונא אותו אז גם אתה מותר אז חובה לשנאתו:

סימן תתקעד

פירוש א

אדם כו' ואינו ראוי לישב בטלית. ר"ל ומשום שהציצית מוספות קדושה כהובא בילקוט שלח לך ואין זה ראוי לתוספות קדושה:

סימן תתקעה

פירוש א

אם אדם כו' הני מילי כו'. ר"ל אל יאמר בשם אומרו אלא יאמר אני אמרתי דבר זה ואני טעיתי וזהו כל הני מילי מעליותא תדרשון משמי אבל מילי שאין מעליותא תדרשון בשמכ':

סימן תתקעו

פירוש א

כי אחר דברי תלעיג וכי כו'. ר"ל דמלת תלעיג אינו לשון לעג אלא כנוי הדיבור בלשון לעג כמו מחייכו עלה במערבא שאינו לשון חוכא אלא הרגל לשונם כך היה שאמוראים היה להם לשונם בפני עצמם שהיו מורגלים בהם כן נמי לייט עלה אביי שודאי אין לומר לשון לעג שצריך אדם כו' עד שישקלם שלא יכולים להלעיג עליהם ואח"כ יאמרם או קודם שיאמרם ברבים יאמרם לחכם כו' ואם יאמר החכם שהם כן אז יאמרם גם ברבים ואי גי' אז יאמרו לחכם כו' הוי פירושו הכי שצריך אדם כו' עד שישקלם בדעתו שנכונים המה אז יאמרם לחכם כו' נמצא שאון לאדם לומר שום דבר עד שישקלם שראוי לאומרם וא"כ איך ואמר דברים שראוי' להלעיג עליהם כמו שאמר כי אחר דברי תלעיג אע"כ האי מלת תלעיג אינו לשון לעג אלא כנ"ל:

סימן תתקעז

פירוש א

אדם כו' אל יאמר דבר משמו. ר"ל כי מכח שנאמר הדבר משמו יש לו זכות ע"כ אלו לא יאמר משמו כדי שלא יהיה להם זכות ע"י כך וכן המחטיא את הרבים לא יאמר בשמו דבר מטעם זה שהרי גם אין מספיקין בידו לעשות תשובה ואיתא גם כן לעיל תתקל"ט. **אם שמע כו'**. ר"ל אבל אם לא יצא הטעם ממנו בתחלה אלא הוא שמע גם מאחר הטעם טוב לא יאמר כלל משמו ואם יצא הטעם לכתחלה ממנו ועשה כך אם שמו ראובן ויש ראובן אחר יאמר שמעתי בשם ראובן ולא יאמר איזה ראובן כדי שיהיו סבורים שראובן אחר אמרה ויקובלו דבריו הנכונים. **אם כו'**. ר"ל אם אינם הגונים אותם חכמים ודבריהם אינם מקובלים לבך תשית לדעתי לדעתם כו' כאילו לא יצא מפיהם וזהו כעין שדרשו בפרק אין דורשין בחגיגה ואיכא למישמע מניה תרווייהו:

סימן תתקעח

פירוש א

מי כו' שהרי כו'. ר"ל שלא תאמר כעין שאיתא בסימן שלפני זה ששמע לאחד שהמיר עצמו הוא דלא יאמר משמו אבל מה ששמע ממנו קודם שנעשה מומר ואמר משמו ובפרטות שמומר הוא רבו ע"כ אמר דאפילו הכי לא יאמר כו' שהרו רשב"ג שנה כו' אחרי כו' י"א כו' כדי שלא יאמרו שום הלכה משמם אפי' מה שאמרו קודם למעשה שעשו כ"ש כו' עיין מהרש"א סוף הוריות שכתב גם כן ששנה רבן שמעון בן גמליאל שמם מטעם הנ"ל:

סימן תתקעט

פירוש א

כתיב כצנת וגו'. נ"א ונפש אדוניו ישיב וסמך לו איש מתהלל במתת שקר הבא לשמיע דברי תורה כו' שיאמר בשם אמרו זה דומה לשולח כו' והוא אומר אדני שולח את זה ואם הוא בקבר כו' בקבר שפתותיו אבל ביד איש שקר אומר כו' וכן מי שאינו כו' ולפי גי' זו ממילא הוא מבואר עי' שקלים ירושלמי בפירוש שכתב ואע"פ שאחרי פטירתו אינו מוסיף על מעשיו כמו שאז"ל היום לעשותם כו' אם אומרים הלכה משמו כביכול כאלו להיות חי בעה"ז בעת הזאת להוסיף מעשים טובים כו' והיום הזה מוסיפים לו שכר נפשיי על מה שקנה כבר בהיות בחיים ע"ש:

סימן תתקפ

פירוש א

כשמזכירין כו' על משה ועל אהרן זכרונם לברכה. ומלת לברכה סוף סימן ומכאן ואילך מתחיל תתקפ"א עד אם מזכיר אותו אומר זכרונו לברכה הוא סוף סימן תתקפ"א ומתחיל סי' תתקפ"ב עד זכר לטוב. מלת וכו' כנ"ל אינו מן המחבר החסיד ז"ל שהרי אין דרכו לכתוב על הדבר שנכתב בכפל כן כי הרבה דברים נכפלו כי לאו מספר אחד נעתקו וכפי מה שנמצאו בספרים נעתקו אע"פ שנכתב בכפל אלא אדם אחד כתבו מדעתו שהיה סבר שמלת ואשר עד ז"ל שייך לסימן תתקפ"א וסי' תתקפ"א מתחיל אם אדם כו' ולכך כתב וכו' כנזכר לעיל ולפי שכתבנו ממלת ואשר כו' הוא התחלת סימן תתקפ"ב וכתב זה אינו קשיא כ"א אדם כו':

סימן תתקפא

פירוש א

וכל שכן באחרים מהן שאין כותבים ז"ל שהרי מר בר רב אשי כשהיה כו':

סימן תתקפב

פירוש א

ואשר אמרו על חרבונה ז"ל אם אדם מדבר בשבח צדיקים כו'. ועיין פירושו דסימן תתק"פ ותתקפ"ב לעיל סימן תשמ"ה ותשמ"ו:

סימן תתקפג

פירוש א

כשיש כו' ואם אינו כו'. ר"ל אם מבינים מסתימת דבריך הדבר שאמרת כפי מה שהוא הדבר וכפי שהיה דעתך בדבר זה תגיד לו ואם אינו כו'. **ונכשל בו זרעו**. ר"ל כדאי' בפ' יש נוחלין ק"י:

סימן תתקפד

פירוש א

ולמה כו'. ר"ל למה לא גורסים דבר אחד לחכם ושונין לגרוס אותו דבר פעם שנית עמו וגם למה אין מפרשים הדבר לחכם וקאמר הטעם לפי כו':

ומה שאמרו כו'. ר"ל לחכם המבין בזריזות ודעת לו נקל כמו שנאמר לזה אין שונים כו' כמו שאמר בן עזאי כו' כשהיו מקשים לו אומר הפסוק הזה עליהם כגון אלו אין שונים אין מפרשים אלא יאמר הרב החכם בכאן יש קושיא וישים התלמיד אל לבו שידע מעצמו כו' אבל מי שאינו מבין בזריזות שונים ומפרשים:

סימן תתקפה

פירוש א

ולמה רמז כו' ואם בסתם כו'. ר"ל כיון דאמרינן אינו יכול להבין בסתם צריכין לפרש לו א"כ ולמה רמז הכתוב בסתם כו' הלא אם נאמר בפירוש לא היו אהרן ומרים אמרו הלא גם בנו דבר רק מכח שנאמר סתם אמרו שמא משה טעה כמו שאירע שאמר אכול וגו' וא"ל אהרן ואכלתי וגו' וטעה משה בין קדשי שעה לקדשי דורות כמו שהובא ברש"י שמיני לכך בזה כו' אין הוכחה כו'. נ"א אלא לא אמר לו אלא על שיעמוד בהר סיני כו':

אמר להם כו' ר"ל מלת אדבר הוא לשון עתיד לפי שאתם משוים דבורי אליכם כמו דבריכם לומר בפי' ע"כ מכאן ואילך לכם בחלום אדבר בו ואליו אדבר פה אל פה אבל בפירוש אדבר דבורי הרי משה כו' ולכך אמרו אהרן ומרים הלא וגו' כנ"ל. נ"א ולמה כו' וכגון בכאן מפני שמקרא אחד יוצא לכמה כו' ועוד אדם כו'. ר"ל אלו היה הש"צ אמר עמוד עמדי היה נראה כו' שהקב"ה נקרא מקום משום שהוא מקומו של עולם ואין עולם מקומו ואם היה אומר עמדי היה משמע עומד בתוכי והיה נראה כעושה עצמו אלהים וכיון דמקרא אחד יוצא לכמה טעמים ע"כ אמר בסתם לרמז כל מה שלמידים ממנו משים ואלו היה הפרש כו' וכתיב כי לא וגו' והתורה חסה כו' אע"פ שיוכל לקנות אפ"ה חסה כו' ויש גם אביונים ואין יכולים לקנות ועוד עוסק במלאכתי כלומר שצריך לעסוק זמן רב במלאכת הכתיבה שכותב את כל הטעמים נמצא כו' לכך נכתב סתם שמקרא אחד כו':

סימן תתקפו

פירוש א

אמנון כו' אפילו לקרבו לתורה. ר"ל דסתם חכם הוא מי שהוא חכם בחכמת התורה והרי מצינו שהשיא עצה שאינה הוגנת ואמר שהיה חכם להרע שמכח שהיה רשע ע"כ מכח שהיה חכם בתורה היה נוטה טפי אחר הרשע כדכתיב אני חכמה שכנתי ערמה כיון

שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית מכאן אמרו אל יתחבר אדם לרשע אפילו לקרבו לתורה לא יקרבו מפני שאם הוא פוקר מכח חכמות התירה פוקר טפי כנ"ל:

סימן תתקפז

פירוש א

אל כו' כי אין לו זכות. ר"ל דאמרינן עושה צדקה בכל עת זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו דמיירי בקטני קטנים עד שעומדים על פרקם שמשיאן וצריך ליסרם ולהדריכן בדרך יושר מנעוריהן שלא להרגיל עצמו ברכילות וגם כי יזקין לא יסיר ממנה ואם לא עשה כן ומרגילין עצמם ברכילות יצא שכרו בהפסדו ואין לו זכות הנ"ל. **ואל יניח כו'**. ר"ל לא מבעיא שלא יגדל רכיל בביתו אלא אף מי שהוא רכיל כבר אל יניח כו' ולא מבעיא שאל יניח בין התלמידים רכיל כי לעולם כו' אלא אפילו לו לבדו לא יהיה לאדם שפחה כו':

סימן תתקפח

פירוש א

כתיב אם תשיב וגו' א"כ כו'. ר"ל אם צריך להרחיק עולה מאהלך פשוט שלא ישכין עולה באהלו וקאמר דמה שאמר ואל תשכן וגו' לא על מעשה עולה קאי דהאי ידעינן מק"ו הנ"ל אלא קאי על תלמיד עול שלא תשכן באהלך שלא יאמר הרב אניח כו' כדי כו' לא יועיל כי כו':

סימן תתקפט

פירוש א

מעשה כו' אני עושה. ר"ל אין זה ראוי לישב לפניך כדאיתא בסי' שלפני זה שילמוד לבני ביתך עולה אמר הוא גורם כו' בעבור עצמי אני עושה כיון שהוא מעצמי לא חששתי לזה שתקנתי הוא קודם:

סימן תתקצ

פירוש א

כתיב ואתה וגו' כי לא היה כו'. ר"ל אשת עובדיה אמרה לאלישע ואתה ידעת וגו' למה ידע אלישע טפי משאר אנשים שהיה בעלה ירא ה' וגם מהיכן ידעת שידע אלישע דבר זה וצריכין לומר משום שהיה בעלה תלמיד לפני אלישע ולא היה מניח לפניו אלא הבדוקים

לו כו' על כן אמרה כך ולפי זה קשה הרי גחזי היה לפניו ולא היה ירא ה' ואמר שאינה קושיא דאז כשבא לפניו לא החמיץ עדיין עד שבא להודפה כדאיתא בפ' קמא דברכות שאחזה בהוד יפיה בדדיה:

וזה הוה חילול ה' ר"ל כי לפי שלקח גחזי בשם אלישע היה אלישע עובר על השבועה ועוד כו':

סימן תתקצא

פירוש א

כתיב הוקר וגו' והלא מאשתו כו'. ר"ל מאשתו שנקרא בית שהרב כו' וכתיב ושרה וגו' כפירוש רש"י בחומש והוא אחריו הפתח היה אחר המלאך נמצא שהיה שרה במקום שלא יסתכלו בה **הוקר רגלך פן ישנאך**. ר"ל סיפא דקרא הוא פן ישנאך משום הכי הוקר רגליך מבית רעך אבל כגון כו':

סימן תתקצב

פירוש א

מעשה. נ"א אמר להם אין אתם מלאכים כו' מים קרים תשבו כו' ר"ל כי המים קרים מבטלים חום הטבעי של פנימת הגוף וממילא מבוטל היצר וכעין זה איתא ברלב"ג על פסוק כמים קרים על נפש עיפה ואמר להם תשבו במים קרים עד שיכלה יצריכם כו' דהיינו עד שיקרר פנימת הגוף ויבוטל ויכובה היצר ועי"כ הרי תורתכם טהורה. **וכתיב יראת ה' טהורה**. ר"ל התורה והמצות טהורה כאיתא ברש"י ובא"ע:

סימן תתקצג

פירוש א

כתיב ועפעפיך וגו' בשעה כו'. ר"ל וה"ק ועפעפיך יישירו יראו דבר ישר והגון נגדך ולא דבר מאוס ולא דבר שאינו הגון:

סימן תתקצד

פירוש א

אמרו כו'. עיין לעיל סימן ר"י:

סימן תתקצה

פירוש א

תורה ה' תמימה לעתיד כו'. ר"ל אם קיים תורת ה' תמימה דהיינו כל תרי"ג מצות שבזה יתוקנו כל רמ"ח איברים ושס"ה גידים כמנין תרי"ג אז יקיים סוף הפסוק משיבת נפש לעתיד שיחיה בת"ה כאיתא בסוף כתובות כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וס"ל כמ"ד בפרק חלק למי שמשייר אפילו חק אחד מלשמרו נידון בגיהנם וזהו שאיתא בילקוט תהלים למה היא משיבת נפש כלומר התורה מחיה בת"ה לפי שהיא תמימה וקיים כולה ויתוקן כל רמ"ח אברים ושס"ה גידי' ע"כ אור תורה מחייהו והאי דאמר שם בילקוט הנ"ל ומה היא תמימה שהיא משיבת נפש ס"ל כמ"ד בפרק חלק לא ניחא ליה למרייהו לומר הכי אלא למי שלא עשה אפילו חק אחד וה"ק ולמה היא תמימה בתרי"ג מצות לפי שהיא משיבת נפש לעתיד לכך היא תמימה בתרי"ג מצות שאף על פי שיסיתהו יצר הרע שיעבור על איזה מהם כיון שהן תרי"ג מצות לא ימלט שלא קיים אחת מהנה ועל ידי זה אור תורה מחייהו ומשיבת נפש לת"ה לעתיד גם י"ל דס"ל כמ"ד בפרק חלק לא ניחא כו' אלא כו' אלא למי כו' וה"ק תורת ה' תמימה בתרי"ג מצות לכך היא משיבת לעתיד שאע"פ שיסיתהו יצר הרע שיעבור על כו' לא ימלט כו' ומסיים הפסוק עדות נאמנה על זה ויש ת"ה שכבר כו' ומה שלא אמר שכבר נעשה על ידי אליהו שהיה קודם אלישע מפני שיש מי שאו' שאליהו לא מת מכל וכל:

סימן תתקצו

פירוש א

תורה כו' כיצד שלא כו'. ר"ל אם שלשה דורות ת"ח שוב אין התורה פוסקת מהם והוי כירושה להם אא"כ נתחתנו באינם הגונים כגון שלקח אשה שאחי' רעים וע"ז אמר צוה לנו משה שנעשה תקנה שיהיה התורה מורשה ולא תהא פוסקת כיצד כו' עיין לעיל רמ"ג וסימן שע"ד שע"ה. **ד"א מורשה וגו' היו עושים כו'**. ר"ל דה"ק תורה כדי שיכולים גם אנו ללמוד תורה צוה משה ליתן לנו תרומות ומעשרות כי מורשה קהלת יעקב כי שאר שבטים יש להם ירושת ארץ ישראל:

סימן תתקצז

פירוש א

אם כו'. נ"א אלא לכל אחד יכתוב כתב לבד ישאל לזה לבדו ולזה לבדו שאם כו' כך יעסוק כו' דברי חבירו לכך לכל אחד לבד ר"ל לא יכתוב שואל אני מכם פלוני ופלוני שאם אין כו' יעסוק כו' דברי חבירו לכך לכל אחד כדי שלא ידע אחד בדברי חבירו. **לא ישאל אלא לצדיקים**. ר"ל אע"פ שאינם אוהבים זה לזה שכיון שצדיקים הם ויש בהם יראת שמים אף שכותב כתב אחד להם לא יעסוק לסתור ולשבר דברי חבירו:

סימן תתקצח

פירוש א

כתיב שאל וגו' ואם כו'. עיין לעיל סי' רצ"ט:

סימן תתקצט

פירוש א

בבית כו'. נ"א וגם השואלים לחוזים בככבים אין יכולים לשאול יותר מג' כו' ר"ל דאיתא בפרק הניזקין דא"ל אספיינוס לריב"ז אלא בעי מינאי ואתן לך א"ל תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דר"ג ואסוותא דרבי צדוק קרי עליה כו' משיב וגו' איבעי כו' והוא סבר דלמא כולי האי לא עביד והצלה פורתא נמי לא הוי מ"מ קשה אמאי לא בעי רק ג' שאלות וצ"ל כיון דלא מצינו שאמר הקב"ה לשלמה רק ג' פעמים ולא שאלת א"כ מאן דשאל יותר מג' שאלות הוי השאלה יותר מדרך ששואלים רגילים לשאול והצלה פורתא נמי לא הוי והיינו נמי טעמא דכולהו הכא שעל השאלה שהיא יותר מדרך דראוי לשאול אין משיבין לו כלל:

סימן תתר

פירוש א

כתיב וגו' כמו שאמר כו'. ר"ל וה"ק הפסוק לענין הסמיכות אם תרצה לשכור שכיר לא תשכור אלא שכיר שהוא בא בשכרו ולא שכיר שבא גם לדבר ואמר כגון שצופה בנם כישי חיישינן שיפתה איש דהיינו השכיר את בתולה מאחר שהוא צופה גם בנשים:

סימן תתרא

פירוש א

אם כו'. ר"ל אפילו אם יראה חבירו שמדבר זה עם שכירו וכיון שלא מיד זה כשכירו או לזה המבטלו בודאי מרוצה הוא בכך כי באמת אינו מרוצה והא דלא מיחה כי בעל הבית יתבייש לומר כו' וגם לזה המבטלו שלא ידברו בהדדי:

סימן תתרב

פירוש א

לא וגו' הייתי כו'. ר"ל וקרא לא ראיתי וגו' קאי לאחר מיתת הצדיק שלא נעזב זרעו לאחר מותו ומלת נעזב קאי על יתומיו כדי כו' כדכתיב חוסה במותו צדיק ולענין מה חוסה במותו ומפרש בקרא אחרינ' אשרי בניו אחריו כנ"ל וזהו שנאמר ומסיים הפסוק לא ראיתי הנ"ל וזרעו וגו' וה"ק לא ראיתי צדיק נעזב זרעו במותו שיהיה זרעו מבקש לחם לאחר מותו **הייתי מצוה להחיותו** עיין לעיל רצ"ג.

לא וגו' כשאדם מבקש כו' ר"ל כמו ד"א ופסוק לא ראיתי וגו' קאי בחיי הצדיק דהיינו כשאדם מבקש כו' וגם סיפיה דפסוק וזרעו וגו' קאו נמי בחיי הצדיק וה"ק ולא כו' שלא יתביוש הצדיק. נ"א אבל כו' שנאמר ושלומת וגו' כי יראה חכמים ימותו ויצטער עליהם ומלת עליכם הוא סוף סימן תתר"ב ומשם והלאה מתחיל סי' תתר"ג ר"ל ברשעים כו' שנאמר ושלמת רשעים תראה שפירושו כליון רשעים תראה וכן תרגם יונתן והיך מתגמרין רשיעי תחמי וע"ז קשה הלא גם בצדיקים כתיב כי יראה חכמים ימותו אמר זה שכתיב יראה חכמים ימותו כדי שיראה מיתתם ויצטער עליהם:

סימן תתרג

פירוש א

אם תראה אדם כו' ותבטל מדברי תורה כו'. ר"ל דאמרינן כל פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין ומכ"ש שלא ירשה ויכפול בדברים שאינם טובים ומבטל מכח זה מדברי תורה ע"כ אם תראה כו' אל יהא כו' שהרי כו' מדברים שאינם טובים ותבטל מחמת זה מד"ת אשר פטטיא הן טבין:

סימן תתרד

פירוש א

החולה כו' כתיב אשרי משכיל אל דל. ר"ל דקשה למה אמר הפסוק מלת אשרי שפירושו טוב הוא לבקר את החולה כת"י פשיטא שטוב הוא אלא הפסוק בא להורות אם מחמת ביקור חולה הוא מבטל תורה או מצוה ואינך יודע איזה מהם טוב לעשותו קאמר הפסוק אשרי כלומר טוב לבקר את החילה אף על פי שבטלת התורה או המצוה בשעת הביקור:

סימן תתרה

פירוש א

רב יהודה כו' עליך נאמר חשבתי וגו'. ר"ל החכם א"ל שלא יפה עשה שעזב את התורה והיה עוסק בצרכי ציבור וא"ת הלא רב יהודה אמר העוסק כו' כאלו כו' אמר החכם רב יהודה זהו כשאין כו' אבל אתה כו' בצרכי צבור כמוך על זה לא אמר רב יהודה דינו אלא עליך נאמר חשבתי דרכי שיש מי שעוסק בצרכי ציבור כמוני ע"ב ואשיבה וגו' ולא אעזוב את עדותיך:

סימן תתרו

פירוש א

ויואל כו' היא כו'. ר"ל כיון ויואל הוא שבועה כדכתיב ואיש ישראל וגו' ויואל שאול את העם לאמר ארור וגו' וכתיב ויהונתן לא שמע בהשביע אביו וגו' מוכח מזה שיואל היא שבועה מזה מוכח נמי ששבועה היא ארור כדכתיב ויואל וגו' לאמר ארור וגו' וע"כ מי שאומר שבועה שלא אוכל היום שבועה שלא אוכל כו' הוא כו':

סימן תתרז

פירוש א

רב כו' וכתיב כו' מכל משמר כו'. ופי' הא"ע יותר מכל משמר נצור לבך מלהרהר רע כי ממנו כלומר מן הלב תוצאות חיים והוא כמלך בגוף וממילא שמעינן שלא יהרהר שום הרהור בשעת הלימוד ובשעת התפלה שלא יבוטל הלימוד וכוונת התפלה גם י"ל כדאיתא בילקוט משלי מכל משמר וגומר שלא תכחד מדברי תורה כי ממנו וגו' ללמדך שמדברי תורה יוצאים חיים לעולם וכתיב אחריו עיניך לנוכח יביטו ואיתא בילקוט הנ"ל

בשעה שאתה עומד בתפלה שתכוין לבך ועיניך לאביך שבשמים ולפ"ז י"ל שראייתו על התפלה גם מפסוק שאחר זה:

סימן תתרח

פירוש א

אחד כו' מוטב היה לך כו'. ר"ל שאמר לו החכם הא דאמרינן כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו הוא ביושב בטל ויסירם מלבו אבל באינו יושב בטל אף על פי שאוכל כוי ממה שהיה עכברים אוכלים אינו חייב אבל אני רואה שאינך כו' ואתה פנוי כו' וכל היום אתה בטל מדברי תורה והולך כו' ונמצא אתה יושב בטל ותסירם מלבך ע"ז אתה חייב מוטב כו':

סימן תתרט

פירוש א

אמר כו'. נ"א שמטילין על הקהל ועתה שאין חכמה בלא ד"א שהחכם כו' תקיפים על הצבור שאיתא בסימן שאחר זה שייך בסי' זה ור"ל כיון שאמרי' אבל אם לומד ועוסק בד"א הרי היא כו' ע"כ ועתה כו' לכך הכל נותנין אפילו רבנן:

סימן תתרי

פירוש א

לאחד כו' בממון תתן. ר"ל דמתנה שנתן לבנו הוי כהברחה וערמה ע"כ מחויב ליתן:

סימן תתריא

פירוש א

ההולך. נ"א א' ילמוד כו' ויוכל ללמוד לאחרים וכמו שחיטת חולין כו' כי כשלומד כו' כדי ללמוד לאחרים שאם ילמוד תחלה סדר קדשים ועדיין כו' שצריכין לה' יתכן לאותם שלא למדו עדיין מסכתות כו' שילמדו להם מסכתות שנוהגים לימות המשיח ר"ל ונמצא כשלמד מסכתות הנוהגים לימות המשיח אינו בלבו ללמוד לאחרים. **ובמקום כו' כדרב יהודה**. ר"ל במקום שיש משא ומתן וצריכין להיות בקי בדיני ממונות צריך ללמוד תחלה סדר נזיקים קודם שילמוד שאר סדרים הנוהגים עתה משום דיני ממונות כדרב יהודה כדאיתא בפרק ג' דברכות כל שני דרב יהודה הוי תנויי בניזיקין:

סימן תתריב

פירוש א

אחד כו' אל תכתוב שמך בספר. ר"ל כדי שלא תהנה מכתיבה זו כדאיתא לעיל שס"ז. **וכן קודם לסיומי כו'**. ר"ל שאמרת בסיום סדר או מסכתא יבא לך צער ע"כ וכן קודם לסיומו תתענה כו' כנ"ל. **תתפלל כו'**. כלומר בנוסח זה תתפלל:

סימן תתריג

פירוש א

מעשה כו' א"ל כו'. ר"ל שאמרו לו. למה אתה אינך אומר הרשעים ישמיד והלא דוד כו' אמר להם תהלת ה' ידבר פי נקט לשונו כלשון שמסיים הפסוק כלומר אני אין מבקש רע לרשעים אלא תהלת ה' ידבר פי והרשעים מה שהקב"ה כו':

וכן כו' וכי לא יתפלל כל הי"ח ברכות לכך כו' ר"ל וכי לא יתפלל ברכת ולמלשינים בשביל שבניו הם עוברים על דת אע"ג שעם ברכת ולמלשינים י"ט הם אמר שמנה עשרה משום דתחלת תקונם תקנו שמנה עשרה וברכת ולמלשינים אחר כך תיקנו:

סימן תתריד

פירוש א

מעדה וגו' וכתיב זבח וגו'. ר"ל שקרבנות של צדיקים ורשעים שוים הם אלא שהרשעים לבם רע וכתיב זבח וגו'. **ואף למשורר כו'**. ר"ל לאו דוקא על לוים המשוררים על תודה כו' נאמר פסוק ושר וגו' אלא ואף למשורר כן כגון וכן חתן כו' אסור כו' ומביא ראיה שאסור שנאמר לכן וגו' וסוף הפסוק כי כלו חנף ומרע וגו' וכתיב שישו וגו' מתי כו' בעמי הצדיקים כו' ומביא עוד ראיה ממלת בעמי שהוא מיוחד שבא לומר בעמי הצדיקים כו':

וכן ושר וגו' על לב עצב כמו כו' ר"ל וה"ק ושר פסוקים של עשרים וארבע בשירים על לב עצב או ה"ק ושר בשירים דהיינו פיוטים שנתקנו לשבח של הקב"ה על לב עצב לפקח ולשמח ורע בעיני ה' כו' כך כו' ופשט הפסוק דרך כלל לפי מה שכתב תחלה הכי הוא מעדה בגד וגו' וזה אינו נראה כי אין הפרש בבגד אי משוח בסלמנדריא או לא וכן אין נראה בחומר אי נעשה בנין חזק או לא שמראם שוים וכן ושר וגו' כגון לוים כו' ולבם רע אע"פ שקרבנות שוים הם ולפי מש"כ עתה וכן ישר וגו' על לב עצב וכו' ה"ק מעדה בגד וגו' מסיר בגדים של חמימות ביום קרה ושלג ולובש בגדי משי שעובר על בל תשחית דגופו ובגדים ולפי דרך המשל הנ"ל מעדה קרירות הבגד היינו משיחות סלמנדריא ועי"ז

בהשלכת האש נשרף והרי עובר על בל תשחית וכן הוא פוגם ושר בשירים פסוקים או פיוטים שנתקנו לשבח הקדוש ברוך הוא ומשורר אותם על לב עצב והוא רע בעיני ה' שמשתמש להדיוט בעבודת ה':

סימן תתרטו

פירוש א

אין דבר כו' יפול בידה כו'. ר"ל אם יתחתן ולקח מבנות שאינן טובים בשביל העושר דהוי מחניף לשאינם טובים וכל המחניף לשאינם טובים לבסוף יפול בידם כדאיתא באלו נאמרים.

אבל אם לוקח כו' ר"ל העושר שבא לו ממילא זהו פירות הטובים והקרן כו'. נ"א כי פרי מעלליו יאכלו פרי מעלליו בעה"ז יאכל לא יאמר כו' ויהנה לכל אדם כר' חנינא בן דוסא אברהם אבינו כו'. ר"ל טוב זה קרן לעה"ב בעולם שכולה טוב עיין פ"ק דקדושין ובמהרש"א שם ואמר שיאמר כי וגו' ויהנה כו' ופסוק כי זה כל האדם פירושו זה יהנה לכל אדם. נ"א אברהם אבינו כו' כמו רבקה שאמרה גם לגמליך אשאב וכתיב ורחל ווגו' כמה היו צנועות וצנועי' לפי שהית' יפה באה באחרונה לכך לא חשש אברהם בעושר לכך יצאו חסידי' מהם וכתיב ארם נהרים עיר נחור גדולות היו שהעיר שלו היה ועל שמו נקראת ופרשת כו' ר"ל כמו רבקה שאמרה כו'. מזה אנו רואים שהיו במשפחתו גומלי חסדים וכתיב ורחל וגי' מזה אני רואים כמה כו' שהרי רועה היתה ובאה עם הצאן ולא שכב אחד עמה וכשבאת כבר היו הרועים רובצים לפי שהיתה יפה באה באחרונה ולא בתוך הרועים משום צנועות מזה נראה כי היו גם צנועות במשפחתו לכך כו' לכך יצאו חסידים מהם וא"ת מנלן דלא חשש אברהם בעושר וקאמר וכתיב ארם נהרים עיר נחור גדולות היו שהעיר שלו כו' כלומר דמשום הכי כתיב עיר נחור שעיר שלו כו' וכשהשביע את אליעזר אמר כי אל ארצי ואל מולדתי תלך וכמו שאמר גם אליעזר אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולא אמר אל אליעזר גם אל ארם נהרים עיר נחור שהוא עושר גדול והעיר שלו הוא מזה אנו רואים שלא היה חשש על העושר ולא חשש אלא במשפחתו כנ"ל:

סימן תתרטז

פירוש א

לאחר כו'. נ"א ומה שכתוב ויתר דברי אביה וגו' כתובים במדרש עדו הנביא אנשי כנסת הגדולה אמרו כו' ר"ל ספרו של עדו הנביא נקרא מדרש ובו כתובים יתר דברי אביה וגו' א"כ עדו הנביא כתב ספר יותר מעשרים וארבע ספרים וקאמר דמלת כתובים לא קאי על במדרש אלא מלת כתובים קאי על עשרים וארבע ספרי' שגם במלכים נאמר מדברי אביה ומלת במדרש אינו שם ספר אלא ל' דרוש שאנשי כנסת הגדולה אמרו כו' אבל באמת לא נכתב שום ספר יותר מעשרים וארבע ספרים:

סימן תתריח

פירוש א

יהודים כו' כן יעשו היהודים לנכרים. ר"ל אפילו נגד יהודים יעזרו היהודים לנכרים אם היהודים מתעברים על ריב לא להם כדמסיים ואשר כתיב לא וגו' אם רעך כו'. **וכן כו' יאמר ישראל אם לצורך יתגרו בנו**. כלומר אם צריכים עזרה לצורך שיתגרו בנו אז נהיה עמכם לעזרה ואם שלא לצורך מתגרים רוצים לעזור להם אל יעזרום וכן ישראל לישראל נמי כן דינו:

סימן תתריט

פירוש א

ומעמים וגו' ס"ת מנשים לפי כו'. ר"ל דפסוק קאי על פרס ואמר אדרכם באפי וארמסם בחמתי ולמה כן ומעמים אין איש אתי ואדרכם ס"ת מנשים כלומר שאין איש ואשה מהם שיהיו אתי שיתגיירו ע"כ ואדרכם באפו וגו' ואכלה אותם מזה נראה שאם היו איש או אשה שיגיירו מהם לא היה מכלה אותם ממילא שמעינן וקודם כו' רואה הקב"ה כו' זרע טוב אותו יציל ואל תקשה ואשר כו' שלא יצא גר ממנו כו' לפי כו' וזהו שנאמר אשא דעי למרחוק כלומר שעתיד למרחוק לגדל כו' ע"כ ולפועלי אתן צדק אשר ניצול נבוכד נצר:

סימן תתרכ

פירוש א

כשאדם כו' שנאמר ישמח ה' במעשיו. ר"ל ופסוק זה שר העולם אמרו כדאיתא פרק שלישי דחולין:

וכן הוא אומר מי האיש וגו' שלא ברכוהו כו' ר"ל למה ישוב לביתו מי שנטע כרם ולא חללו שלא ברכוה משום כשמחללו מברך והא לא חללו ממילא שלא ברכוה ע"כ ישוב לביתו ויחללו ויברך וכן מי האיש אשר אירס וגו' ישוב לביתו לפי שעדיין כו' כנ"ל:

סימן תתרכא

פירוש א

מה ברכה כו'. ר"ל שהברכה שברכם משה שתשרה שכינה במשכן אינה ברכה חדשה בשביל מלאכת המשכן שכבר הבטיח הקב"ה על כך כדאיתא בסימן שלפני זה ואמר ברכם בברכת כהנים שהרי סמך כו':

כלת כתיב שאף הכלה צריכה ברכה. ר"ל מלת כלות כתיב כלת חסר וי"ו לשון כלה נרמז שאף הכלה צריכה ברכה והא דאמר כלת חסר כתיב פליג אמסורה דפרשת נשא:

סימן תתרכב

פירוש א

איזהו כו'. בפרק המפלת איתא הגי' הכי ת"ר איזהו כו' תחלת ברייתו מראשו ור"ת נראה לו דגר' בראשון פי' כעין חגב שנקרא ראשין ושתי עיניו כו' וחתוך ידים ורגלים אין לו ועליו מפורש בקבלה הלא כחלב תתיכנו וכגבינה תקפיאני ופירש"י כחלב זהו שכבת זרע שהוא ניתוך וקלוש מתחלה בשעת יציאתו כחלב ואח"כ נעשה קפוי ויש לקיים הגירסא שלפנינו ומל' בגמרא גם הוא לשון קבלה. **לכן עצם כשעורה מטמא ומחיה כעדשה**. ר"ל משום דפיו מתוח כשעורה וגויתו כעדשה לכן עצם כו' ומזה נראה שהיה לו גי' אחרת ולא כגי' הגמ' שלפנינו דגי' ופיו מתוח כחוט השערה וגויתו כעדשה כו' והעיקר שהוא גורס כגי' הגמרא וחסר כאן ואם היתה נקיבה נדונה כשעורה סדוקה לארכה שאיתא שם בגמרא ולפי זה א"ש טפי מה שאמר לכן עצם כשעורה כו':

סימן תתרכג

פירוש א

ופעמים כו' קצת דבק בלב אבות. ר"ל מזלו של זרע של זה שהוא בשנאה עם מזלו של זרעו של זה למפרע קצת דבק בלב אבות ולכך גם האבות שונאים זה את זה:

יפול זה ביד זה ר"ל מדין ומואב היו שונאים זה את זה ועשאו שלום ועזרו מדין למואב כנגד ישראל הטובים ואם יארע כן כשנים שאינם אוהבים והאחד מסייע לחבירו כנגד הטובים ואין נפרעים בימיו ממנו יתגלגל הדבר שבימי זרעם יפול זה ביד זה כלומר שכשם ששנאת בנים למפרע דבק קצת בלב אבות כך פרעון של אבות יתגלגל לפעמים שיהיה בימי זרעם ומדין ומואב לא נקט אלא משום עזר כנגד הטובים ולא משום ואין נפרעים בימיו שהרי באמת אמר הקב"ה למשה נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים וגו' והאמת דמואב נמי לא נפרע עתה אלא בימי דוד עיין לעיל תק"מ:

סימן תתרכד

פירוש א

אי תהי וגו' אל תאמר כו'. עיין לעיל סימן תקמ"א ומלת ונכשלו הוא סוף סימן תתרכ"ד ומכאן ואילך מתחיל סימן תתרכ"ה:

סימן תתרכה

פירוש א

אין לרחם כו' מעשה כו' יסרו כו'. ר"ל שהביא מעשה ע"ז שאין לרחם כו' שהרי גם החסיד יסרו כו' ומלת וכו' שאמר אפשר שנאמר במקום אחר הענין יותר ארוך גם אפשר שמלת וכו' צ"ל וכלה כלומר שכלה החלוק:

סימן תתרכו

פירוש א

אל כו'. ומפרש דבריו איזה הן אכזרים שאל ירחם עליהם כגון מי כו' ומסית ומדיח שהוא אכזר על נשמתו של זה שמאבדו מעה"ב ואמר ואל ירחם כו' שאמרנו כגון מפזר כו'. **ואל ירחם כו' משחק כו'**. ר"ל זהו נמי בכלל שאינו מרחם על עצמו. **ועל כפויי כו' ומשקר**. ר"ל כי שאומר שקר בדבר זה:

ולאותו אדם כו' שלא יאמר לו כו' ר"ל כ"ז שנהנה ממנו שלא יאמר דבר שאינו מקובל לו וכשלא כו':

ולא יחזיק כו' ר"ל ולא יחזיק הכפוי טובה לו טובה כגון שלא בפניו גם הכפוי טובה לא יברך את ה' שזימן כו' ואי גי' תחלה ולא יחזיק כו' עד שזה נותן ואח"כ כו' ויש כשנעשו כו' עד דבר מועט א"ש טפי:

סימן תתרכז

פירוש א

אם וגו' אבל אם כו'. ר"ל דאמר הפסיק תחלה ואל יהי חונן ליתומיו ואח"כ אמר הפסוק למה כן יען אשר לא זכר עשות חשד וירדוף איש עני ואביון כלומר מפני שהוא צר עין כו' ולא מהנה כו' וגם ונכאה לבב למותת שגוזל את העולם כדאיתא בפרק הגוזל ומאכיל אמר ר"י כל הגוזל את חבירו שוה פרוטה כאלו נוטל נשמתו ממנו ומי שיש בו מדות האלו אמר הכתוב ואל יהי חונן ליתומיו כ"ש עליו:

סימן תתרכח

פירוש א

לאחד כו'. נ"א ואחריו לעניים וכבר יודעים העניים ואומרים פלוני גזל אותנו ואומרים מתי כו'. ר"ל שאומרים העניים מתי כו' כדי שיתנו אותו שנשלח לו הכסף לעניים מי שרוצה אותו שנשלח לו ולא לאותו פלוני דוקא ע"כ עצה הנכונה כיון שכבר יודעים העניים ולא יצעקו עליו יתן לו כו' ולא כו' ויתן גם בחייו לעניים אחרים שלא יתרעמו ויצעקו עליו גם י"ל דה"ק מי שרוצה בדבר זה ורוצה שלא יתרעמו ויצעקו עליו עניים בחייו כיון שהם יודעים בדבר זה יעשה כזה יתן כו' וסיים אבל אם לא כו' הרויח יהיה הרבה לא יהא חושש ויקח הכל כל ימי חייו כמו שנשלח:

סימן תתרכט

פירוש א

צדקה כו' יתן כו'. ר"ל אם מתכוין בנתינת צדקה כשיש עני טוב שיתן לו הריוח ויתפרנס הרי טוב להלוות עבור ריוח דזה צדקה מן המובחר מן היד המתכוין הזה אבל ואם אין נאמן כו':

סימן תתרל

פירוש א

מעשה כו' ונכשלו כו'. ר"ל דאיתא בפרק ד' דשקלים ר"ע אומר אין משתכרים משל הקדש ולא משל עניים והביא כו' ולא שאל כו' ואמר כו' ונכשלו ומהן נהרגו ומהן מתו באותן דרכים שהלכו:

סימן תתרלא

פירוש א

מעשה כו' אם טוב בעיניך ואם לאו כו'. ר"ל שאמר לחכם שפלוני א"ל לתת כו' על פיו של חכם וע"כ שאל לחכם למי אתן כו' אם טוב בעיניך אתן ועל פלוני ופלוני ששאל היו קרוביו ומפני כך א"ל החכם אם כו' ואתה רוצה כו' ואתה עשיר ויש לך יכולת ליתן משלך מה שהיית רגיל ליתן נמצא שאתה גוזל את העניים כי אותו ממון שאתה מיקל מעליך ונתתה לקרובך היה לך ליתן לעניים אחרים ומשום זה דע כי עון הוא להקל מעליך לתת לקרובך בשלמא ואם אתה לא כו' הרי נחלוק להם לקרובך ואם לאו כו':

סימן תתרלב

פירוש א

אחד כו' אלא כו'. ר"ל דק"ל שהאומר ליתן לחבירו מתנה אם היה מקבל עני הוי כנדר וע"כ כיון שאינו יותר טוב מאותם שאמרתי לך אתמול משום זה אינו מצוה רבה שיותר מזה מאותם שאמרתי לך אתמול שמפני זה לא להוי נדר וכבר בלבך כו' לכך קיים נדרך ואל תמעט לאלה אלא כו':

סימן תתרלג

פירוש א

מעשה כו'. ר"ל אע"ג דק"ל מי ששט אחר פרנסתו ונתנו לו צדקה אין ב"ח יכולים להפרע ממנו ממה שגבה בצדקה כדאיתא בי"ד רנ"ג אפ"ה א"ל ליורש כו' שלם כו' ונותן טעם ואמר תפרע חובותיו משום ותחשוב כאילו הוא בעודנו חי ותדע אם היה חי היה פורעם לכך גם אתה עשה כאביך ותן להם:

סימן תתרלד

פירוש א

יש כו' כי הקב"ה כו'. ר"ל דקשה דהוי ליה למימר אשרי משכיל לדל או אשרי משכיל בנתינת דל אלא דה"ק הפ' אשרי משכיל מה שהוא טוב אל דל ואם הלואה טובה מנתינה כנ"ל אל יתן לו במתנה וע"ז קשה מסתמא לא ילוה לו עוד פעם אחר אא"כ ישלם לו מה שהלוה כבר ובנותן במתנה א"צ לשלם ולפ"ז מתנה טובה מהלואה וזה נראה לו דוחק דהלואה טובה ממתנה שאם ישלם לו ילוה לו פעם אחרת יותר מהלואה ראשונה וקאמר שמפני זה טובה ממתנה כי הקב"ה גזר לכ"א צרכיו לזה נגזר מהקב"ה שיבא לו צרכיו דרך הלואה ורוצה הוא בגזירת העליון כי חפץ ה' יצליח ומסיים ואמר ע"כ ויבקש האדם שיזמין לו הקב"ה כו' וכעין זה איתא נמי לעיל תשמ"ח:

סימן תתרלה

פירוש א

יש כו' לצדקה והנה צעקה. ר"ל שטוב היה שלא ליתן להם צדקה ויהיו מוכרחים ללמוד ולכתוב לצורך מזונותיהם ונקוט לשונו לשון הפסוק כמו שאמר ישעיה לצדקה וגו' לשון נופל על לשון ומביא ראיה שנאמר כי לא עם בינות הוא וגו' והוא רמז נמי על ענין כזה שאם לא ירצו ללמוד ולמבין ולכתוב לא ירחמו עליהם:

סימן תתרלו

פירוש א

אם כו' אמור לו ישעיה אמר כי וגו'. ר"ל דקשה דהיה לו לומר ותכסה ערום אלא שבא לומר אם יש עוד מצוה אחרת לעשות כגון לכתוב ס"ת וללבוש הערום אמר כי תראה ערום וכסיתו במעות ולא להוציא המעות בכתיבת ס"ת ובזה יתורץ נמי מה שמקשי' המפרשים דהוי ליה לומר כי תראה ערום תכסנו משום שבא לומר וכסיתו דוקא ולא תוציא המעות במצוה אחרת כנ"ל:

סימן תתרלז

פירוש א

אם כו' שאינו מתיירא מן האש מוטב כו'. ר"ל אבל אם בבית שיש לו מתירא מן האש אז יבנה ממעות שבידו בית אחר אע"פ שלא נשאר בידו מעות לעשות צדקה מהם שיהיה ניצל מן האש:

סימן תתרלח

פירוש א

יש וגו' זה כו' ומה שמוציא כו'. קשה ליה מה מרבים הבל הוא זה המגדלים כו' יותר משלא היה מגדלים ועדיין המעות שהוציא עליהם בידו וקאמר שאין כוונת הפסוק שלא היה לו לגדלים אלא להניח המעות שהוציא עליהם בידו שגם זו הבל אלא ה"ק הפסוק ומה שמוציא עליהם מרבים הבל שהיה לו לתת לעניים מה שמוציא עליהם:

סימן תתרלט

פירוש א

רבי אבין כו'. נ"א כ"כ טובים דומה למשלם למי שאינו חייב באחריותם ואינו משלם למי שחייב באחריותם כי לקרוביו הטובים חייב שנאמר וחי אחיך עמך ר"ל לקרוביו הטובים חייב שנאמר וחי אחיך עמך ובין שפירושו של אחיך הוא קרוביך או פירושו אחיך במצות חייב שהרי טובים הם אבל לאחרים שאינם טובים כ"כ לכל פירושים של אחיך אינו חייב:

סימן תתרמ

פירוש א

מי כו' על מי כו'. ר"ל דה"ק הפסוק כי אדם וגו' אשר יעשה טוב שהיא סובר שהוא עושה טוב במה שלא יקבל צדקה ולא יחטא כי באמת הרי זה עון גדול ממה כו' ועליו נאמר ועוכר וגו' שנעשה אכזרי אף שמה שלא קבל צדקה הוא שהיה סובר שהוא עושה טוב בזה ולא משום שהוא אכזרי מ"מ במה שלא קבל נעשה אכזר על מי כו':

סימן תתרמא

פירוש א

כיון כו'. נ"א כר"א שידע אע"פ כו' לא רצה לומר לא ידעתי. ר"ל כר"א שידע אע"פ שלא שמע כנ"ל לפיכך לא רצה לומר לא ידעתי:

נ"א **להורות כו'** ר"ל שאין רוצה להורות הוראה בדבר וידוע בדבר יאמר יודע כו':

סימן תתרמב

פירוש א

יש כו' כי כו'. קאי נמי על מה שהיה מכבוד על בעל הבית דהוי נמי כגזל כיון שאין חפצו ורצונו בזה רק שהיה לו בושת לומר צא:

סימן תתרמג

פירוש א

שנים כו' מוטב כו'. ר"ל כיון שהם ממשפחה אחת ע"כ אין לומר כו' ליתן בתו למי שמשפחתו מיוחסת שהרי יחוס אחד להם ע"כ אמר כו' תן לי עצה כו' וללוי כו' שמא יהיה לי זה כיון שאינו שואל אלא מעט ואם לא יהיה לי אבקש מן הקהל לסייעני שבדבר מעט יסייעני הקהל או שאעשה כזה שאלך מעיר לעיר לקבץ הרבה כו' ושאל עצה מהחכם איזה משניהם יעשה א"ל החכם כו' שהרי אמרה תורה די וגו' ולא לעשרו ואם תלך מעיר לעיר לקבץ הרבה הוי לעושר ובזה אתה גוזל את הבריות ע"כ מיטב כו':

סימן תתרמד

פירוש א

מי כו' וללמוד תורה ירבה. ר"ל אע"ג דנותן לעני יותר מלעשיר לא הוי עבורי אחסנתא כיון דמחייו נותן להם וגם לא הוי משנה בן בין הבנים משום שעני אין לו וצריך ליתן לו יותר לפרנסתו מלעשיר שיש לו כבר והא דאמרי' לעולם אל ישנה כו' היינו בשניהם שוים לדבר שנותן להם:

סימן תתרמה

פירוש א

אם כו'. נ"א ואם טובים בעיר שאינם צריכים הרבה ואם מעט צריכים אם לא יגידו כו' ואם נעשה אדם כו' או ששחק בקוביא והפסי' יגידו לטובים האמת ר"ל וכגון שהצדיקים נותנים לעניים טובים וע"כ ואומרים האמת כו' נותנים מעט לעניים טובים ומתוך כך הרי יאמרו הצדיקים כיון שאין להם שבעיר פלוני אין נותנים להם כ"א מעט ע"כ נעזור להם ואם עניים טובים בעיר שאינם צריכים הרבה ואם מעט צריכים אם לא יגידו כו' הרי מותר להם דהיינו הרבה שנותנים להם כאילו הם גוזלים ע"כ יגידו שאינם צריכים הרבה ואם נעשה אדם כו' או ששחק בקוביא והפסיד יגידו לטובים האמת שהיה מאבד את עצמו לדעת וא"צ להזקק לו:

סימן תתרמו

פירוש א

התורה כו' כלומר כו'. ר"ל אל תאמר שלא יחזירו לעניים כל מה שנתנו משום והלא מה שגבו לצורך עניים הוא ולא יתנו להם אלא כאחד כו' זה לא תאמר אלא יחזירו להם כל מה שנתנו:

סימן תתרמז

פירוש א

אדם כו' ואפילו מתנה מועטת. ר"ל אע"ג דק"ל מקבלין מן הנשים מתנה מ עטת בכה"ג שידע הגבאי שאין רצון הבעל לא יקבל ממנה. **ודוד שקיבל מאביגיל וכו'**. ר"ל והלא נבל היה קפדן ואפילו מתנה מועטת לא היה לו לקבל אמר וכו' ר"ל התירוץ ע"ז נאמר שם ויש לומר שמרמז על מה שאיתא לעיל סי' שט"ו וכאן לא הביא התירוץ ואפשר שהיה לה ממון שאין לבעלה רשות בה או מפרפורנין שלה כדאמרה רבקה וקח לי וגו' שכך כתב כו' כאי' במדרש:

סימן תתרמח

פירוש א

כתיב מברך וגו' מי שאמר כו'. ר"ל מי שאמר כו' בבקר השכם בבקר בהשכמה צריך לשלם ונקוט לשון צחות הפסוק בבקר השכם או שיש כו' והוא אומר מוטב כו' או

שהשכים כו' וה"ק מי שאמר כו' והוא אומר מוטב מברך רעהו בקול גדול שאתן לכים כו' ש"צ יברכני כו' או בבקר השכם שהשכים בבקר ואמר תן לי כו' אע"פ שיברכו כולי אותם ברכות קללה תחשב לו ולכך סמכו לקח בגדו וגו' שמפרש הפסוק למה בבקר השכם קללה תחשב לו משום לקח בגדו אלא יתן כולי וכתיב מתן בסתר וגו' ולא לברך רעהו בקול גדול כנ"ל וכתיב ושכב בשלמתו וברכך וגו' ולא להשכים בבקר ולומר תן לי הכלים כו':

סימן תתרמט

פירוש א

ראובן כו' יתן שמעון לקרובי ראובן. ר"ל שכיון שקרובי ראובן עניים וטובים כקרובי שמעון מסתמא לקרוביו אמר שיתן:

א"ל שמח וגו' ר"ל אע"פ שלא אמר ראובן בפירוש שיתן לקרוביו מסתמא כיון שדעתו כך היא אם לא נעשה כן אין הצדקה כראוי וכהוגן ה"נ מסתמא ניחא ליה ביקרות התבואה והוי שמח לאיד וגו' **אמר כו' שיתנו ביוקרכי** לפי היוקר אני עושה טובה לעניים כי אם יהיה יוקר הרבה ואני נותן לעניים בזול כמו שקניתי נחשב למתנה מרובה:

סימן תתרנ

פירוש א

הדר כו' להשכיר כו'. ר"ל למה וזה אינו חסר משום ואינו צריך להם להשכיר כולי שהוא חצר שאינו עומד להשכיר לאחרי' **עד שמלך שאול כו' וקודם כו'** בד"ה א' ד' כתיב עד מלך דוד ועיין ברש"י שם שבימי שאול רצו בני יהודה לגרשם מארצם ולא יכלו לגרשם עד מלך דוד ואפשר דה"ק עד שמלך שאול קבלו שבט שמעון ברצונם לכך לא נתנו להם כלום וכשמלך שאול בקשו לגרשם ולא גרשם עד מלך דוד ומשמלך שאול שאמרו להם צאו מארצנו מאותו זמן ואילך נתנו שכר לשבט יהודה:

סימן תתרנא

פירוש א

כתיב כו'. נ"א ואותם כו' לפתוח ונאבדו המפתחות ונשרף הבית ולא יכלו לצאת ר"ל מלת בביתך דייקא לא תעשה בענין שביתך שופך דמים מפרש הדבר אחד כו' ואותם

שבפנים לא היו יכולים לפתוח אם לא במפתחות ונאבדו המפתחות ויצא שריפה ונשרף הבית ולא יכלו לצאת ונשרפו גם המה וזהו בביתך:

סימן תתרנב

פירוש א

מי כו' שלא יכלו לצאת. ר"ל אם יש נשים בבית החיצון ויש אנשים בבית שלפנים ממנו שאינם הגונים יסגור הבית הפנימי שלא יוכלו לצאת האנשים שאינם הגונים אצל נשים ויבואו לידי עבירה:

סימן תתרנג

פירוש א

שאלה כו' לא יתן. ר"ל אם שמעון היה נוהג כו' גם כשראובן נותן לו ויודע מנהג של שמעון ע"ד כן נתן לו שיעשה כמעשהו ואינו חושש אם יעשה כן ורשאי שמעון לעשית כמנהגו אבל אם כו' יתן המעות לזכות אחרים כי לא ע"ד כן נתן לו ראובן:

סימן תתרנד

פירוש א

שאלו כו' היו נכסיו מוצלחים. ר"ל דבר זה שאלו לחכם למה כשמהנה ראובן לטובים צדיקים יורד מנכסיו וכשנותן לרעים נכסיו מוצלחים וקאמר א"ל החכם עוד תתמה יותר כי לא זו שמצליחים נכסיו כשנותן לרעים אלא אף זו כי יש עשיר שכשעושה עולה הרבה מצליח וכשאחד כו' נפרעים ממנו אלא היינו טעמא באדם טוב בעושה מעט עולה נפרעים ממנו כדי שלא יעשה יותר אבל לאדם רע כשעושה טובה כו' ויתמעטו נכסיו כדי שלא יעשה יותר טובה וכשיעשה כו' כדי כו':

נ"א **לכך ירד מנכסיו וכשעושה לרעים טובה יצליח כדי שלא יעמוד לו זכות הנאתו של צדיק כדי שלא יהיה לו נחשב לזכות לעה"ב** עיי' כעין זה לעיל סימן רט"ו:

סימן תתרנה

פירוש א

מעשה כו' לא אקבל. ר"ל משום שלא היה רוצה ליהנות מכבוד התורה כאי' בפרק קמא דב"ב ביונתן בן עמרם:

סימן תתרנז

פירוש א

כתיב ואם וגו' למה כו' כי השליח מדבר כו'. ר"ל כדמסיק שלכך אמר אדונים לשון רבים שהקב"ה נקרא אדון לעליונים אדון לתחתונים אלא שבתחלה מביא ראיות שאין המלאכים נקראים מלך או אדון ומתרץ המקום שיש לפקפק ממנו שנקראים כך וע"ז מסיק והשתא א"ש ואם אדונים אני אים מוראי שאמר לשון רבים נקרא הקב"ה כו' ולא תאמר הלא כתיב ויאמר לה מלאך ה' הרבה וגו' דמשמע שהמלאך יש לו רשות והוא אדון ע"ז להרבות דזה אינו רק כי השליח כו'. נ"א שנאמר ויאמר לה מלאך ה' הרבה וגו' כאילו כו' וכתיב ותקרא שם ה' הדובר אליה וגו' מזה נראה שדברי המלאך הוא דבר ה' רק כי השליח כו' כנ"ל:

ואמר דניאל ואיך וגו' אע"פ כו' ר"ל מביא ראיה שהמלאך אינו קורא למלאך אחר אדון אע"פ שהוא ממונה עליו שאמר דניאל ואיך עבד אדוני זה כלומר ואיך אדוני מלאך זה שהוא עבד יוכל לדבר עם אדוני מלאך זה ועיי' דניאל יו"ד ברבינו סעדיה גאון כיון שהוא עבד הוי ליה למימר עם אדוניו אלא ודאי אע"פ שהוא אמר עבד משם שהיה ממונה עליו מ"מ אינו אדון עליו ולא יקראו כו' לפי כו' אלא הקב"ה בלבד ואשר כתיב מלכי וגו' כלומר מלאכים דמשמע שיש לצבאות של מעלה מלכים עליהם כאלו כתיב מלאכי צבאות דהיינו מלאכים שלמעלה ידודון וגו':

נ"א **והממונים על המלאכים אינם אדוני' עליהם** אע"פ שממונים עליהם אינם אדונים עליהם כנ"ל ואי גי' אינם אדונים על העניינים נמי א"ש שאע"פ שממונים על המלאכים אינם אדונים על ענין אחד מהעניינים ולפי גי' זו א"ש טפי מה שאמר והמלאך שאמר להגר הרבה כו' היה ממונה כו' אבל לא היה אדון על זה ואמר וכתיב ה' אדונינו וגו' כלומר ולא שום מלאך הוא אדון שלא יאמר מלאך כו' והמלאך שאמר כו' היה ממונה להרבות זרע ישמעאל ולא אדון על זה אלא כי השליח כו' כנ"ל:

ואם יקשה כו' ר"ל כיון דאמרינן מה שנאמר ויאמר לה מלאך ה' הרבה וגו' הוא דברי ה' רק כי השליח כו' כנ"ל וכתיב שם המיוחד שהוא מדת הרחמים וכי מדת הרחמים הוא זה שבישר הקב"ה כו' ולבסוף אין להם חלק באלהי ישראל בשלמא מה שאמר הקב"ה לאברהם ולישמעאל שמעתיך וגו' והרביתי אותו וגו' דשם נגלה אליו ה' בשם אלקים שפירושו אם בדין ראוי לכך כאי' ברש"י תולדות על הפסוק ויתן לך האלקי' ואחר כך יוכל לומר בעשרת השבטי' דאיתא מ"ד בפרק חלק שאין להם חלק לעה"ב וא"כ נמי קשה מה ברכה היה שבישר הקב"ה את יעקב והיה זרעך כעפר הארץ ושם נמי נגלה

הקב"ה ליעקב בשם המיוחד אלא שיש לתרץ בימות המשיח כו' ה"ה בי' שבטים אם יחזרו בתשובה יש להם חלק לעה"ב כדאיתא בחלק ומסיק ואמר אם אדוני' אני איה מוראי נקרא הקב"ה כו' כלו' והשתא א"ש הפסוק כנ"ל:

מה שכתוב שר צבא ה' כו' ר"ל הפסוק אומר שר צבא ה' וגו' דמשמע שהוא שר ומלך על צבא שלמעלה אע"פ כו' לפי כו' אלא הקב"ה שנא' למלך שמיא מ"מ נקרא כו':

סימן תתרנח

פירוש א

הין וגו' ואפילו כו'. ר"ל כדאיתא בפרק הזהב והלא הין בכלל איפה היא אלא לומר לך שיהא הן שלך צדק כו' ומנין כו' שנאמר קורץ וגו' דלעיל מניה כתיב אדם בליעל איש און הלך עקשות פה קורץ בעינו וגו' ממילא שמעינן שרמיזות נמי כדיבור הן נחשבים וישנן בכלל הן שלך צדק ואמר כתיב שלח אצבע ודבר און ואיתא בתרגום אם תעדי מבינך אסטיות ידין מרמז באצבע ואמר ואף האברים כלם יהיה אמתים שנאמר מישרים אהבוך ופי' רש"י אהבה עזה אהבת מישור בלי עקיבה ודכסים אשר אהבוך מזה נראה שיהיו האברים כלם מישרים ואמתים:

סימן תתרנט

פירוש א

אדם כו' יכתוב כו'. ר"ל אע"ג דאיתא בפרק ג' דשבועות אמר שמואל גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו ואם לא הוציא בשפתיו אינו שבועה מ"מ ואם אדם כו' יכתוב כו':

אע"פ שכתיב נשבעתי וגו' ר"ל כמו שאמרנו אע"פ שכתיב לבטא בשפתים מטה ילפינן אם לא הוציא בשפתיו אינה שבועה אפ"ה אמרינן ואם אדם כו' יכתוב כו' ה"נ אע"פ שכתוב נשבעתי ואקיימה וגו' דמניה ילפינן בפרק קמא דחגיגה שנשבעים לקיים את המצות מ"מ בזמן הזה שיש לחוש כיון שאינם נזהרים בשבועות כמו הדורות הראשונים שמא לא יקיים לא ישבע:

סימן תתרס

פירוש א

כתיב תורת וגו' לא יאמר אדם כו'. ר"ל לא יאמר אדם דין תורה הכי הוא או פירושו של תורה הכי הוא תשאל לחכם פלוני ויאמר כמו שאני אומר כי שמא לא יאמר כן ונמצא לפי דברי תורתו אינו תורת אמת:

וכן שנים כו' שמא לא ילך ר"ל שנים שיושבים במקום אחד ובא אחד להם שרוצים לילך למקום אחר לא יאמר האחד תלך לדרכך הוא כלומר חבירי היושב אצלי ילך מיד אחריך כי שמא לא ילך כללו של כו' וכתיב מדבר וגו':

סימן תתרסב

פירוש א

אם כו' יגידו כו'. ר"ל שאלו היו חפצים שתדע לא היו אומרים דבריהם בלחש וממילא היית שומע ומגיד לך אבל עכשיו שהיו מתלחשים אין חפצים שתדע וע"כ אם תשאל להם יגידו לך שקר:

נותנים לו כו' ר"ל לפי שאם כו' היה עושה אמונה לכך נותנים לו שכר אף על משא ומתן שלא עשה כי הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה כי רואים אנו מענינו שאם כו' היה עושה כי בידו כו' כי לבו לשמים ולא הניח מלעשות עולה בשביל הבושת מבני אדם שהרי ואפילו בסתר עשה אמונה ואח"כ נעשה כו' ע"כ נותנין לו שכר כאלו כו' לפי שאם כו' כנ"ל וה"ק אם תראה כו' אל תשאל כו' אע"פ שלא אמרו בפירוש שאינם חפצים שתדע אלא מכח שמתלחשים נראה שמחשבתם שלא חפצי' שתדע אפ"ה אל תשאל ותעשה כמחשבתם כאילו אמרו בפירוש כן שהרי מי שנושא כו' הקב"ה היודע מחשבות מצרף לו מחשבה טובה למעשה ע"כ הבן אדם שאינו יודע מחשבות ומכ"ש אם ניכר ממעשיו שמחשבתו כך הוא שיעשה מחשבתו כאילו אמר בפירוש.

ואמר **וכן כל דבר כו' כאילו כו'** ר"ל וכן כל מצוה שהוא רגיל לעשות ויקר מקרה שלא יוכל לעשות נותנים לו שכר כאלו עשאו לפי שאם כו' כנ"ל ולאחר מותו כמו כן כו' ובלבד כו' ומרגיל כו' כאילו במותו עושה שכוון שעשה בחייו מה שאפשר לו לעשות אנן סהדי שמחשבתו בחייו שאם היה יכול לעשות במותו נמי היה עושה ומחשבה טובה שחשב בחייו עד לאחר מותו מצרף למעשה כאילו במותו עשה ופשיטא הוא כיון שעשה בחייו מה שאפשר לו לעשות אין סהדי שאם היה יכול לעשות במותו נמי היה עושה ע"כ כאילו במותו עשה וזה שאמרו צדיקים במיתתם קרוים חיים ואיתא בי"ת לך

לך בשם הר"מ אלמושנינו שפעולות הטובות הן תכלית החיים ע"ש מלתא בטעמא ולפי זה הצדיקים אף דמיתתם קרוים חיים שהרי כאילו במיתתם עושים ולפי זה מה שאמרו היום לעשותם ולא למחר לעשותם אם הם צדיקים באופן ובענין כזה אף לאחר מיתתם יכולים לזכות עצמם:

סימן תתרסג

פירוש א

אדם כו' ויקח כו'. ר"ל כיון שיש למי שהמעות שלו חצי ריוח ואם הלוה לאחר היה לוקח שלשים פשיטים אבל לפי שהוא מהנה למעריפא שלו נטל עשרה פשיטי' פחות ולא נטל אלא עשרים פשיטים לכן העשרה פשיטים שנטל פחות היה על חלקו ויטול עוד חמשה פשיטים ויתן למי שהמעות שלו ט"ו פשיטים חצי משלשים פשיטים:

סימן תתרסד

פירוש א

מי כו' אא"כ יודע כו'. ר"ל אם עשה דבר זה והאמין ממעות ראובן לאדם שספק כו' ועתה אותו אדם שהאמין לו מעות ראובן אומר תחפוץ כו' והנה אין כו' של שמעון לא יאמין כו' בשלמא אם היה לו עוד בידו ממעות של ראובן י"ל שיאמין לו אע"פ שיכול להיות שגם זה יפסיד ראובן מ"מ כיון שגם יכול ראובן להרויח להוציא ממנו הלואה ראשונה יאמין לו אבל ממעות שמעון שיכול לבא לידי הפסד ואין כאן צד ריוח ע"כ לא יאמין כו' כי שמא כו' אא"כ כו':

סימן תתרסה

פירוש א

אם כו' תשכיר אותו כו'. ר"ל כדי שיהיו שניהם מתפרנסים שהרי האחד יכול להתפרנס במלאכה אחרת:

סימן תתרסו

פירוש א

אם כו' אמרו כו'. ר"ל דק"ל כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל ע"כ אמר ואין בזה כו' שמתנה שימחול לו ע"ז שהרי אמרו כו' להאכילו כו' ואע"פ כו' אלא שמתנה עמו למחול לו ה"נ הכא:

סימן תתרסז

פירוש א

אם כו' ואינו קורא לדיין אם כו'. ר"ל אינו תובע אותו לדין וקאמר אפ"ה אם ירצה כו' משמע דס"ל אם תובע אותו לדין ע"כ דחייב לשלם לו מדינא אע"ג דטענת שניהם טענת ספק הוא כיון דהלואה הוא ודאית ושניהם מודים בה ואפשר דס"ל בקורא לדיין נמי אינו חייב אלא בבא לצאת ידי שמים והא דנקיט דאינו קוראו לדיין דלא תימא בכה"ג אפילו לצאת ידי שמים אינו חייב:

סימן תתרסח

פירוש א

לא כו' אבל לתקנתו כו'. ר"ל וכן אם אדם קנה מקח ביוקר ויש קונים לפנינו שרוצים לקנות יאמר לקונים שמקח שקנה הוא רע ויוקר כדי שימכר עתה לקונים שלפנינו על פי שאמרו מי כו' לא יגנה לו אבל לתקנתו כדי שימכרם עתה לקונים המצוים לפנינו יאמר לו שהוא מקח רע כדי שימכור כו':

סימן תתרסט

פירוש א

כשם כו' ואין לומר כו'. עיין לעיל סי' שי"א:

סימן תתרע

פירוש א

עני כו' וכתיב עת לכל. ר"ל בשעה שהיה עורך הספרים לא רצה להשיב לשואלים מד"ת כי אמר שמא מתוך שאני אחשוב בד"ת בשעת עריכה לא אשיבום ואערוך כדין וכראוי לערך ונמצא כו' וכתיב עת לכל חפץ כלומר לכל דבר יש עת ושעה ולא תעשה ד"א בעתו:

סימן תתרעא

פירוש א

מי כו' יעשה כו'. ר"ל כגון בערב פסח בהגיע שעה חמישית או שיודע שיזולו או יאנוס אותם המלך וכיוצא בו ימכרם מפני דהוי השבת אבידה לבעלים:

סימן תתרעב

פירוש א

אם כו' שהוא ירד כו'. כגון אותו שחשיב בסמוך בסימן שאחר זה:

סימן תתרעג

פירוש א

כסף כו' וכן יזהר אדם. ר"ל יזהר שאל יקח מרוב בני אדם מעות להרויח בהם שמא כו' כואיתא בסימן שלפני זה:

סימן תתרעד

פירוש א

אל כו'. ר"ל לא יטריחנו יותר מדאי במלאכה שהתנה עמו או להכריחו לעשות יותר ממה שהתנה עמו ואין להתנות כו' כגון שאתה יודע שאינו יכול לילך ביום אלא עשרה מיל אל תאמר לו ע"מ שתלך שנים עשר מיל אני שוכרך דהיינו יותר ממה שאתה יודע שיכול לילך אף על פי כו' אסור כו' וכן בכל שכירות של כל מלאכות לא תאמר לו שיעשה יותר ממה שאתה יודע שיכול לעשות במלאכה זו אע"פ כו' אסור כו' שכל אלו הנ"ל הם בכלל עולה שמלת עולה נאמר על המדות כדאיתא באברבנאל צפניה וכתיב שארית ישראל לא יעשו עולה ויעשו רק מדות משובחות:

סימן תתרעה

פירוש א

כל כו'. ר"ל צרי עין שאמרינן לעיל סימן תתרע"ג הוא זה כל אדם כו' ומקפיד שלא ירויחו עליו כלומר שלא יעשה אדם ריוח כו' בדבר מה ושלא לוותר כו' או לוקח ריבית שאם אחד בא ואמר לו שצריך מעות למשא ומתן וילוה לו למחצית שכר אינו רוצה ולוקח רבית ממנו כל כו' אבל כו' והוא שמח בדבר זה שהאחרים נהנים ממנו והרויחו עליו

ומלוה לאחרים למחצה ואינו לוקח רבית כנ"ל ואינו עצרן כו' דהיינו שמוותר משלו ומקבל כו' כל כו':

סימן תתרעו

פירוש א

המלוה כו'. ר"ל אע"פ שתחלתן הוא טוב אין סופן טוב כי לבסוף ירדו מנכסיהן ולא מבעיא להם אלא אף ובניהן כו' ולא מבעיא לבניהן אלא וגם כו':

סימן תתרעז

פירוש א

יש כו' פן יאמרו כו'. ר"ל דוקא המרבה לעשות עולה יפסיד כשלא יעשה עולה כדי שלא ישוב בתשובה כו' פן יאמרו כו' כלומר שישיב גזילתן ולא יותר דהיינו אע"פ שלא יתקן שאר עילות שעשה יבא בגן עדן לכך יפסיד כשלא יעשה עולה כדי שלא ישיב כו' אבל אם לא עשה עולה אלא באקראי מספיקין בידו לעשות תשובה וכיוצא בו אמרו גזלן שבא לעשות תשובה אין מקבלים ממנו אבל הגוזל באקראי מקבלין ממנו כדאיתא בח"ה שס"ו:

סימן תתרעח

פירוש א

וכובשי כו'. ר"ל כיון שלא עשה מעשה עולה לבני אדם אין ענשם חמור כמו אילו שעשו מעשה עולה שהובא בסימנים שלפני זה אלא ממונם יאבד ונגזר על אותו ממון כו' לכן יזהר כו' וכובשי שכר שכיר נמי שב ואל תעשה הוא:

סימן תתרעט

פירוש א

כתיב לא וגו' יש כו' א"כ למה כו'. ר"ל לא יצליח בתרמיתו יש גזלו כו' ואח"כ לא הצליח אלא לוחצים אותם כו' א"כ כו':

נ"א **אלא איזה עון עשה הנגזל ונגזל או מחוייב לאבד ונכנע לבו עד ששב בתשובה ואח"כ כשנגזל זכה כו' הקב"ה הגנבה או האבידה ועוד כדי כו' הגוזל כדי שלא כו' ולנקות החשודים**. ר"ל לכך נתגלגל כך משום שהנגזל עשה עון שראוי לגזול ממנו או

מחויב לאבד ונכנע לבו ושב בתשובה וכשזכה להתפלל להקב"ה עד שהתזיר לו הקב"ה הגניבה או האבידה ועוד טעם אחר שלא הצליח הגזלן והוצרך להשיב בע"כ משום כדי שיתפרסם מי הוא הגזלן כדי שלא יחשדו כו':

ועוד הנגזל כו' ר"ל עוד ט"א למה נתגלגל כך משום שהנגזל חוטא ונגזר לו איזה צער אבל לא שיהיה נגזל ממנו והא דגזל ממנו דנגזר על הגזלן החוטא לנסותו אם יעמוד בנסיון והנה עשה החוטא מה שאיותה נפשו וגזל ולא עמד בנסיון וראוי לפורעניות השייך לאותו חטא אע"פ שהוחזרה הגנבה כי מה שהוחזרה כו' בעל כרחו אין לו זכות ואין כו' כי מן השמים רחמו על הנגזל שהרי באמת לא נגזר על הנגזל אלא איזה צער כנ"ל:

ויש שמוציא כו' או מוצאים כו' ר"ל או מוצא בעצמו מה שנאבד ממנו אפילו כו' או אחרים מוצאים אותו ומחזירים לו:

בתפלתו כו' ר"ל בתפלתו לחוד אפילו בלא תשובה:

סימן תתרפ

פירוש א

אל תאמר וגו' אל תאמר כאשר וגו'. קשה ליה למה לא אמר אשלמה רע כאשר עשה לי או כאשר שילם לי כמו שאמר כאשר עשה לי כן תעשה לו אשיב וגו' וקאמר האי דאמר א"ת אשלמה וגו' לא כאשר שילם לו אמר אלא ה"ק האו רע שנעשה לי אשלמה גם לאחרים בין אותם שעשו לי הרע בין אותם שלא עשו שלא תאמר כאשר נעשה לי ע"י אחרים במאזני מרמה ואבן כן אשלמה לו לאחרים כנ"ל ואם העיד עליך שקר והוכחש אל תאמר כן אעשה לו ואשלמה רע ואעיד עליו עדות שקר אפילו כאשר לא עשה לך שהרי עדות שקר שהעיד עליך הוכחש ופסוק אל תאמר כאשר עשה לי וגו' הוא אם גנב לך כו' אם העיד עדות עליך על כו' דהיינו כאשר עשה לי כן אעשה לו אשיב וגו':

לאיש העשיר ר"ל ומסיים הפסוק ויחמול לקחת מצאנו ומבקרו לעשות לארח הבא לו ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא עליו:

סימן תתרפא

פירוש א

מן הדין כו' שנאמר ולפני וגו'. ר"ל למה אמרה תורה לא תשיך שהוא לשון מפעיל לאחרים שהלוה עובר בלאו מפני שמכשילו שנאמר ולפני עור וגו' אע"ג שהלוה עובר

גם בלאו ולפני עיר וגו' מפני שמכשילו אמרה התורה שיהא נמי עובר בלאו דלא תשיך אחיך כנ"ל:

סימן תתרפב

פירוש א

הלוקח כו' מה לפרוע כו'. ר"ל משום שכל מה שיש לו אצל אחרים בכי האי גונא שאין לו מה לפרוע משועבד לב"ח שלו מדר' נתן לכך יקבל מהם:

סימן תתרפג

פירוש א

כל כו' אל תאמן כו'. ר"ל האי ברייתא מיירי בהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה ואין לחוש בזה שמא יחזור לסורו עיין פ"ק דקדושין ובברטנורה סוף שביעית דכיון דמשום שלא החזירו לו מה שהלוה אביהה חוזר לסורו הוי כאילו נתגייר משום שהיה כוונתו על דבר מה ואין גירותו גירות גמורה ואין אנו חוששין אם יחזור לסורו שמעינן מניה שהעושה דבר וכוונתו על דבר מה אין בעשייתו כלום ה"ה כל זמן מי שמתקוטט כו' אל תאמן בו שהרי מחמת קטט שנעשה ביניהם הגיד עליו מה שלא הגיד קודם עשיית קטט:

סימן תתרפד

פירוש א

אם כו' אל תאמן כו'. זה נמי נלמד ממה שכתב בסימן שלפני זה:

סימן תתרפה

פירוש א

אם כו' אל תאמן כו'. ומשום שכל כוונתו שלא תמצא עליו מום ופגם כדי שתאמן בו לכך אל תאמן בו וזה נמי דומה למה שכתב בסימן תתרפ"ג:

סימן תתרפו

פירוש א

ישראל כו' אל יהיה כו'. ר"ל כדי שלא יהיה לו עסק עם פלוני ופלוני וירמו אותו ויבא הדבר לידי חילול השם אבל לא יאמר לו פלוני ופלונו הם נאמנים דשמא טועה בהם והם אינם נאמנים ויש יותר חילול השם:

סימן תתרפז

פירוש א

אם כו' יזהר שלא כו'. ר"ל אל יודיע שהם בקיאים להרויח כו' כדי שיתנו להם אחרים להתעסק במחצית שכר ומפרש טעמא ואמר בשלמא אם המפקיד והנותן למחצית שכר הגון ומאמינים להם מה שאומרים שהרויחו בלא שבועה יאמר לו האמת ואם אינו הגון ואינו מאמינים להם מה שהרויחו אלא בשבועה יזהר מלומר האמת כדי שלא יתן להם להתעסק שלא יביאנו לידי שבועה:

סימן תתרפח

פירוש א

ראובן כו' לראובן כו'. ר"ל שפשיעתו הוא שלא מנה מיד מפני שכבר הלך הנכרי ויאמר עכשיו הנכרי לראובן הלא מנית אחרי אלא ימנה שמעון מיד במעמד ראובן ונכרי ואם ימצא פחות יאמר האמת ומה שהוא פחות ישלים לו הנכרי או ראובן:

בזה הענין יהא כו' ר"ל נמי ימנה מיד במעמד שניהם ויאמר האמת דשמא היהודי לא מנה בשלימות כראוי כי בזה הענין יהא כו' וגם י"ל שמלת בזה הענין קאי אלמעלה וה"ק וכן יהודי כו' יהיה ג"כ בזה הענין שאמרנו כנ"ל כי יהא כל אדם כו'. נ"א ראו מה הוא כפוי טובה כנגדי ע"כ לא יאמר גם ראובן לשמעון תלוה לי:

סימן תתרפט

פירוש א

אל כו' אפילו בדבר שהוא לא היה מתבייש. ר"ל אע"ג דלגביה דידיה לא הוי בושה כיון דלגביה דחבירו הוי בושה לא תבייש בענין זה ומפרש דבריו כגון כו':

נ"א בקושי מתחת ידו אל תאמר לו פלוני יהיה ערב שלי אז אלוה לך אם אותו יתבייש יאמר לו לא ועוד גורם שישנא אותו שלא רוצה להיות ערב שלו אלא אמור לו אחשוב

בדבר ולך בסתר כו' ואם לאו לא אקח אותך ואם כו' ואם יקח כו' ר"ל לא תאמר בפני פלוני אם פלוני יהיה ער' שלי אז אלוה לך אם אותו מתבייש לומר לא אהיה ערב שלך ונמצא מחמת בושה יהיה ערב שלא ברצונו אע"ג דלדידך לא הוי בושה לומר בכה"ג לא אהיה ערב כיון דחבירו יתבייש לומר לא אהיה ערב הוי בושה לגביה ואם יהיה ערב הוא שלא ברצונו הוא ואם לא יהיה ערב יבוש באמירתו שאמר לא אהיה ערב ועוד אף בלא בושה לא ניחא ליה לומר לא אהיה ערב משום שגורם שישנא אותו שלא רצה להיות ערב אלא כך יעשה א"ל אתיישב בדבר אם אלוה לך אם לאו ולך בסתר כו' ואם נתן כו' א"ל אע"פ כו' כלומר תאמר לו ע"מ כן אני אקח לך לערב אע"פ כו' ואם יקח אותו בלא רשותו אם יהיה ערב והוא כו' כלומר אם אקח אותו בלא רשותו אם יאמר לא אהיה ערב יתבייש וגם גורם שישנא אותו כו' כנ"ל ואם יאמר שיהיה ערב והוא ירא כו' גורם שחבירו כו' ע"כ לא יקח אותו בלא רשותו אלא ילך בסתר כו' כנ"ל:

סימן תתרצ

פירוש א

לא כו' אם לא כך הוא. ר"ל דאם לא כך הוא לפי שבועתו אינו זוכה לעה"ב ומלת כזה וכיוצא בו אפילו בתנאי אין לאומרה עיין כעין זה לעיל בסימן תרל"ז:

סימן תתרצב

פירוש א

לא כו' כי כך כו'. ר"ל לפ"ז למה עשו ראשונים פיוט שמתחיל בשם כגון סדר אהללה אלהי הרי על ידי זה יכולים לבוא להזכירם בחנם כנ"ל ואמר היינו טעמא לפי כו' כי כך כו':

סימן תתרצג

פירוש א

לא כו' לא כו'. ר"ל אם אומר עשה בשביל אלהים היינו לומר אע"פ שאין רצונך לעשות דבר זה מ"מ בשביל כבוד אלהים עשה ע"כ אם הוא יודע שבלא זה יעשה לא שייך לומר עשה בשביל אלהים ופשו' אם סבור שלא יעשה שלא יבקש בשביל ה' שאין זה כבוד ה' שיבקש שיעשה בשבילו ולא יעשה:

סימן תתרצד

פירוש א

אם כו' כי כו'. ר"ל אם הזכיר את ה' כדי לקלל אז תפסיק דבריו אע"פ שהזכיר ש"ש לבטלה משום כי יחטא כשמקלל ע"כ תפסוק דבריו כדי שלא יעבור נמי על חטא זה:

סימן תתרצה

פירוש א

אף על פי כו'. ר"ל אע"פ שהחכם מתיר הנדר מעיקרא והוי כאילי לא נדר אעפ"כ כו' זה דומה כו' ואח"כ רוחצים אותו ואחר הרחיצה הוא כמעיקרו אבל עכ"פ צריך רחיצה כדי לעשות כמעיקרו כך הנודר ומתירין לו דהנודר ומתחרט על נדרו הוי נדרו כאולו משליך עצמו בצואה ואף שמתירין נדרו ועוקרין נדרו מעיקרו מ"מ צריך רחיצה לזה כדי שיהיה כמעיקרו דהיינו העונש הראוי לו ע"ז אבל אם אינו רוצה להתיר הנדר לו ואינו מתחרט על נדרו ובדעתו שיפה עשה שנדר א"כ אינו כמשליך עצמו בצואה אבל מ"מ אסירא כו' מצוה להתירו אע"פ שנראה מתוך זה שמתחרט על נדרו שכיון שירא שלא יוכל לקיימו מצוה להתירו:

סימן תתרצז

פירוש א

אם כו' ולא יכול כו'. ר"ל כדכתיב ויואל שאול את העם לאמר ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב והיתה שבועתו גם ביערת הדבש דהיינו דבש שהיה זב מכורת של דבורים שאין גדולו מן הארץ ש"מ אם ואמר השר כו' לא יטעו' אפילו כו' וקאמר ולא יכול אדם ללות כו' משום שעל יום זה נגזר להתענות וכן תענית צבור על יום מיוחד אינו יכול כמו כן ללותו:

סימן תתרצח

פירוש א

לא כו' וכדי כו'. ר"ל בשלמא אם עובר על שאר מצות ומצליח אינו קשה דעונשם שמור לדונם בגיהנם כדאיתא בכמה דוכתי כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו וגו' אבל אם עובד על החרם דעונשו דוקא בעה"ז כדאיתא לעיל ת"י יש קושיא על הצלחתו בעה"ז ומשני כי לבסוף כו':

סימן תתרצט

פירוש א

במקום כו'. ר"ל אם כולם רגילים לישבע אין נפרעים מהם אלא לבסוף כדי להפרע מהם אף על ההצלחה או עונשם שמור לדונם בגיהנם עונשים קשים וא"ת והלא אמרינן בחרם ובשבועות נפרעים מהם בעה"ז זהו כשחבירו עבר לו על החרם ושבועה אבל הוא לא עבר על חבירו דשייך טעמא דלעיל סימן ת"י אבל אם כולם היו עוברים זה על זה דלא שייך טעם זה שהרי גם חבירו עשה לו כאשר היה הוא עושה לחבירו בזה עונשם יכול להיות לדונם בגיהנם **וכיוצא בזה כו'** **וכן כל העושים והעוברים** כלומר בכל מצות אם אחד עשה מצות נותני' לו שכרו לאלתר ואם כולם עשו מצות שכרם שמור לעה"ב וכן כיוצא בזה בשאר עבירות אם אחד עבר עבירה נפרעים ממנו לאלתר ואם כולם עוברים עונשם שמור כנ"ל גם י"ל דה"ה וכיוצא בזה כל העבירות וכל המצות אם יחיד עשה עבירה אחד נפרעים ממנו לאלתר בעה"ז ואם עשה עבירות הרבה ענשו שמור כנ"ל וכן כל המצות אם יחיד עשה מצוה אחת שכרו בעולם הזה ואם עשה הרבה מצות שכרו שמור לעולם הבא וכן כל העושים והעוברים פירושו על רבים כנ"ל:

סימן תתש

פירוש א

כשהציבור כו' **כיון כו'**. ר"ל שאם גוזרים צבור אם אחד לא יכנס בגזירתם גם רבים לא יכנסו וע"י זה ענין הקהל מבוטל כדאיתא לעיל תתרמ"ו ע"כ ולא יחתים עמהם אם אחד יעבור כו' וה"ה אם יעבור אחד ולא יעשו דין ממנו כו' כיון דלא צייתי לדינא ממילא ענין מבוטל כנ"ל ולא יגזרו לבטלה:

סימן תתשא

פירוש א

כמו כו'. ר"ל כי זה תלוי בטבע הארץ כדאיתא בילקוט בלק יש מעיינות כו' ומעיין שיטים של זנות היה ע"כ אם יש ארץ שהנכרים הם פרוצים בעריות או בשאר עבירות לא יתישבו שם היהודים:

סימן תתשג

פירוש א

אם כו' מצוה לקרא שם אותו פלוני. ר"ל מצוה לקרא על שם אותו פלוני רשע ומפרש דבריו כמו כו' ואם לאותו כו':

נ"א **ואם יש כו' אז יכול לתלות באביו כמו שנאמר את אביה היא מחללת**. ר"ל שקורין לאב רשע לפי שפשע שלא הוכיחה ע"ל סי' קצ"ג לפי זה הוא סותר למה שאיתא לעיל סי' קצ"ג ע"ל סימן ה' בפירוש אבל אי גי' הרי אם יש צדיק כו' כמו עשו בן יצחק עשו בן נמרוד כמו שנאמר את אביה היא מחללת ואם לאותו כו' אז יכול לתלות באביו לפי זה הוי כעין שכתב לעיל קצ"ו וה"ק עשו בן יצחק מצוה לקרא אותו עשו בן נמרוד כי יש בזוי לצדיק לקרוא בן רשע לשמו וגם יש בזוי לצדיק לקרוא אותו ע"ש אביו שהוא רשע כדאיתא נמי לעיל סימן תשצ"א וקאמר מנלן שזה הוי בזוי לאביו כמו שנאמר את אביה היא מחללת א"כ מצינו שהוא בזוי לאב בענין זה ע"כ מצוה שלא לקרוא ע"ש האב ולבזות אותו ע"י בנו וגם הבן צדיק לא יבזו אותו ע"י האב כדאיתא לעיל תשצ"א דכיון שלא ע"י גרמא דאב הוא לאו שפיר עבדיה דמבזין האב ע"י בנו אע"פ שהעולם קורים רשיעא בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיק לא יאות לעשות כן:

סימן תתשד

פירוש א

גם וגו' אלא שנים כו'. וה"ק מפסוק הכר פנים אם בעלי דינים שאינך מכירם עומדים לפניך ותרצה להביט בפניהם ולהכיר' בשעה שהם ע מדים לפניך במשפט ולא נפסק עדיין הדין לא טוב הוא משום שהם כרשעים כשעומדים לפניך וידוע שבפני רשע אסור להסתכל:

סימן תתשה

פירוש א

כשמשפחה כו' ובסעדוהי. ר"ל ובעזרו אם משפחתו עוזרים לו ומחפין עליו אז גם הם נענשים:

נ"א או כשבני אדם יראים לדבר כו' ר"ל בכה"ג נענשים משפחתו ואמר לכך יש למשפחתם לדון כו' שמא בני אדם יראים לדונם ולשופטם מפני יראת המשפחה ואז גם הם בכלל העונש לכך יש כו':

סימן תתשו

פירוש א

אדם כו' אל ישתוק. ר"ל שלא ישתוק כדי שלא יחשדוהו שעוזר לקרוביו כמו שמסיים ואם יאמרו כו' ואין לו לאהוב כו' וישתוק שנאמר האמנם אלם צדק תדברון ופירש רש"י האמנם נאלם מפיהם שיהיה לכם לדבר:

סימן תתשז

פירוש א

אם כו' כי אלה כו'. ר"ל לא מבעיא שלא תתן אמונתך או תשבע לידע סתרים אלא לא תהי כלל להוט אחר סתריו וחדושיו כי אלה כו':

סימן תתשח

פירוש א

אדם כו' ומגלגלין זכות כו'. ר"ל לא ימחה בידם אם יאמרו לפי כו' ויאמר להם הלא כונתי לש"ש ואל יצטער על אמירתם כדי שיתכפר לו קצת מכח אמירתם שעל ידו בא להם שאף על פי שכונתו לשם שמים יש לו חטא משום מגלגלין זכות כו':

סימן תתשט

פירוש א

מה שהקב"ה כו' כ"ש לצדיקים. ר"ל שהרי הרשע משום מצות קלות שעשה ניתן לו בעה"ז יותר ממה שצריך כ"ש לצדיקים על מצות רבות וחמורות שעשו שאין קץ לשכרם לע"ל:

סימן תתשי

פירוש א

כתיב נשבעתי וגו' אבל בזמן הזה כו'. עיין לעיל ת"ך:

סימן תתשיא

פירוש א

בעיר כו' **ורק מקצתם היו חשודים**. ר"ל אבל אם היו כלם חשודים ע"כ היו צריכים ליתן על פי ערך ולא ע"פ שבועה שהרי כלם חשודים על השבועה וכיון שאין חשודים אלא מקצתם שאינם חשודים שומרים השבועה ליתן מס ביושר.

ואל תחטא אתה כו' ר"ל שהאחד בא לפני החכם וא"ל הנה א"ל פלוני יערוך כו' כלומר שהוא יערוך על הקהל כמה כו' דהיינו שיתנו ע"פ ערך ולא ע"פ שבועה לפי שמקצתם חשודים לכך יתנו גם שאינם חשודי' ע"פ ערך א"ל החכם מוטב כו' ואל תחטא אתה כו' שהרי שאינם חשודי' שומרים שבועה ואף בלא ערך יתנו ביושר וא"כ אם תערוך אותם ליתן יותר מיכילתם הרי גזלתם ע"כ מוטב כו' כנ"ל:

סימן תתשיב

פירוש א

צדיק כו' **מעט מים כו'**. ר"ל שאמר אברהם ואקחה פת לחם דהיינו מעט ואח"כ כתיב ואל הבקר רץ אברהם ועשה הרבה אבל לא אמר תחלה שלא יקח אלא פת לחם או שלא יקח בן בקר כדי שלא יהיה שקרן בדבריו אם יעשה יותר:

סימן תתשיג

פירוש א

סכין כו' **ואל יהנה כו'**. ר"ל כי מה שנקבר עם המת אסור בהנאה ובפרטות מה שנמצא עם הרוגים שנהרגו דצריך לקבור עמהם ומסתמא האי סכין נמצא עם הרוגים ונקבר עמהם ואסור בהנאה:

סימן תתשיד

פירוש א

אם כו' **לפי שמחלל שבת**. ר"ל משום שאינו תכשיט אלא הוי משא:

וכתיב תמים תהיה אלא כו' ר"ל דכתיב תמים תהיה וסיפיה דקרא הוא עם ה' אלהיך כלומר אם תהיה כו' אלא בטח בה' אלהיך כמו שמסיים הפסוק:

ועוד זה דומה כו' **ואינו חושב כו'** ר"ל אדון אינו רוצה לתת לי החפץ שבקש ממנו והולך לשר אחר כי אמר כיון שאין כח בידו כו' ואינו כן אלא שאין האדון רוצה לתת לו כך

זה שהתפלל ולא נשמע תפלתו אמר כביכול אין כח לעשות מה שהתפלל ורוצה לתלות עצמו באדון אחר דהיינו לעשות קמיע כנ"ל ואינו חושב כו':

סימן תתשטו

פירוש א

ולא כו'. ר"ל לא ישמע אחד האיש ואחד האשה קולם של בני אדם כשמשמשי' לכך כו' ויהיו כו' כדאיתא בסוף פרק שני דנדרים וכתיב ואל אישך תשוקתך וקשה דהוי ליה לכתוב ואל איש תשוקתך אלא הפסוק בא לומר אל אישך תשוקתך ולא אל איש אחר:

סימן תתשטז

פירוש א

בתחלה כו' ואח"כ כו'. ר"ל לפי שהאב כבר קיים פריה ורביה מה שאין כן הבן לפיכך נשואי' של הבן קודמים לנשואי' של האב:

אבל אם האב מצא כו' ר"ל אם האב מצא אשה כו' הרי האב יקח לו אשה ושמא בזה נמי לא יכניסה עד שישיא אשה לבנו כיון שמה שלא רצה אינו בפשיעת הבן אלא שלא היתה מוצאת חן בעיניו אבל אם ארם הבן אשה וחפץ האב כו' אז יקדים האב אפילו להכניסה כיון שהבן פושע מה שלא הכניסה שבכה"ג לא מצינן למימר שלא מצאת חן בעיניו שהרי ארסה וחפץ בה:

סימן תתשיז

פירוש א

איש כו' ברבי אליעזר בן יעקב כדאיתא ביבמות ל"ז ע"ב:

ואם היא תקבל הגט כו' ר"ל אע"ג דאמרינן שהאשה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה היינו מדינא אבל לפי חרם ר"ג אם אין עדים שעברה על דת אינו יוצאה אלא לרצונה:

סימן תתשיח

פירוש א

אחד כו' שהיא זונה. ר"ל ומפני שהיא אינה הגונה וראויה לו לכך לא היה תאוה לה כדכתיב כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים מטעם זה נמי לא רצו להודיע מה לעשות שיהא לו תאוה:

סימן תתשיט

פירוש א
מן כו' לא יעסוק כו'. לפי הנוסחא שלפנינו משמע שלא היה לפניו גי' שלחה ליה כו' אלא א"ל כלי כו' ובאמת לא שלחה לרבי כלי כו' אלא א"ל לשליח כלי כו' וה"ק לשליח כלי כו' וא"כ לא היה לך להיות שליח ולעסוק בה ולפי זה א"ש טפי מה שקאמר נפקא מניה אם אחד כו' לא יעסוק כו':

סימן תתשכ

פירוש א
המברך. עיין לעיל סימן שצ"ג:

סימן תתשכא

פירוש א
אין כו' נמצא כו'. ר"ל ע"כ לא יעשה כן אא"כ יתאכסנו האורחים בביתו ולא בבית אחרים:

סימן תתשכב

פירוש א
כתיב וארחצך וגו' צריכה כו'. עיין לעיל שפ"ט:

סימן תתשכג

פירוש א
יש כו' ואם כו'. ר"ל דס"ל אם יש לה וסת קבוע והוא מתרחק ממנה עונה בועל כדרכו ואע"פ שראתה דם אמרינן לא ממקור דמיה הוא שהרי יש לה וסת קבוע:

סימן תתשכד

פירוש א
אם כו' כשהקב"ה כו'. ר"ל דה"א שאין נפקותא לישראל אם הנכרי עובר עבירה וא"צ למחות לנכרי אם עובר עבירה ע"כ אמר דיש גם לישראל נפקותא אם עובר הנכרי עבירה ואם יכול למחות ימחה שהרי שלח הקב"ה כו' וס"ל דהאי דשלח הקב"ה את יונה כו'

משום דיש גם לישראל תועלת בתשובתם ולא כמתרצי שאר המפרשים ע"ש ומפרש נפקותא שיש לישראל אם נכרי' עושי' תשובה כי כשהקב"ה כועס אין כו' כדאמרינן במנחות אמר ליה ענשיתו אעשה א"ל אין בעידן ריתחא ענשינן:

סימן תתשכה

פירוש א

קהילה כו' כאביה לירבעם. ר"ל אם רבים חוטאים אז חטאם גדולה היא ואין חוששים אם ילבינו פניהם ומביישם כדי שלא יחטיאו עוד אבל חטא יחיד אין גדול כחטא רבים ע"כ לא ילבין פניו ברבים כאביה שהלבין פני ירבעם ברבים וע"י כן נענש אביה בזה אין אנו צריכים לומר מה שהנביאי' היו מוכיחים לישראל ברבים משום שהיה חטא שבין אדם למקום והא דאמרינן דאין מוכיחין ברבים בחטא שבין אדם לחבירו כאיתא במהרש"א בערכין דרבים שחטאו מלבינים פניהם בכל חטא שעשו וזה שאמר הפסוק כרובם כן חטאו לי כבודם בקלון אמיר ר"ל כיון שהם רבים שחטאו ע"כ כבודם בקלון אמיר שאין לחוש על כבודם ולביישם ברבים אע"פ שהיא קלון להם:

סימן תתשכו

פירוש א

בשעה כו' על צערו. ר"ל דאיתא שלא יראה אדם בפניו של הכועס עליו אלא ידבר עמו בלא ראיית פניו ואז יבריח הכעס מלבו ש"מ שבלא ראיית פניו יבריח הכעס ע"כ אם יסתכל בו נראה שאינו חושש אם יבריח כעסו וצערו ומפני זה ראיית עינים שמסתכל בו מלאך צערו כו':

סימן תתשכז

פירוש א

יש כו' ואם יודע כו'. ר"ל דכתיב יש צדיק אובד בצדקו ולפי מה שדרשו על פסוק זה כדאיתא ברש"י קהלת ובילקוט קשה דהוי ליה למימר יש אבד בצדקו ואם אבד בצדקו פשיטא שהוא צדיק וא"כ מלת צדיק הוא מיותר לכך אמר דהכי קאמר הפסוק יש צדיק יש שופט צדק שאובד בצדקו כגון כו' אם כו':

סימן תתשכח

פירוש א

יש כו' וכן כו'. ר"ל אף מה ששתה יותר מדאי בשבת משום עונג שבת אעפ"כ מביאה רעה שמא יעשה מלאכה בשבת מתוך שכרותו וכן מי שמכה כו' מוטב שלא ישתה יותר מדאי בשבת אף שהוא טובה לעונג שבת כדי שלא ישתכר ויבא לידי רעה להכות בני אדם:

סימן תתשכט

פירוש א

הנפש כו'. נ"א כי הרוח דקה ביותר כו' ולמה באמת כן הוא אע"פ שהמת נרקב ובלה בקבר ואמר כי הרוח של נפש דקה ביותר וריח הגוף מגוף הנרקב עבה ומלובשת הרוח הדקה בריח הגוף עבה וע"כ גם הריח הגוף נלבש בריח מלבושיו ואף על פי שנשרף האדם עם מלבושיו הריח של הגוף ומלבושיו לא פסק וכן רהיטי ביתו מעידין עליו ואפילו כו' לכך כו':

נ"א **וכיון שלא כלה הלבוש עם הגוף באיזה ריח תעל הרוח להתעטף אבל כו' נשרף עמו אינן יכולין להתעטף**. ר"ל הם יכולים להתעטף וניחא טפי אי לא גי' מלת אינן או גי' כו' במקום מלת אינן:

נ"א **לכך חנניא וחביריו כו' לאש**. ר"ל כנ"ל אף על פי שנשרפו עם סרבלוהן הריח לא פסק וכן הכל נשרף לטהר טמאי מתים ש"מ אע"ג שנשרף אפ"ה הוי הכל כגופה של פרה לטהר טמאי מתים משום דרוח לא פסק כנ"ל:

והמת תופס הכל ר"ל תופס כל הבגדים שהיה רגיל ללבוש בחייו להתלבש בהו כדמפרש. ואם חפצים אז ניתן רשות כו' ר"ל מן המלאך הממונה כדאיתא לעיל תשכ"ח תשכ"ט אף על פי כו' יכולים כו':

ורבינו הקדוש כו' תמורות כו' ר"ל היה יראה בליל שבת בבגדים שהיה מחליף ללבוש בשבת ש"מ שיכולים להראות בכל מלבושים שהיו רגילים ללבוש בחייהם **ולא בשאר מתי' שהן חפשים מן המצות** עיין כעין זה תתרכ"ב תתשפ"א ולפי זה אצל הצדיקי' אינם בטילים ממצות לעתיד לבא עיין לעיל שס"ט:

סימן תתשל

פירוש א

כשהצדיקים כו' ואם צדיק כו'. ר"ל ואם צדיק היה רואה בשעה שמקיפים בנו כו' היה מצטער כו' ויש כו' אינו חושש אם היה אמת ואינו מצטער אז רואהו רק שלא יעצב מחמת זה כי בג"ע אשר הצדיקים המה שם אין שם עצבון ומנלן זה כי לויתן ראשו בג"ע וכתיב לפניו וגו' דהיינו לפני ראשו שהוא ג"ע תדוץ דאבה כלומר אין שם דאגה אלא תדוץ דאבה שאין שם אלא דיצה וחדוה לא דאגה:

סימן תתשלא

פירוש א

לפי כו'. ר"ל לפי שיש לאד' נשמת החכמה המדברת שיוכל לדבר ולעסוק בתורה ובמצות ע"כ יש לו הויה והשארות וקיום נצחי אפי' בקבר כדאיתא בש"כ על התורה בראשית ויהי האדם לנפש חיה אמר כו' האדם לנפש חיה ס"ת משה האדם במ"ם סתומה עם המלה בגי' תרי"א היינו תורה שהוריד משה כו' זהו לנפש חיה כי אדם אין לו חיות והעמדה אלא בתורה שנאמר כי היא חייך וגו' וזהו ויהי שיש לו הויה והשארות וקיום נצחי כו' ואפילו בקבר כההוא מעשה דקפולאי במסכת שבת וכמו שדרשו רז"ל בשכבך תשמור עליך בקבר וזהו נמי י"ל שהוא כונת התרגום על ויהי האדם לנפש חיה לרוח ממללא ולפי שאינה מתה לפיכך ישלים כו' אבל כו' לפיכך כו':

סימן תתשלב

פירוש א

המת כו' אך תמים וגו'. ר"ל אין המת יכול להגיד דבר מה אלא בטורח גדול כדאיתא לעיל תשכ"ח לכך כו' יגידו עתידות אך תמים וגו' ולא בשום דבר כדאיתא לעיל ר"ה:

סימן תתשלג

פירוש א

לא נתן רשות לנפש כו'. ר"ל אין הנפש יכול להגיד דבר מה אא"כ נותן לו רשות כדאיתא לעיל תשכ"ח תשכ"ט ולדבר זה לא נותן לו רשות:

סימן תתשלד

פירוש א

אף כו' שידע צדקו. ומלת צדקו הוא סוף סימן תתשל"ד ומכאן ואילך מתחיל סי' תתשל"ה ר"ל מצטערים מן המיתה לפי שיש תתק"ג מיתות משונות זו מזו כמנין תוצאות ואינם יודעים באיזה מיתה מן התתק"ג מיתות נגזר עליהן ולכך כתיב על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רנב"י אמר לעת מצוא זו מיתה ופירש רש"י שימות מיתה יפה ונוח כדאיתא בפרק קמא דברכו' וכן מלאכים מצטערים שנאמר הן וגו' מלאכי שלום דהיינו אותן המלאכים שיוצאים לקראת הצדיק בשעה שנפטר מן העולם ואומרים בא בשלום יבא שלום וגו' כדאיתא בפרק הנושא אף הן מר יבכיון על פטירת הצדיק:

סימן תתשלה

פירוש א

כל צדיק כו'. נ"א דבר גדול וכן מה שנתאוה לבקש לאחר כו' שיעשה בקשתו דבר אחד ולא שנים. ר"ל שעלה על לבו לבקש דבר גדול אם יהיה מן הצורך לבקש וכן מה שנתאוה עתה לבקש לאחר כו' דבר אחד ולא שנים משום שאין מבקשים על שני דברים בפעם אחד כדאיתא בפרק קמא דתענית:

סימן תתשלו

פירוש א

המלאכים כו'. נ"א ולפי שהנפש כו' בדמות אלהים ובראן בצלם אלהים למעלה מלאכי כו' ונזהר במחשבת לבו מלהרהר ואינו נהנה ממראה עיניו כל וזמן שלא יחטא האדם אז מזריח פני מי כו' וזהו שנאמר סר צלם מעליהם ומלאכי חבלה דומים לרשעים וכשאדם כו' שהשמחה שם. ר"ל ולפי שהנפש למעלה כו' ובראן בצלם אלהים מפני זה למעלה כו' דומים לצדיקים גמורים ואמרו ז"ל אין שום כו' עד שנדמה לו כו' דהיינו שאותו פנים למעלה בדמותו אינו מאירים ואז נדמה לבהמה בהמה כמותו ושולטת באדם וזהו שנאמר סר צלם מעליהם כלומר אותו פנים למעלה בדמותו סר מעליה' ואינה מאירים וע"כ אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם:

סימן תתשלז

פירוש א

הנפש כו' א"כ כו'. ובילקוט תהלים רכ"ד ע"ב גרס הפך נמוטרין שלה שלא תלד:
וכן אין לב צדיקים כו' ר"ל אין לב צדיקים עם לב רשעים נמי כדי שלא ילמדו מהם ולפי שיצר לב האדם רע מנעוריו משננער לבא בעולם בעודו קטן בלי דעת ע"כ **העלם כו'** בשלמא אי לא היה יצה"ר באדם אא"כ הגדיל לא היה מעלים שמית הקדושים מפני שהגדול בדעת ידבר ויודע שאם יעניש את חבירו גם מענישים לו א"כ אין לחוש פן יעניש את חבירו אבל קטן שבבלי דעת ידבר ופגיעתו רעה כי הם שחבלו באחרים פטורים וכתיב איש פרט לקטן שהמית אם היה יודע שמות הקדושים בקל היה יכול להעניש את חבירו ע"כ העלם כו' שנאמר גם וגו' העלם כתיב שהעלים השם הנכבד כדכתיב בסיפי' דקרא מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף ע"כ העלים שם הנכבד:

סימן תתשלח

פירוש א

אין כו' ואינו שולט תחלה באח ואחות כו'. ר"ל אף על פי שיצה"ר מסיתו לכל העבירות היצ"ט מדריכו ללכת בדרך הישר ולמונעו מן העבירות והקב"ה יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו דהיינו שמושיע את האדם שיש לו שני שופטים אבל אי נהנה בראיית העין על כל מחשבה ודבור ומעשה האדם נברא מלאך לפי ענייני אם לטוב אם לרע כדאיתא לעיל ע"ח אותו המלאך מכריעו ומסיתו עוד מאחר שנהנה כי מלאך מכריעו לחובו ומחטיאו על פי רגילתו וע"פ זה קשה א"כ קטן שיש לו יצה"ר ואין לו יצ"ט עד שיגדיל מי מונעו מן העבירות שמסיתו יצה"ר ואמר הא דנמנע הקטן מן העבירות משום דבאמת מן השמים עוזרים לקטן ע"ז:

סימן תתשלט

פירוש א

זה וגו' מכאן כו'. ר"ל דה"ק הפסוק אם יכניס אדם לחופה ולנשואים להעמיד תולדות אז יכתוב ספר דהיינו ליתן שטר כתובה:
נ"א ד"א לפיכך סמך כו' לפסוק לקרא בשם כו שמו של יהודי. ר"ל משום דבשם יהודי איתא שם של הויה וקאמר הפסוק לקרא בשם ה' זה ספר תולדות דהיינו כשיהיו לך

תולדות אז תקרא התולדות בשם שיש בו שם הויה כלומר לקרא שמו של יהודי ולא שם של נכרי:

סימן תתשמ

פירוש א

זה וגו' מכאן רמז כו' משימים ספר של כו'. ר"ל זה נמי רמז מדסמוך זה ספר וגו' לפסוק לקרא בשם וה"ק כשמשימין הנער דהיינו תולדות אדם בערס לקרוא בשם יהודי אז זה ספר משימים ספר של ת"כ מראשותיו ואי גי' האי ד"א שבסימן שלפני זה בתחלת סימן זה א"ש טפי שקאי ד"א על דסמך כנ"ל ואמר ד"א הא דסמיך זה וגו' מכאן כו' **וכשמגיע כו'. בשיחות התינוקת**. ר"ל למה דוקא משימים ספר של ת"כ מראשותיו משום כשמגיע ללמוד כו' ולמה באמת מתחילין ללמוד בספר ויקרא מפני שבהבל פיהם העולם מתקיים כמו בזכות הקרבנות דכתיב אדם כי יקריב מכם בכם חלקתי ולא באומות זה היא הדרשה שדרשו ממלת בכם בפ"א דחולין ר"ל בכם חלקתי בין פיהם של תינוקות של בית רבן לשאר הבל ולא באומות ולענין מה חלקתי קרבן שבהבל כו' כמו כו' ולמה כן שהרי כתיב אל תגעו במשיחי בשיחות התינוקת משום ששיחות שלהן הוי שיח והבל שאין בהם חטא עיין בפרק כל כתבי קודש:

סימן תתשמא

פירוש א

כשמונח כו' הצלע שלו. ר"ל ולא ס"ל כפירוש רש"י בפרק המפלת כשיצא הולד לאויר העולם הזכר פניו למטה והנקבה למעלה ולא ברחם אלא ס"ל ברחם אמו הזכר מונח פניו למטה והנקבה למעלה דרך תשמישם ולמה באמת דרך תשמישם כך מפני שהיא אחד מהקללות שנתקללה חוה שנעשית כר לבעלה כדאיתא בפרק המוציא תפילין אבל זה לא יתורץ למ"ד בפרק הנ"ל שאינה קללה אלא שבח לה ואמר עוד טעם על שמונחים ברחם כנ"ל משום שהאיש מביט כו' והאשה כו' מן הצלע שלו אבל מטעם זה לא יתורץ למ"ד פרצוף וע"כ אמר נמי הטעם משום דרך תשמישם והאי מ"ד ס"ל שדרך תשמישם כך הוא משום קללת חיה ועכ"פ כ"ע ס"ל שמונחים ברחם כנ"ל ועיין י"ת בראשית וקאמר מנלן שמונחים ברחם כך כנ"ל שצ"ל ש"ל כנ"ל ואמר הוכחה לזה שהרי כשטובעים במים האיש שט על כריסו והאשה פניה למעלה כדרך שהיו מונחים ברחם כאשר מרומז בפסוקים ומזה מוכח כנ"ל. **על שנאמר כמעותיו ים**. ר"ל דרישא דקרא הוא וצאצאי מעיך

ואח"כ כתיב כמעותיו שפירושו ים שנאמר על חלקי ים הפנימים כדאיתא באברבנאל ומרמז הפש ק שבנים במעים מונחים כמעותיו כאשר מונחים בטבעו בים ומשום הכי מכנה הים במלת כמעותיו לרמז וצאצאי מעיך דהיינו הבנים כמעותיו כאשר הם מונחים במעי האם. כן מונחים בטבעו בים ואמר עוד רמז ויהפך בדלתים ים פירוש סגר אותם שנטבעו בים ומונחים בגיחו מרחם יצא כאשר מונחים אותם הבנים שמרחם האם יצאו:

סימן תתשמב

פירוש א

מה כו' בר' חנינא בן דוסא כו'. ר"ל הא דמתפללים הצבור בלחש כדי להסדיר ש"ץ תפלתו וזה אינו שייך בתפלה שמתפללים בכל יום כדאיתא בא"ח סימן ח' וקאמר הא דעושים כן כדי כו' כרבי חנינא בן דוסא כו' ועושין כן כדי שתהא תפלתו שגורה ביותר בפיו וע"י כך יהיה תפלתו מקובל:

סימן תתשמג

פירוש א

אם כו'. נ"א והלא כו' או אותם כו' מן הרוצח מונחים עם הגוף דומיא דאחר שעלה עשן מקברו וכמו קול וגו' וזהו לא וגו'. ר"ל או אותו שנרצחו כו' מן הרוצח ע"כ מונחים עם הגוף ועי"כ נעשה נקמה אם יבא עליו הרוצח תפתח המכה כו' כדאי' בסמוך ואמ' דומיא דאחר שעלה עשן מקברו וזה יהיה לאחר כמה שנים שמת מזה אנו רואים שנידון לאחר כמה שנים שמת הגוף וכמו קול דמי אחיך דדרשינן דמו ודם זרעיותיו עד סוף העולם ע"כ מונח הנרצח עם הגוף לעשות נקמה מן הרוצח לאחר כמה דורות עד סוף העולם ויש לישב הגי' שלפנינו ומונחים עם הגוף כלומר עוד טעם שמונחים הנרצחים עה הגוף כמו קול וגומר שדרשו דמו כו' ע"כ לעולם מונחים עם הגוף כאלו עתה נרצחים שהרי זרעיותיו גם נרצחים עמו עד סוף העולם.

כיוצא כו' ולכך כו' ר"ל מפני זה אין לסמוך על סימן הנ"ל אא"כ ובא הרוצח על הנרצח ולא אכל שום דבר ומ"ש וזהו לא תאכלו על הדם ר"ל לא תאכלו אותו אכילה שאוכל הרוצח על רציחת הדם כנ"ל:

סימן תתשמד

פירוש א

כשהגיע כו' על שאמר וכי תאוה הוא לעינים. ר"ל אותו העץ גורמ' מיתה ולראות המלאך המות כולו עינים כשהגיע זמנו למות. **ותפקחנה עיני שניהם לראות כו'**. ר"ל כיון שאכלו מעץ הדעת אז ותפקחנה עיני שניהם לראות כו' ועל ידי זה וידעו כי ערומים הם מלת ערומיה לשון רבים על שם ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה שפירושו של מבטן אמי האדמה אשר לקחתי משם וערום אשוב שמה כמאמר הכתוב עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשיב כלומר שידעו שמכח אכילתם ימותו וישובו אל העפר כשהיו ולראות המלאך המות שהוא מלא עינים באותו הזמן. **ומה כו'**. ר"ל ומה שנתיראה האתון מהחרב המלאך אע"פ שלא היה דבר מאוים כגון המלאך המות או מלאכי חבלה ואמר לפי כו' ובאותו הפעם כבר היה נגזר הגזירה על בלעם ונשתלחו לו מלאכי חבלה של אש וגם אותן ראתה האתון לכך נתירא' כדאיתא בב"ק כשהכלבים רואים מלאך המות מתיראים ובוכים והיינו רבותא שבא כו' כי אין בית אשר אין שם מת וכשמלאכי מחבלי' באים לעיר הכלבי' צועקים אע"פ כן ולכל בני ישראל שלא ירעדו ויפחידו בני ישראל מפני זה לא יחרץ כלב לשוט והיו משנים טבעם ולא יצעקו עיין ש"כ על התורה בא:

סימן תתשמו

פירוש א

אדם כו' ט' וטאטתיה וגו'. ר"ל כדאיתא בא"ע כל המפרשים אמרו כי אין למלה הזאת אחות גם המלה כפול בפסוק וה"ק וטאטיתיה כלומר אותן שמניניהם הולכים בט' ט' במטאטי דהיינו בט' ט' ימים יכולים להשמד ולחבל אבל במלואת י' ימים אינן יכולים להשמד ולחבל עיין סימן תתשנ"ג והטעם שאינם הולכים ומניניהם רק ט' ט' ולא יו"ד יו"ד ואינם יכולים להשמד ולחבל בנשלם י' ימים לפי שאין להם שום שייכות במנין עשרה כי העשירי הוא קודש בכ"מ ומטעם זה נמי עשרה אין בהם משום זוגות עיין מהרש"א ע"פ ועיין לעיל רל"ה ולמה דוקא הוא סכנה אם יגיד כו' וזהו שמסיים ואשמדאי קפיד וכו' כלומר כיון שיש לו רשות להזיק בזוגות ע"כ קפיד אמאן כו' א"כ לפי טעם זה קשה למה לא קפיד במנין עשרה ואין בו משום זוגות מזה מוכח שאין לו שייכות במנין עשרה כנ"ל:

ומלאך המות כשבא כו' ר"ל הכלבים והבהמות רואים ויודעים כשמלאך המות מלאכי חבלה באים לעיר והאדם אינו רואה ויודע משום שזה הוא לטובת בני אדם שאם יגיד מה שראה סכנה הוא לו כנ"ל ע"כ אינו רואה וזהו שמסיים ולולי שבני אדם כו' היו רואים כו'. **ולכן ותלחץ לעבור כו'**. ר"ל כיון שנכנסה לגבול המלאך כמו שאיתא בסמוך ולכן ותלחץ רגל בלעם אל הקיר מגבול המלאך כדי לעבור המלאך במקום הנגזר לו: **ותדע כו' כשרואה הכלב ממש כנגדו כו'**. ר"ל כשרואה הכלב מלאך המות ממש כנגדו אין כו'. **ויעקב בן דודי ניסה כו'**. ענין זה הובא גם בש"כ על התורה פרשת בא. נ"א וכמו האתון כו' והרגה המלאך שנאמר כי וגו' מלמד שהחיי' אותו והיה לכפרה לבלעם כי כו' ר"ל לולא נטתה לא העכבה בלבד קראתיך על ידי כי גם ההריגה ואותה החייתי אבל עתה שנטתה אותה הרגתי וע"י זה לא הרגתי אותך ושפיר קאמר מלמד שהחיה אותו הריגת האתון והיה לכפרה לבלעם כי כו'. **ואשמדאי כו'**. עיין בתחלת הסימן: **לכך מענין אותו**. ר"ל זה גורם עניות לכן מענין אותו:

סימן תתשמז

פירוש א

זאת כו' והשיב להם כו'. עיין לעיל סימן רע"א:

סימן תתשמח

פירוש א

כשגוזרין כו'. עיין לעיל ס"ו **ע"ש רחל מבכה על בניה**. ר"ל הלבנה שנקראה על שמה כדאיתא בכמה דוכתי וזה שמסיים ולמה כו'. **ומה הירח נוחה כך כו'**. ר"ל ומה הירח אינה זורחה אלא בלילה כך האשה אין תשמישה אלא בלילה כמאמר הפסוק בערב היא באה:

סימן תתשמט

פירוש א

יש כו' ומדבר כלום מיד היה מת. ר"ל משום שהמקום ההוא וועד למלאכים כדמסיק ודיבור באדם הוא מדברים ששוה בני אדם למלאכי השרת וכל זמן שלא ידבר כלים ועושה היכר שאינו שוה כמלאכי השרת אין מקנים בו על נגיעתו במים אבל אם ידבר כלום ורוצה להשוות למלאכי השרת אז מקפידים על נגיעתו ומיד מת. **זהו כו' כי כו'**.

ר"ל אם יגע בהרים אז ויעשנו דהיינו שיעלה עשן של חרון אף של מלאכי השרת ויבא לידי סכנה גם ויעשנו הוא בהיפוך נו"ן לשון ויענשו שאם יגע בהרים יענשו אותו מלאכי השרת לכך כו' לא תגע בו יד וקשה הלא כבר כתיב כל הנוגע בהר מות יומת ועוד למה לא כתיב לא תגע בהר יד אלא שבא לרמז דלאו דוקא בהר אלא בכ"מ שיש קדושה לא תגע בו יד והמקום הזה נמי יש בו קדושה כי המקום כו' וע"כ יהא נמי נזהר בנגיעות יד שלא ימות עיין ש"כ על התורה יתרו:

סימן תתשנ

פירוש א

מה כו' ליעקב וליהושע כו'. ר"ל שגם ליהושע אמר המלאך כי אני שר צבא ה' וגו' ולא א"ל אני מלאך פלוני בשלמא שלא נתגלו שמות המלאכים בתורה הטעם פן יעשום אלקית כדאיתא בסימן קצ"ב אבל אותם המלאכים שהם שלוחים לבני אדם מאת הקב"ה בודאי לא יטעו אחריהם לעשות אלוקות ובפרט אותן המלאכים שנזכרו בנביאים ולא נזכרו בתורה פשיטא שלא יטעו אחריהם כדאיתא בסימן קצ"ב הנ"ל ואמר הטעם שלא רצו לגלות שמותן להם כדי שלא כו':

סימן תתשנא

פירוש א

לפי כו' אע"פ שבית שני לא נבנה לז' שנים. ר"ל משום דק"ל קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ויש לבית שני שייכת לבית הראשון שנבנה לז' שנים:

סימן תתשנב

פירוש א

ודגלו עלי אהבה עצים כו'. ר"ל דקשה למה אמר הפסוק מלת עלי לכך אמר עצים כו' דאיתא במדרש חזית דמלת ודגלו כמו וגודלו וה"ק עצים כו' שמראה בהם באצבעו וגודלו עלי דהיינו על ה' ואזכרות ג"כ הם אהבה:

סימן תתשנד

פירוש א

לפי שאות הף' כו' ומוסף כו'. ר"ל פ"א פשוטה מצויה כו' לפיכך לא תמצא פ"א פשוטה בש ם תפלה לבד בתפלת מוסף אית פ"א פשוטה משום שע"כ אתה צ"ל ומוסף יום פלוני ובמלת מוסף יש פ"א פשוטה:

סימן תתשנה

פירוש א

המצרים כו' מי את בתי. ר"ל שהיו מלבושיה מלבושי אשה כאיתא בא"ע אלא שהיה סבור דלמא שידות היא לכך הניח ידו על ראשה כשראה שהיה לה שער ואיבה שידות והנה אשה שוכבת מרגלותיו ושאל מי את בתי לכך הוא מוסיף מלת בתי שאין כתיב בפסוק כלו' בודאי בתי את ולא שידות אלא מי את בתי:

סימן תתשנו

פירוש א

למה כו' שלא כו'. ר"ל נבוכדנאצר אמר וכרצונו עשה בחיל ובמלאכי מעלה שבשמים למה ידע זה לפי שהחלי' שרי כו' שלא כו' כדאיתא במדרש איכה א"ל כו' חד אמר אנא מקיף לה חומת מייא כו' א"ל הקב"ה בדידי אתון משתמשים עמד הקב"ה ושינה את שמותם של המלאכים דעל מייא עמד על נורא כו' וכיון כו' התחילו מזכירים שר פלון איתא עביד לי מילי פלן א"ל לית בחילי דאנא מרים מינה ע"ש:

סימן תתשנז

פירוש א

אין כו' נכנס באהלו. ומלת באהלו הוא סוף סימן ומכאן ואילך מתחיל סימן תתשנ"ח ר"ל לבן אמר לאליעזר ואנכי פניתי הבית מעבודת אלילים ומה שהיה יעקב בבית לבן הלא לבן עובד ע"א היה שיעקב לא היה נכנם באהלו של לבן וא"ת הלא התרפים שגנבו רחל היה ע"ז של לבן ואיך הכניסה התרפים באהלה ובפרט שאהל רחל הוא אוהל יעקב שהיה תדיר אצלה כדאיתא ברש"י ויצא ועברה גם רחל על ולפני עור וכו' י"ל שבטלה הע"ז קודם שהכניסה לאהלה:

סימן תתשנח

פירוש א

שומע תפלה וגו'. נ"א וזהו עדיך כל בשר יבואו לכך אין כו' כדאמרי' במסכת תענית וזהו וכל מאמצי כח אם יש עליו מלאך מליץ שמלאך כו' וזהו והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע כלומר אני אענה למלאך מזלו כו' בעבור המזל שהתפלל עליו. ר"ל שהיה לו לומר שומע תפלות לשון רבים כמו שמסיים הפסוק עדיך כל בשר יביאו ואמר לכך אמר לשון יחיד שקאי על תפלה של מלאך מזלו שהוא מתפלל על האדם שישמע הקב"ה כו' וזהו עדיך כל בשר יבואו שמסיים בל' רבים וגם לא אמר בהיפך עדיך כל בשר יבואו שומע תפלה ולפי דברינו איש דה"ק שומע תפלה של מלאך מזלו של אדם קודם על האדם ואח"כ עדיך כל בשר יבואו וכיון דאמרינן דכל אדם יש לו מלאך מזל למעלה לכך אין רשאין למלה לומר שירות עד שיאמרו ישראל ונותן טעם אע"פ שמתפלל מזלו על אדם קודם אינו עושה שום דבר עד שעושין התעוררות וכיוונו למטה מפני שכל ענין שהאדם כו' וע"ז קשה למה מקבל תפלתו של רשע הלא אין תפלת מזלו מקובל למעלה כדאיתא לעיל תתשל"ו ומלאכי חבלה דומים לרשעים ואמר ולרשע כו' דומה לכבד כו' במסכת תענית וזהו וכל מאמצי כח אם יש עליו מלאך מליץ שכתיב וכל מאמצי כח וכתיב אם יש וגו' שמלאך כו' מתפלל עליו ומאמץ לו כח ומליץ עליו קודם שיתפלל האדם אדה וזהו טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע ופי' רד"ק פעמים טרם יקראו ופעמים עוד הם מדברים כלומר טרם יקרא אני אענה למלאך מזלו שהתפלל עליו קודם שהתפלל עוד הם מדברים ואני אשמע למלאך מזלו שהתפלל עליו קודם לתפלתו ואח"כ כו' בעבור המזל שהתפלל עליו:

סימן תתשנט

פירוש א

נביאי כו' שוברים הצורה ומתרפא. ר"ל שהיו מכשפין את ישראל ומציירין צורות כדמותן של אותן שכישפו וכל זמן שלא נשברו אותן צורות שציירו בדמותן לא הי' בטל הכישוף שכישפו אותן ומכח אותו כישוף היו מיסרין אותן ביסורים וכשהיו כו' היו שוברים הצורה ומתרפא והיה סובר משום שהיה משתחוה לפסל נתרפא וע"י זה היו מטעים לושראל לעבוד ע"ז וע"ז אמר וא"ת א"כ למה כו' הלא נביאי הבעל הטעו אותם וכן כו' שנאמר אשתך וגו' מזה אנו רואים שהי' גזירה למעלה כך וכן אבשלום עם פלגשי

אביו היתה גזירה ולמה נענשו אלא כך כו' ואחר שיצא לתרבות רעה ולידי תקלה משום דטינא היתה בלבו כדאיתא בחגיגה פרק אין דורשין.:

סימן תתשס

פירוש א

כשהיו כו'. נ"א היו ברקים יוצאים מן הארון וקולות ושוברין כו' ר"ל קול הבא מן ה' דהיינו הקולות היוצאים מן הארון שובר ארזים מן אלו ארזים אותן המפורשים במקום אחר וכתיב אשר כגובה ארזים גובהו וגו' לעיל מניה כתיב ואנכי השמדתי את האמורים מפניהם אשר וגו' ומסיים הפסוק ואשמיד וגו' ואשמיד פריו כו' ושרשיו כו' מזה נראה כנ"ל כי כו' שנאמר עשבא וגו' לשין רבים כלומר כו' ר"ל דמלת עשבא לשין יחיד ומלת יטעמון לשון רבים אלא להכי אמר לשון רבים כלו' כו':

סימן תתשסא

פירוש א

הנפש כו' הקב"ה כו'. ר"ל כיון שיש לנפש מזל ברקיע ע"כ הנפש מהללת את השכינה אף לאחר מיתה דהיינו מזל המלאך למעלה מהלל בקול כו' כדי שיזכיר הקב"ה כו':

ומזלו למעלה משמת ימי בראשית. ר"ל כדאיתא בסימן תתרס"ב כיון שבחיים עושה ומקיים המצות מה שאפשר לו לעשות ולקיים בודאי אם היה יכול לקיים לעשות במ תו נמי היה אומר ועושה ומקיים ע"כ כאילו במותו עשה ומפני זה מזלו למעלה משמת ימי בראשית ואם הוא מן המקיימי מצות כנ"ל בודאי אם היה יכול לקיים משמת ימי בראשית נמי הוה מקיים ומתוך כך מעלין עליו כאילו מז' ימי בראשית עד ת"ה היה עוסק בתורה ובמצות:

סימן תתשסב

פירוש א

הנשמה כו' הרי מצינו. ר"ל כיון דכתיב והעוף וגומר זה היה לאחר שמת א"כ מוכח מן התורה שהנשמה חיה לאחר שמת האדם ורואה מה כו' שאם לא תימא הכי היכא חלם לו בחייו על דבר שאינו בנמצא הא אמרינן בפרק הרואה דלא חזי אינשא בחלמא פילא דעיילא בקופא דמחטא.

סימן תתשסג

פירוש א

וכתיב ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש כי הקב"ה שואל כו'. ר"ל שפירושו של פסוק ואך את דמכם וגו' כי הקב"ה שואל דין הנשמות שחטאו מפני שהיא חיה לאחר שמת האדם ע"כ שואל לנשמות על עצמן מפני מה חטאו ועל אבריהן שחטאו עם הנשמה בחיים ודן אותם ביחד ומחייבי' והכל ע"פ דין תורה כלומר הא דדנם ביחד ע"פ דין תירה ולמה דין תורה משום והכל לפי כו' שנאמר גם את שאי וגומר דהיינו לפי שחטאו ביחד נידונים כן משל לחיגר וסומא כדאיתא בחלק:

סימן תתשסד

פירוש א

דע כו'. נ"א שלמה המלך ויכול לעסוק בתורה בחייו ולא רצה לעסוק כדאיבעי ליה ולא שימש כו' לא יכין כו'. ר"ל לא יכול לומר אמת גם אי גי' לא יבין נמי יוצדק כלומר לא יהיה לו בינה לומר אמת מדה כנגד מדה כשם שלא עסק בתורה כראוי בעה"ז לידע אמיתת התורה כך יהיה לו באותו עולם וכשם שלא שימש כל צרכו ולא למד לפני חכם בעולם הזה כן באותו עולם לא יבא ביניהם. **וכאשר ראובן כו' ואם אדם כו'**. נמי הטעם משום מדה כנגד מדה:

סימן תתשסה

פירוש א

אין הקב"ה דן את האדם אלא בפמליא כו'. ר"ל שהרי אמרינן שהקב"ה דן יחידי נמצא שהקב"ה דן יש לתרץ כו'. **וכשהקב"ה גוזר אין כו'**. ר"ל למה באמת אין הקב"ה דן את היחיד משום וכשהקב"ה גוזר כו' שנאמר והוא באחד ואיתא בילקוט איוב והוא וגו' שלא כו' בשר ודם גדול מחבירו מבטל גזירות חבירו אבל הקב"ה מי יכול למחות בידו ואי' בר"ה דתשובת הרבים מקובלת בכל השנה אבל דיחיד דוקא בעשרת ימי תשובה ע"כ פמליא של מעלה דנין ליחיד כי אע"פ שהיו גוזרים גזירה עליו שאם יעשה תשובה בשאר ימות השנה נהי שאין מקבלין תשובת היחיד בשאר ימות השנה הרי הקב"ה יכול לבטל גזירתם מכל וכל אבל רבים דתשובתם מועלת בכל השנה דנם הקב"ה בעצמי שאע"פ שאין מי שיכול למחות בידו מ"מ תשובה מועלת ומלך נמי דינו כרבים כדאיתא בכמה דוכתיה וזה שאית' בפ"ק דברכות שאמר ישעיה לחזקיה כבר נגזרה גזירה וכי לא

ידע דתשובה מועלת אפילו לאחר גזירה אלא משום דדבר זה היה בפסח וא"ל דתשובת היחיד אינו מועלת אלא בי' ימי תשובה וא"ל חזקיה דתשובתו מועלת אף בשאר ימות השנה מפני שהמלך דינו כרבים וזה שאמר בן אמוץ כו' כך מקובלני כו' אפילו כו' אל ימנע עצמו מן הרחמים דמם"נ אם המלך דינו כרבים א"כ מקבלים תשובתו אף בשאר ימות השנה ואם אין דינו כרבים ונידון בפמליא של מעלה אע"פ שאין מקבלין תשובתו בשאר ימות השנה מ"מ ע"י התשובה יבטל הקב"ה גזירה של פמליא של מעלה מכל וכל:

סימן תתשסז

פירוש א

ארץ כו'. נ"א שאין בה כ"כ יצר ארץ שאין בה יצר הרע כ"כ נדונית כו' יצר תקיף שהרי לפי היצר דן נפש אנשי המקום:

סימן תתשסח

פירוש א

הנפש וגו' ותשובה כו'. ר"ל מה שאיתא במדרש שאלו להקב"ה חוטא מה הוא ענשו א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו לא שיבוטל מה שאמר הפסוק והנפש וגו' שכל מה שאמר הפסוק הוא אמת וקיים לעולם ואינו בטל אלא והתשובה כו' אלא נותנת מתון כו' וגם התשובה כו':

סימן תתשסט

פירוש א

עי"ר וקדי"ש בגימטריא פסקיי"ת זהו כו'. ר"ל בחלום של נבוכדנצר כתיב עיר וקדיש שגי' פסקנית זהו גבריאל שנחת מן שמיא ואמר גודא אילנא וגו' ונקרא כן משום שהוא פוסק הדין ומכריע בין המלאכים כדאיתא בסמוך וזהו שאמר דניאל לנ"נ וגזירת עלאה היא שיהיה חיה שבעה שנים כי כמו שגבריאל פוסק כך גוזרין למעלה וזה שאיתא בפרק נגמר הדין אמר הרוח פסקנית לפני הקב"ה כו' ומי אית ליה רשותא כולי האי אין דאמר ר"י ב"ח שלש שמות יש לו פסקון אטמון סגרון פסקין שפוסק דברים כלפי מעלה אטמון כו' ופירש רשיי מי אית ליה רשותא לגבריאל כולי האי להטיח דברים כלפי מעלה והשתא משני שפיר אין כו' פסקון שפוסק דברים כלפי מעלה שמכריע בין

המלאכים כשמקצתם מחייבים ומקצתן מזכין וכאשר הוא פוסק כך גוזרים למעלה מזה אנו רואים שיש לו רשות לדבר דברים כלפי מעלה:

סימן תתשע

פירוש א

למה הרוחות מחבלין כו'. ר"ל למה הרוחות מחבלין בליל שבת כדפי' רש"י בפרק השולח בערב שבת בלילי שבת דאין לומר משום בת מחלת כדאיתא בערבי פסחים הובא גם לעיל תקי"ז דע"כ הספרי לא הוי טעמא משום הכי דא"כ הוי ליה למינקט גם לילי רביעית וזה הוי דוחק לומר דחד מנייהו נקיט כדאיתא במזרחי עקב וקאמר לפי כו' פירוש כו' ובשבת שובת אור של גיהנם ויוצאים הרשעים מן הגיהנם והן הן המחבלין והמזיקים בלילי שבת וניתן להם רשות להזיק למחללי שבתות כו' ומפני זה בי"ט שלא שובת אור של גיהנם ולא יצאו רשעים מן גיהנם ע"כ לית מחבלין בלילי י"ט. **לכך רוח כו' ונשמות כו'**. ר"ל מפני שהרוחות של מחבלים אינם בגיהנם בשבת וניתן להם רשות כו' לכך רוח של בן אדם יש לו תחלואי מן הרוחות בשבת ולכך סמך כו' דבשבת יש להם רשות להזיק ולפגוע בבן אדם לכך אומר בשבת כו' ר"ל יקום לן פורקן ופדיום מן שמיא כו' מן המחבלים ובריות גופא מן תחלואי רוחות כנ"ל אבל בי"ט אין אומרים שאין המחבלין יוצאים מן הגיהנם כנ"ל ומפני זה אומרים על הנשמות שמזיקים יקום פורקן מן שמיא כו' משום ונשמות כו' כי אם בוראו ומחץ מכתו ירפא נקיט לשון הפסוק בישעיה כלומר כיון ונשמות שהזיקו אין לאדם רפואה ברפואות ב"א יותר כי אם בוראו ירפא אותם לכך אמרינן יקום פורקן מן שמיא כו':

סימן תתשעא

פירוש א

כפר וגו' אמרו כו'. ר"ל ואיך יכול העגלה הערופה לכפר על כל המתים משיצאו ממצרים והלא חטאת כו' שאין כפרה לאחר מיתה כי כפרה שהיה לו לכפר נתכפר במיתה כי בחבל מות האדם כלומר בצער שהיה לו בשעת מיתה בזה נתכפרו עוניתיו שהיה קרבן בא עליהם אלא כך אמר הקב"ה כו' ואם האבות צוו לבנים כו' כאלו יעשו האבות וה"ק הפסוק כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ראויה כפרה זו כו' כלומר כו' דהיינו ואם האבות צוו לבנים כו' הרי כשיעשו הבנים כאלו יעשו האבות למען חסדיך כן פדם מזה הדם ועונשו ועיין כעין זה בא"ע ואין להקשות הלא מה שכתוב בסימן זה

סותר מה שכתוב בסימן ע"ר דלאו מבטן א' יצאו שניהם אלא מהרבה ס"ח נעתק ס"ח זה והעיקר כמו שאיתא ברש"י בכריתות כ"ו על יוצאי מצרים דכתיב אשר פדית והרי כמה י"ה עבר עליהן ועדיין הן צריכין לכפרה זו אם נמצא חלל ביניהם כדכתיב קרא ומהאי טעמא אנשי עיר קרובה שנתאחרו ולא הביאו עגלה הערופה אף על פי שמתו מביאים עליהן אפילו לאחר כמה שנים שחייבים עגלה ערופה שעבר עליהם י"ה חייבים להביא אחר י"ה וה"ק ואם האבות כו' הרי כו' כאלו יעשו האבות ומכאן תקנו כו' ומכח התקנה הוי כאלו צוו האבות על כך ואין לנו גדול יותר ממצוה שצוה הקב"ה וכתיב אשר פדית שאף יוצאי מצרים צריכים לכפרה זו אם נמצא חלל ביניהם ומכח זה מכפר על כל המתים משיצאו ממצרים ולפי זה אינו סותר מה שכתב בזה למה שכתב בסימן ע"ר. **ומכאן תקנו כו'**. ר"ל כיון דאמרינן דדוקא אם צוו האבות בנים ועשו הבנים כאלו יעשו האבות ע"כ תקנו שנודרים כו' וכיון דכ"ע מכח התקנה מחויבים לעשות הוי כאלו צוו האבות על כך **ומצינו כו' וכי מועיל כו'**. גי' הילקוט בשלח הכי איתא רבי אליעזר המודעי אומר ותעל שכבת הטל עלה פילול תפלתן של אבות שהיו שוכבין כטל על הארץ וכיון שמצינו שהמתים מתפללים על הבנים ומועיל תפלתם וזהו משום שחיים מבקשים עליהם כדאיתא לעיל ת"ן תש"י תשמ"ז והוי נמי כאלו צוו האבות שהם יתפללו עליהם וכנגד זה אף הם יתפללו על החיים ע"כ וכן מועיל כו' או צדקה כו' וכ"ש כו' כי מה לי כו'. **ואם ביקש כו' לא כו'**. ר"ל אי אמרינן שאם ביקש בעה"ז מטיבים למת א"כ למה אמר ר"מ כשאמות וכן ר"י ולמה לא יכלו לעשות כן בחייהם ואמר משום שלא היו יכולים לעשות בחייהם בבקשה כי רבו כו' א"ל שר"מ בכח עשה לאחר מותו וכן ר"י שהשוער של גיהנם נדחה מפניהם שר"מ הכניסו לאחר מותו בכח לגיהנם ור"י הוציאו לאחר מותו בכח מגיהנם כדאיתא בחגיגה. **והמתים מתווכחים כו' והצדיקים כו'**. ר"ל האי דאמרינן שהאבות יצוו לבניהם כנ"ל אינו תיקון אלא על חטא שבין אדם למקום ובמה יתקנו לאחר מותם עבירות שבין אדם לחבירו ועל זה אמר והמתים כו' והצדיקים עושים ביניהם שלום:

סימן תתשעב

פירוש א

אין כו' כי אין זה חכמה. ר"ל כיון שאין סופה טוב ונאמר דחכם עיניו בראשו בתחלת הדבר מסתכל מה יהא בסופה וא"ת הרי ק"ל אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש כי הוא מקצר כו' ואין דוחה כו' ועוד ונאמר תמים וגו' כעין זה איתא לעיל ר"ד ר"ה ר"ו וכמו

כן בא בכפל מלה במלה סימן תס"ט וכמה דברים נכתבו פעמים ושלש בס"ח זה וביחוד בסיום נכפל ענין זה להודיע שתחלת הספר וסופו יראת שמים ונעוץ תחלתו בסופו וסופו בתחלתו וזה נקרא ספר חסידים וכשמו כן הוא ונכתב בסיומו מעין הפתיחה שאין טוב לאדם אלא תפלה ותחנונים לפני הקב"ה על הכל כמו שנאמר תמים תהיה: